Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Afbeeldinge van 't nieu Romen : waer in vertoont zijn de kerken, h. lichamen, reliquien ...

https://hdl.handle.net/1874/363537

291

WRT
Vak 101

V 405

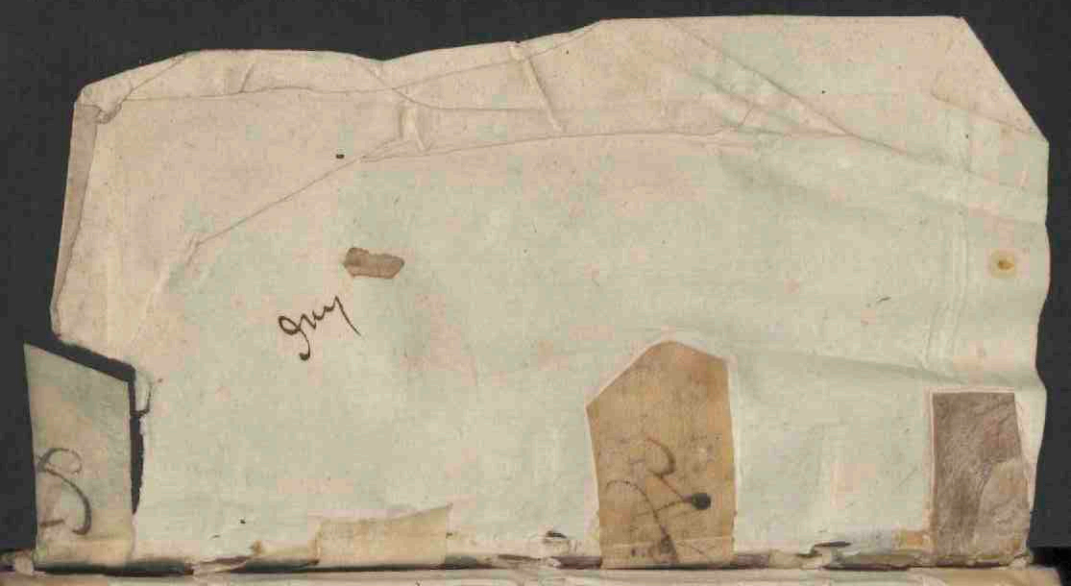

SPQ
AFBEELDING
van
T'NIEU
ROMEN
T'AMSTERDAM
Bij Iacob van Meurs, Op de Singel tegen
over de Appelmarct inde Stadt Meurs. 1661.

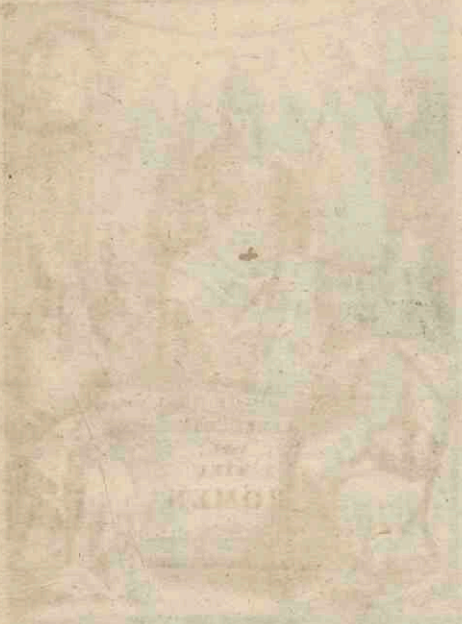

Vak 101 No. 291

AFBEELDINGE VAN 't NIEU ROMEN.

Waer in vertoont zijn

De Kerken, H. Lichamen, Reliquien, Indulgentien, Kloosters, Hospitalien, Oratorien, Compagnien van Werelsche Persoonen, Collegien, Paleisen, Gebouwen, Architecturen, Schilderien, gesnedene Beelden, Bibliotheken, Studeerplaetsen, Hoven, Fonteinen ende Vlekken, soo binnen als buiten Romen, Paleisen, Cardinalen ende Princen, die de selfde verciert hebben, en andere seer aenmerkelijke dingen.

Den Schilderen, Beeldhouweren, Bouwmeesteren, en andere Liefhebberen ten dienste, verrijkt met 82. kopere platen.

Bibliotheek MEERT.

t'AMSTERDAM,

By JACOB van MEURS, Plaetsnijder en Boeckhandelaer, op de Zingel, over de Appelmerkt, in de Stadt Meurs, 1661.

BLAD-WYSER

DER

Gedenk-waerdige Saken.

A.

Abdien, oude binnen Romen. 669
Abten, D. Franceſco Peretti, 548. Martinianus, 238. Pier Gio. Franceſco Florentino. 620
Agrippa. 435. 475
Agrippina. 600
Alexander Farneſe. 601
Alfanus Kameraer. 148
Almons beek. 195
Alphonſus Infante van Kaſtilien. 536
Amerigo Capponi. 40
Amptlieden des Stadts-voogts. 343
Andries van den Berg. 284
Annibal Garo. 329. 607. 782
Antonio Pietra. 258
Artedeno Roncone. 118
Autaer van Herkules, 150. van Janus, 75. van Juno, 613. van Jupijn, Minerve, Saturnus, en Venus, 191. van S. Pieter. 14

B.

't Bad van Agrippina. 743
Badſtoven van Caracalla, 201. van Janus 47. van Varro. 207
Baldaſſar Paluzzi. 76

Bankken. 362
Baſiliken, der Apoſtelen, 184. van Antonin, 472. van Paulus Emilius, 631. van Nerva. 703
Beeld-houweren, Algardi, 429. 338. 443. Ambrogini, 328. Andrea Sanſovino. 397. 512
Baccio Bandinelli, 570. den Ridder Bernino, 16. 537. 688. Boggi. 17
Donatello. 654
Francois Nederlander, 19. Franciofino. 216. 660. 735.
Giacomo Sanſovino, 397. 537. Gio. di Baccio, 570. Giuliano Finelli, 752. Giolio, Piacentino. 316. 411
Iacomo Siciliano. 672. 525
Landino, 411. C. Lippi, 575. Lorenſo Florentino. 358
Mariani, 660. 735. Michelangelo, 23. 570. 705. Mino del Regno. 11. Mochi, 16. 175. 550. 570
Olivieri, 642. Paolo. Romano, 358. Paolo, 5. Quirico, 735. Pietro Cavallino. 105. 175. Pollaiolo. 11. 715. Pompeo Ferrucci. 403
Raffael da Monte Lupo, 570. 715. Cavalier Roſſi. 383
Stephano Maderna, 128 Taddeo Landino, 260. 411. Vacca, 338. Valſoldo. 338. 661. 734
Beelden, van Adonis, 310. 602. van Andromeda, 650. van Amaſone, 650. van Antonius, 650. van S. Andreas, 19. van Auguſtus, 599. van S. Carel Borromeus, 487. van C. Cæſar, 599. van Cicero, 650. van Conſtantin, 607. van S. Helena, 17. der Hengſten op den Hengſten-berg, 599. van Janus 143. Kinder-

derkens op een Tafel van Toetsteen, 650. van Laocoon, 33. van Leeuwen, 537. van S. Longinus, 18. van Marforius, 603. 624. van Marsias, 650. van Moses, 715. van Pasquin, 350. van S. Veronica. 16
Beelden in 't Belvedere, 33. Farneses, 310. des Kapitools, 595. des Hofs der Matthei, 650. des Hofs der Medici. 500
Beer met den Hoet. 689
Begraef-plaetsen van Calepodius. 82
Begraef-plaetsen. 188
Belisarius. 70. 466
Benedictus Diaconus. 254
Benedictus Raeds-heer. 139
Bergen den Aventin. 151
De Celius, 650. Citorius. 483
Den Exquilin. 731
De Ianiculus. 77
De Kapitolin. 594
Magnanapoli, 746. Maro, 701. der Mededoogentheit. 317
De Palatin. 229
De Quirinael. 768
De Viminaelsche. 742
De Testacius of Potscherf-berg. 159
Bernardino Passerio. 68
Bernardino Tonozzi. 140
Bernardo Leparini. 710
Bernardo Teso. 363
Bystanders des Paus in S. Ian. 666. 667
Bisschoppen, Adelbertus, 155. Alphonsus Paradinas, 536. Askanius van Parys. 426

Benedictus Leo. 466
Gio. Andrea Croce, 773. Girolamo Centelli. 604
Tullio Carretti. 381
Boek-drukken. 352
Boek-verſamelingen, des Hertogs van Altaems, 390. de P. Angelo Rocca in S. Auguſtin, 397. des Card. Franceſco Barberini, 407. der Paters des Kleine Dals, 341. verſcheide Oude, 29. des Pals-graefs, 29. der Roomſche Verſameling, 560. de Vatikaenſche. 29
Bollewerk van Paulus de III. 158
Bouw-meeſteren, Ammanato, 495. 516. Antonio de Battiſtis, 523. Antonio da S. Gallo, 9. 383. 483. Antonio di Duca. 761
Bacio-Pintelli. 511
Baldaſar da Siena, 9. 325. 353. 383. Bernino, 16. 470. 413. Barromino, 292. 341. 541. 675. Barmante. 40. 78. 362. 592. 522
Carlo Butio, 442. Cario Lambardi, 644. Cortona. 337. 627
Domenico Fontana. 36. 334. 413. 675. 738
Fauſto da Montepulciano, 338. Flaminio Pontio, 413. 522. 735. Franceſco Volterra. 469. 509. 564
Gaſparo de Vecchis, 712. Giacomo della Porta, 338. 365. 469. 534. 573. 583. 603. 677. 712. Girolamo Raimondi, 603. Giulio Meriſi, 760. Giocondo da Verona, 9. Giuliano da Sangallo. 9
Honorio Lunghi. 175. 229. 498. 516
Jacomo Barozzi da Vignola, 9. Jacomo del Duca. 701
Maderna, 9. 405. 413. 469. 509. 551. Mario Arco-

Arconio, 516. Martin Lunghi den Ouden, 465.488.498.506.522.524.561.609.619.736. Martin Lunghi den Jongen, 498.527. Marucelli, 340.388.394.535.551. Malcherino, 40.413. P. Massimiano, 375. Matteo da Castello, 338. Michelangelo, 9.309.365.370.516.537.603.735.
Palladio, 490. Peparelli, 341. Pietro Paolo Olivieri. 660
Rafael d'Urbino, 9.553. Rosato Rosati. 272
Sebregundii, 479. Soria. 115.272.523
Torriani. 760
Vansantio, 413.701. Venturi, 759. Vignola. 514.583
Bronnen en haer feest-tijden by de Oude gevyert. 75
Bruggen, van Aurelius, 210. van Cestius, 138. des H. Engels, 356. van Fabritius, 138. Molle, 515. der Raeds-Heeren, 132. van Sublicius, 129. des Zege-pralens, 70
Brutus. 323
Burgt des H. Engels. 4.5.6.7
Busta Gallica, of Franse Graven. 700

C.

CAtus. 151.161.584
Camilla Peretti. 406
Cardinalen. Albano, 196. Alciati, 763. Alexandro, 117. Alessandrino, 703. Alessandro Farnese, 179.328.430.599.592. Altaemps, 104.779. Alvarez, 742. Andreas van Ostenrijck, 388. D. Antonio Barberino, 228.

407. 565. 736. 745. 783. Antonio Carrafro. 226. 642. d'Aquino, 570. Arigone, 204. Armellino. 60
Bandini, 449. 772. Baronio, 201. 216. 217. 219. 220. 462. Bartholomeo Cefis, 247. Bellarmino, 465. 581. Bembo, 477. 570. Bernerio, 153. Biſcia, 88. Boncompagno, 200. 686. Boniſacio Bevilacqua, 74. Borgia, 424. 457. S. Carlo Borromeo, 721. Di Camerino, 255. 585. Calandrino, 494. Capocci, 464. 721. 728. Capranica, 474. 565. Caravagiale, 689. Celarini, 152. 522. Cibo, 494. Coldomerio, 324. Di Como, 108. Contarelli, 532. Copis, 535. Coſta, 527. Da Crema, 114. Crivelli, 196. Della Cueva, 680. Cuſano. 226. 630
Dietreſtano, 460. Diomede Carrafa, 721. Donato Ceſis, 336. Duca di Lerma. 581
Enkevoort. 388
Fatio di S. Sabina, 494. Federico Ceſis, 258. Ferrici, 200. Philippo Buoncompagni, 200. Franceſco Barberino. 76. 228. 329. 407. 675. 745.
Gambara, 782. Giacomo. Colonna, 459. 722. Ginnaſio, 575. Gio. Battiſta Cigala, 123. Gio. Guidonio Papareſchi, 101. Gio. Maria del Monte, 514. Giulio de Medici, 319. Giuſtiniani, 209. Girmani, 592. Gulielmo Enconuondi. 225
Hippolito d'Eſte, 780. Hugo Verdala. 247
Lanti, 74. 143. 229. 531. Latimis Urſinus, 224. 373. Leni, 272. Lodovico Madrucci, 74. Lodovico di Torres, 82. 263. Lodoviſio, 449.

van Lotteringen, 499. Di Luna. 391
Martines, 526. van Maſcon, 499. Mattei, 436. A. de Medicis, 102. 338. 710. 425. Mellino, 78. 697. Mendoſſa, 328. 333. Montalto, 331. 334. 344. 783. Morone, 104. Morinenſe.
Nicolo Pelve. 494
Ovoardo Farneſe, 382. 577. 582. Oliviero Carrafa, 380. S. Onofrio, 260. 418. 444. 453. 610. 712.
Palavicino, 391. Paleotto, 721. Pariſio, 763. Peretti. 255
Pietro Aldobrandini, 40. 102. 179. 180. 249. 461. 603. 776 Pietro Colonna, 507. Pietro Damiano, 611. 660. Pio. 701. Di Portogallo. 463.
Rafael Priario, 327. 333. Ranuccio Farneſe, 430. 672. Rinaldo Conti, 696. di Roano, 347. 391. 395. Rocci, 299. Rojas, 20. 235. Roma, 483. Ruſticucci. 405
Santorio, 102. 145. Salviati, 212. 507. 519. Scarampa, 325. di Savoia, 424. Scipione Borgeſe, 115. 187. 219. 215. 403. 470. Serra, 240. S. Severina, 140. Sfondrato, 124. 491. Sirleto, 743. Spada.
Toledo. 316
Torrecremata. 735
Treſcio. 565. 567
Valerio, 592. Waldo, 679. Veraldo, 760. Vidone, 403. Vlisbonenſe, 494. Vincenſo Gonzaga. 140
Carlo Barberini. 156
601

Caterina Cesis. 771
Caterina de Medicis Koningin van Vrankrijk. 532
Caterina Sforza. 768
C. Cestius Epulo. 160
Charlotte Koningin van Cyprus. 56
Christus afgeschildert. 278
Ciaccone. 537
Ciriaca Vrouw. 649
Contestabili. 592
Cornelius Mussus. 421
Cosimus Justini. 258
Constantino del Castello. 537
Crescentius Romein. 82
Curtio Vanni. 660
Curtio Sannelli. 140
Curtius Pocl. 228

D.

HEt Dal van Inferno. 49
De Dichter Pacuvius. 147
Dionisius Dwyngeland. 622
Dirik Hiem. 384
P. Domenico della Scala. 481
Dorp der Oude. 191

E.

EErbogen, van Camillus, 583. van Constantin, 211. van Domitiaen, 463. van Drusus, 463. van Fabius, 631. van Latona, 635. van Septimius en van Aurelius, 476. van Septimius Severus, 627, van Titus. 644
Egidio Colonna. 397

't Eiland van S. Bartholomeus. 137
Eudosia dochter van Keiser Theodosius. 167

F.

FArinacius. 757
Fasciola of het Windelken. 202
Faustulus. 230
Felice da Barbarano. 340
Flora. 324. 579
Fonteinen, van 't Belvedere, 32. van de plaets Colonna, 451. van de plaets der Joden, 263. van S. Joris, 236. van Juturna, 236. van S. Marcus, 592. van de plaets Matthei, 260. van de plaets Navona, 784. van S. Pieter Montorius, 80. van S. Pieter in 't Hof des Paleis, 31. op de plaets, 30. van de Ronde. 479
P. Francesco Borgia. 773
Francesco Valentini. 533
Fulvia Sforza. 452. 704

G.

GArimberti. 264
Gebede-plaetsen, van S. Hieron. der Liefde, 307. der Karmels der Nieuwe Kerk. 341
Gemarinerde. 151
Gemeene Visch-put. 199
Gemonische Trappen. 585
Gesanten, van Congo, des Koninks van Spaenjen, 17. van Raguса. 523
Geselschappen der barmhertigheit, 241. der boodschapping, 567. der Confalonen, 370. des Doots, 291. der Drievuldigheit, 281. 312. 569. des Gekruissigden, 430. der mededoogen-

gentheit ontrent de Gevangene, 571. des Meſijdens, 365. des Roſenhoetjes, 566. des alderheiligſte Sacraments, 569. des Saligmakers. 569
Geſlachten. Acquavivi, 368. Albertini, 362. Aldobrandini, 423. 469. 570. Altaemps, 390. Anguillari, 579. Anicii, 134. Archemonii, 716. Aſtalli, 578. Barberini, 548. Bentivogli, 757. Boccabella, 608. Bufali, 454. 469. Caffarelli, 553. 570. 629. Capozucchi, 612. Carraſi, 570. Cavalier, 556. Cenci, 276. 531. Cerſii, 512. Ceſarini, 285. 286. 439. 553. 716. Cerini, 342. 579. Ceſis, 61. 376. 429. 436. 734. Collonneſi, 420. 421. 661. Conti, 703. Corvari, 436. Cornelii, 421. Coſtaguti, 258. Creſcentii, 473. 479. Delfini, 579. Fareſi, 72. 309. 577. Ficoccia, 438. Frangipani. 134. 429. 641
Gaetani, 376. 495. 579. Chiſi, 72. Giuſtiviani, 516. Gracchi, 689. Incoronati, 295. Lancellotti, 375. Laterrani, 657. Manforni, 74. 575. Maſſimi, 84. 352. Mattei, 89. 101. 253. 260. 619. 672. 701. Medici, 319. Mellini, 48. Muti, 351. 418. 672. Mari, 529. Olgiati, 725. Oricellai, 550 Palombari, 566. Paluzzi, 612. Patritii, 612. Peretti, 494. Piccolomini, 546. Porta, 376. Raimondi, 78. Riarii, 72. Rivaldi, 381. Ruſtici, 89. Ruſticucci, 2. Salviati, 749. Sanneſii, 573. Santacroce. 503. 272. Savelli, 146. 156. 172. 199. 672. Scauriri, 221. Serlupi, 612. Sforza, 370. 734. Silveſtri, 326. Strozzi, 701. Vari, 579. Veralli, 469. Vitelli, 426. Vittorii, 544. 579. Urſini. 324. 326. 351. 353. 372. 565. 579

Gevan-

Gevangen-huiſen, van Ancus Martius, 622. Mammertinum, 249. 622. Tullianum, 249. 622. van Borgo, 40. des H. Dienſt, 58. van 't Savelliſch Hof, 301. van 't Kapitool, 598
Giacchetti. 460
Giacomo Toſi. 353
Giethuis des Vatikaens. 36
Gio. Angelo Foſco. 753
D. Giovanna d'Arragona. 774
Gio. Domenico Martini. 752
Gio. Franceſco Aldobrandini. 601
Gio. Franceſco Salamonio. 605
Gio. Paolo Micinelli. 256
Girolama Lentini. 614
Girolamo Coſta. 371
Girolamo Paſio. 110
Giulia Colonna. 112. 709
Glas-blaſers. 159
Gout-ſneden. 335
De Graef Spada. 461
Graven van Fieſchi. 341
Gravin Machtild. 143
Br. Gregorius Alaſia. 771

H.

HEeren, Alemanni, 675. Angelo Ceſis, 337. Angelo Damaſceno, 58. Angelo Rocca, 397. Carretti, 381. Caſa, 477. Cecchini, 104. Antonio Cerri, 341. Diomede Varreſe, 294. Fontoias, 537. Girolama Centinelli, 694. Vitelli. 426

Hei-

Heiligen, Albertus, 40. Ambrosius, 261. Bonifacius, 254. Damasus, 186. Digna, en Merita, 168. Dionisius Areopagyt, 164. Edmond Konink, 120. Philippo Neri, 298. 306. 337. Franciſca, 130. 613. Galla, 246. Gregorius, 6. 37. 83. 151. 185. 204. 211. 223. 513. 534. 633. 671. 694. 698. 715. 744.
Helena, 672. 681. Hieronimus, 235. Ignatius, 173. 580. 586. 609. 746. Julianus, 691. Marcella, 168. Palmatius, 99. Pigmenius, 119. Plautilla, 163. Silveſter, 167. 229. 534. 623. 664. 683. 720. 721.
Helena Urſina. 282
Helena Savella. 672
Herberg van Verdienſten. 97
Hertog van Bourbon. 49
Hertogen Altaemps, 390. van Beyeren, 188. van Florencen, 500. van Sora, 342. van Toſcanen, 490. 534. Hippolito Vitelleſchi. 422
Hooge Scholen, fantaſtici, of neus-wijſe, 421. Humoriſti, 422. in 't Klooſter van S. Jan des Markts. 610
Horatius Cocles. 129. 150
Hoven, der Aldobrandini, 776. van Belvedere, 31. der Borgeſi, 502. van Cæſar, 84. 95. der Farneſi, 228. des Yſeren Hoofts, 506. der Ludoviſii, 449. van Madama, 535. van Martialis, 79. der Matthei, 650. der Medicis, 500. des Card. del Monte, 517. der Peretti, 531. op den Quirinael, 412. van Saluſtius. 404
't Huis van Cæſar, 228. het goude van Nero, 226. des Card. van Rovere, 341. van Virgilius. 729

Hut-

Hutten der Albaners. 699

I.

JAn Pieters. 383
Jan Scopard, 301. Br. Ignatius Florianus. 193
't Ilerniſche boſch. 160
Inſtelders van nieuwe Religien en Vinders van Godvruchtige werkken. Albentio Calabreſe, 45. Br. Ambroſio Branzi, 569. Br. Angelo Clareno, 140. Antonio Maria Zuccaria, 568. Br. Aurelio Raffaeli, 428. Bartolomeo Ferrario, 468. Br. Battiſta Poggio, 240. S. Benedictus, 172. Bernardino Marliani, 397. S. Bernard, 537. Camillo de Lellis, 480. Carlo Romena, 155. S. Dominicus, 199. 566. Br. Diego di Vittoria, 569. Federico Rizzi, 573. Franceſca Baglioni, 432. Franceſca Mazziotti, 107. S. Franciſcus, 88. Br. Franceſco Maria Savoneſer, 441. Franceſco Raguſa, 277. Franceſco Schiavi, 753. Br. Franciſcus Soto, 452. Giacoma Bianchi, 704. Br. Gio. Berreria, 769. Gio-Leonardo Ceruſo, 462. Gio. Rocco Portio, 511. Girolamo Marini, 486. Greg. van Cremona. 511
Jean Taglier, 571. S. Ignatius, 578. Br. Louis van Leon, 450. Marco Sadi, 117. Br. Matteo Baſchi, 417. Br. Pietro Carraſa, 765. Rutilio Brandi, 298. Br. Vincenzo da Paleſtina. 569
Joden. 72. 264
Iſabella della Rovere. 758

't K.

KApitool en des ſelfs wonderen. 595
Karel Fred. Hertog van Guliken Kleef. 378
Keiſe-

Keiseren, Adrianus, 4. 7. 34. 357. Alexander Severus, 534. 626. Antoninus Pius, 469. Augustus, 4. 29. 36. 72. 80. 233. 251. 512. 596. 603. 624. 628. 705. Aurelianus, 91. 324. Caligula, 183. Caracalla, 197. 201. 310. Cæsar, 323. Claudius, 209. 298. 739. Commodus, 646. Constantin. 10. 167. 211. 414. 556. 600. 623. 657. 661. 678. 681. 983. 690. 718. Constans, 690. Decius, 207. 743. Diocletianus, 693. 709. Domitianus, 460. 463. Galienus, 727. Gordianus, 328. 424. Gratianus, Theodosius, Valentinianus, 357. Honorius, 167. Julianus de Verlochenaer, 119, 222. Justinianus, 203. Karel de Groote, 15. 58. 176. 654. 671. 675. Karel de V. 194. 632. Lotharius, 152. M. Aurelius, 237. 254 476. 600. Maximilianus, 762. Nero, 37. 54. 210. 236. 324. 327. 413. 646. Nerva, 703. Otto, 139. Septimius Severus, 117. 128. 210. 237. 254. 476. Tiberius, 36. Titus Vespasianus, 35. 206. 645. 661. 716. Trajanus, 720. Valens, 138. Valentin. 138. 170. Vesp. en Titus, 206. Varro. 207
Kerken. S. Adrianus, 628. S. Agata in Suburra, 744 In 't Overtyberseh, 117. S. Agnes in Navona, 343. buiten de poort Pia, 763. S. Augustin, 394. S. Alexius, 154. S. Ambrosius op den Weg des loops, 495. aen de Grote, 161. S. Anastasia, 232. S. Andries van Padua der Portugysen, 526. in de Tuinen, 454. by S. Gregorius, 219. by S. Jan, 650. op den Hengsten-berg, 755. by de brug Molle, 515. buiten de poort des Volks, 514. in Portogallo, 700. in 't Overtyberseh, 131. in de Teenen, 616. des Dals, 546. S. Anianus, 240.

S. Anicetus, 390. S. Anna by den Aventin, 150. by den borgt Pius, 51. der Lijndraeiers, 269. S. Anthoni Abt, 728. van Padua, 443. in de ſtraet Paulina, 506. S. Apollinaris, 390. S. Apollonia, 112. der H. Apoſtelen, 419. S. Anaſtatius. 506
S. Balbina, 204. S. Barbara, 220. S. Bartholomeus op 't Eilandt, 137. by S. Mantus, 472. by de Vlees-houwers, 277. S. Benedictus by de Houte-bak verkoopers, 273. in 't Overtyberſch. 133. SS. Benedictus en Scholaſtica, 544. S. Bernardino, 745. S. Bernard aen de Kolom van Trajaen, 753. aen de badſtoven, 768. S. Biegius der Cacabari, 273. van Campitello, 608. des Grachts, 378. op den berg Citorius, 486. der Pagnotta, 367. S. Bibiana, 689. S. Bonoſe, 118. S. Brigita. 307
S. Cajus, 769. S. Cal[illegible], 95. S. Karel der Houte-bak verkoopers, 271. aen den Weg des Loops. 497. by de vier Fonteinen, 772. het H. Huis van Loretto, 518. S. Caterina Martelares in Borgo, 44. by de Lijndraeiers, 257. des Raeds, 302. S. Caterina van Siena op den berg Magnanapoli, 748. voor de Neophiten, 542. in de ſtraet Julia, 293. S. Cecilia in 't Marſiſch Veld, 490. in 't Overtyberſch, 124. SS. Celſus en Julianus, 357. S. Ceſareus, 197. S. Chriſogonus, 113. S. Clara, 547. S. Clemens, 697. S. Coſmatus, 94. S. Coſmus der Baerd-ſcheerders, 555. de Santen Coſmus en Damianus, 633. S. Conſtancy, 765. Chriſtus van de Wijſen aengebeden. 417
S. Dioniſius Areopagyt. 758

S. Dominicus, 746. S. Dorothea, 109. Drievuldigheit der bergen, 499. Drievuldigheit en Gasthuis voor de Pellegrims. 312
S. Edmond Konink, 120. S. Eligius der Smeden, 244. der Gout-smeden, 294. S. Elisabeth, 354. H. Engel in Borgo, 37. Bewaerder, 438. aen de Keeten, 56. op de Visch-markt, 254. S. Eufemia, 707. S. Eusebius, 689. S. Eustachius. 529
S. Faustinus en Giovita, 369. S. Philippo Neri, 298. de Roomse S. Francisca, 449. S. Franciscus in 't Overtybersche, 87. aen Sixtus brug, 289. S. Franciscus van Paula, 719. S. Franciscus Saverius den H. Geest, 706. in Sassen, 62. der Napelsche. 195
S. Gregorius op den berg Celius, 211. S. Gregorius op de plaets Nicosia, 523. S. Gregorius aen de Brug met 4. hoosden. 143
S. Helena buiten de groote poort, 682. der Voorproevers, 555. des Hemelvaerts onses Heeren, 45. S. Hieron. der Liefde, 303. der Sclavoniers, 520. S. Honofrius, 73. S. Huomobonus. 244
S. Jacob der Ongenesselijke, 507. aen de Muratte, 467. der afwerpende Paerden, 42. in Settignana, 72. der Spaenjaerden, 535. S. Jan Baptist en Evangelist in Lateraen, 657. tot 675. S. Jan Baptist in de Bron, 652. der Florentiners, 364. der Genuesers, 121. op de markt, 608. Onthooft, 241. des Pijnappels, 571. van Spinelli, 46, S. Jan Evangelist in Aino, 199. der Bolonesers, 290. der Malva, 110. aen de Latinse poort, 159. der Maroniten, 432. by S. Jan, 655. S. Jan Colavita, 141. S. Jan en

en Paulus, 221. van Jesus, 577. van Jesus Maria, 507. S. Ignatius, 561. S. Jocchem en Anna, 773. S. Joris, 237. S. Joseph in 't Koeienveld, 621. aen de Tuinen, 452. S. Isidorus, 448. S. Juliaen op den berg Gordiaen, 371. by de Zege-teekenen van Marius, 691. S. Ivo. 525 Kapel der Confalonen 370. der H. Drievuldigheit, 281. van S. Sebastiaen. 41
't H. Kruis, 430. op den berg Citorius, 483. op den berg Marius, 48. der Boete, 76. in Hierusalem, 678. der Luccheſers. 417
S. Lasarus by de poort der Engelen, 46. onder den Aventin, 158. S. Laurens in Borgo, 60. in de Bron, 741. in Damasus, 326. in Lucina, 491. buiten de muuren, 682. in Panisperna, 742. in de wonderen, 631. S. Lorenzuolo, 705. S. Leo, 538. S. Leonardus, 74. S. Louis, 531. S. Lucia in de duistere winkkelen, 574. in de Keien, 718. aen de Kelder, 197. der Kruis-dragers, 751. der Verwery. 523
S. Marcellus, 425. S. Marcus, 587. S. Margarite, 112. H. Maria in d'Alexandrinsche Weg, 702. in Aquirio, 474. op den Aventin, 157. aen den Beer, 376. van den berg Carmel, 107. op den Geiten-berg, 616. der bergen, 711. op den breeden Weg, 423. in Campitello, 610. in 't Carleisch-veld, 707. van Constantinopelen, 439. op den Dry-weg, 466. in Dominica van den Eik, 311. der Engelen by Termini, 760. Foglienſe, 441. Gebede-plaets der H. M. op den Weg, 465. de Geboodschapte van S. Basilius, 778. der Genaden, 515. 620. des Geschil-

dert Hols, 359. der Gesontheit, 759. des Geweens, 274. der Godvruchtige Scholen, 771. der Griekſche School, 147. der Grooter en haer wonderen van 731 tot 738. boven Minerva, 564. des Hemels Autaer, 603. des Hemels Ladder, 178. 't Heuvelken, 277. des Hofs, 91. in 't H. Veld, 55. van S. Jan, 456. des Kapels, 191. in de Kapel, 130. de Kapel der Lieve Vrouw des Geweens, 275. Keiſerin, 694. der Liefde, 462. van Loretto, 751. der Maegden, 433. in 't Marſiſch Veld, 488. der mededoogentheit aen de Kolom van Antonin, 470. der mededoogentheit aen 't Koliſeum, 647. Monterone, 545. van't Montferat, 299. de Nieuwe, 640. der Ootmoedigheit 432. by 't Oſſen-hooft, 181. over de Brug, 39. in 't Overtyberſch, 97. in Publicoli, 266. des Puts, 49. der Ronde, 475. der Ruſt, 84. aen de Son, 614. des Spiegel-torens, 612. der ſuiverheit 34. der ſuivering in de bankken, 362. der ſuivering aen de bergen, 717. des Torens aen den Oever, 129. des Traps, 108. Verloſſerſche, 228. der verſameling, 559. der vertroosting, 618. der victorie, 400. der voetſtappen, 192. des volks, 509. des voorſpraeks, 368. des vredes, 378. in de wandeldreef, 246. op den Weg, 464. der Wonderdaden, 516. de Heilige Maria en Gregorius in 't kleine Dal. 336

S. M. van Egypten, 144. S. M. Magdalene aen de Weg des Loops, 460. op den Hengſten-berg, 755. in 't Marſiſch Veld, 480. S. Marta, 586. op den Vatikaen, 53. de Santen Martine en Lucas, 624. S. Martine des Prieurſchap, 34. S. Maerten, 720.

720. aen den berg der mededoogentheit, 319. S.Maerten en Sebast.52. S.Matth.in Merulana, 692. S.Mauthus,472. S.Michiel in Sassen. 58 S. Nereus en Archileus, 200. S. Nicolaes aen de Calcare,556. der Lijndraeiers,615. in gevangenis, 248. aen 't einde der huisen, 440. der Gekroonde,294.in de plaets Navona,389.der perfecte, 489. S. Nicolaes van Tolentinen, 441. S.Norbertus,759. d'ontsankenis der M. Maria aen 't ein der huisen. 444
S.Pancratius,81.S.Pantaleon.702.S.Pantaleon by Pasquin.351. S.Paulus Apostel,166. aen de drie Fonteinen,179. Onthooft,468. aen de Regola, 279. S. Passera,83. S.Pellegrim,50. S.Pieter in banden,714.in gevangenis,622.Montorius,77. op den Vatikaen,8. S.Pieter en Paulus van malkander gescheiden,164. S.Pieter en Marcellin, 693. S.Praxede, 723. S.Prisca,206. S.Prudentiana, 738. S.Quiricus. 709
S. Rochus, 518. S. Romualdus, 422. de Santinnen Rufina en Secunda by S. Jan, 605. in Overtyberseh. 113
S. Saba Abt, 205. S.Sabina, 151. 't Sacrament in S.Andries, 455. van S.Celsus, 361. van S. Laurens in Damasus,325. van S.Laurens in Lucina, 494.van de Nonnen Kappucinen,775.van S.Nicolaes in gevangenis, 250. S. Salvator aen de Badstoven,534. aen de Brug der H.M.131. der Dekkers,482.aen de drie beelden,713.des Hofs 119.te Later.657.des lauriers,373. aen de plaets der Joden, 263. buiten de poort van S.Paulus, 162. in Primicerio, 377. in de Suburra, 710.

van

van Terrione, 57. in 't Velt, 316. S. Sebastiaen, 184. 227. de Santen Sergius en Bacchus, 713. S. Silvester op den Hengsten-berg, 755. in 't Marsisch Veld, 457. by de vier Santen, 695. S. Silvia, 216. S. Simeon, 375. de Santen Simon en Judas, 372. S. Sixtus, 198. S. Stanislaus, 575. S. Stefanus van Cacus, 584. der Hungersche, 55. der Indianen, 52. aen de Karolsen, 146. op de plaets der Steens, 471. de Ronde, 651. op de Visch-markt, 335. S. Susanna, 403. d'Alderheiligste Sweetdoek, 551. S. Tecla, 68. S. Teresa, 771. S. Theodorus, 230. S. Thomas Apostel der Cenci, 270. in Parione, 342. aen 't Scheepje, 647. de Santen Thomas en Ursus, 363. S. Thomas van Aquinen, 322. S. Thomas van Cantelberg der Engelsche, 301. S. Trifo. 398
S. Valentinus en Sebastiaen, 266. de 40. Santen, 93. de vier Santen, 696. S. Venantius, 656. S. Vincentius en Anastasius, 176. aen de drie fonteinen, 280. aen den Tyber, 434. op den Drieweg S. Vitalis, 757. S. Vitus en Modestus, 726. S. Urbanus 189. aen de Cafarella, 785. aen 't Carleische Veld, 704. S. Ursula, 517. de H. Wonden van S. Franciscus. 573
Kerck-versamelingen in S. Ian te Lateraen gehouden. 671
Kolomnen, van Antonin, 169. van doorschijnend Albast, 248. de Gebekte, 599. de Lactarische, 613. van de H. Maria de Grooter, 737. de Mijl-pael van S. Paulus, 599. 629 van Trajaen. 747

Koningen, Abagaro, 146. Ancus Martius, 136. 662. Aventinus Koning van Alba, 151. Henrick de IV. Koning van Vranckrijck, 662. 729. Karel de VIII. Koning van Vranckrijck, 499. Numa Pompilius en sijn boeken, 78. 146. 207. Philips de III. Koning van Spanjen, 78. Servius Tullius, 622. 738. Tarquinius Priscus, 147. 263. Tarquinius Superbus, 137. 232. Theodoricus Coning der Gothen, 324. 646. Tiridates Koning van Armenien, 327. Tullius Hostilius. 628
Koren-huisen der Oude Romeinen. 158
Krijgs-knechten van Misenus. 697
Kromme muur. 513

L.

LAnd-huisen, Aldobrandins, 776. van Bagnaja 782. van Borgese, 502. van Caprarola, 781. van Mondragone, 779. van Tivoli. 780
Leet-dragende arme Nonnen. 76
't Leonins Vleck. 75
Letterato. 293. 462
't Liviaens Vlees-huis. 726
Lotrecco. 533
Ludovico Agnelli. 381
Ludovico del Duca. 734
Lupo Olmetto. 155
Lucina Romana. 166. 186. 426. 491

M.

MAgdelena Ursina. 776
Maffeo Vegio. 395
Magno Penico. 557
Mammeus. 600
Marc' Antonio Colonna. 601
Mario Delphino. 601

Mario ferro Orsino. 717
Marius Borgemeester. 600
Markgraven, Evandro Conti, 86. Giustiniano, 531. Salviati. 564. van Saluzzo, 607. van Vigliena. 127
Markgravin Lanti. 442
Markten, van Augustus, 628. de huidensdaegsche, 347. van Julius Cæsar, 627. van Nerva, 703. de Roomsche en haer wonderen, 230. 635. van Trajanus, 641. de Visch-markt. 150
A. Massa. 607
Matteo Catalano. 439
Matteo Grifoni. 428
Melchior van den Dale van Besanzon. 61
Meriadux Cigala. 122
Metella. 182
Mond der waerheit. 147
Moneta Godin, 246. d'Oude Munt. 362
Mutio Romano, 91. P. Mutio Vitelleschi. 581

N.

NAgelen van de Stadt van Tivoli. 727
Navarra Leeraer. 527
Nicolo Acciaivolo. 274

O.

DEn grooten Oever. 136
D. Olimpia Aldobrandini, 461
Olimpiade. 743
Br. Onuphrius Panuvius. 397
Opschriften in Araceli. 607
't Ossen-hooft. 182
Ottavio Borgemeester. 557
Ottavio Morello. 579
Otto Raeds-Heer. 606

P.

PAcuvius Dichter. 147
Pakhuiſen aen den Oever. 129
Paleiſen der Alberini, 362. der Aldobrandini, 423 469. der Altaemps, 390. der Altieri, 558. der Aquavivi, 368. der Aſtalli, 558. van Auguſtus, 227. der Barbarini, 317. 406. der Bentivogli, 757 der Boncompagni, 321. der Bonelli, 753. der Borgeſi, 522. van Bufalo, 469. der Campeggi, 2. des Cardinaels Carpegna, 436. des Vorſts van Carboniano, 431. der Cavalieri, 556. des Capozucchi, 612. der Caprarola, 781. der Caffarelli, 553. der Cenci, 272. 534. der Cerri, 341. der Celſi. 558. der Ceſarini, 554. der Ceſis, 2. 376. 429. 436. der Chiſii, 72. der Colonneſi, 421 der Corgna, 72. der Cornari, 436. der Creſcentii, 473. der Cuppis, 321. der Falconieri, 293. der Farneſi, 72. 309. der Fieſchi, 341. der Giuſtiniani, 531. Groot Hertogs, 490. 535. van S. Jan te Lateraen, 694. des Kapitools, 595. der Lanti, 531. der Mandruzzi, 3. der Matthei, 573. der Manfroni, 74. van S. Marco, 591. der Maſſimi, 352. der Mattei, 253. 260. 575. der Mazzarini, 757. der Mignanelli, 321. des Bergs der mededoogentheit, 319. der Muti, 421. 556. der Nari, 529. der Pauſen, 28. 409. der Patritii, 612. der Peretti, 494. der Petroni, 558. der Piccolomini, 546. der Pichini, 310. des Prioorſchaps binnen Romen, 34. der Rocci, 299. des Cardinaels Roma, 482. der Riarii, 72. der Ruggieri, 558. der Ruſticucci, 36. der Salviati, 564. der Savelli, 251. der Santacroci, 272. der Sanneſii, 573. Seſſoriano, 678. der

Serlupi,612. der Silveſtri,326. van de Sforſaen, 371. der Spadi,316.469. der Stads Schrijfplaetſen,333. der Torres,347. van Trajaen,207. der Vareſii,294. der Veralli. 469. der Vittorii,544
Pammachius. 223
Pantaleone Caſtelli. 170
Paolo Fabba. 273
Paolo Salvato. 376
't Pauſelijk omrijden na de H. Maria boven Minerva. 568
Pauſen Adrianus I. 80.106.147.196.205.207.327. 391.590.633.739. Adrianus III. 102. Adrianus VI. 385. Agapitus I. 224. Alexander II. 367. 641. Alexander III. 140. 187. Alexander IV. 257.626.659. 693. 696. Alexander VI. 24. 38. 60.106.249.661.733. Anacletus 10. Anacletus II. 100. Anaſtaſius III. 630. Anaſtaſius. 655
Benedictus III. 162. Benedictus VII. 679. Bonifacius IV. 187. 476. Bonifacius VIII. 51. 143. 539.662.743. Bonifacius IX. 5.173.648.674
S. Cajus, 404. Caliſtus, 97.101. Caliſtus II. 101. Caliſtus III. 96.207. Celeſtinus I. 151.261. Celeſtinus III. 482. Celeſtinus V. 40. Clemens V. 539.665. Clemens VI. 170. Clemens VII. 68. 287.328.359.374.418.460.468.538.664. Clemens VIII. 15.29.40.41.60.69. 106.108. 116. 125.142.198.201. 228.248. 282.318.322.359. 360.366. 368.398.405.409. 433.441.456.462. 481.487.553.576. 602.606. 612.655. 660.704. 707.722. S. Cletus. 466. 692
S. Damaſus, 329. Dioniſius Papa, 147. 458. Donus. 167
Eugenius II. 154. Engenius III. 177.733. Eugenius

nius IV. 53. 61. 73. 167. 187. 305. 419. 526. 539. 570. 605. 657.
Felix I. 82. Felix III. 633
S. Gelasius, 662. 671. Gelasius II. 377. S. Gregorius, 151. 204. 211. 238. 671. 673. Gregorius II. 100. 117. 214. 675. Gregorius III. 95. 114. 204. 531. 693. Gregorius IV. 100. 103. 590. Gregorius V. 642. Gregorius VII. 247. Gregorius VIII. 226. Gregorius IX. 152. 419. 665. 690. Gregorius X. 565. Gregorius XI. 170. 542. 642. 662. 674. Gregorius XII. 373. Gregorius XIII. 74. 92. 102. 132. 146. 205. 255. 285 287. 297. 301. 338. 392. 406. 438. 440. 456. 464. 466. 472. 439. 489. 506. 527. 543. 559. 572. 621. 642. 648. 654. 675. 710. 712. Gregorius XIV. 490. 694. Gregorius XV. 29. 86. 306. 352. 402. 549. 586. 612. 695.
Hilarius, 671. Honorius I. 459. 630. 719. Honorius II. 665. 683. Honorius III. 152. 167. 199. 224. 676. 719. 687. Honorius IV. 394. 419. Honorius V. 727. Hormisdas. 167
Innocentius II. 160. 458. Innocentius III. 101. 60 62. 64. 74. 82. 88. 200. 235. 664. 744. Innocentius IV. 42. 419. 576. 605. Innocentius VIII. 28. 30. 242. 387. 424. 526. 715. Innocentius IX. 606. Innocentius X. 10. 26. 27. 31. 183. 282. 315. 349 603. 654. 675. 722. Joannes I. 224. 246. 656. Joannes iij. 419. Joannes iv. 656. Joannes vij. 372. Joannes viij. 640. Joannes x. 275. Joannes xij. 674. Joannes xxiij. 82. Julius j. 99. Julius ij. 10. 25. 76. 326. 369. 380. 419. 715. Julius iij. 86. 229. 342. 392. 469. 531. 541
S. Leo j. 14. 167. 187. 671. Leo ij. 238. Leo iij. 50.

169.177.201.405.589. Leo iv. 59.75.129.489. 640.696.720.736. Leo ix. 53.171. Leo x. 74. 140.148.197.308.322.342.366.391. 458.465. 508.511.540.605. 648. 454. 455. Leo xj. 338. 725. Lucius ij. 679
S.Marcellus.426. S.Martinus,720. Martinus de ij. 174. Martinus v. 394. 421. 632. 657. 671
Nicolaes j. 658.698. Nicolaes iij. 249.676. Nicolaes iv. 28.636.658. 661.730. Nicolaes v. 224. 255. 358. 375. 570. 671.732.
Paulus j. 458. Paulus ij. 495.511. Paulus iij. 23.28 66.78.123.309.418.474.487.506.547.577.609. 651. Paulus iv. 516.547. Paulus v. 3.15.24.29. 34.45.79.80.89.96.107.115.142.174.225.271. 289.331.352.380.401.406 410.416.461.481. 491.545.573.585.617.734.735.737. S.Paschalis, 114. 125. 131. 585.720. 510. Paschalis ij. 671. 684.693.696.697.699. Pelagius j. 419. Pelagius de ij. 683. S.Pietro,8.739. Pius j. 738. Pius ij. 11. 419. 546. Pius iij. 546. Pius iv. 38. 74.145. 165. 204. 292. 312.320. 306. 397. 404. 435.470.487.512. 577.659.680. Pius v. 73.141. 142. 145.157.243.374.472.483. 489.543. 606. 662. 708. Sergius j. 167. 197. Sergius ij. 683. Sergius iij. 671. S. Silvester,458. Simmacus j. 82.167.225.256.671.718.720. Simplicius,688. 728. Sistus iij. 167.493. Sistus iv. 23.28.48.61. 63.76.95.111.132. 201.235.380.391. 405. 419. 496.511.532.677.692.706.709. 715.726. Sistus v. 29.36.39.45.153. 210.288. 297.413.416.438 469. 481. 432. 512. 521. 541.572. 600.627.630. 662. 674. 677.682.707. 719.727.733.734. 735. 740. Stephanus j. 254. Theodorus j. 656. 675
Victor

Victor iij. 671. Victor iv. 100. Urbanus j. 125. 189. 704. Urbanus ij. 554. Urbanus iv. 704. Urbanus v. 224. 665. 680. 719. Urbanus vj. 542 Urbanus viij. 6. 15. 17. 23. 26. 29. 35. 72. 105. 107 189. 215. 227. 236. 260. 282. 315. 318. 359. 402. 409. 411. 412. 415. 445. 453. 478. 521. 542. 548. 575. 598. 581. 636. 654. 682. 688. 708. 735. 743.
Zacharias. 564
Paſquin, 350. de Vorſt Peretti. 494
Perſiano Roſa. 281
Pier Gio. Antobelli, 515. Pier Leone. 171. 250
Pietro Corſo. 296
Pieter Giacomo da Caravaggio. 523
S. Pieter waer gekruiſſigt. 110
Pieter van den Dale. 551
Pijn-appel van Metael, 34. Placidia. 168
Platina, 513. Pompeus. 323. 325. 567
Poorten, Aureliſche, 81. Borgiſche, 36. Capeenſe en van S. Sebaſtiaen, 178. 199. Carmentaelſche en Schelmſe, 613. Fontinaelſche, 75. Latinſche, 195. Mugionſche, 643. Pia, 533. Pinciaenſche, 448. Portuenſiſche, 83. van S. Paulus, 162. Salariſche, 404. Septimiaenſche, 75. des H. Geeſts, 778. Drievoudige, 151. Poſtibulum. 150
Proclinus en Urſus. 186
Pudens Raeds-heer. 738

Q.

Quintilianus. 538
Quirino Garzonio. 746

R.

Raedhuis van Hoſtilius, 221. en 't Oude. 221
Raffaele Lando, 66. Raven vlees-huis. 705
Renkring den Agonaelſchen, 345. 389. van Cajus

36. den Flaminiſchen, 253. 574. den Grootſten, 236. den Innerlijkſten, 160. van Nero, 36. 543.
Richtbank van Aufidius. 119
Ridderen des Puts, 55. Ricci, 525. Ridolfo Graes van Anguillara, 88. groote Riool. 263

S.

SAluſtius, 403. Scipio. 34. 237
Schatkamer van Saturnus. 245
't Scheepje hoog uitgehouwen. 24
Schilders. Albano, 375. 383. 537. Abert, 29. 411. 570. Aleſſandro Fiorent, 654. Aleſſandro Turchi, 410. Andrea Sacchi, 411. 448. 452. Antividuto, 509. Baglione, 250. 586. 619. 635. 660. 721. 735. Balaſſi, 448. Baldaſſar da Siena, 72. 383 388. 520. Baldaſſar da Bologna, 29. 406. Barocci, 336. 410. 570. Baſtiano del Riombo, 78. 512 Benozzi, 607. Bernardino Ceſari. 660
Camaſſei, 448. Caraccioli, 89. 212. 260. 309. 537. 583. Caravaggio, 337. 397. 512. 533. Carlo Venetiano, 109. 388. 411. Carpi, 448. Celio, 288. 527. Ceſare d'orvieto, 371. 406. Ciampelli. 367 655. 660. 688. 726. Cigoli, 175. 367. 734. P. Coſino Capuccino, 601. Coſino fiorent, 410. Cortona. 328. 337. 340. 365. 407. 448. 688
Daniel da Volterna, 316. 397. 411. 424. Domenichini, 105. 219. 272. 290. 307. 375. 403. 537, 550 Domenico fiorent, 410. Durante Alberti, 774. Durante del Borgo, 302. 307. Doſio. 607
Federico Succaro, 154. 260. 292. 371. 411. 429. 328 531. 725. Filippo fiorent, 410. Franc. Baſſano. 533
Gaetano, 260. 337. 672. Giacomo Succa, 243. 285. Gerard Nederlander, 403. Gio Fattore, 388. Gio dal Borgo, 411. Gio da Fieſole, 566. 570. Gio

Gio Guercino da Cento, 116. 442. Gio da Udine, 477. Gio de Vecchi, 175. 277. 295. 328. Giorgio Vasari, 243. 334. 411. Gioseppe d'Arpino, 12. 116. 267. 296. 328. 337. 383. 403. 411. 533. 370 600. 607. 655. 660. 661. 725. 735. 774. Giulio Piacentino, 316. Giulio Romano, 388. 411. 725
Guido Reni. 181. 219. 312. 337. 411. 448. 735
Lanfrachi Ridder, 175. 367. 411. 448. 452. 550. Lavinia Fontana, 154. 174. 383. Lippi, 570. Livio da Forli, 260. 411. Mantegna. 410. Marco Tullio. 635. Maturino, 376. Michelangelo, 28. 411 672. F. Michelangelo Capuccino, 331. Mutiano, 174. 260. 303. 337. 397. 448. 560. 583. 712. 736
Naldino, 245. Navarra, 397. 429. 660. Nebbia, 660
Nicolo dalle Pomarancie. 328. 651
Oratio Gentileschi. 174. 250
Paolo Brillo, 29. Paris Romano, 226. 406. 660. 726. 735. Pellegrino da Bologna, 410. Perin del Vaga, 411. 429. 477. 529. 586. 651. Pietro Cavallino, 175. Pietro Paolo Baldini, 442. Pietro Perugino, 570. 592. Polidoro, 56. 299. 336. 377. 397. 474. 716. C. Pomaracio, 202, 219. 243. 550. 668. 661. Prospero Brescíano. 295. 365
Raffaelle, 3. 28. 72. 78. 383. 397. 411. 512. 477. 627. 651. Raffaellin del Garbo, 570. Raffael da Reggio, 226. 371. De Rubeis. 681
Salviati, 245. 309. 334. 383. 388. 429. 512. Santi Titi, 367. Sermoneta. 367. 383. 672
Tassi, 411. Taddeo Succaro, 260. 309. 411. 429. 477 497. 516. 619. Timoteo da Urbino, 383. Vanni, 66. Venusti, 260. 383. 567. 672. Zuccari, 500. 531. 560.
Schilders op den Hengsten-bergh. 410, 411

Schilders des Vatikaens. 410, 411
Schoolen der Franſſe, 58. de Godtvruchtige, 352 der Lombardiers, 56. de Roomſche, 473. der Vrieſen, 59. Schouwburgh van Marcellus. 251
Schrijvers der toehoorder des Kamers. 362
Scribonius Libo. 238
Slachtbank der Martelaren. 57. 702
Simon Magus. 136. 640
Simone Tagliavia. 439
Smitſe, 236. Soutketen. 150
Spelen te Water, 520. te Lande. 496
Stadts-boden. 371
Statius, Dichter, en ſijn Graf. 79
Br. Stefano Auguſtiner. 685
Stephanus Prieur. 239
Suburra. 744
't Swaer Gebouw van Adriaen. 674
Sweetende Eind-pael. 644

T.

D. Taddeo Barberini. 601
Targoni, 660. 734. Tarpejus Mons. 616
Tempelen van Apollo, 36. 390 de Godin des Aerdrijks, 708. Bacchus, 189. 765. Cibele, 475 Diane, 137 207. d'Eendracht, 638. 644. Eſculaep, 137 644 Fanus, 137. 143. 651. Fauſtina, 631. der Mannelijke Fortuin, 144 Geſontheit, 644 Godtvruchtigheit, 644 goede Godin, 157 Herkules, 575 Herkules Overwinnaer, 584. Janus, 143 237 637. Iſis, 202 644 Juno Coningin, 154. Juno Matuta of Morgenſtond, 616. Jupijn, 137. 143. 160 594. 603. 608. Mars, 189 192 199. 610 624. Mededoogentheit, 534 Minerva 504. Neptuin, 368. Pallas, 631. Quirinus, 758

Romen, 644. Romulus, 230 633 der Ruft, 693
Saturnus, 629. Serapis, 644 Silvaen, 204 746
Son en Maen, 643 Venus en Cupido. 678 Veſta, 231. 620 636. Vrede. 638. 737
Theodora Vrouw. 167
Tyber. 89. 151. 231. 520
Tyger Rivier. 200
Timmer-winkkelen. 159
Br. Timotheus de Ricci. 566
Toornen des Krijgs, 750. van Mecenas, 729. van Straesburg. 553
Torquato Toſſa, 74. Totilas. 203
Tullia dochter van Konink Servius. 700

V.

VAlerius Corvinus. 705
Valerius Publicola. 628
Valla. 672
Vat van Porfyr. 479
Velabrum. 240
Velden, 't Carleiſche, 707. 't Grouwelijk, 702. het Koeien Veld, 633. des Vatikaens. 37
Veld-heers Leger-plaets. 183
't Verdryven der Joden. 264
Verheven-werck makers, Gio. Battiſta Calandra, 13. Giacomo Turritio, 733. Giotto, 175. Pietro Cavallino. 105
Verkoop-plaets der Landen. 536
Vernuft-kameren, des Card. Antonio Barberini, 407. Der Farneſi, 309. des Card. Franceſco Barberini, 407. van Fulvius Urſinus. 309
Verſamelingen, Capranica, 474. Clementinſche, 198. 468. der Duitſche, 204. 393. 641. van die van Marka, 518. der Matthei, 436. Nardinſche, 343. Nazareenſche, 710. der Neofiten, 713. de Roomſche, 559. der Salviati, 469. der Schotten, 408. van Urbanus. 376
Vier Fonteinen. 408
Violante Santa Severina. 296
D. Virginio Ceſarini. 601

D. Virginio Orsino. 771
Vittoria Tolli. 559
D. Vittorio Accorense. 482

W.

WAndeldreef van Emilius, 159. van Pompeus. 323
Wapen-huis. 154
Wateren, Acquataccio, 195. het Alfietius, 79-95. 100. 't Asijnachtig, 181. van Claudius, 226. 647. 648. 682. Felice, 682. Marrana. 203. 236. des Maegts. 435. van Martius, 689. Silviaens. 178. 181
Wegen, Aurelische. 81. Babuino. 505. Breeden. 423. Cornelia. 81. Emilia. 495. Flaminia. 495. Heilige. 633. Julia. 367. Labikaensche. 694. des Loops. 495 van Trajaen. 81. des Zege-pralens. 14. 67. 256
Werkken van de Flaminische Weg. 362
Wijkken, Cypriche. 703. Toskaensche. 705
Wijkken van Romen, en 't geen daer in aen te merken. der Bergen. 639. van Borgo. 1. 2. des Brugs. 356. van Campitelli. 593. des H. Engels. 252. van S. Eustachius. 528. des Koloms. 451. van 't Marsisch-Veld 485. van Parione. 321. des Pijn-appels. 558. van Regola. 268. van Ripa. 135. van Trastevere. 71. van Trevi. 399
Wijsheit. 538
Woning der Bedevaert-Reisigers. 647

Z.

ZEge-tekenen van Marius. 603. 690. 691
Zuilen der Barberini. 408. van S. Jan te Lateraen. 675. van de H. Maria de Grooter. 738. van de H. Maria des Volks. 509. van S. Mautus. 473. der Matthei. 650. der Medicis. 501. van de plaets Navona. 346. 348. van S. Pieter. 36. van S. Sebastiaen. 183

EINDE.

AFBEELDING VAN 't NIEUW ROMEN.

In ſes dach-reiſen verdeelt.

Eerſte dach-reis.

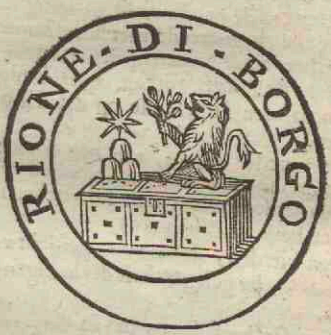

DE WYK VAN BORGO.

DE Stad van *Romen* was voor 't Pauſdom van *Sixtus de 5.* alleen in dertien Wijkken verdeelt; maer deſe Paus voegde de Wijk des Borgts daer noch by,

om 't getal van veertien te vervullen, volgens d'oude telling des tijts van *Augustus*: en gaf die tot Wapen een Leeuw in een root velt, met een Ster op drie Bergen, dat het eigen wapen van sijn geslacht is. Daer mede wilde hy den ouden naem dier plaets aenraken *Lemina*, nu *Borgo* geseit. En beelde desen Leeuw afsittende, gelijk ook de Bergen staende op een koffer met yser beslagen, om de drie millioenen Gouts te beteekenen, die hy in de drie eerste jaren sijns Pausdoms in 't Kasteel bragt, soo als hier na sal geseit worden.

De Wijk des Borgts omvat, ses de beroemste Borgten, en de voornaemste en deftigste straten; welke alle, beginnende met het afkomen van de Brug, haer einde nemen op den *Vatikaen*.

De eerste Borgt, wort *St. Angelo* genoemt, ter eeren van den Engel, die op desen Borgt verscheen.

De tweede *Angelico*, van *Pius de 4.* gemaekt, die tot op sijn Pausdom *Angelo* wierd geheeten.

Den derden, noemt men *Pio*, na den naem des selfden Paus.

Den vierden, *Alessandrino*, gesticht van *Alexander de vj.* by gelegentheit des heiligen jaers van 1500.

De vijfde, heeft den naem van *Borgo vecchio*, den Ouden Borgt.

De sesde, nader aen de rivier word, na de Kerk van den Heiligen Geest, geheeten.

In dese Wijk zijn veel paleisen, als dat van de *Cesis*, verciert met veel oude Beelden, van de *Rusticucci*, en van de *Campeggi*, welkers gebouw

is va

is van *Bramante*, en dat van de *Sanneſis*, met menighte ſeer ſchoone Beelden verrijkt; dat van de *Maderuzzi*, nu van den Heer Cardinael *Pallota*; dat der *Spinolaen*, voor deſen geſeit van den Cardinael *Bibiena*, waer in geſtorven zijn ten tijden van *Sixtus de 4. Carlotte* Koningin van *Cypres*, en ten tijden van *Leo de 10. Raffael d'Urbino* beroemt Schilder, en veel andere.

Daer zijn noch veel Fonteinen, waer van de eerſte is aen 't inkomen van *Borgo*. Over de Brug zijnde gegaen, heeft men daer het oude Gebouw van *Adriaen*, nu 't kaſteel des H. Engels, met dit opſchrift:

PAULUS QUINTUS PONT. MAX.
REGIONEM LEONINAM
PERENNIUM AQUARUM INOPIA
LABORANTEM
AQUA AB SE IN URBEM DEDUCTA
UBERI DISPENSATIONE
VARIIS FONTIBUS ATTRIBUTA
LOCUPLETAVIT.
ANNO DOMINI M.DC.XIV. PONTIF. X.

't welk beteekent dat, *Paus Paulus de 5. de Leoninſche Wijk gebrek van ſprinkaderen hebbende, het water door hem in de Stad gebragt, met overvloedige uitbreiding aen verſcheide ſtralen verdeeld, heeft willen verrijken. in 't jaer onſes Heeren 1614. het 10 ſijns Pauſdoms.*

't Kasteel des H. Engels.

ELius Brug, (nu genoemt des H. Engels, en des Kasteels) wierd van Keiser Elius Adrianus gemaekt, met een swaer gebouw by de selfde, dat hy in dese plaets stichte ontrent den Tyber, tegen over Augustus Mausoleum, om den selfden Augustus na te volgen, die dat tot sijn graf-stede bouwde; op welkers top hy daer een verguld-metalen Pijnappel had doen setten van uitnemende groote, met vier seer schoone Paeuwen, ook van verguld metael, waer sijn asch in gebragt wierd, als ook van al de Antoninen sijn nasaten. Van buiten was dat beset, en omcingelt met seer groote marmer steenen, alle door uitnemende Bouwkonst en vlijt t'samen gevoegt. In 't midden is daer een rond gebouw van wonderlyke groote, soo dat men sijn wijdte naeuwlijks met een steen sou konnen overwerpen. Boven op stonden daer rontom seer groote beelden van menschen, als ook van paerden, en veel andere vercierselen, alle van seer schoone marmeren rijkelijk gewrocht, welke ter aerden geworpen wierden door de boose moedwilligheit der krijgs-knechten van Belisarius in den oorlog der Gothen; dewijl sy sommige geheel, sommige met stukken daer af stooteden om op de vianden te doen vallen; soo dat in weinig uuren soodanige uitnemende en wonderlijke voortreffelijkheden verwoest waren.

Het

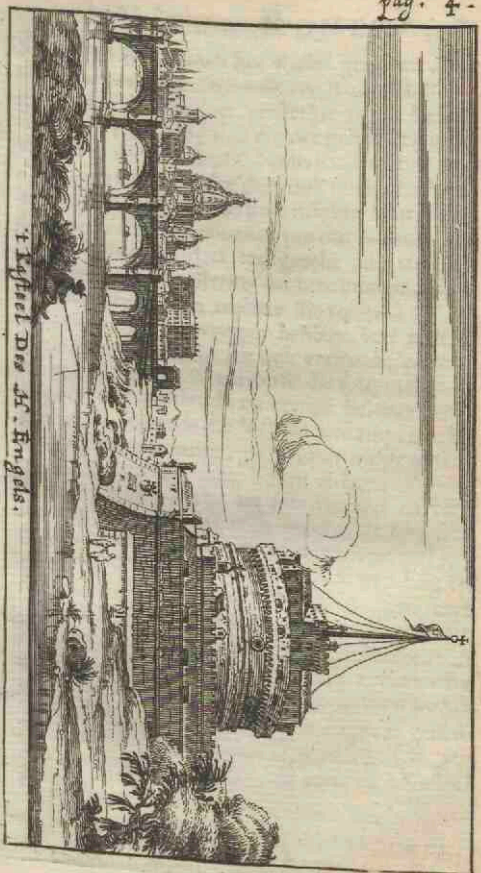

t. Kasteel Dee St. Angelo.

Het wierd oock noch het *Kasteel* genoemt, en *Crescentius Toren*, na *Crescentius* een Roomsch Borgemeester, die sich daer versterkte tegen Keiser *Otto de* 3. 't welk hy met nieuwe gebouwen in 't jaer 985. vermeerderde. Naderhand hebben andere in verscheide tijden daer ook noch aen doen bouwen: maer insonderheit maekte Paus *Bonifacius de* 9. dat op de manier van een Schans; en *Alexander de* 6. lei daer een gracht om, trok 'er muuren aen op, versterkte dat met Punten, stelde daer Wachten in, en maekte sijn toegank tot in *S. Pieter*. In deser voegen hebben veel andere Pausen van tijt tot tijt dat ook vermaekt, en versterkt. *Clemens de* 8. vercierde dat seer, makende de poorten van metael, en eenige belemmeringen wech nemende die de straet bedompt maekten, op dat die ruim, en schoon mogt wesen, gelijk men nu siet; maer boven al heeft *Urbanus de* 8. in 't jaer 1628. dat seer verciert en versterkt; hebbende dat ront omcingelt met seer sterke buiten-werken, en voorsien met veel gechutten, wachthuisen, allerhande wapen-tuig, en seer groote hutten voor de krijgs-knechten, met een seer wijde gracht die daer om loopt; in 't kort hy heeft dat gebragt tot een van de Sterkten van *Italien*. En aen sijn toegank van 't *Vaticaen*, by *Alexander de* 6. als geseit is, gemaekt, heeft hy het dak versorgt, en de huisen daer rontom af-gebroken, en daer dit volgende opschrift gestelt, aen den voorseiden toegank, als men na 't Kasteel sal gaen.

Urbanus VIII. Pont. Max.
Deductum in arcem latenti fornice
tranſitum
a Vaticano ruinam minantem
Conſtabilivit tectoque munivit
anno M. DC. XXX. Pont. VIII.

Seggende dat, *Paus Urbanus de* 8. *den verborgen toegank van 't Vatikaen na 't Kaſteel dreigende in te vallen, weder herſtelt en met een dak verſorgt heeft, in 't jaer* 1630. *het* 8. *ſijns Pauſdoms.*

Maer het had veel grooter verciering van 't verſchijnen eens Engels, die in deſe plaets van *S. Gregorius* Paus geſien wierd het ſwaert neer te leggen, als hy in een ommegank na *S. Pieter* met het beeld des Heilige Magets *Maria* daer voorby ging; hebbende dien Engel met dat teeken willen te kennen geven, dat de roede der Peſt ſou ophouden, eerſt voor-beduid door de ſchichten die men daer uit den Hemel had ſien regenen. Waerom tot gedachtenis van deſe verſchijning, die in 't jaer 530. geſchiede, *Bonifacius de* 2. daer een Kerk ſtichte ter eeren van den *H. Archangel Michael*, welcke ſtaende in ſoo hoogen plaets, als het opperſte van dit Gebouw was, de Kerk in de Wolken wierd genoemt. Deſen naem geeft haer de Hiſtory-ſchrijver *Luithprandus*, als hy het aenkomen beſchrijft van Koning *Hugo* in dit Gebouw, tot beſcherming van *Joannes*, die

die sich tegen de Paus stelde. Tegenwoordig heeft het niet meer de naem van *Adriaens Gebouw*, als alleen door oude geheugenis, om dat het gemeenelijk het Kasteel des H. Engels genoemt wort.

In dit Kasteel bewaert men de drie millioenen gouts, die *Sixtus de 5.* in d'eerste jaren sijns Pausdoms daer in bragt, met vast-stelling, dat sy nergens anders toe dienen moesten; dan om 't Heilige Land weder uit de handen der Turken te ontweldigen: Om in geval van oorloog den heiligen Stoel te beschermen, als ook andere Landen der Christenheit, wanneer sy in gevaer mogten zijn van in de macht der Ketteren of Ongeloovigen te vallen: Ten derden als de Staet der Kerk door hongers-nood, of pest mogt benauwt worden; welke vast-stellingen de Cardinalen met eedt en beloften onderteekenden. Daer-en-boven verklaerden sy, dat soo buiten dese drie voorseide gevallen, iemand van sijn nasaten een deel daer af mogt nemen, met wille en toestaen der twee deelen der Cardinalen, en dat hy voor sijn doot het selfde niet behoorlijk daer weder in bragt; soude men dat op de erfgenamen des overleden Paus konnen verhalen, als ook op die der Cardinalen welke daer in souden bewilligt hebben.

Van de Vatikaenſche Hooft-kerk.

DE *Vatikaenſche heuvelen*, als plaetſen van ouds tot het ſtraffen der miſdadigen geſchikt, wierden voormaels by-genoemt de *infame*. Maer naderhand gewijd en geheiligt door de koſtelijke beſprenging met het bloed des eerſten Apoſtels, en met ontallijke andere heilige Chriſten Martelaren, zijn ſy overgegaen van de uitterſte ſchande, tot den hoogſten top van roem; nadien 'er geen plaets in gants de Wereld is, welke of ten aenſien van de heiligheit, of ten aenſien van de prachtige heerlijkheit en voortreffelijkheit voor haer niet gewillig ſal wijken.

Wat aengaet de prachtige heerlijkheit en voortreffelijkheit, moet yder een die den nieuwen Tempel ſiet belijden, dat ſy weinigh geſeit hebben, die de ſelfde, of een werk der Engelen noemden van wegen de ſchoonheit, of waerlijk een werk der Reuſen geloofden van wegen de grootheit. Dewijl de groote van dit alder prachtigſte gebouw ſoodanig is, dat de ſeven beroemde wonderen des Weerelds hier by vergeleken geen verwondering meer ſouden verdienen; noit hebbende, ik ſeg niet de Gricken, de Egyptenaren, of de Hebreen, maer ſelfs de alder machtigſte Romeinen in eenige van haer gebouwen tot de voortreffelijkheit en grootheit van dit ſelfde gekomen. Tot bewijs hier van mag dienen, dat het groot

S. Pieter in Vatikaen.

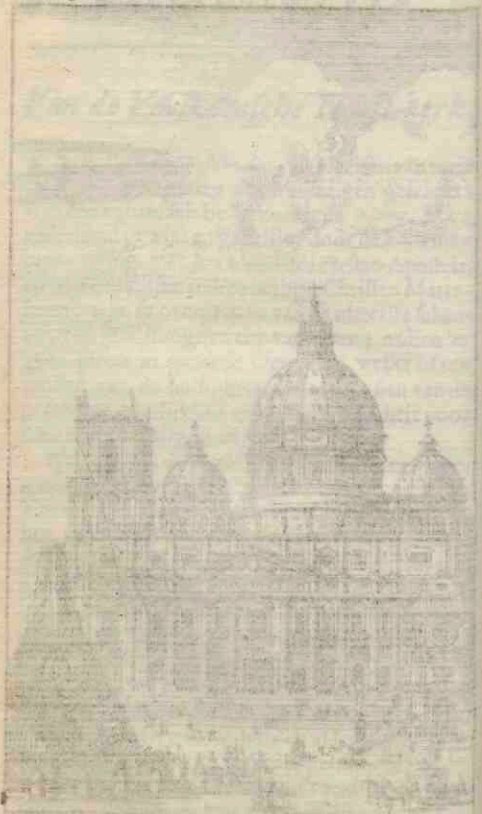

groot *Pantheon*, een der grootſte krachten van de konſt, en Roomſche macht, met een klein ſtuk des ſelfs niet vergeleken kan worden; zijnde (hoewel hy op d'Aerde gebouwt is) van wijdte, van hoogte, en van dikte veel minder als alleen de Lanteern over 't hol des *Vatikaens*, ſlechts een klein deel van de Kerk; 't welk en men ſeggen kan, in de lucht gegrondveſt te zijn.

De beſtierder en Bouwmeeſter hier van was tot het jaer 1514. *Bramante Lazari da Caſtel Durante*. Daer na volgde 't gebouw van *Rafael Sancio da Urbino*, van *Guiliano da San Gallo*, van Broeder *Giocundo da Verona*, van *Baldaſſar Peruzzi*, en van *Antonio da San Gallo* tot op het Pauſdom van *Paulus de 3.* die de ſorg over des ſelfs gebouw over gaf aen *Michel' Angelo Buonaroti* van *Florencen*: deſe nam den laſt op hem, en voor moppen, en gebakke ſteenen daer 't eerſt van was, maekte hy dat naer een nieuw voorbeeld van harde ſteen, bemetſte en overdekte dat van buiten met een ſeer prachtige huid van Tiburtinſche ſteenen, als ook van binnen met ſeer ſchoone vercierſelen. Na *Buonaroti* volghde in 't jaer 1564. *Giacomo Barozzi da Vignola*, die daer aen bleef tot het jaer 1573. Na hem wierd *Giacomo della Porta* verkoren, een Romein, en hy bleef daer aen tot op het Pauſdom van *Clemens de 8.* Onder hem vorderde dat gebouw niet boven de Gregoriaenſche, en Clementinſche Kapel.

Maer *Paulus de 5.* met de beſtelling van *Carlo Maderno* deed het oude deel afbreeken; dat van de voorſeide Kapellen ſich na 't voorſte toe uitſtrek-

te, in 't jaer 1606. en voegde daer van nieuws by de ſes Kapellen, de Gallery, en de Voorgevel met het vertrek der Segening. En onder de twee Pauſen *Urbanus de* 8. en *Innocentius de* 10. wierd het volbragt, gelijk men hier na aen de opſchriften ſien ſal.

Van de voortreffelijkheit der ſtelling, is 't genoeg te ſeggen, dat dit het werck is van *Michel Angelo:* en van de grootheit, en heerlijkheit, dat het voort gekomen is uit het ſeer groot gemoed van *Julius de* 2. Menſchen, van Godt door ſijn groote voorſienigheit t'ſamen gevoegt, om dat d'een dienende met de voortreffelijkheit van ſijn geeſt tot de grootmoedigheit van d'ander, daer uit, tot ſijn roem, en eer van *S. Pieter*, een gebouw ſou rijſen, 't welk weſen ſou tot verbaeſtheit der konſt, het einde der menſchelijke macht en heerlijkheit, en het wonder der wonderen des Weerelds.

Het begin (ſoo men ſijn eerſten oirſpronk wil aenſien) wierd daer aen gegeven van *S. Anacletus* Prieſter, naderhand Paus van *Romen*, die in eerbiedigheit des Martelaerſchaps van *S. Pieter*, daer alder eerſt een klein Kerkje bouwde; welke naderhand van Keiſer *Conſtantinus de Groote* in een Koninklijk Gebouw verandert wierd: waer aen hy (met ſijn eigen handen de aerde uit gravende, en twaelf maenden op ſijn ſchouders ter eeren der twaelf Apoſtelen uit dragende) ſelfs ootmoediglijk de grondſteenen wilde leggen.

Maer na veel eeuwen, dat van ouderdom dreigende

gende te vallen, gaf de voornoemde *Julius de 2.* het begin aen 't nieuw gebouw in 't jaer 1507. en leide daer, op den 15. April den eerſten ſteen af, 't welk vervolgens van de naeſt-komende Pauſen bevordert, men tot ſoo wonderlijken grootheit gekomen ſiet.

De ſchoonheit van buiten (gants van Tiburtinſche ſteenen konſtig gewrocht) is ſonder weerga: en de voor gevel, gelijk die in al haer uitbreidingen de ſelfde van alle andere Tempelen daer men oit tot hier toe van gehoort heeft, te boven gaet; ſoo is ſy ook in al haer verciersels wonderlijk. Men klimt daer op langs vier ſeer lange, en wijde trappen van marmer, aen de voeten van welke twee Beelden zijn van de heiligen *Petrus*, en *Paulus*, die *Pius de 2.* heeft doen maken van *Mino del Regno* een ſeer geachte Beeld-houwer; en heeft ſijn eerſten toegank in een alder heerlijkſt portael met pilaſters, die 't alder wonderlijkſte en koſtelijkſte welſſel des Weerelds ondersteunen. Hier in zijn byſonder wonderlijk vijf ſeer groote Voor-panden, door de verciering van vier ſeer edele ſeltſame kolomnen elk om 't prachtigſt, drie van de welke met twee andere mindere zijn aen de voorhang, die met groote metale tralien beſloten worden, die zijn voor de vijf alderſchoonſte poorten van de Kerk; waer van de grootſte van metael is: een ſtuk werks van *Pollaivolo*, ſeer beroemt Florentins Beeld-houwer.

Boven dit portael is een kamer van diergelijke groote en verciering, welke tot de algemeene

Segeningen dienende, groote venſteren, heeft waerdig de Pauſelijke hoogheit.

Aen de zijden van de voor-gevel, zijn noch twee groote klok-toornen van het ſelfde beſtek en maekſel; daer by gedaen niet ſoo ſeer om het geſicht des ſelfs te verbreeden, als wel om dat gebouw ſterker en verſekerder te maken: en boven aen 't opperſte deel eindigt het met een groot plat, dat rontom gants het gebouw voltrekkende, dient om de Coloſſen of Beelden der twaelf Apoſtelen ſoo groot als Reuſen daer op te ſtaen, welke boven al de vercierſelen der ſelfder zijn.

In de Kerk komende, vervullen de bovenmatige verwelfſels yder met verbaeſtheit, die ſwaer van gout, en met bloemen en loof-werk ſeer hoog uyt-geſneden gewrocht, in grootheit alle die het weſen mogten van de oude te boven gaende, vertoonen dat de pracht der uitnemenſte en rijkſte gebouwen, daer de voorgaende eeuwen oit over geroemt hebben, maer gering is geweeſt.

Het groote Hol, de voornaemſte ruimte van de Kerk, is 't grootſte gebouw dat de menſchelijke vermetelheit oit van ſulken ſlag heeft voortgebragt. Het binnenſte deel vertoont een Paradijs (door de hemelſche machten wonderlijk met vercierende byvoegſelen daer in uitgebeeld van de geleerde hand des Ridders *Gioſeppe d'Arpino*, met ontallijke ſterren van verguld metael) geweldig blinkende. Het buitenſte is bedekt met loot en ſeer groote ribben van verguld metael (gelijk ook noch de tien andere mindere ſtukken deſer

Kerk

Kerk zijn) met een seer hooge lanteern eindigende, waer op een metael-vergulde bol staet, van soodanigen groote, dat sy bequamelijk meer dan vijf-en-dertig persoonen kan omvatten.

De Kapellen der Kerk, maer insonderheit de vier grootste (yder van welke men een Kerk mag noemen) zijn gants van seer suivere marmer, en van verscheiden steenen, met seer uitnemende werken uitgewrocht, met kolomnen en schilderien overeen-komende met haer voortreffelijkheit, als ook des gantsche Kerks; welkers deelen in haer bysondere vercierselen te vertoonen ik voorby sal gaen, dewijl het geen werk is om in een kort begrijp, gelijk als dit, te vervatten, waer in de saken niet naeuwkeurig beschreven, maer slechts alleen aengewesen worden. De kostelijke vercierselen des vierkants van *S. Michiel*, en van de Kapel der Lieve Vrouwe, zijn gemaekt by *Giovan Battista Calandra*.

Nu voorts, van dese stoffen tot het geestelijke overgaende, sal ik seggen, dat soo men wil sien op de heiligheit van die Kerk, het noodsakelijk is te bevestigen, dat dit de heiligste plaets des Roomschen Stoels is, waer in de waerdigste deelen van 't Goddelijk heiligdom blinken, vergadert met een Godts-dienstige hand, door de Godvruchtigheit der hoogste Pausen en andere vrome lieden, en hier tot eere van *Romen*, en troost der Rooms-gesinde Christenen by een gebragt.

Daer is niet een plaets, welke met het bloed der heilige Martelaren niet duisent en duisent

mael

mael ingewijd is: en de overblijffelen van soo vele die op dese plaets om *Christus* wil haer leven gelaten hebben, waer van oneindige menigte in de kelders bewaert worden, geven klaer bewijs aen alle volkeren, dat desen beroemden heuvel soo vruchtbaer is van palm-takken, dat sy niet van nooden heeft in roem voor den *Carmel* te wijcken, noch in geender voegen de schoonheit van *Libanon* te benyden. En daer de Oude haer weg der Zege-pralen hadden, hebben nu de Martelaren haer Zege-pralen van den Hemel.

Van't Hoog Autaer der Heilige Apostelen

't HOog Autaer midden in de Kerk staende, wierd van *Leo de Groote*, het Bed der heilige ruft genoemt, om dat daer in d'alderheiligste Lichamen van *S. Petrus*, en van *S. Paulus* ruften. Dit is de selfde plaets, daer de Vorst der Apostelen met de Laurier van onsterffelijkheit gekroont, Zege-praelde, roem-rijk onder de toejuuchingen des Hemels en der Aerden: en wort gemeenelijk de *Confessie* des *H. Petrus* genoemt (dat soo veel seggen wil als Martelaerschap) om daer de Belijdenis, die hy te voren van *Christus* onsen Saligmaker, waerachtig God en mensch gedaen had, met sijn bloed versegelt te hebben. Dierhalven is de toevlucht aller Volkeren des Weerelds

t'al-

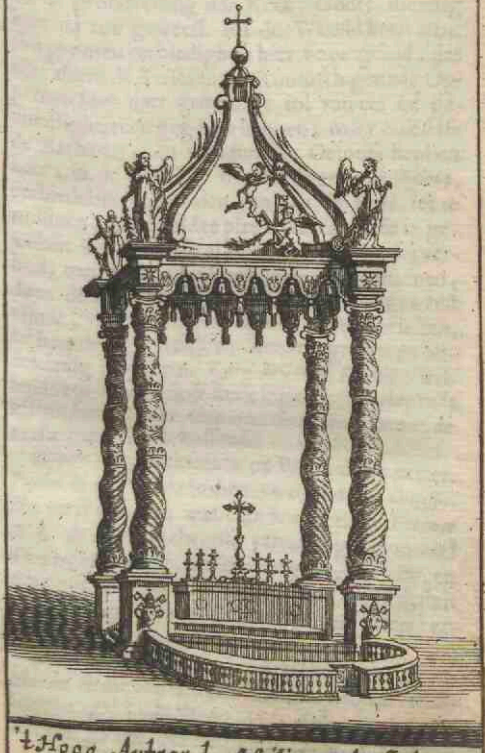

't Hoog Autaer der Heilige Apostelen.

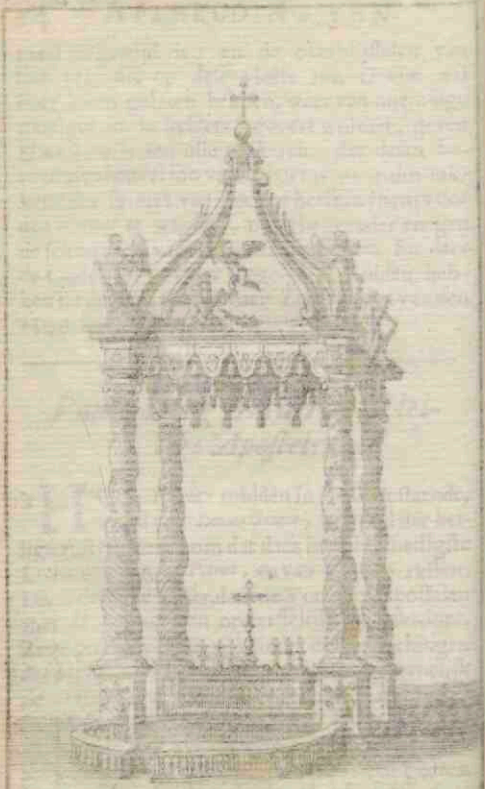

t'allen tijden, als tot den hoeksteen des Geloofs, en de grondvesting der Kerk, Godts-dienstig hier na toe geweest. En de Wereld heeft altijt soo grooten eerbiedigheit hier voor gehad, dat niet alleen de Keiseren, en Roomsch-gesinde Oppermachten daer geduurige tol van eer en gedienstigheit aen gegeven hebben; maer ook selfs de Barbaren, en vianden des Geloofs hebben haer, in de wreedste overvallingen van *Romen*, eerbiedelijk onthouden van aen de Kerk iet te misdoen, of geweld te plegen aen die daer in geweken waren; selfs alleen het dreigen des verbods van in dese heilige plaets niet te komen, door de Pausen gedaen noch genoeg geweest zijnde, om de Vorsten daer van af te schrikken, en haer den Apostelijken Stoel toegedaen en onderdanig te maken. *Karel de Groote* Keiser, willende tot dese Hooft-kerk ingaen, knielde in 't klimmen op yder trap van de selfde, die van de eerste tot de laeste kussende.

Clemens de 8. hermaekte en Wyde desen autaer. *Paulus de 5.* vercierde dien, en opende de *Confessie*, die eerst gesloten was. En ten laetsten *Urbanus de 8.* de alderprachtigste verciering van metael daer by voegende, welke dien geheel bedekt, en omringt, bekleede den selfden met de Majesteit die de heiligheit van soo beroemden plaets vereischte.

Dit gebouw is niet min verwonderlijk van wegen de stoffe, en 't werk, als om dat het selfde het eenigste in de Weereld is; nadien 'er voorseker tot nu toe geen stuk van metael gemaekt is gewor-

geworden, noch selfs van de oude Romeinen, van soo uitnemenden groote en schoonheit. Het is een bestek en werk van den Ridder *Bernino*, Beeldhouwer, Bouw-meester, en Schilder van Florencen sonderling benaemt. De vier kolomnen van metael welke den Hemel boven den voornoemden autaer ondersteunen wegen meer als hondert en tien duisent ponden, dewijl'er twee gewogen zijnde, swaer gevonden wierden met haer koppen en voeten vijf-en-vijftig-duisent, acht-hondert, en seven-en-tnegentig.

Aen de vier hocken der aldergrootste Pilasters, die seer een prachtig aensien op desen Autaer geven, zijn vier Kapellen door den selfden *Urbanus de 8.* nieuw gesticht, ter eeren der vier aldertreffelijkste Heilige overblijffelen; Welke in heildoms-kaskens, mede nieuw door den selfden Paus gemaekt, seer heerlijk bewaert worden.

De voornaemste ter rechter hand van't Autaer, met het Beeld der *H. Veronica*, van Reusen gestalte, door *Francisco Mochi*, is aen de selfde Heilige toegewyd, om daer te bewaren die alderheiligste Sweet-doek, daer *Christus* Onse Saligmaker, gaende om sich selven op den Berg van *Calvarien* op te offeren, met sijn alder dierbaerste bloed sijn eigen wesen wilde indrukken, om op aerden dese eeuwige gedachtenis te laten van sijn oneindige liefde tot het menschelijk geslacht. Beeltenis en heilig overblijssel boven alle andere hoogwaerdig en aenbiddelijk, door dien het geen maeksel is van de hand der Engelen, of der menschen, of met aerdsche verwen afgebeeld; maer

naer selfs van de Maker der Engelen en der menschen wonderbaerlijk met sijn eigen bloed daer uitgedrukt. Het wort gemeenlijk 't Heilig Wesen genoemt; en daer is dit opschrift:

Salvatoris imaginem Veronicæ Sudario exceptam ut loci majestas decenter custodiret
Urbanus VIII. Pont. Max. Conditorium exstruxit & ornavit.
Anno Jubilei M. DC. XXV.

't Welk te kennen wil geven, dat *Paus Urbanus de 8. op dat de Majesteit der plaets, des Saligmakers beeltenis in de Sweetdoek van Veronica uitgedrukt behoorlijk sou bewaren, dit daer toe heeft doen bouwen en vercieren, in't Jubel-Jaer 1625.*

Hier naest aen is de Kapel met het Beeld van *S. Helena*, door de hand van *Boggi*, het alderheiligste Kruis toe gewyd; om daer in een seer groot stuk te bewaren van dat alderheiligste middel der menschelijke verlossing. Dese Kapel is daer toe volgens de nieuwe bouw-konst verciert, en dit stuk hout was uit de Kerk des H. Kruis in Hierusalem genomen. Dese alderheiligste overblijfselen worden al te gader dikwils in 't Jaer aen 't Volk vertoont. Hier aen is dit volgende opschrift:

Par-

Partem Crucis quam Helena imperatrix e Calvario in urbem advexit.
Urbanus VIII. Pont. Max. e Sessoriana Basilica desumptam additis Ara & Statua Hic in Vaticano Conditorio collocavit.

't Welk seggen wil, dat *Paus Urbanus de* 8. *een deel des Kruis, 't welk de Keiserin Helena van Calvarien binnen Romen gebragt had, uit de Sessorianesche Hoofd-kerk genomen, een Autaer en Beeld daer by doende, hier in 't Vatikaen in een bewaer-plaets heeft gestelt.*

De derde Kapel is aen *S. Longinus* toegewijd, met het Beeld van gelijke groote door den Ridder *Bernino* gemaekt, om daer het yser der Lancie te bewaren, dat de zijde des gekruisigden *Christus* doorstak, en is geleit in een seer kostelijke kas van helder kristal. aen dese Kapel is dit opschrift:

Longini Lanceam quam Innocentius VIII. Pont. Max.
A Bajazeto Turcarum Tiranno accepit,
Urbanus VIII. Statua adpósita & Sacello substructo in exornatum Conditorium transtulit.

't Welk ons bedieden wil, dat *Paus Urbanus de* 8. *Longinus Lancie, die Paus Innocentius de* 10. *van Bajazet den Turkschen Dwingeland gekre-*

gekregen had, het Beeld daer by gedaen, en een Kapel daer toe gebouwt hebbende, in een vercierde bewaer-plaets heeft gebragt.

En de vierde Kapel ter zijden aen *'t Heilig Weſen*, met de beeltenis van *S. Andries* by *Francois de Neerlander* gemaekt, bewaert het Hooft van dien H. Apoſtel, dat in deſe Kerk overgebragt, op ſijn feeſt-dag ſeer eerbiedighlijk aen 't Volk vertoont wort. Men leeſt daer aen dit opſchrift:

S. Andreæ Caput quod Pius II.
ex Achaja in Vaticanum aſportandum
curavit.
Urbanus VIII. novis hic ornamentis
decoratum Sacriſque Statuæ & Sa-
celli honoribus coli voluit.

Waeruit men verſtaen kan, *dat Paus Urbanus de 8. het hooft van S. Andries 't welk Pius de 2. uit Achajen in 't Vatikaen had doen overbrengen, hier met nieuwe vercierſelen en heilige eeren van een Beeld en een Kapel verheerlijkt, gewilt heeft Godts-dienſtelijk in waerden gehouden te worden.*

't Getal der heilige overblijffelen, in deſe Kerk, is oneindig; dewijl boven ſeer vele, die met goude en ſilvere kaſkens in de heiligdoms plaets bewaert worden, men daer ſchier geen autaer vind, welke niet met het lichaem van eenigen voornamen heilig voorſien is: van gelijken liggen de Kelders heel vol; waer van 't onmoglijk zijnde een lijſt te maken, ſullen wy overgaen tot wat anders.

In

In't voorſte des Tempels ſtaet de heilige Poort, tot teeken, dat de Poort der genaden voor de boedvaerdige dan ſonderling open gaet; en deſe wort van de Pauſen alle heilig Jaer geopent.

Daer wort inſgelijks met groote eerbiedigheit bewaert de Setel, of eigenſte Pauſelijke ſtoel van *S. Pieter*, in de eerſte Kapel van 't inkomen ter ſlinker hand, die den Apoſtelijken Troon zijnde, vertoont dat de Paus in deſe Kerk niet geſeten is als Biſſchop van *Romen*, of in die van het *Lateraen*, Maer in de hoedanigheit van Biſſchop, en Herder over d'algemeene Kerk. Waer door de ſelfde, en hier om, en om andere groote byſondere voorrechten, altijt van de hoogſte Pauſen, en andere met Eer-namen is verheven, ſoo dat ſy die vertoonen het Hooft, Voogdes, en Moeder van alle de Kerken des Weerelds, en by gevolg de Kerk der Kerken, de Stoel van *S. Pieter*. Paus *Julius* noemt die; De Kerk, welke de eerſte en 't Hooft der andere is. *Innocentius de* 3. Moeder, en Spiegel aller Kerken. *Ioannes de* 19. ſeit; Dat van deſe, als Voogdes, en Voeſter, alle andere Kerken haer Leer genomen hebben. *Nicolaes de* 3. Dat in haer, het hooft der heiligheit van de Kerk beſtaet. *Urbanus de* 4. Dat ſy met ſonderlinge waerdigheit alle andere te boven gaet. *Joannes de* 22. Dat van deſe alle Kerken des Weerelds haer voorbeeld moeten nemen. *Clemens de* 6. Dat ſy verdient boven al de Kerken des Weerelds, als haer hooft, geeert te worden. *Sixtus de* 4. De Patriarchelijke hooft-kerk, en onder al de andere van *Romen*, en der Weereld de voornaemſte in

waer-

waerdigheit en eeren. *Nicolaes de 5* Vercierde met eeren en groote benamingen boven alle de Kerken des Aerd-bodems. *Leo de 10* Dat in haer de Koninklijke waerdigheit des Apostelijken Stoels gestelt is. *S. Antony* Aerts-bisschop van *Florencen*, Eerwaerdige Kerk, Moeder, en hooft aller Kerken; en eindelijk soo veel andere, dat het overtollig sou wesen die naeuwkeurig op te halen, verheffen die met diergelijke benamingen, boven alle andere plaetsen des Weerelds.

Uit de daden mede, die de Pausen met statige bedrijven hier komen uit te voeren, kan men noch klaer begrijpen, in de selfde te wesen de Richtbank Godts op aerden, de Mont des Hemels; zijnde de plaets daer in de heiligen *Canonizeert*, of tot haer waerdigheit gestelt worden; en daer men den Ban en Vrylatingen opentlijk uitspreekt over de Bisschoppen en Vorsten der aerden: daer de Keiseren, Koningen, en Vorsten Godtvruchtige opdrachten aen den Apostelijken Stoel, van Steden, Rijken, en Landschappen gedaen, en haer behoorlijke eeden in afgeleit hebben: in welke de Pausen schattingen en tollen van de onderhoorige plaetsen ontfangen, en daer de Wimpeldragers der Kerk, en de Bestierders van haer inkomens insgelijks haer gewonelijke eeden doen, soo als mede de Bisschoppen, en Patriarchen gewoon zijn.

In dese Kerk zijn veel Bisschoppelijke vergaderingen gehouden, en de Cardinael Opper-Biegtvader heeft daer sijn Stoel, tot vergeving der sonden: en haer heilige drempel heeft altijt Godsdien-

dienſtelijk van d'Opperhoofden des Weerelds geeert geweeſt: en al de Biſſchoppen zijn jaerlijks gehouden, tot teeken van haer onderdanigheit aen den Apoſtelijken Stoel, dien te beſoecken. Dit kan men noch ſeggen, dat ſy de Soenplaets is, daer men als de nood der Chriſtenheit dat vereiſcht de algemeene gebeden en aenroepingen doet; volgende in ſoodanigen bedrijf al de Geeſtelijkheit *van Romen* het heilige velt teekende Kruis van die kerk; en daer de bedevaerden der Geloovige altijt na toe geſchikt waren: want van ouds liet men daer geen vreemdelink in komen, die niet eerſt opentlijk belijdenis van dit Geloof gedaen had.

Hier is 't eindelijk, daer hy woont, op wiens welgevallen de Hemelen geopent en geſloten zijn. Hier worden meer als in eenig ander deel des Weerelds, de Goddelijke ſchatten van Hemelſche ſegeningen uitgeſpreit: ontallijke aflaten toegeſtaen zijnde aen alle die behoorlijk met Godts-dienſtigheit deſe alderheiligſte Hooftkerk komen beſoecken.

Haer heilige en doorluchtigſte Geeſtelijkheit is ſeer machtig in haer menigte, beſtaende in drie-hondert Canoniken, ſes-en-dertig *Beneficiaten* of Begunſtigde, acht-en-twintig begunſtigde klerken, met eenige *Kapelanen*, of Kerk-verſorgers, die een ſeer ſchoone kerk-macht van drie ordens uitmaken; maer veel meer in haer hoedanigheit, t'allen tijden vol van voortreffelijke mannen geweeſt zijnde, en den oirſpronk van veel Cardinalen en Prelaten. Deſe heeft altijt ſoo hoog geacht ge-

geweest dat de Keiseren gewoon zijn sich daer, in 't getal der Canoniken in te doen schrijven, eer sy van de hand des Paus de Keiserlijke Kroon ontfangen; misschien om te bedieden, dat de hoogste der trappen, om tot den top van Weereldsche eeren op te klimmen, niet anders is, als de Eer-naem van een Dienaer te wesen des alderroemruchtigsten *Petrus*, Vorst des aerdrijks, en macht-hebber des Hemels. Daer in is een Cardinael tot opper-priester.

Onder de Geschenken die in dese Kerk zijn, munten meest uit boven d'andere, die van de Gravin *Machtild*, van *Sixtus de* 4. van *Paulus de* 3. en van *Urbanus de* 8. door den Ridder *Bernino* gemaekt.

En boven de uitmuntenste schilderien, en veel edele verhevene werken, die van bysondere Meesters, elk om 't best gedaen, in de Kapellen met verwondering gesien worden, is de alder hoogste verwondering volkomen waerdig het uitgehouwen Beel van de Lieve Vrouw der Godvruchtigheit, een werk van *Michel Angelo*, Opper-konstenaer der Beeld-houwers; en als een der Bouw-meesters van dese alderheiligste Hooftkerk, soo ook eenigste Meester in de Bouwkonst.

Van

Van't hoog-uit-gehouwen Scheepken, dat in de Kerk van S. Pieter was.

DIt ſukkelende Scheepje, 't welk na binnen in de voorgevel van *S. Pieter* was, en nu aen den ingank des Pauſelijken Paleis geſien wort, is een teecken vol geheimenis van de Kerk, gedurig van de vianden onſes Heiligen Geloofs beſtormt, en noit te gronde geſonken. 't Was gemaekt om te vertoonen, dat het Catholijk Geloof altijt ſtantvaſtig en onbeweeglijk duuren ſal, volgens de voorſegging en belofte van *Chriſtus; Ik heb voor u gebeden Petre, dat uw geloove niet ſou ophouden*, wat het poogen van eenige wederſtrevige macht ſich daer wil tegen-kanten. 't Is een werk van *Giotto* voortreffelijk Florentins Schilder, altijt in groote achting gehouden, niet alleen van wegen ſijn verborgene beduiding, als wel om de geheugenis van dien konſtenaer, in ſijn tijt geweeſt zijnde de Vader en Weder-oprichter der Schilderkonſt, door 't overloopen der Barbaren gants in *Italien* verloren: en hier om wierd het uit de verbroke muuren van de oude Kerk bewaert, en naderhand van de trappen daer *Paulus de 5.* het had doen ſtellen, door bevel van *Urbanus de 8.* gebragt van binnen boven de voornaemſte poort der Kerk, daer 't eenigen tijt geſtaen heeft, en

ten

't Gehouwen schip van S. Pieter.

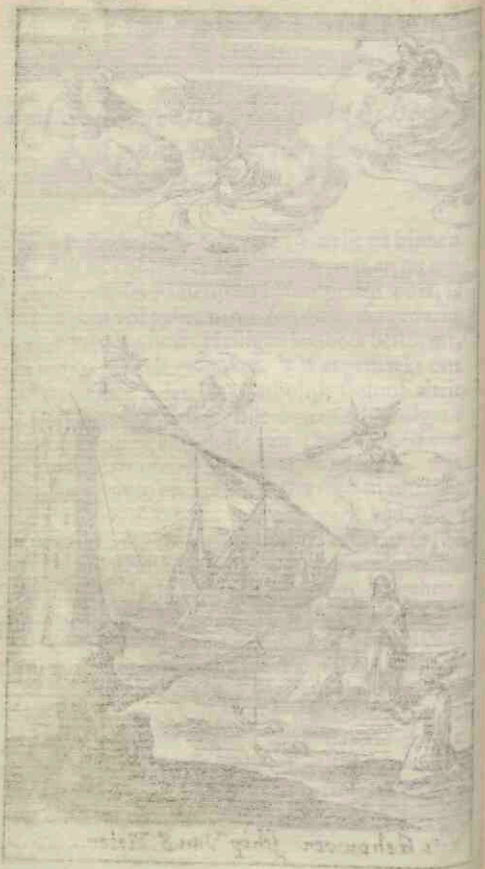

ten laetſten by gelegentheit van't nieuw gebouw dat Paus *Innocentius de* 10. daer gemaekt heeft wierd het van die plaets over gevoert aen den ingank van 't Pauſelijk Paleis, daer 't huiden noch geſien wort.

In 't kort, om dit wonderlijk ſwaer Gebouw met alle pracht en heerlijkheit te vercieren, zijn in onſe tijden daer toe t'ſamen gekomen de Pauſen *Paulus de* 5. *Urbanus de* 8. en *Innocentius de* 10. en hebben boven de poorten van binnen met deſe opſchriften, baerblijkende geheugeniſſen daer van gelaten.

PAULUS V.
PONT MAX.
VATICANUM TEMPLUM
A JULIO II. INCHOATUM
ET USQUE AD GREGORII ET CLEMENTIS
SACELLA
ASSIDUO CENTUM ANNORUM
OPIFICIO PRODUCTUM
TANTÆ MOLIS ACCESSIONE.
UNIVERSUM CONSTANTINIANÆ
BASILICÆ AMBITUM INCLUDENS
CONFECIT.
CONFESSIONEM BEATI PETRI EXORNAVIT
FRONTEM ORIENTALEM ET PORTICUM
EXTRUXIT.

Dat is:

Paus Paulus de 5. heeft de Vatikaenſche Hooftkerk van Julius de 2. begonnen, en tot aen de Kapellen van Gregorius en Clemens met een geſtadigen arbeid van hondert jaren gebragt, door 't by-

komen van soo grooten gebouw den gantschen omtrek des Constantinsche Hooft-kerks omvattende, volbragt; de belijdenis van S. Pieter verciert; de voorgevel aen 't Ooſten, en de Gallery opgemaekt.

URBANUS VIII. PONT. MAX.
VATICANAM BASILICAM
A CONSTANTINO MAGNO EXTRUCTAM
A BEATO SYLVESTRO DEDICATAM
IN AMPLISSIMI TEMPLI FORMAM
RELIGIOSA MULTORUM PONTIFICUM
MAGNIFICENTIA
REDACTAM
SOLEMNI RITU CONSECRAVIT
SEPULCHRUM APOSTOLICUM
AEREA MOLE DECORAVIT
ODEUM ARAS ET SACELLA
STATUIS AC MULTIPLICIBUS OPERIBUS
ORNAVIT.

Dat is:

Paus Urbanus de 8. *heeft de Vatikaensche Hooftkerk, van Constantinus de groote gestieht, van den H. Sylvester ingewijd, tot de gestalte van een aldergrootste Kerk door yverige grootdadigheit veler Pausen gebragt, met gewoonelijke plicht-plegingen geheiligt, het Apostelijk graf met metale werken verheerlijkt, het Koor, de Autaren, en Kapellen met Beelden en veelvoudige schoone werken opgeciert.*

BASI-

BASILICAM
PRINCIPIS APOSTOLORUM
IN HANC MOLIS AMPLITUDINEM
MULTIPLICI ROMANORUM PONTIFICUM
ÆDIFICATIONE PERDUCTAM
INNOCENTIUS X. PONT. MAX.
NOVO CÆLATURÆ OPERE
ORNATIS SACELLIS
INTERIECTIS IN UTRAQUE TEMPLI ALA
MARMOREIS COLUMNIS
STRATO E VARIO LAPIDE
PAVIMENTO
MAGNIFICENTIUS TERMINAVIT.

Dat is:

De hooft-kerk van den Vorst der Apostelen tot dese uitnemende groote des gebouws door de veelvoudige werken der Roomsche Pausen volbragt, heeft Paus Innocentius de 10. met nieuw Beeld en Loofwerk de Kapellen verciert, en aen beide zijden des Kerks marmere kolomnen daer tusschen gevoegt, de vloer met verscheide steenen beleit hebbende, met prachtiger heerlijkheit het einde daer aen gegeven.

Soo dat met groot recht dese heerlijke en alderheiligste Kerk in verscheide tijden het graf is geweest van 135. Pausen; van menigte Keiseren, Keiserinnen, Koningen, Koninginnen, Cardinalen, Vorsten, en van voortreffelijke mannen in wapenen, en onvergelijkelijke in deugden; en voor haer Majesteit, ik sal niet seggen neigen, maer openen sich ook noch de Hemelen.

Het Pauſelijk Paleis van S. Pieter.

HEt Pauſelijk Paleis van *S. Pieter* op den *Vatikaen*, wierd uit ſijn grond-veſtingen verheven van de Paus *Symmachus*; en *Nicolaes de 3.* bragt het voorts ſoo verre, dat hy 't ſelfde lichtelijk bequaem maekte om van de Pauſen bewoont te zijn. Naderhand is het van andere volgende Pauſen ſeer vermeerdert geworden. *Nicolaes de 5.* heeft de muuren ſeer hoog op getrokken. *Sixtus de 6.* bouwde daer aen de alderſchoonſte Vatikaenſche Boek-plaets, de Kapel, en het *Conclave*, met al ſijn vertrek-kameren. En *Innocentius de 8.* ſtichte *Belvedere*, of het Schoon-uitſien, met het Paleis, en maekte daer aen eenige ſeer ſchoone overdekte wandel-plaetſen. *Paulus de 3.* deed in de Kapel het laeſte oirdeel ſchilderen, van den treffelijken *Michel Angelo Buonarota*, en vergulde de Sael van 't *Conclave*, waer voor hy een alder ſchoonſte Kapel liet bouwen, van den ſelfden *Michel Angelo* geſchildert; werken die van wegen haer deftigheit een onnoemelijke ſchat waerdig geacht worden. Daer zijn noch de kameren van *Raffael d'Urbino* geſchildert met de Hiſtorien des Ouden Teſtaments, de ſchoonſte ſaken van de Weereld; als mede noch eenige kameren des ſelfs van *Giulio Romano* geſchildert, en van andere voortreffelijke Schilders; waer al de braefſte mannen t'ſamen komen om te ſien, en afteikeningen van

de

Pag. 28.

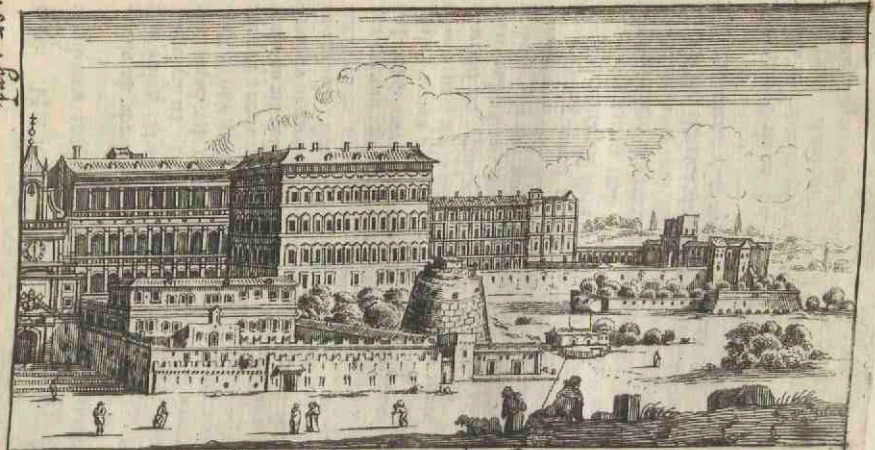

't Pauselyck Paleis Van. S. Pieter.

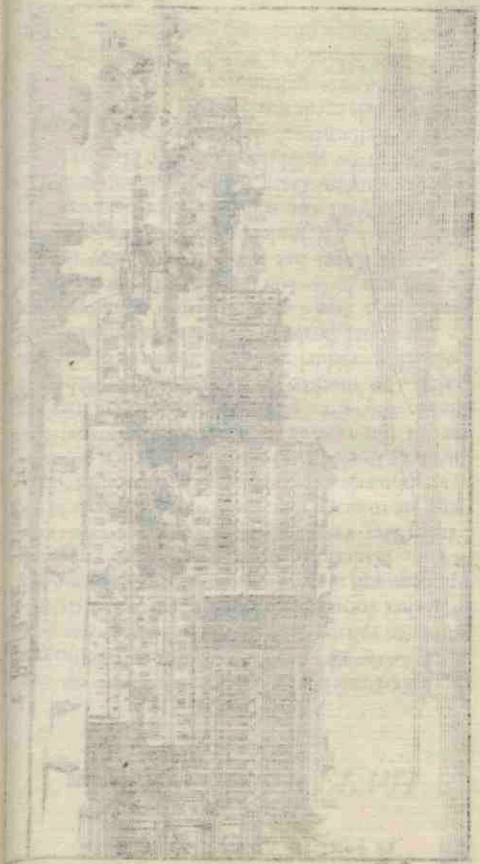

de alder beroemſte en aenmerkens waerdigſte ſchilderien mede te dragen.

Sixtus de 5. vergroote en vercierde de alderſchoonſte Vatikaenſche Boek-plaets; gelijk ook noch *Paulus de 5. Gregorius de 15.* en byſonder *Urbanus de 8.* met het byvoegen der beroemde Boek-ſchat des Pals-graefs aen hem van de Keiſer gegeven, naderhand gedaen hebben; ſoo dat 'er tot deſe tijt toe geen geweeſt is die de ſelfde heeft te boven gegaen, ſchoon men in voortijden ſoo beroemde gevonden heeft, als die van *Auguſtus*, de Ulpiſche, en die van *Aſinius Pollio*: alle die zijn naderhand verduiſtert geworden van de doorluchtige uitſtekentheit van deſe. Hy maekte de grondleggingen van 't nieuw Paleis, en bragt dat tot een bequaem einde; en *Clemens de 8.* vermeerderde dat geweldig, en bouwde daer de Clementinſche Saelaen, welke door haer heerlijkheit tot verwondering van inwoonders en vremdelingen dient, ſiende daer in de krachten der konſt de Natuur te boven gaen; in de ſuiverheit der marmeren; in de uitnemende ſchilderien van *Cherubino Alberti* daer gemaekt; in de krans van boven, en de krans van onder by *Baldaſſarino* van *Bolonien*, en van *Giovanni Alberti* broeder van *Cherubino* ſeer beroemde Schilders; en de Zee heeft *Paolo Brillo* daer naeuw-keurigſt afgebeeld.

Daer na quam *Paulus de 5.* en eindige dat volkomen op te maken, daer by doende niet alleen timmeringen van groote ſchoonheit, maer ook nutte en noodige om ſoo ſchoonen gebouw ſijn

vollen eisch te geven; gelijk de nieuwe wacht der Duitschers, 't gemeen uurwerk, en de seer schoone fonteinen. Insonderheit vermaekte hy de fontein op de plaets soodanig, welke daer van *Innocentius de 8.* gestelt, en naderhand van *Alexander de 6.* verbetert was, dat sy de schoonste van *Romen* geoirdeelt wort, den bak der selfder uit een stuk steen zijnde. En *Urbanus de 8.* boven de Gallerien herstelt, en nieuwe vertrekken over den gemeenen toegank met seer edele schilderien, en veel andere seer aenmerkelijke verbeteringen daer aen gemaekt te hebben, heeft dat ten laesten verrijkt met het schoonste Wapen-huis van *Europe*, met allerhande wapenen voor veertig duisent krijgs-knechten te voet en te paerde tot beschermingh des Apostelijken Stoels en sijnes Staets; en om dat het begrijp des selfs recht onder de Vatikaensche Boek-plaets koomt, heeft men daer dese woorden gestelt gehad.

URBANVS VIII. LITTERIS ARMA. ARMA LITTERIS.

En in 't kort, al dat men groots en edels kan wensehen, is volkomen hier, zijnde een plaets, gebouwt, uitgestrekt, en bewoont van 't meeste deel der Pausen.

In den Voorhof van dese plaets siet men de nieuwe fontein, die seer geacht wort van wegen de goetheit des waters, daer doen leiden van *Innocentius de 10.* gelijk het volgende opschrift boven de selfde wel uitdrukt.

Aquam

Aquam Vaticani Collis incerto olim capite deerrantem A. Beato Damaſo inuentâ
Scaturigine ad lauacrum noue generationis
In fontem corriuatam rurſus amiſſam
INNOCENTIUS X. PONT. MAX.
Conquiſitam repertàmque ac mirè probatam
Fonti recens extructo reſtituit vt in Vrbe aquis
Peregrinis Affluente Aedes Vaticanę ſuam
Hanc haberent Gemina ſalubritate gratius hauriendam Anno Dom. 1649.
Pont. Sui. V.

't Welk ſeit, *dat het water des Vatikaenſchen Heuvels voormaels onſeker afdwalende, van den H. Damaſus de ſprinkader daer van gevonden tot het Bad der wedergeboorte in een fontein t'ſamen getrokken zijnde, en weder verloren, de Paus Innocentius de 10. die hebbende doen opſoeken, en uitgevonden, wonderlijk goet gekeurt wordende, met een nieuw gemaekte fontein weder herſtelt heeft, op dat de Vatikaenſche gebouwen, in een Stad vol vremde wateren overvloeiende, dit haer eigen ſouden hebben, door dubbele geſondheit te aengenamer te gebruiken; in 't jaer onſes Heeren* 1649. *het* 5. *ſijns Pauſdoms.*

Daer zijn voorts d'alderſchoonſte Hoven van't *Belvedere*, 't Schoon-uitſien, waer van eerſt is, als men door den gemeenen toegank koomt gegaen, 't Hof van *Pius de* 4. genoemt, genoeg bekent door

de beroemde Beelden die daer in zijn, gelijk wy hier na sullen seggen. Den anderen heet men gemeenelijk den heimelijken Hof, daer de Pijnappel en de Pauwen van metael zijn, welke in den Voorhof van *S. Pieter* stonden, en eerst op den top van 't Swaer Gebouw van *Adriaen*, gelijk op sijn plaets sal geseit worden; welkers bevloering van *Biondo* en van andere het Paradijs wort genoemt: en den laesten is den grootsten seer vermakelijk door sijn heerlijkste sprinkaderen, bosschaedjen, wandel-paden, beddekens, en veelderlei kruiden, en door den overvloed van wateren by *Paulus de 5.* daer toe gebragt, waer van men dit opschrift leest:

PAVLVS V. PONTIFEX MAXIMVS.
Palatij Vaticani multis in locis instaurati, atque
Amplificati splendorem Hortorum adiacentium
Amœnitatem perenni salubris aquæ copia de
Suo nomine nuncupatæ reuocauit, auxit
Anno Domini 1614. Pont. VIII.

Beteekenende, Dat *Paus Paulus de 5. den glans des Vatikaenschen Paleis in veel plaetsen herbouwt en uitgebreit, de vermakelijkheit der daer aenliggende Hoven met geduurigen overvloed van heilsaem Water na sijnen naem genoemt, heeft weder gebragt, en vermeerdert. in 't jaer ons Heeren* 1614. *het* 8. *jaer sijns Pausdoms.*

Van

Laocoons Beeld.

Van Laocoons Beeld in't Belvedere.

EN of daer wel in 't *Belvedere* schoone Beelden zijn; soo is nochtans dat van *Laocoon* met met sijn twee sonen, alle drie uit een marmersteen, in der waerheit een uitnemend treffelijk werk, te gelijk gemaekt van drie oude seer beroemde Beeld-houwers *Agesander*, *Polidorus*, en *Athenodorus* uit het Eiland *Rhodus*, 't welk gevonden wierd in de seven Salen; gelijk men daer het namaeksel van siet met alle vlijt nagebootst tot vernoegen der naeuwkeurige, die haer vermaek in 't Beeld-werek vinden. Daer zijn twee afbeeldingen 't een van de *Nijl*, en 't ander van den *Tyber*, voor desen gevonden in de Badstoven van *Constantin* op den Hengsten-berg, van grooter waerden door haer voortreffelijkheit gehouden. *Romulus* en *Remus*, spelende aen de mammen van de Wolvin. Een seer schoone *Cleopatre* met twee *Venussen*, *Herkules*, *Antinous*, met een wonderlijken Stier, en een ontallijke menigte Beelden van roemwaerde schoonheit en aerdigheit, die ik om de kortheit voorby gae: 't is genoeg te gelooven dat onder de andere Paleisen, en Hoven van *Romen*, dat te seggen is van heel de Weereld, dit het eerste zy.

Van de groote metale Pijn-appel van Adriaen.

HEt meeſte deel der gener, die gehandelt hebben van het Swaer Gebouw, dat is van de Graf-ſtede van *Adriaen*, houden, dat de Pijn-appel, die voor deſen was in 't midden des Voorhofs van de Kerk van *S. Pieter* op den *Vatikaen*, en nu is in 't *Belvedere*, van daer genomen zijnde om plaets te geven aen den nieuwe Voorhank der Kerk, geſtaen heeft op den top van dat voorſeide Swaer Gebouw, en dat hy diende tot dekſel van de aſſchen des voornoemden *Adriaens*; maer die wel letten wil op 't voorwerp des Pijn-appels, ſal gehouden zijn het tegendeel te gevoelen: want of ſy wel van onder hol is, nochtans is die van binnen vaſt van ſtof, ſoo dat ſy tot het ſelfde niet kon dienen, maer alleen tot verciering; gelijk het einde van de hoogte des Graf-ſtedes: huiden is die noch ontbloot van de Dolphinen, en van de Paeuwen van metael, die daer op waren als ſy in den geſeiden Voor-hof ſtont; welke de Oudheits-kenners gelooven, dat ſy waren tot vercierſel des Grafs van *Scipio*. En huiden zijn ſy ook noch in 't *Belvedere*.

In den Voorhof van *Belvedere* is een ſeer ſchoone fontein, die uit een oude kroes water om hoog ſchiet, met twee opſchriften van Paus *Paulus de 5.* die de ſelfde daer geſtelt heeft.

PAU-

PAULUS V. PONT. MAX.
Craterem Loco deiectum, quo Julius II. erutum, è ruinis Thermarum Titi Vespasiani constituerat renovata, exornataque Basi restituit,
PONTIF. ANNO V.

't welk te kennen geeft, dat *Paus Paulus de 5. de kroes uit haer plaets vervallen, daer Julius de 2. dien uit het puin der Badstoven van Titus Vespasianus uitgegraven in gestelt had, haer voet vernieuwt en verciert hebbende, weder opgericht heeft, in 't 5. jaer sijns Pausdoms.*

PAULUS V. PONT. MAX.
Craterem annis amplius XL. terra obrutum ad huius ampliſſimi Theatri Vetus ornamentum effodiendum, erigendumque curavit
PONTIF. ANNO V.

Waer uit men verstaet, dat *Paus Paulus de 5. desen kroes meer dan 40. jaren onder d'aerd gelegen hebbende, tot dit grootste Schouwburgs oude verciering, heeft doen uit graven, en weder oprichten, in 't 5. jaer sijns Pausdoms.*

En in de gevel onder de Gallery is noch een fontein van *Urbanus de 8.* gemaekt, die op 3. plaet-

sen uitnemende goet water uitgiet, waer by dese regelen staen.

Quid miraris Apem, quæ mel de floribus haurit;
Si tibi mellitam gutture fundit aquam?

Welke wy dus mogen navolgen:

Is 't wonder dat de Bie langs bloemtjes honig gaert;
Nu dus haer lieve keel soo soeten water baert?

Hy selfs heeft ook voor de poort des geseiden Voorhofs in die ruime plaets het oude Giethuis uitgeset, waer hy veel geschutten tot versterking des Kasteels heeft doen gieten.

Van hier door de poort *Borgia* gaende na de plaets van *S. Pieter*, siet men nu de Zuil, die uit *Egypten* gekomen, in de Ren-kring van *Cajus* gestaen had, en van *Nero* ter gedachtenis van *Augustus* en *Tiberius* geheiligt was; en naderhand van *Sixtus de 5.* in dese plaets over gebragt, door toedoen van den Ridder *Fontana*; wiens werk ook is het Paleis naest de *Rusticucci*: sy wierd aen het alderheiligste kruis toe gewijd, het welk op de selfde gestelt is, waer voor men een *Pater* en een *Ave* seggende, van hem een aflaet van tien jaren, en van noch eens soo veel vasten dagen verkrijgt.

In dese plaetsen was de voormaels beroemde Tempel van *Apollo*, dat is van de Son, fontein des lichts; om dat hier de Tempel wesen moest des Stede-houders der Son der Gerechtigheit, Fonteins der genaden, Lichts der versoeningen.

Ge-

Gelijk daer ook was de Ren-kring van den wreeden *Nero*, geboren tot daden des uitterſten grouwels; en in onſe tijden worden daer geoeffent heldere daden des opperſte goetheits; en voormaels was niet ſoo grouwelijk, als nu wel beroemt is de heilige gedachtenis der Vatikaenſche Velden.

Van de Vatikaenſche Velden.

DE Vatikaenſche Velden die door deſe vlakte na 't Kaſteel *S. Angelo* ſich uitſtrekten, waren voormaels vermaert, door de Hoven van den Dwingeland *Nero*, en huiden zijn ſy veel beroemder door de groote Kerken der Heiligen, die den trots der Dwingelanden temden, en in den Hemel haer nu verblijden in de Hoven der eeuwige liefde.

Van de Kerk des H. Engels. 1.

OF 'er wel onder de ontallijke Engelen drie met haer namen van de Heilige Kerk geeert worden, nochtans van vier Kerken binnen *Romen* aen *S. Michiel* toegewijd, wierd deſe geſticht voor dien Engel, welke ten tijde van de Paus *S. Gregorius* boven 't Kaſteel verſcheen, een teecken gevende, dat de peſt was opgehouden; en om dat het niet geopenbaert is welken Engel hy

was,

was, heeft die alleen den naem des Heiligen Engels.

Sy wierd efter in 't begin niet op dese plaets gestichť, maer meer onder 't Kasteel, en is tot hier toe vervoert, als *Alexander de 6.* het Kasteel met bollewerken versterkte, en in de Leeuwsche Wijk de Pausen meerder tegen de viandische macht verzekerde. Wie voorts die in de eerste plaets stichtede, en wie 't Geselschap instelde dat onder den selfden naem des Heiligen Engels de bestiering daer over heeft, kan men niet weten; om dat die in 't overvlocien des *Tybers*, haer eerste instellingen verloren hebbende, men van nooden had in 't jaer 1565. andere daer voor te maken. Misschien was daer noch geen Geselschap, maer eenige daer toe last-hebbende in een gast-huis aen die Kerk gevoegt, gelijk de oude vertellen, welkers inkomens gedient hebben tot het bouwen van de selfde; en dit geschiede in 't jaer 1564.

Onder de goede werken van dit Geselschap, is een, van alle drie jaren 25. arme dochters uit te houwelijken, die binnen *Romen* woonen, en in niemands anders dienst geweest hebben; en dese houwelijken worden volbragt op den dach van *S. Michiel*, in September.

Van de H. Maria over de Brug. 2.

Dese Kerk te dicht aen 't Kasteel zijnde, was't noodig die wech te nemen; waer door sy, om niet verre van de Brug te wesen, den bynaem van *over de Brug* gekregen heeft. Door het overvloeyen des *Tybers* leed sy ook schade van veel schriften te verliesen. Wy sullen eter noch eenige saken van haer eerste stichting by de Brug, konnen ophalen uit de overblijfselen, en andere gedenkwaerdige saken, welke van die Kerk in dese wierden overgebragt.

Om dat de Vaders Karmeliten by d'oude Kerk haer Klooster hadden, belaste Paus *Pius de 4.* dat de plaets tot beider gebouw daer sou afgemeten worden, en leide daer den eersten steen in 't jaer 1566. en door de hulp van vele die Orden toegenegen, wierd die ten einde gebragt in 't jaer 1587. *Sixtus de 5.* Opperhooft der Kerk zijnde, die de selfde stelde onder de Hooft-kerken: en met statigen ommegank wierd van de oude Kerk tot in dese over gevoerd, het alderheiligste Sacrament met het Beeld der Lieve Vrouw door de Vaders Karmeliten uit het Heilige Land gebragt, als sy door de Saracijnen van daer verdreven wierden: Drie lichamen van Heiligen, *Basilides*, *Magdalus*, en *Tripodius*; als mede het hooft van *S. Basilius de Groote*, en de twee Kolommen die op de Roomsche Marct stondé om de misdadigen ter doot gedoemt daer aen te geesselen:

Do

De kolomnen aen de welke de Heilige Apoſtelen *Petrus* en *Paulus* gegeeſelt waren, een *Crucefix*, eenige heilige lichamen, en andere overblijſſelen.

In deſe Kerk wierd eindelijk in 't jaer 1593. onder *Clemens de* 8. een begin gegeven aen een Geſelſchap, met den bynaem van *Aller krijgs-konſt*; en de Cardinael *Pietro Aldobrandini*, die eer hy 't purper van ſijn Neef *Clemens de* 8. ontfing, Kaſtelein zijnde van 't Kaſteel *S. Angelo*, overleggende met ſijn Stedehouwer *Amerigo Capponi*, dat de Kerk van *Romen* in voorval van oorloog, de Schutters uit verre gelegen plaetſen ontbood, beſloot een Geſelſchap op te richten met ſijn Hopman, en andere Amptlieden van oorloog, en haer eenig inkomen aen te wijſen, om hen daer van te onderhouden. Sy verkregen naderhand in deſe Kerk een Kapel, en wijden die *S. Barber* toe, welke de ſterkten aen bevolen zijn. Sy onderhouden tot die geſeide Kapel een Prieſter, die daer alle daeg Miſſe doet, welke op de Feeſtdach van die Heilige ſtatelijk geſongen wort, en op de verheffing des H. Sacraments, loſt het Kaſteel eenige ſtukken grof geſchut, en 't voorſeide Geſelſchap koomt in een ſchoone order van krijgskhechten daer na toe met een gevangen die 't leven geſchonken is: En op den avond van *S. Aelbert* maken ſy daer groote lichten, en ſchoone vyeren. Dit is een gebouw van *Maſcherino*, gelijk ook 't Paleis des Bergs der Godſaligheit. Tegen over deſe Kerk is de Richt-bank en 't Gevangenhuis van *Borgo*.

Van S. Sebastiaens Kapelleken. 3.

ALs de nu verhaelde Kerk der *H. Maria* noch by 't Kasteel stont, geschiede in 't jaer 1513. dat de Prochiaen de laeste bestelling naer een sieken dragende, een eenigen klerk hem verselde, een brandende toorts in d'eene hand, en het belleken in d'ander houdende; en het licht van de wint uitwaeiende, moest hy om dat weder te ontsteken in een winkel trappen, en de Priester met het H. Sacrament in sijn handen bleef alleenig voor de deur, waer over eenige Godtsdienstige personen bewogen zijnde, een Geselschap voor 't H. Sacrament maekten, in die Kerk by een vergaderende.

Hebbende voorts by 't Kapittel van *S. Pieter* de volgende Kerk van *S. Jacob* verkregen, met verbintenis der Procchie om haer godtsdienstigheden te oeffenen, maekten sy dit Kapelleken in 't jaer 1591. en versoekende *Clemens de* 8. om dat in te wijen, wilde hy, dat het den roemruchtigen Martelaer *S. Sebastiaen* sou toegeeigent worden, door een sonderlingen zucht van sijn *Aldobrandins* geslacht tot desen Heiligen. Sy zijn gekleed in witte kappen, met een kelk, en met het beeld der Godvruchtigheit, die sy oeffenen in de arme dier Wijk van *Borgo* ter liefden Godts te begraven. Op de Sondach tusschen de *Octave* des alderheiligsten Sacraments doen sy haer ommegank door de Procchie, en geven houwelijks goed aen arme dochters, en verlossen een gevangen.

Van

Van S. Jacob der Afwerpende paerden. 4.

IN de oude bullen van *S. Pieter* op den Vatikaen, daer deſe Kerk by *Innocentius de* 3. mede vereenigt wierd, het welk was in 't jaer 1198. vind men dat ſy den naem had van den *Saligmaker der Afwerpende paerden.* Daer na in 't jaer 1250. kreeg ſy dien van *S. Jacob* in de gallery van *S. Pieter*; ſy was genomen van de Brug des H. Engels welke van ouds door dat deel heen liep; en ſoodanigen verandering van benaming is 'er geweeſt ontrent het jaer 1231. wanneer *Innocentius de* 4. de Orden der Silveſtrinſche Moniken beveſtigt hebbende, de Canoniken van *S Pieter* hen deſe Kerk toe ſtonden, daer ſy een Klooſter by ſtichteden, het welk ſy naderhand verlaeten hebben.

S. Jacob der Afwerpende paerden is op de plaets aen 't midden van *Borgo*: en daer is de ſteen op welken onſe Saligmaker in den Tempel wierd opgedragen om beſneden te worden; en die, op welken *Abraham* ſijn ſoon wilde offeren; die na *Romen* gebragt wierden van *S. Helena* om in *S. Pieter* geſtelt te worden, en gekomen tot daer nu deſe Kerk is, wilden de paerden, die de ſelfde voort trokken, niet meer voort, en hoe ſy meerder ſlagen kregen, hoe ſy wederſtreviger en halſterriger wierden, ſoo dat ſy met achter uit ſlaen en ſpringen 't gewicht ter aerden wierpen; en

hier

hier van is 't gekomen, dat sy altijt der Afwerpende paerden geseit is geworden. Dese steenen wierden daer na in dese plaets opgericht, de selfde een Kapel bouwende, en voort de tegenwoordige Kerk een Prochie; en men heeft daer 't Geselschap des Heiligen Sacraments, dat onder andere goeden Werken de dooden van *Borgo* uit Barmhertigheit begraeft, en jaerlijks op den Sondach tusschen *d'Octave* van 't lichaem des Heeren, arme dochteren uithouwelijkt.

Van de H. Maria der Suiverheit. 5.

DE *H. Maria der Suiverheit. 5.* is van de naest volgende aen de Hooftkerken, en is tusschen den Borgt des H. Engels, en den nieuwen Borgt, sy wort genoeg wel onderhouden en beheerscht.

Van S. Martine des Prioorschaps. 6.

DE oirsaek van recht over de Kerk van *S Pieter* het Paleis des Prioorschaps binnen *Romen*, met de tegenwoordige Kapel van *S. Martine* te bouwen, sal geweest hebben tot gemak des Abts voormaels van de *H. Maria op den Aventin*, om dat hy een van de twintig was, die de Paus by stonden als hy Pausselijk dienst deed. Nu staet de geseide

geseide Abdie met den naem van Prioorschap onder de vergadering der Cardinalen, en aen wiede selfde gegeven wort, die besit met eenen dit Paleis dat daer is aen gehecht.

Van S. Caterine Maegt, en Martelaeres. 7.

DE *S. Caterine* aen het hooft des nieuwen Borgts, is in 't begin der plaets van *S. Pieter*; ter rechter hand was daer de Bende der Staffdragers des Paus, een Hooft-kerk, en lit van *S. Pieter*; en om dat nu de Kerk des Geselschaps van 't alderheiligste Sacrament ter aerden gesmeten is door de Kerk van *S. Pieter*, in welkers Voorhof sy eerstmael stont, om dat sy 't gebouw van de nieuwe gevel belette; is soodanigen Geselschap nu selfs in dese Kerk gebragt. Daer is noch van de melk, die in plaets van bloed uit den hals van *S. Catarine* quam, als haer 't hooft wierd afgeslagen, en van den oly die uit haer graf vloeide. Men noemde naderhand dit den Nieuwen Borgt, om dat *Alexander de 6.* dien weder oprichte, en genoeg hermaekte.

Dit geselschap begon in 't jaer 1540. by gelegentheit van een autaer te bouwen, om daer het heilig Sacrament binnen in een vertrek plaets te stellen, daer men dat te voren met weinig eere in sekere kaskens by 't hoog Autaer plach te houden, gelijk men den Heiligen Oly doet. En op

dat

dat boven de eer die men in de Kerken daer aen schuldig is, het die noch mogt hebben, als men dat na de sieken draegt, zijn'er een goet getal Geselschappen onder desen naem gemaekt, die ook noch andere goede werken omhelsen. Sy hebben een overdekte baer, en daer wort volk toe gehouden om de arme sieken na de gasthuisen te dragen; en houwelijken dochters uit, en verlossen een op den hals gevangen, 's daegs van de *Octave* des Heiligen Sacraments, in welken dach men den ommegank houdt:en in't jaer 1586. namen sy roode kappen, en in't midden der twee Heilige Apostelen *Petrus* en *Paulus* stelden sy de Kelk en de Hostie tot haer bysonder teeken. Hier is de plaets van *S. Pieter*, met de opgerichte Zuil van Paus *Sixtus de 5.* en de schoone Fontein door Paus *Paulus de 5.* doen maken.

Van onses Heeren Hemelvaert. 8.

SEkeren *Albertius Albertii* uit *Kalabrien*, in 't jaer 1588. binnen *Romen* langs eenige goede jen godtvruchtige plaetsen aelmoessen gaende bidden, wierd van Godt ingegeven een plaets te stichten om de Hermiten daer in te versamelen die in bedevaerden tot dese overvloedige Stad quamen; en na dat hy aelmoessen kreeg, begon hy met stukken sonder eenig bestek dit sijn gebouw, en droeg die Kerk op aen de Hemelvaert onses Heeren.

By

By hem vervoegden sich noch andere medegesellen van dien selfden drift, en sonder andere verbintenis van opentlijke beloften, leefden sy in 't gemeen van aelmoessen, met een gewaed der witte Broederen. De Alderheiligste Maget nam ook haer welbehagen in dit heilig werk, en heeft dat in een van haer Beeltenissen vertoont op 't jaer 1618. den 11. Junij, in welken dach sy wonderwerken begon te doen, en desen dach vyeren sy alle jaer, welk Beeld de voorseide *Albertius* uit het Heilig Land had gebragt.

Van S. Jan Babtist van Spinneli. 9.

MEn wilt dat dese Kerk gesticht sou zijn by een Lateraens Kanonik van 't geslacht *Spinelli*; 't is een Prochie aen de naest gelegen Kerk van *S. Pieter* vereenigt, en de Kappellanen van *S. Pieter* komen hier dienst te doen op den geboorten dach van *S. Jan Babtist.*

Van S. Lasarus. 10.

WAt aengaet de eerste stichting van dese Kerk met het gasthuis daer aen tot genesing der melaetsen, vinden wy, dat een Fransman daer herberg hield, die in 't jaer 1480. komende te sterven soo veel maekte dat dit gebouw

bouw hier gestícht wierd; en 't was een goede gedachte, om dat diergelijke sieken buiten 't bewoonde, en van d'andere afgesondert moesten blijven: waer uit men af-neemt, dat sy *S. Lasarus* den melaetsen toegeeigent was. Nochtans wort daer de gedachtenis gehouden van *S. Lasarus* Broeder van de *H. H. Machdalena* en *Martha* in de Sondach des Lijdens, zijnde 's vrydachs te voren het Evangelie van sijn opstanding gelesen.

De Wijn-dagen worden daer ook noch gevyert op den dach van *S. Maria Magdeleen*, aen welke onse Heer sich in een Hof vertoonde, en sy onderhouden een Kapellaen voor des selfdes autaer, en hebbende veel jaren in dese godts-dienstigheyt volherd, maekten sy een Geselschap ontrent het jaer 1598. en hadden, gelijk d'andere, de macht om een op 'sijn lijf gevangen in den voorseiden feestdach te verlossen, wanneer sy ook eenige van haer arme dochters uithouwelijkten.

Sy is vereenigt aen't Kapittel van *S. Pieter*, dat daer een Prochiaen onderhoud, voor de Zielen, welke door de Wijngaerden daer ontrent dwalen: daer worden aelmoessen voor de sieken gegeven, ten deele door den versorger des Pausselijken Paleis, ten deele van de voorby gaende versamelt, en sy staet onder de bestiering van 't Geestelijk Hof.

Van

Van 't H. Kruis op den Berg Marius. 11.

DE *Berg Marius*, die met schoone Wijngaerden, en allerlei vruchten verrijkt, de aengenaemheit en gunst van een soete heilsame lucht geniet, is volgens sommiger gevoelen soo genoemt na den Borgemeester *Marius*; maer andere willen met vast gegronder redenen, dat sy van ouds de *Berg Malus* geheeten heeft, en ten tijden van *Sixtus de 4.* den naem van *Marius* kreeg, na *Marius Millinus*, die daer, gelijk sijn oud en edel geslacht ook noch heeft, den eigendom van veel besittingen had.

Daer wierd van *Pietro Millino* ontrent het jaer 1470. een klein Kerkje gesticht, aen 't H. Kruis toegewijd, en op den 3. Mei, wort daer de feestdach gehouden.

Aen de zijde van desen Berg, die na *Ponto Molle de weeke Brug*, strekt, voorby den seer beroemden Hof van Onse Lieve Vrouw, een plaets in de Somer door de lommer der boomen van onvergelijke aengenaemheit, is nieuwlijks in een dal een oude Kerk ontdekt, van twee gewelfsels, daer noch seer oude beeltenissen in bewaert zijn; en sy willen licht dat *Constantin* van dese plaets het teecken des Kruis in de lucht gesien sou hebben, het welk hem de Zege tegen den Geweldenaer *Maxentius* belooste: en dat daer de geheuchenis des vredes van onse Religie was, soo hoog by de oude Christenen geacht.

Van

Van de H. Maria des Puts. 12.

OF al schoon dese Kerk by een seer vermakelijk en aengenaem dal gelegen is, soo wort het nochtans by den gemeenen man *Valle dell' inferno* het Helsche dal genoemt; en soo sy in andere woorden te vervalschen spooreloosheden gebruiken, noch weet ik niet wat verstand haer dit mag vertoont hebben; moetende seggen, na dat het voormaels in 't Latin wierd uitgesproken, *Vallis infera*, het lage dal; dewijl men sich niet wel ontrent de weereldsche vermakelijkheden dragende, in de Hel getrokken wort.

Maer eigentlijk was dit in 't jaer 1527. het

Helsche dal, wanneer dat Hertog *Karel van Bourbon* met 40. duisent mannen onverhoeds hier langs quam om *Romen* te overvallen, onder de regering van Paus *Clemens de 7.*

Laet ons nu keeren tot onse Kerk. Sy word de *Lieve Vrouw des Puts* genoemt, van een Beeld des Alderheiligste Magets, na men houd, uit een Put opgedolven; of wel om dat sy naest aen de Put is, die men noch siet voor de poort van dese Kerk. Maer wanneer dit geschiede, en dat sy aen 't Kapittel van *S. Pieter* vereenigt is, weet men niet. Haer voornaemste Feestdach is de geboorte van onse Lieve Vrouw: in al de andere Feestdagen, en Sondagen doet men daer Misse, tot vernoegen van soo veel als in dese omliggende plaetsen zijn. Maer trekken wy nu weder na *Romen*, daer wy eerst door eenige andere gehuchten moeten gaen.

Van S. Pellegrim. 13.

PAus *Leo de* 3. stichte dese Kerk met een groot gasthuis outrent het jaer des Heeren 800. en eigende die *S. Pellegrim* toe. Men gelooft dat dit gasthuis gedient heeft voor de Pelegrims, die de heilige Hooftkerk van den Vorst der Apostelen quamen besoeken.

Het kan noch wesen dat de geseide Paus *Leo* dese Kerk aen *S. Pellegrim* toewijde, door dien hy sijn lichaem van *Karel de Groote* gekregen had dat nu is in *S. Pieter* daer dese Kerk mede vereenigt

higt wierd, om met haer gasthuis schier verbroken geweest te hebben.

Van S. Gillis. 14.

WY lesen in een Bulle van Paus *Bonifacius de 8.* dat hy Kanonik van *S. Pieter* zijnde, goetvond dese Kerk, open-vallende door de doot van een ander Kanonik, die den naem daer van gedragen had, te vereenigen met de Kerk van *S. Pieter*, 't welk geschiede in 't jaer 1300. waer uit de oudheit des selfs kan afgenomen worden, nadien sy in 't voorseide jaer slechts een begunsteging was, aen een Kanonik van *S. Pieter* gegeven: op den eersten September houd men daer van een statige Feestdach met vreugde vyeren.

Van S. Anna. 15.

DE Stalknechten des Paus, en der Cardinalen, uit godtsdienstigheit tot dese edele Vrouw *S. Anna* bewogen, maekten in 't jaer 1378. een Gebroederschap; en na sich vernoegt te hebben met een autaer haer toegewijd in de oude Kerk van *S. Pieter*, stichteden sy dese schoone Kerk, met een woning voor een Kapellaen, en andere noodsakelijkheden, in 't jaer 1572. het welk veel eer was, als de voorseide Kerk van ouderdom wel wilde ter neder storten. Onder andere goede werken, die sy

uit groote barmhertigheit doen, is de sorg over de Kinderen van Stalknechten, die door de doot van haer Vaders Weesen gebleven zijn. De Feestdach van dese Heilige wort met veel statie gehouden, en daer komen dan de Heeren op haer kostelijk bedekte mulen, tot de feest tijt der selfder.

Aen S. S. Maerten, en Sebastiaen, aen de Wacht der Duitsche. 16.

PIUS *de 5.* gaf order in 't jaer 1568. dat in dese plaets, daer de Duitsche haer hutten hebben, de tegenwoordige Kerk gemaekt sou worden, om daer in Misse te doen; soo dat sy alle Hoogtijden, en Sondagen een Kapellaen hebben die haer de Misse doet; en dan wort daer ook gepredikt.

Van S. Steven der Indianen. 17.

UIt verscheide Bullen der Roomsche Pausen, in de Archiven van *S. Pieter* bewaert, heeft men, dat door genegentheit tot dien grooten Vorst der Apostelen, vier Kloosters ontrent de Kerk van *S. Pieter* gesticht wierden, welkers Monniken in *S. Pieter* den Godtsdienst quamen singen; maer van geen is 'er meer teeken over, als van dit *S. Steven de groote* geseit.

De

De Monniken waren daer wel 600. jaren: naderhand sy daer ontbrekende, vereenigde *Leo de 9.* dat met het Kapittel van *S. Pieter*. Wat voor Monniken die geweest hebben, en waerom sy daer uit zijn gekomen, weet men niet. Daer na ontrent het jaer onses Heeren 1439. schijnt het, dat Paus *Eugenius de 4.* dat aen dese Indianen vergunt heeft.

Sy hebben den naem van Indianen, of het wel Ethiopiers zijn, om dat men van de Rijken van *Spaenjen* door de Indien na haer land gaet, dat tot nu toe onder 't gebied van een Hooft staet, dien sy *Paep Ian* noemen. Op dat dan een volk, soo oud in 't Christelijk geloof, waer van de Propheet voorseide: *Het Mooren land sal de hand Godts voorkomen*, van de Roomsche Kerk niet sou verlaten wesen, heeft men haer hier versamelt; en uit het Pausselijk Paleis worden sy van haer noodruft versorgt met een Kapellaen, die hen de Misse doet, eerst onderwicht, en in de Roomsche Religie onderwesen zijnde; en 't Kapittel van *S. Pieter*, om sijn oude gronden niet te verlieſen, doet daer op *S. Stevens* dach de Misse singen, en 't is onder de beheersching des Roomschen Stoels.

Van de H. Marta. 18.

DEse Kerk met haer gasthuis wierd begonnen in 't jaer 1537. tot dienst des Pausselijken gesins, die toen geen tijt hadden om na d'andere Kerken te gaen: de Pausen gaven hier deel

aen van de aflaten, welke waren tot *S. Ian te Lateraen*, den *Saligmaker op de Heilige Trappen*, *S. Iacob te Kompostellen*, en andere, die om voor yder noch gemeen te zijn, met grooten yver van velen besocht wort. Dit goet werk wierd ingestelt van een Gebroederschap uit het voorseide gesin gemaekt, hen vremd duinkende, dat sy in haer siekten gaen moesten in de gemeene gasthuisen; en somtijts houwelijkten sy noch arme dochters uit. En van dese kant ging men in den Ren-kring van *C. Nero*, welkers gestalte men in de volgende Medalie siet.

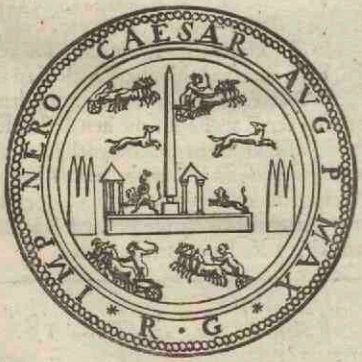

Van

Van S. Steven der Hungaren. 19.

TOt aen 't jaer onſes Heeren 990. ſat *Hungarien* onder de duiſterniſſen van 't Heidendom: maer gekomen zijnde tot het geloof, wierd deſe Kerk by *S. Steven* Konink der Hungaren, ter eeren Gods, en van *S. Steven* den eerſten Martelaer gebouwt. Sy had voormaels een Geſelſchap, en is nu vereenigt met *S. Apollinaris*. Op den 20. Auguſti wort de Feeſtdach van den voornoemden Konink *S. Steven* gehouden.

Van de H. Maria in 't Heilige Velt. 20.

DE kerk der *H. Maria in 't Heilige Velt*, wierd van *Leo de 4.* gebouwt. Eerſt was die geſticht onder den naem des *Saligmakers der Beenderen*, om dat daer een groote menigte van Beenderen lag; en daer na wierd ſy de *H. Maria der Ontfankenis* genoemt. Sommige willen dat ſy de *H. Maria in 't Heilige Velt* geheeten wort, om dat hier de *H. Helena* moeder van Keiſer *Conſtantin de Groote*, en veel Pellegrims heilige aerde uit *Hieruſalem* gebragt hebben. Hier worden de Pellegrims begraven, als ook allerhande arme volkeren, en men ſeit dat in drie dagen het vlees der doode lichamen verteert wort: daer zijn veel aflaten, en overblijffelen van Heiligen:

daer is 't Geselschap met het Gasthuis der Duitsche, en der Nederlanders; en daer worden veel aelmoessen gegeven. Behalven dese Kerk van alle noodsakelijkheden wel voorsien te houden, dragen sy een groot getal der arme van *Borgo* te begraven, de schuldige lijk-plicht over over haer doende; en op Sacraments dach, na den ommegank des Paus, doen sy den haren, met groote statie. En daer was de School der Lombardiers.

Men mag de oudheit deser Kerk noch afnemen uit een erfgift van een Koningin van *Hiersalem*, *Ciprus*, en *Armenien*, die *Karola* genoemt wierd; 't kan zijn dat sy een Vrouw is geweest van die Koningen, die ('t Heilig Land in 't jaer 1099. by de Franssen ingenomen) eenigen tijt na *Godefroi van Bouillon* in *Hiersalem* heerschten. En de erfgift is, dat men alle Vrydach aen meer als twee duisent arme lieden anderhalf pont brood, met een schaeltje wijn aen yder geven moet, meest aen die met een swaer huishouden overladen zijn, en bysonder aen die veel dochteren in haer huis hebben. De Kapel van 't lijden Onses Heeren, is een wonderlijk werk van *Polidorus*.

Van den H. Engel aen de Hovenen. 21.

HEt gilde der Kalk-branders nam voor in 't jaer 1552. dese Kerk te stichten ter eeren van

van *S. Michiel* den Opper Engel, Beschermer der strijdende Kerk, en sy wierden insonderheit bewogen, om hier den eersten steen te leggen, om dat daer te vooren, op een stuk muurs, gelijk men in 't woudt veel siet, een heilig Beeld had gestaen.

Dese gedachte beviel het Kapittel van *S. Pieter* heel wel, welkers Procchie sich door die plaetsen uitstrekkende, wierden sy verlicht met daer een anderen Prochiaen te stellen, en soo hielpen sy niet alleen tot het gebouw der Kerk, maer houden noch het opsicht daer over, en al het overige besorgden naderhand de Kalk-branders; en sy is met het Kapittel van *S. Pieter* vereenigt.

Van S. Salvator van Terrione. 22.

WY vinden dat dese Kerk een anderen bynaem gehad heeft, en die was *in Magello*, beide duister. Den eersten had sy van de naeste Poort, die *Terrime* geseit wort, om dat men daer uit ging na een plaets van soodanigen naem. Den anderen sal men voorts een weinig verandert, licht konnen verstaen, van de g, een c, makende, en dat sal wesen *Macello*, in de Slag-bank der Martelaren, gelijk men een anderen siet ontrent de *H. Maria der Engelen* by den Poel, en een anderen by *S. Vitus*.

Men kan gelooven, dat hier een steen was, die huiden in de Vatikaensche kelders gevonden

wort, met het opschrift, dat aldaer veel H. Martelaren gekroont waren; en dit sal de reden geweest hebben, waerom hier de tegenwoordige Kerk aen den *Salvator* is toegewijd, van wien die strijdende haer Zege-palmen verkregen hadden: 't is wel wonder, dat 'er tot op het jaer 797. niets gesticht was tot gedachtenis van soo heiligen en ouden plaets, die gedachten voor den yverigsten Konink *Karel de Groote* gelaten zijnde, die de selfde noch verrijkte met veel heilige overblijfselen; onder welke was een ribbe van *S. Laurens*, en van 't vet, en van de kolen onder den rooster ontsteken. Maer om dat dese schatten in dese Kerk niet seer wel bewaert waren, wierden sy in die van *S. Pieter* gebragt, waer die in 't 1611. van de Kanonik *Angelo Damasceno* Romein, in een schoone en kostelijke Heiligdoms-kas doen sluiten wierden.

Om de palen van 't *H. Officie* dat daer is, uit te breiden, wierd een deel van dese Kerk afgebroken. En daer was de School der Franssen.

Van den H. Michiel in Sassen. 23.

KArel de Groote hebbende, na den oorloog van 33. jaren, *Sassen* gants onder 't jok gebragt, sond een groot getal van de selfde, als soo veel volk-plantingen, een deel na *Vrankrijk*, een deel na *Duytslant*, en een deel na *Romen*; aen dese wierd dat deel aengewesen, 't welk van haer tot noch toe den naem van *Sassen* behouden heeft;

en

en daer moeten ook noch andere, uit *Vriesland* gekomen zijn, dewijl men bevind dese Kerk genoemt te worden *S. Michiel* in de School der Vriesen, om dat misschien eenige daer onderwijsing moesten ontfangen, gelijk men tegenwoordig in de scholen doet.

S. Angelo in de Borgt des H. Geests, wierd van *Karel de Groote* ter eeren van *S. Michiel* den Aerts-Engel onder *Leo de 4.* gebouwt. Twee hoogtijden worden in dese Kerk gehouden, op den 8. Mei, en op den 29. September, maer dese is de voornaemste, en met de meeste Godtsdienstigheit van vele menschen besocht, klimmende op haer knien langs den trap, die daer is, tot voor 't Autaer des Gekruistens, 't welk 33. trappen zijn, ter eeren van de 33. jaren, die onse Saligmaker JESUS CHRISTUS in de weereld ter liefden van ons leefde. Dese Kerk is een lidt van *S. Pieter*; en wort altijt aen een van het Kapittel gegeven.

In dese Kerk vind men het Lichaem van *S. Magnus*, Bisschop, en Martelaer; of wel hooft, en een arm in de Hooftkerk van *S. Pieter* daer van is overgebragt; waer door sy noch de Kerk van *S. Magnus* genoemt was. En dierhalven leest men daer, aen de trappen onder *Clemens den* 8. vernieuwt, dit gedenk-schrift.

CLEMENTE VIII. PONT. MAX.
ECCLESIÆ B. MICHAELIS ARCHANG.
ET SANCTI MAGNI EPISCOPI ET MART.
SCALA POPULI DEVOTIONE CELEBRIS
RESTITUTA ET PICTURIS ORNATA
PONTIFICATUS ANNO XII.
CHR. SAL. M D C III.

't Welk in onſe taelſeit, dat *onder Paus Clemens den* 8. *de trappen der Kerck van den H. Michiel Aerts-engel, en van S. Magnus Biſſchop en Martelaer, die door de godtsdienſtigheyt des volks geroemt worden, en met ſchilderien verciert zijn in't* 12. *jaer ſijns Pauſdoms, en onſes Heeren* 1603.

Van S. Laurens op den Ouden Borgt. 94.

VAn de Borgten, in welke deſe Wijk ſonderling verdeelt wort, is te voren geſproken; en door den Nieuwen van *Alexander den* 6. heeft deſen den naem van Ouden gekregen. Wat aengaet de Kerk, wy vinden die oud genoeg, ſoo dat ſy onder *Innocentius den* 3. in 't jaer 1200. met het Kapittel van *S. Pieter* vereenigt wierd, en had tot by-naem *in de Viſſchen*, van eenige plaets, waer men voormaels eens viſch verkocht; op welke naderhand in 't jaer 1411. *Thomas Armellin* Engelſman, van *Paulus den* 3. tot Cardinael gemaekt, een Paleis bouwde, en de Kerk daer in beſloot, niet ſonder eenige wederſtant. Nu heeft het edele

Roomſch

Roomsch geslacht *de Cesis* dat met andere gebouwen vermeerdert, al de naest gelegene plaetsen innemende.

Van dese Kerk verscheide Gebroederschappen hen gedient hebbende, is daer in nu tegenwoordig een van den H. Geest, het welk noodsakelijk met het gasthuis van dese Kerk moet begonnen hebben, om dat in 't jaer 1478. Paus *Sixtus de 4.* de godtvruchtige werken van dit gasthuis bevestigende, seit, *gelijk ook Eugenius de 4. gedaen heeft*, het welk was in 't jaer 1431. En sprekende van dit Geselschap, seit hy, dat het opgericht wierd om te beschermen, en te bewaren de goederen, en al 't geen dat dit Gasthuis toebehoort, willende hy self met de Cardinalen van 't selfde wesen, al haer namen in een selfde boek inschrijvende; en verwekte den Keiser op, om dat mede te doen, als ook andere Weereldsche en Geestelijke Vorsten en Heeren; en soo haer dit persoonelijk ongelegen quam, dat sy het selfde door een Gemachtigde souden laten geschieden, om deelachtig te mogen zijn van al de aflaten, genaden, en voorrechten, die aen de selfde toegestaen wierden. Maer dit opgehouden hebbende, gaf *D. Melchior van den Dale van Besanzon*, voormaels Opperhooft van die Paters welke het voorseide Gasthuis bestierden, eenige herstelling in 't jaer 1609. daer aen: Sy bekleedden haer met blaeuwe kappen, en stelden een ander teecken des Kruis daer op, als wel de voorseide Geestelijke droegen, van welke nu noch gesproken sal worden in de Kerk van den Heiligen Geest.

Van

Van den Heiligen Geest, en haer groot Gasthuis. 25.

INnocentius de 3. uit het Huis *Conti*, liet twee merkelijke gedachteniſſen van ſijn mededoogentheit ontrent de nootdruftige perſonen binnen *Romen* na. Voor eerſt ſullen wy ſpreken van de Kerk van *S. Thomas* by de *Navicella*, waer hy een gasthuis maekte om de ſlaven te verſamelen, die, uit de handen der Ongeloovigen verloſt, niets hadden om haer te behelpen. d'Andere was in deſe plaets, waer Paus *Leo de* 4. in 't jaer 851. als hy ſijn *Leoniſch* gesticht voleindigt had, het welk nu heel die Wijk is, een Kerk maekte, de ſelfde toeeigenende aen de *H. Maria altijt Magetj* en in 't 1204. voegde *Innocentius* voorſeit daer een ander Gasthuis aen, ſoo voor de arme ſieke, en voor andere verlate perſoonen, en gaf dit te beſorgen aen een orden van Geeſtelijke by hem nieuw ingeſtelt: inſgelijks deed hy ook aen een ander by hem goet-gekeurt, onder den naem van den Heiligen Geeſt, daer om dit godtvruchtig werk niet eens den naem veranderende van de *H. Maria in Saſſen*, van welken by-naem hier voren geſproken is op de naeſte Kerk van *S. Michiel*.

En om dat deſe godtvruchtige plaets op onkoſten des Apoſtelijken Stoels gebouwt is, ſtaet ſy ook eigentlijk onder den ſelfden verbonden, die haer vry gemaekt heeft van allerhande laſten.

En

En of wel in de Bulle van *Innocentius* niet uitgedrukt ſtaen de kinderen te vondeling geleit, die ſonder onderſcheit daer ingenomen worden; niet te min ſchijnt het, dat hy die daer ook onder wilde bevatten, voegende by de woorden, *arme, kranke, en andere godtvruchtige daden:* de ſelfde woorden gebruikte *Nicolaes de* 4. in een andere Bulle van 't jaer 1291. en aen het einde van 't jaer 1476. noemt *Sixtus de* 4. die klaerlijk in ſijn Bulle: en op dat niemand denken ſou, dat onder deſe Paus men daer eerſt begon kinderen aen te nemen die van haer ouders verlaten waren, wort daer in ſchildery met opſchriften in een groote en ſchoone ſael de voorſeide *Innocentius* vertoont, voor wien ſy uit de naeſte rivier, doode kinderkens brengen; en men leeſt daer, dat een Engel hem waerſchouwde tegen ſoodanige ongevallen te voorſien.

Hier van is 't, dat de kinderen en dienaers van dit Gaſthuys in 't blaeuw gekleed zijn, 't welk men noch hemels-blaeuw noemt, vertoonende dat deſen Engel uit den Hemel quam om deſe daed aen te raden: en dat van *Mompelliers* uit *Vrankrijk*, den Heiligen Geeſt ſes perſoonen uit haer Vaderland na *Romen* riep, die geleert, godtvruchtig, en begeerig waren dat *Innocentius* voorſeit haer onder het kleed van gewonelijke Geeſtelijkheit aennemen ſoude, met inſtelling van een nieuwe Religie; en haer waerdig vindende voldeed by haer heilige begeerten, haer met eenen ſtellende over dit heilig werk: en op dat ſy in haer kleeding van de *Antonianen*

mogten

mogten onderscheiden wesen, (van de welke wy met haer Kerk op de Bergen spreken sullen) gaf hy aen dese op haer kleed een ander Kruis van dat der *Antonianen* verschillende: en gelijk als dese op haer kleed een blaeuwe T. dragen, soo hebben die een wit Kruis, dat met twee einden dwers na boven loopt: en sy leven onder de geregelde gehoorsaemheit, die gants hangt aen eens anders welgevallen.

Maer de tijt, die alle saken geduurig overweldigt, bragt het gebouw van *Innocentius de* 3. tot soodanigen ongestalte, dat *Sixtus de* 4. in 't jaer 1471. daer de hand aen sloeg, en hermaekte dat uit de grond met soodanigen Koninklijke heerlijkheit, dat het een groot Kasteel geleek, verscheide Paleisen in sich besluitende, met verscheide plaetsen d'een van d'ander afgesondert. In een zijn 40. Minnen soogende de Kinderen te vondeling geleid, boven andere twee duisent, die sy buiten te minnen besteden voor behoorlijk loon, dewijl sy daer in en natuurlijke en wettige aennemen, op dat sy van geen gebrek mogten sterven.

In 't tweede Paleis woonen de kneehtjes nu al groot geworden, en daer zijn ontrent 450. Sy hebben daer dienaers en Meesters, welke haer in de Christelijke Religie onderwijsen, als ook noch leeren lesen en schrijven, met de beginselen van die konsten daer sy haer toe genegen toonen, nadien sy tot den ouderdom van 12. en 13. jaren gekomen, die gaen laten oeffenen, om haer kost te konnen winnen. In de derde plaets zijn 500. meis-

meiſkens onder de tucht der Nonnen, welke om als in een klooſter geſloten te zijn, onder 't aenroepen van de Heilige *Tecla*, ſullen wy hier na daer van ſpreken. Het vierde heeft de ſieken in een goede plaets, en ruime kameren, daer duiſent bedden in zijn, welke in de Somer alle beſet worden. Voorts is daer een opene Gallery aen d'een zijde tot doorgank voor de dienaers, welke de plaets der ſieken ſeer rein houdende, ſomtijts hier onder komen om lucht te ſcheppen. Aen d'ander zijde zijn verſcheide Kameren voor die verſcheide qualen hebben, waer door ſy onder de andere niet konnen liggen, maer yder haer byſondere kamer vereiſſchen. Boven aen deſe Kameren ſiet men een der ſchone Artſeny-winkelen van *Romen*, voorſien met alle noodige ſaken voor de ſieken. Boven deſe vertrekken zijn andere wel toegeſtelde kameren voor eenige lieden van aenſien, die niets hebben ſouden om haer ergens in te begeven.

Voorts is 'er ſoo grooten ſorg gedragen voor al dat de ſieken met haer gebragt hebben; dat het ſelfde in een bundel met een ſchrift daer van t'ſaem genomen, en haer gelt in handen des Schatmeeſters gegeven wort, op dat het haer, ſoo ſy geneſen, alles trouwelijk weder behandigt worde; en, ſoo ſy ſterven, aen haer erfgenamen komen mag. Daer zijn noch twee andere plaetſen in dit groot gebouw: D'een is het Paleis des Bevelhebbers over die Orden, en van ſijn geſin, dat tot op 't getal van 90. perſonen beloopt, in verſcheide amptlieden en dienaers

tot

tot beſorgen der kranke geſtelt, hy ſelfs die ook wel gaende beſoeken. D'andere, van de Kerk, met de woningen voor de Geeſtelijke dier Orden, en van andere Prieſteren tot byſtant der ſieken: door dien boven de Biegtvader, die ſoo ras ſy daer in komen haer Biegt hoort, andere haer de Sacramenten bedienen van de Communie, en van 't Heilig Olyſel, met beveling van haer ziel. Daer zijn vier Kapellanen om de Miſſe te doen, en die van om laeg hebben in 't midden van den doorgank een ſeer ſchoone Kapel met een orgel daer aen, die van tijt tot tijt ſpeelt tot verheuging der ſieken; en die van boven hebben een andere, in welkers dienſt vercieringen en tapijten van groote waerdigheden gebruikt worden.

Wat belangt de Kerk, die een Prochie is, of wel *Sixtus de* 4. in ſijn Bulle haer den eerſten naem van de *H. Maria* niet en geeft, nochtans leſen wy niet dat hy de ſelfde onder dien van den *H. Geeſt* vermaekte. Het kan dan weſen, dat de Kerk van de Geregelde Orden des *H. Geeſts* eerſt haer naem heeft gekregen, wanneer ſy in 't jaer 1544. van *D. Raffaele Lando* van *Bolonien*, die te voren geregelde Kanonik was van *S. Pieter in Banden*; naderhand by *Paulus de* 3. Opperhooft van deſe Orden gemaekt, uit de grondveſten vernieuwt en gewijd is geworden op den 19. Mei des jaers 1561.

Dit is een onder de ſchoonſte Kerken van *Romen*, met groote nettigheit onderhouden, tot groot vernoegen der Prieſteren die daer van buiten

buiten komen dienſt te doen, welke daer in een koſtelijke plaets treffelijk onthaelt worden, Hier-en-boven predikt men daer ook in de vaſten dagen als mede op de Feeſtdach van den Advent, en 't gantſche jaer door worden daer met maetſang nevens een orgel de goddelijke Dienſten geſongen. Van de overblijffelen van de *S. S. Trifo*, *Reſpicius*, en *Nimfa* in deſe Kerk te vinden, heeft die van *S. Auguſtin*, met *S. Trifo* vereenigt, waer ſy eerſt in bewaert wierden, ook haer deel genomen.

Het Gaſthuis deſer plaets is gegrondveſt op de oude weg des Zegepralens, aen welkers Voorgevel het been van een grooten Walvis hangt gevangen in de plaetſen die ſy op de Zee hebben. Het Paleis daer de Bevelhebbers woonen is groot, en ſchoon. En binnen in de Kerk zijn heerlijke werken van de voortreffelijkſte Schilders.

Voorts in de ſtraet onder den klok-toren, ſtaet in de muur op een ſteen gehouwen een gedenkwaerdig opſchrift van 't beklaegelijk overrompelen van *Romen*, 't welk dit is.

D. O. M.

D. O. M.

Bernardino Passerio Iulij II. Leonis X. & Clementis VII. Pontt. maxx. Aurifici ac Gemmario præstantiss. qui cum in sacro bello pro Patria in prox. Ianic. patte hostium plureis pugnans occidisset, atque aduersò militi vexillum abstulisset, fortiter occubuit Pr. N. Maij. DXXVII. V. A. XXXVII. M. VI. D. XI.

Jacobus & Octauianus Passerij fratres patri amantissimo posuere.

Beteekenende, *dat voor Bernardinus Passerini Goutsmit en Juwelier der Pausen Julius de 2. Leo de 10. en Clemens de 7. die in den heiligen oorloog, voor het Vaderland vechtende ontrent den Janiculus veel vianden verslagen, en die een vaendel afgenomen hebbende, kloekmoedig gebleven is op den 6. Mei 1527. Jacobus en Octavianus Passerii gebroederen, haren seer lieven Vader dit gestelt hebben.*

Van S. Tecla. 26.

VAn *S. Tecla* sullen wy hier eenige gehengenis en geloovens waerdige saken uit de H. Oudvaders by-halen: gelijk als *Surius* seit. Van

Van soodanigen Apostelijken Maget, en eerste die by den Heiligen *Paulus* leerde, niet een Kerk in *Romen* zijnde, gaf *Clemens de 8.* last dat haer dese sou toegeeigent worden, in 't jaer 1600. En noch was dese plaets by goet geval Apostelijk, hebbende d'Apostelijke Stoel de selfde gesticht en rijkelijk begiftigt. Daer wierd ook vereischt, de dochteren te noodigen om dese Heilige Maget na te volgen, welke van de wieg af door de weereld verlaten, daer met alle deugt opgetrokken worden in soo grooten getal dat gemeenelijk wel 500. daer te vinden zijn; en staen onder de tucht van 14. Augustinsche Nonnen, benevens veel andere Meesterssen, die haer in alle konsten den dochteren betamende onderwijsen; en alle jaer worden daer 40. uitgehouwelijkt, die van dese heilige plaets haer houwelijks-goed krijgen: en soo eenige lust hebben om Nonnen te worden, konnen sy daer in-gaen, en benevens haer in 't koor de Godtsdiensten singen, de Misse, en de Sermoenen hooren, en de heilige Sacramenten ontfangen.

En op dat sy die op haer houwelijk staen, van de bruidegoms mogten gesien worden, laet men haer driemael 's jaers in een ommegank uit gaen. Eerst op de Sondach naest aen *S. Anthony*, gaende na *S. Pieter*. Ten tweeden, op den dach van *S. Marcus*, wanneer den ommegank na de Litanien begint, en na *S. Pieter* voort gaet. Ten derden, is op den 2. dach van Pynxteren, en gaen ook na *S. Pieter*, waer haer het Heilig Wesen gelijk de eerste mael wort vertoont.

By

By dit Klooster is de Poort die den naem heeft van de naeste Kerk des Heiligen Geests, een werk van den beroemden *Buonarota*. En de Brug, welkers overblijffelen men van dese plaets in den *Tyber* siet tusschen twee molens (die veel op den *Tyber* liggen, en men meend dat dit een vinding is van *Bellisarius*) was de Brug des Zege-pralens, waer langs van ouds de Zege-pralende gewonelijk van den *Vatikaen* na 't *Kapitool* gingen.

Van de Brug des Zege-pralens.

MEn kan gelooven door de oudheit van dese Brug, dat sy ten tijden der Borgemeesteren is gebouwt; en dat de Tyber, die 't al getemt heeft, ook over de Brug des Zege-pralens heeft willen zege-pralen.

Eerste

Eerſte dach-reis.

DE WYK VAN STRATEVERE.

OF al ſchoon dit onder de oude Wijkken van *Romen* was, nochtans woonden daer geen edele lieden, maer alleen van geringen ſtaet, en die ſlechte ambachten peden. Hier wierden ook de vremdelingen en krijgs-knechten die door *Romen* liepen beſcheiden, uit vrees of ſy eenigen oproer mogten in 't ſin hebben.

De krijgs-lieden die *Cæſar Auguſtus* hield in *Ravennen* op de Adriatiſche Zee tot alle voorval van oorloog, hadden mede hier haer vertrek, als

als 't noodig was dat die soldaten na *Romen* mosten komen; waer van dit de plaets der Ravennaten genoemt wierd; gelijk wy dikwils in de bedrijven der H. Martelaren lesen.

In de selfde tijt dat *Augustus* heerschte, wierd *Trastevere* aen de Hebreers te bewonen gegeven, waer uit wy afnemen hoe oud in dese geweldige Stad het geslacht der Joden is: maer nu hebben de Roomsche Pausen haer in een anderen hoek gesloten; en tot aen *Urbanus de 8.* hadden sy haer begravingen op het selfde *Trastevere*; en naderhand door 't bouwen der nieuwe muuren van de Stad by den selfden Paus gesticht, zijn sy van daer na den Aventinschen berg over gebragt.

Nu voert dese Wijk tot haer Wapen het hooft van een Leeuw op een rood velt, misschien om dat veel Martelaren dien met haer bloed geheiligt hebben. In *Trastevere* staet het heerlijk Paleis *Corgna* geseit, door dien het dat selfde geslacht heeft toe-gekomen; en nu wort het beseten by dat van de *Salviati*. Als mede dat der *Riarii*, met haer Land-huis; en een ander der *Ghisi* voorby de *Farnesi*, seer beroemt van wegen de schilderien, die men daer siet van *Raffaele*, van *Baldassare*, en van andere vermaerste Schilders van die tijden: ook is niet om te vergeten het seer schoon Klooster der Cassinensische Moniken by *S. Calistus*.

Van

Van S. Honofrius. 1.

ONtrent het jaer onſes Heeren 1380. wierd uit het geſlacht van *Gambacorta*, in *Piſa* geboren de *H. Pietro da Piſa*, die met eenige medegeſellen, den *H. Hieronimus* navolgende ſich begaf op ſekeren heuvel, *Montebello* genoemt, ſes mijlen van *Urbino* gelegen; en ſtelde ſich daer met eenige medegeſellen, ſonder een geregelde beloſte, tot een ſcherp en godtvruchtig leven, onder den naem van Kluiſenaren van *S. Hieronimus*.

Na 't voorbeeld van deſe, wierd een ander opgewekt in *Pozzuolo, S. Nicolaes* genoemt, en met andere medegeſellen quam hy ook dit ſelfde leven te leiden op den Berg daer deſe Kerk ſtaet, het welk een deel van den *Janiculus* is. Hier dan in 't jaer 1546. gekomen, leefden ſy daer tot ontrent 1568. in 't welk *Pius de 5.* haer beweegde de drie beloften te doen, gelijk al de andere geregelde Ordens; en gehoorſamende begaven ſy haer onder den regel van *S. Auguſtin*, en haer eerſten ſtichter hier met een gevoelen van heiligheit ſtervende, wierd eerbiedig in deſe Kerk weggelegt.

Eugenius de 4. hielp haer in 't opbouwen van de Kerk en van 't Klooſter, met hulp van 't geſlacht de *Cuppis*, en hy had groote genegentheit om deſe plaets aen *S Honofrius* toe te eigenen, gelijk men uit ſijn leven kan afnemen, dat rontom het klooſter geſchildert ſtaet.

Van de Kerk is 'er niet anders, dan dat Paus

Leo de 10. de selfde onder de Diaconien der Cardinalen gestelt hebbende, *Sixtus de* 5. die onder de Priesteren bragt: en op dat men te lichter daer in mogt komen, wierd een schoone straet daer voor aen in 't jaer 1588. gemaekt, en naderhand is sy van de aelmoessen in 't jaer 1600. met steenen beleit. Dese Kerk heeft ook veel goets genoten van den Cardinael *Lodovico Madrucci*, die de selfde tot sijn by-naem hebbende onder *Pius de* 4. een Kapel van de Lieve Vrouw daer in maekte. In de voorseide Kerk is het graf van *Torquato Tasso* met sijn afbeeldsel, by den Cardinael *Bevilacqua* daer doen stellen.

In een vermakelijke plaets achter dese Kerk vergaderen de Paters der Kapel van *S. Filippo Neri* van den tweeden Paesdach tot aen *S. Pieter* al de Sondagen en Feestdagen des voorseiden tijts met Sermoenen en andere geestelijke oeffeningen, tot seer groot vernoegen en nuttigheit der Godtsdienstige lieden.

Langs desen Heuvel siet men het Land-huis der Heeren *Lanti*, en dat der *Manfroni*, rijk in weelden, en aengenaemheden.

Van S. Leonardus. 2.

DEse Kerk is noodsakelijk seer oud, nadien Paus *Innocentius de* 3. in het jaer 1198. den Stoel besittende, de Procchie onder die des *H. Geestes* bragt, en de Kerk met het Kapittel van *S. Pieter* vereenigde, welke naderhand onder *Gregorius de* 13. gegeven wierd aen de Camadolenssche

lenſiſche hervormde van Kroonenberg, die niet nagelaten hebben de ſchuldige erkentenis te bewiſen aen 't voornoemde Kapittel, dat op den heiligen dach, die op den 6. November is, daer de Miſſe koomt doen.

Van S. Jacob in Settignana. 3.

DEſe wort van 't gemeene volk in *Settignana* genoemt, daer ſy *Septimiana* ſeggen moeten, van de naeſt gelege Poort by de Keiſer *Septimius Severus* gemaekt, welke hier ſijn Bad-ſtoven had, met den Autaer van *Janus* volgens eenige Schrijvers. Deſe Poort had haer naem bewaert tot op den tijt van *Alexander de 6.* die de ſelfde wech nam. Sy wierd ook noch de *Fontinaelſche Poort* genoemt, om dat in een Tempel daer by gelegen, men de feeſtdach der Fonteinen plach te vyeren, de putten met bloempjes kroonende, en kranſſen werpende in de bronnen: hoe wel andere ſeggen, dat diergelijken Feeſtdach by de Poort van *S. Sebaſtiaen* gehouden wierd. Eindelijk is deſe plaets van de Kerkelijke Schrijvers *Subtus Janum* genoemt, waer van gemaekt wort *Sotto Jano*, en van 't onverſtandig graeuw *Settignano*; of miſſchien wilt dit beteekenen de Poort *ſotto jano*, om dat ſy ſtaet *ſotto al Gianicolo* onder den *Janiculus*, daer men ſeggen moeſt *ſubtus Janum*, onder *Janus*.

Uit een opſchrift van deſe Kerk blijkt, dat *Leo de 4.* de ſelfde ſtichte, willende ſijn *Leonina*

Vlek, nu *Borgo* geſeit, vercieren. Daer na vereenigde *Innocentius de* 3. die met *S. Pieter*: En *Innocentius de* 4. hebbende in 't jaer 1247. de Silveſtrinſche Orden goet-gekeurt, waer van by *S. Steven van Caccus* ſal geſproken worden, wierd hen de ſelfde toegeſtaen. De Kanoniken van deſe Hooftkerk, en de Moniken bouwden daer een Klooſter. Daer na dat verlatende, ſonder dat men weet hoe, deed *Julius de* 2. in 't jaer 1503. die inkomens aenleggen tot onderhoud der Muſijk van *S. Pieter*. Eindelijk in 't jaer 1620. wierd die gegeven aen de Broeders der derde Orden van Franciſcanen in *Vrankrijk* hervormt onder den naem van Leedtdragende. En voorts verkreeg de Cardinael *Franciſco Barbarini* de ſelfde, met een nieuw en ſchoon gebouw, voor de arme Bekeerde, die eerſt gemeen met andere in de ſtraet *del Corſo, des Loops*, woonden.

't Heilig Kruis van Berouw. 4.

IN 't jaer 1615. beweegde Godt het hert des Overſten van de barrevoetſe Carmeliten van *Scala*, om dit Klooſter voor deſe jufferen te maken, die waerlijk berouw hebbende van haer voorleden quaet leven, boete willen doen over haer ſonden. Dit werk wierd ook ſonderling geholpen met groote aelmoeſſen van den Heer *Baldaſſarre Paluzzi*, een edel Romein. Maer het is nu tijt na den *Janiculus* te gaen.

Van

Van S. Pieter Montorus. 5.

ONder de Bergen, welke *Romen* verscheide mael binnen sijn muuren besloten heeft, is dit een, daer op de Kerk van *S. Pieter Montorius* staet; en wort *Janiculus* genoemt na den ouden *Janus*, die om daer gewoont te hebben, of begraven te zijn, aen den voornoemden Berg den naem van *Janiculus* gegeven heeft.

Dese Kerk was eerst in de handen van Moniken, daer na sy die verlaten hebbende, begonnen eenige Franse door yver tot soo heiligen plaets het Klooster weder te herstellen. In 't jaer 1471. *Sixtus de 4.* verstaen hebbende de heiligheit van *S. Amadeus* van de Franciscaensche Orden, begeerde den selfden tot sijn Biegtvader; dies hy hem uit *Portugael* na *Romen* roepende, dese Kerk aen sijn Orden gaf: en in 't midden van de selfde wort noch een vierkante marmersteen bewaert, op welken dese Sant biddende op sijn knien plach te liggen.

Ondertusschen geviel het, dat *Ferdinand* Koninkvan *Spaenjen*, geen kinderen by sijn Vrouw *Elisabeth* hebbende, den Heiligen *Amadeus* hem beloofde, dat Godt hem een mannelijk oir soude geven, soo sy 't gebouw van dit Klooster volbragten, en dese Kerk op een beter voet herstelden. De voorsegging van dese man wierd waer bevonden; en sy lieten hier koninglijke geheucheniſſen, welke bysonder over die heilige plaets

blinkken daer de Heilige *Petrus* gekruisigt wierd, hebbende in de selfde een verhevene ronde Kapel gemaekt, een waerdig werk-stuk van *Bramante*. Aen desen Autaer gaf *Paulus de* 3. voorrechten voor de zielen der overledenen; en vereerde dien met vollen aflaet van de Sondach des Lijdens tot aen *d'Octave* van Paesschen. Naderhand is die plaets seer heerlijk herstelt geweest door den Cardinael *Mellino*.

De Kerk wierd daer na in't jaer 1500. op den 9. Junij ingewijd, en van *Sixtus de* 5. onder de eernamen der Cardinalen gestelt: *Raffaele* beschilderde 'tgroot vierkant; Broeder *Bastiano del Piombo* den autaer van den gegeesselden *Christus*; en voorts vercierden de godtsdienstige Franciscanen het klooster met haer leven. Ten laesten deden de Heeren *Raimondi* van *Genua* de Kerk met een seer edele Kapel uit suivere marmer, rontom met schoone Beelden pralen, waer in twee Klerken des kamers van dat geslacht begraven zijn. In 't 1605. de aerde dagelijks meer en meer door den regen rontom aen 't opkomen des bergs afnemende, met gevaer van de Kerk en 't kloosten eindelijk te doen vallen; *Ferdinandus Paccchn* Markgraef van *Vigliena*, sich Gesant van den Konink van *Spaenjen Philips de* 3. binnen *Romen* vindende, verkreeg hy van sijn Majesteit dat soo waerdigen gedachtenis sijner voor-vaderen niet mogte verloren gaen; soo dat de selfde met Koninklijke heerlijkheit van muuren omcingelt wierd, en breede straten het opkomen van den berg ront besluiten, waer men langs twee zijden op-klimt,

ontrent daer *Martialis* sijn Hoven had, en 't graf van den Dichter *Statius* is, als mede onder aen de selfde dat van *Numa Pompilius* tweede Konink der Romeinen, 't welk met eenige sijn boeken 535. jaren daer na gevonden is, soo *Plinius* verhaelt: en voor aen de kerk bevlakten sy een groote vierkante plaets aen alle kanten van sterke muuren onderstreunt. Naderhand hebben eenige yverige tot dese Religie in 't midden van dese plaets een seer schoone fontein gemaekt, trekkende 't water uit een andere noch grooter daer ontrent, die boven op den top des selfden Bergs door *Paulus de 5.* gemaekt is met een schoon gebouw, waer aen dit opschrift boven in de gevel van de selfde Fontein te lesen is.

PAULUS V. PONT. MAX.
AQUAM IN AGRO BRACCIANENI;
SALUBERRIMIS è FONTIBUS COLLECTAM
VETERIBUS AQUÆ ALSIETINÆ
DUCTIBUS RESTITUTIS
NOVISQUE ADDITIS
XXXV. AB MILLIARIO DUXIT
ANNO DOM. M. DC. XII.
PONTIFICATUS SUI SEPTIMO.

't welk betekent, dat *Paus Paulus de 5. het water in 't Bracciaensche Velt, uit heilsame sprinkaderen t' samen vergadert, de oude Alsietinsche Water-loopen vermaekt, en nieuwe daer by gedaen hebbende, van over 35. mylen geleid heeft,*

in't jaer onſes Heeren 1612. *het* 7. *ſijns Pauſdoms.*

Dit water was van ouds door *Auguſtus* uit het Alſietinſche meer binnen *Romen* gebragt, en in de Over-Tyberſche Wijk geſtelt, na den naem des ſelfden Keiſers *Auguſta* genoemt; na eenigen tijt, of door oudheit der Waterloopen, of door de Wreedheit der Barbaren had *Romen* lang van ſoodanigen voordeel berooft geweeſt, tot dat Paus *Adrianus de* 1. quam, en van nieuws die op-makende dat weder in de Stad deed komen; en dat water noch eens verloren zijnde, bragt de voorſeyde *Paulus de* 5. met ſeer groote onkoſten van wegen een waterloop van 35. mijlen, dat door de Poort komende ſich weder uit te ſtorten aen dit ſchoon gebouw, opgemaekt van de marmeren, gehaelt uit het vervallen puin van *Nervaes* Marct door laſt des ſelfden Paus; van waer het ſich in verſcheiden deelen van de Stadt verſpreidende, op veel plaetſen ſeer ſchoone ſprinkaderen maekt.

Van dit werk van *Paulus de* 5. wort in de verwelfſels der Poort buiten de Stad gewag gemaekt met twee gedenk-ſchriften; het een na *Romen* ſeit dus:

PAVLVS V. ROM. PONTIFEX OPT. MAX.
aquæ ductus ab Auguſto Cæſare extructos ævi longinqua vetuſtate collapſos
in ampliorem formam reſtituit.
ANNO SALVTIS MDCIX. PONT. V.

't welk

Fontyn Van Paulus dcv. Oft Braccianesche Water.

't welk beteeckent, dat *Paus Paulus de 5. de water-loopen by Keiser Augustus gebouwt, door lange oudheit van tijden vervallen, op een grooter manier herstelt heeft, in 't jaer des heils* 1609. *het 5. sijns Pausdoms.*

En 't ander na 't Bracciaensche velt;

PAVLVS V. ROM. PONTIFEX OPT. MAX.
priori ductu longissimi temporis injuria
planè diruto sublimiorem, firmio-
remque a fundamentis extruxit,
ANNO SALVTIS MDCIX. PONT. V.

welkers sin ten naesten by met het voorgaende over een komt.

Van S. Pancraes. 6.

S *Pancraes* is ook noch buiten dese Poort, welke daer na van *S. Pancraes* genoemt wort, daer sy voormaels den naem had van *d'Aurelische poort* en weg, waerom vele van gevoelen zijn dat de Keiser *Aurelius*, of wel een Borgemeester *Aurelius* de selfde doen bouwen had: sy wort mede *Trajaensche* genoemt, om dat de Keiser *Trajanus* die deed hermaken; en insgelijks *Cornelia*, van *Cornelius*; nu heet men die van *S Pancraes*, gelijk geseit is, van wegen het Martelaerschap by dien beroemden Sant daer geleden. Dese Kerk was

eerſt geſticht by *S. Felix* Paus, en daer na vermaekt van Paus *Simmachus*, en *Honorius de* 1. Daer in zijn de Paters van *S. Hieronimus ad Nemus*, dat is, aen 't Boſch: d'oirſpronk van welke waren drie Milaneeſche Edellieden, d'een *Aleſſandro Crievello*, d'ander *Alberto Beſozzi*, en de derde *Antonio Pietraſanta* genoemt, ten tijden van *S. Ambroſius*. Sommige Schrijvers willen dat ſy deſen naem ſou hebben, om dat daer een Boſch was, en dat *S. Ambroſius* daer in met de voornoemde verkeerde: ſy is de by-naem van een Cardinael; en heeft haer hoogtijt op den eerſten Sondach na Paeſchen. Hier is het graf van *Calepodius*, Prieſter en Martelaer, onder de Kerk, daer oneindige beenderen van heiligen zijn. Ook is hier het lichaem van *S. Pancraes* Ridder en Martelaer; van de Santen *Victor*, *Malcus*, *Madianus*, en *Gotteria*. De Cardinael *Torres*, *Monreale* geſeit, deed de ſtraet met ſteenen beleggen, een ſchoone opene plaets maken, en gants de Kerk herſtellen. Onder *Innocentius de* 4. wierden de Moniken, Leed-dragende geſeit, hier over gebragt, die eerſt waren in de *tl. Maria boven Minerva*.

Hier is *Creſcentius* Borgemeeſter van *Romen* begraven, die met gewelt het Kaſteel *S. Angelo* beſat, en voor eenigen tijt dat den naem van *Creſcentius* Kaſteel gaf, gelijk wy handelende van het Swaer Gebouw van *Adrianus* geſeit hebben.

En hier onthaelde *Joannes de* 23. *Lodewijk* den Konink van *Napels*; en *Innocentius de* 3. kroonde hier *Pieter* Konink van *Arragon*.

Van

Van S. Praſſede, by den gemeenen man Paſſera geſeit. 7.

OM van *S. Pancraes* na deſe Kerk te komen is 't noodig te rugge te keeren tot aen de Poort, en buiten de muuren omgaende aen de Poort des Oevers, voormaels de Portuenſiſche, te komen; en de voornaemſte ſtraet vervolgende, ſal men die vinden dicht by de rivier; maer eer men aen die zijde koomt, ſiet men in de ſelfde weg gelijk een vierkante Put, en is nu geſloten en met aerde gevult, welken ſy *S. Pancraems* Put noemden; het ſchijnt dat de Heidenen het water uit deſe Put in haer verſcheide by-geloovigheden gebruikten, gelijk van een andere Put by de Kerk van *S. Joris* geſeit wort. Hier van heeft het graeuw nochtans een andere naem gevonden, en is, van 't Eſels-ſmooren.

Een weinig van hier had *S. Praſſede* haer begravenis, ſuſter van *S. Prudentiane*, die beide veel gedaen hebben ontrent de eerſte Chriſtenen binnen *Romen*, en tot teeken van dankbaerheit heiligden ſy hier deſe andere Kerk aen *S. Praſſede*, het welk beweſen wort uit de oudheit des gebouws; en uit het goede inkomen dat ſy heeft om de Kanoniken der *H. Maria in den breeden weg* te onderhouden; en uit den naem van Hooftkerk te dragen, in 't leven des *H. Gregorius* Paus, met de by-naem van de *S. S. Cyrus* en *Joannes*,

welkers lichamen uit de Stad van *Alexandrien* in *Egypten* hier wierden overgevoert; gelijk dat te leſen is aen deſe twee regelen boven de poort in marmer gehouwen.

Corpora ſancta Cyri renitent hic, atque Joannis,
Quæ quondam Roma dedit Alexandria magna.

Van de H. Maria der Ruſte. 8.

ONder deſe benaming van de *H. Maria der Ruſte* was voormaels een autaer in *S. Jan te Lateraen*, die tegenwoordig daer niet meer gevonden wort. 't Geſlacht der *Maſſimi* hier ontrent veel landen beſittende, vernieuwde in deſe Kapel een geheugenis, daer men geen begin van weet; maer alleen dat in 't jaer 1600. als ſy ſtont om te vallen *Maſſimo de Maſſimi* edel Romein de ſelfde vermaekte, en yder heilig dach wort daer Miſſe gedaen tot gemak van al de gene, die in deſe omliggende plaetſen verre van de Kerken van *Romen* woonen.

En men ſegt dat in oude tijden de Hoven van *Cæſar* tot hier toe haer uitſtrekten, welkers beeltenis men hier onder ſiet, na een oude goede medalie geſneden.

En

En dierhalven is boven de poort der Wijngaerden van 't voorſeide geſlacht der *Maſſimi* noch dit volgende opſchrift te ſien.

HORTOS PORTUENSES
CÆSAR OLIM MORIENS TESTAMENTO
LEGAVIT POPULO ROM.
NUNC MAXIMUS MAXIMUS
EIUSDEM POPULI DELICIIS
VIVENS DEDICAT.
ET UT GRATIORES SINT
SUO SUMPTU ELEGANTIUS EXCOLIT.
ANNO DOM. M. DC. XXIX.

't Welk te ſeggen is, *De Portuenſiſche Hoven heeft voormaels Cæſar ſtervende by uitterſte wil het*

het volk van Romen beſet; nu dragt Maximus Maximus levendig die op aen 't vermaek des ſelfden volks, en onderhoud de ſelfde cierlyker op ſyn eigen koſten, op dat ſy te aengenamer ſouden weſen. In 't jaer onſes Heeren 1629.

Van hier keert men door de Portuenſiſche Poort weder in *Romen*; en aen de rechter hand langs den oever der rivier ſtaen eenige korenhuiſen by Paus *Julius de* 3. *gebouwt*, en daer na vermaekt by *Gregorius de* 13. en nu by *Urbanus de* 8. met een trap, die tot in den *Tyber* af gaet, en groot gemak aen de kooplieden geeft.

Hier worden nu al de ſchepen vaſt geleit die aen de kooplieden de Waren uit vergelegene plaetſen brengen tot nuttigheit en voordeel der Stadt van *Romen*, en haer wal is tot vermaek gants met groene boomen beplant; en dierhalven leeſt men daer aen d'een zijde in een marmerſteen.

EVANDER DE COMITIBUS
GURGÆ MARCHIO
RIPARUMQUE CAMERARIUS
ANNO SALUTIS MDCXXXII.

En aen d'ander zijde;

VIAM HANC AMPLIAVIT
ÆQUAVIT
ET ARBORIBUS APACAVIT
EODEM ANNO:

Welke beide by ons ſeggen willen: *Evander de Comitibus Marckgraef des Kolks, en opſiender des*

des Oevers in't jaer des heils 1632. heeft dese weg verwijd, geeffent, en met boomen beplant in't selfde jaer.

Het Wapenhuis des Roomschen volks, volgens de Oudheits-kenners, was noch in dit deel des alder beroemsten *Tybers*, om sijn gedenk-waerdigheden by d'Oude noch voor haer God geeert, en met teekenen van vruchtbaerheit verheven.

Van daer voorts keerende na de slinker hand, en gaende ter zijden eenige Wijngaerden koomt men aen 't Klooster van *S. Franciscus*.

Van S. Franciscus. 9.

DEse wijk, gelijk wy geseit hebben, wierd van de Romeinen aen de vremdelingen te bewonen gegeven; waer door men niet vind dat hier eenigen anderen Tempel gebouwt was, als alleen dien aen de Sterke Fortuin van welken Tempel men kan sien in't verhael van *S. Grisogonus*.

En om dat de twintig bevoorrechte Abdien van Moniken, binnen de Stad van *Romen* dicht by haer Kerken eenige Gasthuisen hadden om de Pellegrims te huisvesten, gelijk men noch sien kan aen die van *S. Laurens in Panisperna*, hield de naeste Abdie hier haer Gasthuis, dat nu van *S. Cosmatus* geseit wort, en was van Benedictiner Moniken, met den by-naem van *S. Biagius*: maer den ootmoedigen *S. Franciscus* in de Weereld verschijnende, wierd hy met soo grooten genegentheit

gentheit van de voorſeide Moniken ontfangen, dat ſy aen hem dit gaſthuis van *S. Biagius*, met haer naeſt gelegen Kloofter van *S. Coſmatus* mildelijk overgaven in 't jaer 1209. met toeſtemmen van Paus *Innocentius de* 3. Maer de vrome *Franciſcus* in alle dingen ſijn verachting ſoekende, nam voor ſijn Broederen dit gaſthuis alleen, en gafaen de Nonnen des Ordens het Kloofter der Abdie.

Hy dan in deſe heilige plaets gewoont hebbende, eeren ſy daer met recht eenige van ſijn gedachteniſſen; daer was een arm Celleken, van het welk met het naeſte van ſijn medegeſel een genoegſaem enge Kapel wierd gemaekt; en ſy ſcheen noch kleinder te weſen, door dien de ſoldering van beide niet verhoogt was: en om dat men die niet hooger kon brengen, als met door de ſlaep-plaets der Broederen te gaen, wierd dit beletſel wech genomen door den Heer *Lelio Biſcia* Klerk des Kamers, en naderhand Cardinael, wordende de trappen van de Bouw-meeſters met een ſchoone manier gekeert, ſoo dat ſy van 't Klooſter, en de *Sacriſtie*, en voorts van de jufferen daer al konden in komen.

Een jaer te vooren, eer die Kerk in *Aſſiſi* ſtont, wierd hier deſe gemaekt, en daer ter zijden bouwde de Graef *Ridolfo dell' Angnillara* het Kloofter, die een groot yveraer voor deſe Seraſiſche Orden was. Noch vertoonen haer de ſchilderien rontom 't Kloofter oud genoeg te weſen; waer ſy afgebeeld worden, de Kroonen en Rijks-ſtaven te verlaten, en de arme kap van *S. Franciſcus* aen te gorden. Voors is het koor van de Kerk in het

jaer

jaer 1601. vernieuwt door den Alderuitstekenſten *Biſcia*; en in 't jaer 1603. vermeerderde *Alexander Vipereſco* edel Romein het Klooſter met een bequaem ſiek-huis: en eindelijk nam hy dat kleed ook aen. In deſe Kerk is 't lichaem van de *S. Lodovica Matthei*, Roomſche Vrouw.

Hier worden eindelijk op den dach van *S. Franciſcus* eenige arme dochters nitgehouwelijkt, van wegen een ergraef by *Bernardina de Ruſtici* Roomſche Vrouw in 't jaer 1544. daer aen gelaten, ſtellende tot uitvoerders der ſelfder de twee Geſelſchappen, des *Salvators aen de heilige Trappen*, en der *Conſalones*.

Het vierkant van *Chriſtus* aen het graf, op den autaer der *Matthei*, is van *Caracciolt* geſchildert.

En om dat onder Paus *Paulus de 5.* de Wijk van *Over den Tyber* uitnemende verheerlijkt is, heeft men daer aen de voor-gevel van de Kerk dit opſchrift.

PAULO V. PONT. OPT. MAX.
Quod Vrbem auguſtiſſimis templis,
& ædificijs illuſtrauerit,
Traſtyberinam regionem vberrimis
riuis ex agro Brachiano
ſupra Ianiculum ductis
irrigauerit,
noxijs olerum hortis in pomaria,
domosq; diſtributis
Cælo ſalubritatem reddiderit,
priuatorumq; cenſum auxerit:

vijs

vijs quà apertis, quà amplificatis, directisque
insignia SS. Benedicti, & Franciſci
monaſteria,
portamque Portuenſem in nobiliorem
proſpectum dederit,
expedito vtroque Fabritij pontis aditu,
& ſcalis ad Tiberis alueum deductis
ciuium, peregrinorum, nautarum
commodis conſuluerit
S. P. Q. R.
publicis ad Deum votis, atque muneribus
felicitatem precatur,
Paulo Alberino
Tiberio Annibaldenſi di Molaria } Coſſ.
Paulo Bruno.
Ludovico Gabrielio Cap. Reg. Priore
Alexandro Muto
Laurentio Alterio } Add. Curr. MDCXI.

't Welk in onſe tael dus luid: *Aen Paus Paulus de 5. om dat hy de Stad met ſeer koſtelijke Tempelen en gebouwen verheerlykt heeft; d'Over-Tyberſche Wijk met overvloedige ſprink-aderen, uit het Bracciaenſche Veld boven den Janiculus gebragt bevochtigt; met de ſchadelijke kruid-hoven in boomgaerden en huiſen verdeelt, de geſonde lucht weder gegeven; en 't inkomen der gemeene lieden vermeerdert heeft, met het openen, opruimen, en recht maken der wegen, de voortreffelijke Klooſteren van S.S. Benedictus, en Franciſcus, met de Portuenſiſche Poort treffelijker aenſien doende krijgen-*

beide

beide de toegangen op Fabricius Brug bequamer gemaekt, en trappen tot in den Tyber leggende het gemak der borgeren, vremdelingen, en schippers verſorgt heeft; wilt den Raed, en 't Volk van Romen met algemeene begeerten en plichten tot Godt eenwige voorſpoed wenſchen, als Paulus Alberinus, Tiberius Annibaldenſis de Molaria, en Paulus Bruno, Borgemeeſteren, Ludovicus Gabrielius eerſte Hooftman des Paleis, en Alexander Mutus met Laurentius Alterius, Adelijke Bouwmeeſters waren, in 't jaer 1611.

En hier rontom ſtonden in oude tijden, ſoo *Maclianus* ſeit, de ſeer heerlijke Bad-ſtoven van Keiſer *Aurelianus*, en 't gebouw der ſelfder ſal men ſien in 't verhael van *S. Griſogonus*.

Van de H. Maria des Hofs. 10.

VAn hoe grooten moed, en kloekheit d'Oude Romeinen in de oorlogen geweeſt hebben, gelijk wy aen d'ander zijde des *Tybers* in *Horatius Coules* by de Kapel van *S. Laſarus* ſullen ſien; ſoo is hier nu dat aen deſe zijde van *C. Mutius* mede vertoont, die tot heil van ſijn Vaderland een daed bedreef alle menſchelijk geloofte boven gaende, gelijk in 't Oude Romen geſeit is.

In deſe Velden *Quiriti* genoemt, was een hof met muuren omſloten, en aen d'een zijde ſag men, na gewoonte, in 't jaer 1488, een beeld geſchildert, van die wy met den by-naem des

Ge-

Gesloten Hofs begroeten ; uit yver tot welke eenige godtvruchtige personen bewogen, aen de selfde een Kapel stichteden, die tot het jaer 1495. daer noch gestaen heeft, waer in een Geselschap gemaekt is geworden met den toe-naem der *H. Maria des Hofs*. Naderhand gaven sy een begin aen dit soo groot en schoon gebouw, dat nevens andere bedrijven des Gebroederschaps, seer wel gehouden en bedient wort, met gesang, Orgelen, en prachtige versierselen. Sy zijn gekleet met blaeuwe kappen waer op het Beeld is der Lieve Vrouw, welke tusschen twee pijn-boomen haer kindeken in de armen houd. Sy vyeren de Hoog-tijt van haer heilige geboortens dach, en hebben benevens de Kerk daer-en-boven noch een Kapelleken.

Op den 8. Junij komen de Musikanten van *Romen* dese Kerk vereeren, daer een hooge Misse singende door belofte aen de alderheiligste Maget in 't jaer 1584. gedaen, op dat sy haer uit een groot gevaer van schipbreuk te lijden verlossen sou, in 't welk sy gerochten, gaende door last van *Gregorius de* 13. na *Hostien*, om de Gesanten der Japponnesers met haer gesang te ontmoeten, wanneer sy haer onderdanigheit aen den Apostelijken Stoel quamen bewijsen.

Na 't bouwen van dese Kerk, gaf 't voorseide Geselschap het begin aen een gasthuis daer aen vervoegt, voor de sieken der verscheide konsten, die in weinige maenden met milde aelmoessen 't opmaken van dit voornoemde gasthuis hielpen bevorderen, 't welk de Banket-bakkers in het

jaer

jaer 1616. met een ſchoon gebouw vermeerderden.

Van de HH. Veertig Martelaren. 11.

ONder Keiſer *Licinius*, en *Agricolaus* Overſten in *Sebaſten* een Stad in *Armenien*, wierd d'onverwinnelijke kloekheit en ſtantvaſtigheit van 40. Martelaren ondervonden, welke na lange gevangenis, en ſware quellingen, met ſteenen de monden gevult, daer na in 't kouwſte van het jaer gedwongen wierden in water te gaen dat toegevroſen was, waer ſy duſdanigen gebed deden: *Heere wy zijn veertig in deſen aenſtoot gekomen, maek ook dat wy veertig met overwinning mogen bekroont worden.*

Nu onder de Kerken, die aen 't Geſelſchap van de *H. Maria over den Tyber* behoorden, deſe tegenwoordige ook geweeſt zijnde, wierd ſy aen het *Confalonijſch* Geſelſchap vry gegeven, gelijk als ook van eenige andere gedaen is in het begin harer ſtichting, van welke geſproken ſal worden met de gebede-plaets des ſelfden Geſelſchaps, onder den naem der Heiligen *Petrus* en *Paulus*. Daer na in 't jaer 1608. deſe Kerk ſtaende om te vallen, wierd ſy door 't voorſeide Geſelſchap afgebroken, 't welk daer het Martelaerſchap van deſe veertig Santen deed uitſchilderen, en op den dach van haer hoogtijt, welke koomt op den 9. Maert, deelen ſy aelmoeſſen uit van brood en boonen.

Van

Van de Santen Cosmus en Damianus, nu S. Cosmato geseit. 12.

GElijk het door de Faem voor vast gehouden wort, dat *S. Benedictus* van *Norrien* tot *Romen* gekomen, woonde daer noch een van sijn Kerken staet, ontrent de brug van *S. Bartolomeus* op 't Eiland; soo schijnt het ook dat hy daer veel goederen besat, welke haer uit-strekten tot aen de brug van de *H. Maria*, als mede tot aen de Kerk van *S. Franciscus*, waer sijn Moniken een gasthuis voor de Pellegrims hadden; gelijk ook hier haer klooster stont, welkers Abt een van de selfde was, die de Paus in sijn Pauselijke Missen diende.

En om dat de Moniken van desen grooten Patriarch *S. Benedictus* noit nijdig waren over ander geregelde Ordens, die Godt doorgaens in sijn Kerk stichte, maer selfs die begunstigden met soo grooten misdadigheit, dat sy hem haer eigene plaetsen inruimden; en gelijk sy deden met *S. Nilus* aen de Kerk van *S. Pantaleon op de Bergen*, soo deden sy insgelijks met *S. Franciscus*; als in haer naest gelegen Kerk geseit is, hy het Gasthuis voor hem behoudende, en 't tegenwoordig klooster aen de Nonnen latende.

De Nonnen hervormden hen in 't jaer 1450. onder de beleiding van twee Nonnen die uit het klooster van *S. Lucia* van *Fuligni* quamen, d'eene de *S. Serafina*, en d'andere de *S. Teodora* geheeten, beide in *Romen* geboren.

Or-

Ontrent de selfde tijt wierd dit klooster van *Sixtus de* 4. vermaekt, om dat hy selfs ook van *S. Franciscus* orden geweest had. En hier rontom waren in oude tijden de Scheeps-vecht-plaets, en de Hoven van *Cæsar*, gelijk *Marlianus* verhaelt, welke *Augustus* naderhand met het *Alsietins* water vercierde, en vruchtbaer maekte: en met het selfde bevochtigde hy ook al de andere Hoven, die in *Trastevere* gevonden wierden.

Van S. Calistus. 13.

S. *Calistus* was voor desen gelijk verlaten; maer soo ras als de Moniken des Patriarchs *S. Benedictus* dien beseten hebben, zijn sy niet te kort gebleven in haer edel gemoed te doen blinken, vercierende den selfden seer heerlijk ter eeren van soo grooten Paus, en van soo doorluchtigen plaets, in welke vele van *S. Calistus* gedoopt wierden: eindelijk wierd hy na veel vervolgens door 't bevel van Keiser *Alexander* met een steen om sijn hals in de Put gesineten, het welk men tegenwoordig afgebeeld siet in de *H. Maria over den Tyber*, en de put wort selfs in die plaets noch bewaert.

Nu of wel schoon de gedenkenis van dese heilige plaets soo oud zy, nochtans vind men niet dat sy vermaekt is als alleen van *S. Gregorius de* 3. in 't jaer 741. en 't schijnt dat daer, tot op onse tijden, eer de gedaente van een kapel als van een Kerk is

gs-

geweeſt, de voorſeide put buiten in de lucht ſtaende aen een zijde van de Kerk.

Paulus de 5. naderhand een vlakte gemaekt hebbende, van de woning die de Paters *Benedictinen* op den Hengſten-berg beſaten, om het Pauſelijk Paleis in 't vierkant te leggen, gaf hy haer tot vergelding deſe Kerk, met de woning daer aen hoorende; en by die gelegentheit hebben de Paters die van de grond-veſtingen af vernieuwt onder een grooter en ſchoonder geſtalte, de voorſeide put met een Kapel daer in beſluitende, van welkers water vele met Godtsdienſtigen yver drinken. De Kerk volmaekt zijnde, ſloegen ſy de hand, aen 't gebouw des Kloofters ſchoonder en prachtiger op te trekken.

Paulus de 5 groot vermaek in deſe nieuwe verciering vindende, gaf aen die Kerk weder den ouden eer-naem die *Caliſtus de 3.* daer aen gegeven had; en daer voor wierden twee lange ſtraten geopent, d'eene leid door een rechten weg tot de Kerk van *S. Franciſcus*, d'andere na de *Portuenſiſche Poort*, en van daer keert men ook weder door een andere na de Kerk van *S. Franciſcus*.

Die hier geſeten zijn noemt men de ſwarte Moniken, tot onderſcheid van d'andere, die verſcheiden verwen namen, ſommige in 't boven, ſommige in 't onderkleed, maer deſe hebben beide de deelen van haer kleedingen geheel ſwart; de voornoemde hebben ſeer wijde mouwen, en dit is het eigenſte kleed van *S. Benedictus*, en was in die tijden alle de Geeſtelijke perſonen gemeen, gelijk haer oude beeltenisſen vertoonen. Deſe ſwar-

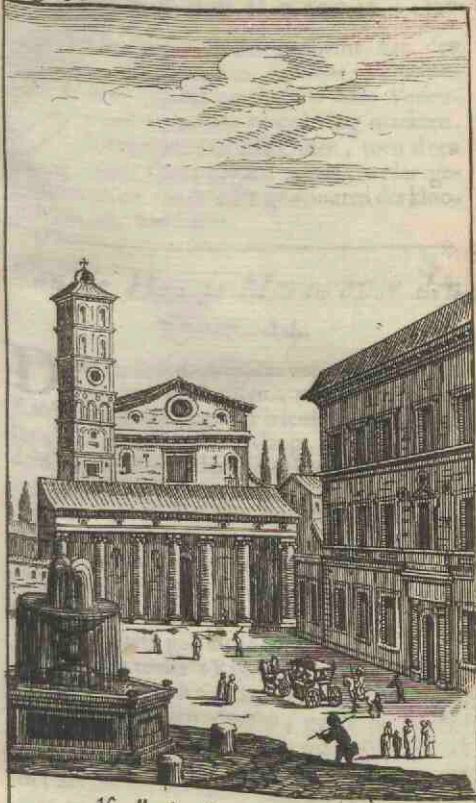

H. Maria Over den Tyber.

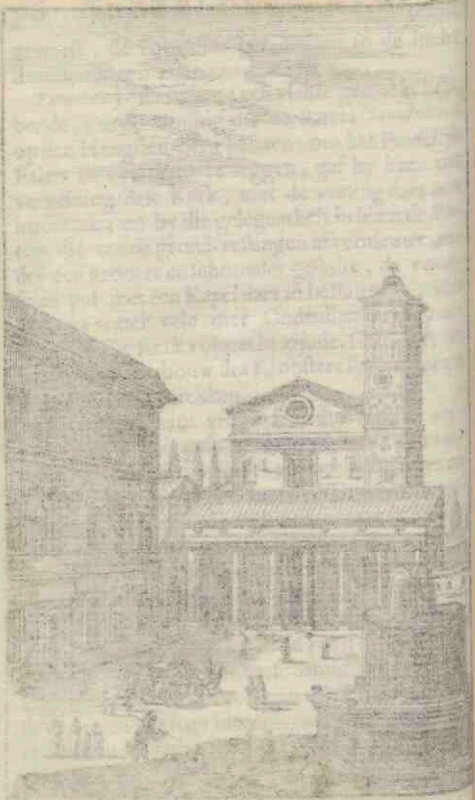

Swarte Moniken wierden genoemt van den *Berg Cassino*, en mede van *S. Justina van Padona*, waer sy door middel van *Lodovico Balbo* Venetiaen in 't jaer 1410. een vergadering maekten, waer in de Moniken van dese Orden, toen al een weinig buiten spoor gegaen zijnde, weder gebragt wierden tot de oude gewoonten des kloosters van den *Berg Cassino*.

Van de Heilige Maria over den Tyber. 14.

DAer nu dese Kerk is, was voormaels de Herberg van verdienſten, waer in door den Raed onderhoud gegeven wierd aen de krijgsknechten, voor haer leven lang, die of door ouderdom of door andere gebreken den krijg niet meer konden volgen.

Maer ontrent het jaer des Heeren 224. verſocht *S. Calistus* dese plaets van Keiſer *Alexander* de Chriſtenen toe genegen, en verkreeg die: en soo wierd de selfde toegeeigent aen de Sone Godts, en aen sijn alderheiligſte Moeder.

In dese plaets geſchiede dat beroemt wonderwerk, als dat onder 't Rijk van *Augustus* een bron een gantſchen dach niet dan olie uitgaf in 't derde jaer des voorſeiden *Augustus*, gelijk by *Eusebius* geſchreven wort. En ofwel dit wonder-werk veel jaren voor de geboorte CHRISTI gebeurde, die in't 42. jaer des voorſeide Keiſers geboren wierd; niet te min wort het algemeen geſeit, dat het

een voorteeken was van de toekoomste CHRISTI, den gesalfden Konink over 't gantsche Al: en was een bewijs van de groote ontfermhertigheit, die CHRISTUS over de weereld moeit brengen, door middel van de weldaed onser verlossing. En dierhalven worden van binnen boven de Poort, dese veersen geleesen:

Dum tenet emeritus miles, sum magna Taberna;
Sed dum Virgo tenet me, major nuncupor & sum:
Tunc oleum fluo, signans magnificam pietatem
Christi nascentis, nunc trado petentibus ipsam.

Welke dus konnen vertaelt worden.

Als 't Krygs-volk uitgedient in my de rust genoot,
Hiet ik de groote Hut; nu van een Maegt besseten,
Heeft yder een met recht my Grooter komen heeten;
Toen was 't groot wonder dat mijn bron eens Oly goot
Tot teeken van het heil met Christus ons geboren,
Nu geef ik 't aen de geen die 't hebben uitverkoren.

Onder 't Gebied van *Alexander* voorseit, 't getal der Christenen seer toenemende, verhief 'er tegen haer een wreede vervolging: en daer op quam dat sy van dese plaets berooft wierden, en een goet deel van de selfde in een huis daer naest mosten vertrekken; waer *S. Calistus* ook, noch Paus gemartelt wierd. En dit huis is nu toegewijd aen *S. Calistus* voornoemt.

Van dit schoon vaendel, bestaende uit honderd en elf, t'samen met het martelaerschap gekroont op den 10. Mei. weet men niet waer haer lichamen rusten, behalven dat van *Calepodius*; en dit sal

wesen,

weſen, of om dat ſy van de Chriſtenen met *S. Calepodius* op 't kerkhof van *S. Pancraes* begraven, daer tot noch toe met veel andere verborgen gebleven zijn; of om dat *Ulpianus* verſtaen hebbende, dat het lichaem van *S. Calepodius* gevonden en eerlijk begraven was, ſoo veel te wege bragt, dat van d'andere geen geheugenis kon weſen; De Goddelijke rechtvaerdigheit vertoefde niet lang met *Ulpianus* over ſoo veel goddelooſheden te ſtraffen, hebbende de Keiſerlijke wacht hem deerlijk by nacht doot geſlagen.

Deſe Kerk wierd daer na met dit nieuw toedoen vereert, want *Simplicius* met acht-en-ſeſtig van ſijn geſlacht quam daer den heiligen doop ontfangen, en ten laeſten gaven ſy al, met *S. Palmatius* en ſijn huisgeſin, haer hooft om CHRISTUS wil; en *Ulpianus* beval dat ſy in verſcheide deelen van de Stad die heilige hooſden op ſtaken ſouden ſetten, om de Chriſtenen een afſchrik te geven; en om dat in die gevangen te nemen, *S. Calepodius* ſeer geeert wierd, wierpen ſy hem, langs de ſtraten van *Romen* geſleept hebbende, ontrent het eiland in de rivier.

Deſe Kerk wierd in 't jaer 340. van haer grondveſten af vernieuwt van *S. Julius*, en hy richte daer ſchoone kolomnen op, welke tot nu toe daer noch ſtaen. In oude tijden had die den naem, nu van *S. Caliſtus*, nu van *S. Julius*, nu van de *H. Maria over den Tyber*, tegenwoordig niet als den laeſten behouden hebbende; en onder die der Cardinalen Priſteren is ſy de eerſte, van waer ſy plegen op te klimmen tot een der ſes Biſſchoppelijke.

S. Gregorius de 2. binnen *Romen* geboren, van een Benedictiner Monik Paus gemaekt in 't jaer 714. vernieuwde het dak en de muuren van dese Kerk, en deed die heel beschilderen met verscheide Beelden, en na dertig jaren voegde *Adrianus de 1.* daer twee andere kapellen by aen de zijden, en in 't jaer 827. bouwde *Gregorius de 4.* door de groote wonderwerken Godts in dese Kerk geschied, op dat sy wel mogt onderhouden worden, daer een klooster ter zijden aen; en gaf dat aen de geregelde Canoniken van *S. Augustinus*; en tot nayolging van de *H. Maria de Grooter* maekte hy daer een Kapel van de Kribbe, en stelde op 't autaer een Beeld van de Lieve Vrouw, en verciersde die gants met silvere en goude platen, en veel kostelijke kleinoodien.

Het beliefde Godt daer na dat Paus *Innocentius de 2.* in 't jaer 1142. de scheuring van *S. Bernardus* wech genomen zijnde, welke *Anacletus de 2.* en na hem *Victor de 4.* tegen de H. Kerk hadden opgeheven, hy in bedenking nam aen dese Kerk te vervoegen dat deel, 't welk met het vertrek en 't Hoog autaer al het hoogste beslaet; daer aen de gedaente van een kruis gevende. En hier wierd hy naderhand begraven. In't delven van de grond gaf de aerde, ontrent de fontein der olie, in de hand gedrukt noch vettigheit uit: en dese Paus, om dat hy uit die Wijk was, voegde daer veel andere verciersels by, deed de vergader-plaets beschilderen, de grond met verscheide steenen bevloeren, en het hoog Autaer met kolomnen van porphyr omcingelen, om daer mede een hoog-

te

te van marmer te ondersteunen, en eindelijk hermaeckte hy de Kapel der Kribbe. Dese Paus was van 't huis der *Matthei*, eerst *Guidonis*, en daer na *Papareschi* geseit.

Na ses jaren Godt hem beloonende, wierd hy in dese Kerk begraven, en alleen het hooge Autaer ingewijd hebbende, vergaderde de Cardinael *Joannes* van 't selfde geslacht, al 't volk van dese Wijk, en baden *Innocentius de 3.* van 't Huis *Conti*, dat hy de selfde wilde inwijen: en hy quam daer op den 15. November des jaers 1203. en verrijkte die noch met iokomens en kostelijke geschenken. By soodanigen geval scheen het dat'er noch aflaten ontbraken, die *Calistus de 2.* daer by voegde in de Sondach na de hoogtijt van *S. Calistus*; en misschien was dat van de oude inwijding. Daer is nochtans ook een andere, insgelijks van den selfden *Calistus* op den eersten dach des jaers; maer de hoogtijt van donderdach na den tweeden Sondach in de Vasten is daer gestelt van de Paus *S. Gregorius*; by-genoemt de Groote; en de voornaemste feestdach van dese Kerk schijnt te wesen van 't Aenvaerden der offeranden die 't Roomsche Volk op sulken dach daer doen.

Dit deden de Roomsche Pausen tot een soo ouden gedachtenis van de aldergesegenste Maegt onse Lieve Vrou; en eenige Cardinalen, die tot haer by-naem hebbende, zijn de selfde nagevolgt: onder welke geweest is *Marcus Scitticus de Conti* van *Altaemps* in *Duitsland*, en neef van *Pius de 4.* uit sijn Suster, die daer een groote, schoone Kapel maeckte, waer in hy 't voorseide Beeld van de Lieve

Vrouw ſtelde, welke van de Goedertierenheit wort geſeit; en daer in ſijn graf-ſtede verkieſende, wierd ſijn lichaem daer gebragt in 't jaer 1595. en voorts gaf *Gregorius de* 13. daer vryheden aen, voor de zielen der overledenen.

Hier-en-boven deed de Cardinael *Alexander de Medicis*, namaels *Leo de* 11. het Koor voltoien met uitnemende ſchilderen onder het hoog-verheven werk van Paus *Innocentius de* 2. De Cardinael *Julius Antonius Santorius* deed het verhemelſel vergulden, 't welk voor het Koor het hoogſte deel der Kerk beſchiet; maer in grootheit en ſchoonheit overtreft die van 't verdek in 't midden, gemaekt door den Cardinael *Pietro Aldobrandino*, die neef was van *Clemens de* 8. Voorts zijn onder 't ſelfde welfſel van 't een en 't ander deel met behoorlijke over-een-koming venſteren geopent, welke grooter licht over heel de Kerk geven. En van duſdanigen heerlijkheit is 'er in de Heiligdoms plaets deſe ſeer waerdige gedachtenis.

PETRO CARD. ALDOBRANDIMO S.R.E. CAM.
Clementis VIII. Pont. Max. Fratris F.
qui ſua erga Mariam Genitricem
pietate Baſilicæ ſuis parietes
vetuſtate collabentes
reſtituit,
Tectum altius ſuſtulit,
Laqueari cælato, aurato exornavit.
Capitulum & Canonici
Optimo Patrono B. M. F. C.
ANNO CHR. MDCXX.

Waer

Waer uit wy verſtaen, dat; *Het Kapittel en de Kanoniken aen haren ſeer goeden Overheer den Cardinael Petrus Aldobrandinus, der H. R. Kerks Kameraer, Paus Clemens de 8. broeders ſoon, die door ſijn godtvruchtigheit ontrent de Moeder Maria, de wanden deſer Hooft-kerk van ouderdom vervallende, herſtelt, het dak hooger verheven, 't welffel met hoog uitgewrocht en vergult werk verciert heeft, tot ſijner gedachtenis dit hebben doen ſtellen, in't jaer des Heeren* 1620.

Onder 't geſag van deſe Kerk ſtaet *Caliſtus*, en en de geſeide van *S. Caliſtus*, en de volgende van *S. Gillis*, en van de *S. S. Criſpinus* en *Criſpinianus* die eerſt onder andere benamingen waren, gelijk wy van de ſelfde ſullen ſien; en voor de *Portuenſche Poort* was daer een van *S. Jan*, en op den *Montorius* een aen de Engelen toegewijd. Nu zijn daer noch overig de Kerken van *S. Dorothea*, van de *S. S. Ruffina*, en *Secunda*, en van *S. Jan der Malva*, en daer van ſullen wy op haer eigene plaetſen handelen.

Van deſe zijn even noch eenige ſaken overig te ſeggen, om dat ſy van een Geſelſchap zijnde, eer Paus *Gregorius de* 4. die tot een klooſter-kerk voor de geſeide geregelde Kanoniken maekte, den Opper-prieſter Cardinael over haer had, gelijk *S. Jan te Lateraen*, *S. Pieter op den Vatikaen*, de *H. Maria de Grooter*; maer men heeft niet konnen weten, wanneer de geregelde Kanoniken vertrokken, daer eenige Nonnen waren gekomen, die op 't jaer 1218. weder van daer zijn geweken.

Eindelijk in 't jaer 1564. de Cardinael *Joannes Morone* den naem van deſe Kerk voerende, en woonende met ſijn Hofin 't Paleis, dat daer aen gehecht was, nu aen 't kloofter van *S. Calixtus* ingelijft; beweegde een baerd-ſcheerder *Joannes Calli* genoemt, de Hovelingen des Cardinaels, en de Kanoniken van deſe Kerk om een Geſelſchap des Heiligen Sacraments te maken, op dat het behoorlijk in de Kerk ſou onderhouden, en aenſienlijk tot de ſieken der Procchie gedragen worden: maer dit eenigſins verkoelt zijnde, wierd het in 't jaer 1578. vernieuwt, en van 't Kapittel deſer Kanoniken, verkregen ſy de kapel des Cardinaels *Altaemps*. Sy dragen witte kappen, en tot haer Velt-teeken maken ſy een autaerken met het Sacrament binnen een huiſken in 't midden van twee ontſteken kandelaren, en twee gebroeders, die op haer knien dat aenbidden. Sy houden den ommegank van ſoo hoogen Sacrament op de Sondach tuſſchen de *Octava* van des ſelfs hoogtijt. En eindelijk is hier ingebragt het wonder-werkend Beeld der Lieve Vrouw ten tijden van Paus *Urbanus de* 8. daer ontrent gevonden, voor 't welk de Heer *Cecchini*, nu Cardinael, een ſchoone Kapel heeft doen maken. Dit roemruchtig Beeld wort genoemt, de Lieve Vrouw van de ſtraet *Cupa*, om dat het gekomen is uit een gebroke ſtraet naeſt aen de Poort van *S. Pancraes*, welke ſoo genoemt was, eer ſy geſloten wierd.

Hier uit willen veel afnemen, dat de eerſte Kerk, den waren Godts-dienſt binnen *Romen* toe-

ge-

geeigent onder den naem van sijn alderheiligste Moeder, dese der *H. Maria over den Tyber* is geweest. Sy wierd van *S. S. Cecilia*, en *Franciſca* Roomsche Vrouwen in hare tijden menigmael besocht: en van wegen haer groote voordeelen, met recht ook een Hooft-kerk genoemt.

De Hemel-vaert, die men boven in 't gewelfsel siet, is van *Domenichini* geschildert; en de voorhang, en de gevel met uitgehouwen werk, is de konst des Godtsdienstigen *Pietro Cavellino*. Dese Kerk en haer Poort wierd in 't heilig jaer van 1625. gestelt om van 't volk besocht te worden, in plaets van de Kerk, en de heilige Poort des Heligen *Paulus*, daer men niet vryelijk kon na toe gaen, den handel buiten *Romen* verboden zijnde uit achterdocht van de Pest, die in *Italien* was; en dierhalven is daer dese gedachtenis.

URBANUS VIII. PONT. MAX.
Quod Trigemina Porta peſtilentiæ metu clauſa
in Baſilicæ D. Pauli locum,
Templum hoc, Portamque eius mediam
Magnam Anni ſacri partem
Subſtituerit
Canonici memores Beneficii
Poſuere
anno jubilei
MDCXXV.

Waer uit wy verstaen konnen, *dat Paus Urbanus de 8. toen de Drievoudige Poort door vrees van de*

peſt geſloten was, deſen Tempel met de middelſte poort, een groot deel des heiligen jaers, in de plaets van de Hooftkerk des H. Paulus geſtelt hebbende, de Kanoniken die weldaed gedachtig hem dit ter eeren willen ſtellen, in't jubel-jaer 1625.

De fontein op die plaets ſeggen ſy van Paus *Adrianus de* 1. gemaekt te zijn, die (gelijk wy geſchreven hebben) de Alſietinſche water-loopen hermaekte, en de ſelfde weder tot *Romen* leide; hoewel men in *Albertini* leeſt: *Daer is ook een marmeren fontein by de Kerk der H. Maria over den Tyber, eerſt by de Cardinael Lupes gemaekt, gelijk de ingehouwe ſchriften dat doen blijken; en als hy gedroogt was, heeft den eerwaerdigen Marcus Vigerius van Saonien een ſeer geleert man Cardinael van den ſelfden by-naem, die weder in ſijn eerſten ſtant gebragt.* Naderhand hermaekte *Alexander de* 6. die noch beter; en *Clemens de* 9. vercierde dit met een aerdig beſtek: maer by gebrek van water is ſy verlaten gebleven, en begint te vervallen.

Van S. Gillis. 15.

DEſe Kerk vereenigt zijnde onder den naem van *S. Laurens* met het Kapittel der voorgaende *H. Maria*, wierd by dat Kapittel aen *Agoſtino Lancilotto* in 't jaer 1610. toegeſtaen de ſelfde te vernieuwen, die haer aen den Abt *S. Gillis* toecigende.

In

In verloop van tijt wierden andere bewogen daer een kloosterr van Nonnen te stichten ; waer over *Agostino* sich verheugende een goet deel van sijn goederen aen de selfde maekte. Dese Nonnen zijn een kostelijke vrucht van de menigte die de Barrevoetse Karmeliten in de Over-Tyberſche Wijk verſamelen.

Franceſca Mazziotti hebbende daer na aen dese plaets al haer beſittingen gegeven, wierd die tot een Kloosterr opgericht met toestemming van *Paulus de 5.* in 't jaer 1610. den 20. Junij; en daeren-boven nam ook de Weduwe *Mazziotti* het kleed van al die daer in waren, en tot beſtiering van die alle, quamen twee in de selfde Orden ingewijde, genomen uit het kloosterr van *S. Joſeph boven de Huſen.*

Van de H. Maria op den Berg Karmel. 16.

DEse Kerk was eerst een Procchie *S. Biaghs* toegewijd, en daer na is sy onder d'aenroeping van de *S. S. Criſpinus*, en *Criſpinianus* aen de geſchoeide gegeven; maer nu wierd sy in 't jaer 1630. onder *Urbanus de 8.* vervoegt aen 't voorseide kloosterr van de Barrevoetse Karmeliten, en wort de *H. Maria op den Karmel* geheeten.

Van de H. Maria der Trappen. 17.

ONtrent het jaer des Heeren 1592. onder sekere huisingen des kloosters van *S. Klara*, was een, dat onder een trap een Beeld had van de Maget *Maria*, 't welk niet lijdende in soo onbehoorlijken plaets te staen, begon met veel wonder-werken en genaden uit te munten: waer door de Cardinael van *Como*, en andere bewogen wierden daer dese soo schoone Kerk te bouwen.

En op dat sy wel onderhouden mogt worden van eenige yverige Orden tot de alderheiligste Maget, heeft sy de moeit genomen van selfs uit *Spaenjen* te roepen die van de *H. Maria der Hervormde Karmen*, van *S. Teresia van Jesus*: en de oirsaek van die uit soo verre gelegen plaetsen te doen komen in 't jaer 1596. was de koomst des voorsorgers van die Orden, Broeders *Ioannes van S. Hieronimus*, die met hem bragt Broeder *Pieter van de Moeder Godts*, die groote gaven in 't prediken had, met kracht van geest, geleertheit, heiligheit, en yver der zielen.

Door toedoen van desen goeden Godts dienaer wierd *Clemens de 8.* bewogen, binnen *Romen* ook de Paters Barrevoetse Karmeliten te willen hebben, en gaf last aen de Cardinael van *Como*, te sien in wat deel van de Stad meest geestelijke hulp gebrek was; en't Over-tyberse geoirdeelt wordende, dacht hem de tegenwoordige Kerk seer bequaem te komen, waer van sy de besitting

na-

namen in 't jaer 1597. op den dach der Suivering, en met hulp van godtvruchtige personen, en die haer toegenegen waren, wierden sy ontlast van de rente die sy betaelden aen 't klooster van *S. Clara*, en vergrooten en verbeterden 't gebouw van de Kerk, en vermaekten dat klooster weer uit de grond op; sy nemen acht op de saligheit der Zielen door wegen van de Sacramenten en van 't Woord Godts. En aen de autaren zijn schoone vierkante schilderien; onder andere die aen den doorgank van de Maget *Maria*, door de hand van *Karel Saraſinus* Venetiaen, in de Kapel. Het werk van *Laertius Cherubinus* des Straf-eischers voorspraek is seer beroemt, die daer begraven ligt.

Van S. Dorothea. 18.

ONder de Kerken, die wy sullen onderworpen seggen aen de begeselschapte van de *H. Maria* over den Tyber, was dese met de bynaem van *S. Silvester*, of om dat hy die gebouwt heeft, of om dat hy die inwijde. En aen de *Confessie* voor 't Hoog autaer kan men noch haer oudheit kennen, en misschien dat sy eerst van *S. Dorothea* geseit wierd, na dat haer lichaem daer in gebracht was, gelijk een opschrift noch vertoont boven de gemelde *Confessie*, welke van ouds in de Kerken gemaekt wierden, om de lihamen der Heiligen daer in te stellen: en of daer wel 't jaer ontbreekt, soo sal ook noch dikwils geseit worden, dat diergelijke overvoeringen heimelijk geschieden.

Gira-

Giralamo Pasio Opsiender zijnde over dese Kerk (welke een Procchie naest aen de Settignaensche Poort is, maekte in 't Heilig jaer van 1500. daer een werk dat groote eere waerdig was, tot bewaring der gedachtenis van *S. Pieter*; ofschoon weinige dat weten, en aengemerkt hebben. Daer stont een andere naest aen dese Kerk op *Montorius*, waer *S. Pieter* gekruisight was, aen de Engelen toegewijd; om dat sy daer op een steen geknielt hadden, wanneer *S. Pieter* aen dat hout wierd opgehangen, latende haer knien daer ingedrukt; naderhand die Kerk der Engelen door ouderdom vervallen zijnde, deed de voorseide Opsiender die steen hier in brengen, en in de muur metsen aen de zijde des Evangeliums.

Van S. Jan der Malva. 19.

VAn de Procchie Kerken die onder 't gesag der *H. Maria over den Tyber* staen, is ook dese met den by-naem van *Mica aurea:* welke woorden het gemeene volk niet verstaende, als Latin zijnde, heeft het die verdorven en verkeert in een ander heel van de sin afdwalende, en is der *Malva.*

Uit dese twee woorden dan, *Mica Aurea*, mogen wy verstaen, dat in oude tijden in dese Kerk op *S. Jan Babtisten* dach seker stuk gout door een godtvruchtige erf-gave wierd opgedragen.

Hier ontrent is de Brug voormaels van *Aurelius* of *Janiculus*, en nu na Paus *Sixtus* genaemt, die

die haer in deſen ſtant heeft gebragt, met twee opſchriften; het een aen d'een zijde;

MCCCCLXXV.
Qui tranſis, Sixti IV. beneficio,
Deum roga, ut Pontificem optimum Maximum diu nobis ſalvet, ac ſoſpitet benevale, quiſquis es, ubi hæc præcatus
FUERIS.

't Welck ons ſeit; *In 't jaer 1475. gy die door de weldaed van Sixtus de 4. hier moogt over gaen, Bid Godt, dat hy ons den beſten hoogſten Paus lang wil bewaren, en gelukkig laten blijven. Vaer wel, wie gy zijt, als gy dit gebeden hebt.*

En 't ander aen d'ander zijde:

SIXTUS IV. PONT. MAX.
ad utilitatem P. R. peregrinæque multitudinis ad jubilum venturæ pontem
hunc quem merito ruptum vocaverant, a fundamentis magna cura, & impenſa reſtituit, Sixtumque ſuo nomine appelari
VOLUIT.

't Welk by ons is: *Paus Sixtus de 4. heeft tot nuttigheit des Roomſchen volks, en de vremde menigte die tot het Jubilé ſal komen, deſe brug, welken ſy te recht gebroken noemden, uit de grond op met groote ſorg en koſten herſtelt, en dien na ſijn naem doen noemen.*

Van S. Apollonia. 20.

DEse Kerk wierd gebouwt in 't jaer 1582. en in 't 1584. ingewijd, op den 12. van Mei: en na dat men van dese Nonnen gehoort heeft, vergaderde voor het jaer 1300. een edele Roomsche Jonkvrouw *Paluzza Pierleoni* hier haer huis hebbende, daer noch eenige andere jonkvrouwen in van de selfde wil en godtvruchtigheit; welke onder den regel der derde Orden van *S. Franciscus* daer in volherdeden tot op 't Pausdom van *Pius de 5.* die hen daer na bragt tot het sluyten, en volkomene verbintenis.

Van S. Margriete. 21.

DE Nonnen die hier zijn, hadden het selfde begin, als die van *S. Apollonia*, en hebben de selfde Orden: maer dese weten den naem niet van de Roomsche jonkvrouw haer stichterisse. Alleen vind men, dat dese stichting veel ouder is, om dat sy haren aenvang namen onder *Nicolaes de 4.* gelijk sy bevestigen op het jaer 1288. geschied te zijn. Daer na besorgende dat dese haer ook souden opsluiten, bouwde *Julia Colonna* haer dese Kerk met het kloosser in 't jaer 1564. en eerst aen *S. Elisabeth* Koningin van *Hungarien* toegeheiligt zijnde, welke mede van de derde Orden was, behaegde 't de nieuwe stichterisse dien naem in desen van *S. Margriete* te veranderen.

Van

Van de S. S. Ruffina en Secunda. 22.

UIt het geen wy ontrent de andere Kerk van deſe Santinnen onder de Wijk der Bergen ſeggen ſullen, kan men afnemen dat ſy hier haer eigen huis hadden, met een bad, na de gewoonte der edele Romeinen, gelijk wy aen de Kerk van *S. Prudentiana* ſullen ſien, als ook aen de naeſte van *S. Cecilia*; welke, gelijk ſy gedoemt wierd daer in 't heet water verſmoort te worden, ſoo gebeurde 't deſe twee Heilige Maegden mede; doch acht-en-twintig jaren na *S. Cecilia* dewijl die in 't jaer 232. en deſe in 't jaer 260. geleden hebben.

't Kapittel der Heilige *Maria* over den Tyber ſtont deſe Kerk toe, mits behoorlijke erkentenis in 't jaer 1600. aen eenige uitheemſche jufferen, verſamelt om gelijkelijk te leven, die met aelmoeſſen van vrome lieden de ſelfde vermaekt, en een bequame woonplaets daer by geſtelt hebben.

Van S. Chriſogonus. 32.

DE daden van deſen heiligen Martelaer, om verknocht te zijn aen die van *S. Anaſtaſia*, worden tot op haer Kerk bewaert; en daer in ſullen wy verhalen de herſtellingen gedaen by de Pauſen, en Cardinalen, die den naem daer van voerden, om dat ſy een is van die, welke na de ver-

vervolgingen gemaekt wierden ten tijden van *S. Silvester.*

S. Gregorius de 3. dan, die in het jaer 731. den Stoel beſat, deſe Kerk in gevaer zijnde om van ouderdom neer te vallen, maekte boven die te herſtellen daer noch een klooſter voor Moniken by, en beſette haer goede inkoomſten; en of wel *Anaſtaſius* voorby ging de Orden deſer Moniken te noemen, niet-te-min *Leo Iſauricus* toen in 't Ooſten de Monniken vervolgende, die niet wilde, dat ſy de Beelden der Heiligen ſouden eeren, en ſy hem de meeſte wederſtant doende, waren gedrongen te vluchten, en veel na *Romen* komende, wierden van de Pauſen gunſtelijk ontfangen, als *S. Paſqualis* de 1. in *S. Praſſede* op de Bergen, *S Paulus* eerſt in *S. Silveſter* op 't Marſiſche Veld beweſen hebben; ſoo kan men ook gelooven dat *S. Gregorius de* 3. hier deed, voornamelijk als hy tegen over *S. Gregorius* een ander maekte onder den naem van *S. Agata.*

Deſe Kerk wierd nieuw vermaekt in het jaer 1125. door den Cardinael *Joannes da Crema*, en heiligde daer een gebeden-plaets aen, miſſchien om in koude tijden voor Koor te dienen, de Kerk geweldig groot zijnde. De by-naem *da Crema* vertoont, dat deſe Cardinael van eenige geregelde Orden was; *Paſqualis de* 2. van *Clunny* had hem Cardinael gemaekt. 't Is ſeker dat de Cardinael *da Crema* grootmoedig, en kloek was, dewijl hy *Burdinus* als Paus opgeworpen tegen *Gelaſius de* 2. in *Sueri* gevangen nam, hem na *Romen* bragt, en aen *Caliſtus de* 2. aenbood in 't jaer 1121. Naderhand

hand onder Paus *Honorius de* 2. de Cardinael *da Crema* sijn Gesant gemaekt, trok hy na *Engeland* en *Schotland*; welke toen de Paus van Romen voor Stadhouder Christi erkennende, herstelde de Cardinael daer de Geestelijkheit, die een quaden weg namen, door veel Kerkvergaderingen die hy daer houden deed.

Eindelijk in 't jaer 1480. hadden de Broeders Karmeliten dese Kerk in. Eer dat *Paulus de* 5. van desen naem tot het Pausdom opklom, verkreeg hy in 't jaer 1601. dat het Roomsche volk daer aen jaerlijks een kelk souden opofferen gelijk sy aen veel andere Kerken van *Romen* doen. Naderhand maekte de Cardinael *Scipio Borghese* sijn Neef, den naem daer van voerende, in het jaer 1620. daer een seer schoon verguld gewelfsel aen; en seer duister zijnde, maekte hy de selfde licht in de zijde behoorlijker wijse eenige vensteren opennende.

Waer van men boven de grootste poort binnen in de Kerk dit opschrift leest.

ÆDEM HANC DIVO CHRISOGONO SACRAM
à Gregorio. III. an. dom. DCXXXI. reparatam,
à Card. Cremensi an. MCXXV. refectam,
post quingentos annos vetustate
collabentem
Scipio Card. Burghesius
maior Pœnitiarius
suum, & auunculi Pauli V.
non dum ad Pontificatum euecti
titulum instaurauit, ornauitque
ANNO DOMINI MDCXXIII.

't welk

Het welk te seggen is; *Dese Kerk den vergoden Chrisogonus toegeheiligt, van Gregorius de 3. in't jaer ons Heeren 631. vermaekt, van de Cardinael da Crema in 't jaer 1125. herstelt, na vijf hondert jaren van oudheit vervallende, heeft de Cardinael Scipio Borgese Opperste Biegtvader, sijn, en sijn Ooms Paulus de 5. by-naem eer hy tot het Pausdom verheven was, opgebouwt en verciert, in 't jaer onses Heeren 1623.*

De Lieve Vrouw die in't verwelfsel geschildert staet, is een werk van den Ridder *Gioseppe d'Arpino*; en *S. Chrisogonus* boven 't midden van de Kerk, is een schildery van den Ridder *da Cento*.

Boven den eer-naem die sy heeft van Cardinaelsche, en Procchie, zijn daer seven autaren met verscheiden aflaten, gelijk in sommige van de seven kerken; en het schijnt dat de Pausen daer even soo veel autaren gestelt hebben tot vertroosting der geene die of door siekten, of door ouderdom de seven kerken niet konnen besoeken.

Dese Kerk heeft het hooft en een hand van *S. Chrisogonus*: en daer in is een Gebroederschap van de *H. Maria van Karmel*, 't welk in 't jaer 1543. vereenigt wierd met een ander des Alderheiligsten Sacraments toenmaels hier ingestelt, en sy hebben haer kapel voor de kerk. Sy houwelijken somtijts eenige arme dochters uit op den derden Sondach van Julius, om den eigen Feestdach des Geselschap van *Karmel* te weten, waer van wy noch de reden niet hebben konnen weten. Sy zijn gekleed in witte kappen met een bruin-roode lap. Hier is begraven de seer geleerde *Girolamo* Cardi-

nael

nael *Alexandro* den naem voerende van dese kerk.

De kolomnen, en de marmeren, met welke de voorseide Kerk was gebouwt, wierden genomen uit de Bad-stoven van *Severus Afrikaen*, die daer rontom prachtig gebouwt waren, en in *Marlianus* kan men daer van lesen.

Zijnde de plaets over den *Tyber* door de warmte van de lucht recht bequaem voor Bad-stoven, soo richte noch *Aureliaen* de sijne daer in op, gelijk te voren in de kerk van *S. Franciscus* aengewesen is.

Van S. Agata. 24.

OF wel dese Santinne van *Sicilien* was, niet te min is haer gedachtenis binnen *Romen* seer oud, gelijk men in haer andere kerk van *Suburra* sal sien. Daer dese kerk staet, had *S. Gregorius de 2.* sijn vaderlijk huis, en in't jaer 717. Paus geworden maekte hy dat tot een kerk. By dese kerk met kostelijke geschenken verciert, stichte hy een kloosster van Moniken, tot het welke sijn huis sich ook uitstrekte.

Tot hoe lang de Moniken hier gebleven zijn konnen wy niet vinden, om dat die kerk nu al over veel jaren tot slechten staet gekomen was, aen de naeste kerk van *S. Chrisogonus* vereenigt zijnde, gaf *Clemens de 8.* in 't jaer 1596. met verbintenis der Procchie die aen 't Geselschap der Christelijke Leere.

Dit Geselschap had sijn begin binnen *Romen* op het jaer 1569. door middel van een Milaneser, *Marco Sadi* genaemt, die met andere godtsdienstige personen, hen begonnen in *S. Apollinaris* t'samen te voegen, en op den Feest-dach gingen sy door al

al de Procchien van *Romen*, hen oeffenende in dit werk van soo grooten voordeel en noodsakelijkheit; naderhand verselden haer noch andere daer in, onder welke eenige geletterde Priesteren zijnde, soo maekten sy dit Geselschap; levende, en kleedende hen gelijk andere geregelde klerken, maer doen geen openlijke belijdenis.

Van S. Bonosa. 25.

ONder de Roomsche Maegden, die beroemt zijn, soo door heiligheit des levens, als door kloekheit des gemoeds om ons geloove te belijden, heeft *S. Bonosa* een geweest.

d'Opsiender van dese Kerk, willende in't jaer 1480. het hoog Autaer vermaken, vond daer veel overblijffelen, en onder andere die van *S. Bonosa*. Tegenwoordig is de Procchie met de Kerk aen de volgende vereenigt.

In't jaer 1604. heeft eindelijk de Opsiender van dese Kerk *Artedeno Roncone* van *Siena* seer veel daer aen verdient, hebbende het dak doen vermaken, en de muuren beschilderen: anders hebben wy van dese soo oude gedachtenis niets konnen vinden.

Van

Van S. Salvator des Raet-huis. 26.

DE Raedhuiſen, die de Oude *Curia* noemden, en van welke by de Heiligen *Joannes* en *Paulus* geſproken ſal worden, wierden naemaels *Corte* genoemt; plaetſen zijnde, waer in van alle ſaken recht gehouden wierd, en in 't begin was'er een eenig genoeg: maer daer na de Stad dagelijks ſeer toenemende, ſtelden ſy in elke Wijk een Raed-huis; en men meent dat ten tijden der Heidenen hier een is geweeſt, en miſſchien dat ſelfde 'twelk de Oudheitskenners *Anſilius Richtbank* noemen. Waer van onder de Kerk, die de Nonnen des Spiegel-torens om hoog gebouwt hebben, een was de *Heilige Maria des Raed-huis* genoemt.

Men kan deſe oudheit afnemen, en uit haer geſtalte, en uit de biegt-plaets voor 't Autaer, en uit de ſchilderien daer rond om.

In welkers voorhang uitgebeeld is 'tMartelaerſchap van *S. Pigmenius* Prieſter, onder den naem van Herder, die van de *Heilige* of wel *Sublicius Brug* in den *Tyber* geſmeten wierd; en ſy ſeggen dat hier een deel van ſijn lichaem is. Hy was voormaels een vroom en godvruchtig leermeeſter van den grouwelijken verloochenaer *Julianus*, wiens leelijke beeltenis deſe is.

Van

Van S. Edmond Konink. 27.

FNgeland heeft twee Koningen van deſen naem gehad. Een van die was ſoo mild in aelmoeſſen te geven, dat de *H. Joannes* Evangeliſt, tot wien hy grooten yver had, hem in onbekent gewaed die komende afte eiſſchen, en de Konink op die tijt geen gelt hebbende, hy een koſtelijken Ring van ſijn hand trok, en hem gunſtig den ſelfden gaf; maer de Heilige Evangeliſt vertoeſde niet ſich terſtond te openbaren, hem den Ring weder gevende. Doch 't was een vremd geval, dat Godt in ſijn doot liet geſchieden. Hy hebbende een moorder tot de galg gedoemt, was die

die soo stout en roekeloos, dat hy, na ontvloden te zijn, sich verkleed hebbende, weder aen de tafel onder de Hovelingen des selfden Koninks quam, en de Konink hem ontdekt hebbende vatte dien by den haire; maer de moorder wierp hem daer neer, en stak hem in de zijde met een poingaert, en doode hem: dierhalven hy om de rechtvaerdigheit gestorven zijnde, soo wort hy te recht als Heilig geeert; nochtans is de dach, en 't jaer niet geweten.

Ter eeren van dese Sant, wiens dach op den 20. November gevyert wort, stichte een Engels koopman dese Kerk met een gast-huis daer nevens voor sijn Lands-lieden, die van soo verre dese Heilige plaetsen van *Romen* quamen besoeken: naderhand sy met haer afval de selfde veracht hebbende, dit werk blijvende in de handen des Apostelijken Stoels, is die met haer inkomen aen een andere grooter vereenigt; als is het Geselschap voor de Engelsche jeugt in de Kerk van *S. Thomas van Kantelburg*.

Van S. Jan Babtist der Genuesers. 28.

MEt groot recht heeft dit Volk haer Kerk aen den Voorlooper van CHRISTUS toegewijd, om dat sy van soo grooten Heilig de heilige asschen bewaren, en dat hy *Genua* in sijn sonderlinge bescherming houd; nadien soo dikwils als in de Haven door 't woeden der storm-

winden de ſchepen in gevaer zijn van d'een tegen d'ander ſtootende te vergaen, ſy terſtond komen te ſtillen op het verſchijnen van deſe heilige overblijffelen boven op den toren te midden aen die haven gedragen. Hoe voorts ſijn lichaem in 't vyer tot aſch verbrand door bevel van den Verloochenaer *Juliaen*, tot *Genua* gekomen is, ſal met de kerk van S. *Silveſter* in 't Marſiſche veld, waer ſijn hooft is, geſeit worden.

Hier maekte dan *Meriadux Cigala* een edel Genueeſch, deſe kerk met het Gaſt-huis vereenigt van de grond af op, als hy binnen *Romen* Schat-meeſter over het Pauſelijk inkomen was onder *Sixtus de 4.* Nader-hand in 't jaer 1481. komende te ſterven, wierd hy daer begraven, en beſette daer aen drie-duiſent kroonen inkomens; niet alleen om de kerk te onderhouden, maer ook voor 't Gaſt-huis, tot dienſt der Genueeſche Schuit-voerders, als ſy ſiek mogten zijn; waer van men noch huiden dit leeſt.

Meriadux Cicada Genuen. ob fidem; ac religionem
à Sixto IV. Pontifice Maximo Fiſco Apoſtolico
ſeruando electus. Vixit Ann. 51. D. 7. Hor. 4.
hoſpitali hoc pauperibus nautis alen. & morbo
curan. pecunia ſua à fund. faciund. teſtamento
reliquit dote non præterita.
Heic ſitus eſt quarto Non. Aug. anno ſalutis
MCCCCLXXXI.

't Welk by ons luid: *Meriadux Cicada Genueeſch, door ſijn trouwe en vromigheyt van*

Paus

Paus Sixtus de 4. *verkoren om 't Apostelijk inkomen gade te slaen, leefde* 51. *jaren, 7. dagen, 4. uuren. Heeft van sijn gelt dit Gast-huis om de arme schippers te voeden, en de sieke te genesen, by uitterste wil van de grond op doen bouwen, sonder te versuimen dat te begiftigen. Hy ligt hier begraven op den 6. Augustus, in 't jaer des heils* 1481.

Maer in den oorloog die daer na was onder *Clemens de* 7. dese goederen van verscheide bysondere lieden besetten zijnde, bragt *Gio. Battista Cigala* soo veel te weeg, (ter gedachtenis van de stichter sijn Grootvader, en ter eeren van de Sant daer hy den naem van voerde, na toehoorder in d'Apostelijke kamer geweest te hebben, van *Julius de* 3. in 't jaer 1551. Cardinael gemaekt) dat hy onder *Paulus de* 3. een deel van de voorseide goederen weder kreeg, en gaf de sorg daer over aen 't Genueesche volk met de kerk, en 't Gast-huis.

Dierhalven maekten sy in 't jaer 1553. een Geselschap, en de voorseide *Julius de* 3. bevestigde dat, en verbreede de goetdadigheit tot andere arme en sieke Genueesers, dat sy in dit Gast-huis ook mogten ontfangen worden. Sy dragen witte kapen, en hebben daer op uitgebeeld S. *Ian Baptist*, die in sijn slinker hand het Lammeken vol geheimenis houd. Sy vyeren noch den feest-dach van S. *Ioris*, om dat hy een tweede Beschermer is van den Genueeschen staet: maer in dien des Voorloopers hebben sy de genade om een op 't leven gevangen, te verlossen.

Van S. Cecilia. 29.

WY fullen noch een andere Kerk aen dese H. Maget toegewijd in 't Marsische Velt sien: Op den Gordieeischen Berg was ook noch een andere, die nu wech is: en die in 't Overtybersche is de derde, en aen alle ware huisen: en van den Bruidegom, en van den Neef erfden de selvige al de goederen, als sy Christenen geworden haer die quijt maekten, om te beter tot het martelaersschap te gaen.

S. *Cecilia* in 't Over-tyberssche, was het eigen huis van *S. Cecilia*; hoewel dat andere willen door een oud opschrift gevonden in S. *Biagius* der Bedde-makers aen 't Paleis van *Medicis*, dat het dit was: daer-en-tegen houd de Kerk het ander gevoelen, nadien sy seit, dat de lichamen van S. *Cecilia*, van S. *Valerianen* haer Bruidegom, en van andere van *Calistus* kerkhof opgenomen, daer Paus *Urbanus* die gestelt had, van *Paschalis de* 1. dier naem in dese plaets overgebragt wierden, daer te voren haer huis had gestaen: en hier van kreeg men blijk in 't jaer 1599. door dien de Cardinael *Paolo Sfondrato* van dese Kerk den naem voerende, in dese gesegende plaets doende bouwen, de lichamen gevonden wierden van S. *Cecilia, Urbanus, Lutius, Tiburtius, Valerianus*, en *Maximus*. Het lichaem van *S. Cecilia* wierd ongeschonden gevonden met haer sijden rok met gout-draet door-weven, met bloote voeten, en een sleuier om haer hairen gewonden, lig-

liggende met het aengesicht na d'aerde gekeert, met de teekenen van 't bloed en van drie slagen in haer hals, in een kist van Cypressen, boven welke dese veersen met een kruis in 't midden te lesen waren.

Hanc fidei zelo Pasc
Ecclesiam renovans cum
Elevat inventum vene
Ceciliæ corpus hoc il

chalis primus ab imo,
corpora sancta requirit,
randæ Martyris almæ
lud marmore condens:

Latius, Urbanus huic
Vosque Dei testes
Maxime, cum dictis con
Hos colite egregios

Pontifices sociantur,
Tiburti, Valeriane,
sortis digna tenetis;
devota Roma Patronos.

Welke wy dus mogen na-bootsen:

Paschael de eerst door zucht
Herbouwend dese Kerk,
Wierd hem de Mart'lares
Nu dus eerwaerdig in

tot ons geloof gedreven
die heil'ge Rissen socht,
Cecily voortgebrocht,
dees marmeren verheven;

De Paussen Latius;
Tiburt, Valeriaen,
Met Maximus, die al,
Koom yv'rig Romen, wil

Urbaen zijn hier beneven,
Godts tuigen wel bedocht,
sijn roem hebt uitgevrocht,
dees Heil'gen eere geven.

Welke overblijfselen in een silvere kas gelegt wierden van Paus *Clemens de* 8. gants *Romen* daer na toe t'samen loopende. De voorsz. Cardinael heeft heel de Kerk seer heerlijk vermaekt, met een vloer ront om 't Hoog Autaer gants van Albast, en andere uitheemsche steenen, noch met

edele gesteenten daer tusschen gevoegt; Waer men in een Wit-suiveren marmer steen de gedaente en beeltenis van dese alder-roemruchtigste Maegt en Martelares siet uitgehouwen, op de manier als sy gevonden was: hier-en-boven heeft hy de kerk met veel silvere lampen verciert, nevens een geduurig inkomen, op dat sy altijt souden branden, en dierhalven leest men dit op sijn graf:

DEO TRINO VNI.
Paulo Sfrondrato Card. Episc. Alban.
Gregorij XIV. Fr. fil. Bonon. Legato
Signaturæ Iustitiæ Præfecto Cremonensi
Præsuli pietate in Deum, caritate in pauperes
planè memorando.
quod S. Cæciliæ corpus
insigni sepulchro luminibus
ad centum perpetuò collucentibus
terrestri prope Cælo decorauit,
templum exornatum
sacerdotibus, ministris,
pretiosis vasis, & reliquiis auctum
hæredem in asse reliquit;
quodque omnem eiusmodi rerum memoriam
vivens repulit,
demortuo anno ætat. LVIII. Sal. MDCXVIII.
Odoardus Card. Farnesius, Augustinus Paccinellus
Senen. Testamentarij Executores
P P.

Dat is,

De dry-eenige Godt. Paulo Sfondrato Cardinael Bisschop

Bisschop van Albanien, Gregorius de 14. *Broeders soon, Bononisch Gesant, Overste des Gerichts-zegel van Cremona, Kerkvoogt door yver tot Godt, en mildadigheit over de arme seer te roemen. Om dat hy 't lichaem der heilige Cecilia, met een voortreffelijk graf, en hon ert altijt brandende lichten als met een aerdschen hemel verheerlijk heeft, de Kerk voorsien met Priesteren, dienaren, kostelijke vaten, en heilige overblijffelen verrijkt, al sijn goederen heeft laten erven; en om dat hy alle gedachtenis deser saken in sijn leven verworpen heeft, hebben aen hem afgestorven zijnde in* 58. *jaer sijns ouderdoms op 't jaer ouses heils* 1618. *Odoardus Cardinael van Farnese, Augustinus Paccinellus van Siena uitvoerders van sijn uitterste wil hem dese gedenk-steen doen leggen.*

Onder 't Hoog Autaer staet een anderen autaer waer op het lichaem is der voorseide heilige, en der andere boven genoemt, hier t'samen over gebragt; behalven eenige der selver deelen welke de voorsz. Cardinael met silver-vergulde platen heeft doen vercieren; die door de menigte en kostelijkheit met verwondering worden gesien. Over eenige jaren heeft de Mark-graef van *Viliena* Gesant des Konings van *Spaenjen* hier noch een lamp en een Wierook-vat van grooter waerden gegeven. Ter rechter hand aen 't in-komen van de kerk, is een nieuw opgemaekte plaets, waer voormaels de bad-stoof was van S. *Cecilia*. Men sou ook noch d'een en d'andere

reden konnen ſtaende houden, ſeggende, dat die van haer Vaderlijk huis, en deſe van haer Bruidegom was, of van haer man, noit noch aengeroche of vleeſchelijk bekent. Sy hebben haer Hoogtijt op Woonſlach na de tweede Sondach in de Vaſten; en op den dach van *S. Cecilia* is daer volkomen aflaet. Daer zijn noch veel andere heilige overblijffelen boven die voorſeide lichamen; en dit is een Procchie.

Hier is een kloofter van Camaldoliſche Nonnen, welke de ſorg over deſe Kerk bevolen is.

De ſchildery van den gegeeſſelden CHRISTUS, is een konſt-ſtuk van *Vanni*; en 't rond ſtuk der Lieve Vrouw is van *Caraccioli*, en 't liggende beeld deſer Santin, van *Stefano Maderna*. De voorſte kolomnen ſeggen ſy noch te weſen van *Septimius Severus*, dien gy hier ſiet afgebeeld.

Einde-

pag. 129.

De Heilige. of Sublicius Brug.

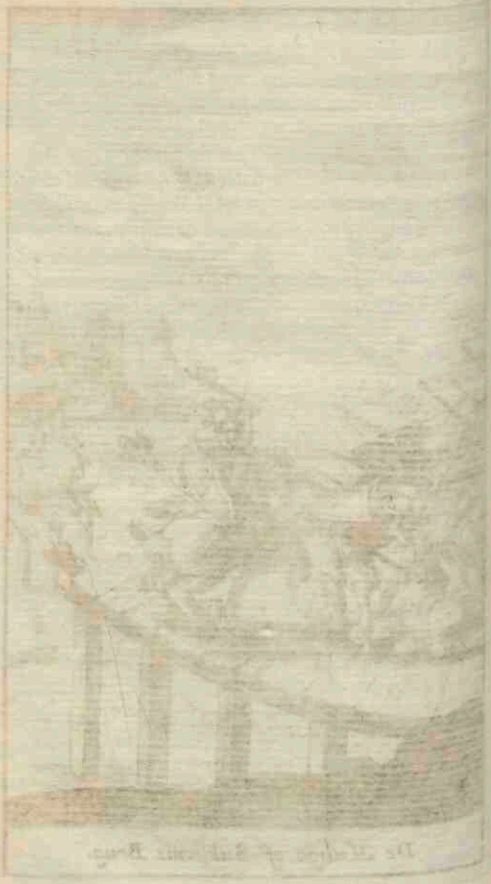

Eindelijk heeft men daer noch 't Geselschap des heiligen Sacraments, 't welk een bysondere Kerk voor Gebede-plaets heeft.

Van de H. Maria des Torens aen den Oever. 30.

PAus *Leo de 4.* willende de Saracinen 't overkomen van de rivier beletten, maekte op desen Oever een toren; en een anderen daer tegen over, en twee andere wat lager aen d'een en d'ander zijde des *Tybers*, daer een keten dwersch over gespannen was, op dat, of de Saracinen daer over mogten komen, sy van dese andere twee Toornen souden geslagen worden.

Dewijl d'eene nu buiten 't bewoonde ligt, siet men daer niets meer van; en dese noch overig zijnde tot gemak der Scheeps-lieden, die haer waren hier lossen, hebben sy die tot een Kerk toegewijd aen de alderheiligste Maget: naderhand wierd sy de Paters van S. *Agata* in dese Wijk te besorgen gegeven; en sy vyeren daer de Hemelvaerd der alderheiligste Maget. Sy staet tegen over de pakhuisen aen den Oever; waer de koopmanschappen bewaert worden die langs den *Tyber* op komen. En van hier siet men in 't midden des selfden *Tybers* de Pilasters, en vervalle steenen van *Sublicius* of *Horatius* brug; boven welke pilasters by onsen tijt een houten Brug was opgericht, door 't geweld des *Tybers* weder verbroken; en nu doet die dienst aen de Vischers.

Van de H. Maria in de Kapel. 31.

DE oudſte gedachtenis die men van deſe Kerk kan hebben is, dat ſy in 't jaer 1090. wierd gewijd, en had den naem van de *Salvator aen de Pijn-appel.* Daer na kreeg ſy den naem van de *H. Maria*, als *S. Franciſca*, haer huis met de ſelfde vereenigt, daer een groot gaſthuis maekte, en de ſieken daer in quam dienen; naderhand wierd de by-naem van in de Kapel daer toegevoegt. Na dat de Wijn-kuipers in 't jaer 1540. hier een Geſelſchap gemaekt hebbende, de tegenwoordige Kerk met behoorlijke erkentenis verkregen van de Nonnen des Spiegel-Torens, als erfgenamen van haer ſtichterſſche, of wel ſchoon van't voorſeide gaſthuis geen teeken meer overig is; en de Wijn-kuipers de Kerk in ſlechten ſtant vindende, vermaekten de ſelfde, daer ſy een Kapellaen onderhouden, geen anderen Feeſtdach vyerende als van den H. Apoſtel *Jacobus.* De voorſeide Nonnen vertellen noch, dat ſy 't huis van *S. Franciſca* aenvaerdende, ſoo daer ionkvrouwen van een quaet leven in komen, ſy dan of in't kort komen te ſterven, of haer bekeeren.

Van

Van S. Andries. 32.

VOor soo veel men kan afnemen uit eenige brieven van S. *Pasquali's* ontrent het jaer 821. op de verschijning van S. *Cecilia*, na dat hy de naest gelegen Kerk vernaekt had; schijnt het, dat hy dese stichte in 't jaer 821. En op dat het alderheiligste Sacrament eerbiedigelijk na de sieken van die Procchie mogt gedragen zijn, wierd daer tot dien einde in 't jaer 1575. een Geselschap opgericht, dat dese Kerk verkreeg, om hen tot gebede-plaets te dienen. Naderhand het lichaem van S. *Cecilia* daer gevonden wordende, namen sy ter eeren der maegdoms en martelaerschaps van S. *Cecilia* roode kappen aen, met een witte lap, en het beeld der selfde Santin op de manier soo sy in de kist gevonden was te liggen, daer *S. Urbanus* haer in gelegt had, gelijk by haer kerk geseit is.

Van de Salvator aen de Brug der H. Maria. 33.

DEse Kerk wort genoemt van de brug der *H. Maria*, door een beeld der Lieve Vrouw, die voormaels in *S. Pieter* was op den autaer van de *S. S. Processus*, en *Martinianus*, 't welk gestolen zijnde, en berooft van de kleinoodien en gout daer 't mede verciert was, van de Brug

S. Anglo in de rivier wierd gesmeten, en wonderlijk in dese plaets des *Tybers* vast bleef. Nu is, dat in de kerk van *S. Cosmatus* gestelt, en door den godtsdienstigen yver des volks geeert.

Van dese Kerk hebben wy in 't bysonder niet anders te seggen, als dat haer gebouw noodsakelijk seer oud moet wesen; nademael daer geweest zijn de Lichamen der S.S. *Protus*, en *Hiacyntus*, van welke geseit sal worden in de H. H. Apostelen, daer 't lichaem is van S. *Eugenia* welkers gesnedene sy waren; en in S. *Jan* der *Florentiners*, van waer sy overgebragt wierden. Wy weten wel, dat *Sixtus de* 4. die eens vermaekt heeft, gelijk haer teekenen dat aenwijsen, en dat sy een Procchie is.

Hier siet men de overblijfsielen van de Brug voormaels der Raeds-heeren, en Palatinsche naderhand der *H. Maria*, door den geweldigen stroom des *Tybers* verbroken in 't jaer 1598. en hutidensdaegs wort die van 't gemeen volk de gebroke Brug genoemt; noch daer is anders niet van over gebleven als alleen dit, 't welk voormaels verbroken zijnde, by gelegentheit des Heiligen jaers van *Gregorius de* 13. js doen vermaken, met dit opschrift.

EX AUCTORITATE GREGORII XIII.
Pontificis Maximi
S.P.Q.R.
Pontem Senatorium, cuius fornices
Vetustate collapsos, & iamprídem
refectos fluminis impetus denuo

deie-

deiecerat, in priſtinam firmitatem,
ac pulchritudinem reſtituit.
ANNO IUBILEI MDLXXV.

Dat is:

Uit laſt van Paus Gregorius de 13. heeft den Raed en 't Volk van Romen, der Raeds-heeren Brug, welkers bogen door oudheit in-gevallen, en eertijts vermaekt de ſtroom der Rivier weder afgeſpoelt had, in haer eerſte vaſtigheit en ſchoonheit herſtelt, in 't Jubel-jaer, 1575.

Van S. Benedictus. 34.

AEn den roemruchtigen Aerts-vader S. *Benedictus* waren drie kerken binnen *Romen* toegewijd; deſe, noch een andere ontrent de Pottebakkers, de derde is 'er niet meer, en was in de plaets der Lieve Vrouw; en door dien men van geen haer eerſte ſtichting vind, moeten ſy noodſakelijk ſeer oud weſen. Huiden is daer noch de Gebede-plaets der *Nurſinen* onder 't aenroepen van deſe Sant, ſoo wy op ſijn plaets ſullen ſeggen.

S. *Benedictus* na *Romen* komende, om ſijn leer-oeffeningen waer te nemen, ſoo houd men dat hy hier ſijn huis had; en 't ſchijnt dat daer ontrent een kerk ſtont, dewijl daer een ſeer oude beeltenis was van Onſen Heer in een kapel aen den ingank van deſe kerk, waer van in een Miſboek ſtaet, dat S. *Benedictus* ſeer godtsdienſtig tot het ſelfde was, en over weinige jaren, wiert, om daer ontrent te konnen timmeren, een Amandel-

boom

boom uitgehakt, die uitnemende groot was; en van yder geſeit wierd door dien Heiligen Abt den ſelfden geplant te zijn.

Deſe Kerk is een Proechie, en by de ſelfde was voormaels een andere Kerk gevoegt, naeſt aen S. *Laurens* gelegen. En op deſe plaets ſeggen ſy dat het vermaerde huis van den Raetsheer *Anicius* ſtont, doorluchtig in oude tijden van wegen de Stad-voogtſchappen over *Romen*, en ſeer heerlijk door *Claudianus* geroemt; van welk geſlacht ſy ſchrijven S. *Benedictus* geweeſt te zijn; ook verkeerde S. *Cecilia* in deſe plaets, daer een ſchoone en geleerde boekſchat hebbende. Den Abt en Leeraer *Conſtantinus Cajetanus* Caſſinenſiſche Monik, heeft het begin gegeven aen de Gregoriaenſche Verſameling van 't Huis des *H. Benedictus*, welk geſlacht nu *Frangipana* genoemt wort; en binnen de naeſte Kerk van *S. Cecilia* is in de vloering een ſark van haer ſeer edele ſtam.

Einde der Eerſte Dach-reis.

Twee-

Tweede Dach-reis.

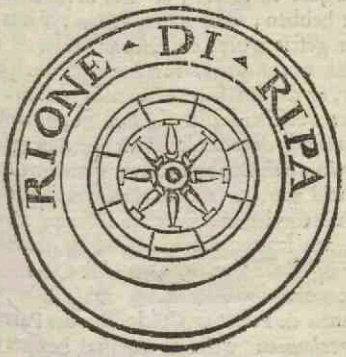

DE WYK VAN RIPA.

ROmen wort niet min verciert door de Bergen daer 't op gebouwt is, als door den *Tyber*, die op de manier van een Slang met veel draeien midden daer door loopt, een schoon eilandeken daer in besluitende, van 't welk wy sien sullen in de eerste kerk van dese Wijk; die tot haer wapen een Radt op een Rood Veld vertoont.

En hier in is wonderlijk het Schouwburg van *Marcellus*, nu het Paleis der alder-voortreffelijkste *Savelli*; en de Palatinsche Hoven der doorluchtigste *Farnesi*.

Voorts

Voorts heeft sy vruchtbare Wijngaerden, en Godtsdienstige Kerken. De gelegentheit is nu veel wijder en dieper, als wel dese Rivier eerst mogt hebben, waer van sy *Ripa*, dat is, den Oever geseit wort: en *Ancus Martius* vierde Konink van *Romen*, maekte daer noch als een haven, op dat de schepen daer mogten aenleggen, die van verscheide plaetsen haer koopmanschappen na sijn groote Stadt van *Romen* bragten.

Sy wort den Grooten Oever genoemt, tot onderscheid van een andere plaets veel lager na die des Volks gelegen, waer de schepen, als in een haven aen leggen die van de naeste plaetsen den *Tyber* op komen, en *Ripetta*, het Oeverken genaemt wort.

Binnen de Poort van 't klooster der Paters van S. *Bartolomeus* wort de voetstal bewaert, die volgens eenige seer geachte Schrijvers diende tot het Beeld van *Simon Magus* tusschen de twee bruggen verheven met dese woorden.

SEMONI SANCO DEO FIDO
SEX. POMPEIUS S.P.F.
COL. MUSSIANUS
QUINQUENNAL. DECUR.
DONUM DEDIT.

Waer uit wy verstaen, dat *Sixtus Pompeius aen Simon Sancus den getrouwen Godt, dit uit eigen drift gemaekt, en Col. Mussianus, vijfjarig Rots-meester, vereert heeft.*

En of wel dese tegenwoordige Wijk van dien

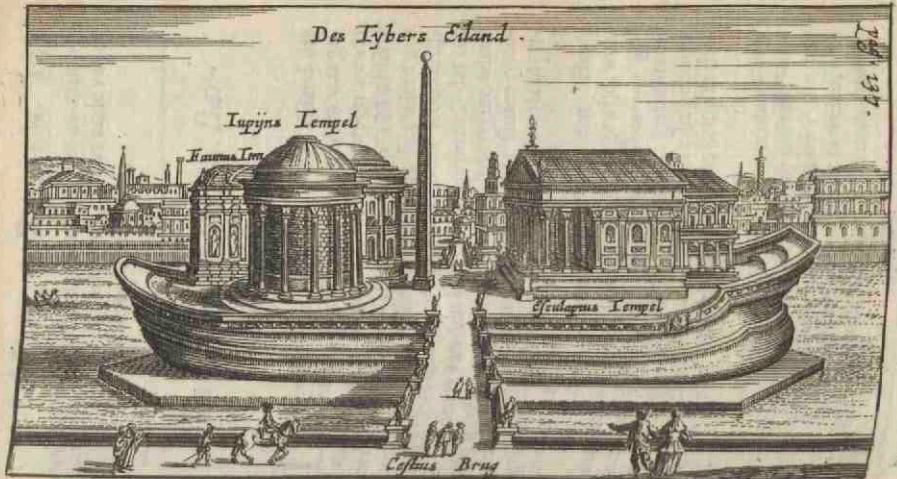
Des Tybers Eiland.
Iupijns Tempel
Faunus Tem
Aesculapius Tempel
Cestius Brug

oever den naem heeft gekregen, niet-te-min begrijpt sy noch de kerken aen d'ander zijde van de rivier, behalven de twee eerste.

Van 't Eiland van S. Bartolomeus. 1.

DIt wierd in oude tijden het Eiland des *Licaonischen Jupijns* genoemt, en was gekomen van 't in den *Tyber* geworpen gewas der Tarquinische Velden, die waren 't Marsische Veld, soo *Dionisius* seit: dat is, het wierd gemaekt van den grooten overvloed des Koninklijken korens van den selfden *Tarquinius*, dat tot sijn straf door openbaer vonnis in de rivier wierd gesmeten. Welk koorn allenxkens t'samen neergeseten, in dit deel des *Tybers* een eiland gemaekt heeft.

Dit Eiland is van gedaente als een Schip, daerom wierd het aen *Esculaep* toegewijd, welkers Beeld, en Slang, daer van *Epidaurien* gevoert was, met een Schip; welkers gedachtenis de Romeinen bewaert hebben, met dit gebouw in den *Tyber* op de manier van een Schip te maken.

In dit selfde Eiland waren voormaels veel Tempelen der Goden; als van *Jupijn*, van *Faunus*, van *Diane*, en van *Esculaep*, die om Godt der Geneesmiddelen geacht te wesen, oirsaek was, dat in dese plaets een Gasthuis voor de sie-

ſieken geſticht wierd; waer van men deſe woorden leeſt, ſprekende van *Eſculaep*. *In deſe dagen heeft de Godts-ſpraek aen ſekeren blinden Caius bevolen. Hy ſou tot het heilig autaer naderen, en ſijn knien buigen; hy ſou van de rechter na de ſlinker hand op komen, en vijf vingeren op het autaer leggen, en ſijn hand daer af nemen, en op ſijn eigen oogen ſtellen, en hy is ſiende geworden.*

De oude Romeinen verdienden geen weinigen lof, hebbende dit Gaſthuis doen maken voor de arme ſieken, om dat de eigenaers der Slaven, als ſy ſiek wierden, niet willende op haer geneſing paſſen, de ſelfde ten huiſen uit ſtieten. Keiſer *Claudius* om ſoodanigen onverſtant tegen te gaen, verklaerde al de Slaven die ſiekelijk in dit Gaſthuis gebragt wierden voor altijt vry, en dat de eigenaers haer niet ſouden mogen moetelijk vallen, op ſtraf van 't leven.

Over twee bruggen koomt men op dit Eiland; d'eene (en die is na *Romen*) wierd voormaels *Tarpeius* en *Fabritius* brug genoemt, van hem gemaekt toen hy opſiender over de wegen was, welke de Borgemeeſters *Marcus Lepidus*, en *M. Curtius* goet keurden; nu wort ſy der vier hoofden geſeit, van vier hoofden die men daer in marmer ſiet uitgehouwen, als een viervoudigen *Janus*, de vier getijden des jaers verbeeldende: op welke een van die eind-palen vertoont wort, die ſy tot af-ſcheiding der landen beſigden. d'Andere brug aen d'Over-Tyberſche zijde, wierd van *Ceſtius* en *Exquilinſche* genoemt; en de Keiſeren *Valens*, en *Valentinianen* vermaekten die.

Nader-

Naderhand vermaeckte de Raedsheer *Benedictus* de selfde noch, gelijk men daer leest.

BENEDICTUS ALMÆ URBIS SUMMUS SENATOR RESTAURAVIT HUNC PONTEM FERE DIRUPTUM.

Dat is,

Benedictus Opperste Raeds-heer van dese al voedende Stadt heeft dese brug by-na verbroken herstelt. Nu wort sy de Be-yserde geheeten, en ook na de voornaemste kerk van S. *Bartolemeus* geseit.

Dese Kerk gebouwt op de plaets daer de Heidenen den Tempel hadden van haren versierden Godt *Esculaep*; 't welk een Slang was van de stad *Epidaurus* na *Romen* gebragt ten tijden van de Pest, en daerom wierd hy voor Godt der Artseny gehouden: de Romeinen stichteden hem den selfden Tempel, om van hem in desen nood van besmetting geholpen te zijn. Dese Tempel van *Esculaep* wierd op het Eiland gesticht, dat huiden midden in den *Tyber* ligt; en daer 't Hof der Paters is, hadden de oude haer Gasthuis.

In 't jaer onses Heeren 983. bragt Keiser Otto van *Beneveten* tot *Romen* over, het lichaem des roemrijken Heiligen *Bartolomeus* Apostel, en stelde dat neder in dese kerk, die aen den naem des voorseiden Heiligen wierd toegewijd.

In de Put voor 't Hoog Autaer, siet men dat de lichamen gevonden wierden van *S. Paulinus* Bisschop van *Nola*; van S. *Gysbert*; van S. *Esuperius*, en van S. *Marcelinus* Belijder.

Paus *Pasqualis de* 2. bragt die tot dese ge-

geſtalte in 't jaer 1113. Daer na in 't jaer 1179. wijde *Alexander de* 3. de ſelfde; en in het jaer 1601. maekte de Cardinael *Julio Antonio Santorio* Aerts-biſſchop van S. *Severina* die tot ſijn naem hebbende, daer in de Ouwelkäs boven het Hoog Autaer, en beſchilderde de voorplaets, en vercierde met een ſchoon verguld verwelffel de kapel der Lieve Vrouw.

In 't jaer 1624. wierd deſe kerk met een ſeer ſchoon verwelffel opgepronkt, door 't beſchilderen van den Heer *Curtio Zantielli*, 't welk weder opgehaelt is door toedoen van den Heer Cardinael *Treſcio*. En buiten de Wandel-ry, is de voorgevel van ſeer ſchoone bouw-konſt opgebouwt uit de aelmoeſſen des P. Gardiaens, Broeder *Bernardino Tonozzi da Velletri* genoemt, en met het behulp van een groote aelmoes by den voorſeiden Cardinael *Treſcio* gegeven.

Dit was een Geſelſchaps Kerk tot op het jaer 1513. wanneer Paus *Leo de* 10. die gaf aen de Broeders der Obſervantie van S. *Franciſcus*, de Kerk van S. *Jan* der Barmhertigheit verlatende; en ſy hadden den naem der Geſuiverde van Broeder *Angelo Clareno*, die afgeweken was met eenige andere medegeſellen des ſelfden Ordens om een Heremijts leven te leiden op een berg, ſich kleedende in een ander gewaet, en van *Celeſtinus de* 5. wierd deſe haer vergadering goet gekeurt. Naderhand in 't jaer 1568. dacht het *Pius de* 5. beter, dat ſy met de andere navolgers van S. *Franciſcus* leefden.

Ontrent de Feeſtdagh van S. *Bartolomeus*, vin-

vinden wy dat die verſcheidelijk van de Heilige kerk gevierd is geworden: want de Grieken hebben dien in haer Martelaers-boek aen twee plaetſen, op den 10. Junij, en den 13. Auguſt: maer in onſe Martelaers-boeken is die geſtelt op de 24. des ſelfden Auguſts, en deſen dach wierd gehouden tot de tijden van S. *Hieronimus*, en S. *Gregorius de Groote*.

De heilige overblijffelen van deſe Kerk, wierden door 't overloopen des *Tybers*, 't welk een deel daer van, als ook van 't klooſter om verre deed vallen, na S. *Pieter* overgebragt; maer naderhand zijn ſy door *Pius de 4.* ſtatelijk aen de Paters van deſe plaets doen weder brengen in het jaer 1500. Daer zijn veel aflaten; en van de Feeſtdach heeft men daer noch de *Octave* met grooten toeloop van volk.

Van S. Jan Colavita. 2.

S. *Jan Colavita*, of *Calibita* is op dit Eiland: voormaels waren hier Nonnen, welke daer na hen vereenigden met die van S. *Anne*: tegenwoordig zijn daer Moniken, gemeenelijk genoemt, *Fate ben Fratelli*, *Doet wel Broeders*, welke haer begin hadden van een Godtvruchtigen Spaenjaert geſeit, *Jan van Godt*; dierhalven was van ouds haren naem, Broederen van *Jan van Godt*; haer opkomen was ontrent het jaer 1540. Hier was het huis van S. *Jan Colavita*, die onbekent

bekent gewillig in ſijn eigen huis ſtierf, als een Sant. Deſe Moniken wachten op de werken der barmhertigheit, de ſieken in nemende die ſy langs de ſtraten vinden. Hier is het lichaem van den voorſz. S. *Jan Colavita*; van *Abacon*, en *Audifax* gebroederen, en van *Marius*, en *Marta* haer lieder Vader en Moeder, en andere overblijffelen. Sy wierden van *Pius de 5.* in 't jaer 1572. onder den regel van S. *Auguſtin* geſtelt, en hy wilde, dat ſy de Gewonelijke ſouden erkennen, aen welke ſy jaerlijks rekening moeſten doen van de onkoſten in 't onderhouden der Gaſt-huiſen; en dat in yder plaets van haer vergaderingen alleenig een prieſter weſen ſou. Naderhand ſtelde *Clemens de* 8. in 't jaer 1596. dat ſy een belofte van dienſtbaerheit aen haer eigen Gaſt-huiſen ſouden doen: eindelijk verbond haer *Paulus de 5.* in 't jaer 1611. tot belijdenis der drie gewonelijke beloften, benevens de vierde nu geſeide; en dat ſy in 't Rijk van *Spaenjen* in alle plaetſen van haer klooſters twee Prieſteren van de ſelfde orden moeſten hebben; en ſy wierden genoemt, *Doet wel Broeders*, gelijk boven geſeit is, om dat de Godvruchtige *Jan* haer hooft, als hy aelmoeſſen ging ſoeken, de ſelfde met ſoodanige woorden eiſchte.

Ontrent het heilig jaer 1600. deſe haer kerk vernieuwende, vonden ſy eenige verborgene ſchatten van heilige Lichamen, onder welke dat was van S. *Ian Colavita*; daer-en-boven ontdekten ſy een marmere kas, waer op geſchreven waren de namen van S. S. *Marius Marta, Audifax*, en *Abacon*, en dit moetmen verſtaen van een deel:

deel: want daer ſtont ook noch opgeſchreven de naem van S. *Hippolitus*; en dat ſal ook een deel moeten weſen, of van hem, welken *S. Laurens* doopte, of wel van dien anderen, die in *S. Agata* op de *Suburra* bewaert wort.

En eindelijk heeft de alderuitſtekenſte Cardinael *Lanti* op ſijn groote koſten het Gaſt-huis daer de ſieken in liggen meer dan de helft doen vergrooten, tot meerder ruimte van bedden voor de arme ſwakke.

Hier was de Tempel des *Licaoniſchen Iupijns* en die van *Faunus* aen 't achterſte deel op de boort des *Tybers*; daer men nu op klimt om het koren te doen malen. Voorts woonden in 't Paleis tegen over de kerk eertijts de Cardinael *Gaetanus*, die Paus geworden den naem had van *Bonifacius de* 8. En te voren had de Gravin *Machtild* daer geweeſt; als ook noch Paus *Victor de* 3.

Van S. Gregorius op de Brug der vier Hoofden. 3.

DIt is een Procchie, en wort van de vier Hoofden geſeit, om dat op 't aenkomen van de Brug een *Ianus* ſtaet, daer voor van geſproken is, welke vier aenſichten heeft.

Een weinig vorder aen de rechter hand na de Gebroke Brug, midden in de ſtraet, is een klein Geſticht der Joden, met haer School.

De

De H. Maria van Egypten. 4.

TEgen over dese Kerk ontdekken sich de vervallene overblijfselen van een seer oud gebouw, 't welk van 't onwetend volk gehouden wort het Paleis van *Pilatus* te zijn. Die van de oudheden van *Romen* veel dingen beschreven hebben, stelden hier een plaets daer visch wierd verkogt; maer onder den naem van visch begrepen sy alle andere saken tot 's menschen noodtdruft vereischt, daer dese plaets vol van was.

Voorts hebben wy hier, daer dese Kerk staet, een vervallen overblijffel van een Heidenschen Tempel. Sommige geven den selven, d'een aen de Mannelijke Fortuin, die aen de Barmhertigheit,

Tempel der Mannelyke Fortuin.
nu de H. Maria van Egypten.

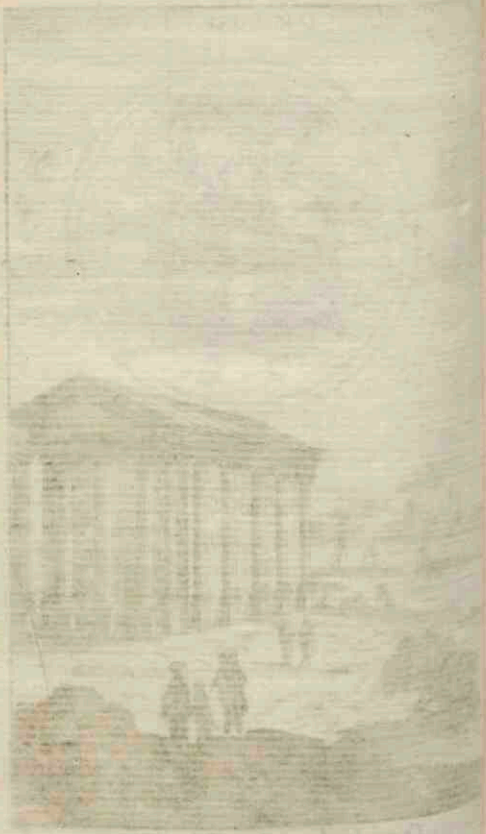

heit, d'ander aen de Kuisheit, niet geleſen hebbende een oud opſchrift dat de Cardinael *Giulio Santorio* heeft doen vernieuwen, als Beſchermheer der Armeniers aen welke deſe Kerk gegeven is; en men leeſt daer dat het voormaels een Tempel der *Son* was, en ook van *Jupijn*, welke de Heidenen Beheerſchers over de Weereld maekten.

Hoc dudum fuerat fanum per tempora priſca
Conſtructum Phœbo, mortiferoque Jovi,
Quod Stephanus veteri purgavit ſtercore judex.

Dat is:

Dees Tempel was in oude tijt
Jupijn en Phœbus toegewijt,
Nu heeft haer Richters Stevens vlijt
Gants van dien ouden drek bevrijt.

Naderhand wierd sy aen de alderheiligſte Maget toegeeigent, misſchien door dit wonderwerk ontrent haer beeltenis aen de naeſte Brug voorgevallen, ſoo dat sy dierhalven de *H. Maria* wort geheeten; en met de Kerk van S. *Salvator* hebben wy daer noch van geſproken.

Daer na in 't jaer 1590. *Sepher Abagaro* Geſant des Koninks van *Armenien* tot *Pius de* 4. binnen *Romen* komende, hy uit die koninklijke ſtam geſproten, wierd van de Paus gunſtig ontfangen, die aen ſijn volk een kerk gaf; welke van ſijn navolger *Pius de* 5. in de beſloote plaets der Joden begrepen, en ontheiligt zijnde, gaf hy haer deſe, en hermaekte die met haer woonplaets.

Naderhand *Gregorius de* 13. ook seer vriendelijk aen de vremde volkeren, verſorgde die voor ſoo veel als haer nootdruft vereiſchen kon. En om dat de Armeniers den Roomſchen Stoel wederſtrevig zijn, worden ſy niet eer daer in ontfangen, voor dat ſy belijdenis van 't geloof aen den Beſcherm-heer, dat altijt een Cardinael is, gedaen hebben: en de ſorg, die deſe kerk over de zielen had, was vervoegt by de naeſte van de Grickſche School; en ſy veranderden den naem der H. Maget *Maria*, in dien van d'Epyptiſche Sondares.

Van binnen is daer geſchildert de geſchiedenis des Konings *Abagaro*; en daer wort aen de ſlinker hand met het inkomen van de kerk vertoont, in een klein konſtgebouw begrepen, het graf van onſen Heere CHRISTUS.

Van S. Stephanus by de Karroſſen. 5.

DE Roomſche Koningen heiligden twee Tempelen aen de Godinne *Veſta*; *Romulus* de eerſte, en die was daer nu de kerk ſtaet van de *H. Maria der Genaden* onder *'t Kapitool*: *Numa Pompilius* de tweede, en is deſe, welke, na eenige wonderdaden, van 't geſlacht *Savelli* aen den eerſte Martelaer S. *Stefanus* toegewijd is, als ſy den *Aventin* verlatende, daer ſy haer oirſpronk op hadden, om laeg quamen wonen, gelijk *Pancirolus* ſeit; en andere hebben dien den *Overwinnenden Herkules* toegeſchreven, gelijk *Fulvius* te ken-

kennen geeft; daer by voegende dat hy van den Dichter *Pacuvius*, kints-kint van *Ennius* beschildert was; en andere Oudheits onderzoekers aen de Son, en aen *Iuno Matuta*, dat is, de Morgenstond.

Huiden wort die de Lieve Vrouw der Son genoemt; welke 't volk om een beeld des Magets *Maria* met grooten toeloop yverig koomt besoeken.

En hier onder gelijk men noch huiden siet, liep de groote riool, met seer groote kosten van Koninck *Tarquinius Priscus* gebouwt, in den *Tyber*.

Van de H. Maria in de Griekschе School. 6.

DE gedachtenis van dese heilige plaets met veel oudheden verciert vindende, willen wy die niet voorby gaen; om dat wy van elke goede leeringen sullen konnen halen, hebbende de Romeinen in veel saken het helder licht gevolgt.

Dese kerk wierd dan gebouwt van S. *Dionisius* Paus, en *Adrianus de* 1. vercierde die; sy is de Griekschе School geseit, om dat daer een plaets als een opene School gesticht was, in welke die zael onderweesen wierd, de Latinsche toen gemeen zijnde: Men seit voorts, dat sy de Mond der waerheit geheeten wierd, om dat daer in oude tijden een grooten autaer stont, daer de

schuldige voor gebragt wierden, om de waerheit te sweeren; en dat den voorseiden autaer boven de mond van een kelder was opgericht, en daer van desen naem droeg. Sy is de by-naem van een Cardinael, en een seer oude kerk. Men gelooft, dat dit de tweede kerk geweest zy, die aen de H. Maget *Maria* binnen *Romen* wierd toegewijd.

Na dat de Griekschе Kerk van de Roomschе was afgescheiden, quamen hier de Moniken van den Berg *Cassino*, en bleven daer tot op het jaer 1513. wanneer *Leo de* 10. Paus gemaekt daer een Geselschap aen gaf; en *Pius de* 5. voegde daer by de sorg over de Zielen, welke den Berg *Palatin* en *Aventin*, en de plaetsen buiten de Poort van S. *Paulus* tot aen *Hostien* bewonen. Van den selfden Paus verkreeg die een beeld van de Lieve Vrouw, dat buiten aen een muur van een huis geschildert onder dese Procchie gelegen, in de Kapel gestelt wierd die daer aen de rechter hand van 't inkomen is.

Dese kerk had noch andere verbeteringen van een, die Kameraer des H. Stoels was, en van wien men anders niet kan vinden als den naem *Alfanus*, welke de grond met marmeren na de oude manier ingeleid deed vercieren, en tot nu toe is dien bewaert met dit opschrift.

Alfanus fieri tibi fecit Virgo Maria,
Et Genitrix Regis summi, patris alma Sophiæ.

Dat is:

Alfanus heeft u dit Maria Maegt gesticht,
Des opper-konings Mem, des Vaders helder licht.

Sy

Sy willen dat dese *H. Maria, Cosmedin* genoemt wort, 't welk een Grieks woord is, en in de gemeene tael niet anders beteekent als vercieringe, misschien om dat dese kerk rijk in kostelijke vercieringen was.

Boven de poort van dese kerk siet men een seer oud beeld van onse Lieve Vrouw hoog uitgehouwen, dat eerst in S. *Pieter* stont, en men leest daer dit gedenk-schrift.

URBANUS VIII. P. M.
Vetustissimas has musiuas Imagines in Oratorio
S. Dei Genetricis
Intra B. Petri Basilicam a Ioanne VII. ad Annum 705.
Ex ædificato olim extantes & in eiusdem Basilicæ sub
Paulo V. Amplificatione piæ seruatas hic ad perpetuum
rei sacræ monumentum Io. Ant. Ghezzius Rom.
Huius Diaconiæ Canonicus
Donauit & affingendas curauit Anno salutis
MDC. XXXIX.

Dat is:

Paus Urbanus de 8. dese seer oude hoog-uitgesneden Beeldekens in de Gebede-plaets des Godtdelijke Moeders binnen de Hooft-kerk van S. Pieter uit het bouw-werk van Joannes de 7. in 't 705. jaer eertijts overgebleven, en in 't vergrooten van die selfde Hooft-kerk onder Paulus de 5. godtsdienstig bewaert, heeft die Jo. Ant. Ghezzius Romein, Kanonik deser Diacony, hier tot een geduurig vertoog van die heilige saken gegeven, en wasi doen hechten, in 't jaer des heils 1639.

Hier achter was den grooten autaer van *Herkules*.

In dese Wijk was op 't Pausdom van *Clemens de 7.* het *Postribulum* na dat *Andreas Fulvius* verhaelt.

Van S. Anna aen de voet des Aventins. 7.

S. *Anna* aen de voet van den *Aventin*, staet by den opgank na de S. *Sabina*, en is met de voorseide Kerk der S. *Sabina* vereenigt.

Wat belangt de eerste stichting van dese kerk, in acht nemende, dat de Stal-knechten soo des Paus, als der Cardinalen, eer sy in *Borgo* haer kerk aen S. *Anna* stichteden, sy in de oude kerk van S. *Pieter* op den *Vatikaen* een autaer haer ook toegewijd hadden, soo schijnt het, dat sy haer van dese dienden wanneer de Roomsche Pausen by S. *Sabina* woonden, met welke dese vereenigt is. En daer is een Heremyt over de sorg van de voorseide kerk.

Hier ontrent zijn ook de Sout-keeten, waer sy het sout kokende wit maken tot gebruik des volks; en 't wort verkocht op de plaets daer men van ouds dat gewoon was.

Een weinig vorder waren de Bogen van *Horatius Cocles*, voor hem opgericht tot geheugenis van die edelmoedige daed, bedreven in 't verweeren van de *Sublicius* brug tegen de Toskaners, welkers

kers overblijffelen men siet na boven aen de rechter hand op den *Tyber*.

Gelijk men daer noch de oude Drievoudige poort had, voor dat de muuren der Stad van *Claudius* uitgeleit waren, soo seit *Frontinus* dat *Cacus* by de Sout-keeten woonde, daer de Drievoudige poort was, uit welke drie *Horatien* trokken om tegen de drie *Curiatien* Albaners te vechten.

Dese streek wort de gemarmerde geseit van wegen de marmeren, die uit de rivier *Massa* van *Carrara* daer gebragt uit de schepen gelost wierden.

Van S. Sabina. 8.

S. *Sabina* is een seer oude kerk, op den Aventinschen berg; soo genoemt na *Aventinus* Konink van *Alba* daer op begraven. Sy willen dat dese de Tempel van *Diane* geweest sou hebben, als mede het Vaderlijk huis der voorseide Santin. Wanneer, en van wie de selfde eerst gesticht is heeft men niet seker: men weet wel, dat in 't 425. jaer onses heils, onder 't Pausdom van *Celestinus de* 1. *Pieter van Sclavonien* Cardinael, den naem daer van voerende, die uit de grond vernieuwde; en *Sixtus de* 3. *Celestinus* nasaet die naderhand inwijde. *Gregorius de Groote* leide daer wacht in op den eersten dach van de Vasten; en de Pausen waren voormaels

gewoon op soodanigen dach hier te komen haer Kapel maken, en den asschen uit te geven. Na dat *Honorius de* 3. de instelling van S. *Dominicus* bevestigt had, gaf hy hem dese kerk, met een deel van sijn Paleis, gelijk daer noch tegenwoordig de geheugenissen van overig zijn, soo dat die groote Aerts-vader S. *Dominicus* Stichter der Dominicaensche Religie, in dese plaets het kloosster bouwde, daer hy woonde, en ook een Oraenjen-boom plantede, die tot op desen dach noch vruchten draegt, en sijn vruchten niet alleen maer ook sijn bladeren selfs worden met yver in grooter waerden gehouden. Daer zijn de lichamen der S.S. *Sabina*, en *Serapia* haer meesterssche, en van S. *Eventius*. *Eugenius de* 2. in't jaer 824. tot het Pausdom opgeklommen; hermaekte die mede, en stelde de Lichamen der S. S. *Sabina*, *Serapia*, en andere onder 't Hoog Autaer. Hy kroonde *Lotarius* noch tot Keiser, die een Besluit vaststelde, dat men in 't verkiesen van een Paus niemand daer in-laten sou als alleen die Romeinen, aen welke volgens de oude gewoonte dat toekoomt. Naderhand wierd dese kerk in het jaer 1238. ingewijd, op den 19. November door handen des Paus *Gregorius de* 9. soo deden ook vier Cardinalen even soo veel autaren.

Dese kerk wierd in 't jaer 1441. ten derde mael vermaekt by de Cardinael *Guiliano Cesarini*. En *Sixtus de* 5. gaf die noch haer groote en schoonheit: waer van men daer leest.

SIX-

SIXTUS V. PONT. MAX.
Ecclesiam hanc Intermedio pariete
Ruinosoque Tectorio sublatis
Pauimento strato Gradibus erectis
Picturis ad pietatem accomodatis
Altarique vna cum sacris Martyrum
Alexandri Papę, Euentij, Theoduli, Sabinę
Et Serapię.
Reliquijs ob stationarias
Pontificiasque missas celebrandas translato
In hanc formam restituit
Anno Pontif. II.

Dat is:

Paus Sixtus de 5. heeft dese kerk, met het wechnemen des wands tusschen beiden, en des bouwvalligen daks, 't bevloeren des gronds, 't opbouwen der trappen, godts-dienstige schilderien, en 't overvoeren des autaers benevens de overblijfselen der heilige Martelaren Paus Alexanders, Eventius, Theodulus, Sabinaes en Serapiaes, om daer de hooge en Pauselijke Missen te doen, op dese manier herstelt, in 't 2. jaer sijns Pausdoms.

Eindelijk de Cardinael Broeder *Girolamo Bernerio da Coreggio*, Eerste in dit klooster zijnde, boven veel kameren gemaekt te hebben in 't jaer 1598. soo voor de Broeders, als voor de Paus wanneer hy op den eersten van de vasten verselt met de Cardinalen in een statig omrijden die besoekt, begiftigde hy daer een schoone Kapel met seker inkomen, waer in het vierkant stuk tusschen

d'albaſte kolomnen van *Lavinia Fontana* geſchildert is, en 't overige van *Federico Zuccaro*.

De ſteen in 't midden van de kerk wierd van de booſe geeſt na S. *Dominicus* geworpen, terwijl hy hier bad.

Van 't Paleis dat hier nevens is ſeit *Albertini*: *'t Paleis der H. Sabina, daer de Pauſen Honorius de 3. de 4., en Eugenius de 2. in gewoont hebben, is ſeer oud, 't welk by den alderuitſtekenſten Cardinael van Konings-berge wel vermaekt is; maer daer na heeft Fatius de Sanctoriis van Viterbo, des ſelfden by-naems Cardinael, met de luſt-hof dat in verſcheide plaetſen weder herſtelt.*

En van ouds wierd daer het *Conclave* gebouwt. En hier ontrent was de Tempel van *Juno Koningin.*

Van S. Alexius.

DEſe kerk huiden aen S. *Alexius* toegewijd, was voormaels van S. *Bonifacius*, waer hy ſijn klooſter had. In 't Heidendom heeft dit een Tempel geweeſt aen den *Aventinſchen Herkules* toegewijd, miſſchien om dat hy hier onder het wangedrocht *Cacus* verſloeg, by welke plaets ſommige 't wapenhuis ſtellen, daer in of de wapenen verſamelt en bewaert wierden, of de Romeinen miſſchien haer in de wapenen oeffenden. Hier waren de Moniken van S. *Benedictus*, en deſe plaets wierd heerlijk verheven door de tegenwoordigheit van den grooten dienaer Godts *Adel-*

Adelbertus, Biſſchop en roemruchtig Martelaer; en hier nam hy 't kleed aen van den Heiligen Aerts-vader *Benedictus*.

Deſe man de kerke Godts van *Praag* in *Bohemen* inhebbende, en ſiende dat hy 't quaet leven der ſijne niet kon verbeteren, beſloot die over te geven in handen des Roomſchen Paus, toen *Ioannes de* 15. en begeerig tot het klooſter-leven, rade hem de Heilige *Nilus* Stichter des klooſters *di Grotta Ferrata*, van 't gekluiſtert Hol, dit kleed aen te vaerden.

Tot hoe lang de Moniken van S. *Benedictus* hier gebleven zijn, konnen wy niet vinden, ten waer miſſchien tot ontrent het jaer van 1400. in welk jaer het ſchijnt dat de Broeders van S. *Hieronimus* hier quamen; om dat ſy uit eenige overlevering hebben, dat de Graef van *Beſien-berg*, *Karel*, Romein, haer Stichter, met andere medegeſellen, onder welke eenen *Wouter* van ſeer heilig leven was, na *Spaenjen* gaende verſcheide klooſteren ſtichteden, van welke dit een is geweeſt, dat na de placts de Stalling geſeit wort. Daer na quam een van die eerſte uit *Spaenjen* binnen *Romen*, *Lupo Olmetto* genoemt, een Spaenjaert, en deſe kerk met het klooſter beſeten hebbende, ſtierf hy daer heiliglijk in 't jaer 1433. en ſy hebben ſijn gedachtenis aen ſijn graf-ſtede met een opſchrift bewaert, dat achter 't Hoog Autaer te leſen is.

Wat belangt de verbeteringen aen deſe kerk gedaen, daer van hebben wy alleen de huidensdaegſe; om dat onder de oude niemand daer van ſchrijft. In 't jaer 1582. deden deſe Paters den voorhang

beschilderen, en boven 't Hoog Autaer verhieven sy een Ouwel-kas met heerlijke werkken van marmer gemaekt, en stelden daer de wapenen aen van de Cardinael *Gio. Vincenzo Gonzaga*, soo om dat hy toen bescherm-heer over die Orden was, als oök om dat hy de kerk tot sijn by-naem had. Daer na in 't jaer 1603. de Cardinael *Octavio Paravicino* den naem daer van voerende, maekte hy aen dat selfde autaer een overwelfsel van groote kosten; en tusschen de marmere pilasters opent sich een trap om af te dalen in een Kapel onder het selfde autaer, waer de lichamen rusten van de Santen *Bonifacius*, *Alexius*, en *Aglae*.

Dese kerk was een van de twintig bevoorrechte Abdien binnen *Romen*; en in de selfde is een seer oude Kapel van de *Savelli*, Aventinsche Vorsten, gelijk men in *Sansovinus* leest; benevens een seer oude graf-stede der *Maximi*. En de Vrouw van die woonplaets was in de Stad van *Edessa*.

Daer nu dit klooster is, stont eertijts het eigen huis van S. *Alexius*, in 't welk hy onbekent van de sijne seventien jaer leefde onder een trap, welke men huiden noch siet in de selfde kerk boven een autaer aen de slinker hand van 't inkomen.

Eindelijk de Cardinael *Gio. Vincenzo Gonzaga* den naem hier van voerende, gelijk geseit is, maekte daer een heiligdoms plaets; en een Kapel met een Koor, om 's Winters daer de goddelijke diensten te singen; en in 't jaer 1591. stervende, wilde hy hier begraven zijn, en besette daer aen al sijn kostelijkheden.

Twee

Twee andere Cardinalen na hem den naem hier van voerende wierden ook hier begraven, d'een was de Cardinael *Metello Bichio* in 't jaer 1619. d'ander de Cardinael *Gio. Franceſco de Conti Guidi di Bagno* in 't jaer 1641. welkers beenderen in een ſchoone graf-ſtede ruſten.

Van de H. Maria op den Aventin. 10.

EEr wy van deſen berg afdalen, hebben wy aen haer uitterſte einde de tegenwoordige kerk, welke ook een was van de twintig bevoorrechte Abdien, en huiden wort ſy met den naem van Prioorſchap onder de beſtiering van een der Cardinalen gegeven. En ſoo de geloovige, in het verkeeren van den afgodiſchen dienſt der Heidenen tot den heiligen en waren godtſdienſt, eenige gelijkmatigheit hebben onderhouden, ſoo vonden ſy hier die ſeer bequamelijk, in aen de Maget *Maria* een Tempel toe te eigenen, die eerſt de *Goede Godin* toequam, aen welke haer jofferen plachten te offeren.

Met de oudheit van dit klooſter, ſoude men te gelijk ook de gedachtenis van deſe kerk verloren hebben, ſoo *Pius de 5.* die niet vermaekt had, laſt gevende dat daer eenige vertrekken ſouden gebouwt worden om die te kunnen bewonen. *Onofirius Panuinus* Broeder van S. *Auguſtin*, hebbende in 't jaer 1570. een boek in 't licht gegeven van de ſeven kerken, in die van S. *Jan te Lateraen*,

teraen, ſtellende de kerken van de twintig bevoorrechte Abdien, welke de Moniken binnen *Romen* hadden, ſeit by deſe dat hier het lichaem is van S. *Sabinus* Biſſchop. Het Roomſch Martelaer-boek vyert 'er drie, van *Caniſius* op den 9. van February, van *Piacenza* op den 11. van December, en op den 3. van *Spoleti*; en om dat ſy alle voor S. *Gregorius de Groote* waren, ſoo handelt hy van de twee eerſte Belijders in ſijn t'Samen-ſpraken.

Van S. Laſarus onder den Aventin. 11.

HEt Gaſthuis van S. *Laſarus* buiten de Poort der Engelen, daer in de Wijk van *Borgo* van geſproken is, ſich ten deele met aelmoeſſen onderhoudende, deed in deſe weg de Kapel maken, om eenige te ontfangen van die de ſeven kerken beſoeken.

Aen de rechter hand waren de oude koren-ſolders der Romeinen.

Vorder gaende koomt men in een ruime en groene vlakte, waer men aen de ſlinker hand een Bollewerk ſiet, van *Paulus de* 3. gemaekt, daer ſomwijlen de ſpeelen, en algemeene jachten gehouden wierden.

Maer wie ſou niet konnen ſeggen en gelooven, dat onder ſo veel ſchoone, groote, en wonderlijke gebouwen door ſoo veel eeuwen binnen *Romen* gemaekt, geen de geweldige maeht der ſelfder meerder vertoont als den naeſt gelegenen *Teſtac-*

cio,

cio, of Potscherf-berg. Dit is een Berg die een halve mijl in haer omkring heeft, en hondert-seftig voeten hoog is, heel van gebroken aerden scherven gemaekt. Maer vele hebben in twijffel geweest hoe de Romeinen dusdanigen stoftot soo grooten berg mogten opgehoopt hebben. Sommige willen, dat de Schattingen die verscheide Landen aen 't Roomsche Gebiedt betaelden, al daer in aerde vaten gebragt wierden, die sy daer gekomen in stukken smeten, en de scherven op dese plaets wierpen, waer van soo grooten berg gekomen is; maer 't heeft geen waerschijnelijkheit, dat de Schattingen in aerde vaten souden gebragt zijn, die verbroken soo geweldigen berg mogten veroirsaekt hebben.

Andere willen, dat sy gemaekt sou zijn van de beelden der Afgoden, en vercierselen der Tempelen, kruiken, en andere verbrokene aerden vaten, nadien de Romeinen haer een seer langen tijt alleen van Aerd-werk hebben gedient; dese niet mogende in de rivier geworpen worden door het verbod van den Raed, zijn sy hier neder gesmeten, om dat dit een plaets na by en gelegen voor de Steenbakkers was, door den Raet haer aengewesen, (welk velt eerstmael buiten *Romen* lag) om de bequaemheit van haer water uit den *Tyber* te konnen halen, en dit dunkt ons waerschijnelijker. In gants dese vlakte waren groote timmer-winkelen: ook was hier een Wandel-dreef van *Emilius* genoemt. Naest aen de rivier plachten sy in dese plaets een marct te houden. Hier waren noch de Glas-blasers, en even achter de Potscherf-berg lag

een

een Iren-kring de innerlijkſte en 't Ilerniſche Bosje genoemt.

Het Graf van Ceſtius.

EN dat dit deel buiten Romen was, daer van ſiet men noch huiden een blijk dat het naeſte gebouw ons geeft op de manier van een piramide, gemaekt tot graf-ſtede van een der ſeven *Epulonen*, of Maeltijts-heeren, 't welk by de gemeene man het Graf van *Remus* genoemt wort. By deſe *Epulonen* worden verſtaen eenige voornaemſte Prieſteren, rijk, machtig, en boven alle de andere verheven; ſoo genoemt van *Epulæ*, dat in 't Latin ſpijſen beteekent, welke ſy door haer eigen plicht beſtelden gereet gemaekt te worden tot eenige Gaſtmalen, op ſekere tijden nu aen *Iupijn*, nu aen de andere Goden in haer Tempelen, en dan de poorten ſluitende deden ſy 't volk daer buiten gaen met te ſeggen, dat de Goden over tafel niet wilden geſien weſen; maer ſy waren de gene die daer aen ſaten, en in 't verborgene braſſen konden.

Deſe hadden noch den laſt van de Heilige ſaken te doen bevorderen, of ſchoon haer belang daer aen hing, Prieſteren zijnde van groote macht. Nochtans was dit Graf-gebouw niet gemaekt op de koſten van alle de ſeven *Epulonen*, maer van een alleen machtiger en rijker als de andere, *C. Ceſtius* geheeten, die noch tot het Borgemeeſterſchap van *Romen* quam. En daer op ſtaet dit opſchrift met genoegſaem groote letteren.

C. C E-

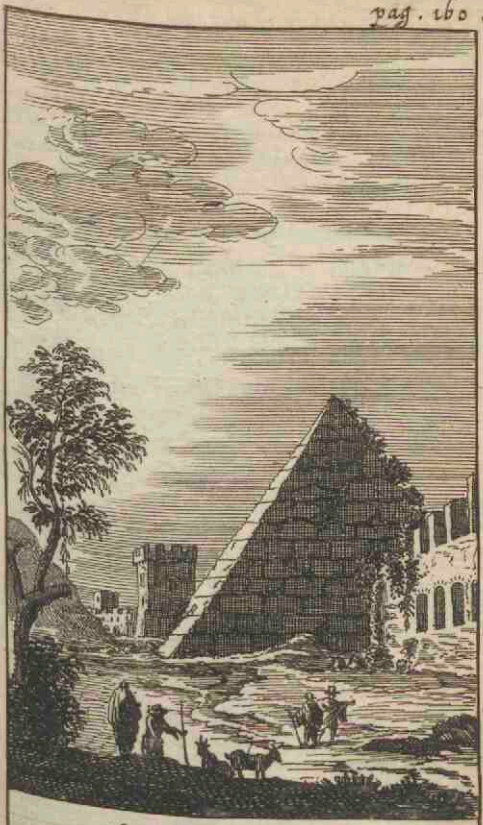

Het Graf Van Cestius.

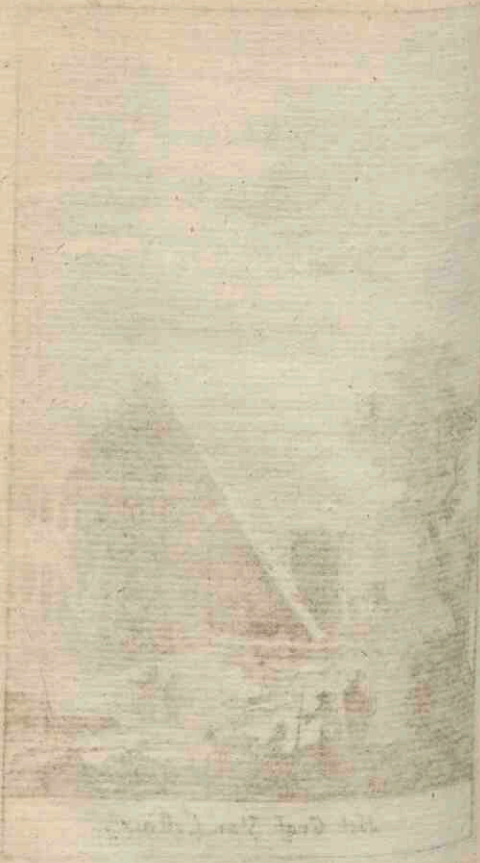

C. CESTIUS L. F. PUB. EPULO P. R. TR. PL. VII VIR EPULONUM.

Dat seggen wil, *C. Cestius L. Soon, openbaer Maeltyts-heer des Roomschen volks, Wijk-meester, een der seven Epulonen* is hier begraven.

En daer by noch met andere letteren.

OPUS ABSOLUTUM EX TESTAMENTO DIEB. XXX. ARBITRATU PONTI. P. F. CLAMELÆ HEREDIS ET PROTHI. L.

Waer uit men verstaet, dat *dese graf-stede volgens sijn uitterste wil volmaekt is in* 30. *dagen, door de bestelling van Pontus P. Soon Clamella, sijn ergenaem, en Prothus L.*

En hier ontrent wierd van *Belisarius* de poort van S. *Paulus* eerst de Drievoudige en Ostiensische vervoert, als hy *Romen* tegen den inval der Gothen met nieuwe muuren omringde. En dit Graf toen buiten de Stad zijnde, gelijk geseit is, wierd in de muuren begrepen; en ledig van binnen, is daer in een gewelfde plaets met verscheide heidensche beeltenissen beschildert.

Dese Poort stont van ouds daer men nu de *Salarische* vind, en daer het Hol van *Cacus* was, en wierd de Drievoudige genoemt van 't uitrekken der drie Gebroederen *Horatien* gaende om de drie *Curiatien* te bevechten. Sy wierd in dese plaets gebragt, volgens sommige, van de Keiser *Tiberius Claudius*, die de muuren der Stad van de-

deſe zijde verwijdde tot aen de Poort van S. *Sebaſtiaen* en volgens andere van *Belliſarius* gelijk geſeit is. Sy wort ook noch de Hoſtienſiſche en van *S. Paulus* genoemt, om dat ſy na *Hoſtien* leid, als mede na de Hooft-kerk van den voornoemden Apoſtel.

Van deſe poort tot aen de Hooft-kerk van S. *Paulus* (ſoo *Procopius* ſeit) was een wandeldreef die kolomnen van marmer en een dak van loot had; gemaekt tot gemak der gener die deſe Hooft-kerk beſochten; en daer na wierd ſy van de Pauſen *Adrianus*, en *Benedictus de* 3. vermaekt. Tegenwoordig is daer ſlechs een bloote weg met ſommige oude Roomſche keien geſtraet.

Van de Salvator buiten de poort van S. Paulus. 12.

DIt groote velt in 't begin buiten de muuren van *Romen* geweeſt hebbende, was toen daer gants geen poort; maer om op 't ſelfde te komen, ging men of uit de Adeatinſche Poort, tuſſchen den berg *Celius* en den *Palatin* onder de kerk van S. *Gregorius*, of uit de Drievoudige. Naderhand de muuren uit geſet wordende, wierd daer een poort gemaekt, en de Hoſtienſiſche genoemt, om dat men hier door na *Hoſtien* ging. Daer na kreeg ſy den naem van S. *Paulus*, om de voorſeide redenen.

Nu laet ons tot deſe heilige plaets komen, waer

waer een merkelijke gedachtenis van den Heiligen Apostel *Paulus* verborgen is. Als hy met S. *Pieter* ter doodt was gedoemt, waren sy gedrongen buiten dese voorseide Ardeatinsche Poort te komen; en om dat sy niet van malkander scheidden tot daer de volgende kerk staet, quam hier, om hen daer voorby te sien gaen, eene van haer leeringen S. *Plautilla* genoemt, een edele Roomsche Vrouw, waer sy uit zedigheit in een naeste huis gaende, daer nu de tegenwoordige kerk is, begafsy haer aen een venster; en het vonnis over beide uitgesproken aengaende de manier des doots, eischte S. *Paulus* de sleuier van *Plautilla* om sijn oogen voor de slagh van 't swaert mede te bedekken, en sy quam haestig van een trap af, die in onse tijden binnen dese Kerk vertoont wort, en die van haer hooft trekkende gaf hem eerbiedigh lijk de selfde, en hy beloofde haer, dat sy die binnen korten tijt sou weder hebben.

De Kapel daer tegen over, wierd van de Weesvaders gemaekt, om daer het beeld der Lieve Vrouw op een naeste muur geschildert te stellen, en met eenen om van de voorby gaende, aelmoessen voor die arme Weesen te bidden.

Van de gedachtenis dan van S. *Paulus* hier gelaten, heeft dese poort met goede reden haer naem genomen, benevens de Kerk naderhad van *Constantinus* gestichr, waer in sy sijn Heilig lichaem te begraven bragten, nochtans wierd noch aen dese kleine Kerk, noch aen de volgende, daer hy van S. *Pieter* afscheidde, geen van haer beider namen gegeven; en dat dese den naem van

Sal-

Salvator gekregen heeft, dat schijnt nieuw te weſen van een beeld op 't Autaer geſchildert: en deſe Kerk met die van S. *Saba* vereenigt, nevens de Abdie tot ſtichting van 't Duitſche Geſelſchap by Paus *Gregorius de* 13. gegeven, wierden ſy beide aen de Kerk van S. *Appollinaris* onderworpen.

Van de Heilige Apoſtelen Petrus en Paulus hier van malkander geſcheiden. 13.

IN 't vonnis over deſe twee Heilige Apoſtelen uitgeſproken, was dat S. *Pieter* tuſſchen Joden gekruſigt ſou worden in 't Over-Tyberſche op den *Ianiculus*, nu *Montorius*; en dat S. *Paulus*, als Roomſch Borger, door gunſt aen ſijn Voorouders in *Tarſis* van *Cilitien* toegeſtaen, het hooft ſou afgeſlagen worden eenige duiſent ſchreden buiten deſe poort.

Beide uit de gevangenis gehaelt, om ter ſtraf-plaets bragt te worden zijn ſy tot hier toe t'ſamen geleid. En op de ſelfde plaets daer ſy van malkander ſcheidden, wierd deſe Kerk gebouwt. Sommige willen, dat S. *Dioniſius Areopagijt* toen ſich hier ſou tegenwoordig gevonden hebben; om dat hy in een brief by hem aen den Heiligen *Timotheus* geſchreven de woorden verhaelt, die in dit affcheiden tuſſchen haer beiden waren.

En

En eerst seide S. *Paulus* tot S. *Pieter*: *Vrede zy u grondvesting der Gemeenten, en Herder der schapen en lammeren Christi*: en *S. Pieter* hem de begroeting weder gevende seide: *Gaet in vrede Leeraer der vromen, middelaer des Heils, en Leids-man der rechtveerdigen.*

En of schoon in de werkken die wy nu van den Heiligen *Dionisius* hebben, dese brief aen den Heiligen *Timotheus* niet gevonden wort, daerom moet men den selfden niet loochenen, dewijl sy noch in de werkken des Heiligen *Chrisostomus* benevens andere te lesen is, van nieuws gehaelt uit oude met de hant geschrevene boeken in de boek-kameren van doorluchtige personaedjen bewaert.

Wie voorts in oude tijden over dese gedachtenissen sorg gedragen mag hebben, daer van heeft men anders niet, als dat ten tijden van *Pius de* 4. de selfde midden op de straet in slechten stant zijnde, eenige van 't Geselschap der Alderheiligste Drievuldigheit van de Pellegrims, die van de Paus verkregen en weder herstelden. Daer na de straet moetende gelijk maken, wierd sy van 't selfde Geselschap overgevoert op de tegenwoordige plaets, en die is tegen over de eerste, en sy voegden daer een kleine woning by, voor die de sorg daer over bevolen was.

Een weinig vorder aen de rechter hand had men de wijngaerd van S. *Franciscus*, en nu van de Nonnen des Spiegel-torens, seer beroemt van wegen eenige wonder-werkken die daer geschiet zijn.

Daer

Daer na door de rechte ſtraet voor de Hooft-kerk van S. *Paulus* is daer noch een kleine oude kolom voormaels aen *Vulkaen*, nu aen het Kruis opgericht; waer deſe regelen in de voet-ſtal tegen over de ſtraet te leſen ſtaen.

Olim ignes, nunc ſacra Dei vexilla, triumphum
Devictæ mortis, ſymbola pacis habet.

Dat is:

Eerſt vyer, nu Godes vaen, die heilig zegeptaelt
Van d'overwonne doot; dus hier de vrede ſtraelt.

En aen d'ander zijde.

Hanc ſacris veteres facibus ſtatuere Columnam,
Quam Caſſinenſes reſtituere Cruci.

Dat is:

Van ouds was deſe Zuil aen't heilig vyer verheven,
Door Caſſinenſers nu aen't heilig Kruis gegeven.

En aen de zijde van de gemeene weg.

MDCVI. X. MAII.

Van S. Paulus Apoſtel. 14.

NA dat de roemrijke doot des Heiligen *Paulus* gevolgt was, wierd ſijn heilig lichaem in deſe plaets gebragt, welke toenmaels toequam aen *Lucina* ſeer edele, en ſeer godtsdienſtige Roomſche Vrouw, waer ook noch het kerkhof

der

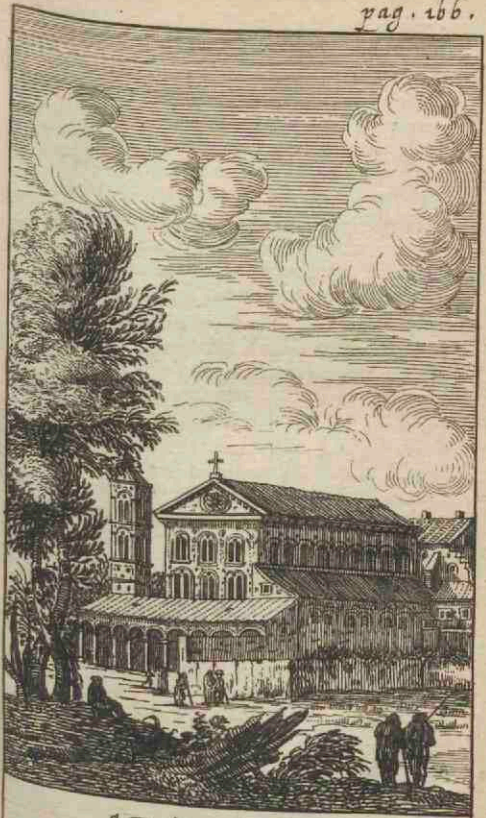

S. Paulus Apostel.

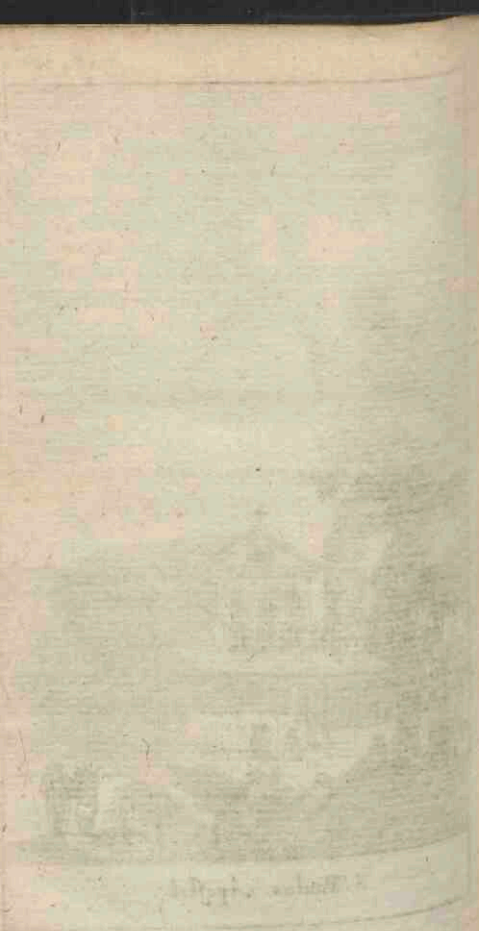

der Martelaren was; dierhalven leeft men: *Lucina heeft Paulum in haren Hoftienſiſchen akker niet verre van de plaets daer hy gedoot wierd; maer Cornelius Petrum niet verre van de plaets daer ſy hem gekruiſigt hadden, begraven.* Hier alder naeſt aen was den Hof van een andere dier-gelijke Vrouw *Theodora* genaemt, die 't lichaem van den Heiligen *Timotheus* begroef.

Deſe groote Hooft-kerk wierd op 't verſoek van S. *Silveſter*, Paus, van Keiſer *Conſtantinus de Groote* gebouwt op de plaets daer 't voorſeide lichaem des H. Apoſtels *Paulus* was begraven geworden, en dat had daer ontrent den tijt van drie-hondert jaren gelegen.

Naderhand wierd ſy van de Keiſer *Honorius* vernieuwt op 't jaer 365. En van *Eudoſia* dochter van *Theodoſius*, en vrouw van Keiſer *Valentinianus*, wierd ſy andermael vernieuwt. En by-ſonder is ſy herſtelt en vernieuwt van de Pauſen *Leo de* 1. *Simmachus, Hormiſdas, Donus, Sergius, Gregorius de* 2. *en de* 3. *Adrianus de* 1. *Leo de* 3. *en de* 4. *Benedictus de* 3. *Nicolaes de* 1. *Stephanus de* 6. *Honorius de* 3. *en Eugenius de* 4. Deſe Kerk heeft hondert kolomnen tot vercieringe, gelijk die van S. *Pieter* had op den *Vatikaen*. en heeft vijf ruimten, en wierd van de voorſz. Keiſer met rijke inkoomſten begiftigt.

S. *Silveſter*, Paus, heiligde deſe Hooft-kerk op den ſelfden dach, in welke een Feeſtdach van haer inwijding, en van die van S. *Pieter* gehouden wort. En hier ruſt S. *Silveſter*, benevens de helft der lichamen van S. *Pieter*

en

en S. *Paulus* Apoſtelen, in een ſeer koſtelijke kas onder 't Hoog Autaer, gelijk in S. *Pieter* gedaen was.

S. *Marcella* Roomſche Vrouw ontvluchte in deſe Kerk, als *Romen* van de Gothen wierd ingenomen, gelijck S. *Hieronimus* ſeit. En ſoo ontvluchten 't noch ſeer veel geloovige, ten deele in deſe ſelfde Kerk, ten deele in S. *Pieter* op den *Vatikaen*, gelijk *Paulus Diaconus* ſchrijft.

In 't ander gebouw van deſe Hooft-kerk verborgen haer de Santinnen *Digna*, *Merita*, vliedende 't vervolg der Geweldenaren; welke eindelijk met martelaerſchap gekroont hier eenigen tijt begraven waren; en de plaets wierd in een benaemde Kerk verandert van S. *Zoſimus* Grootvader van S. *Afra*.

Procopius in den oorloog der Gothen verhaelt, dat de Gothen noit eenige ſchade aen de Kerk van S. *Paulus* gedaen hebben: maer ſelfs aen de Prieſteren vryheit gaven, om verſekert daer in te wijken: 't welck *Paulus Diaconus* ook getuigt.

't Verheven werk van de groote boog in de Hooft-kerk van S. *Paulus* is ſeer oud, en is doen maken by *Leo de Groote* in 't jaer 440. en miſſchien heeft *Placidia* de ſuſter der Keiſeren *Arcadius* en *Honorius* dit uitgehouwen werk helpen bekoſtigen; en dat men daerom in de voorſeide Boog deſe twee veerſen leeſt.

Placidia pia mens operis decus hoc faciebat,
Suadet Pontificis ſtudio ſplendere Leonis.

Dat

Dat is:

Placidiaes gemoed heeft vroom dit werk geciert,
Mits sy door haren Raed Paus Leoos drift beſtiert.

In de grootſte kolom des Boogs die midden in de kerk is, ſtaet deſe uitſpraek van de ſelfde Paus *Leo de 3.*

Leo Biſſchop, dienaer der dienaren Godts, maekt alle Chriſtenen dit ſijn verbod en afkondig bekent.

YDer die ſoo roekeloos mogt worden van eenige gaven of opdrachten van 't alderheiligſte autaer des roem-rijken Apoſtels *S. Paulus*, en uit heel die kerk wech te nemen, welke daer opgedragen zijn tot gemak en nuttigheit, der gener die Godt in deſe kerk dienen; of wel die om gelt of andere wegen den Opſiender deſer plaets mogten verkieſen tegen de inſtelling onſer voorſaten, en tegen onſen laſt; of wel die de eigene ſaken deſer plaets verſtroiende, de ſelfde ſou durven verkoopen of koopen, die hebbe den vloek Godts over ſijn lichaem, en over ſijn goederen, en worde van yder een eereloos, en als heligdomsſchenner gehouden, tot dat hy het qualijk genomene of verkochte weder gegeven hebbe, en ſijn getuigenis ſy in geen ſaken

aengenomen, en al sijn goederen verbeurt; en soo hy geen berouw sal krijgen mag hy door 't gesag der twee Vorsten onder de Heiligen, eeuwiglijk in de helle gedoemt worden. Dit zy soo. Dit zy soo. Dit zy soo.

In de Vatikaensche Boek-schat wort een brief bewaert van *Valentinianus*, *Arcadius*, en *Honorius* Keiseren.

Uit desen brief kan men afnemen, dat de voorschreven Keiseren dese kerk van den *H. Paulus* vermaekten; en daer-en-boven met een nieuw bestek vermeerderden, veel heerlijker dan het eerste, op dat dese kerk seer veel volk mogt omvatten, die na *Romen* in de heilige plaetsen quamen. 't Welk noch bevestigt wort uit sekere dichten van *Prudentius* ter eeren van de Heilige Apostelen.

Het hoog-uitgehouwen werk dat in de voornaemste gevel van de kerk is, wierd gemaekt van *Clemens de* 6. of wel van *Gregorius de* 11. sijn Neef, als hy van *Avignon* na *Romen* keerde in 't jaer 1376. en men siet sijn wapen daer noch.

De metale poorten van dese Hooft-kerk waren in *Constantinopelen* gemaekt; gelijk men afnemen kan uit de Griekssche letteren in de selfde poorten gesneden, in 't jaer 1070. ten tijden van *Alexander de* 2. gelijk *Onofrius* seit. En *Pantaleone Castelli* Roomsch Borgermeester deed de selfde daer maken, in welke men het Kasteel, het wapen van sijn geslacht heeft staen; hy licht daer voor een heilig Beeld op sijn knien, en in de selfde poorten is een Arend die hy als Roomsch Borgermeester

meester voerde, van die der Raeds-heeren en Oversten onderscheidentlijk afgesondert.

In de voor-sael der voornoemde Hooft-kerk is de graf-stede van *Pier Leone*, seer edel Roomsch Borger, Vader van *Petrus* voor Paus opgeworpen tegen *Innocentius de* 2. van welken *Pier Leone* sy seggen, dat sijn af-koomst is uit het *Huis van Oostenrijk*. Daer by heeft men dit gedenk-schrift:

Te Petrus & Paulus conservet Petre Leonis,
Dent animam Cœlo, quos tam devotus amasti,
Et quibus est idem tumulus, sit gloria Tecum.

By ons willende seggen;

Paulus en Petrus willen Pier Leon behoeden,
En met het eeuwig rijk sijn trouwe liefd vergoeden,
En maken, soo als hier uw graven zijn gemeen,
Dat ook uw heil vol vreugt hier na mag worden een.

De lengte van dese Hooft-kerk, by de voornoemde Keiseren vermaekt, is van 477. voeten, en de breete van 258. voeten; en sy heeft vijf verwelfsels met vier rijen kolomnen. Het middelste welfsel is 73. palmen wijd; d'andere 28. de twee rijen middelste kolomnen zijn van twintig op een ry van marmer op de *Corintische* Orden. De andere twee rijen aen de zijden van gelijken getal zijn opgemaekt met Orientaelschen graenijt; in de voetstal van een Kolom leest men de oude gedachtenis van een Roomsch Stads-voogt.

FL. EUGENIUS ASELLUS
CC. PRÆF. URBIS
V. S. I. REPARAVIT.

Het hoog verheven werk boven de groofte ruimte wierd gemaekt van Paus *Honorius de* 3. van 't Huis der *Savelli*, in 't jaer 1216.

Tot aen 't jaer 943. waren hier Geeftelijke over de beftiering deſer kerk, in welken tijt *Martinus de* 2. de Moniken van den Berg *Caſſino* daer komen deed.

Naderhand in 't jaer 950. *Alberik de* 8. macht genoeg in *Romen* hebbende, Vader van Paus *Joannes de* 22. zijnde, ontnam die aen de voorſeide Moniken, en gaf de ſelfde aen de Cluniacenſers. Maer in 't jaer 1410. uit de voortreffelijke ſtruik van S. *Benedictus*, de Verſameling van S. *Juſtina* in *Padua* voort geſproten zijnde, om den regel der Moniken van den Berg *Caſſino* na te volgen, gaf de ſelfde ſoo goeden order met ſulken verbetering onder den Godtſdienſt dat na vijftien jaren *Martinus de* 5. haer deſe kerk gaf, offy wierden daer wel toe geroepen, om navolgers te weſen van die van den Berg *Caſſino*, aen welke fy eerſt gegeven was.

En fy lieten wel blijkken in 't Heilig jaer van 1600. hoe wel fy dat ſelfde verdient hebben en aen 't gebouw des kloofters, en aen het koor nevens de gemeene plaets, en aen 't gewelfſel boven dat ſelfde, benevens de twee Autaren aen yder einde. En fy maekten noch eenen anderen tegen over dien van 't *Crucifix*, dat met groote toe-

toegenegentheit S. *Brigida* aensprak, om daer yverig een Beeld te stellen van de Lieve Vrouw, welke buiten dit welffel tusschen ysere tralien besloten op een autaer geëert wierd. En hier quam S. *Ignatius* Stichter des Geselschap der *Jesuiten* om de belijdenis van sijn Orden te doen.

Aen de trappen voor de Ouwel-kas, boven welke twee uitnemende Beeld-werken moeten staen van *Francisco Mochi*, is daer ter zijden het Beeld van *Bonifacius de* 9. met dit gedenkschrift.

BONIFATIO IX. TOMACELLO
Pont. Opt. Max
grati animi monumentum
a Casinensi Congregatione
olim erectum
mox temporum iniuria collapsum
Lucretia Tomacella Columna
Paliani Dux
GENTILI SVO RESTITVIT.

't Welk beduid: *Het gedenk-teeken van een dankbaer gemoed by de Cassinensische Versameling eertijts opgericht aen Paus Bonifacius de 9. Tomacellus, daer na door lankheit des tijts vervallen, heeft Lucretia Tomacella Columna Hertogin van Paliana aen haer bloed-verwandt weder herstelt.*

In deſe kerk zijn de ſeven Autaren, met aflaten aen die haer beſoekt; en viermael in 't jaer wort daer hoogtijt gehouden; en in 't getal der vijf Patriarchelijke, en der ſeven en der vier in 't Heilig jaer; en heeft vier heilige poorten onder een bequame wandel-dreef, die men nu d'een nu d'ander in 't heilig jaer gewoon is te openen; en daer was een ruime Voor-ſael met menigte kolomnen verciert. Sy heeft een deel der lichamen van de Heilige Apoſtelen *Petrus* en *Paulus*. En de lichamen van den Heiligen *Timotheus* Martelaer, van de *S. S. Julianus*, en *Celſus* Martelaren, *Baſiliſſa* en *Marinella* Martelareſſen, en van veel onſchuldige, nevens andere menigte in kaſſen in de Heiligdoms-plaets.

En ten laetſten is onder *Paulus de 5.* daer een bevloering gemaekt, gants in-geleit met verſcheiden Ooſterſche marmeren van grooter waerdigheit voor 't Hoog Autaer, en 't is daer rontom ſeer aerdig beſchildert, en vergult; en boven het vierkante ſtuk van *Mutianus*; 't welk dat is, dat op het Autaer der kleine ry na 't Hoog Autaer ſtaet. Daer zijn noch drie andere ſtukken te ſien die ſeer geacht worden; het eerſte 't welk ſtaet tegen over dat van *Mutianus*, is gemaekt door de hand van *Gio. de Vecchi van de Borgt des Heiligen Grafs*; en het tweede daer ter zijden is van *Oratio Gentileſci*; en het derde tegen over het tweede, is geſchildert door de hand van een jonkvrouw uit *Bolonien*, *Lavinia* genaemt, ſeer beroemt in deſe konſt, het welk vertoont hoe de Heili-

Heilige *Stephanus* gesteenigt wierd. Het vierkante stuk van 't Hoog Autaer is een schoone schildery van *Francesco Cigoli*, die ook een seer sonderling stuk heeft in *S. Pieter*, en in *S. Calisto* is de Kapel aen de slinker hand van sijn konst. Op desen Autaer is een tente volmaekt van verscheide seer schoone schilderijen, en andere konstige werkken van wonderlijke bouw-konst door *Honorius Longhi*. En de Kapel des alderheiligste Sacraments is niet min uitmuntend in aerdige schilderien, een werk van den Ridder *Lanfranchi*; gelijk hy ook in *S. Pieter* een heerlijk stuk heeft; en in *S. Marta* is sijn konst dat van *S. Ursula* en 't ander van de Lieve Vrouw.

In dese Hooft-kerk is *Pietro Cavallino* begraven, die 't voorseide *Crucifix* van *S. Paulus* gemaekt, en de voor-gevel van de kerk met hoog verheven werk verciert heeft; gelijk ook noch van hem geschreven wort, dat hy voormaels nieuw beschilderde, den selfden Tempel van *S. Paulus*, en dien van de *H. Maria* in Overtybersch, van *S. Chrisogonus*, van *S. Cecilia* in 't Over-tybersch, van *S. Franciscus*, en van de *H. Maria in Araceli* boven de Heiligdoms-plaets; en in sijn tijt was hy een beroemt Beeldhouwer en Schilder; en *Giotto* hielp hem mede in de Wierooks plaets in *S. Pieter* te maken, daer hy ook noch het *Crucifix* stelde.

En hier houden de selfde Paters van *S. Benedictus* haer Biegt-plaets: En hebben daer een groote en heerlijke wooning.

Buiten dese kerk voor 't portael staet een uitge-

houwen Kolom verheven, die eerſt in de kerk tuſſchen twee marmere geſtoelten ſtont, en dienende als tot kandelaer voor de waſſe paeſch-toorts, van ſommige gehouden voor een werk der Heidenen aen *Venus* toegewijd.

Van de S.S. Vincentius en Anaſtaſius Martelaren. 15.

DEſe ſeer oude kerk wierd voormaels van S. *Paulus* genoemt, dewijl hy hier ontrent was onthooft; en door de Moniken had ſy miſſchien haer tweeden naem van de *H. Maria*, die naderhand aen de volgende kerk wierd gegeven, als het lichaem van S. *Anaſtaſius* hier overgebragt, deſe na den ſelfden, en na S. *Vincentius* haer derden en laeſten naem kreeg, welken ſy tot huiden noch voert: en of wel het lichaem van S. *Anaſtaſius* na *Salvator* op den top van de Heilige trappen gedragen wierd, nochtans is hier ſijn hooft gebleven; en daer zijn noch de overblijffelen van S. *Vincentius*, en die van *Valenza*, gelijk daer in een marmerſteen gegraveert ſtaet; en hier leed S. *Laurens* het Martelaerſchap; en men heeft 'er ſeer groote Aflaten.

Paus *Honorius de* 1. hebbende deſe kerk met het klooſter van de grond af opgebouwt in 't jaer 625. en na den brand door *Adrianus den* 1. vermaekt zijnde, gelijk *Richardus* Cluniacenſer Monik ſchrijft, ontrent het jaer 772. is het noodig dat

dat die onder den naem van de *H. Paulus*, of van de *H. Maria* gemaekt zy geworden, om dat S. *Anaſtaſius* in 't jaer 627. eerſt gemartelt is. De Moniken in 't jaer 800. vertrokken zijnde, begiftigde *Karel de Groote* de ſelfde heerlijk met Steden, Landen, Kaſteelen, en Havenen; en *Leo de* 3. de kerk vermaekt hebbende, deed de Moniken hier weder komen, en toen had ſy den naem van de S. S. *Vincentius* en *Anaſtaſius*, welkers lichaem de Keiſer *Heraclius* twee-hondert jaren te voren geſonden had. Sy wierden beide gemartelt op den 22. January, maer op verſch eide jaren.

Als toen naderhand in 't jaer 1149. door toedoen van S. *Bernardus* die daer woonde de ſcheuring ter neer wierd geleit, die *Pier Leone* tegen *Innocentius de* 2. had opgeheven, wilde hy dat de Moniken des Heiligen Vaders hier van Ciſtertien komen ſouden, en by duſdanigen gelegentheit vernieuwde hy 't klooſter uit de grond, herſtelde de kerk, en gaf de Moniken akkeren en wijngaerden, en de eerſte Abt wierd van de Cardinalen tot Paus verkoren, en genoemt *Eugenius de* 3. En uit dit klooſter quamen veel Cardinalen. Hier worden ſeer veel overblijfſelen van Heiligen bewaert; en 't is een rijke beheerſchapping eens Cardinaels; en de kerk wort bedient van Ciſterciencíſche Moniken.

Van de H. Maria Ladder des Hemels. 16.

TWee namen vind men aen deſe omliggende plaetſen gegeven, en beide genomen van een kleine fontein, die daer uit den naeſten berg ſpringt; de eerſte was *Gutta jugiter manans*, Eeuwig vloeienden Druppel: ſoodanigen naem gaf *Martialis* noch aen een ander water van de *Capeenſche poort*, nu van *S. Sebaſtiaen*, in een klein meertje, dat daer uit verſcheide bronnen te ſamen loopt: d'andere naem is van 't *Silvianus water* na een oud en edel geſlacht, dat hier eenige akkeren had, en uit het ſelfde was *Otto* Roomſch Keiſer. Op deſe plaetſen hadden veel heilige in de vervolgingen haer verblijf, en vele daer in verbannen, wierden eindelijk daer gemartelt, en begraven.

De derde naem veel uitnemender als de andere, is van de *Ladder des Hemels*, om dat *S. Bernard*, zijnde in 't naeſte Klooſter der Santen *Vincentius* en *Anaſtaſius*, en daer in die Kerk Miſſe doende voor de overledene, en in vertrekking van ſinnen komende, daer een Ladder ſag die van der aerden tot in den Hemel reikte, langs welke veel zielen door ſijn toedoen uit het Vagevyer verloſt, van de Engelen in 't Paradijs geleid wierden. Eer dat hier ſoodanigen gedachtenis aen de Heilige Maget was toegewijd, wierd de ſelfde geheiligt met

S. Paulus Ande Drie Fonteinen.

met de dood, en begraving van tien-duisent en drie-hondert Martelaren, van welke *S. Zeno* het hooft was: en men siet dat in een groote boeie onder dese Kerk, welke in 't jaer 1582. door storm ter neder stortende, de Cardinael *Alexander Farneſe* toen Bevelhebber daer over, volgens een schoon beſtek nieuw uit de grond op herstelde, en sijn navolger de Cardinael *Pietro Aldobrandini* volmaekte het schoon hoog verheven werk van 't groote Hol; en dese Martelaren waren de Christenen, welke aen 't gebouw der Diocletiaensche Badstoven arbeidden.

Van S. Paulus aen de drie Fonteinen. 17.

WY weten dat de Geweldenaren binnen *Romen* drie slacht-plaetsen der Martelaren hadden; een aen de *H. Maria der Engelen* op den Alexandrinschen weg; de ander by *S. Vitus*; de derde by *Salvator* aen den Toren van *Borgo*. Nochtans was dese de beroemste, de Heilige *Paulus* met sijn roemrijke doot de selfde ingewijd hebbende, die misschien de eerste sijn bloed voor CHRISTUS gestort had; soo dat sy naderhand diende voor andere duisenden Heilige Martelaren, gelijk in de voorgaende Kerk geseit is. In 't jaer 1600. wierd sy geoirdeelt in gevaer te staen van te vallen, behalven dat sy maer lomp gemaekt was;

dierhalven de Cardinael *Pietro Aldobrandini*, Abt zijnde van dese heilige gedachteniſſen, wilde die nieuw uit de grond met ſchoone bouw-konſt herſtellen; en eene der Negen Kerken met groote yver beſocht zijnde, om alle verwarring voor te komen, die uit den naeuwen toegank ſpruiten mogt, opende hy daer voor een groote plaets, en deed uit de naeſte Kerk der Santen *Vincentius* en *Anaſtaſius* een kolom van ſoodanigen hoogte brengen, dat ſy den Heiligen *Paulus* daer aen ſtellende en bindende, ſijn hooft even boven de ſelfde uit ſtak, op dat hy de ſlag te ſekerder van de Scherp-rechter mogt ontfangen; en dierhalven wierd ſy geſtelt voor de eerſte Fontein bequamelijk ſoo verre van den eerſten ſprong als ſijn hooft gedaen mogt hebben. En dus leeſt men daer in marmer uitgehouwen.

Petrus Diac. Card. Aldobrandinus S. R. E. Camerarius Locum S. Pauli Apoſtoli martyrio, & trium Fontium, qui ex tunc præciſi capitis ſaltu emanarunt, miraculo inſignem, vetuſtate deformatum, æde extructa magnificentius reſtituit & ornauit, An. Sal. M D I C. Clementis Papæ VIII. patrui ſui Pontif. an VIII.

Dat is:

Petrus Diaconus Cardinael Aldobrandin des heiligen Roomſchen Stoels Kameraer, heeft deſe plaets, beroemt door 't martelaer ſchap des Heiligen Apoſtels Paulus, en de drie Sprynk-aderen uit het ſpryn-

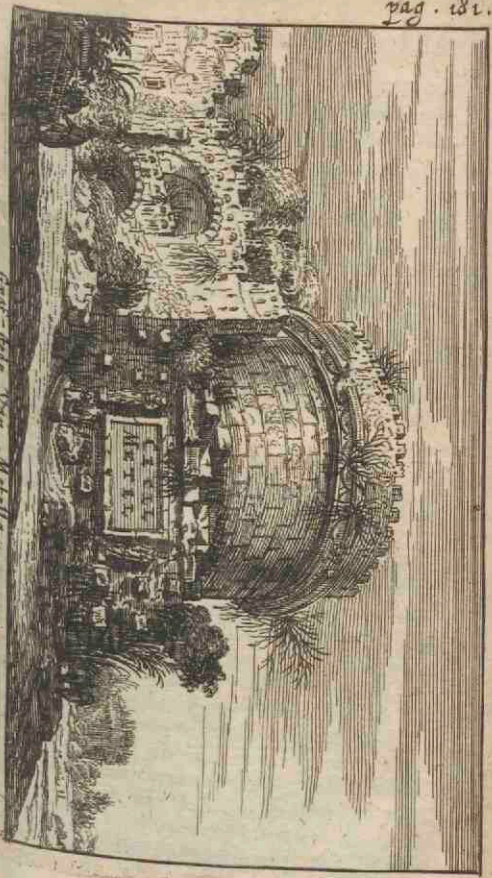

Graf-stede van Metelle.

ſpryngen van ſijn afgeſlagen hooft voortgekomen, door ouderdom vervallen, de Kerk herbouwende heerlijker herſtelt, en verciert in 't jaer onſes Heils 1599. het 8. jaer des Pauſdoms van Paus Clemens de 8. ſijn Vaders Broeder.

De ſchildery van S. *Pieter* gekruiſſigt is een ſchoon en wonderlijk ſtuk van *Guido Reni*, die in deſe Kerk aen 't Salviaens water ſtaet; twee Pauſen hebben daer ſeer groote aflaten aen vergunt.

In deſe Velden zijn noch eenige ſoute wateren, dje tot welſtant der lichamen in de Somer van vele lieden gedronken worden, welke men d'aſijnachtige noemt.

Van de Geboodſchapte H. Maria. 18.

DE Pellegrims, die na *Romen* komen, in dit velt genoeg te wandelen hebbende met verſcheide kerken te beſoeken, welke van de Poort van S. *Paulus* tot aen die van S. *Sebaſtiaen* gevonden worden; uit mededoogen over de ſelfde, maekte 't oude Roomſche medelijden hier een gaſthuis, waer ſy in geval van ſiekten mogten konnen gedient worden; en noch om de Sacramenten te bedienen aen de omliggende Land-lieden. Sy is een van de Negen kerken; en wierd ingewijd op 't jaer 1270. en van wegen de menigte Overblijſſelen op het Autaer geſtelt, was het

noo-

noodig dat de kerk groot genoeg wierd gemaekt. Hier wort brood uitgedeelt op den dach des Boodschaps, en den eersten Sondach van Mei van het Geselschap der Confalonen, aen welke dese kerk vervoegt is, en daer zijn seer groote aflaten. En in 't jaer 1640. wierd die heerlijk herstelt door last des Cardinaels *Francesco Barberini*. En van hier afgaende, eer men koomt aen S. *Sebastiaen* vind men het graf van *Cecilia Metella* dochter van *Crassus* een seer rijk Romein; nu wort dat het Ossen-hooft genoemt.

Het Ossen-hooft.

In dese plaets was een ouden Borgt op de Appische weg gelegen, het Ossen-hooft genoemt, het welk of het schoon verbroken is, alleen de muuren daer van overig zijnde, efter noch sijn glants behoud in de seer oude en seer prachtige graf-stede van *Metella*, voormaels dienende tot sterkte aen den selfden Borgt. Het wierd soo genoemt van wegen de Ossen-hoofden die daer aen rontom uitgehouwen waren, welke (door dien dit een graf was) de oude voor gewoonten hadden aen de zielen van haer overledenen op te offeren.

In de laeste jaren van *Urbanus de* 8. is dat begonnen afgebroken te worden, om de steenen te besigen aen de nieuwe fontein van *Trevi*; maer door order des Cardinaels *Francisco Barberini* wierd dat gestuit. Dit en diergelijke gebouwen waren op verhevene plaetsen gestelt, en sijn

in de voornaemſte ſtraten tot verwondering der nakomelingen. En 't is in der waerheit, gelijk *Caſſiodorus* ſeit in ſijn 31. brief, des 3. Boeks, een deerlijke ſaek, dat van die zijde, waer de andere den roem van voorſichtigheit behaelt hebben, de nakomelingen achting van oneindige nalatigheit verkrijgen.

En daer ter zijden ſiet men een half vervalle Kerk.

Hier ontrent is de Ren-kring van *Caracalla*, in welke een zuil half gebroken ter aerden lag, met Egyptiſche letteren daer op gehouwen, die door order van Paus *Innocentius de* 10. op de plaets *Navona* gevoert wierd; en daer t'ſamen gehegt, deed hy de ſelfde in 't midden van die plaets oprichten met een uitnemende en wonderlijke fontein daer onder, door 't werk van den Ridder *Bernini* in 't jaer 1649. met een ſchoone bouw-konſt, gelijk op ſijn plaets geſeit ſal worden daer wy van de Zuilen ſullen handelen. En dichtaen dit gebouw was het *Caſtrum Pretorium*, des Overſtens Borgt vervoegt, daer des Overſtens Krijgs-knechten tot lijfwacht van de Vorſt verkoren, haer hutten hadden; en om dat ſy geen oirſaken van oproer ſouden weſen, hielden de Keiſeren (gelijk *Blondus* ſchrijft) de ſelfde buiten de Stad; en oeffenden die in den naeſt gelegen Kring.

Van

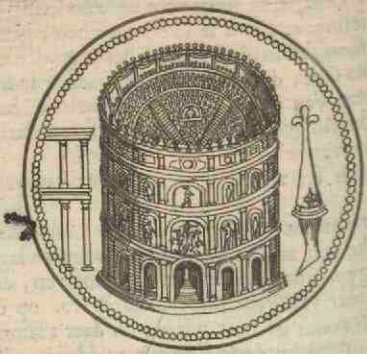

Van S. Sebaſtiaen. 19.

ONder al de begraef-plaetſen van *Romen*, was dat van *Caliſtus* op den Appiſchen weg het benaemſte en roem-ruchtigſte; ſy had verſcheide namen om dat verſcheide doorluchtige Martelaren met haer heilige lichamen die ingewijd hadden; onder welke men de eerſte plaets aen de Vorſten der Apoſtelen *Petrus* en *Paulus* geven moet, die meer dan twee hondert jaren in 't ſelfde begraven waren; ſoo dat die ſomtijts in de Boekſchat, de Hooft-plaets der Apoſtelen wort genoemt, niet om dat ſy van eerſten aen daer begraven wierden, maer alleen by gelegentheit na eenigen tijt, gelijk wy nu ſeggen ſullen.

Een

S. Sebastiaen.

Een groot getal Christenen door den heiligen *Paulus* bekeert, uit *Griekenland* tot *Romen* gekomen, besloten t'samen de Lichamen van S. *Pieter* op den *Vatikaen* en van S. *Paulus* op den weg na *Hostien* wech te nemen; en dat heimelijk gedaen hebbende, bragten sy die henen op verscheiden plaetsen, een weinig slechts d'een van d'ander afgesondert; voor 't laeste vermaken van dese Kerk, was daer aen 't inkomen de gedachtenis van beide, en men ging daer de gebeden doen: en verre genoeg buiten *Romen* zijnde, oirdeelden de Grieken die in sekerheit gestelt te hebben, om de selfde daer na, als het haer wel gevallen sou, op die plaets te vinden, en na 't Oosten over te voeren.

Maer als sy dat uitvoeren souden, ontstelde den Hemel (volgens 't verhael van S. *Gregorius de Groote*) sich soodanig met donderen en blixemen, dat de Romeinen de diefte gewaer wordende, daer op quamen aengeloopen; en die uit de handen der Grieken verweldigt hebbende, verborgen sy dese heilige panden in een naeste sloot of put daer geen water in was, boven welke misschien tot dier tijt een Autaer gestaen had, dat deel der Begraef-plaets aen de Roomsche Pausen in de vervolgingen gedient hebbende, om met de Geestelijkheit de godtsdiensten te oeffenen; en tot bewijs staet daer noch een Pauselijke Stoel, in welke de Paus S. *Stephanus* sittende hem 't hooft wierd afgeslagen, sy met sijn bloed bevlakt blijvende, soo men noch daer aen sien kan.

Dese heilige lichamen bleven in die put 252. jaren,

jaren, gelijk men in een tafelken naeſt aen die put kan leſen; naderhand de Kerk in vrede gekomen, wierden ſy door de hand van *S. Silveſter* uit die put genomen, en in haer Kerken gebragt daer men die eerſt bewaerde, ſoo *S. Gregorius* ſeit, hoewel die van *Conſtantinus* noch niet grooter waren gemackt; en men moet weten, dat al den tijt welken die heilige lichamen in de voornoemde put lagen, het volk in 't gemeen geloofde dat ſy noch in d'oude plaets ſtonden, daer *Conſtantinus* naderhand haer deſe kerken bouwde: en of wel ſommige wiſten dat haer lichamen daer niet en waren, maer in de put op die begraef-plaets, niet te min beſochten en eerden ſy die eerſte plaetſen, of ſy in der daed op de ſelfde geweeſt hadden.

Onder 't Pauſdom van *S. Innocentius*, 't welk was in 't jaer 402. vind men daer in een marmerſteen gehouwen, dat deſe Kerk van *Proclinus* en *Orſus* Prieſteren met den by-naem van uit *Byzantien* aen den H. Martelaer *Sebaſtiaen* wierd toegewijd, diens lichaem vervoert was geworden op deſe begraef-plaets dóor *S. Lucina*, als die Sant ſich voor haer vertoont had, haer bekent makende dit ſijn believen te weſen.

Deſe Kerk wierd de eerſte mael herſtelt van *S. Damaſus* Paus, in welken tijt het ſchijnt dat daer noch geen Klooſter was, van het welk een weinig bezijden daer noch teekenen geſien worden, als ook van een andere Kerk by *Leo de* 1. gebouwt, in 't jaer 440. aen *S. Cornelius* Paus toegewijd, welkers lichaem *S. Lucia* hier had over-

overgebragt. Daer na wierd dese Kerk vermaekt van Paus *Adrianus de* 1. wat voor Moniken voorts in dit kloosster ten tijden van *S. Leo* geweest hebben, weet men niet, om dat de Vader *S. Benedictus* noch niet verschenen was. Het is nochtans waer dat *S. Bonifacius de* 4. in 't jaer 607. daer het kleed van *S. Benedictus* aen nam: Naderhand in 't jaer 1259. gaf *Alexander de* 3. die aen de geregelde Lateranensische Kanoniken; en negen jaren daer na hadden de Sistertiensische de selfde in; en in 't jaer 1431. wierd sy van *Eugenius de* 4. vermaekt: maer in 't jaer 1584. daer inkomen aen ontbrekende, en in 't kloosster dreigende te vallen, vertrokken de Moniken daer uit; en slechts een begunsteging zijnde, viel die gelukkig in de handen des Cardinaels *Scipione Borgese* Neef van *Paulus de* 5. die in 't jaer 1612. de selfde uit de grond begon te herstellen; en in 't eerst seer qualijk geschikt, bragt hy die tot een bequame schoone gestalte, de vlakte tot aen de straet gelijk makende, met daer een dubbelde vlakke plaets aen te geven, d'eene gesloten, d'andere open op de voornaemste Weg: Maekte daer over een schoon verwelfsel, richte de autaren toe, en de plaetsen om uit en in te komen aen d'een zijde van dese begraef-plaets, 't welck tot een staelje van al het andere aen de Pellegrims dient; en het scheen dat den Heiligen Martelaer *Sebastiaen* in soodanigen herstelling sijn wel-gevallen nam, dat vertoonende met een wonder-werk in 't overvoeren van sijn lichaem geschied.

De

De selfde Cardinael besorgde voorts, dat dese kerk aen de Leed-dragende Moniken van S. *Bernardus* gegeven wierd, welke die seer keurlijk onderhouden. Sy is ook in het getal der Seven Kerken, en heeft vijf autaren die seer veel besocht worden met groote aflaten. Daer zijn mede noch bysondere aflaten in alle de Sondagen van Mei.

De kostelijke verciering der overblijfselen, welke in de kerk bewaert worden, is de heerlijke uitnementheit van een der alderdoorluchtigste Hertogen van *Beieren*.

De Begraef-plaetsen, die door soo groote vervolgingen der Dwyngelanden de woningen en graf-steden der Christenen waren, hadden noch de namen van *Tomben*, *Catatomben*, *Catacomben*, *Sanden*, *Sand-kuilen*, in welkers groeven sy veel ryen van dooden d'een boven d'ander in-dolven, en als in kassen van marmere tafelen, of gebakken aerde steenen de lichamen der Heiligen bewaerden; graf-schriften daer in graverende, gereedschappen der martelary, palmtakken, kruissen, beelden van CHRISTUS, en sijn naem, gelijk *Constantinus* die gebruikte; men deed daer Misse, leerde, en doopte daer. En de Pausen met haer Cardinalen versamelden daer in de swaerste vervolgingen om haer Pauselijke diensten te doen. Naderhand de vervolgingen opgehouden, liet het volk niet na dese heilige plaetsen te eeren, die aen dese zijde soo wijd liepen, dat men gants dese velden daer van sou mogen noemen; en hier van handelt *Antonius Bosius* in sijn *Romen onder d'Aerde*. En dit waren ook beroemde plaetsen van

van wegen de groote Graf-ſteden der Ouden, gelijk men alleſins huiden noch de overblijffelen daer van ſiet.

Van S. Urbanus. 20.

VOorts ſich begevende na de *Caſſarella*, ſiet men in een verheven plaets een ouden Tempel van *Bacchus* uit gebakke ſteenen gemaekt, maer met een wandelry van uitgehouwen marmere kolomnen, miſſchien uit den Tempel van *Mars* genomen, in welken hondert ſoodanige waren, en daer onder is een Kapelleken daer *S. Urbanus* de lieden in onderwees, en doopte; ſoo dat men ſeit dat ſy van deſe plaets na 't Martelaerſchap geleid, en daer met vele andere begraven wierden: en aen den voorſz. *S. Urbanus* toegewijd zijnde, maer door de lankheit van tijt onder de ſtruiken en 't veil begraven, is ſy ten laeſten onder 't Pauſdom van *Urbanus de* 8. in het jaer 1634. weder ontdekt, en door den ſelfden Paus met een nieuw gebouw verciert; en met oude, en heilige beeldteniſſen opgepronkt, en van alle noodſakelijkheden voorſien; dierhalven doet men op de Feeſtdagen daer Miſſe tot gemak en 't beſt van die daer naeſt rontom wonen.

Aen de voeten van een CHRISTUS boven de poort van binnen zijn deſe letteren.

✠ BONIZZO. FRT.
A. XPI. MXI.

En in het geen daer rontom geschildert is, siet men eenige schoone gewoonten van d'oude Kerk.

In de middelste Kolom, of des selfs voet-stal daer 't Wy-water-vat op staet, zijn Griecksche letteren, welke beteekenen

Aen den Autaer van Dionisius de Priester Aphronianus.

Dewijl by de Grieken *Bacchus* en *Dionisius* een waren; en dierhalven *S. Urbanus* in die plaets van *Bacchus* geeert zijnde, stelt iemand in sijn tijt-beschrijving van hem: *Pro Baccho coli cœpit*, hy is begonnen voor *Bacchus* geeert te worden.

En daer ontrent is een gebroken steen, welke seit:

Defora Elpidia inlæsi genitalis tori,
Femina singulari pudicitia, rari exempli;
Femina, que bene bibendo maritali
. . . e culta est disciplina, que vixit annos xxxiiij.
menses xj. dies vj. quiescit in pace.
qui fecit marito suo Heterio annos xviij.
conpari merenti fecit.

't Welk men door de misslagen en vremde stellingen afnemen kan van de botte Eeuw te wesen; en men mag uit die manieren van seggen noch sien dat sy Christens was, en haer gedaente staet in 't einde van die steen met opene handen, als

als de heerlijkheit Godts verwachtende. Daer wort in de handelingen der Martelaren gewag gemaekt van een plaets op d'Appiſche weg, volgens ſommige vier, en volgens andere drie mijlen buiten *Romen* gelegen, in 't latijn *Pagus*, dat is, een Dorp, daer de boeren rontom de bronnen woonden: in 't voorſte des ſelfs was een Tempel van *Jupijn*, door welkers poort men na 't voorſeide Dorp ging, gelijk men in het lijden van *S. Cecilia* leeſt, by *Antonius Boſius* een Romein verhaelt. Men vind noch andere Tempelen, of wel autaren in die plaets toegeeigent aen *Saturnus*, *Juno*, *Venus*, *Minerve*, en *Diane* valſche Goden der Heidenen in de bedrijven van *S. Sophia* aengeteekent in 't met de hand geſchreven boek van *S. Cecilia*. Ik vind inſgelijks naeſt aen dat voorſz. Dorp een plaets *Trucidatorum* geſeit, van den ſelfden *Boſius* uitgeleit in de 15. aenteikeningh op het lijden van *S. Urbanus* gemaekt, voor een plaets daer de Chriſtenen geſlachtet wierden: maer na groote neerſtigheit in dat Velt gedaen, vind men geen plaets die meer met dit voornoemde ſchrijven over een koomt als de gelegentheit der *Caſſarella*, en van *S. Urbanus*: nademael men daer rontom veel Tempeltjes en vervalle overblijſelen van oude gebouwen ſiet, met veel op-wellende water-ſtralen, van welkers menigte ſommige willen dat de poort der Stad van *S. Sebaſtiaen* geſeit, de Fontinaelſche is geheeten geworden. Daer-en-boven is'er onder aen 't Heuvelken van *S. Urbanus* een water-put, die ſich uitwerpt

in

in dese holle plaets, welke wy de fontein der *Caffarella* noemen. En ik geloof dat dit *Merkuurs* water is, na het welke op den 12. Mei de Kooplieden quamen geloopen, en hen met een laurier-tak in 't voorseide water ingedoopt besprocienде, geloofden sy bevrijd te worden van de meineedigheden in't bedrijven van haer koophandel begaen; of sy hoopten voor het toekomende noch meerder winsten te doen; en om desen by-geloovigen dienst uit te roeien, en het volk van die plaets af te keeren, meent men dat de Pausen vollen aflaet in S. *Sebastiaen* op de Sondagen van Mei vergunt hebben, en dat dese Kerkdienst ingevoert is van dat de ambachts lieden gesamentlijk na de voorseide Kerk gaen met het opofferen van wasse kaersen, en van silver, met gesangen langs de straten vreugde bedrijvende, op de manier als *Jacob Volateranus* in sijn dach-rol verhaelt.

Van de H. Maria der Voetstappen. 21.

IN dese plaets was ten tijden der Heidenen een Tempel van *Mars* door hondert kolomnen ondersteunt; en als 'er na *Romen* Gesanten van vianden quamen, om van eenig verdrag te handelen, op dat sy niet binnen de stad souden komen, quam den Raed tot hier toe na buiten om haer te hooren: en sy *Mars* voor Godt van den oorloog hou-

houdende, en soo veel zegen op de vremde volkeren behaelt aen hem erkennende, vercierden desen haren Tempel met palm-takken; waer door men leest dat sy ook na de palmen genoemt wierd: nu heeft sy den naem van dese woorden die S. *Petrus* tot CHRISTUS sprak, te weten; *Domine quo vadis?* Heere waer gaet gy?

En om dat van dese rechte en eigene plaets des verschijnings onses Heeren de geheugenis nieuw mogt blijven, gaf Godt aen een Broeder in, een Priester der Leed-dragende barrevoetsche van S. *Franciscus*, *Ignatius Florianus* genoemt, van het Kasteel *Fidardo* in der *Mark*, de selfde van *Paulus de 5.* te versoecken; en hy verkreeg die in het jaer 1610. en behalven de Kerk verbetert te hebben, stelde hy daer in 't midden den indruk der voet-solen onses Heeren gehaelt van die steen daer sy van hem waren ingedrukt, en welke bewaert is in de voorgaende Kerk van S. *Sebastiaen*. En om dat de Poort aen de zijde meest in 't gesicht staet, heeft hy onsen Heere met S. *Pieter* daer op doen schilderen, soo als die eerst boven de andere, dat is in de voor-gevel stonden.

S. *Pieter* was in de gevankenis door *Neroos* bevel, gelijk op die heilige plaets sal geseit worden; en vele gedoopt hebbende, deden sy door dankbaerheit hem daer uit gaen. Aen dese plaets gekomen ontmoetede hy onsen Heere, over wiens tegenwoordigheit verwondert hy sei: *Heere waer gaet gy?* Ik ga, antwoorde hy na *Romen* om noch eenmael gekruissigt te worden. S. *Pieter* verstont seer haest dese geheimenis, en

bedacht, dat hy hem ook noch soodanigen doot voorseit had, als hy hem de bestiering over sijn Gemeinte gaf, dierhalven hy sich om keerende weder sijnen gang na *Romen* settede, en de Heere in 't verdwijnen liet daer het teeken van sijn voetsolen in een kei, daer de weg mede gestraet was; en hier van heeft dese Kerk den by-naem genomen van de voetstappen; en boven de groote poort stont dese verschijning geschildert. Een soo waerdigen gedachtenis sou misschien verloren gegaen hebben, ten ware *Regimaldus Polus* Engelsman Cardinael gemaekt van *Paulus de 3.* in 't jaer 1536. die had doen vernieuwen in een ronde Kapel, in 't midden van de straet gestelt, soo dat die heilige plaetsen zijn, d'een in ronde gestalte, daer *Petrus* CHRISTUM ontmoette, die huiden noch verheven staet, en d'ander in een lankworpige, daer CHRISTUS verdween; en dese is van 't onweder in 't jaer 1637. ter neer geworpen. En hier was *Karel de 5.* als hy binnen *Romen* quam onder *Paulus de 3.* en de Cardinalen hem te gemoet trokken in 't jaer 1536.

Wat nader aen *Romen* loopt 'er voorts een beekje van *Prudentius*, en van *S. Gregorius Almons* beekje genoemt; 't is van korte swier, uitspruitende boven de *Caffarella*; en in de Appische weg vermeerdert zijnde, in een plaets *Acquataccio* geseit, loopt het daer in den Tyber. Dese ruime vlakte heeft den naem van *Acquataccio*, waer een versameling is van berg-werkachtige wateren, die een weinig van daer haer oirsprunk

spronk nemen, en tot de naeste koren-meul dienen; en 't wort verkeerdelijk *Arquataccio* genoemt, willende seggen *Arqua d'Accio*, na den jongeling *Atis* van *Berecintia* de Moeder der Goden bemint. In dese plaets komen 't vee en andere beesten die schruft zijn, of andere siekten hebben, en genesen: 't is beroemt by de Schrijvers, dewijl als het beeld der geseide Godin uit *Frigien* na *Romen* gevoert was, het selfde van een van haer Priesteren hier in gewasschen wierd; en voorts op een wagen gestelt, van twee koeien getrokken, bragten sy dat met groot juuchen des volks in de Stad. Waer uit sy de gewoonte onderhielden van dat jaerlijk met volle statie na de selfde plaets te voeren om van de Priesters gewassen te worden, die haer selven ook wiessen, met al haer gereedschappen, gelijk men by *Ovidius* siet, waer hy in onse tael gebragt, seit.

Daer is een plaets waer Almons soete beek,
Nu naemloos, in den Tyber sich koomt mengen:
De Priester quam van ouds na dese streek
's Jaer sijn Godin, en heiligdommen brengen,
Met volle pracht; om in de stille plassen
Van dese vliet eerbiedig die te wassen.

Voorts van de rechter hand, langs de muuren, koomt men aen de Latinsche Poort.

Van S. Ian aen de Latinsche Poort. 22.

DEse Kapel aen de voet van den Berg *Celius* wierd gebouwt ter eeren van S. *Ian* Evange-

liſt, op de plaets, daer hy ſonder letſel in een ketel met ſiedenden Oly geſet was. Hier was ten tijden der Heidenen een Tempel aen *Diane* toegewijd, waer van *Cicero* ſeit. *Wie weet niet dat L. Piſo in deſe tijden den grootſten en heiligſten Tempel van Diane op den bergh Celius gebouwt heeft.* Sy maekten *Diane* ſoo grooten lief-hebſter van eerbaerheit, dat ſy haer ſeiden, om de ſelfde te bewaren, met andere maegden door de boſſchen en beemden te dwalen: en aen 't inkomen van deſe kerk ſiet men in marmer uitgehouwen, een jager re paerde, met een hond en een landman voor hem.

Deſe kerk had een Geſelſchap in, tot op 't jaer 1044. waer in een Opper-Prieſter was, dien ſommige *Joannes*, andere *Gratianus* noemen, en die naderhand tot Paus verkoren wierd.

Adrianus de 1. vermaekte deſe kerk, in 't jaer 772. Sy had eenige verbeteringen van den Cardinael *Aleſſandro Crivelli* uit *Milanen*; en van den Cardinael *Girolamo Albano* uit *Bergamo*. In de Kapel die voor de Latinſche Poort is leeft men in een marmer dat daer het Vat bewaert wort, daer S. *Jan* in geſet wierd, en noch van den oly, die ſy hier in ſoden, en van de hairen, en van 't bloed, dat ſy hem eerſt ſonder aenſien aentaſtende uit ſijn vel trokken. De regelen in 't Latin daer te leſen, luiden in onſe tael.

Der Martelaren kroon heeft hier den Held bevochten,
Joannes, die het woord des Vaders heeft geſien;
Dien 't woedend volk met ſtok en tang om 't leven brachten
Als hem geen leed met ſienden oly kon geſchien.
Hier is noch d'oly, 't vat, bloed, hairen te bewaren,
Die 't deftig Romen deed eerbiedelijk vergaren.

Deſe

Dese kerk is op den heuvel *Celiolus* geheeten, tot onderscheid van den anderen grooteren, *Celius* genoemt. *Leo de* 10. stelde die onder de bynamen der Cardinalen; en van ouds was sy een klooster der jofferen. Nu is sy 't Kapittel en de Kanoniken van S. *Jan te Lateraen* onderworpen. Daer zijn veel heilige overblijfselen, en de Hoog-tijt is daer op Saterdach na de vijfde Sondagh in de Vasten.

Van S. Cesareus. 23.

IN 't leven van den Heiligen Paus *Sergius* vinden wy dat *Anastasius* aen dese kerk den bynaem gaf van des Heiligen Paleis, en des Keisers; om dat hy daer sijn verblijf hield als hy binnen *Romen* quam.

In dit Keiserlijk en heilig Paleis wierd de voornoemde *Sergius* tot Paus verkoren in 't jaer 687. tegen den Opper-priester, en Opper-diaken der Lateraensche Kerk.

Ook kan men uit *Marlianus* wel afnemen, dat die soodanigen naem gekregen heeft van 't Paleis dat daer was van den prachtigsten *Caracalla*, seggende: Men siet noch aen de voet des *Aventins* aen de voormaels Ardeatische weg, en by tegenwoordig *S. Balbina* seer groote vervallen steen-hoopen van *Caracallaes* bast-stoven met hooge muuren, en half begrave kolomnen van wonderlijke grootheit, en schoonheit. Sy begrepen ook een seer grooten omtrek, en die

water-leiding die door de Capeensche poort loopt bragt voormaels het water in de selvige. Onder de Antoniaensche bad-stoven stelde hy een seer heerlijk Paleis, waer van geen overblijfselen schier meer te sien zijn.

S. Cesareus was een oude Kerk, en gelijk als verlaten, maer *Clemens de* 8. heeft die soodanig vermaekt en verciert, dat het nu een schoone kerk is, en den Diaken *Silvestro Aldobrandino* sijn acht-neef Cardinael gemaekt hebbende, gaf hy hem desen by-naem, die daerom de Cardinael *Cesareo* wierd genoemt; de Priesters des Clementinschen Geselschaps *Somaschi* genoemt, hebben die in. De Feestdach van dese kerk is op den eersten November: het Lichaem van desen roemruchtigen Sant, met dat van *S. Anastasius*, is in 't H. Kruis in Hierusalem, en dit was een van de voornaemste Abdien binnen *Romen*.

Van S. Sixtus. 24.

DE straet op welke dese en de volgende kerk gebouwt staen, was seer beroemt by de Romeinen. Van de Tucht-meester *Appius Claudius* wierd sy de Appische geseit, die van *Constantinus* eer-boog de selfde bestraete tot aen *Capua*, en andere strekten dien voorts noch uit tot *Brundusium* in *Calabrien*, de bergen bevlakkende, en de dalen verhoogende om die te gemakkelijker voor de reisers te maken: daer stont aen yder mijl een pylaer opgericht, in welke men het getal der afgeleide wegen kon lesen; en tusschen

yder

yder van dese pylaren waren veel marmere sitbanken, welke aen de voet-gangers dienden om te rusten, en tot voet-banken voor die van noode hadden te paerde te klimmen.

Dese Kerk wierd gesticht op 't vervallen puin des Tempels van *Mars*, die noch in dese weg van de gemeene Visch-put, 't welk een water was, daer 't volk sich in ging wassen, geeert wierd, en van dese Visch-put nam d'omliggende plaets haren naem. Waer van *Cicero* seide. *Van Romen langs den grootsten Appischen weg na de Tempel van Mars is 't wonderlijk vuil, soo dat men daer niet te voet kan gaen; daer zijn Hoven, en seer veel hutten, en groote menigte van water tot aen de gemeene Visch-put.* Sy wierd toegeeigent aen S. *Sixtus de* 2. Paus en Martelaer, wiens lichaem hier rust: om dat die Sant niet verre van dese Kerk geleden had, buiten de Capeensche Poort, nu van S. *Sebastiaen* genoemt; en hy had tot mede-gesellen in 't Martelaerschap de Santen *Felicissimus* en *Agabitus* sijn Diakenen; en boven die S. *Januarius*, S. *Magnus*, S. *Innocentius*, en *Stephanus* Onder-diakenen: 't welk volgde by den anderen Tempel, die wy van *Mars* geseit hebben; waer van S. *Sixtus* met sijn gebeden een deel ter neer deed storten.

Honorius de 3. uit het Huis der *Savelli*, stont dese kerk toe aen S. *Dominicus*, die daer in woonde, en daer drie dooden in opwekte. In dees selfde plaets vergaderde de voornoemde Sant al de Nonnen by een, die door *Romen* verspreid waren: en hy had selfs de sorg daer over in dit Klooster,

waer sy woonden tot op den tijt van *Pius de 5.* van waer sy naderhand over gebragt wierden in het Klooster dat van *Montemagnanapoli* genoemt is onder den naem van *S. Sixtus*, en van S. *Dominicus*: en met de Nonnen wierd daer noch overgebragt een beeld van de Lieve Vrouw, 't welk sy seggen van *S. Lucas* geschildert te weses: welk beeld met een ommegank van *S. Dominicus* na *S. Sixtus* over gedragen was.

In dese Kerk van *S. Sixtus* zijn de lichamen van hem *S. Sixtus* Paus en Martelaer, en van de *S. S. Felix, Sephirinus, Anterus, Lucius*, en *Lucianus* Pausen, en Martelaren; en van de Santen *Soterus, Calocerus, Parthenius, Lucius*, en *Julius*, Bisschoppen, en Martelaren.

Dese Kerk wierd eerst gesticht van een Joffrouw *Tigride* genoemt, en daerom had die den naem van *Tigride*. Sy wierd vernieuwt in 't jaer 1200. van Paus *Innocentius de* 3. En onder *Paulus de* 2. vermaekte de Cardinael *Pietro Ferrici* de selfde; daer na is sy van *Filippo* de Cardinael *Boncompagno* verciert, en nu is dat gebouw heerlijk voltoit. En 't is daer Hoogtijt op woonsdach na de derde Sondach in de Vasten.

Van de S. S. Nereus en Archileus. 25.

VAn de groote vervalle steen-hoopen, die achter dese Kerk gesien worden, is sy met reden de Antoniaensche genoemt, om dat die zijn van

van een Paleis, en Bad-ſtoven des Keiſers *Antoninus Caracalla*, tot welkers dienſt daer een deel van 't Appiſch water na toe geleid wierd: nu zijn ſy bewaert van de dienaren der Roomſche School. Na 't oirdeel van *Serlius* is 't een gebouw beter te verſtaen van de Diocletiaenſche bad-ſtoven.

De Bad-ſtoven van Caracalla.

De by-naem van *Caracalla* die *Antoninus* aenvaerde, was om dat hy uit *Vrankrijk* ſeker ſlag van Krijgs-kleedingen mede-bragt, ſoodanig genoemt, welke tot aen de hielen quamen, en veeerde veel van de ſelfde aen 't Roomſche volk.

S. S. Nereus en *Archileus*, was een oude kerk, en leelijk gebouwt; maer ſoo haeſt als de Cardinael *Baronius*, deſen by-naem gekregen had, vermaekte hy die ſoodanig, gelijk men ſiet dat die heel ſchoon is: in 't jaer 1597. verkreeg hy van *Clemens de* 8. dat ſy met een ommegank de lichamen van die Santen, en van *Flavia Domitilla* daer mogten brengen, en by ſulken gelegentheit hermaekte hy deſe kerk nieuw uit de grond, en gaf de ſorg daer over aen de Paters van ſijn Verſameling *d'Orateuren*.

Het ſchijnt dat Paus *Leo de* 3. ontrent het jaer 800. deſe kerk vermakende, ſy van een grooter geſtalte is geweeſt, en dat Paus *Sixtus de* 4. die naderhand tot deſe bragt in't Heilig jaer van 1475. En eindelijk heeft de Cardinael *Baronius* die verciert van binnen en buiten met verſcheide ſchilderien; en vernieuwde een gewoonte, die in de

oude Kerken was, van voor 't Hoog Autaer midden in 't ruim twee geſtoelten te ſtellen, om het Evangelie en den Epiſtel daer op te leſen, als de Miſſe geſongen wierd; en ſoo de Paus daer tegenwoordig geweeſt had, was 'er een Cardinael gewoon de Predicatie te doen.

Voorts was met volle ſtatie het overbrengen van deſe Heilige Lichamen, dat van de Kerk van S. *Adriaen* tot in deſe gedaen wierd, in 't voorſeide jaer van 1597. op den 12. Mei, wanneer van de Heilige Kerk haer jaerlijkſche gedachtenis gehouden wort. In 't uitkomen van S. *Adriaen* draeiden ſy door 't Raven vleeſch-huis, en gaende door de Kerk van *Jeſus* klommen ſy op het *Kapitool*, en van daer wierden ſy ontfangen van drie ſeer oude Zege-bogen, voormaels opgerichtaen de Keiſeren *Severus*, *Titus*, en *Conſtantinus*, die alle afkoomſtig waren met de S. *Domitilla* uit het alder-doorluchtigſte Huis der *Flavien*. Dierhalven begon het Roomſche volk met de gewonelijke offeranden alle jaren deſe Kerk weder te eeren, en aengaende de Hoogtijt wierd ſy weder vervoegt met de naeſte van S. *Sixtus* op den Woonſdach, die na den derden Sondach in de Vaſten koomt.

Deſe Kerk wierd gebouwt, waer van ouds de Tempel van *Iſis* geſtaen had. En kreeg den naem van *Faſciola*, of na eenige Vrouw die den ſelfden ſtichtede, of na 't Windelken *Faſcia*, dat volgens ſommige S. *Pieter* daer ontviel, met het welk hy ſijn been bewonden had van de boeien in de gevangenis verſeert, wanneer hy uit *Romen* trok.

Het

Het vierkant ſtuk van S. *Flavia* is van den Ridder *Chriſtofaro Pomarancio*, die ook noch in de *Clementine* van S. *Pieter* een ſeer wonderlijk ſtuk geſchildert heeft; en 't hoog uit-gebeeld loofwerk in deſe Kapel is van hem; en inſgelijks heeft hy in de Lieve Vrouw der Trappen her eerſte ſtuk aen de ſlinker hand gemaekt.

Een weinig vorder, loopt het Marraniſch water dwerſch over de weg, om dat het uit ſekere velden ſijn oirſpronk neemt, welke ſy ſeggen aen *Marius* toegekomen te hebben; en huiden dient het of voor de Hoven of voor de molens.

Andere gelooven dat dit beekje uit een kaſteel ſproot *Mariano* genoemt, en dat van die naem het woord van *Marrana* ſou voort-gekomen zijn. Sommige andere meenen dat dit een vliet uit het Appiſch water is, en *Marlianus* denkt dat dit de Erkulaenſche beek ſou konnen weſen, en andere het water *Crabra*.

Deſe omliggende plaetſen wierden van de krijgs-knechten van *Badula* door ſijn toe-naem *Totila* genoemt onder 't gebied van *Juſtiniaen* wreedelijk verbrand.

En dien brand was ſoo groot dat *Pomponius Letus* in het 2. boek van 't Kort begrijp ſijner Roomſche geſchiedeniſſen geſchreven heeft. *Niet al de gebouwen zijn tot aſſchen gekomen, maer nochtans heeft dien brand drie geheele Wijkken, te weten de Capeenſche Poort, de gemeene Viſch-put, en den Aventin ſoodanig verteert, dat ſy noch toen, noch naderhand ſouden konnen herſtelt worden.*

Van S. Balbina. 26.

DEse kerk is op den Aventinschen Berg, en wierd van *S. Gregorius* ingewijd, en is een by-naem eens Cardinaels, en daer is de Hoogtijt op Dijnsdach na den tweeden Sondach in de Vasten. In welken dach het Kapittel van S. *Pieter* daer Misse koomt doen; en alle dagen zijn daer seven jaren aflaet, en men heeft daer de lichamen van *S. Balbina*, van *S. Quirinus*, en van vijf andere Santen.

Anastasius dese kerk buiten *Romen* stellende, hebben sommige gedacht, dat het een van die sou wesen, welke *S. Marcus* stichtede. Naderhand is dese kerk menigmael vermaekt geworden, als van *S. Gregorius de* 3. in 't jaer 731. en van *Paulus de* 2. in 't jaer 1464. en in 't jaer 1599. van de Cardinael *Pompeo Arigone*, die de selfde tot sijn bynaem had; eindelijk onder 't besorgen der Heremiten van *Augustinus* geweest hebbende, vereenigde *Pius de* 4. de selfde met het Kapittel van *S. Pieter* op den *Vatikaen*.

De begraef-plaets van *Balbina* was buiten *Romen* op de Ardeatinsche weg, gelijk de geleerde *Ugonius* schrijft. In dese kerk bloeide *Christophorus Persona* Eerste van die plaets, Opsiender gemaekt van de Vatikaensche Boekschat in 't jaer 1484. En hier ontrent was in oude tijden de Tempel van *Silvanus*.

Van

Van S. Saba Abdie. 27.

S. *Silvia* Moeder van *S. Gregorius* Paus, eerſte van dien naem, hier ontrent wonende in een plaets, de *Nieuwe Celle* genoemt, ſond van daer alle daeg aen *S. Gregorius* een ſchootel in 't water gekookte kruiden, ſoo groot was de matigheit, en 't ſtreng leven van deſen dienaer Godts, en van ſijn Godtvruchtige Moeder *Silvia*.

Wat belangt de oudheit van deſe kerk wy konnen die afneemen van dat ſy een der twintig beVoorrechte Abdien geweeſt is in 't Roomſche Hof ontrent den Hoogſten Paus; en in de ſelfde waren Griekſche Moniken, onder welke (in 't jaer 772. als *Adrianus de* 1. tot Paus verkoren wierd) een zijnde Pieter genoemt, ſond hy hem als ſijn Geſand met den Opper-prieſter van *S. Pieter* op den *Vatikaen*, die toen noch geen van de Cardinalen was, na de Niceenſche Kerk-vergadering, om de tegenſtanders der heilige Beelden te verdoemen. Ten laetſten de Grieken met haer ſcheuringen en ketterien van de Kerk van *Romen* afwijkkende, na dat deſe Abdie onder de beſtiering der Pauſen geſtaen had, beliefde 't *Gregorius de* 13. die aen te leggen in *S. Apollinaris* tot ſtichting des Duitſchen Geſelſchaps. Hier is de Rok van *S. Saba*, daer groote kracht uit koomt om veel ſiekten te geneſen. En men ſiet daer het oude graf van

marmer

marmer van *Vespasiaen*, en van *Titus* Roomsche Keiseren.

Van S. Prisca. 28.

HIer siet men een fontein, van *Faunus* geseit, wien sy voor soon hielden van *Picus* Koning van *Toskanen*. De Heidenen versierden, dat de *Faunen* en *Satirs* Goden der bosschen, en beemden waren; en dat dierhalven desen *Aventinschen* berg, om vol van boomen te weesen, de verblijf-plaets der selfder was; en dat de Konink *Numa Pompilius* begeerig om te weten hoe in de lucht de blixemen en donderen geschiedden, met welke weetenschap sy de *Faunen* en *Satirs* begaefd

gaeft hielden, de felvige gevangen deed nemen, haer eerft dronkig gemaekt hebbende met krachtige wijnen, die hy in haer af-weſen daer met veel vaten doen ſtellen had.

Naderhand den H. Apoſtel *Petrus* d'eerſtemael tot *Romen* gekomen, ſtichte hy deſe plaets, welke by Keiſers *Decius* Bad-ſtoven is, en ontrent den ouden Tempel van *Diane*; en gelijk andere ſeggen, ſoo waren in deſe ſtreek ook noch de Bad-ſtoven van *Varro*, en 't Paleis van *Trajaen*; en hy maekte dat van een godlooſe, een heilige plaets, door den Doop, die hy met het water uit deſe bron aen vele gaf, en in deſe Kerk wort noch het Vat bewaert dat hy hier toe beſigde. Dit moeſt eenige afgeſonderde plaets hier onder de boomen weſen, van geringe lieden bewoont,

Twee andere Pauſen hermaekten die, *Adrianus de* 1. in't jaer 772. en *Caliſtus de* 3. in 't jaer 1455. en van hem leeſt men daer deſe veerſen.

Prima vbi ab Euandro ſacrata eſt Herculis ara,
Vrbis Romanæ prima ſuperſtitio.
Poſt vbi ſtructa ædes longe celebrata Dianæ,
Structaq; tot veterum templa pudenda Deum,
Montis Auentini nunc facta eſt gloria maior,
Vnius veri relligione Dei.
Præcipue ob Priſcæ quod cernis nobile templum,
Quod priſcum merito par ſibi nomen habet.
Nam Petrus id coluit populos dum ſæpe doceret,
Dum faceret magno ſacraque ſæpe Deo.
Dum quos Faunorum fontes deceperat error,
Hic melius ſacra purificaret aqua.

Quod

Quod demum multis se se voluentibus annis
Corruit haud vlla subueniente manu.
Summus & Antistes Calistus Tertius ipsum
Extulit, omne eius restituitque decus.
Cui simul æternæ tribuit dona ampla salutis,
Ipsius ne qua parte careret ope.

Welke in onse tael gerijmt dus luiden:

Daer eerst aen Herkules Euander 't antaer wijdev
Na 't eerste by-geloof van Romens oude tijden,
En daer ook naderhand de Temp' len mogten staen
Van soo veel valsche Goon, by sonder van Diaen;
Heeft nu den Aventin in roem seer toegenomen,
Mits daer de rechte grond van Godts-dienst is gekomen:
Voornaem' lijk nu men hier den schoonen Tempel siet
Van Prisca, die men wel met recht soodanig hiet:
Daer voormaels Petrus dien uytnemen kon veweeren,
Als hy de volkeren quam rechte wijsheit leeren;
En dat hy dikwils daer de Godts-dienst heeft volbracht,
Waer door die groote Godt sich geeft aen ons geslacht.
Terwijl hy dese bron door 't wangeloof bedrogen
Van Faunen, heiliglijk komt suiv' ren van die logen.
Het welk door dien 't op 't laest door d'oude jaren viel,
Vermits dat niet een mensch daer meer de hand aen hiel,
Heeft noch de Paus Califf de derde dit verheven,
En daer weer d'eerste glans ten vollen aen gegeven.
Waer toe hy 't mildelijk met aflaet heeft verrijkt,
Soo dat het schier voor geen in heil' ge schatten wijkt.

Men heeft voor desen Paus dat sy nieuw uit de grond vermaekt wierd in 't jaer 1098. van een, die den naem daer van voerde, maer men leest tijn eigen naem niet; en als het noodig was het lichaem van *S. Prisca* te vervoeren, stelden sy dat in een andere Kerk; en *Gualter* Bisschop van Parijs

Paris sich toen binnen *Romen* vindende, verkreeg van den selfden Naem-voerder een stuk van 't Hooft van *S. Prisca*.

Nu den ouden naem der Heiligen *Aquila* en *Prisceilla* aen dese kerk verandert zijnde in dien van *S. Prisca*, maegt en Martelares, welke in den ouderdom van dertien jaren haer leven om *Christus* wil overgaf, in 't dertiende jaer van Keiser *Claudius*; wierd de selfde gedachtenis hier vernieuwt met schilderien.

Sy wierd gedoopt in 't tweede jaer *Claudius*, noch niet meer dan twee jaren oud; en even op dit selfde jaer quam *S. Pieter* binnen *Romen*, daer de Raeds-heer *Pudens* hem onthaelde. De Vader van *S. Prisca* was Borgemeester van *Romen*, dien *S. Pieter* met sijn dochter doopte. Noch 't en moet niemand vremd dunkken dat *S. Prisca* de eerste Martelares onder de Jonkvrouwen worr gestelt, *S. Tecla*, in 't vijfde jaer van *Claudius*, en *S. Prisca* in sijn dertiende geleden hebbende. Om dat dese verstaen wort de eerste Martelares van 't Westen, en die van 't Oosten geweest te zijn. De Cardinael van desen bynaem, verlaet sijn eigen naem, en wort na dese genoemt; waerom huidensdaegs de Cardinalen, of na haer toe-namen, of na de by-namen van haer kerken genoemt worden.

De Cardinael *Benedetto Guistiniano* herbouwde de gevel nieuw, en trok die in een beter gestalte op, de plaets daer voor verwijdende. Hy vernieuwde insgelijks de biegt-plaets met de Kapel daer onder, welkers Autaer die wesen sou,

welke

welke S. *Pieter* inwijde, en waer op de Lichamen geſtelt wierden der Heiligen *Aquila*, *Priſcilla*, en *Priſca*. Voorts deed hy heel de Kerk blinken met een ſchoon vergult verwelffel, en bezijden de Kerk gaf hy 't begin aen de woningen der gene die 't opſicht over de ſelfde hebben, en zijn de Broeders van S. *Auguſtin*, uit de *H. Maria des Volks*; en dit was ontrent het jaer 1600. Soo dat onder de oude gedachteniſſen der heilige plaetſen binnen *Romen*, dit de alderwaerdigſte is om beſocht te worden, op den 18. January, Feeſt-dach van S. *Priſca*, en op dien van de Hoogtijt, welke koomt op den heiligen Dijnſdach.

Boven het Hoog Autaer is de ſchildery van *Paſſignano*, gelijk hy noch in S. *Pieter* ſeer heerlijke ſtukken heeft.

Van hier koomt men op de plaets van S. *Gregorius*, waer her *Septizonium* ſtont, een graſtede (ſoo ſommige willen) van *Septimius Severus*, en om de voorſeide plaets wijd uit te breiden, wierd dat gants ter aerden geſmeten door Paus *Sixtus de 6*. En van hier deed de grouwelijke *Nero* den brand ſijn begin nemen, daer *Romen* ſes dagen en ſeven nachten door brandde; en onder ſoodanigen dekmantel begon 't vervolg der Chriſtenen.

Van

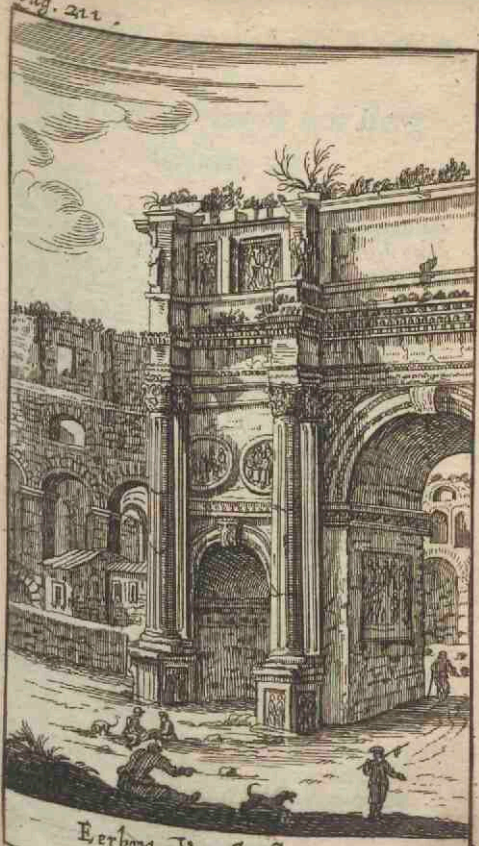

Eerboog van Constantin.

Van S. Gregorius op den Berg Celius. 29.

S. *Gregorius* aen de eer-boog van *Conſtantin* is ſoo genoemt, tot onderſcheid van de twee andere Kerken aen S. *Gregorius* toegewijd, en wort aen de eerboog van *Conſtantin* geſeit, om dat men van de zijde des *Coliſeums*, of wel van het Marſiſche Velt daer na toe komende, onder door de voorſeide Eerboog gaet, van 't Roomſche volk ter eeren en heerlijkheit des Grooten *Conſtantins* gebouwt, om dat hy *Maxentius* verdreven en de *Ponte Molle*, of weeke Brug in den *Tyber* af geworpen, en oirſaek van veel ruſte des voorſeiden volks geweeſt had, gelijk de opſchriften dat betuigen, en de vertooningen aen de ſelfde Eerboog dat te kennen geven; welke ſchoon van een Heidenſchen Raed gemaekt, ſoo leeſtmen daer nochtans, dat *Conſtantin* door Goddelijken drift de Zege tegen den Dwijngeland bevochten had: daer ſijn uitgehouwe beeldeniſſen aen, en eenige beelden, welkers hoofden van *Laurens de Medicis* na *Florencen* gevoert wierden. *Marlianus* merkt daer aen, dat het opperſte deel van deſe Borg gemaekt is met de Overblijſſelen des Eerboogs van *Trajaen*. Men vind die in eenig Schrijver genoemt de Eerboog der *Traſi*: en 't is waerſchijnelijk dat hier de oude Raed-huiſen waren in welke de Prieſteren woonden.

Daer

Daer tegenwoordig deſe kerk ſtaet, was voormaels het Vaderlijk huis van *S. Gregorius de 1. de Groote* genoemt door ſijn geleertheit, en voordeelen aen de Kerke Godts gedaen, die 't ſelfde toewijde aen de H. Apoſtel *Andreas*, hoe wel die huiden *S. Gregorius* geſeit wort. Op aller Zielen dach met gants *d'Octave* zijn daer veel Aflaten, en quijtſcheldingen voor de Afgeſtorvene; en die aen eenigen Autaer in deſe Kerk op de voorſeide tijt Miſſe doet, verloſt een ziel uit het vagevyer: voorts in 't overige van 't jaer zijn daer vier bevoorrechte Autaren; den Hoogen, en de twee aen weder zijden, en dien aen de rechter hand aen 't inkomen van de Kerk. Het klein Kapelleken na de Heiligdoms plaets, in 't welk geen Autaer is, daer in ſeggen ſy, dat *S. Gregorius* plach te ruſten. Daer is een arm van de voorſeide Sant, een been van *S. Pantaleon*, en veel andere overblijfſelen. Hier zijn de Camaldolenſiſche Moniken, haer Stichter was *S. Romualdus* eerſte Monik van *S. Benedictus*, die een begin aen de tegenwoordige Orden gaf ontrent het jaer 970. Sy worden *Camaldolenſiſche* geheeten, van wegen haer ſoo beroemde heilige wildernis van *Camaldoli*, geſticht van den geſeiden *S. Romualdus* in de plaets *Camaldoli* genoemt. Het is daer Hoogtijt in deſe kerk op den dach van de *S.S. Johannes*, en *Paulus*, dat is den eerſten Vrydach in de Vaſten. Voorts ſiet men daer een ſchoone Kapel aen *S. Gregorius* toegewijd, die van *Caraccioli* beſchildert is, door de Cardinael *Salviati* gemaekt; welke inſgelijks de trappen voor de kerk

her-

herstelde, en daer een groote plaets deed op-ruimen, als men noch siet. Dese Kerk was een der twintig voornaemste Abdien binnen *Romen*.

Men gelooft, dat de voorsz. vier Autaren van *S. Gregorius* ingewijd zijn voor de zielen der Overledenen, en dat de Kapel daer by, welke is op 't uitterste des hoeks aen de rechter hand, sijn Celle was, of wel daer hy placht Misse te doen, om dat hy voor sijn Pausdom in dit sijn Klooster leefde onder den Regel van *S. Benedictus*, en had twee Abten, aen welke hy onderworpen was, *Hilarion*, en *Maximianus*, en in welkers plaets hy naderhand quam.

De godts-dienstigheit der dertig Missen van *S. Gregorius* had haer oirspronk uit dit volgende. Een Monik *Justus* genoemt ter doot toe krank zijnde, beleed dat hy heimelijk drie kroonen had, 't welk aen *S. Gregorius* over-gebragt, belaste hy dat geen Monik sich namaels in soodanigen krankheit van sijn weereldschen broeder sou mogen laten dienen. Als hy daer na gestorven was deed hy hem met die drie kroonen begraven om d'andere daer van af te schrikken; voorts beval hy dat dertig dagen lank over hem sou Misse gehouden worden met gesangen, ten einde van welke hy gants blinkende voor sijn vleeschelijken broeder verscheen.

Hier uit, gelijk ik geseit heb, is onder 't Geloovig Volk een bysondere godts-dienstigheit voort gekomen, welke tot heden noch onderhouden wort, van voor een Overledenen dertig Missen te doen, en dese Kerk te besoeken van den

twee-

tweeden dach van November (den dach aller Zielen) tot door de acht volgende dagen.

De Feestdach wort hier gehouden op den dach van sijn salich verscheiden, het welk was op den 12. van Maert, met de gewonelijke offeranden des Roomschen volks. Dese plaets bleef hondert jaren na de doot van *S. Gregorius* gants van sijn Moniken verlaten; maer *Gregorius de 2.* een Romein, tot Hooft der Kerk verkoren zijnde, en van de selfde Orden van *S. Benedictus*, deed hy daer sijn Moniken weder in komen. Eindelijk wierd dat een Abdie gemaekt, en tot een Bevelhebberschap gegeven; nochtans hebben wy 't jaer, wanneer de Benedictiner Moniken berooft wierden van dese heilige plaets, en die aen de Camaldonensische is te bewaren gegeven, nergens konnen vinden.

Wy weten wel, dat door de gedachtenis in drie plaetsen van dese Kerk by den H. Paus *Gregorius* gegeven, d'Abten Cardinalen niet na-gelaten hebben de selfde te vernieuwen. Van de eerste plaets, dat de Celle of Kapel van dien Sant is geweest, hebben wy hier voren gesproken. d'Andere is met de Kerk vereenigt aen de slinker hand, daer een Beeld staet met de Lieve Vrouw, 't welk men houd tot *S. Gregorius* gesproken te hebben. En dierhalven wilde de Cardinael *Antonio Maria Salviato* die met een Kapel vereeren; en om een plaets voor de Kerk te maken, na welke men door een naeuwe straet moest opklimmen, bevlakte hy een van sijn Wijngaerden tot groote verciering van de Kerk, en gemak van 't volk, dat op de voor-

voorseide *Octave* aller Zielen in seer groot getal daer na toe koomt.

De Cardinael *Scipione Borgese* heeft voor de Kerk een seer heerlijke Wandel-dreef gemaekt (Bouw-konst van *Soria*) gants uit arduin seer heerlijk gewrocht, als hy Abt daer van was. En dese Kerk is in tijden van pest gestelt geweest voor een van de seven Kerken binnen *Romen*. En dierhalven is daer dese gedachtenis in marmer gehouwen.

D. O. M.

Urbanus VIII. Pont. Opt. Max. sempiternæ, ac saustissimæ memoriæ. Quod sæuientis per plurimas Italiæ partes contagij periculo Ecclesiam Diuo sacram Gregorio felici quondam pro hac Urbe vitiati Cæli labe contacta apud Deum, cælestisque Militiæ Principem aduocato S. Pauli vni ex septem Ecclesijs substituerit. Monaci Camaldulenses deuoti argumentum animi posuere.

ANNO DOMINI MDCXXX.

't Welk beteekent; *Aen den Oppersten Machtigsten Godt. Paus Urbanus de 8. eeuwiger en gelukkiger gedachtenis. Om dat hy door 't gevaer der in de meeste deelen van Italien woedende besmetting, de Kerk aen den Heiligen Gregorius toegewijd, eertijts voor dese Stad tegen de smetselijke quael der verdorvene lucht in plaets van den gelukkigen voorspraek by Godt en den Vorst der Hemelscher heirscharen*, S. *Paulus*

een

een der seven Kerken gestelt heeft, hebben de Camaldolensische Monniken tot teeken van een onderdanig gemoed hem dit opgericht. In 't jaer des Heeren 1630.

Van S. Silvia. 30.

SY was Moeder van *S. Gregorius* Paus, en woonde by de Kerk van *S. Saba*, waer sy na haer dood een Gebede-plaets maekten; maer om dat haer soon haer in dit Klooster had doen uitschilderen, is het wel te gelooven, dat haer lichaem daer ook begraven was; maer om dat die gedachtenis van haer Gebede-plaets genomen wierd, wilde de Cardinael *Baronius* die daer in vernieuwen, als hem dese Abdie te beheerschen gegeven was, en boven 't Autaer stelde hy een beeld van de selfde uit een seer witten steen gehouwen, nemende het afbeeldsel van de voorseide schildery, 't is een beeld-werk van *Francisino*. Naderhand in 't jaer 1608. maekte de Cardinael *Scipione Borgese* Neef van *Paulus de 5.* daer het oversteeksel, en vercierde dat met schilderien, en de Feestdach van die Santin wort gehouden op den 5. November.

De voorseide Cardinael liet in dese Gebedeplaets twee saken uit-beelden; d'eene in schildery, d'andere in twee marmeren, en beide voorgevallen in 't leven van *S. Gregorius*; die als hy daer Monik was, dese als hy Paus was, en in 't Lateraensche Paleis woonde.

Laer

Laet ons nu tot dese gedachtenis komen, die hier geeert wort in de persoon van S. *Gregorius*; en is, dat hy Paus zijnde, dagelijks aen twaelf arme lieden te eten gaf, en noch het hand-water eer sy aen de tafel saten, welke niet verre van de sijne stont. In dit werk van barmhertigheit had onsen Heer soo grooten wel-gevallen, dat hy sich op een dach daer selfs tegenwoordig begaf, en of hy wel verdween als S. *Gregorius* tot hem naderde, om hem het hand-water te geven, soo maekte hy de volgende nacht hem bekent.

Hy op een anderen dach merkende dat d'arme dertien in 't getal waren, en sijn Aelmoessenier vragende, waerom hy 't heilige getal der Apostelen niet na quam, kreeg tot antwoord dat hy daer niet meer dan twaelf sag, dus sweeg de Paus toen daer op; maer de maeltijt geeindigt zijnde, riep hy hem die buiten de twaelf gewonelijke plaetsen gesteten had, en hem aen een kant trekkende, vraegde hy wie hy was? Ik ben, antwoorde hy, een Engel, en den selfden die soo dikwils om aelmoessen voor uw Klooster heb komen bidden, en na twaelfpenningen in meer malen gekregen te hebben, had ik daer van een silveren schotel, en over soodanigen barmhertigheit zy nu CHRISTUS Stad-houder; en dat geseit hebbende verdween hy. En dit voorgevallen zijnde in sijn Lateraens Paleis; hebben sy de marmere tafel daer de voorseide armen aen aten van daer in dese Gebede-plaets gebragt; en de Cardinael *Baronius* heeft het beeld van S. *Gregorius* daer boven op doen stellen, 't welk sit, uit witten mar-

mer gehouwen, eigentlijk gemaekt na een van sijn oude afbeeldsels.

S. Gregorius dan, eer hy Paus was, in dit kloosster, een scherp en streng leven leidende, plach sijn Moeder hem daer een silvere schotel met moes te senden, en op een dach de Moniken dat silver vat aen *S. Silvia* niet weder gesonden hebbende, wierd die tot een aelmoes gegeven met een gelegentheit die waerdig is geweten te worden, op dat wy met eenen mogten sien hoe armelijk sy daer leefden, en hoe grooten mildadigheit sy ontrent de arme gebruikten.

Op een dach quam daer dan voor de poort in koopmans gewaed, een die sei schipbreuk geleden te hebben, en versocht dierhalven een aelmoes van den Abt *S. Gregorius*, en hy deed hem gunstelijk de selfde geven; maer tot drie malen wederkeerende, en klagende dat hem noch weinig gegeven was, vraegde *S. Gregorius* eindelijk aen den dienaer of daer noch iets was om de arme te vertroosten: daer is anders niet antwoorde hy, als de schotel, in welke van uw Moeder het moes gebragt wort: Geef hem die dan, seid' hy. Naderhand verstont men dat het een Engel geweest had daer de drie aelmoessen aen gedaen waren.

Het beeld van *S. Gregorius* wierd grof beworpen van *Michel Angelo*, en daer na ten einde gebragt van *Francioſino*.

Van

Van S. Andries. 31.

In de voorgaende Kerk is geseit, dat S. *Gregorius* aen 't uitterste deel van desen berg sijn Paleis hebbende, daer een Klooster met een Kerk stichtede, welke hy aen den Apostel S. *Andries* toeeigende; maer de Cardinael *Baronius* de selfde schier verbroken vindende, als hy de Abdie onder sijn beheersching had, vermackte de selfde; en sijn navolger *Scipione Borgese* voltoide die in het jaer 1608. En 't vierkante stuk is van de hand des Ridders *Pomarancius*; de Geschiedenis op de muur aen de rechter hand van 't autaer is van *Guido Reni*, van wie noch de twee stukken zijn binnen in 't badt van S. *Cecilia*, met het ronde der Lieve Vrouw op die Ouwel-kas: d'andere Geschiedenis voorts aen de slinke hand op de muur is van *Domenichini*, die in S. *Pieter* dat heerlijk stuk heeft van S. *Sebastiaen*.

't Wort gehouden, dat de Moeder van S. *Gregorius* met de twee Susters van sijn Vader in dese Kerk heerlijke graf-steden hadden, onder de Heilige Vrouwen die in den Hemel heerschen, getelt wordende. Van de Santin sijn Moeder *Silvia* is nu in hare kerk al geseit; en hier zijn nu haer Nichten noch overig, welke waren de Moeien van S. *Gregorius*, die *Trasilla*, *Emiliana*, en *Gordiana* genoemt wierden.

Sy begonden gesamentlijk een Godtsdienstig geestelijk leven te leiden met belofte van eeuwige suiverheit in het Huis van haer Vader;

en hy had hier sijn Paleis: en na dat sy met grooten yver daer eenigen tijt in volherd hadden, liep *Gordiana* gants buiten spoor, en vertoonde teekenen van ydelheit, en lichtvaerdigheit, hoe wel dat de andere twee Susteren niet na-lieten haer te bestraffen; en sy bedacht haer somtijts een weinig, maer keerde niet te min altijt weder tot haer ongebondene gewoonten, en nam soo veel te ruimer toom, als sy door haer Susteren doot van alle banden ontslagen was.

In de Huis-leeringen van *S. Gregorius* is 'er een welke *S. Andries* eens in dese Kerk geleert heeft; aen wien binnen *Romen* veel kerken toegewijd zijnde, dese wel van de oudste is: by wat gelegentheit voorts dese kerk aen *S. Andries* toegeeigent is, sal ontrent het Gast-huis van *S. Jan te Lateraen* geseit worden.

Van S. Barbara. 32.

DEse Heilige plaets wort onder den naem van *Oratorie* genoemt, misschien om dat gelijk in onse tijden de *Oratorien* van de Weereldlijke gesticht worden by de Kerken der Geestelijke, om van de selfde tot eenige bysondere Godts-dienstigheden gebruikt te worden; soo moest het toen ook wesen. En van dese Heilige gedachtenis, gelijk als van de andere nu voren verhaelde, heeft de Cardinael *Cæsar Baronius* een yverig opwekker geweest.

Van

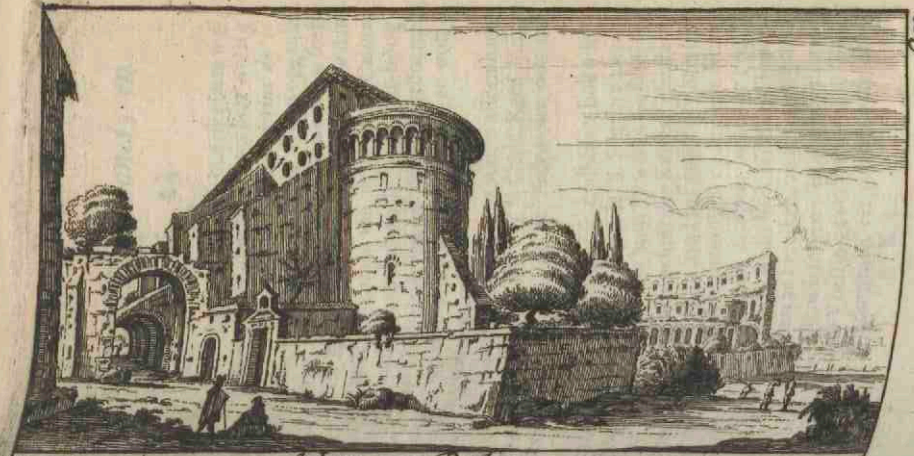

S. Joannes, en Paulus.

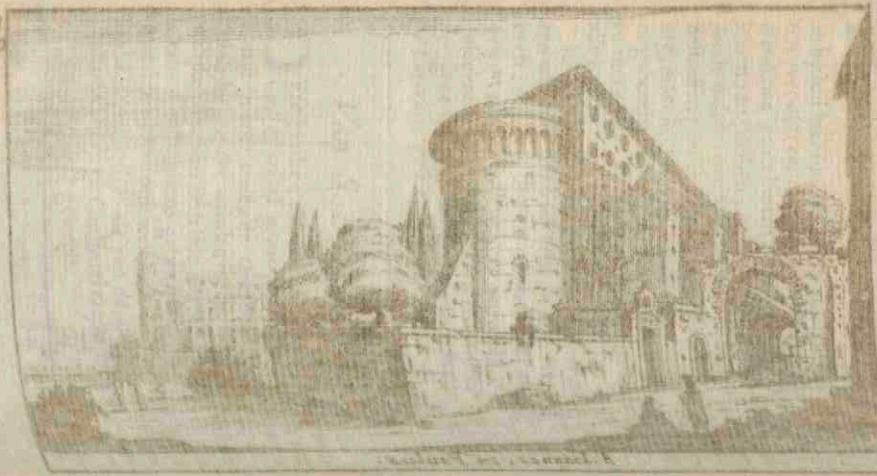

Van de S. S. Joannes, en Paulus. 33.

VAn vier saken die van ouds in dese plaets waren, is van een alleen de naem hier overgebleven tot aen de tijden van *S. Gregorius de* 1. het welk was in 't jaer 600. en dit is den opgank van *Scaurus*. 't Geslacht van de *Scauren* was seer edel binnen *Romen*; maer wat voor gebouw dat het aen 't ander opkomen van desen berg *Celius* had, leest men niet; behalven dat by de Eer-boog van *Titus* een Paleis van de *Scauren* genoemt wort, in welkers voor-hof kolomnen van wonderlijke groote waren.

Van d'andere oudheden vertoonen alleen haer de vervalle muuren, als van 't Oude Raed-huis, en dat van *Hostilius*, en de *Rostra* die ook de oude geseit worden.

Boven op dese vervallene oudheden bouwden over veel honderden jaren de S. S. gebroederen *Joannes* en *Paulus* haer huis. Sy waren Gesnedene van *S. Constanza*, dochter des Keisers *Constantinus de Groote*, en in sijn Hof hadden sy heerlijke en aensienelijke bedieningen en ampten. Maer sy Nonne geworden in *S. Agnes* buiten de Poort *Pia*; betrachteden sy in dit haer Huis de Christelijke volmaecktheit te bereiken, voornamelijk in't herbergen der vremdelingen; en om hovelingen van soo grooten Vorstin geweest te hebben, hadden sy vele rijkdommen vergadert; waer door

d'Afvalligen *Iuliaen* bewogen wiert haer tot sijnē dienst uit 't et Oosten te roepen; maer hy wilde dat sy eerst soudē afstant doen van 't aengenomen geloof; en om hier in tot sijn oogwit te komē, gaf hy dien last aen een binnen *Romen Terentianus* geheeten.

Hy quam dan tot haer op een avond, een gouden Beeldeken van *Iupijn* dragende, op dat sy daer liefelijke reuk-werken aen offeren souden; en haer stantvastig siende, en wetende dat sy seer geacht waren van 't Roomsche volk, dacht hy hen daer heimelijk te doen sterven: dierhalven deed hy ten drie uuren in der nacht een graf delven, dat een weinig onder d'aerde henen quam, en daer in deed hy haer op een marmer-steen het Hooft afslaen, en stroide naderhand uit, dat hy door bevel van *Iuliaen* haer in hechtenis had genomen: maer korte dagen daer na de boose geesten varende in den eenigen soon van *Terentianus*, maekten sy dat ombrengen ruchtbaer. Waer over *Terentianus* ten hoogsten bedroeft, quam hy daer van de Heilige Martelaren vergiffenis bidden, en sy vonden genade; soo dat de boose geesten uit sijn soon verdreven, en sy beide door het Christelijk geloof verlicht wierden: maer hoedanig haer eindе geweest zy weet men niet, anders dan dat *Terentianus* het leven deser Heiligen beschreef; en tot op den huidigen dach siet men midden in dese kerk aen de rechter hand het hol daer sy in wierden geleid om voor CHRISTUS haer hooft te verliesen: en de marmer-steen daer wat uit getrokken, met heilig bloed bevlekt, wierd voor aen op de aerde neer gelegt, dicht by dat voor-

voorſeide hol, op dat die bequamelijk van yder een moge geſien en aengerocht worden.

Deſe kerk heeft den by-naem van *Pammachius* om dat hy die ſtichtede; ſy heeft drie wijdten, en is van twintig kolomnen ondersteunt. Deſe *Pammachius* was een ſeer godts-dienſtig yveraer voor *S. Hieronimus*, en had tot huis-vrouw de dochter van *S. Paula* Roomſche Vrouw, *Paulina* geheeten na den naem van haer Moeder.

Deſe voorſz. *Pammachius* naderhand weduwenaer geworden, en ſonder kinderen zijnde, begaf ſich in een kloofter; en op deſen berg dat een deel is van de *Celius*, woonde hy met andere Moniken in dat ſelfde huis der *S. S. Ioannes* en *Paulus*.

Na dit roemruchtig Martelaerſchap vertoefde de goddelijke rechtvaerdigheit niet lang met *Julianen* te ſtraffen; ſoo dat hy in den oorloog verſlagen bleef, dien hy tegen de Perſianen voerde: waer door in alle deelen des weerelds de Chriſtelijke Religie meer en meer toenemende, *Pammachius* ter eeren van deſe Santen daer een kerk met een kloofter bouwde, daer hy hooft van die Moniken was, en beſloot ſijn meeſter *S. Hieronimus* na te volgen. *S. Pammachius* ſtierfals de Gothen *Romen* belegert hadden, 't welk was in 't jaer 410. En op den 30. Auguſt ſtelt het Roomſch Martelaersboek ſijn gedachtenis; en 't is te gelooven dat hy in deſe ſijn kerk begraven wierd.

Men vind deſe Kerk door veel Roomſche Paus ſen vereert, onder welke was *S. Gregorius de* 1. die na 200. jaren haer inkoomſten beveſtigden welke *S. Pammachius* daer aen gegeven had, en

ſtelde die onder 't getal der vaſtens Hoogtijden, den eerſten Vrydach daer aen gevende; en in de derde Sondach na de Drievuldigheit quam hy hier leeren. Men leeſt dat de Roomſche Pauſen hier woonden; maer 't en wort niet genoemt wie die waren, noch ook in welken tijt. 't Is ſeker, dat van deſen by-naem, die Prieſter Cardinael is, drie tot het Pauſdom zijn opgeklommen, van welke twee Santen waren, *Joannes de* 1. en *Agapitus de* 1. de derde was *Honorius de* 3.

't Is ook noch ſeker, dat de twee eerſte hier niet quamen wonen, om dat ſy voor de geſeide S. *Gregorius* geweeſt zijn, in welken tijt de Moniken van S. *Pammachius* hier ſaten. Het ſchijnt dan dat *Honorius de* 3. hier quam, als hy ſijn Paleis verliet ontrent S. *Sabina* by de Paters van S. *Dominicus*.

Daer na deſe Moniken hier ontbrekende in het jaer 1216. gaf hy daer een Geſelſchap aen: maer van de Kanoniken ook een weinig minder als verlaten zijnde, dewijl de Pauſen daer niet meer quamen; en de Cardinael *Latinus Urſinus* in het jaer 1454. de ſelfde tot ſijn by-naem hebbende, verkreeg hy die van Paus *Nicolaes de* 5. voor de Broeders *Jeſuaten*. Deſe komen van S. *Joannes Colombini*. *Urbanus de* 5. in't jaer 1467. die hebbende doen onderſoeken, ſtont haer Orden toe, en gaf hen haer kleeding, welke ſy dragen onder den Regel der Heremiten van S. *Auguſtin*. En als ſy mede van S. *Hieronimus* genoemt worden, dat is, om dat ſy hem byſonder tot Voorſpraek en Beſcherm-heer hebben.

Deſe

Deſe Paters oeffenen haer met wateren en geeſten uit allerlei kruiden te trekken, daerom nochtans de offeningen in verſcheiden gebeden en boeken niet nalatende. En om dat ſy van aenbegin alle menſchelijke wetenſchappen gants lieten varen, kon onder haer geen Prieſter ingeſtelt worden: maer in 't jaer 1611. wierden eenige redenen aen *Paulus de* 5. vertoont, die hem bewogen om deſe Orden in dat deel te veranderen, willende dat daer ook Prieſteren ſouden zijn, met verbintenis van de Getijen te leſen; maer ſy lieten na de Biegten te hooren.

In 't ſelfde jaer, dat deſe Orden van *Urbanus de* 5. beveſtigt wierd, ſtierf haer ſtichter in *Siena*. en ſy droegen ſijn lichaem daer uit in een Kloſter S. *Sonda* geſeit, om dat ſijn dochter daer in Nonne geworden was. Andere gedachtenis van den H. *Colombinus* is 'er niet binnen *Romen*, als alleen van ſijn hairen kleed in S. *Marta* by de Eerboog van *Camigliano*.

Deſe kerk was in 't begin ſoodanig na 't Ooſten gekeert, dat, daer tegenwoordig de Wand is, eerſt de Voorgevel ſtont; en de Paus S. *Simmachus* maekte daer een trap om daer op te klimmen, en dat was ontrent het jaer 500. Daer na de plaets van deſe Kerk ſoo naeuw met wijngaerden beſet wordende, gelijk ook de naeſte van S. *Gregorius*, en de Voorgevel na een andere zijde keerende, maekte de Cardinael *Wilhelmus Enconvolus* Hoog-duitſch van afkoomſt, en een gunſteling van *Adrianus de* 6. een wandel-plaets voor de ſelfde, met twee uitgehouwe Leeuwen aen de

Poort, tot een beduiding van het waken in de Godts-dienſt; ſoo hebben ook onſe Oude boven op de toornen 't afbeeldſel van een Haen geſtelt, tot teeken der wakkerheit, en bewijs der verkondiging. Maer het Koor boven de grootſte poort met de twee Autaren d'een tegen over d'ander in de middelſte ruimte, maekte een die den naem daer van voerde, Cardinael *Nicolaes Pelve* Biſchop van *Sens*. De Cardinael *Auguſtin Cuſanus* van *Milanen* maekte het ſchoon verwelfſel; en de Cardinael *Antonio Caraffa* van *Napels* vercierde 't achterſte deel met ſchoone ſchilderien, onder welke 't beeld des Stichters *S. Pammachius* was, gelijk hy ook het Klooſter gedaen had, 't welk de ſelfde Cardinael mede vermaekte.

Dit verdienden ſeer wel, en de oudheit van de Kerk, en de koſtelijke ſchat van ſoo veel heilige Lichamen daer in bewaert; om dat boven de twee nu geſeide, aen welke ſy toegewijd is, daer noch veel andere zijn. De Kapel aen de rechter hand, is van *Raffael da Reggio*, van wie ook de Kribbe is in de *H. Maria over den Tyber*; d'andere Kapel daer tegen over is van *Paris* Romein. Het is daer hoogtijt op den eerſten Vrydach in de Vaſten. En 't oude ſteenwerk aen de ſlinker hand hier ontrent is 't Kaſteel van *Claudius* water, van 't welk het grootſte deel ter aerden ligt; en de ſteenen zijn elders gebragt tot nieuwe gebouwen in 't jaer 1641.

Van den Berg *Celius* afkomende gaet men door een vlakte, waer voormaels het Goude Paleis van *Nero* ſtont, een klein begrijp der grootheit en macht van *Romen*.

An-

Dr. Our Blyssed Lady. Van. Augustus Palace.

Augustus Paleis.

Van daer klimt men op na den *Palatin*, d'oude woonplaets der Keiseren en Raeds-heeren, en nu plaetsen vol vervallene muuren, met groene ruigt bewasschen, ellendige overblijffelen van 't ter neer geworpen Koninks Huis des Weerelds.

Van S. Sebastiaen. 34.

Hier siet men de nieuwe Kerk van *S. Sebastiaen* uit yverige heerlijkheit van *Urbanus* de 8. in dese gestalte herstelt, en met schoone schilderien verciert.

S. Sebastiaen wierd eerst met pijlen geschoten, maer van *Ireneus* weder genesen; en weder op een nieuw voor den Dwijngeland gestelt, in dese plaets daer men de paerden bereed, of het Palatinsche Velt, of de ry-plaets des Keisers volgens sommige, wierd hy met stokken doot geslagen. Waer door hem naderhand hier een kerk is toegewijd, beschildert met sijn Martelaerschap, en met dat van *S. Soticus*; en sy seggen, dat op het jaer 1274. daer een Geselschap in was. Sy noemen die ook *S. Andries in Palara*, als mede de *H. Maria in Pallara*; en daer was noch het graf van Paus *Ioannes de* 8. en wierd soo verkeerdelijk geheeten van 't *Palladium*, dat eenigen tijt aen die zijde bewaert was. En noch had die den naem van 't klooster der *S. S. Sebastiaen*, en *Zoticus* geseit.

Een werk voormaels al van *Clemens de 8.* bedacht, seer yverig tot dese Sant.

Tegenwoordig is de Cardinael *Francesco Barberini* daer Voesterheer; en dit geslacht heeft daer het Recht van Voorstanderschap over. Onder aen dese Kerk wort Sal-peter gemaekt.

Voorts zijn hier ontrent de Koninklijke Hoven der *Farneses* van wonderlijke groote, en onder de aengenaemheden van *Romen* seer roemwaerdig; aen welkers Poort, na de Offen marct, het Huis van *Cæsar* gestaen heeft.

Van de H. Maria Verlosserssche. 35.

HIer daer dese Kerk is aen de voet des *Palatins*, was in oude tijden *Curtius Poel*, soo genoemt van *Metius Curtius* Overste der Sabiners die daer verslagen wierd, of wel van *Marcus Curtius* een Roomsch Ridder, die te paerde gewapend willens daer in sprong, hopende volgens de antwoorde der Waersseggeren, met sijn ondergank dese Poel toe te doen stoppen daer een besmettelijken Pest-damp uit rees, tot verderf van gants de Stad, die noit met menschen kracht kon toe gestopt worden, hoe veel aerde sy ook daer in wierpen.

En hier wierd van de Maget *Maria* de Helsche Slang den kop vertreden; daerom moet men ook gelooven dat S. *Silvester* hier dese Kerk gesticht

sticht heeft; en men leest mede, dat dese Poel insgelijks na S. *Silvester* genoemt is geworden; en of men al hier sijn feestdach vyert, niet-te-min draegt sy gemeenelijk noch de naem van de *H. Maria Verlosserschе*, om dit met een woord in onse tael te seggen. De voornaemste Hoogtijt van dese kerk is de Hemelvaert. *M. Tullius* maer een gemeen huis op een andere plaets binnen *Romen* hebbende, kocht hier een met seer schoone Lusthoven en Visscherien van *Crassus*, voor vijfduisent Schilden aen hem by *Sylla* gegeven, om sijn saek verdedight te hebben; en niet veel jaren daer na wierd dat door nijdt van *Clodius* afgebrand.

Door 't geen men van de Nonnen des Spiegel-torens verstaen heeft, was hier een klooster van de Salige *Santuccia Terrebotti* van *Agubio*, 't welk naderhand van de Nonnen verlaten wierd in het jaer 1550. om in een plaets van quade lucht te staen: en *Julius de 3.* vereenigde dit met dat des Spiegel-torens. En of wel schoon door de quade lucht daer geen bequame woon-plaetsen zijn, nochtans hebben sy altijt goede sorg over dese heilige plaets gedragen met verscheide verbeteringen; en eindelijk heeft de Cardinael *Lanti* die vermaekt, en boven-maten verciert. En 't is een schoone bouwkonst van *Honorio Longhi*. En die drie gestreepte kolomnen met haer hooft-deelen, en bogen van wonderlijke konst welke daer voor staen, seggen sy van den Tempel des *Staende-houdenden Jupijns* te wesen. *Andreas Fulvius* schrijft dat hier ook de Tempel van *Vesta* was.

Tus-

Tusschen dit deel, en 't ander van *S. Theodorus* is gants de vlakte, volgens *Ligorius*, de rechte ruimte van de oude Roomsche Marct geweest.

Van S. Theodorus. 36.

EEn weinig ter zijden van dese Kerk liep van ouds de *Tyber*, en tot hier daer nu dese Tempel staet, quam somtijts het water, als de rivier opgeswollen was. En de Stichters van dese Stad *Romulus* en *Remus*, gedragen door bevel van *Amulius* haer Oom om in 't water des *Tybers* te verdrinken, wierden sy hier neer geleit; maer soo ras als sy daer lagen, nam de stroom des *Tybers* af, en de wateren sich in-trekkende, bleven die onnoosele kinderen daer op het droogе; waer sy van sekere *Larenca* vrouw van *Faustulus* een herder, gevonden, minnelijk op genomen, en in haer woning daer ontrent gebragt, als haer eigene gesoogt, en opgevoed wierden.

In dese plaets dan stichteden de Romeinen een Tempel ter eeren van *Romulus* en *Remus*, de geheugenis van dese daed afbeeldende in een Wolvin van metael met twee kinderkens aen haer mammen hangende: in de Wolvin vertoonden sy *Larenca*, welke met haer oneerlijk leven, by de herders van die Wijk den naem van *Lupa* verkregen had. 't Is noch niet veel jaren geleden, dat dese schoone Wolvin uit desen Tempel in 't *Kapitool* wierd overgebragt, waer sy met haer aerdige schoon-

schoonheit de gemoederen der æenschouwers niet minder voed, als sy met melk die kinderen voede. Maer de loop des *Tybers* wierd namaels door *Tarquinius Superbus* van daer af-gekeert, op dat sy dese plaetsen, 't schoonste van heel *Romen*, niet meer onder water sou setten. Dat selfde het welk de kolk der rivier had geweest, den oever gevlakt, en met aerde gevult zijnde, wierd een gemeene straet, die daerom de *Nieuwe Weg* geseit was; en begon van *Septimius* Eerboog, die in 't begin van de Roomsche Marct staet, huiden het Koeien velt genoemt, en gaende voorby desen Tempel van *S. Theodorus*, quam men eindigen aen de Lieve Vrouw der Vertroosting, en der Genaden, niet verre van den Tempel, by de Oude, van de Godinne *Vesta*.

Van hier liep noch dwersch een andere straet, welke tot aen den tijt van *Andreas Fulvius*, die van de Roomsche Oudheden schreef in het jaer 1544. den naem droeg van 't *Toskaensche Vlek*, om dat dese plaets van de oude Romeinen aen de Toskaensche volkeren was te bewonen gegeven; waer sy veel wijnkkelen hadden van Reukwerkmakers, Wolle-handelaers, en Sijde-werkkers, konsten welke van die tijden af binnen *Romen* gevonden wierden.

Tot desen Tempel aen *Romulus*, en *Remus*, toegeeigent, quamen de Roomsche Jofferen haer kinderen op dragen, als sy eenige siekten hadden; en om dat dit gebruik noch van de selvige, Christenen geworden, gevolgt was, hebben de Roomsche Pausen, om alle schaduw van Heidensche by-

by-geloovigheit van haer wech te nemen, desen Tempel aen S. *Theodorus* ingewijd, welken de de gemeene man S. *Toto* noemt.

Sy wierd onder de oudé Diakonyen gestelt; en tot nu toe is daer een Geselschap in, of dat schoon tot een klein getal van Kanoniken is gebragt.

Voorts vind men dat dese Kerk twee mael by de Roomsche Pausen vermaekt is. Eens van *Adrianus de* 1. tot Paus verkoren in 't jaer 772. en dan noch van *Nicolaes de* 5. En eindelijk door de mededoogentheit des Cardinaels *Francesco Barbarini* is dese Kerk herstelt, als sy baerblijkelijk stont om te vallen, met een geheel nieuw dak te maken, de muuren te versterken, en al het hoog uitgewrocht werk boven het koor. De Poel uit den *Tyber*, en uit de wateren die daer van de naeste bergen komen af-geloopen veroirsaekt, wierd door *Tarquinius Superbus* droog gemaekt, met het bouwen van de Groote Riool; en hier nam de straet de *Nieuwe* genoemt haer begin, welke door 't *Velabrum*, gaende voorby het *Septizonium*, haer met de Appische weg ging vervoegen.

Van S. Anastasia. 37.

VAn de seven Bergen, die *Romen* van ouds in haer muuren besloot, was dien, welken men den *Palatin* noemt, den eersten en heerlijksten van alle,

alle, *Romulus* daer op gewoont hebbende, niet soo wel om dat hy daer van *Larenca* was opgevoed, als om dat hy by dese Kerk sijn Huis had, en dat was met sulken zucht van't Roomsche volk bewaert, dat als 'er van ouderdom iet aen begon te vervallen; sy terstont 't selfde soodanig vermaekten, dat het in 't minste niet van sijn eersten stant veranderde. Hier ontrent woonde noch *Pompeus de Groote*; en aen d'andere zijden, daer men soo swáre overblijffelen van seer oude gebouwen siet, zijn de Keiserlijke woningen; en de eerste die de selfde maekte, was *C. Augustus*, die daer ook geboren wierd.

Wat aengaet de naem van *Palatin* aen desen Berg gegeven, die noch in oude tijden het Paleis geseit wierd, of daer schoon veel uit-leggingen van zijn, sy konnen nochtans alle in verscheide voorvallen bewaerheit worden. In 't begin dienden hy nergens anders toe dan om 't Vee te weiden; en de Sicilianen dien eerst ingenomen hebbende, wierden naderhand van *d'Aborigines* weder van daer gedreven; welke soo genoemt waren, als lieden uit verscheiden volkeren t'samen vervoegt, sonder dat d'eene den oirspronk van de andere wisten: en van 't *Belaren* dat men van haer Vee op desen berg hoorde, de B. in P. verandert kreeg sy den naem van *Palatin*: en een anderen naem, de hooge *Velia*, had dit deel het welk boven de Eerboog van *Titus* is, en tegen over de *H. Maria de Nieuwe* en dese wierd *Velia* geseit, van *Vellere a percoribus lanam*, het af trekken der wolle van de schapen, om dat men toen noch

niet

niet wist van die te scheeren: en dit van wegen de hoogte van een seer schoone gelegentheit zijnde, had *Valerius Publicola* daer soo grooten behagen in, dat hy daer een uitnemend Paleis bouwde; maer om dat hy achterdocht gaf van na het Rijk te staen, soo als *Manilius* deed in een anderdiergelijk Paleis, op dat deel des *Kapitools*, het welk men den *Geiten-berg* noemt, wierden sy beide ter neer geworpen.

Dese Kerk is seer oud, en gestelt onder de bynamen der Cardinalen, die van over 500. jaren dese selfde gebruikt hebben.

In oude tijden was hier grooten yver, de Pausen op de Hoogtijt van Kers-dach hier na toe komende, als sy in 't Lateraensche Paleis woonden; en als de Paus de eerste Misse in *S. Jan* gedaen had, deed hy hier in de morgenstont de tweede, en in *S. Pieter* op den *Vatikaen* de derde: en daerom is de Hoogtijt daer in de morgen-stond, en den dach aen de *Kribbe* in de *H. Maria de Grooter*: en de oirsaek van dat de Paus daer koomt, en de Hoogtijt in dese Kerk op de Kers-dach, is wel niet, om dat sy voor Gevare van onse Lieve Vrouw diende, maer om dat sy op den selfden dach gemanteltwierd; en dierhalven maekt men daer gewag van in de tweede Misse. Hier-en-boven eert men in dese Kerk de stetjes en de huive, die de Maget van haer hooft trok, om haer nieuw geboren kindt in te winden, en het manteltje van *S. Ioseph* om het selfde te dekken.

Veel andere heilige overblijfselen heeft dese

Kerk

Kerk noch, maer wy laten de gemeente daer van spreken: Sy is eigen aen *S. Domina* met andere Maegden en Martelaressen in de Stad van *Terni*; en anders vinden wy daer niet van. Het is noch een seer waerdige gedachtenis, welke *S. Hieronimus* van sich hier na-liet; als hy van de Paus *S. Damasus* binnen *Romen* ontboden, om sich in de oeffeningen der Godelijke schriften van hem te dienen, daer woonde; en hem de Kelk vertoonde, dien hy in de Misse besigde.

Wy vinden dat dese kerk twee-mael vermaekt is, gelijk sommige opschriften dat doen blijken. Eens van Paus *Innocentius de* 3. in het jaer 1120. daer na van *Sixtus de* 4. in 't jaer 1471. Naderhand in het jaer 1605. de Cardinael *Bernardo Roias* Aerts-bisschop van *Toledo* den naem daer van voerende, deed daer veel verbeteringen aen als sy schier heel verlaten was. Behalven dat de dach der Heilige Geboorte haren Feestdach is; heeft sy noch de Hoogtijden op Dijnsdach na de eerste Sondach in de Vasten, en op den dach van Pynxteren. En daer in zijn twee kolomnen van grooter waerdigheit.

Eindelijk op het jaer 1607. de Ambachtslieden de Naeiers, de Schoen-makers en Kleerverkoopers, in een Geselschap vereenigt zijnde, namen sy voor haer naem het heilig Kruis, 't welk sy in Mei vyeren. Het voornoemde Geselschap gemaekt, verkregen sy in dese kerk een Kapel, om gelijk andere de werkken der Christelijke

godts-

godtsdienstigheit gade te slaen, sy mede arme dochteren uit-houwelijkende, welke dochters zijn van die haer handwerkken oeffenen. Sy dragen bruin-roode kappen met een bleek-rooden rand geboort, met het teeken des kruis van houtverw.

Maer voorts in 't jaer 1636. de voorgevel van de Kerk afgevallen zijnde, heeft *Urbanus de 8.* die heerlijk vermaekt, en daer benevens de woningen der Priesteren getimmert, en daer in zijn Kanoniken.

Ter zijden van dese kerk is daer een genoegsaem laege plaets voor 't gebruik der Hoven, door welke een beekje stroomt de *Marrana* genoemt, en van ouds hiet die het dal *Murtia*, of *Myrtia* na *Venus*, soo genoemt na een Myrte-boom aen haer hier toegeeigent: Voorts diende die tot den Grootsten Ren-kring, die twee hondert en sestig-duisent personen kost omvatten, een wonder onder de Roomsche gebouwen, waer in de Zuil stont van *Sixtus de 5.* in de plaets van *S. Jan te Lateraen* opgericht, als ook de andere insgelijks van den selfden opgericht op de plaets des Volks. Tusschen desen Kring en den Palatinschen Berg was de Poort der oude Stad van *Romulus*, *Romanula* genoemt.

En in de plaets voor de selfde is noch huiden de oude bron *Juturna*, en om 't gemak van 't water is daer een goet gebouw begonnen te stellen om daer een Smitse te maken, en men noemt die gemeenelijk de bron van *S. Ioris*, om dat sijn Kerk daer tegen over is; en om dat die van *S. A-*

nastasia

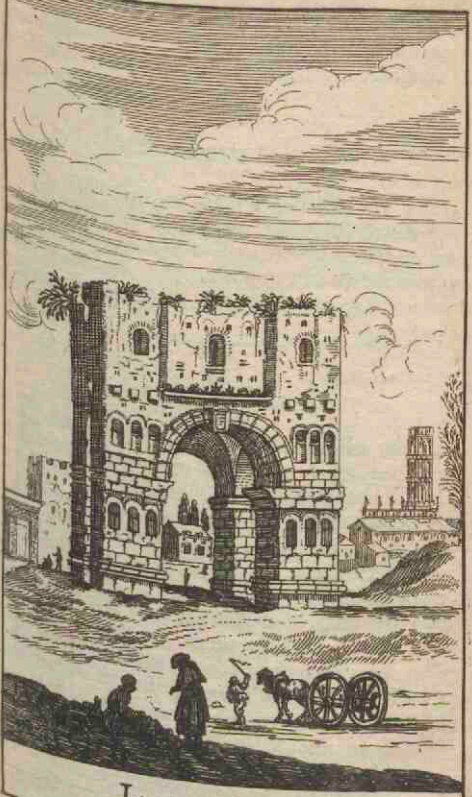

Ianus Tempel.

naſtaſia aen de voet des *Palatins* is gelegen, daerom wort van sommige gelooft, dat hier de Tempel van *Neptuin* is geweest.

Van Janus Tempel.

En hier ontrent is het overblijfsel des Tempels van den vierhoofdigen *Ianus*, die de vier getijden des jaers beteekenden, of wel de vier deelen der aerden, tot welke de Romeinen met de kracht harer wapenen door-gedrongen waren.

Van S. Joris. 38.

Eer men in dese Kerk koomt, siet men ter zijden dicht aen de selve vervoegt, een klein Boogje van marmer, in 't welk Ossen zijn uitgehouwen, en Priesteren met de gereedschappen, die sy in 't offeren aen de Af-goden gebruikten, en de Wisselaers en Kooplieden maekten dat selfde ter eeren van *Septimius*, en *M. Aurelius* Keiseren; en hier van had dese groote plaets den naem van d'Osse-plaets, nu met veel vervallen puin bedeit; en diende tot een Markt voor de ossen; of sy wierd wel de Osse-plaets geseit, om dat daer in't midden een metalen Os opgerigt was; of wel om dat *Herkules* hier een offerde, als hy dien beroemden Moorder *Cacus* verslagen had.

En de tegenwoordige kerk wierd aen den manhaftigsten Velt-heer *Scipio van Afriken* toegeeigent,

geeigent, dewijl hier van ouds het Paleis van den voorseiden *Scipio* gestaen had. Dese Kerk wort ook noch genoemt *ad sedem*; of van de Bank van *Scribonius Libo* hier dichte by gelegen, die sy *Puteal Libonis* noemden, dewijl daer ontrent een water-put was door sekere by-geloovigheden der Heidenen seer beroemt; of om dat hier de Richtbank van *Sempronius* was, daer de Richteren sittende, de geschillen der Kooplieden beslichteden.

Of wel de geschienis van *S. Ioris* door de Ketters vervalst is, nochtans *Surius* die stellende met de getuigenis van drie Schrijvers, is sy klaer genoeg: dierhalven de Heilige kerk, en de Koningen in de Oorlogen tegen de ongeloovige roepen *S. Ioris* aen. Het Roomsche volk op den dach van sijn hoogtijt koomt af van 't *Kapitool* na dese Kerk met een vliegende vaen, en offert hem daer eenige sakkelen.

Dese onder de oude Diakonien der Cardinalen zijnde, vereerde haer de Paus S. *Gregorius*, stellende haer Hoogtijt op den tweeden dach in de Vasten; en die eenige Moniken in hebbende, beval hy aen den Abt *Marinianus*, dat hy de selfde sou hermaken, en de Godts-dienſten daer onderhouden. Tachentig jaren na *S. Gregorius*, *S. Leo de* 2. de Kerke Godts beheerschende, de Moniken misschien het vermaken van dese Kerk niet volbragt hebbende, ofdie niet wel bouwende, wierd sy door den Heiligen Paus hermaekt, en de naem van *S. Sebastiaen* daer by gevoegt: sommige van onse tijden hebben gedacht, dat dit geschiede, om

om dat het Lichaem van *S. Sebastiaen* in een Riool gesmeten was die door desen oever in de rivier loopt; maer behalven dat dese Riool te verre van dese kerk afgelegen is, soo souden de Geloovige van *Romen* een soo waerdigen gedachtenis seer traeg erkent hebben; sy eerden die wel op een andere plaets tegen over de kerk van *S. Andries van den Dale*, gelijk daer sal aengewesen worden. *S. Leo* vervoegde dan in dese kerk den naem van *S. Ioris* by die van *S. Sebastiaen*, om dat de Heilige Kerk in de oorlogen haer beide tot Beschermers en Voorstanders neemt, in den Weereldschen oorloog overwonnene krijgshelden geweest hebbende.

Na vijftig jaren vond de Paus *S. Sacharias* met groot geluk in sijn Paleis van *Lateraen* het hooft van de Martelaer *S. Joris*, en deed dat in dese kerk brengen; maer wanneer *Romen* soodanigen geschenk ontfing, daer van hebben wy anders niet, dan alleen dat in't jaer 561. *S. Germain* Bisschop van *Parijs* gaende de plaetsen van't Heilig Land besoeken, mede te *Constantinopolen* quam, en van de Keiser *Iustinianus* een arm van *S. Joris* verkreeg. Naderhand by gelegentheid van't vinden door *S. Sacharias* van dese verborge schat om de kerk te verrijken, hermaekte hy die, voornamelijk om dat hy, gelijk *S. Joris*, uit *Kappadocien* was.

Andere verbeteringen leest men hier gedaen te zijn, by eenen *Stephanus* genoemt die daer Eerste over was; waer uit men afneemt, dat de voorseide Moniken vertrokken zijnde, hier andere

gerigs

gercgelde quamen, die den naem van Eerſte voor eigen hebben: maer van wat Orden ſy geweeſt zijn, noch in wat jaer dien voorſeiden Eerſten deſe Kerk herſtelde, wort daer niet aengeteekent. Alleen hebben wy voor ſeker, dat in 't jaer 1611. de Cardinael *Giacomo Serra* van *Genua* den naem daer van hebbende, en die in ſlechten ſtant ſiende, ſich begaf om die te herſtellen; en op dat ſy wel onderhouden mogt worden, deed hy de Broeders Heremiten van S. *Auguſtin* van de vergaderinge van *Genua* daer in komen.

Deſe hervorming had haer oirſpronk in die Stad op't jaer 1470. van een Broeder Heremit van *Genua*, *Baptiſta Poggius* geſeit, die door ſijn geleertheit, en deught ſeer uitmuntend in de weereld was. Deſe volgde de tucht en regel, eer hy Biſſchop was, die S. *Auguſtin* aen de Heremiten gegeven had.

Deſe Kerk heeft ſeer eerwaerdige overblijſſelen, en wort na 't Latins woord *Velabrum*, huiden verkeerdelijk *al velle d'oro*, aen de goude vacht geheeten.

Van S. Anianus. 39.

OF wy ſchoon geen blijkken vinden, die eenig licht aen deſe Kerk konnen geven; niet te min, hoewel ſy verlaten en als ontheiligt is geworden, ſoo had ſy noch haer ouden naem van de *H. Maria* niet verloren. Maer in het

jaer

jaer 1614. de Arbeiders, en de Schoenmakers gaften in een Geselschap vereenigt zijnde, kregen sy dees halfverbroke Kerk; welke de selfde herstellende, soo veranderde sy den ouden naem in dien van *S. Anianus*, wiens beeld sy op witte kappen dragen; en op den 17. November, sijn Feestdach, houwelijken sy eenige arme dochteren uit, geboren uit die van haer handwerk.

Van S. Ian Babtist Onthooft. 40.

TOt aen 't jaer 1488. was men gewoon de veroirdeelde te richten op den Geiten Berg, dat een deel is van *'t Kapitool*, en een weinig aen dese zijde gelegen. Nu, yder een in 't uitterste van sijn leven geestelijke hulp van doen hebbende, wierden de Florentiners met mededoogen bewogen, over die door haer misdaden ter doot gedoemt zijn; en tot dien einde maekten sy binnen *Romen* een Geselschap onder den by-naem der Barmhertigheit, nemende *S. Ian Babtist* tot haer voorspraek; dies dragen sy geschildert, voren op haer swarte kappen, het hooft van den voorseiden Heilig.

Dit Geselschap is alleen van Florentiners, en daer nemen sy geen nieuwe meer in als t'einden yder jaer, en met veel onderzoek van haer manieren van leven, en met de beloften der twee derden; soekende tot desen plicht seer yverige en verstandige lieden, en bequaem om de zielen in

haer uitterſte afſcheiden te onderhouden, welke ſomtijts tot die tijt toe, ſlaven des Viands waren.

Soo haeſt als een miſdadige ter doodt gedoemt is, gaen twee van die broederen den ſelfden vertrooſten, noch ſy ſcheiden niet van hem, voor dat hy aen Godt ſijn ziel heeft opgeoffert: daer na gaen ſy 's avonts in haer eigen kleederen alle in een ommegank het lichaem afnemen, en dat in een kiſt leggende op't Kerkhof begraven, 't welk ſy ter zijden van deſe Kerk in een beſloten plaets gemaekt hebben, met twee autaren in twee hoecken om daer de Miſſe voor de zielen van die overledene te doen. En 't is ſeer goet dat ſy deſe plaets ſoo opgeſloten hebben, om veel duivelſche bygeloovigheden te verhinderen, die van booſe Chriſtenen ontrent de lichamen der ellendige gedoemde begaen werden: daerom zijn ſy noch neerſtig om de ſtroppen der opgehangene te bewaren, om die op den dach van *S. Jan Babtiſtens* onthoofding te verbranden.

Dit Geſelſchap wierd van Paus *Innocentius de* 8. in 't jaer 1460. beveſtigt, en hy gaf daer een Kerk aen, de *H. Maria des Grafs* genoemt, om dat die op den voorſeiden Geiten Berg gericht zijn, hier moeten begraven worden: en onder deſe Paus wierd ingeſtelt, dat men daer niemand meer richten ſou, maer aen 't inkomen van de Brug des H. Engels. Het Geſelſchap der Barmhertigheit deſe Kerk dan in hebbende, vermaekte dat de ſelfde van de grond op met een ſchoon gebouw, en wijde die toe aen *S. Jan Babtiſt Onthooft*, in welken dach ſy van *Julius*

de 3.

de 3. vrydom hadden van een gevangen te verloſſen; en op de feeſtdach des Hemelvaerts, daer deſe Kerk eerſt aen toegeeigent was, houwelijken ſy dochters uit. Sy verkregen noch van *Pius de 5.* daer een Kapellaen te mogen verkieſen, om voor de gedoemde de Miſſe te doen twee uuren voor den dach, en die daer van te bedienen; en om dat ſy aen de voorſeide plaets by de Brug gekomen, ſomwijlen noch wachten moeten, hebben deſe Broeders daer een kapel gemaekt; waer de miſdadige in gebeden onderhouden worden van die haer vertrooſten; en op dat de Kapellaen, of 't ſoo geviel, daer de verſoening mogt doen. En in deſer voegen zijn ſy geholpen, en komen tot de ſaligheit, die in 't leven blijvende de ſelfde licht ſouden verloren hebben. 't Hoog Autaer heeft een ſchildery van *Georgio Vaſari*, van welken ook is de Bekeering van *S. Paulus* in *S. Pieter Montorius*. De eerſte Kapel is van *Giacomo Zucca*, van wien ook zijn in *den Heiligen Geeſt* de voorhank en andere ſchilderien. Het Beſoeken is van *Pomarancio*; en *S. Jan in de Ketel*, van *Nardino*.

In de Gebede-plaets zijn d'Autaer met de twee Heiligen, en een deel der Hiſtorien, van *Salviati*; van wien noch is de Begroeting in *S. Franciſcus*. En in haer feeſtdach doen ſy een uitnemend deftig vertoog van ſeer naeuwkeurige ſchilderien.

Van S. Eligius der Smeden. 41.

DE naem van dese Sant niet wel vallende in de mond des gemeenen mans, hebben sy die onbequamelijk in *S. Alo*, of *Eloi* verandert.

De Smeden vereenigden haer in 't jaer 1500. en tot de selfde voegden haer de gene die paerden verhuuren. Daer na in 't jaer 1563. vermaeckten sy dese Kerk, aen de *S.S. Iacob* en *Maerten* toe geeigent, nieuw uit de grond op; en in de Feestdach van S. *Eligius* verlossen sy een gevangenen, en houwelijken dochteren uit, geboren van de gene die haer handtering oeffenen. En sy vyeren nu desen dach van *S. Eligius* meer als in voorleden tijden, om dat in 't jaer 1620. sy een arm van dessen Heiligen Bisschop uit *Vrankrijk* gekregen hebben, wiens beeld sy dragen op haer blaeuwe kappen geschildert.

Van S. Huomobuono, of Goetman. 41.

WAt voor neering de ouderen van desen Sant oeffenden, hebben de Kanoniken van de Hooft-kerk in *Cremona*, in sijn leven niet beschreven.

S. Huomobuono, was voormaels *S. Salvator* geseit, nu noemt men hem *S. Huomobuono*, die een Naeier geweest hebbende, en in dat handwerk

met

met alle liefde en oprechtigheit geoeffent, tot soodanigen volmaecktheit van leven quam, dat hy oneindige wonderwerken scheen te bedrijven, gelijk men van hem lesen kan, en hy was uit *Cremona* geboren. Hier is het Geselschap der Naeiers, die desen roem-ruchtigen Sant tot haer Voorspraek genomen hebben.

Vele jaren hielden de Naeiers dat onder haer Gilde. Naderhand in 't jaer 1538. hebbende de Schoenmakers en Kleerkoopers een Geselschap gemaekt onder 't aenroepen van *S. Antonius* van *Padua*, vereenigden sy haer in 't jaer 1573. met de selvige; en van 't Gasthuis der vertroosting verkregen sy dese Kerk, de *Salvator in de Wandel-dreef* geseit; en desen by-naem aen de volgende gebleven zijnde, sullen wy daer seggen, wat dit te bedieden heeft.

Maer de Naeiers dese Kerk half verbroken vindende, vermaekten sy die onder 't aenroepen van *S. Huomobuono*, en hebben een arm van hem; en de Kerk aen alle gemeen zijnde, bouwden sy daer ter zijden een Gebede-plaets om haer godtsdiensten te oeffenen. Sy zijn gekleed met blaeuwe kappen met de beeltenis der voornoemde Santen. Gevraegt waerom sy *S. Huomobuono* tot haer Voorspraek hadden, gaven sy tot antwoord, dat hy kleederen maekte om aen de arme lieden te geven: nochtans hebben de Kanoniken van *Cremona* in 't beschrijven van sijn leven niet bekent gemaekt, wat ambacht hy by sonderlijk deed.

Hier was voormaels de oude Schat-kamer van *Saturnus*, gelijk uit eenige metale tafelen, daer

gevonden, *Ligorius* geleerdelijk beveſtiget: en dierhalven was de Godin *Moneta*, of Gelt Godin van de oude hier ook aen gebeden.

Van de H. Maria in de Wandeldreef. 43.

WAt aengaet de eerſte ſtichting van deſe Kerk, ſy wierd gemaekt in 't Paleis van *S. Galla*, een Edele Vrouw. Hier dan op den dach van *S. Alexius*, die op den 17. Julij gevyert wort, deſe Santin, eer ſy Nonne was, aen tafel ſittende met twaelf arme, ſagen ſy die haer dienden met groote verwondering daer een beeltenis van onſe Lieve Vrouw midden in een groot en helder licht; en dat terſtond aen haer Vrouwe bekent makende, of ſy daer wel na toe naderde, ſoo ſag ſy toch anders niet als dien glans: en dat ſelfde aen andere Edele Romeinen ook geſchiedende, die daer quamen om dat te ſien, beſloten ſy alle met *S. Galla* na de Paus te gaen, die in dat jaer van 523. *S. Joannes de* 1. was; en ſy baden hem daer te willen komen, en order te ſtellen, wat hy in ſoo wonderlijken voorval beliefde gedaen te hebben.

Hy liet van ſijn Lateraens Paleis dan een ommegank doen, en quam daer te voet met ſijn Cardinalen, Geeſtelijkheit, en 't volk van *Romen*; en voor dien heerlijken glans neder-knielende, hoor-

hoorden sy terstond al de klokken van *Romen* luiden, beginnende met die van *S. Jan*, oude woonplaets der Hoogste Pausen, en sagen op de selfde tijt in de Lucht tusschen twee Engelen sich vertoonen het beeld van onse Lieve Vrouw met haer Kindeken in den arm; waer op met meerder yver en ootmoedigheit die heilige Herder zijn gebeden vervolgende, de Moeder Godts bad, dat sy hem soo waerdig wilde maken van haer hemelsche beeltenis te vergunnen; en sy gaf hem die als een gunstig geschenk door de hand van die selfde Engelen.

Na de eerste stichting van dese Kerk, vinden wy, dat sy tweemael vermaekt was, eens van *S. Gregorius de 7.* in 't jaer 1073. die op den 8. Julij 't Hoog Autaer inwijdde, en maekte daer een Ouwelkas in welke dat bewaert wort: en van dese sack leest men daer rontom dese twee veersen.

Hac est illa piæ genitricis Imago Mariæ,
Quæ discumbenti Gallæ patuit metuenti.

Ten laesten wierd dese Kerk vermaekt van twee den naem daer van voerende. d'Een was de Cardinael Broeder *Hugo Verdala* Fransman, en Groot Meester de Ridderen van *Malta*, die ontrent het jaer 1590. daer het vergulde verhemelsel maekte. Acht jaren daer na deed de Cardinael *Bartolomeo Cesis* Romein, die geschiedenis door heel de Kerk schilderen,

soo als van dat alderheiligste beeld verhaelt is, en aen de rechter hand van 't inkomen maekte hy een schoone Kapel ter eeren van *S. Ioannes* Paus, en van *S. Galla*, als eerste Stichters van dese kerk; en om dat van *S. Galla* genoeg geseit is, moet men weten, dat desen heiligen Herder aen de Christelijke Religie, aen de eere van Godt, en aen Toskanen daer hy van geboortig was, grooten dienst heeft gedaen.

Hier in waren Kanoniken tot op 't jaer 1601. wanneer de geseide Cardinael de *Cesis* die vernieuwt hebbende, Paus *Clemens de* 8. bad, dat hy die wilde toestaen aen de versameling der geregelde geestelijke van de Moeder Godts, die soo genoemt worden na de versameling van *Lucca*, om dat sy in die Stad ontrent het jaer 1575. door toedoen van een vroom dienaer Godts, *Gio. Leonardi* geseit, wierd ingestelt; sy is de by-naem van een Cardinael: en hier in heeft meneen Geselschap der Kaers-makers. Men noemt haer in de Wandel-dreef, als gelegen ontrent een Wandel-dreef welke *Octavia* de Suster van *Augustus* daer had. En eerst was daer dichte by de Tempel van *Janus* by *Duilius* gebouwt. En in de selfde siet men een kolom van doorschijnend Albast.

Van S. Nicolaes in Gevangenis. 44.

IN twee plaetsen van *Romen*, waer de Heidenen de boosdoenders gevangen setteden, hebben

ben wy twee Kerken. Sommige willen dat die *Mamertinum*, en deſe *Tullianum* geheeten heeft.

Dierhalven wierd met reden deſe Kerk aen *S. Nicolaes* toegewijd, die de oude van de mededoogentheit maekten, om het medelijden dat hy, ontrent die 't van nooden hadden gebruikte. 't Is noodſakelijk dat deſe Kerk veel ouder dan d'andere zy; dewijl men die heeft onder de eerſte Diakenijen: en in de Vaſtens hoogtijden had ſy van *S. Gregorius* de Saterdach na de vierde week, als de by-namen noch ſonder onderſcheid aen de Cardinalen gegeven wierden, 't zy dat ſy Prieſteren of Diakenen waren. Van deſe quamen tot het Pauſdom *Nicolaes de* 3. en *Alexander de* 6. die eer hy noch Biſſchop van *Albanen* en van *Porto* geworden was, deſe Diakeny tot ſijn by-naem had; en of men wel alleen daer de wapenen ſiet van *Alexander*, welke blijkken doen, dat hy die vermaekt heeft ontrent het jaer 1493. nochtans is het te gelooven, dat *Nicolaes de* 3. het ſelfde mede gedaen heeft. Daer na in 't jaer 1599. liet de Cardinael *Pietro Aldobrandino*, eer hy tot een anderen by-naem van Prieſter Cardinael op-klom, in deſe van hem een waerdige gedachtenis, de ſelfde van binnen vercierende, en van buiten met een ſchoone voorgevel; en op dat men daer bequamer mogt aen komen, ruimde hy de plaets voor de ſelfde op.

Men kan noch de Outheit van deſe kerk kennen uit de *Confeſſie*, welke te dier tijden onder 't hoog Autaer gemaekt wierd, om daer de hei-

lige Lichamen in te leggen; en sy heeft een deel der Santen *Marcus*, en *Marcellianus*.

Hier is alleen overig te seggen, dat sy altijt een Geselschap gehad heeft, benevens de voorsorg der zielen. En sy wierd voormaels genoemt de Kerk van *Pier Leone*, om dat hy hier ontrent sijn Huis had, en in de selfde is ook noch sijn graftstede, als mede van sijn geslacht. En *Lucretia* van *Pier Leoni* was desen Sant rijkelijk toe gedaen, een seer edele stam, die Keiseren aen de weereld gegeven heeft. Het Koor is geschildert van *Gentileschi*; en 't Autaer des Sacraments van den Ridder *Baglioni*, van wien ook zijn het seer heerlijk stuk in *S. Pieter*; in *S. Marta* de schildery van die Heilige; in de *H. Maria des Hofs*, 't Hoog Autaer met twee andere Kapellen; en in *S. Cecilia* eenige autaren, en andere stukken.

De Kerk des Alderheiligsten Sacraments, in de voornoemde Procchie. 45.

IN 't jaer onses Heeren 1583. een begin gegeven wordende, binnen de voorgaende Kerk van *S. Nicolaes*, aen een Geselschap des alderheiligsten Sacraments, op dat het in meerder eeren onderhouden, en daer 't van nooden was na de sieken gebragt sou worden.

De Gebroederen des selfs, om bequaemheit te heb-

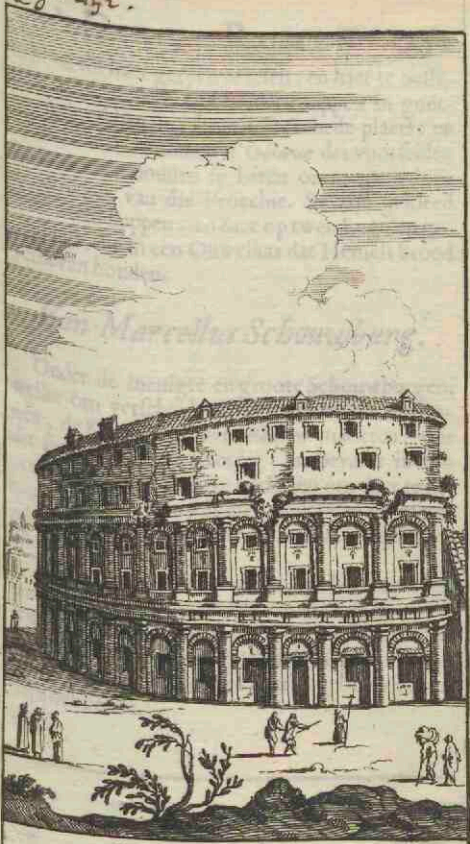

Marcellus Schouburg.

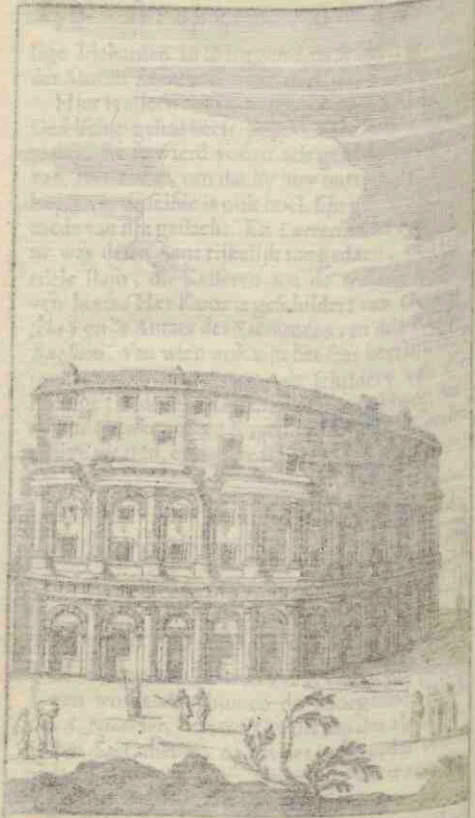

hebben tot haer getyen te leſen, en haer te oeffenen gelijk andere Gebroederſchappen in godtvruchtige ſaken, maekten deſe Gebede-plaets: en op de Sondach tuſſchen *d'Octave* des voorſeiden Sacraments, houden ſy haren ommegank door de Wijkken van die Procchie. Sy zijn gekleed met witte kappen, en daer op twee Engelen geſchildert, die in een Ouwelkas dat Hemels brood verheven houden.

Van Marcellus Schouwburg.

Onder de menigte en groote Schouwburgen, welke om verſcheide ſchouw-ſpelen te vertoonen, de Keiſeren binnen *Romen* maekten; was dit ſeer gedenkens waerdig, en bevatte in ſijn omkring tachtig-duiſent perſonen om daer te ſitten. *Auguſtus* bouwde dit, onder den naem van *Marcellus* dat inwijdende, en het gaet in gebouw alle andere te boven.

Ten laeſten is het vervallen, en heeft met ſijn puin een berg gemaekt die van de *Savelli* geſeit wort, waer op die ſelfde Heeren een ſeer heerlijk Palcis hebben, de woningen van den ouden *Aventijn* in ſoo doorluchtigen ſwaren gebouw veranderd hebbende.

Tweede Dach-reis.

DE WYK DES H. ENGELS.

ONder de oude Wijkken van *Romen* was een, de Wijk van *Flaminius Ren-kring* genoemt; en deſe Wijk was de grootſte van alle de andere, ſich uitſtrekkende door de vlakte tuſſchen den *Tyber*, en de naeſte Bergen, behalven den *Quirinael*, onder aen welken de Wijk der Breede Weg quam. Nu is deſe Wijk in drie huiſensdaegſche verdeelt, te weten in die van de Colom, het Marſiſch Velt, en de tegenwoordige des H. Engels, die

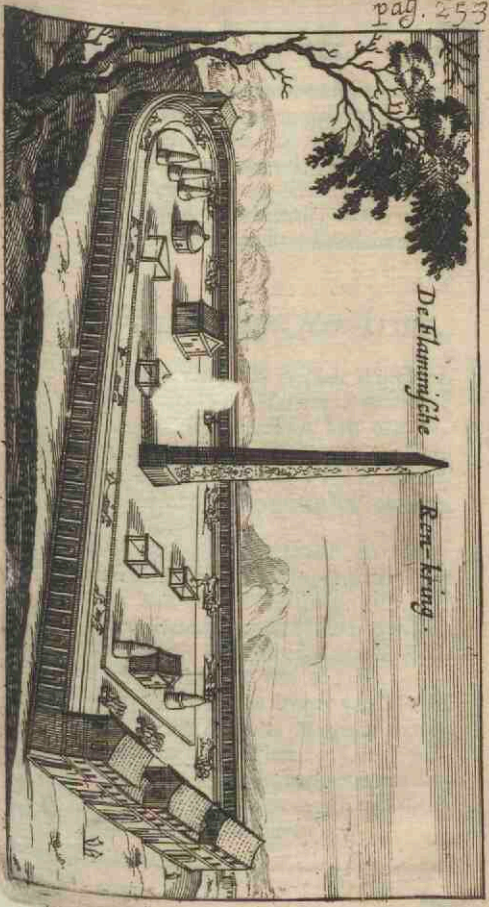

De Flamingsche Ren-kring.

die de kleinſte van al is, niet hebbende dan alleen vijf Kerken; en ſy heeft den naem gekregen na de eerſte, die is des H. Engels. Sy voert tot haer Wapen een Engel in een rood velt die een ſwaert in d'eene hand, en een waeg-ſchael in d'ander houd. En hier zijn de doorluchtige Paleiſen der Heeren *Matthei*; als mede haer alderſchoonſte fontein.

Van den Flaminiſchen Ren-kring.

Deſe Ren-kring, van welke de oude Wijk haer naem ontleende, wierd van *Flaminius* geſeit, of om dat de Borgemeeſter *Flaminius* hem maekte, of om dat een andere *Flaminius* de plaets gaf om dien te maken, of om dat een derde *Flaminius* by uitterſte wil ſeker inkomen gegeven had, om daer eenige ſpelen te houden.

Hy was van langworpige geſtalte, en *Pirrus Ligorius* heeft dien ſeer wel beſchreven: in't midden ſtont een Zuil aen de Son toegewijd, met noch een andere kleinder aen de Maen opgericht, en hy ſtrekte ſich uit in de breedte van de Kerk des H. Engels tot aen die van *S. Lucia* in de donkere Winkelen; en in de lengte van 't Paleis der *Matthei*, tot aen de plaets *Margana*; en de Heer *Aſdrubal Matthei* in't jaer 1599. de grondveſten van ſijn Paleis delvende, haelde uit een diepe plaets ſeer groote marmeren van de vervallene overblijffelen deſes Ren-krings.

Van den H. Engel op de Visch-marct. 1.

HIer en in twee andere plaetsen van *Romen* verkocht men voormaels visch; maer boven de andere wierd dese seer bequaem geoirdeelt, om dat sy beschaduwt, en koel was.

Of schoon van de Flaminische Kring geen teeken meer overig is, noch van de Tempelen die de Heidenen boven den omkring der muuren des selfs gebouwt hadden; nochtans door de verschijning van *S. Michael*, in dien van *Merkuur*, is daer noch een kleine gedachtenis in 't voorste des selfs gebleven, die af brandende vermaekt is geworden van de Keiseren *Septimius Severus*, en *M. Aurelius Antoninus Pius*; in welkers beheersching op 't 200. jaer onses Heeren de Aertsengel *S. Michael* daer verscheen, en dus heeft de Paus *S. Bonifacius* met reden den selfden aen sijnen naem ingewijd.

Sy wort noch eens vermaekt gevonden onder Paus *Stephanus de jongeling*, van een *Benedictus Diaconus*, en *Theodulus Primicerius*, die seer geacht was in de Kerke Godts: maer wat aengaet de Paus *Stephanus, de jongeling* geseit, daer by verstaet men *den* 3. welke sat in 't jaer 752. De voorseide Paus verrijkte dese kerk met sommige Lichamen van heilige Martelaren, uit een andere Kerk gehaelt, welke was op den weg na *Tivoli*, en waren de Lichamen van de *S. S. Getulius*, en *Sin-*

Sinforora sijn Vrouw, met seven van haer Kinderen in *Tivoli* geboren, edel en Rijk.

Dese heilige Lichamen stonden onder 't Hoog Autaer, soo dat men door een glas die kon sien 't welk oirsaek gaf aen die van *Tivoli* by Paus *Gregorius de* 13. een deel daer van te versoeken, met beloften van haer een kerk te bouwen; en die gunst verkregen hebbende voldeden sy haer belofte in 't jaer 1587. en 't overige bleef onder den selfden autaer in een marmere kas gesloten van *Mariano Pierbenedetti* van *Camerino*, voormaels Kanonik in dit Geselschap, en naderhand Cardinael des H. Stoels.

Onder die Kerken, welke het Roomsche Volk jaerlijks met een Kelk vereert, is dese wel van de oudste; nadien men leest, dat in 't jaer 1334. *Saulo Mellini* in den oorlog *Francesco de vico* Stads-voogt van *Romen*, overwonnen hebbende, die sich meester gemaekt had van *Viterbo*, en andere sterkten in *Toskanen*, met soodanigen opdragt in dese Kerk erkennen wilde den Vorst des Hemelschen krijgs, en onverwinnelijken Beschermer des Stoels van *S. Pieter*; wanneer de Paus binnen *Avignon* zijnde, grooten oproer en twee-dragt, binnen en buiten *Romen* was.

Dese kerk kent haer ook seer verschuldigt aen de Cardinael *Andrea Peretti*, die in het jaer 1612. den naem daer van voerende, de selfde van onder tot boven aen dat van binnen vernieuwt heeft; daer sy seer ontstelt was, en weinig licht ontfing, haer helder, wel gestelt

en

en bequaem makende. 't Is ook een waerdige gedachtenis die de Viſchkoopers hier aen gaven, hebbende in 't jaer 1618. ſijde behangſelen doen maken om heel de kerk daer mede te vercieren, benevens een Orgel; welke t'ſamen de waerde van 1200. kroonen beliepen.

In 't jaer 1572. verſocht *Gio. Paolo Micinelli* Romein, een Autaer van de Kanoniken in deſe kerk, om den ſelfden aen den Apoſtel *S. Andries* in te wijden; en dien verkregen hebbende, maekte hy daer een ſeer ſchoone Kapel, en drie duiſent kroonen daer aen gehangen hebbende, heeft hy die met een Kapellaen voorſien, en met ſchoone vercierſelen, die in een byſondere Heiligdomskas bewaert worden: in *d'Octave* van 't Lichaem des Heeren, wort daer een ommegank door de Wijkken der Procchie gehouden.

De voornaemſte Feeſt-dach van deſe Kerk is de verſchijning van S. *Michiel* op den 8. Mei, of het zy die van binnen *Romen*, of van die op den Berg *Garganus*. Men vyert daer noch de *Conſecratie* op den 29. September. Deſe kerk is ook vermaekt in 't jaer 500. van de Paus *S. Simmachus*. En hier was van ouds de weg des Zegepralens, waer langs de Overwinnaers na 't *Kapitool* gingen, en van de welke de Hiſtory-Schrijver *Joſephus* in 't Zegepralen van *Titus* ſeer wijdloopig geſchreven heeft.

Van

't Zege-pralen des Roomschen volks.

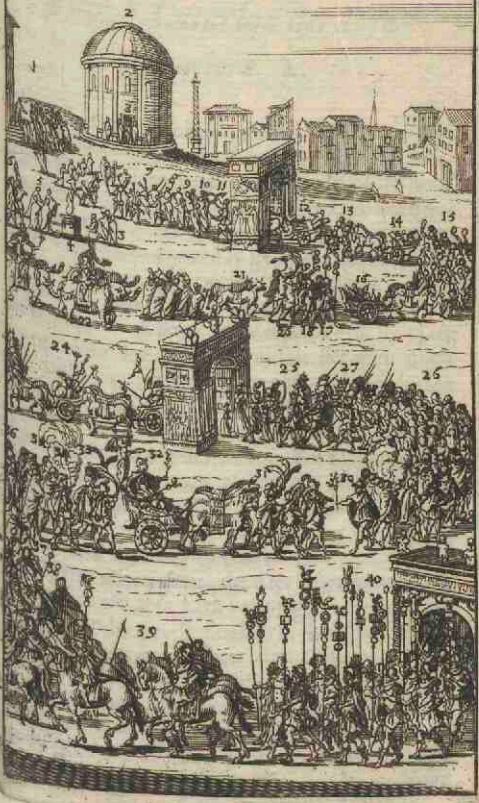

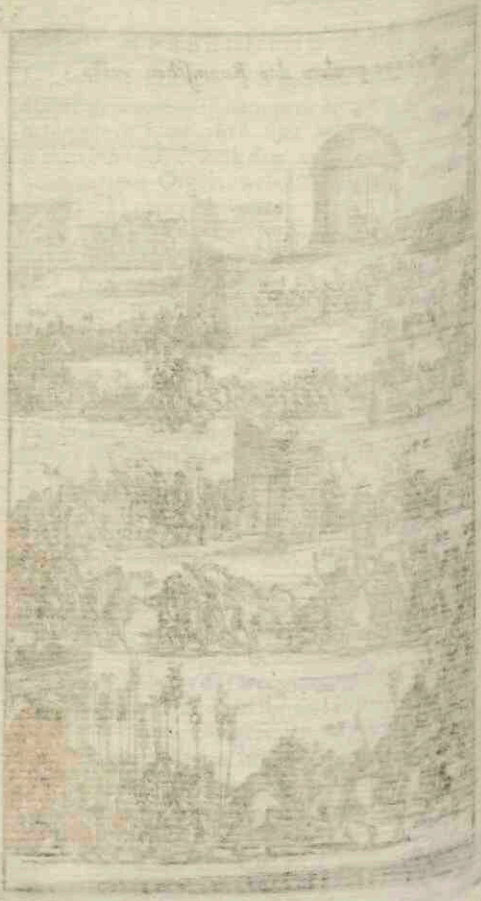

Van S. Catarina der Lijn-draeiers. 2.

DE Oude hebben aen deſe Kerk twee by-namen gegeven, den eerſten van de *Roos*, dien ſy niet meer heeft; de tweede blijft noch overig, en is van *S. Catarina der Lijn-draeiers*, van de touwen die daer ontrent gemaekt worden. Van de Roos wierd ſy geheeten na een groote kerk met drie verwelfſels, hier aen *S. Roſæ* een maegt van *Viterbo* toegeeigent, welke leefde ten tijden van Paus *Alexander de* 6. in 't jaer 1254. Van deſe drie verwelfſels ſiet men noch overblijffelen in het tegenwoordig Klooſter. De Lichamen van de H. Martelaren, *Saturninus*, *Siſinius*, en *Romanus*, wierden hier gebragt, ſtaende yder byſonder in ſoo veel marmere bogen, en dit wort ons verſekert van deſe Nonnen, welke het geſien hebben, als ſy van *S. Roſaes* kerk in deſe nieuwe van *S. Catarina* Maegt en Martelares zijn overgevoert.

De Barmhertigheit, die daer beweſen wort in 't klooſter aen deſe kerk vervoegt ontrent de arme gevaer-loopende dochters, had haer begin van *S. Ignatius* Stichter des Geſelſchaps der Jeſuiten, met hulp van eenige godtsdienſtige en edele perſonen, die nevens hem met medelijden bewogen waren over veel dochteren, welke of door gebrek, of door het quaet voorbeeld, en erger

erger sorg van haer Moederen gevaer van haer eer liepen, en op dat haer niets mogt ontbreken, wierd onder die Edel-lieden ontrent het jaer 1543. een Versameling gemaekt, daer onder dese dochters t'samen vereenigt mogten begrepen worden.

Onder welke de gedachtenis van de Cardinael *Frederico Cesis* eeuwig sal duuren, die in 't jaer 1564. met een treffelijke Voorgevel van marmer, en een schoone Klok-toren, een gebouw van *Giacomo della Porra*, dese kerk vercierde, het klooster begiftigende met veertig kameren; en met schoone, en kostelijke toestellingen het Hoog Autaer verrijkende. Voorts wierd die kerk in 't volgende jaer ingewijd op den 18. November; en Godt heeft soo grooten behagen in dit vroom en heilig werk genomen, dat hy twee seer rijke lieden binnen *Romen* heeft in-gegeven half haer goet hier aen te besetten, en d'ander helft aen de weesen en dochteren door *Romen* verspreit. d'Een was *Cosimus Justinus* in 't jaer 1605. en d'ander *M. Antonio Pietra* in 't jaer 1614.

En om dat sy wel souden bedient worden, wierd de sorg daer over gegeven aen de Nonnen van *S. Augustin*; en onder dese koomt niemand in als alleen van dese dochteren: en om dat in dit Klooster niet boven de twintig Nonnen mogen wesen, als 'er geen plaets voor dese is, wort 'er besorgt die in andere Kloosteren te helpen; en dese die niet tot de Geestelijkheit geroepen zijn, worden uitgehouwelijkt, gevende aen yder 50. kroo-

kroonen tot houwelijks goet, en 10. voor haer kleeding.

De voorseide vergadering heeft een beloonde Voorsorger, om de saken te verdedigen van die hier in gevoed worden, ook gehouwelijkt, en Weduwen zijnde.

Hy heeft noch bysondere sorg om de gehouwde, en weduwen te besoeken, en als men bevind, dat sy geen eerlijk leven houden, of dat de weduwen in armoede vervallen niet hebben om haer ergens in te begeven, soo heeft men een huis naest aen het Klooster, op de manier van een Klooster toegestelt, met een Kapel, daer dagelijks dienst in gedaen wort, met verscheide afgeslote plaetsen in dat selfde huis, waer sy geset worden die men oneerlijk te leven bevind; en andere kameren geschikt, en voorsien met al 't geen noodig is voor die, welke uit haer selven, of door armoede, of door twist met haer mannen, daer na toe komen, waer in sy niet alleen gevoed worden en voorsien met alle noodsakelijkheden voor het lichaem, maer ook noch voor de ziel, dikwils besocht zijnde van Biegtvaders, en geestelijke personen met sermoenen, en andere geestelijke oeffeningen van twee Nonnen by de Vergadering gestelt om opsicht over dese jufferen te hebben, welke weduwen zijnde sy besorgen andere mannen te krijgen, en de gehouwde weder met haer mannen te versoenen; en dese welke in 't afwesen van haer mannen een ongebonden leven leiden houden sy in 't voorseide huis, noch sy worden daer niet uitgelaten, ten zy men door lange ondervinding

siet

fiet dat sy haer leven gebetert, en haer quade manieren in goede zeden verandert hebben, ter eeren Godts, en saligheit harer zielen. En meu hoort daer schoone maet-zang, godtsdienstelijk van die selfde Susters gesongen.

't Hoog Autaer met twee heiligen, is van *Livio da Forli*, en de Historien daer ter zijden zijn van *Frederico Zuccaro*. De eerste Kapel aen 't inkomen is van *Annibal Caraccioli*, van wien noch is de Kapel der *Madruzzi* in *S. Honofrius*, de tweede van *Mutiano*, van wien noch zijn in *S. Pieter* de twee stukken, en de gesnedene loofwerken in de *Gregoriana*; de derde van *Gaetano*; en d'andere daer tegen over is van *Venusti*, uitnemende schilderien.

Onder 't Pausdom van *Urbanus de* 8. vermeerderde de Cardinael *S. Honofrius*, broeder van dien selfden Paus, het Klooster met een nieuw gebouw, en heeft daer de straet noch vereffent.

Daer ter zijden zijn de seer heerlijke Paleisen der Heeren Mark-graven *Matthei*, sonderling treffelijk in schilderien, en verwonderlijk in beelden, schoon andere van de Heeren *Matthei* wonen in het Over-Tyberisch ontrent de beyde Brug, waer sy twee treffelijke Paleisen hebben vol van uitmuntende oudheden. En voorts is in 't midden van de plaets een seer schoone fontein met vier metale beelden in 't jaer 1585. van *Taddeo Landino* Florentin gemaekt, een sonderling werk van een deftig Meester; waer de gevel daer tegen over beschildert is van *Taddeo Zuccaro*.

Dese kerk is gebouwt in het midden van den Fla-

Flaminſchen Ren-kring, welkers begin was in de plaets *Margana*. Voor deſe kerk had men den Toren van *Citrangole*, beſloten in 't Huis van *Fabritius de Maximis*.

Van S. Ambroſius aen de Groote. 3.

DE heilige Vader en Leeraer dêr Kerk *Ambroſius*, beſat hier voormaels ſijn Vaderlijk Huis, en deſe gedachtenis ſtont geteekent in een muur aen't inkomen van d'oude kerk, welke moetende vernieuwt worden, namen deſe Nonnen daer een afſchrift van, daer ſy naderhand *Pancivollius* mede begunſtigt hebben.

S. Celeſtinus de 1. het Hooft der kerk zijnde, kreeg een blijde tijding van *Conſtantinopelen* in 't jaer 432. van 't verdoemen van *Neſtor* in de Kerk-vergadering van *Epheſen*, tegen hem verklarende dat de Maget de Moeder Godts was, en niet alleen van CHRISTUS voor ſoo veel als menſch; dierhalven deed die heilige Paus in de Engelſche groetenis deſe woorden daer by: *Heilige Maria, Moeder Godts*: en ter eeren van de ſelvige, ſtichte hy eenige kerken binnen *Romen*, onder welke deſe ook een was, zijnde deſe Nonnen eerſt gedient van een andere aen den eerſten Martelaer *S. Stephanus* toegewijd, welke daer na in 't klooſter beſloten wierd; hier van is 't dat ſy ſonderling de Feeſtdagen van onſe Lieve Vrouw, en van *S. Stephanus* vyeren.

Dit

Dit is die kerk, welke *Anaſtaſius* in 't leven van Paus *Leo de* 3. ontrent het jaer 796. de *H. Maria van Ambroſius* noemde; waer aen hy ſeit, dat ſy veel geſchenken opdroegen: Hier uyt ſchijnt het, dat dien grooten Leeraer der Kerk toen noch den by-naem van Sant niet gegeven wierd. Wanneer voorts dien ouden by-naem van *H. Maria* die deſe kerk had, in den tegenwoordigen van *S. Ambroſius* verandert is, vind men niet, hebbende by gelegentheit van oorlogen, en 't overrompelen dat *Romen* geleden heeft, de Nonnen met haer ſchriften ook de tydelijke goederen verloren, welke de Suſter van *S. Ambroſius* haer naergelaten had: inſgelijks kan men niet weten wat regel de eerſte Nonnen onderhielden, die hier waren honderd jaren voor *S. Benedictus*, van wiens Orden ſy nu zijn.

Men gelooft dat ſy in deſe kerk het Lichaem hebben van *S. Candida*; maer ſy konnen niet doen blijkken, of ſy van *Carthago* is over-gebragt, dan of ſy in dit Kloofter is komen te ſterven: ook niet wetende den dach van haer ſalig verſcheiden, ſoo doen ſy haer alleen den gemeenen dienſt. Boven de voorſeide Feeſtdagen van de Lieve Vrouw, en van *S. Stephanus*, heeftmen daer mede dien van *S. Marcellina* op den 17. Julij, en van *S. Ambroſius* op twee dagen, d'een op den 4. April 't welk van haer Hooft-kerk is in *Milanen*: en ſedert het jaer 1606. komen ſy dien met grooter ſtatie vyeren, om dat de kerk in ſlechten ſtant zijnde, uit de grond af nieuw vermaekt wierd van de Vrouw *Beatrice Torres* Nonne alhier, geholpen

pen zijnde van de Cardinael *Ludovico*, Aertsbiſſchop van *Monreale* haer Broeder.

Deſe Kerk geeft den by-naem van *aen de Groote*, na de groote Riool, gemaakt om al de vuilnis van *Romen* te looſen: en in dit gebouw alleen heeft *Romen* ſich niet min verwonderlijk betoont, als in al de andere. Wanneer ſe-ſiende bergen binnen haer muuren beſloten waren, ſiende dat het water allerhande drek met ſich na de dalen voerde, en daer by een verſamelt ſtaende blijvende, de lucht quam te bederven, maekte de Konink *Tarquinius Priſcus*, gelijk wy voor deſen al vertoont hebben, om dit voor te komen een werk, dat by 't menſchelijk oirdeel onmogelijk ſcheen; en dat was van die ſeven bergen te doorgraven en daer in ſoo wijdde en diepe modder-goten te maken, dat een kar wel met modder geladen daer bequamelijk door kon rijden, gelijk wy in't *Oude Romen* volkomen daer van gehandelt hebben.

Van de Salvator aen de plaets der Joden. 4.

DEſe plaets was ſoo genoemt, om dat ſy lag voor 't affluiten der Joden, waer in men een oudheit ſiet, welke *Lucius Maurus* ſchrijft een vervallen Wandel-plaets te weſen, van den geeuus geboûwt; maer van de grond die *Serlius* in

meenen man *Ceuca* geſeit, by de Keiſer *Seve-*

hoe

het derde boek van sijn Bouw-konst by-brenget, sou men konnen reden halen, van dat heel dese streek, omvat van de Huisen der *Santacroci*, van de kerken der *Cacabari*, en des Beklags, op de vervalle grontvesten staet van de prachtige wandel-ry van *Pompeus*, welke andere gelooven van 't Huis van *Marius* geweest te zijn; en misschien heeft het gemeen volk hier van dit *Cacabari* genoemt, in plaets van *Casa Marii*, de kerk der *H. Maria*, by welke tot noch toe groote oude overblijfselen gesien worden. Daer was waerlijk groot misverstand onder de Christenheit voor 't Pausdom van *Paulus de 5.* de Joden sonder onderscheid onder de Christenen woonende; soo dat sy niet alleen aen de kleeding niet te onderkennen waren, maer naest onse kerken huisen bewoonden, gronden kochten, Christene dienaers en Voesters nemende; en hoe veel men deed om haer CHRISTO te winnen, sy niet te min die gunst misbruikende, sochten onder de hand de Christenen af te trekken, en haer goederen onder hen te krijgen, gelijk de voorseide Paus in sijn Bulle verhaelt.

Met dit al kan men noch seggen, dat dese Heilige Paus medelijden gebruikte, de selfde niet gants uit den Staet verjagende gelijk de Koningen van *Vrankrijk*, en van *Spaenjen* gedaen hebben. Voorts gaf hy last, dat sy tot teeken van haer religie gele hoeden souden dragen.

Daer-en-boven beval hy, dat sy als verloochenaers in een afgesonderde plaets souden opgesloten worden, waer sy niet meer als een Synagoge sou-

souden hebben, en dat sy de Autaren souden afbreken die sy elders hadden; en soo sy vaste goederen besaten dat sy die al aen de Christenen verkoopen moesten, en dat sy souden blijven by 't koopen en verkoopen van oude en gebesigde saken.

Daer-en-boven stont hy haer toe, dat sy gelt op gewin voor een maent mogten uitgeven, en dat sy op onse Feest-dagen niet souden uitkomen om eenige van haer vuile handelingen te oeffenen; noch dat men haer met geen Heer noch Heerschap begroeten sou, slaven zijnde van alle de volkeren der aerden.

In de Bulle haer rakende, beveelt hy noch aen al de Christen, dat sy geen gemeinsaemheit met haer souden hebben, noch met haer eten noch spelen, noch haer kinderen op-nemen; hoewel sommige van dese saken niet nieuw onderhouden worden, en de strengheit tegen haer ten deele is ingetoomt. *Ammianus Marcellinus* noemt die, stijnkkende Joden; en 't is een wonderlijke saek, dat sy den doop ontfangen hebbende, dan gants niet meer stijnkken. Dese Kerk had voormaels een Geselschap, en is nu slechts een enkele begunstiging.

Van de H. Maria in Publicoli. 5.

DEse Kerk sal dusdanigen by-naem genomen hebben van een geslacht dat de selfde gesticht heeft, 't welk van de oude Romeinen geweest is, gelijk van *Valerius Publicola*; maer de gemeene man heeft, om dat sy naest aen 't Paleis is van 't edel geslacht *Santacroce*, dat daer schoone Paleisen besit, daer den by-naem aen gegeven van *S. Croce*, 't Heilig Kruis, hen die veel waerdiger schijnende: anders hebben wy hier niet van, dan dat het een Procchie is; en daer zijn eenige gedachteniſſen van 't voorseide Geslacht.

Van de S. S. Valentinus, en Sebastianus. 6.

S. *Pasqualis de* 1. eenige heilige Lichamen van haer plaets nemende, die niet wel genoeg lagen in sommige verlatene kerken buiten *Romen*, bragt hier dit van *S. Valentinus*, 't welk buiten *Romen* was in *S. Praſſede* op de Bergen. En het kan wesen dat in dese Kerk de gedachtenis van die vernieuwt is, welke buiten de Poort des volks verlaten bleef.

Hier wierd de sorg der zielen bevordert tot op het jaer 1593. die nu in de drie naeste Kerken verdeelt is, hebbende dese 't Gesel schap der Kramers verkregen, die naderhand van de Nederlanders af-

ge-

geſcheiden, haer vereenigde met de Reuk-werkers, Sijde-verkoopers, en Wevers.

Sy hebben tot haer Voorſpraek *S. Sebaſtiaen*, en dragen roode rokken met een witten band omgord. Haer grootſte vierkante ſchildery is van den Ridder *Gioſeppe d'Arpino*, van wien ook zijn in *S. Pieter* de Loof-werkken aen 't middelſte welffel, en aen *S. Michiels* Autaer; de *S. Barbara* in de *H. Maria over de Brug*; de *S. Franciſcus in de koelte* binnen in 't Koor van *S. Franciſcus*; die Lieve Vrouw in de koelte in 't Koor der Paters *della Scala*, van den Trap; en in *S. Ian Colavita* de eerſte Kapel aen de ſlinker hand.

Einde der Tweede Dach-reis.

Derde Dach-reis.

DE WYK VAN REGOLA.

SOo wy niet wiſten hoe deſe Wijk in 't Latin genoemt is, het ſoud ons onmogelijk zijn te verſtaen de reden, waerom ſy haer deſen naem van *Regola* gegeven hebben. De wijl ſy dan die in 't Latin *Arenula* ſeiden, 't welk het zant beteekent, heeft de gemeene man dit woord verdorven, dat verandernde in *Regola*. Sy heeft tot haer Wapen een Danhert in een Root Velt: en eindigt aen de Wijkken des Brugs van *Parione*, en des H. Engels, heel kennelijk afgeſcheiden.

Hier

Hier ſtaet het Paleis van den aldervoortreffelijkſten Heer *Maffeo Barberini* Stads-voogt van *Romen*, van den alderuitſtekenſten Cardinael *Spada*, van de Heeren *Falconieri*, van de doorluchtigſte Hertogen van *Farneſe*, dat des heiligen Bergs der Mededoogentheit, en meer andere, gelijk op haer plaets ſal geſeit worden.

En daer zijn de treffelijke fonteinen van *Sixtus* Brug, en van de plaets der *Farneſen*.

Van S. Anna by de Lijndraeiers. I.

VAn vier Kerken binnen *Romen*, aen deſe Santin toegewijd, is dit een, en men geeft haer deſen toe-naem, om dat ſy dichte by dien ſtreek ſtaet.

Ontrent het jaer 1293. was in *Agubbio* een groote dienareſſe Gods, *Santuccia Terebotti* genaemt. Deſe, haer man in een Klooſter gegaen zijnde, nam de derde Orden der Dienaren, en leefde daer in met ſoo grooten roem van heiligheit, en van geregelde tucht, dat ſy door de Pauſen na *Romen* ontboden wierd tot verbetering der Nonnen van *S. Benedictus*: en met d'Apoſtelijke toelatingen, die in dit Klooſter bewaert worden, verkoren ſy haer tot algemeene Abdeſſe, met geſag om eenige Klooſteren te beſoeken, welke in verſcheiden plaetſen van *Italien* door haer geſticht waren, onder den Regel des voorſeiden Aerts-vaders *S. Benedictus*.

Van dese stonden'er drie binnen *Romen*, en alle aen de Maegt *Maria* toegeigent; de eerste de *H. Maria Verlosserſche*, de tweede aen de kant der Rivier, maer op het Eiland, nu verbroken; de derde was dese de *H. Maria in de Zuil* geseit; en sy quam de Ridderen Tempelieren toe, die in die tijden seer rijk zijnde, de selfde in 't jaer 1297. aen de voorseide *Santuccia* gaven, met al de inkomens, en vaste goederen die daer aen vervoegt waren: en om dat het hing aen een Prioorschap onder haer hoorende van de *H. Maria op den Aventin*, verbonden sy dit Kloofter alle jare een kaers van twee pond te brengen aen de voorseide Kerk op den dach des Hemelvaerts, welke haer feestdach is.

Dese heilige Vrouw stierf op den dach dat *S. Benedictus* gestorven was in 't jaer 1305. en wierd in dese Kerk begraven.

De Moeders van dit Kloofter weten niet waer haer Lichaem rust, en houden haer kleedingen noch in groote eerbiedigheit. Aen dit Kloofter een Kerk van de *Salvator* op 't jaer 1538. ingelijst zijnde, wierd het grootste deel van dit Kloofter in't jaer 1614. uit de grond op vernieuwt. In dese kerk wort de ring bewaert van *S. Anna*, Moeder des Magets *Maria*.

En ten laesten is sy met een nieuw gebouw verciert.

Van

Van S. Carlo aen de Houte-bak-verkoopers. 2.

HEt ſchijnt dat deſe plaets ſeer oud is, haren naem hebbende van de houte bakken, die daer gemaekt wierden, in 't Latin geſeit *Catini*, ſoo men in dien tijt van ſulken ambacht wel wiſt: het zy ſoo 't wil, laet ons komen tot het deerlijk ongeval daer in 't jaer 1611. geſchiet, als in een huis veel hoy opgedaen zijnde, het ſelfde ſoodanig quam te verhitten, dat midden in de nacht daer een grooten brand uit ontſtont die niet kon gebluſcht worden. In het jaer 1612. leiden ſy hier den eerſten ſteen aen deſe Kerk.

De reden waer door deſe Kerk gemaekt wierd met de woonplaetſen voor de geregelde Geeſtelijke van *S. Paulus Onthooft*, Barnabiten genoemt, was, dat ſy in deſe haer Procchie de kerk hebbende van *S. Biagius van den Ring*, ſoo genoemt, om dat dien van *S. Biagius* daer was, wierden ſy genoodſaekt die aen de Paters *Teatinen* te laten, om haer woning toe te ſtellen, welke ſy houden by de kerk van *S. Andries van den Dale*; en om dat de voorſeide kerk van *S. Biagius* van *Sixtus de 5.* den by-naem van Cardinaels kreeg, dacht het *Paulus de 5.* goet, de ſelfde tot deſe over te brengen, met verbintenis en laſt van de Procchie.

Deſe Paters haer beſig houdende in de zielen te hel-

helpen, maekten om dit werk beter te bevorderen, in het selfde jaer dat sy de grond-steenen leidden, een Geselschap der ootmoedigheit.

d'Oeffening van dit Geselschap is hier alle Sondage te vergaderen, en voor de edele wort van dese Paters 's morgens een Sermoen gedaen, en na de middach een ander voor de Ambachts-lieden, en Kooplieden; en aen yder worden eenige godtsdienstige werkken door heel de week te doen gegeven, en alle Vrydach tegen den avond gaet iemand, die daer yver toe heeft, sich selven kastijden. Voorts vergaderen de jufferen eenmael 's jaers in dese Kerk, en daer een Voorsitster gemaekt hebbende, begeven sy haer tot verscheide plichten van barmhertigheit, voornamelijk met het besoeken der sieken in die Procchie, en in de Gasthuisen: Het wierd van *Paulus de 5.* bevestigt, voor altijt daer verscheide aflaten aen gevende.

d'Alderuitstekenste Cardinael *Leni* heeft hier groote middelen aen na-gelaten, op dat het gebouw mogt voltrokken worden. Sy hebben de kapel gemaekt, en de gevel met arduin opgetrokken, en van binnen heel de Kerk verciert. En de hoeken die de middelste ruimte bestieren, zijn seer keurelijk geschildert van *Domenichini*. De Kerk is een seer aerdige Bouw-konst van *Rosato Rosati*; en de Voorgevel is van *Soria*.

Tegen over dese Kerk is het Paleis der Heeren Mark-graven *Santacroce*, met eenige beelden heerlijk vernieuwt.

Van

Van S. Benedictus. 3.

VAn seer leelijk, dat dese Kerk eerst door ouderdom was, wierd sy in 't Heilig jaer van 1600. door haren Oversten *Paolo Fabba da Chieti* vernieuwt; waer-door haer lammeren met meerder vroolijkheit daer komen de Heilige Sacramenten ontfangen, dewijl het een Procchie is.

Van S. Biagius van de Cacabari. 4.

DEse by-naem van de *Cacabari* sal wesen van 't geslacht, dat dese kerk gesticht heeft. Sy wierd toegeeigent aen de alderstuiverste Ontfankenis van *Maria* altijt Maegt, misschien toen in 't jaer 1136. de Kanoniken van de Kerk van *Lions* door een Hemelschen drift bewogen, soo grooten geheimenis begonnen te vyeren.

De sorg over de zielen, die dese kerk had, wierd in 't jaer 1594. over gebragt aen andere daer naest gelegen, om dese kerk aen de Voerluyden te geven, welke een Geselschap maekten van de Matras-bedverkoopers onderscheiden. En om dat sy *S. Biagius* tot haer voorspraek hebben, vyeren sy hier sijn feestdach, benevens dien der Ontfankenis.

Van de H. Maria des Geweens. 5.

ONtrent het jaer 1546. twee vianden in een straet hier by malkander ontmoetende, verfocht d'een vergiffenis van d'ander, en fich verfmaed fiende, die ootmoed in gramfchap gekeert, ftak hy den hardnekkigen doot, die op hem was aengevallen; maer door het ongeduld van d'een, en 't eeuwig verderf van d'ander, fag men tranen voort komen uit een Beeld der Lieve Vrouw, in een muur daer af-geschildert.

Van waer fy dat felfde nemende, met groote eerbiedigheit in de naefte Procchie kerk bragten, te voren aen *Salvator* toegeigent, en op het Hoog Autaer ftelden; waer onder men las, dat een edel Romein, *Nicolo Acciaivolo* genoemt, fchoon of fijn afkoomft uit *Florencen* was, het felfde toegeftelt had.

By foodanigen gelegentheit veranderde de Naem van *Salvator*, in defen van de *H. Maria des Geweens*; en dit beeld door den yver des Volks grooten toeloop hebbende, en de kerk klein zijnde, en flecht gemaekt, wierd fy van de aelmoeffen uit de grond op vernieuwt, met dit fchoon beftek beginnende, en in 't jaer 1612. nu foo verre zijnde dat men fich daer van kon dienen, bragten fy dit voorfeide Beeld met een feer-ftatigen ommegank in de felfde over, op den 1. Mei.

In de Vaften, van de helft tot aen de *Octave* van Paefchen, ftaet dit wonderlijk Beeld bedekt.

Van

Van de Kapel der H. Maria des Geweens. 6.

In 't selfde jaer, dat dit voorseide wonder-werk gebeurde, maekten sy daer een Geselschap met den selfden by-naem van de *H. Maria des Geweens*, om sorg te dragen voor dit heilig beeld. Sy gaen gekleed in bruin-roode rokken, dragen tot een teeken dit selfde wonderlijk beeld, en onderhouden de naeste kerk haer toegewijd met den Procchiaen, en andere Priesteren; en door de Wijkken van *Romen* versorgen sy de arme sieken van Genees-meesteren, en Genees-middelen.

Voorts of wel dit wonderwerk voorgevallen is op den 10. January; niet te min om te statiger de hoogtijt te vyeren, houden sy dien feestdach op de Sondach van den dach van *S. Antony* Abt; en dit de voornaemste Hoogtijt zijnde, verlossen sy een gevangenen op den selfden dach, en houwelijken dochteren uit: en op Dijnsdach tusschen d'*Octave* des Alderheiligsten Sacraments, houden sy de ommegank door al de Wijkken van de Procchie.

Van S. Thomas der Cenci. 7.

Sommige willen dat de naem van dit Edel Rooms geslacht van *Cinthia* in *Cenci* veranderd sou zijn, uit welk geslacht Paus *Joannes de* 10. was, die Aerts bisschop van *Ravennen* zijnde, tot

deſen hoogen trap opklom in 't jaer 914. en met hulp van Konink *Berengarius* de Saracinen uit gants *Italien* verdreef, ſoodanig dat daer niet een meer gevonden wierd, dierhalven kroonde hy in 't volgende jaer *Berengarius* tot Keiſer: maer om dat de gene die hy altijt begunſtigt had, geen heerſchappy meer konden voeren als te voren, ontſtaken ſy in ſoo hevigen woeden, dat ſy hem in ſijn Pauſelijk Paleis overvielen, 't welk in die tijden vereenigt was met de kerk van *S. Jan te Lateraen.*

Van dit geſlacht is noch den Berg genoemt op welken ſy met de kerk ook haer Paleis bouwden; nochtans is die niet van de ſeven voornaemſte door de natuur gemaekt, en die binnen de muuren van *Romen* wierden beſloten; en hy wierd hier gemaekt tegen 't overvloeien van den naeſten *Tyber.*

Van de eerſte ſtichting deſer kerk hebben wy niets verſtaen, alleen konnen wy uit een opſchrift in de ſelfde ſeggen, dat ſy in 't jaer 1575. is vermaekt geworden, en begiftigt by *Franceſco Centi*; en ſy is een Procchie: en miſſchien by gelegentheit van ſoodanigen herſtelling, heeft ſy eenige overblijffelen van Heilige lichamen verkregen; of ſy zijn wel by de voorſaten van eerſten af aen deſe kerk gegeven, en onder 't Hoog Autaer geleit, onder welke ſeer aenmerkelijk is dat van *S. Felix* Paus, om dat 'er vier van deſen naem zijn geweeſt, en alle Santen. En 't Recht der Voorſtanderſchaps is daer over by dit Geſlacht.

Van

Van S. Bartolomeus der Vlees-houwers. 8.

In 't jaer 1552. maekten des Vlees-houwers een Geselschap, en sy vergaderden om haer godtsdiensten te oeffenen in *S. Paulus* een kerk naest aen dese gelegen. Daer na vergunde haer *Pius de* 5. in 't jaer 1570. dese Kerk, nu toegewijd aen S. *Stephanus*, in de Keien geseit, om dat sy gebouwt was boven op die hooge rots aen den oever des *Tybers*, soo dat sy noit met haer overloopen daer noch is aen gekomen. Dese kerk was soo arm, dat sy geen Procchiaen konnende onderhouden, de sorg over de Zielen aen de volgende van de *H. Maria* vereenigt wierd; en de Vlees-houwers vermaekten die met groote onkosten, en onderhouden de selfde in alles dat tot den Godts-dienst noodig is. 't Hoog Autaer is van de hand van *Gio. de Vecchi*, en de Gesteenigde *S. Stephanus* is van *Francesco Ragousa*.

Van de H. Maria 't Heuvelken. 9.

Het Velt van *Romen* niet vlak en gelijk zijnde, verhieven sich daer in verscheide Heuvelkens, waer door dese met de andere drie vergeleken, den naem had van 't Heuvelken; noch-

nochtans was die van soodanigen hoogte dat in 't jaer 1598. de *Tyber* al dese plaetsen overstroomende op de nacht des Heilige Geboortes onses Heeren, dese noch ongerocht van 't water vry bleef.

d'Oudheit van dese Kerk kan men af nemen uit haer inwijding in 't jaer 1350. geschied, om dat sy of toen gesticht, of toen vermaekt wierd. Noch wort des selfs oudheit vertoont aen dat hier 't lichaem is van *S. Mamilcano* Martelaer, van eenige begraef-plaets hier gebragt: van hem heeft men anders niet, dan dat hy op den 12. Maert gemartelt wierd. Dese Kerk voorts een Geselschap hebbende, is de selfde vereenigt met die van *S. Laurens in Damasco*, en hier bleef alleen de Procchie.

In des selfs voor-ruim is *Christus* afgeschildert met opene armen, die hy tot teecken van d'algemeene heerschappy verheven houd; en daer tegen over staet hy met vier water-stroomen aen sijn voeten, en de Lammeren die daer uit drinken; welke zijn de geloovige, die 't water des Evangeliums drinken uit vier Schrijvers t'saem gestelt: en op een ander plaets siet men noch de selfde *Christus* in de gedaente van een Lammeken, van wien geseit wierd *Agnus Dei*, het Lam Godts: en op noch een ander in de zijde gesteken, stort hy bloed aen de voet van een Kruis; alle seer schoone waer-teekenen des Saligmakers.

Van

Van S. Paulus by de Regola. 10.

S. *Paulus* voor d'eerste mael in *Romen* komende, hoe wel een krijgs-knecht hem gevangen hield, nochtans liet hy hem vryelijk gaen om sijn saeck in de Richtbanken van *Romen* te verhandelen, door dien hy sich op den Keiser *Nero* beroepen had; en om dat men vind, dat de plaets daer dese kerk nu staet de School van *Paulus* genoemt was, soo schijnt het, dat hy hen hier onderwees die hy tot *Christum* bekeerde, om dat dit deel genoeg van *Romen* afgesondert ligt.

In een steen leeft men daer van 't jaer 1096. de namen van eenige overblijffselen der Heiligen die hier bewaert worden, en onder andere daer den arm van *S. Paulus* zijnde, kan men gelooven, dat sy desen arm gekregen heeft, als sijn Lichaem met dat van *S. Pieter* door den *H. Silvester* verdeelt is geworden.

In dese Kerk worden ook noch bewaert de Schoenen van onsen Saligmaker, welkers schoenriemen dien Grooten *Joannes de Dooper* sich niet waerdig achte te ontbinden. Hier zijn mede de overblijffselen van de *H. Anna* Propheterisse, en andere.

De hervormde Heremiten van *S. Augustin* waren eenige jaren in dese Kerk, tot dat sy in 't jaer 1619. twee andere betere gelegentheden gekocht hebbende de tegenwoordige Kerk lieten aen de hervormde Broeders des derde Ordens van *S. Franciscus*.

Van de S. S. Vincentius en Anaſtaſius. II.

VAn deſe twee Santen in haer andere kerken genoeg geſproken zijnde, is alleen overig in deſe aen te teekenen, dat ſy door oudheit gevaer loopende van te vallen, de Procchiaen beſloot de ſelfde over te geven aen 't geſelſchap der Koks en Paſtei-bakkers, die in 't jaer 1513. hen in de kerk van S. *Louis* vereenigt hadden, onder de benaming der Boodſchapping, en onderhielden daer een Kapel; en namen tor haer kleeding witte rokken met het teeken van een ſchild, met een kroon daer boven op, en midden in ſtaen deſe letteren A. G. P. welke beteekenen *Ave Gratia Plena*, Zijt gegroet gy vol van genaden.

Daer na ſy aen deſe kerk komende, hebben niet alleen de ſelfde herſtelt, maer namen noch de laſt op haer van de Procchie met een goet inkomen te voorſien; en eenige van haer ſtijl binnen *Romen* komende, beſorgen ſy die deel daer aen te krijgen, van wat volk ſy ook weſen mogten.

Behalven de Feeſt van de Boodſchapping aen haer eigen, vyeren ſy dien noch van de kerk; en op een van de ſelfden houwelijken ſy ſomtijts arme dochteren uit, geboren van die, uit haer Geſelſchap.

Van

Van 't Oratorie, of Gebeden-plaets voor 't geselschap der Alderheiligste Drievuldigheit. 12.

IN de *H. Maria* der Mededoogenheit op de plaets *Colonna*, als 't heilig jaer van 1550. naderde, sommige siende, hoe veel de Pellegrims te lijden hadden, die uit verscheide hoeken des Weerelds quamen om dese heilige plaetsen van *Romen* te besoeken, somtijts niet vindende waer sy mogten ingenomen worden, begonnen sy te denken, hoe daer in voorsien kon wesen. Onder welke was *S. Filippo Neri* Florentin, met andere sestien; en tot desen einde vergaderden sy in de kerk van *Salvator in 't Velt* op het jaer 1548. waer sy van *S. Filippo*, en van de Biegt-vader des selfden Sant, *Persiano Rosa* geseit, dit Geselschap maekten; en het wierd bevestigt van de Stede-houder des Paus, onder de naem van d'alderheiligste Drievuldigheit der Pellegrims.

Dierhalven leest men van dit gemaekte in de bewaer-plaets de volgende gedachtenis met vergulde letteren boven een Poort gesneden.

S. PHILIPPO NERIO
CUIUS CONSILIO ATQUE OPERA
ARCHICONFRAT. SANCTISS. TRINITATIS INSTITUTA EST.

Dat

Dat is:

Aen den Heiligen Philippus Nerius, door wiens raed en toedoen de Aerts-broederschap der alderheiligste Drievuldigheit ingestelt is.

Het heilig jaer dan gekomen, namen sy een gevangen huis, en bragten daer de Pellegrims in, die sy ter aerden onder de Wandel-dreven vonden liggen. Door soodanigen voorbeeld wierden ook noch de Jufferen bewogen ontrent de bede-vaert reisende Vrouwen, onder welke was *Helena Ursina*, die mildelijke een van haer huisen gaf aen de broot versorgster, en van die tijt af begonnen sy de bedevaert-reisende de voeten te wasschen. Gelijk in haer tijden gedaen hebben de Pausen *Clemens de* 8. *Urbanus de* 8. en *Innocentius de* 10. waer door van die selfde Pausen in de Bewaerplaets onder haer beeltenissen de volgende gedachtenissen te lesen zijn in metael uit gesneden.

CLEMENTI VIII. PONT. MAX.
Quod Xenodochium paterna charitate inuiserit,
Singulari liberalitate sustentauerit,
Sodalitas opportuna eius ope conseruata posuit
MDCVIII.

Dat is:

Aen Paus Clemens de 8. *om dat hy 't Gast-huis met Vaderlijke toegenegentheit besocht, en sonderlinge mildadigheit onderhouden heeft, is dit van de Gebroederschap, door sijn tijdelijke bystant behouden, in 't jaer* 1608. *gestelt*

UR-

URBANO VIII. PONT. MAX.
Cæleſtis, humanæq; rei diſpenſatori liberaliſſimo,
quod anno Iubilæi MDCXXV. apertis vtriuſq;
munificentiæ valuis Xenodochium hoc
ære plurimo iuuit, noua ſuppellectile auxit,
præſentia illuſtrauit.
Sodalitas grati animi monumentum poſuit.

Dat is:

Aen Urbanus de 8. Paus, mildadig uit deelder van Hemelſche en tijdelijke ſaken, om dat hy in 't jubel-jaer van 1625. beide de deuren van mildadigheit geopend hebbende, dit Gaſt-huis met veel geld te hulp is gekomen, met nieuwe goederen verrijkt, en met ſijn tegenwoordigheit vereert heeft, is dit van de Gebroederſchap tot bewijs van haer dankbaer gemoet doen ſtellen.

INNOCENTI X. PONT. MAX.
Quod inſigni eius liberalitate
Difficillimis Xenodochij temporibus
Vetus in excipiendis Peregrinis mos,
Et laus retineri, atque florere potuerit
Beneficij monumentum Sodalitas poſuit
Anno Iubilæi M D C L.

Dat is:

Aen Paus Innocentius de 10. om dat door ſijn uitnemende mildadigheit in de benauwſte tijden deſes Gaſt-huis, de oude manier in de vremdelingen te ontfangen, met lof onderhouden, en bloeiend is konnen blijven, heeft de Gebroederſchap tot gedachtenis dier weldaed dit doen ſtellen, in 't jubel-jaer 1650.

Sy richten haer de tafel aen, en na 't avondmael geleiden sy die op goede bedden te ruſten. 't Heilig jaer naderhand voorby zijnde, op dat die Gebroederſchap onderhouden mogt worden in het oeffenen van eenig ander goet werk, beſloten sy, na dat sy haer ſeer aen Godt bevolen hadden, de weder geſont wordende te verſorgen, die haeſtig uit de Gaſthuiſen komende, en eer sy noch gants van haer quael geneſen waren, veel weder invielen, om geen manier te hebben van haer wel te beſtieren; en ſoo volherdende, zijn sy van goet tot beter gegaen, gelijk wy aen haer Kerk ſullen ſien, waer, in andere heilige jaren, wonderlijke ſaken zijn voorgevallen.

Voorts in 't jaer 1570. hebbende deſe Gebedeplaets tot haer godtsdienſten gemackt, en die ſeer wijd vallende, wierd het geoirdeelt ſeer bequaem te komen, daer het prediken voor die Joden in te ſtellen, by 't volgende voorval.

Een ſeer yverig Joods Rabin, die ſich bekeerde, ſoo dat Paus *Julius de* 3. hem doopte, en *Andries van den Berg* noemde, hebbende medeſijden met ſijn verblind volk, begon voor de ſelfde te prediken in ſommige Kerken van *Romen* met veel geleertheit, en Geeſt.

Maer om dat de Joden hem niet quamen hooren, en de mannen, ſoo als sy konden voor hera vluchteden, maekte hy ſoo veel by Paus *Gregorius de* 13. dat onder eenige ſtraffen, na goetvinden der Gewonelijke Rechters, de Joden ſouden gedwongen weſen den derden van haer Sabbatten, met de vrouwen, en kinderen van 12. jaren, Godts

woorde

woordt te komen hooren. En voorts hebben daer yder Sabbath na de middach hondert mannen en vijftig vrouwen moeten komen: en op dat sy niet slapen souden, maer zedig daer staen, is daer een kofter met een stokje in de hand, die op 't aenwijsen des Leeraers de slapende aen-raekt, en om dat sy aen den ingank van dese Kerk van een tot een haer namen moeten laten aen-teekenen by een die daer aen de poort dat opschrijft, soo gaet de Kofter dat Sermoen geeindigt de wederspannige de boet af halen, en sy verbeuren yder een testoen, dat aen de arme leeringen besteed wort.

De eerste die in dese Kapel predikten, waren twee die de tijt van een uur onder hen verdeelden.

Op goede Vrydach houden sy met haer bedevaer-reisigers een seer godtsdienstigen ommegank na *S. Pieter*.

De groote schildery in dese Kapel is van *Giacomo Lucca*.

Van de Salvator aen't water. 13.

ONder de Edele en oude geslachten van *Romen*, is een der *Cesarini*. *Sansovinus* schrijvende in sijn werk van de doorluchtige Geslachten van *Italien*, seit dat dit geslacht afkoomstig is uit de doorluchtige stam der *Cesars*, en dat hy daer van een bewijs heeft gesien in de Sabinische Hoven.

Dat voerde, seit hy, tot wapen een groenen Berg in een schild van gout met een kolom daer

op;

op; maer in 't jaer 1200. voegden sy daer by een Keiserlijken Arend op de top der kolom, waer onder aen een Beer geketent staet. Sy namen dese nieuwe tekenen in haer wapenen, gelijk *Sansovinus* ook bevestigt, als in *Italien* de zijdigheden der *Guelphen*, en *Gibellinen* heersten.

Noch sy waren niet minder, die de selfde tot de Gothen en Lombardiers bragten, hebbende in het *Cesarins* Geslacht verdeeling gemaekt; soo dat sommige op de plaets *Montanara* wonende, haer dien by-naem gegeven is, over een komende met haer eerste wapen, waer in een Berg is: d'andere verkosen sich dit deel van *Romen* ontrent den *Tyber*; en onder dese noemt de voorseide *Sansovinus* een, die na sijn geslacht *Cesareo* geseit wierd; en ontrent het jaer 1260. was sijn roem seer groot by een yder, niet soo veel door de machtige rijkdommen, en schoone hoedanigheden, van sijn persoon, als door den yver tot de godtsdienst; en hy betoonde dien in 't bouwen van dese kerk, de selfde met goede inkomens begiftigende onder de by-naem van *Salvator*, en van *S. Cesareus*, die een andere kerk in de Wijk des Oever hebbende, bleef hier de eerste by-naem van *Salvator*: En soo wierd die genoemt van Paus *Clemens de 7.* in sijn kort begrijp des jaers 1525. en tot onderscheid van d'andere Kerken van *Salvator* binnen *Romen*, geeft men aen dese den toe-naem van *Aen 's water*, dat daer by is, wanneer de *Tyber* koomt op te swellen.

Uit het voorsz. kort begrijp hebben wy dat sy

sy een Procchie is; en dat voormaels de Broeders van *S. Paulus* eerſten Heremijt daer in waren: welke Orden haer begin nam als deſe Kerk gesticht wierd. Naderhand sy die verlatende, gaf *Eugenius de 4.* 't welk was in 't jaer 1431. de selvige met de aenhoorende huisingen aen de Overſten Voorſorger der Franciſcaenſche Kloosteren, en de Bulle niet vervaerdigt zijnde, voegden sy die van *Clemens de 7.* daer by, waer in tot meerder bequaemheit voor de boven genoemde Broederen, bevolen wort, dat de Overſte Voorſorger sijn leven lang hier op de weg sou blijven.

Van S. Franciſcus, aen Sixtus Brug. 14.

DEſe Brug wierd voormaels de *Janiculſche* geſeit, om dat men hier langs na den opgank quam van den *Berg Janiculus*, nu *Montorius* als gouden Berg, door dien daer geel sant wort uitgegraven, dat gelijk gout schijnt te weſen.

Om de oirſpronk van deſe Kerk te verſtaen, soo is daer naeſt een Gasthuis, en men moet weeten, dat het getal der bedelaren seer vermeerdert zijnde, en groote verwerring in de Kerken tot hinder des Godtsdienſt gevende, *Gregorius de 13.* in 't jaer 1581. om eenig hulp-middel hier tegens gebeden wierd; wien 't goet dacht, dat het Geſelſchap der Drievuldigheit de selfde alle, selfs

ook met geweld, op een plaets by een sou verfamelen, waer sy van aelmoessen mogten onderhouden worden; en het Klooster van *S. Sixtus* verlaten vindende, wierden sy daer in een ommegank na toe gevoert tot her getal van 850. soo Mannen, als Vrouwen, en Kinderen, vele verminkt zijnde, wierden daer veertien wagenen mede gevult.

Maer om dat die plaets van quade lucht was, en de arme noch slechter gestelt, sag men, dat'er gevaer liep van smettelijke siekten in de Stad te veroirsaken, dierhalven vervoerde 't voorseide Geselschap de selfde in eenige huisen ontrent haer Kerk. Naderhand *Gregorius* gestorven, dat Geselschap sich genoeg beswaert vindende met de Pellegrims en die nieuw uit siekten gekomen waren in te nemen, baden sy *Sixtus de 5.* dat hy hen daer van geliefde te ontlasten; en hy als een goede Vader gaf hier 't begin aen een Gasthuis, de kerk aen *S. Franciscus* toewijdende.

Voorts verleende hy dit Gasthuis negen-duisent Kroonen inkomens, en liet de bestiering over de selfde aen vier Bevelhebbers, jaerlijks daer toe verkoren: twee van 't Geselschap der Drievuldigheit, en twee van den gemeenen Raed des Roomschen Volks, en bevrijde de goederen der gener van de gemeene lasten, welke naderhand haer moeite in den dienst van dese plaets souden besteden.

Het stuk van *S. Franciscus* is van den Ridder *Celius*, die in *S. Pieter* ook noch edele stukken heeft. En nu is van den alderuitstekenſten Car-

dinael

dinael *Lanti* daer een nieuw en schoon gebouw by gevoegt: en by gelegentheit van de Fontein is de Poort des Gasthuis een wenig lager geset, waer boven dese letteren te lesen zijn.

SIXTUS V. PONT. MAX. PICENUS.
Pauperibus piè alendis, nè pane, verboque careant,
multo suo coëmptas ære
has ædes extruxit, aptauit, ampliauit,
perpetuo censu dotauit.
ANNO MDLXXXVII. PONT. II.

Dat is:

Paus Sixtus de 5. van Picenen, heeft om de arme godtsdienstig te voeden, op dat haer geen brood noch woord sou ontbreken, dit Huis, voor sijn groot gelt gekocht, doen bouwen, bequaem maecken, en uitbreiden, in 't jaer 1587. het 2. sijns Pausdoms.

Voorts wierd tegen over de straet *Julia* van *Paulus de 5.* gestelt de Fontein van *S. Pieter Montorius* water, dat door *Sixtus* Brug loopende daer met een seer schoone val sich uitstort; en in de Somer besigen sy dat om de straten onder water te setten; en hier aen is dese gedachtenis.

PAULUS V. PONTIFEX MAXIMUS.
Aquam munificentia sua in summum Ianiculum
perductam citra Tiberim totius Vrbis usui
deducendam curauit.
ANNO SAL. MDCIX. PONT. V.

Dat is:

Paus Paulus de 5. heeft door sijn milddadigheit het water, boven op den Janiculus gebragt, aen dese zijde des Tybers tot nuttigheit van heel de Stad over al doen leiden, in 't jaer des Heils 1609. het 5. sijns Pausdoms.

Van S. Jan der Boloniers. 15.

IN 't Heilig jaer van 1575. wierden de Boloniers bewogen een Gebroederschap te maken, en Paus *Gregorius de* 13. vergunde haer dese Kerk, eerst aen *S. Thomas* toegewijd, en was van de Keten geseit, om dat daer een ander Geselschap geweest had, waer in de Broeders haer selven tuchtigden met een ysere keten.

Daer na vonden de Boloniers goet in dese haer Kerk de gedachtenis te vernieuwen van een ander in *Romen* te voren niet van soo grooten toeloop, schoon 't wel van de oudste was; en soodanigen oirdeelden sy dat van *S. Jan* voor de Latinsche poort, die niet geopent wort, dan alleen op den dach van de Vastens Hoogtijt, en op sijn Feestdach den 6. Mei; daerom dragen sy d'afbeelding van sijn Martelaerschap tot haer teecken op witte kappen, en daer voor op, een root kruis, verheven op drie insgelijks roode bergen, het welk het teecken is van 't Gasthuis, dat sy in *Bolonien* des Levens noemen, met het welke sy haer voorgeven vereenigt te zijn. De grootste schildery is van *Domenichini*. Sy vyeren daer-en-

boven

boven op den 4. October de Feestdach van *S. Petronius* seer waerdig Bisschop van *Bolonien*. Van hier dan voorts gaende door de straet *Julia* aen de slinker hand vind men de Kapel en de Kerk des Doots.

Van de H. Maria des Kapels. 16.

NA dat *Romen* van Godt gestraft was met dat ellendig Overval, wierden sy soodanig opgewekt, dat het meeste deel van soo veel Godtsdienstige Gesellschappen der Weereldsche lieden begin heeft genomen na dit beschreielijk jaer van 1527. soo dat in 't jaer 1538. door 't Velt van *Romen* veel doode lichamen van Christenen gevonden zijnde, die om verscheide toevallen in geen heilige plaets begraven wierden, besloten eenige dit werk van barmhertigheit aen te vangen, en maekten een Gesellschap onder den naem *des Doots*.

Om dat dan de doode lichamen op te gaen soeken een seer mocielijke en verdrietige saek is, sy die dat begonnen hadden daer in komende te verflaeuwen, en 't noodig getal der Medegesellen ontbrekende, verkloekten sy haer weder met nieuwen yver in 't jaer 1555. door 't prediken van een Kapucijn, die in *S. Laurens in Damasus* 't volk aenporrende tot het geduurig bidden, en aenrandende tot dat van veertig uuren, ter gedachtenis van die onse Saligmaker in 't graf had geweest; soo vond het Gesellschap des Doots goet,

dat het een goet middel sou weſen om dit te bevorderen, ſich met nieuwen yver tot het begonnen werk van de dooden te begraven te begeven, en beſloten daer toe alle maende het Gebedt der veertig uuren te willen doen.

Dit Geſelſchap wierd van *Pius de* 4. toe geſtemt op 't jaer van 1560. onder den naem van de *H. Maria des Gebedts*, ofwel *des Doots*. In het Heilig jaer 1575. als ſy de Geſelſchappen by haer vergadert herbergden, niet ſonder groote koſten, gaven ſy een begin aen deſe godtsdienſtige en ſchoone kerk, en eigenden die toe aen de Suiverring der alderheiligſte Maget; en bragten daer een Beeld van haer in, dat op een muur van de gemeene ſtraet geſchildert, met grooten yver van de geloovige geeert was.

Daer na in 't jaer 1586. op den dach der Bootſchapping wierd die kerk ingewijd; en de ſelfde wel bedient houdende tot algemeene nuttigheit, maekten ſy voor haer een Gebede-plaets. Sy kleeden haer in ſwarte kappen, en hebben tot teeken een doots-hooft met een Kruis. Sy doen een omgank van 't alderheiligſte Saerament op Maendach tuſſchen ſijn *Octave*, benevens 't uithoudelijken van eenige arme dochteren, welk een is van de ſchoonſte die binnen *Romen* geſchieden; gelijk ook die des goeden Vrydachs in *S. Pieter*.

Eindelijk is ſeer gedenkens waerdig een Overblijffel van *Laurenza* van *Ancona*, om 't Chriſtelijk Geloof door de Keiſer *Domitiaen* gevangen doen nemen; en ſy is met een andere Jonkvrouw hier gemartelt.

In

In *d'Octave* der Dooden worden sonderlinge gebeden gedaen; en somtijts in de Vasten: en hier is de Stichter der Kinderen, na hem van de *Letterato*, de geletterde geseit.

Aen dese Kerk is't het Paleis gehecht der Heeren *Falconieri*, edele Florentiners, met schoone Bouw-konst vernieuwt door *Francesco Borromini*.

Van S. Catarina van Siena. 17.

IN de volgende kerk van *S. Nicolaes*, de Senensers op 't jaer 1519. vereenigt zijnde om een Geselschap van Godtsdienstige personen te maken, versamelden sy soo veel aelmoessen, dat sy dese plaets kochten om daer woningen en een kerk aen de *S. Catarina* Maget te bouwen; welke niet alleen de pronk was der Stad van *Siena*, maer van gants den Heiligen Stoel: door welkers deught onse Heere haer tot Afgesondene maekte by sijn Stedehouwers op aerden.

Haer gelukkig verhuisen na 't ander leven voorgevallen zijnde op den dach, dat men de feestdach vyert van *S. Pieter* Martelaer, wierd haren dach op een ander tijt genomen; en de Paters Dominicanen houden dien op den eersten van Meij; en de Broeders deses Geselschap op den tweeden, een van haer vingeren in den ommegank omdragende, aen welken sy van onsen Heer den ringh haer trouw-beloftes met *Christus* gekregen

had. *S. Antonius* schrijft, dat het aen de vinger van de rechter hand was, en aen die daer men gemeenelijk de ringen draegt, en dat sy van fijn gout was, met een diamant midden in vier peerlen; en dat die houwelijks belofte gesloten wierd de Heilige Konink *David* op fijn harp slaende, in tegenwoordigheit der alderheiligste Maget, van *S. Joannes* Evangelist, d'Apostel *S. Pieter*, en *S. Dominicus*.

Op de selfde Sondach dat dit Geselschap haer Feestdach vyert, houwelijken sy arme dochteren uit, van haer eigen volk, door een Afgesant van *Hettore Quercio* van *Siena*. Sy verlossen een op den hals gevangenen: sy onderhouden een Genees-meester voor de sieken, welke stervende sy te begraven brengen, en voor de arme bekostigen sy dat selvige. Sy dragen witte kappen met een swarten bant omgort, en hebben tot haer teeken het Beeld der voorseide heilige Maget.

Hier tegen over is het Paleis van den Heer *Diomede Varese*.

Van S. Eligius der Gout-smeden. 18.

NA dat de Gout-smeden, met de Yser-smeden, en Sael-makers wel twee hondert jaren onder een Gilde vereenigt hadden geweest, vonden de Gout-smeden goet, gelijk ook de twee andere ambachten deden, een bysonder Geselschap onder haer te maken, en daer op bouwden sy in 't jaer

jaer 1507. dese kerk aen *S. Eligius* na een schoon beestek, dat sy daer na in 't jaer 1601. van nooden hadden te vermaken, dewijl het dreigde te vallen. Sy houden de Feestdach van *S. Eligius* op den 25. Junij, en op dien dach geven sy houwelijks gott aen haer dochteren, en verlossen een gevangenen, met seer schoone toestelling, en statigen ommegank. Van *S. Eligius*, en van sijn Feestdagen verscheidentlijk onder die drie ambachten geviert, sal aen de kerk des *Salvators* der Kapellen gesèit worden, waer de Sael-makers haer Gesellschap hebben.

Aen de voorgevel zijn schilderien van *Federico Zuccaro*, en aen de slinker hand van *Gio. de Vecchi*, en eenige figuuren van pleister van *Prospero Bresciano*.

Van S. Nicolaes der Gekroonde. 19.

VAn dese Proechie Kerk hebben wy anders niet, als alleen dat sy van 't geslacht der *Incoronati*, Gekroonde, haren by-naem heeft, waer van sy gebouwt is; en hier ontrent heeft dat geslacht sijn woon-plaetsen.

Van den H. Geest, een Kerk der Napelsche. 20.

DEse kerk was voormaels ingewijd aen *S. Andrea* Maegt, en Martelares, en had een Kloo-

ſter daer nevens, welkers Nonnen, met al de andere van *Romen* tot klein getal gekomen, *S. Dominicus* door bevel des Paus verſamelde in de kerk van *S. Sixtus*.

De Napelſche nu deſe plaets in 't jaer 1572. gekocht hebbende, maekten daer een Kerk met een Kapel, en eigenden die toe aen den Heiligen Geeſt door een byſonderen yver dier Stad ontrent de Perſoon des Heiligen Geeſts. Sy dragen een duif geſchildert op witte kappen, en op de feeſt van Pynxteren verloſſen ſy een gevangenen, en houden een geloonde Voorſpraek en pleit-beſorger voor de ſaken der arme onderdanen des Rijks van *Napels*, als ſy in *Romen* gevangen ſitten.

Groote verdienſten hebben ontrent dit Geſelſchap *Pietro Corſo* van *Policaſtro* in *Calabrien* op 't jaer 1583. binnen *Romen* eerſte Apoſtelijke Beampt-ſchrijver zijnde, en van 't jaer 1611. *Violante Santaſeverina*.

Op haer feeſt-tijt maken ſy daer ſeer ſchoone toeſtelling. De Schildery van *S. Franciſcus* is van de Ridder *Gioſeppe d' Arpino*.

In 't jaer 1629. vercierden ſy de kerk met een ſchoone en aerdige Voorgevel, en ſtelden daer boven de poort dit opſchrift.

ÆDEM HANC
SPIRITVI SANCTO DICATAM
SODALES EIVS IN MAGNA RERVM PENVRIA
ABVNDANTE PIETATE RESTAVRARVNT
AN. ANTE IVBILEVM MDCXLIX.

Dat

Dat is;

Deſe kerk aen den Heiligen Geeſt toegewijd hebben de Gebroeders des ſelfs in een ſeer ſchaerſen tijt door overvloedige Godtvruchtigheyt herſtelt, in 't jaer voor 't jubile. 1649.

Van S. Lucia in de Kelder. 21.

DEſe kerk van 't Geſelſchap der Confalonen in onſe tijden ſeer heerlijk vermaekt, en verciert zijnde, was de voornaemſte gehouden van 't Kapittel van *S. Pieter* op den *Vatikaen*; en was vereenigt met de Abdie van *S. Biagius* van de *Pagnotta*; en was een van de twintig bevoorrechte. Naderhand wierd ſy van't voorſeide Geſelſchap vermaekt, en ſy onderhouden die met grooten glans.

Deſe Broeders doen twee aenmerkkelijke werken, 't een is, alle jaer op Hemelvaerts dach een groot getal dochteren met fraei huwelijx goet uit te beſteden; 't ander is Slaven onder den Roomſchen Stoel gehoorende te loſſen; ſoo dat ſy in 't jaer 1581. van *Gregorius de* 13. verlof kregen van tot dien einde door gants den Geeſtelijken Staet aelmoeſſen op te ſoeken; en in 't jaer 1586. gaf *Sixtus de* 5. boven verſcheide andere dienſten binnen *Romen*, drie duiſent kroonen daer aen; of wel de Broeders, ſoo des Loons, als der Drievuldigheit

digheit voorhaer eigen doen hebben, de Slaven te verloſſen, en daer toe aelmoeſſen in te ſamelen.

Tot hier toe ſtrekten ſich de muuren van het Oude *Romen* van Keiſer *Claudius* uitgeleit. Waer van by de kelder van deſe Kerk voormaels een ſteen is gevonden met dit opſchrift.

TI. CLAUDIUS DRUSI F. CÆSAR AUG.
Germanicus pont. max. trib. pot.
VIII. Imp. XVI. Coſ. IIII. Cenſor. P. P.
auctis populi Romani finibus.
Pomerium ampliauit, terminauitque.

Dat is:

De Keiſer Tiberius Claudius, Druſus ſoon, Auguſtus, Germanicus, Opper-prieſter met Wijkmeeſters macht, 9. Veltoverſte, 16. Borgemeeſters, 4. Tucht-meeſter Vader des Vaderlands, de Land-palen des Roomſchen Volks uitgebreid hebbende, heeft de plaets ontrent de muuren vergroot, en beſloten.

Van S. Filippo Neri. 22.

IN de ſtreek ontrent de voorſeide kelder was voormaels van *Rutilio Brandi* Reukwerk-verkooper een gebede-plaets der weereldlijke ingeſtelt, die van de Wonden genoemt wierd, en daer in geſchieden groote oeffeningen van ootmoedigheit. Voorts begaf ſich deſe goede man tot voordeel der armoede eenige meiſſens te verſa-

me-

melen, die door haer bedelary ongedaen waren. Nu zijn dese tot een goet getal gekomen, en met de aelmoessen heeft hy daer een bysondere plaets gesticht in die voorsz. streek; en in de straet *Julia* heeft hy dese Kerk gebouwt onder 't aenroepen van *S. Filippo Neri*, naest aen de woon-plaets deser arme dochteren vervoegt, die ook noch na *S. Filippo* genoemt worden; en somwijlen gaen sy uit door de Stad tot de oeffening des godts-dienst.

Van S. Jan in Aino. 23.

DE by-naem van dese Kerk koomt van eenig Geslacht dat de selfde gesticht heeft: wy hebben daer van anders niet dan dat sy een Procchie is, en in onse dagen wierd sy ten deele vermaekt. De nieuwe voor-gevel hier ontrent is van den voortreffelijken *Polidorus*.

En voor dese Kerk staet een schoon Paleis met beelden, van den Alderuitstekensten Cardinael *Rocci*.

Van de H. Maria in 't Monferrat. 24.

IN 't midden der Land-streek van *Katalonien* in *Spaenjen* verheffen sich soo hooge en spit-

sche bergen, dat het schijnt dat sy met konst van malkander gespleten zijn, in der voegen als Piramiden en Naelden, die aen 't land den naem gegeven hebben.

Voorts in 't jaer 1475. de Rijkken van *Aragon*, *Valenza* en *Katalonien* onder de Kroon van *Kastilien* vereenigt zijnde, besloten sy t'samen in 't jaer 1495. de Lieve Vrouw van *Monserrat* te eeren, met het bouwen van dese Kerk; hebbende een andere van *S. Andries* daer in besloten, nu in 't jaer 1475. al vervallen, om 't Gasthuis uit te breiden, dat sy daer voor haer Lands-lieden maekten. En om dat *Sardinien* onder de Kroon van *Arragon* hoort, nam sy mede noch deel aen dit gebouw, voornamelijk om dat sy in den overval van *Romen* een Gasthuis verloren, dat sy ontrent de Settignaensche poort hadden. De Lieve Vrouw is een schildery van *Pomarancio*.

Sy wort seer wel bedient, en haer voornaemste Hoogtijt is de Suivering der Onbevlekte Maget; en om de lichten te beteekenen, daer sy in 't *Montserrat* haer beeld mede vertoonen, geven sy in dien dach veel kaersen aen 't yverig volk met haer Beeld daer op gedrukt. En daer is een schoone Voorgevel van uitgehouwen steen begonnen.

Sy vyeren noch dien dach van *S. Eulalia* op den 12. van February, welke in *Barcellonien* na verscheide pyningen gekruissicht was.

S. Ignatius Loiola in 't jaer 1538. tot *Romen* gekom en met negen medegesellen, alle Leeraren in de Godts-geleertheit, verscheide Gestoelten der

der kerken van *Romen* onder haer verdeelt hebbende, wilde hy dese voor hem behouden.

Van S. Thomas der Engelsche. 25.

VOorby 't Gevangen huis des Hofs *Savella* heeft men dese Kerk; en sy had voormaels haren naem van d'alderheiligste Drievuldigheit: en de *S. Thomas*, die hier geeert wort, is die, welke voormaels Aerts-bisschop van *Kantelburg* in *Engeland* was. En sommige willen, dat hy hier woonde, als hy om de kerkelijke vryheit te verdedigen, binnen *Romen* was gekomen.

Een rijk Engelsman, *Jan Scopard* genoemt, heeft veel aen dese plaets gedaen, die de selfde vergrootte, met eenige huisen daer aen te koopen, en besette daer eindelijk al sijn goet aen, komende dese heilige plaetsen binnen *Romen* besoeken.

Gregorius de 13. dacht dan tot heil van dat Rijk een School der Engelsche in dese plaets op te richten, waer sy in de Roomsch-gesintheit, godtvruchtigheit, en Christelijke tucht mogten opgetrokken en onderwesen worden; en dierhalven vermeerde hy 't inkomen des selfs, en gaf die sorg aen de Paters Jesuiten, onder welkers goede opvoeding men seit veel treffelijke helden van *Christus* voortgekomen te zijn, die in *Engeland* met haer leer en met haer bloed de Roomsch-gesintheit sochten staende te houden; aengesien

door

door veel Paters van dit Geselschap, die met de doot, en oneindige tegenspoeden om CHRISTUS wil soo sy voorgeven uitgestaen te hebben, andere met haer voorbeeld zijn voor-gegaen. Dese Voesterlingen sweeren eer sy aengenomen worden, dat sy goede Roomsch-gesinde willen wesen, en in haer Vaderland weder keeren, om die andere zielen behulpig te zijn, wanneer haer Overhoofden dat sullen goet vinden. De grootste schildery hier in, is van *Durante da Borgo*.

De voorseide Paters worden met alle vlijd besig gehouden, in 't versorgen van dese jeugt, en als ook noch van die Kerk, hebbende de selfde verciert met schoone schilderien, alle van Martelaerschappen, die sy seggen vele geleden te hebben onder de wreede Koningin *Elisabeth*, op dat dese Voesterlingen daer door mogten gemoedigt worden tot de Kroonen haer voorgestelt. Men heeft hier ook veel Overblijfselen van Heiligen.

Van S. Catarina des Rads. 26.

DEse by-naem des Rads is noodsakelijk gekomen weinig tijts na dat de Senensers, soo wat van hier gelegen, haer Kerk maekten van *S. Catarina van Siena*; om dat sy onder de oude Bullen van *S. Pieter* op den *Vatikaen*, daer dese Kerk mede vereenigt is, genoemt wort de *H. Maria in Catarina*, of wel de *H. Maria* en *Catarina*, of om dat sy van haer eerste Stichterisse, *Catarina*

tarina genoemt, aen de Maget *Maria* is toegeeigent; of wel was haer eerste naem van *S. Catarina*, het welk gewonelijk geschied, als haer een nieuwe by-naem wort toegevoegt.

En hier uyt kan men de oudheit van dese Kerk afnemen; gelijk de voornoemde vereeniging dat ook vertoont, gedaen zijnde van Paus *Alexander de* 3. die in 't jaer 1156. geseten heeft: en 't Kapittel van *S. Pieter* verbonden zijnde daer een Procchiaen te onderhouden, soo is 't noodig dat sy van haer eerste stichting goet inkomen had; waer van wy nochtans anders niet weten. Dit is een Procchie. En het nieuw Autaer aen de rechter hand is van *Mutiano*.

Van S. Hieronimus der Liefde. 21.

IN *Romen* een Geselschap der uitheemsche Hovelingen gesticht zijnde door de Cardinael *Julius de Medicis* in 't jaer 1519. had dit Geselschap van Paus *Leo* dese Kerk, en de Broederen die daer in waren sond hy na *S. Bartolomeus* op 't Eiland, en gaf aen het voorseide Geselschap eenige inkomens boven het Amps des Straf-eisschers over de heerschappy van *Romen*; en hy wilde dat sy by uitterste wil ook heerlijke leen-goederen mogten erven. Sy namen met reden den by-naem der Liefden, hebbende de sorg op haer geladen van de arme in verscheide nooden te versorgen; gelijk van de

de Bekeerde, Gevangene, Weesen, Weduwen, en met gesin overladene. En om dat boven de noodruft van brood, de Weesen en Weduwen noch van doen hebben die haer saken voor de Richters mogten verdedigen, onderhouden sy tot hulp der selfder een Voorspraek, en een Pleit-besorger; en betalen de onkosten van 't ontsluiten der arme gevangene; en die siek zijnde, hebben sy in den Toren van *Nona* eenige bedden gespreidt in een kamer, met een Genees-meester, genees-middelen, en lieden gestelt om haer te dienen; welke alle van dit Gelelschap betaelt worden; en in yder gevangenis onderhouden sy een kapel met een Priester, die alle daeg daer Misse doet.

Door de menigte van arme binnen *Romen*, plagten sy voormaels in't Heilige Velt alle maendach en vrydach brood uit te geven, en ook noch wijn aen duisenden lieden; en dat van vier tot vier maenden, haren staet vernieuwende: huiden is dit werk binnen 't Pauselijk Paleis gebragt; dewijl waerlijk dat besetten, dat wy seggen sullen van *Charlotte* Koningin van *Cyprus* in 't Heilig Velt, niet dan slechts een ydelen roep heeft; maer het is in der waerheit een aelmoes des Paus, en alle vier maenden verandert die tot verscheide Wijkken met een briefken van 't Hoog huis des Paus onderschreven; en soodanige arme worden in 't bysonder besocht. Gedelijk ook noch de selfde Paus door sijn geheimen Aelmoesenier menigte noodruftige Edelen van penningen versorgt; en door sijnen onder Aelmoesenier bevordert hy den onderstant van 't elendige

kendige Volk. En in 't selfde Paleis den alderheiligsten *Gregorius* navolgende, geeft hy aen dertien arme vremdelingen te eten, een alderheiligsten Herder der zielen, en der Lichamen.

Soo ook de Heeren daer toe gestelt van dit Geschap der Liefde, de daed des Heiligsten Paus navolgende, tot bystand der nootdruftige en ellendige, deelen uit aen de arme huis-gesinnen op den Sabbath groote menigte van broot; en hoe daer meer schaersheit is, hoe sy haer hand mildadiger open doen.

Daer-en-boven onderhoud dit Geselschap twee betaelde lieden, om met een hand-bare de arme na de Gasthuisen te dragen, welke in haer krankheden gants souden verlaten zijn. Sy onderhouden noch Dienaers, doot-baren, en kaersen voor de lijkken die in uitterste armoed mogten gestorven gevonden worden; en eindelijk houwelijken sy alle jaren een goet getal arme dochteren uit, op de Feestdach van *S. Hieronimus*.

Op dat voorts soodanigen werk wel mogt onderhouden worden, behalven dat sy een Cardinael tot Beschermheer hebben, verkiesen sy alle jaren tot haer Hooft een van de voornaemste Prelaten van 't Roomsche Hof, die in al de besoeken der Gevangenhuisen sich daer ontrent begeeft, welke alle maenden gedaen worden, volgens de Order van Paus *Eugenius de* 4. in 't jaer 1435. daer aen gelaten, op dat de gevangene haer vernoegen mogten hebben van haer redenen te vertoonen voor de Richteren van al de Recht-banken van *Romen*, of door haer selven, of door de hulp van

eigene

eigene Voorſpraken en Pleit-beſorgers, alle de voornoemde Richteren eens in de week ſich moetende t'ſamen vinden in een der Gevangenhuiſen van *Romen* by beurten; en in deſer voegen, daer van niet hooger te beroepen zijnde, worden de ſaken in borgerlijke geſchillen met gerechtigheit en liefde beſlift, en in ſtraf-ſaken de ſtraffen verſacht; en ſoo worden de ſaken der arme gevangene te einde gebragt.

Sy onderhouden in veel woningen aen deſe Kerk vereenigt een goet getal van Prieſteren en Klerken; en doen deſe de Letteren, Maet-ſang, en goede Zeden leeren; en de kerk is van al dat noodig mag weſen overvloedig en rijkelijk voorſien, en van Prieſteren die de Sacramenten bedienen; onder welke *S. Filippo Neri* van *Florencen* geweeſt is, waer hy de eerſtemael ſich tot het prediken ſtelde, en waer noch ſijn kamer met groote eerbiedigheit bewaert wort; en *Bonſignor Cacciaguerra* van *Siena*; welken hoedanigh een hy geweeſt zy, ſijn werkken in 't licht gegeven vertoonen. Hier-en-boven waren daer noch *Nicolao Leopardi*, die in *Recaneten* ſijn Vaderland uit ſijn eigen goederen het Klooſter der Paters Jeſuiten ſtichtede; en *Franceſco Marſopini* van *Arezzo* in *Toskanen*; van wien voor 't jaer 1600. getuigenis heeft gegeven *Gio. Domenico Bartolomeo* van *Terni*, voormaels Prieſter van deſe kerk, wiens graf na veel jaren geopent wordende, in 't welk hy begraven was, vonden ſy ſijn rechter hand als lijm, met welke hy ſoo veerdigh geweeſt had in de Sacramenten

der

der *Confessie* en der *Communie* te bedienen. Eindelijk de Broederen van dit Geselschap hier een Gebede-plaets gebouwt hebbende, en in 't jaer 1614. vermaekt, en daer na door een brand geheel vernielt, heeft de mildadigheit des Cardinaels *Francesco Barberini*, Beschermheers, die weder herstelt; en sy vergaderen daer driemael in de week om haer te tuchtigen, als ook tot andere kerk-plichten. En in de Winter stellen sy daer seer schoone Kapellen toe met Maet-sang, en Sermoenen.

S. Hieronimus der Liefde heeft alle dagen volle aflaet, en vergiffenis der sonden.

De grootste schildery van de kerk, is een stuk van *Domenichini*; en de Kapel naest daer aen van *Durante Alberti*.

Van S. Brigida. 28.

Hier hebben wy een waerdige gedachtenis van *S. Brigida*, welke *Sweden* uit Koninklijk bloed aen de Weereld gegeven heeft; drie jaren lank sprak sy niet, daer na was sy altijt van weinige en bedachtsame woorden. In den ouderdom van seven jaren verscheen haer de Lieve Vrouw, en sette een kroon op haer hooft, en op den ouderdom van tien jaren besocht haer Onsen Heer, met haer hert te ontsteken in liefde tot sijn lijden, en in al haer leven volgde sy hem na, haer quellende met scherpe tuch-

tuchtingen, waer door sy haer vlees vernederende, wierd sy van onsen Heer, en van sijn Moeder soo verhoogt in de mate des geestes, dat sy van haer openbaringen een groot boek geschreven heeft, van de Kerk voor goet gekeurt; en sy heeft hier gewoont, en is gelijk sommige willen, hier ook heiliglijk gestorven.

Om dat dese jonkvrouw seer mededoogend en genegen geweest is tot de arme kranke in de Gasthuisen, daer sy die ook ging dienen, liet sy hier een voor haer Land-volk stichten, en begiftigde dat met goede inkomens.

Na dat *S. Brigida* in 't jaer 1391. van *Bonifacius de* 9. onder 't getal der Santen opgeschreven was, wierd haer dese Kerk gesticht, en is van Land-lieden vermaekt onder *Leo de* 10. en dat wierd boven de Poort gestelt met dese woorden.

DOMUS S. BRIGITÆ VASTENEN. DE REGNO SUETIÆ INSTAURATA, ANNO DOMINI MDXIII.

Dese Santin wierd eindelijk van *Gregorius de* 15. vereert met den dienst van een halfdobbel gebodt over heel de Kerk.

En sy heeft een Cardinael tot Beschermsheer.

Hier ontrent is de edele plaets des Hertogs van *Parma*, van waer men het seer prachtig Paleis der *Farneſen* kan sien.

Dit Paleis heeft een voorname poort, welk aen haer inkomen kolomnen vertoont die een driedobbele wandel-dreef maken, van Pilasters onder

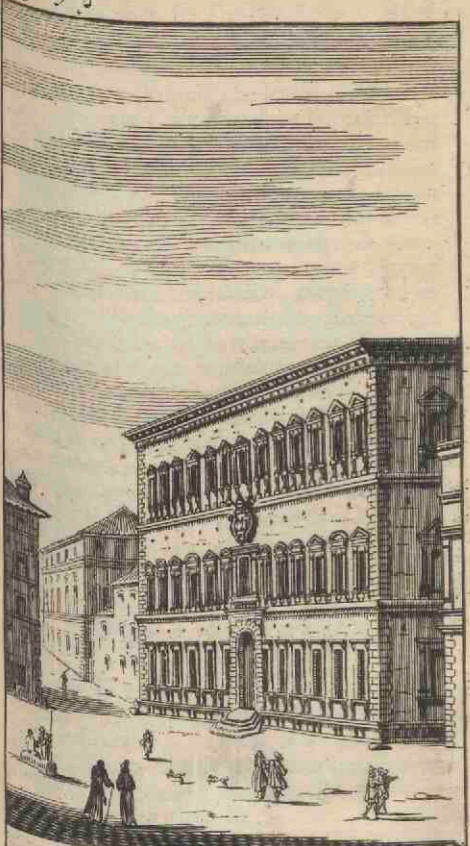

t. Paleis Der Farneſen.

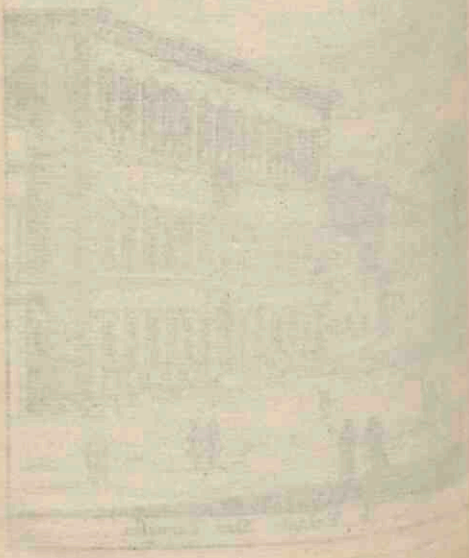

derſteunt; in 't midden is daer een ſeer heerlijck binnen-hof, en met ſeer ſchoone trappen gaet men op na de recht Koninklijke kameren. Daer is voorts een wandel-dreef van den voortreffelijken en beroemden *Caracciolo* beſchildert, en van den ſelfden is het kamerken der heldere duiſterheit van *Herkules* geſchiedeniſſen; en de groote ſael is van *Franceſco Salviati*, en het deel boven de poort is van *Taddeo Succaro*, van wien noch is de Boot-ſchapping aen de Lieve Vrouw des Hofs. En daer zijn eindelijk ſchoone kameren, toegangen, en vertrekken, en ſoo grooten verſcheidentheit van beelden, dat ſy naeuwlijks te tellen zijn. En 't gevrogte loofwerk aen het dak is overgelijkelijk. De Bouwkonſt tot de eerſte ſtadie is van *Antonio da S. Gallo*; het andere is van *Michel Angelo Buonaroti*; en de kamer na de ſtraet *Julia* is van *Giacomo della porta*; en in dit Paleis wort onder de koſtelijke ſaken de beroemde boekſchat bewaert van den ſeer geleerden *Fulvius Urſinus*. Een goet deel der harde ſteenen van dit Koninklijk gebouw zijn van 't Rond Schouwburgh van *Titus*.

't Paleis der Farneſen.

Onder de eerſte gebouwen van *Romen* is dit Paleis der Hertogen van *Parma* van 't huis *Farneſe*, gebouwt van *Paulus de* 3. als hy noch Cardinael was, en is vierkant met vier poorten. Onder de ſonderlinge beelden heeft het *Commodus*, de *Flora*, en *Herkules*.

Het

Het Beeld des Stiers.

Daer is ook noch in een kamer van 't tweede Hof na de straet *Julia* de seer schoone Stier uit een steen gehouwen met vijf beelden genoegsaem grooter als 't natuurlijke, een werk van *Apollonius*, en *Tauriscus*, d'alderuitnemenste Beeldhouwers in de eeuwen van *Augustus*; hy wierd van ouds uit *Rhodus* gebragt; en na 't verloop van tijden in verscheide handen gekomen, rocht hy eindelijk in de macht van Keiser *Antoninus Caracalla*, en hy stelde dien in sijn alderschoonste Badstoven op den Berg *Aventin*, en daer in wierd hy gevonden ten tijden van *Paulus de* 3. gravende in 't puin der voorseide Bad-stoven, en met grooten yver zijnde doen op-maken, wierd hy in dit heerlijk Paleis gestelt.

In dese plaets zijn huiden twee seer sonderlinge fonteinen die haer water om hoog werpende, in een bak vallen, en van daer in een seer groote schelp van Oostersche *Granijt*; en sy was voormaels gevonden in de oude Badstoven van *Titus*. In de Somer verwijden sy die plaets met schoone en vermakelijke gesichten, en daer is groote toeloop van volk om hier in de koelte te wesen.

In 't Paleis der Heeren *Pichini*, dat insgelijks in de voorseide plaets is, heeft men een beeld van *Adonis*, dat noit versterven kan in de gedachtenis van 't Beeldhouwen, en is van seer grooter waerden.

Van

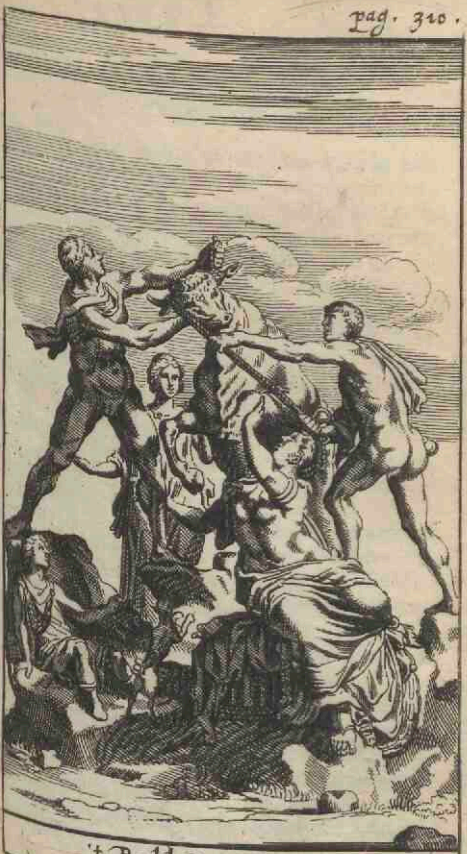

't Beeld Des stiers.

Van de H. Maria in den Eikenboom. 29.

Niet verre buiten de Stad van *Viterbo* had *Battista Clavaro* in die Stad geboren, een Wijngaert, en hy seer yverig zijnde tot de Lieve Vrouw, deed het beeld der selfde afteekenen in een vierkante steen, en hing dat in een Eikenboom die binnen den omtrek van sijn Wijngaert stont, waer in dat sestig jaren gehangen had, sonder ergens aen door den tijt geschonden te zijn: in 't jaer 1467. begon sich dat bekent te maken met veel wonder-werkken; soo dat uit *Afriken* en *Constantinopelen* daer beloften aen voldaen wierden, en aelmoessen in soo grooten menigte, dat daer een groote Kerk met een Klooster gebouwt wierd, 't welk *Paulus de 2.* daer na aen de Preekheeren gaf.

Uit yver tot die selvige wierd hier de tegenwoordige kerk gemaekt, welke de Vleeshouwers voor haer Gebroederschap verkregen hebbende, sy in 't jaer 1532. vermaekten. Dit Geselschap kleed sich in witte kappen, en heeft tot haer beeld een Lieve Vrouw, welke tusschen eiken takken staet, met haer kindeken in haer armen.

Sy onderhouden dese haer kerk seer wel, en yveren haer feestdach met groote statie op Sondach na de Geboorte der alder roemrijkste Maget, om dat of wel schoon de verschijning van haer wonderlijke Beeltenis op den 8. July van het voorseide jaer was, het nochtans wesen kan, dat het over-

overbrengen uit den Eiken-boom na dese nieuwe Kerk, voorgevallen is op dien Sondach; en in soodanigen dach plegen sy houwelijks goet aen arme dochteren te geven.

Van de Alderheiligste Drievuldigheit met het Gasthuis voor de Pellegrims. 30.

DAer een Geselschap opgericht zijnde by de gelegentheit en tot het einde in de voorsz. Kapel verhaelt, welke 't selfde een weinig hier van daen heeft, onder die seer hooge en onbegrijpelijke geheimenis van ons Heilig Geloof, soo wierd van *Paulus de* 4. in 't jaer 1558. dese Kerk hier aen gegeven, te voren aen *S. Benedictus* toegewijd, met belasting van de Procchie: en het grootste stuk daer in, is geschildert van *Guido Reni* van *Bolonien*.

't Is een seer wonderlijke saek geweest, die men in 't jaer 1560. *Pius de* 4. dit Geselschap bevestigende, in sijn Bulle leest: sy had toen niet meer als vijftien schilden jaerlijks, en nochtans heeft sy daer na groote schatten van aelmoessen uitgedeelt, gelijk wy seggen sullen; dewijl Godt van soo geringe beginselen die saken begint welke hy hoog wil verheffen, opdat hy in alles mag erkent worden. In dit selfde jaer gaf *Pius de* 4. daer aen den naem van Aerts-broederschap, op dat sy onder hen souden konnen begrijpen, de andere die sy

sy buiten *Romen* mogten stichten; en na tien jaren stont hy haer toe in dese Kerk een Beeld van de Lieve Vrouw over te voeren, 't welk met yver geeert was boven een muur des Palcis van *Capranica*.

En om dat sy behalven in dese Kerk een Procchiaen te onderhouden, mede daer noch veel Prieſteren hebben, om de Misse te doen, en te Biegten, soo preekt men daer alle daeg in de Vasten; En sy bouwden daer noch een andere op de selfde plaets vry grooter, welke van seer schoone gestalte is, en wierd in 't jaer 1614. ten einde gebragt.

Sy gaen gekleed in roode kappen, en hebben tot haer teeken de alderheiligste Drievuldigheit; welkers feestdach sy vyeren met het uithouwelijken van arme dochters, en 't verloſſen van eenen op den hals gevangen: en op den Dijnsdach tusschen de acht dagen des Alderheiligsten Sacraments doen sy een ommegank door haer wijkken, hebbende een groot getal huisen aen de Kerke gelegen gekocht tot het Gasthuis der Bedevaert-reisigers, en die nieuw uit de siekten komen; waer sy drie dagen huis-vesting en andere noodruft verschaffen aen allerhande Pellegrims, en swakke Genesende.

In de heilige jaren is op sommige dagen 't getal der Pellegrims daer geloopen op vijf-duisent; en die niet al konnende in dit Gasthuis plaets krijgen, wierden sy eenige godtvruchtige lieden aenbevolen, die haer gunstelijk ontfingen.

Soo haest als de Pellegrims in dese heilige plaets

zijn aen gekomen, worden haer terstond de voeten gewasschen, tot het selfde daer twee wel-geselde plaetsen zijnde, een voor de mannen en een ander voor de vrouwen; en in dit werk van soo grooten barmhertigheit en ootmoedigheit vermoeien haer veel Romeinen van 's avonds tot diep in der nacht.

Het wasschen der voeten geeindigt, zijn daer Heel-meesteren gereed voor die eenige quael aen de voeten mogten hebben. Maer in 't heilig jaer de voeten gewasschen zijnde, worter een vermoen gedaen, en daer na leid men haer somtijts wel duisent aen de tafel, de mannen worden van Roomsche edellieden gedient, en in een andere plaets de vrouwen van edele jonk-vrouwen. Het Heilig jaer van 1600. geeindigt, wierd het getal opgenomen van de Pellegrims daer in ontfangen, die in boeken opgeschreven waren, en van de mannen was het vier-hondert vier-en-veertig-duisent en vijf-hondert, en van de vrouwen vijf-en-twintig-duisent vijf-hondert; en noch was in sommige dagen het onmogelijk die alle op te schrijven (door de te groote menigte) maer 't is wel seker dat sy alle met aelmoesen van dit heilig Gesel-schap gevoed wierden.

't Was ook noch groot wonder te sien Cardinalen, Kerkvoogden, en andere edele Personaedjen teerelijk op-gevoed, hier komen om de voeten te wasschen; en op haer knien te liggen de voeten van die arme lieden wasschende, welke veel gequetst en stijnkkende waren, en eindelijk die te kussen. Selfs Paus *Clemens de 8.* was daer twee-

maal

maal, eerst twintig, en daer na twaelf wasschende, volgens de orden, die uit haer eigene plaetsen hem voorquam; gelijk ook noch *Urbanus de* 8. en *Innocentius de* 10. gedaen hebben, als hier voren verhaelt is.

Hier quamen eenige Turken, en Ketteren, om te sien, of dit ook waer was dat sy gehoort hadden; en sy hebben beschaemt en overtuigt haer bekeert. Daer waren sommige ambachts-lieden, die op de voorsienigheit Godts vertrouwende haer wijnkkelen sloten, en quamen heel dit heilig jaer haer moeiten besteden in dit werk; nochte sy bieven niet bedrogen in de Hoop die sy op Godt gestelt hadden.

't Gebeurde, dat sommige de voeten gewasschen zijnde in dat selfde jubel-jaer van 1600. en daer na tot de Heel-meesters gesonden niet meer gesien wierden; waer uit men oirdeelt, dat het Engelen in de gedaente van Pellegrims moeten geweest hebben.

Veel goets hebben aen dese heilige plaets gedaen de Cardinael *Montalto* Onder-kancelier, die met sijn Koninklijke mildadigheit dat seer heeft geholpen; en *Francesco Contarello* Frans Edelman, die al sijn schatten daer aen besettede, en dierhalven is haer gedachtenis seer uitnemende in de Opschriften, die daer aen de Verversingplaets staen.

't Paleis Spada.

Hier naeſt aen de ſlinker hand is het Paleis des Alderuitſtekenſten Cardinaels *Spada*, voormaels ten tijden van *Paulus de* 3. gebouwt van den Cardinael *di Capo di Ferro*. Daer na quam het toe aen de Heeren *Mignarelli* Roomſche Edellieden, en eindelijk is dat het Paleis *Spada* na den voorſeiden Cardinael genoemt, van wien het vernieuwt, vergroot, en verciert is geworden, rijk van uitnemende ſchilderien; onder welke ſommige zijn van *Daniele da Volterra*, en eenige werkken van *Giulio Piacentino*, van wien noch zijn de Beelden, het pleiſter-werk des Voorhofs, en des Gevels; het uitſicht van de Sael is van eenige jonge Bolonefers: het heeft van binnen een ſchoonen Hof, en buiten een goede Plaets, nu verheerlijkt met een ſeer lieffelijke Fontein by den ſelfden Cardinael; en de Huiſing van dit Paleis is de Bouwkonſt van *Giulio Meriſi da Caravaggio*.

Van Salvator in 't Velt. 31.

HEt Velt van deſe plaets is tot ſoo kleinen begrijp gebragt, dat alleen daer aen de naem van 't Velt ſonder iet anders is over gebleven. Nochtans was het een genoeg vruchtbaer Velt in 't Geſelſchap van de alderheiligſte Drievuldigheit voort te brengen, gelijk aen haer Kapel geſeit

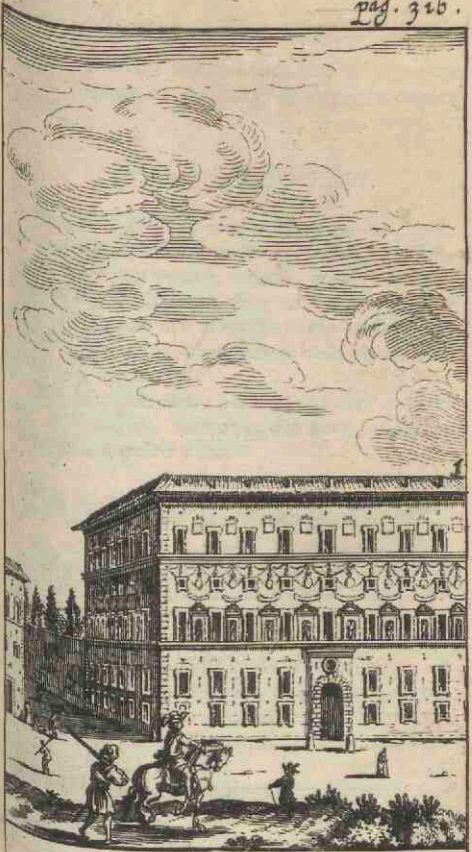

't Paleis Spada.

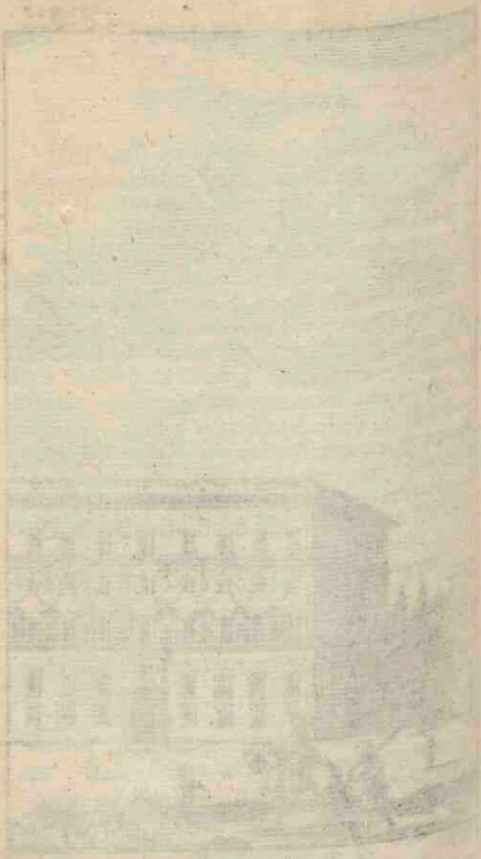

seit is, noch wy hebben daer van niets anders konnen vernemen, dan dat sy de sorg over de zielen heeft.

't Paleis Barberino.

Voorby dese Kerk vind men het Paleis, en de nieuwe plaets der *Barberinen*, waer de Vorst de Stadsvoogt van *Romen* woont, achter-neef van Paus *Urbanus de* 8. die daer eerst woonde, eer hy opklom tot den hoogsten trap in de Kerke Godts: het is met uitnemende heerlijkheit vergroot, en verciert.

Van daer gaet men voorts na een andere plaets daer by gelegen, welke van den Berg der Mededoogentheit geseit wort.

De Berg der Mededoogentheit.

Om dat de arme in sekere voorvallen by gebrek van gereede penningen niet souden eenige groote schaden moeten lijden, wierd van godtvruchtige personen een werk ingestelt, de Berg van Mededoogentheit genoemt: en dat was van een groote menigte van penningen by een te brengen, om te leenen aen die dat van nooden mogten hebben, en by sonderlijk aen de arme sonder daer gelt-gewin van te genieten.

Van die geleende penningen tot sekere somme betaelt men niets, en daer wort alleen vereischt, dat die de selfde opneemt, een pand laet in handen

der Dienaren van dit bedrijf: voorts boven sekere somme gaende, betaelt men alleen een weinig ten honderden, tot onderhouding van dit werk; en in de Voor-gevel is daer dit opschrift.

CLEMENS VIII. PONT. MAX.
Montem Pietatis
Pauperum commodo institutum
Ne crescentis operis augmentum
Loci præpediret angustia
Ex ædibus à Sixto V. P. M. coëmptis
In has ampliores transtulit
Et beneficijs auxit
Anno Sal. M D C IV. Pontif. XIII.
Petro Cardinali Aldobrandino
Protectore.

Dat is:

Paus Clemens de 8. heeft den Berg der mededoogentheit, tot bystant der arme ingestelt, op dat de engte der plaets de vermeerdering des aenwassenden werks niet beletten sou, uit de huysing van Paus Sixtus de 5. gekocht, in dese groote overgevoert, en met voordeelen vermeerdert, in 't jaer des Heils 1604. het dertiende sijns Pausdoms. De Cardinael Pietro Aldobrandino daer Beschermheer over zijnde.

En die plaets is onder 't Pausdom van *Urbanus de 8.* heerlijk vergroot, met een nieuw gebouw, en schoone Kapel tot gemak der selfder dienaren.

Van

Van S. Maerten aen den Berg der Mededoogentheit. 32.

VAn 't Paleis op deſen Berg, is aen de tegenwoordige Kerk de by-naem gegeven, voorbygaende dien des gemeenen mans, by welke ſy *S. Martinello* genoemt wort, dewijl ſy klein is. Van de eerſte ſtichting des ſelfs weet men niets, dan dat daer in 't graven op het jaer 1598. ſoo veel lichamen van Heiligen gevonden wierden, dat ſy daer tien groote kaſſen mede vervulden; en nevens de ſelfde de gereedſchappen daer ſy mede gemartelt waren, onder welke men een yſere ſpits ſag, die door een van die heilige hoofden ſtak, en was van oudheit ſoo door den roeſt verteert, dat ſy ſchier in bryſelen wech ging, gelijk *Matthias Clarus* toenmaels Overſte daer van dat verhaelt geſien te hebben. Daer na wierd deſe Procchie vereenigt aen de naeſte van *S. Benedictus*, om de tegenwoordige Kerk aen het Geſelſchap der Chriſtelijke Leer te geven; waer van toen Beſcherm-heer zijnde de Cardinael *de Medicis*, die naderhand *Leo de* 11. was, vermaekte hy de ſelfde met een verhemelſel, en een ſchildery, op het Hoog Autaer: het alderdoorluchtigſte Geſlacht de *Medicis* in de ſaken der Religie altijt uitnemende gheweeſt hebbende. En dierhalven ſchrijft *Albertini* ſeer wel daer van: *Het alderdoorluchtigſte Geſlacht der Medicis heeft*

in godtsdienſtige plaetſen alle andere Geſlachten onſes tijts te boven gegaen.

Het ſeer laſtig vallende, geduurende de Kerkvergadering van *Trenten* van *Pius de* 4. beveſtigt in 't jaer 1564. voor die, welke de ſorg over de Zielen hadden, de Chriſtelijke Leer op Sondagen en Hoogtijden aen de kinderen te onderwijſen; ſoo verwekte Godt vier jaren te voren eenige yverige Weereldſche om dus waerdigen moeite op haer te nemen; gelijk aen *S. Agata* in't Overtyberſch vertoont is. En op dat het ſelfde geſtaeg onderhouden mogt worden, ſtichteden ſy 't voornoemde Geſelſchap. En ſoo deftigen werk wort noch in verſcheide kerken van *Romen* vervolgt.

Daer geſchieden noch andere goede werkken van dit Geſelſchap; gelijk dochteren uit te houwelijken, en een op den hals gevangenen te verloſſen in de Sondach tuſſchen de Verſchijning, in welke 't Evangelie geleſen wort, waer in onſe Saligmaker twaelf jaren oud zijnde gevonden wierd in den Tempel onder de Leeraren haer vragen voorſtellende. Sy tuchtigen hier ook noch alle Vrydach haer ſelven.

Der-

Derde Dach-reis.

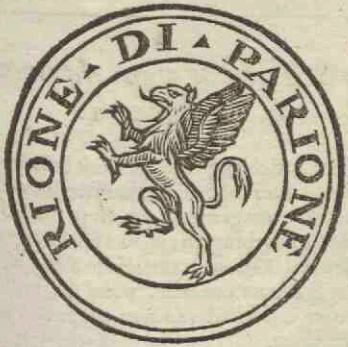

DE WYK VAN PARIONE.

Parione is een bedorven woord in plaets van *Apparitores*, 't welk in 't Latin die beteekent welke men by ons Stadts-boden noemt: en om dat sy al hier haer woonplaetsen hadden, daerom wierd dese Wijk soo genoemt. Sy heeft tot haer Wapen een Griffioen in een silver Velt.

Hier siet men de seer heerlijke Paleisen der *Ursinen* in 't Bloemen Velt, der Stadts schrijften, der *Ursinen* van *Pasquin*, der *Maximi*, der *Pamfilii*, der *Cupis*, der *Mignarelli*, der *Boncompagni*, en der *Torres*.

Daer zijn ook noch de beroemde fonteinen van de plaets *Navona*.

Van S. Thomas van Aquinen in S. Barbara. 1.

WAt de stichting van dese Kerk belangt, men vind haer ingewijd in het jaer 1306. misschien dat sy toen gemaekt was, als sy sijn lichaem na *Venetien* overbragten; en van sijn heilige overblijfselen had *Romen* in verscheide Kerken; en in het Hoog Autaer van dese, wierd sijn hooft bewaert, en een kleed van hem, met veel andere Overblijffelen.

Als Paus *Leo de* 10. dese Kerk onder de benamingen der Cardinalen stelde, soo deed hy dat misschien om dat iemand de selfde vermaken soud; maer de daed daer niet op gevolgt zijnde, nam *Sixtus de* 5. die weder daer uit, om 't selfde aen andere vry aensienelijker Kerken te geven: en hier alleen de sorg over een klein getal Zielen gebleven zijnde, vereenigde *Clemens de* 8. die aen andere daer naest aengelegene, en gaf de kerk aen de Broederen van de Heiligen *Joannes* en *Paulus* op den Berg *Celius*, op dat sy van daer somtijts moetende komen in dese meer bewoonde plaetsen van *Romen*, om 't bedrijf van haer saken, sy daer eenige bequame verblijf-plaets mogten hebben; maer die haer niet wel komende, gaven

De Tempel van Venus. 2. De Wandel plaets van Octavia.
3. Het Hof. en Gallery van Pompeus

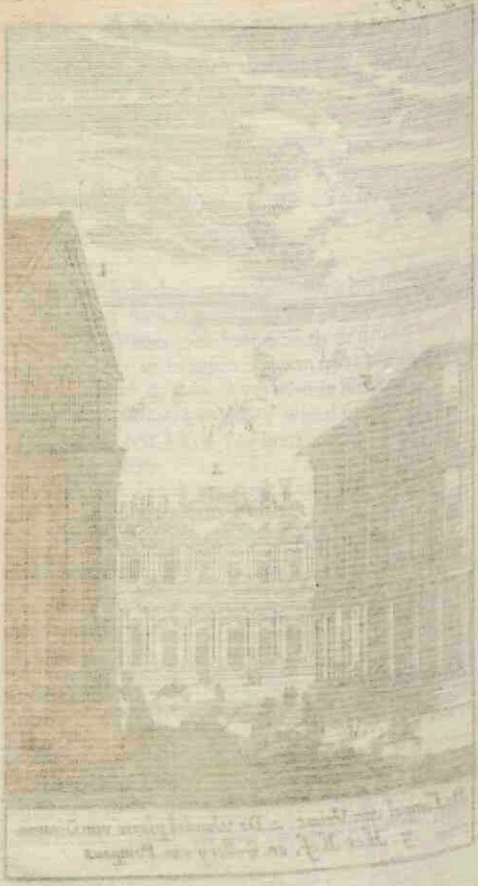

ven sy de selfde weder over aen 't Geselschap der Boek-verkoopers.

Dese vereenigden haer in dit Gebroederschap op het jaer 1610. en namen tot haer Voorspraek S. *Thomas van Aquinen*. Dit Geselschap kleed sich in een witte kap met een swarte streep, en een leere gordel uit zucht tot de kleeding van S. *Dominicus*; en op den dach van sijn feest verlossen sy een gevangenen. Sy vyeren ook die van S. *Barbara*, en tot haer kerk-plichten in 't bysonder hebben sy ook noch een Kapel.

En nu is voor die Kerk, by 't ontstaen van een brand, een genoegsaem bequame plaets.

Daer achter was de Wandel-dreef van *Pompeus*, waer van *Ovidius*;

Gaet gy maer sachjes in Pompeus schaduw treden,
Terwyl de Son koomt na de rug des Leeuws gereden.

De Wandel-dreef van Pompeus.

En hier was de voornaemste woning, en Paleis van soo edelmoedigen Borger van *Romen*, die schoon hy niet had, te minsten verdiende 't Gebied over gants de Weereld. *Suetonius* schrijft, dat *Cajus Cæsar* vermoort wierd in 't Raedhuis, dat is in 't Paleis van *Pompeus*, van de t'saem geswerene, en bysonder van *Brutus*.

En hier ontrent stont sijn seer beroemt Schouw-burg. Dit Schouw-burg was het eerste dat binnen *Romen* van steen gemackt wierd.

In 't selfde plachten de Romeinen by een te komen, om offeranden te doen, en spelen te houden volgens de gewoonte van *Athenen*. En sy noemden dat, *Theatrum*, een Schouwburg, om dat het was in de gedaente van een halve kring: in welkers midden sy een toonneel van drie stadien hadden, waer sy haer toonneel-vertooningen deden. De bequaemste, en aensienelijkste plaets des Schouwburg wierd *Orchestra* genoemt, en was een plaets voor de edelen, van waer men alles bequamelijk sien kon. *M. Scaurus* was de eerste die Schouwburgen maekte. Hier in deed de Keiser *Nero* het Roomsche volk versamelen, om dat aen eenige Duitsche Heeren te vertoonen. Keiser *Caligula* deed dat vermaken; en ten laesten wierd het herstelt van *Theodoricus* Koninк der Gothen.

Nu is daer een oud Paleis van de seer doorluchtige *Ursinen*, 't welk gebouwt wierd van *Francesco Condolmerio* Venetiaen, Cardinael, Onderkancelier; en met schilderien en beelden verciert van de Cardinael *Regino* Siciliaen; waer van *Albertinus* geschreven heeft: *'t Huis der Ursinen met het uurwerk des Velts van Flora, heeft Franciscus van Venetien Onder-kancelier seer heerlijk gebouwt, daer na is het van den voortreffelijksten Petrus Reginus uit Sicilien, Priester Cardinael, binnen en buiten met verscheide beelden en schilderien verciert.*

Daer voor is noch de plaets, voormaels het Velt, toegeeigent aen de spelen van de Godin *Flora*. En nu in onse tijden verkooptmen daer koorn,

koorn, en granen; en men doet daer openbaer recht van ketteren, en diergelijke misdadige. Dese plaets wierd eerst gestraet van *Ludovico Scarampa* Cardinael van *Eugenius de 4.* en hier eindigde het kromme deel van *Pompeus* Schouwburg, gelijk tegenwoordig de kromte des Paleis der *Ursinen* op sijn grondvesten gebouwt dat vertoont: ook hebben in voorgaende eeuwen sommige geschreven, dat daer noch overblijfselen van te sien waren in de stal des selfden Paleis.

En in 't midden is daer een seer edel vat van een fontein, met Dolphinen van metael.

In dese plaets is een Paleis begonnen, na 't bestek van *Baldassar* van *Siena*, van wie noch is dat der *Ghisi* aen de *Longara*.

Van 't Alderheiligste Sacrament door de Procchie van S. Laurens in Damasus. 2.

D'Erbiedigheit die men aen soo hoog-waerdigen Sacrament schuldig is, verkoelde soo seer in 't Christendom, soo dat het gehouden wierd met de Heilige Oly in sekere vensterkens in de muur gemetselt nevens 't Hoog Antaer; en als men 't voor eenige sieken van daer nemen moest, wierd dat slechts van een Klerk gedragen.

Dit aen een Godvruchtig Priester seer mis-

hagen-

hagende, soo sprak hy daer over met vier yveriger weereldsche van een Geselschap te maken om dat te vereeren, soo veel als het doenelijk was; en 't selfde volgde na sijn heiligen drift: in 't jaer 1501. wierd daer een Geselschap opgericht van 't Alderheiligste Sacrament, waer aen in de naeste Kerk van *S. Laurens* van 't Kapittel de Kapel wierd toegestaen, welke daer is aen de slinker hand van 't inkomen.

Naderhand kreeg dat in 't jaer 1508. sijn bevestiging van Paus *Julius de* 2. en sy maeckten dese Gebede-plaets, en vernieuwden die in 't jaer 1620. Sy omhelsen noch andere goede werkken, gelijk arme dochteren uit te houwelijken in de acht dagen des alderheiligsten Sacraments, dragende dat in gants statigen ommegank; en sy versorgen met groote barmhertigheit de broederen van haer Geselschap, wanneer sy siek zijn. Haer kleeding is wit, met het teken der vijf wonden, en daer boven een doornen kroon.

En hier tegen over is het schoon Paleis der Heeren *Silvestri*.

Van S. Laurens in Damasus. 3.

POmpeus had eerst een slecht gestelde huising, maer na dat hy in 't beschermen van den Staet drie-mael roemruchtelijk Zege-praelde, maekte hy tusschen het Paleis der *Ursinen* (gelijk wy geseit

geseit hebben) in dese plaets sijn Paleis, met een ruimte in 't midden, en de Wandel-dreven waren met hondert kolomnen ondersteunt die daer rontom liepen; en daer by bouwde hy ook sijn marmeren Schouwburg, d'andere tot die tijt toe alleen van hout geweest zijnde. Hy was de eerste van daer in, de spelen van Olyfanten te vertoonen; in 't selfde konden tachtig-duisent aenschouwers sitten, sonder dat d'een het gesicht van d'ander belettede: gelijk *Titus Livius* daer van schrijft.

Daer na onder 't Gebied van *Nero* quam *Tiridates* Konink van *Armenien* binnen *Romen*, en eer hy hem dit Schouwburg vertoonde, deed hy dat in eenen dach vergulden: maer 't groot Schouwburg des Hemels soo grooten ydelheit niet verdragende, wierd dat by geval van 't vyer vernielt; gelijk *Appianus* vertelt.

Voorts bouwde hier *S. Damasus* Paus ter eeren van *S. Laurens* Martelaer, dese Kerk en stelde daer Kanoniken in, en gaf die tot een by-naem der Cardinalen, en begiftigde die met goede inkomens; en 't is een soo grooten Prochie, dat andere vier-en-twintig kerken daer aen onderworpen zijn.

De Oude verhalen, dat volgens de andere kerken van *Romen*, *S. Damasus* dese met drie welfsels maekte: sy wierd herstelt van Paus *Adrianus de* 1. 't Welk was in 't jaer 772. als hy het dak vermaekte: in 't jaer van 1468. bragt de Cardinael *Raffaele Riario* die tot dese gestalte; en sloot de selfde binnen het Paleis, dat

dat men daer by gevoegt siet; tot welkers gebouw hy de arduin-steenen nam van 't halfverbroken *Coliseum*, en van een Eerboog van *Gordianus*, die een weinig van *S. Vitus* lag. Maer dit gebouw was ook al begonnen van de Cardinael *Lodovico Mezzaruota* van *Padua*, Kamerling zijnde.

't Beliefde voorts aen *Clemens de 7.* dat dit geschieden sou in 't leven des Cardinaels Onderkanceliers, Priesters, of Diakens wie dat wesen mogt; en *Alexander Farnese* de selfde hebbende, maekte hy daer een vergulden Hemel, en deed daer het Martelaersschap schilderen van *S. Laurens* en van *S. Damasus*; en 't is de konst van *Federico Zuccaro*; waer door de Kerk van nieuws wierd ingewijd op den eersten September des jaers 1577.

Het deel aen de rechter hand op de muur nieuw beschildert is van den Ridder *Gioseppe d'Arpino*, ter slinker hand van *Nicolo Pomarancio*, en in 't midden is het van *Gio. de Vecchi*; de Kapel der ontfankenis van *Pietro da Cortona*, die een heerlijk stuk in *S. Pieter* heeft, en het Beeld van *S. Karel* is van *Ambrogini*.

De Hoogtijt is daer op Dijnsdach na de vierde Sondach in de Vasten.

Dese Kerk wierd ook verrijkt met eenige heilige lichamen onder 't Hoog Autaer; boven dat van *S. Damasus*, is daer het lichaem van *S. Eutychius* Martelaer, met *S. Sebastiaen* op het kerkhof van *Calistus* gestelt: en huiden leest men daer in een noch eenige beloften aen *S. Damasus* gedaen,

gedaen, waer in verhaelt worden de verscheide smerten die hy om *Christus* wil gedragen heeft. Onder het selfde Autaer is noch de helft van de Santen *Faustus* en *Junius*; en onder dien der Santen *Michiel* en *Andries*, een andere helft van de Santen *Bonus* en *Maurus*; en van die alle vier is 'er gedachtenis in de H. H. Apostelen, waer het overige van haer lichamen bewaert wort. Voorts is daer onder de Overblijfselen, welke om gering te zijn niet aengetekent worden, een haire kleed van *S. Paulus*.

In dese kerk zijn eenige kapellen over gebragt welke stonden in *S. Cecilia* op den Berg *Iordanus*, die in 't nieuw gebouw der Paters van 't kleine Dal tegenwoordig besloten is.

En onder 't Pausdom van *Urbanus de* 8. wierden van de Cardinael *Francesco Barberini*, Onder-kancelier, met een aerdige en heerlijke manier van Bouwkost vernieuwt, het Hoog Autaer, de Kooren der Maet-zang, en dat der Kanoniken, en hy stelde daer orgelen van weder zijden.

Hier is begraven *Annibal Carus*, seer beroemt Vernufteling.

Eindelijk zijn hier, om goede werkken te doen, verscheide Gesellschappen van weereldsche lieden, boven dat nu geseide in des selfs Kapel des alderheiligste Sacraments; het oudste van alle is dat van d'Ontfankenis onser Lieve Vrouw, 't welk sijn begin had in 't jaer 1468. by gelegentheit van een beeld van haer uit de *H. Maria in 't Hol Geschildert* genomen, en in een Kapel van dese Kerk gestelt, gemaekt by den voorseiden Cardi-

nael

nael *Riario*; en sy wort van alle noodsakelijkheit by dit selfde Geselschap onderhouden: hier dan dese heilige Geheimenis gevyert wordende, houwelijken sy een goet getal dochteren uit, door een erf-lating van *Evangelista de Magistris* Wasse-kaers verkooper, en sy kleeden drie nackte.

't Geselschap der Nederlandsche winkkeliers is mede noch oud genoeg, dat sijn begin had in 't jaer 1507. en nam op sich een Kapellaen te onderhouden voor den Autaer van *S. Nicolaes*, en in 't jaer 1601. vercierden sy dien met marmere leningen en vyeren met groote statigheit den feestdach van dien Sant. Andere vier Geselschappen wierden hier ingestelt, soo tot eigen hulp, als tot bystant van andere in haer geestelijke en lichamelijke nooden; en wy sullen die verhalen volgens d'order van haer jaren.

Dese Procchie seer groot zijnde, en daer geen middelen ontbrekende om met milde aelmoessen de arme der selfder te hulp komen; op dat dan de selfde nuttelijk souden uitgedeelt worden, maekten de Edel-lieden van dese Procchie een Geselschap in 't jaer 1602. onder den naem des Bystants, om kennis te nemen van de rechte noodruftigheden der arme van die Procchie, als ook van haer bedryven en van haer leven. Op Vastelavond brengen sy met groote toestel der Kerk en des Hoog Autaers het alderheiligste Sacrament voort met geduurige gebeden, Sermoenen, en seer heerlijke Maet-sang in godtvruchtige saken, beginnende op Donderdach van de *Sexagesima* tot aen de volgende Sondach.

Daer

Daer is een Geselschap onder den by-naem der Dooding met aenroeping der Geboodschapte Maegt. In 't begin vereenigden hen de weereldsche met de Priesteren; daer na weken dese na de Heiligdoms, en die na de Biegt-plaets, gelijk wy hier na sullen seggen; en daer komen onder de beforging van een Priester allerhande personen in, als sy maer van goede zeden en voorbeelden in haer leven zijn, en twee-en-twintig jaren oud.

Op dat voorts dit werk mogt onderhouden worden, en in soo grooten Procchie geen Biegtvaders mogten ontbreken, stichte de Cardinael *Montalto* in 't jaer 1611. een versameling van weereldsche Priesteren tot acht in 't getal van geleertheit en geest, op dat sy met vrucht in dese kerk de heilige Sacramenten mogten bedienen, de zielen die op haer uitterste quamen Gode bevelen; en die der Dooding drie-mael ter week sich versamelende om haer selven te tuchtigen, daer toe te moedigen met eenig kort gesprek; daer naest gaf hy haer eenige vertrekken; en met toelating van *Paulus de 5.* heeft hy haer altijt de inkomens van twee kerken toegelegt, dat is van *S. Valentinus* daer de Italiaensche Winkkeliers in zijn, en van de *H. Maria der Cacabari* toegestaen aen de Voerlieden, haer Procchie aen andere naestgelegene vereenigt zijnde.

In 't selfde jaer van 1611. door de predikatien hier gedaen van Broeder *Michel Angelo* een Venetiaens Kappucijn, wierd daer een ander Geselschap gemaekt met den naem der Suiverheit van onse Lieve Vrouw.

Men

Men heeft daer noch het Geſelſchap der Loopers en ſy verſamelen alle maende in de Kapel des Sacraments.

S. Damaſus was een Griek, en vercierde met Latinſche dichten de graf-ſteden van eenige heilige Martelaren. Van 't jaer drie-hondert ſeven-en-ſeſtig, wanneer hy tot Paus verkoren wierd, deed hem *Urſicinus* tegen hem Paus opgeworpen ſeventien jaren moeite genoeg aen, by een groot deel des Roomſchen volks begunſtigt; en daer op volgden vele en ſware ontſteltenisſen, in de Kerk van *S. Vitus* verhaelt; ſoo dat *S. Damaſus*, om de vreede der Kerk, veel gebeden deed aen de heilige Martelaren des Heeren; en hy verkreeg dat volkomentlijk, als heel de Geeſtelijkheit van *Romen*, *Urſicinus* verlatende, hen weder met hem vereenigden.

Hierom deed hy *S. Hieronimus* uit het Ooſten komen, verſtaen hebbende van hoe grooten geleertheit en heiligheit hy was, en hy diende ſich 3. jaren van den ſelvigen, in op de brieven van verſcheide Kerk-vergaderingen geſchreven, te doen antwoorden, die tot voordeel van *S. Damaſus* in andere deelen des Chriſtenrijks gehouden wierden. En in *Romen* verſamelde hy een andere om eenige geſchillen by te leggen tuſſchen de Aertsvaderen van *Antiochien*, en *Conſtantinopelen*, in welke *S. Hieronimus* daer tegenwoordig was; en men gelooft dat hy in eenige plaetſen aen deſe Kerk vereenigt woonde, maer dat alleen in de eerſte dagen als hy ſoo binnen *Romen* was gekomen.

En

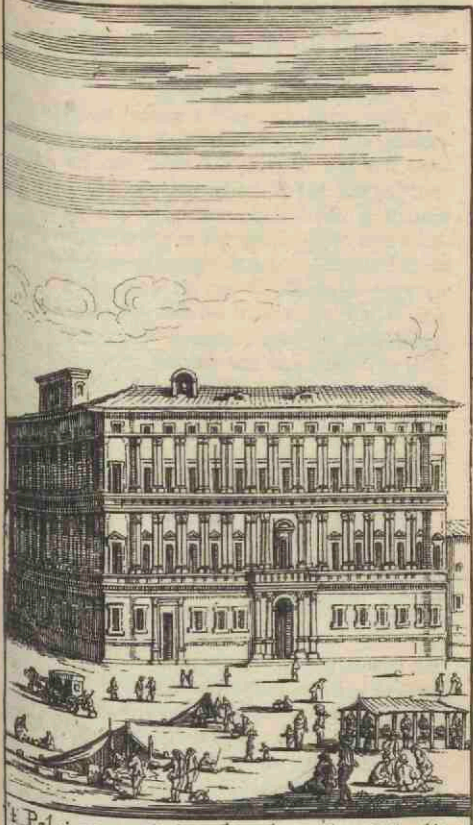

't Paleis Der stadts schryf Plaetsen Oft Chancellrie

En 't schijnt dat *S. Damasus* dese gemaekt had om de vreemdelingen te herbergen, tot dat sy een andere plaets mogten gekregen hebben, als sy langen tijt in *Romen* te blijven hadden: waer om men gelooft dat *S. Brigida* haer hier ook onderhield; en in een van dese kameren was een venster, waer door men een *Crucifix* sag, daer in groote eerbieding gehouden, gelijk van *S. Paulus* door overlevering hebbende dat d'een met d'ander aen dese Santin gesproken had. Daer na soo als aen *S. Hieronimus* die van *S. Anastasia* gegeven wierd om dat sy nader by 't Lateraens Paleis was, daer *S. Damasus* woonde, soo vond in de plaets des Hertogs *S. Brigida* een huis voor haer selfs, 't welk naderhand in een Kerk verandert, aen haer naem is toegewijd.

't Paleis der Stads Schrijf-plaetsen.

Met groote reden moet men onder de heerlijkste gebouwen stellen, het prachtig Paleis der Stads Schrijf-plaetsen, een gebouw van *Bramante*, voor een tijt de woonplaets der Heeren Cardinalen Onder-kancelieren des Heiligen Stoels. Dit Paleis wierd begonnen van den Cardinael *Lodovico Mezzaruota* van *Padua*, en volbragt van *Raffaele Riario*, Cardinael, Neef van *Julius de 2.* van *Savona*, met steenen uit het *Coliseum*, genomen, die een weinig van *S. Vitus* af gelegen was, een plaets in 't voornaemste en bequaemste voor

al

al de handelaers binnen *Romen*. Het is seer groot en van uitnemende schoonheit, door sich selven afgesondert, sijn muuren van buiten met seer schoone marmeren voorsien, met vier rijen vensteren, die te gelijk verwondering en pracht verorsaken. De voornaemste poort door de Cardinael *Montalto* gemaekt, is gelegen op de plaets der Santen *Laurens* en *Damasus*, groot, en wijd, heel van marmer, en 't is een bestek van *Fontana*; waer door men in komende recht gaet op het binnen-hofront omset met seer schoone Wandeldreven, ondersteunt van een groote menigte swaere kolomnen, alle seer schoon uit een steen, welke boven het gemak, heerlijkheit en pracht aen de aenschouwers vertoonen. Aen 't eerste plein des voorseiden Paleis is daer een andere Wandeldreef, die boven om de eerste loopt, insgelijks met seer schoone kolomnen verciert, waer langs men na al de vertrekken gaet, in welke schilderien zijn van *Giorgio Vassari*, en van *Francesco Salviati*; en andere beroemde meesters. Het begrijpt in sich soo veel kameren, dat op een selfde tijt daer ses Vorsten met haer gesin in gewoont hebben, sonder d'een d'andere te belemmeren. De sael des voorseiden Paleis is met schoone schilderien verciert, geschikt voor de Kancelery, waer dijnsdaegs, donderdaegs en saterdaegs alle week twaelf Kerk-voogden vergaderen, die last hebben de Apostelijke Bullen te oversien, welke van de selfde geteekent en afgevaerdigt worden: insgelijks komen in de voorseide sael t'samen al de beamte der Kancelery, die in groot getal

tal zijn, en wy om kortheit voorby gaen. Boven de woning heeft men daer in noch seer bequame hoven met schoone fonteinen. En 't geen van 't meeste belang is, men heeft daer binnen de kerk der voornoemde Santen *Laurens* en *Damasus*, welke nevens de alderschoonste van *Romen* getelt wort.

En derhalven seit *Albertini: Het Huis des Eerwaerdigsten Cardinaels van S. Joris, met beelden, schilderien, kolomnen, en veel marmers versien, met de kerk daer in besloten, is seer schoon.*

In dese plaets is het ampt der boden, die de Kerken-raden, en andere Pauselijke bedienaren de weten doen; en daer worden aen geslagen de Bullen, Waerschouwingen, Verboden, Uitluitingen, en Verbanningen.

Door de menigte ambachten die daer gedaen worden, is het daer schier geduurig marct.

Voorts volgt de straet der Gout-smeden geheel vol sijden, gout en kleinoodien.

Van S. Stephanus op de Visch-marct. 4.

WAnneer de banken der Visch-marct van hier na *S. Angelo* vervoert zijn, hoeft men niet te weten. Van de kerk hebben wy, dat de Konink van *Hungarien S. Stephanus* binnen *Romen* een klooster-kerk aen desen roemrijken eersten Martelaer toegeeigent hebbende, men dat houdt dese te zijn.

Daer

Daer na die volkeren van de Roomsche Kerk afgevallen zijnde, soo is die van een Klooster-kerk nu dese Procchie geworden. En voormaels was hier de Kapel van 't Geselschap der Tappers.

Van de H. Maria, en S. Gregorius in 't kleine Dal. 5.

DE Heilige *Maria Vallicella*, des kleine Dals, mede van de Witte Put geseit, na een Put die daer was, heeft desen naem om dat de plaets daer wat laeg is; sy wort ook noch de Nieuwe Kerk geheeten, om dat sy heel vermacke is, onder een soo schoone gestalte, met hulp van de Cardinael *Pier Donato Cesis*: de Voorgevel is van den Bisschop van *Todi* uit het selfde geslacht, soo volkomen dat hy geen onkosten gespaert heeft om die uitnemende deftig te maken. Waer door sy hier aen dese gedachtenis verdient hebben.

CÆSII FRATRES
PETRUS DONATUS S.R.E. PRESB. CARD.
APSIDEM FUNDAVIT,
ÆDES MULTAS COEMIT,
SACERDOTUM HABITATIONEM AMPLIAVIT;
ANGELUS EPISCOPUS TUDERTINUS
SACELLUM EXTRUXIT, AC DOTAVIT;
ANTERIORIEM TEMPLI PARTEM
FUNDAVIT, ORNAVIT, PERFECIT.

Dat

t. H. Maria, En S. Gregorius in't kleine Dal.

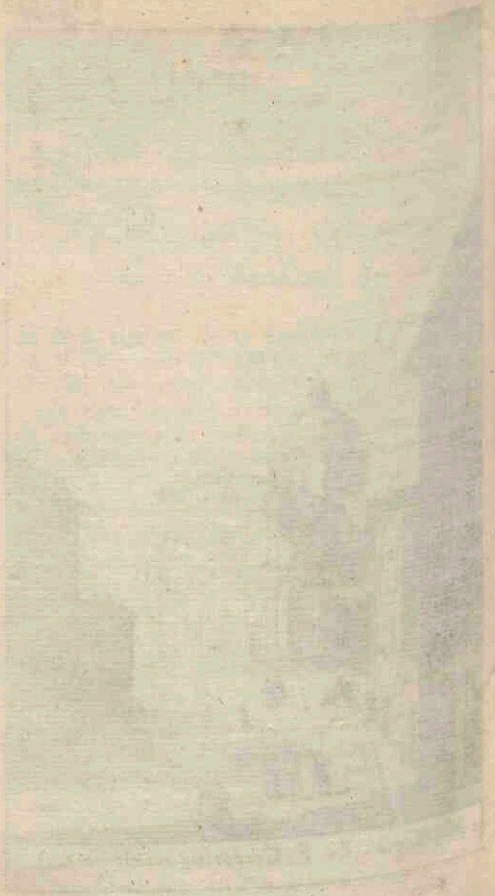

Dat is:

De Gebroeders Cesis, Petrus Donatus, des Heiligen Roomschen Stoels Priester Cardinael, heeft dese ruimte gesticht, veel huisen gekocht, de woningen der Priesteren vergroot; Angelus Bisschop van Todi heeft de Kapel gebouwt, en begiftigt, het voorste van de Kerk opgetrokken, verciert, en volmaekt.

En daer van binnen zijn schilderien van uitnemende meesters, onder welke de Hemelvaert is van *Girolamo Mutiano*; de Crucifix van *Gaetano*; de Begroeting van *S. Elisabeth*, en de opdragt van de Lieve Vrouw van *Barrocci*; *Christus* besnijdenis, en de krooning der Lieve Vrouw van den Ridder *Gioseppe d'Arpino*; en de *Christus* aen 't graf van *Daravaggio*; en de *S. Philippo* van *Guido Reni*; en de drie stukken op 't Hoog Autaer van een Nederlander; de schilderien en pleister-werkken van midden-werffel zijn van *Pietro da Cortona* tot sijner grooter eeren volbragt in 't jaer 1652.

S. Filippo Neri Florentin, Stichter van dese Vergadering der Gebede-plaets, van sijn 18. jaren af verlaten hebbende sijn Vaderland, sijn Ouderen, en een groote erffenis, quam na *Romen*, waer hy bleef tot de tachtig jaren sijns levens, sonder oit buiten de Stads poorten te gaen, als alleen om de seven Kerken te besoeken.

Dese roemruchtige Saut, van de Florentiners gebeden zijnde van acht te willen slaen op haer Kerken, deed eenige van de sijnen tot Priesteren

inwyen, en ſond die tot de ſorg der ſelfder, welke yder dach gingen na *S. Hieronimus* der Barmhertigheit tot de oeffeningen der Kapel. Maer ydermael 't getal vermeerderende maekte die Sant van *Gregorius de* 13. een Kerk te verkrijgen, waer in ſy al haer kerk-plichten mogten voldoen; welke voor eenige jaren van *S. Hieronimus* overgebragt, gedaen waren in de voorſeide Kerk van *S. Jan*; en ſoo verkreeg hy in 't jaer 1575. die van de Heilige *Maria in Vallicella*, welke in die tijden een Procchie was, waer een wonderlijk beeld van de Lieve Vrouw ſtont, dat van een moedwilligen geſlagen in 't jaer 1535. bloed uitgegeven had, gelijk van dat des Vredes geſeit wort. En in deſe plaets ſtichte *S. Filippo* ſijn Verſameling met Apoſtelijke toeſtemming: ſoo als blijkt by de Bulle van *Gregorius de* 13. op den 15. July. 1575.

De Kerk wierd gebouwt van *Matteo da Caſtello*, het Kruis en de Kapel van *Giacomo della porta*, en de Voorgevel van *Fauſtus* van den Berg *Pulcianus*; de beelden der twee Kapellen zijn van *Vacca*, en van *Valſoldo*.

De Cardinael *Alexander de Medicis*, van *Florencen*, die naderhand Paus *Leo de* 11. was, leide hier den eerſten ſteen aen, in 't voorſeide jaer van 1575. op den 16. September. Dat gebouw voorts tot een goeden ſtant gebragt in 't jaer 1577. begonnen die Paters op den 13. February daer de Godtſdienſten te plegen, en de voorſeide Cardinael van *Florencen* deed daer eerſt de hooge Miſſe, en hy ſelfs wyde die ook noch in op den 23. Mei Daer des jaers 1599.

Daer zijn ses Kapellen op een ry, behalven het Hoog Autaer, en de Kapel van *S. Filippo*; en in yder van de selfde is eenige geheimenis, of beeld van d'alderheiligste Lieve Vrouw, welke begiftigt, en verciert zijn van verscheide goetdadige.

Dese Paters in *Vallicella* gekomen zijnde te wonen, bleef *S. Filippo* in *S. Hieronimus*, en in 't jaer 1583. op den dach van *S. Cecilia*, quam hy selfs ook door bevel van *Gregorius de* 13. daer met de sijne in *Vallicella* wonen.

d'Instelling der Versameling is; dat sy die daer in leven, de Priesteren, en weeredlijke Klerken behoorlijk moeten onderhouden, noch sich in eeniger voegen met beloste verbinden, maer vryelijk sonder dwank Godt dienen, acht slaende op de saligheit van haer zielen, en van haer evenaesten, met oeffening der gebeden, van Godes woord, en 't veel gebruiken der Sacramenten: en hier van heeftse de naem van de Versameling der Gebede-plaets. En men heeft daer yverige en seer goede Maet-sang.

Op yder feestdach, behalven den Sondach, doen sy daer vier Sermoenen, yder van een half uur; op 't einde van welke, men eenig geestelijk gesang singt; en op de feestdagen houden sy na de avondgesangen een eenig Sermoen, sonder die welke elders gedaen worden, gelijk men op haer plaets kan lesen. Naderhand is dese instelling uitgebreid in veel Steden van *Italien*, en ook daer buiten, mits dien sy vermeerderen met grote vrugt der plaetsen daer die ingevoert wort; d'eene Versameling niet

onder d'andere gehoorende, maer alle na haer gewoonte levende, over-een-komende met de regelen van *S. Filippo* van *Paulus de 5.* beveſtigt, met Apoſtelijke goetkeuring.

En op donderdach van Vaſtelavond gaen ſy met ſeer groote menigte de Seven Kerken beſoecken.

De voornaemſte feeſtdagen die in de ſelfde gevyert worden, zijn de Geboorte van de alderheiligſte Maget op den 8. September, die den naem aen de kerk geeft: van *S. Gregorius de Groote* op den 12. Maert inſgelijks nevens de Geboorte der Lieve Vrouw den naem daer aen gevende: Van *Filippo Neri* haer Stichter op den 26. Mei, op welken dach het Roomſche Volk hier een ſilvere Kelk, met vier toorſſen opdraegt ter eeren van die Sant; in welke drie feeſtdagen men daer vollen aflaet heeft. Sy vyeren daer noch de feeſtdach der H. Martelaren *Papias* en *Maurus* op den 29. January, van die Paters tot Voorſpraken harer verſameling genomen. En eindelijk van de inwijding der kerk, op den 13 Mei.

Daer zijn veel heilige Overblijſſelen, onder welke ſy de heele lichamen hebben, van den Stichter *S. Filippo Neri*, en van de dienſtmaegt Godts *Felice* van *Barbarano*, hier uit de Kerk van *S. Cecilia* overgebragt.

Van 't begin van November tot op Paes-avond doen ſy godtsdienſtige gebeden met goede Sermoenen en Maet-ſang den tijt van anderhalf uur. Sy hebben een nieuwe en ſchoone Heiligdomsplaets doen maken, een beſtek van *Marucelli*, van *Cortona* beſchildert, en het beeld van de Sant is van

van *Algardi*; en nu vervolgen sy 't gebouw tot haer woning, na 't beſtek van *Borromini*. En daer is een geleerde en groote Boek-ſchat met koſtelijke geſchreven boeken.

Vaſt aen de kerk is daer een nieuwe Kapel doen maken door de ſelfde Paters; met ſchoone en aerdige Bouwkonſt van den ſelfden *Boromini*.

In de voorſeide kerk ligt begraven de ſeer geleerde en hoog beroemde Cardinael *Baronius*; en den avond voor de feeſtdach van die Sant, vyeren de buuren met een ſeer ſchoon geſicht van ontallijke lichten, gelijk ook noch de kerk door hen met ſeer groote geſchenken vervult wort.

Aen 't uitkomen van de kerk op de rechter hand ſiet men de ſtemmigheit van 't Huis des Cardinaels *Domenico della Rovere*, gunſteling van *Sixtus de 4.* waer op hy de volgende twee veerſen deed ſtellen die daer noch geleſen worden.

Stet domus hæc, donec ſluctus fornica Marinos
Ebibat, & totum teſtudo perambulet Orbem.

Welke wy dus navolgen:

Dit huis ſta tot een mier de Zeegants uit ſal ſuipen,
En dat een ſchilpad ſal om heel de weereld kruipen.

En deſe plaets wort de Witte Put genoemt.

Voor de geſeide plaets is daer van de Vaders des Gebede-plaets een nieuwe ſtraet geopent met ſchoone woningen, onder welke het treffelijk Paleis is der Heeren *Cerri*, Bouwkonſt van *Peparelli*.

En hier ontrent is het Paleis der Heeren *Fieſchi*

Graven van *Lavanien*, waer van *Albertini* seit: *Daer is een Huis met een Tooren van Fiesche by de Witte Put, dat Urbanus Graef van Lavanien gebouwt heeft: doch naderhand is dat van Nicolaes Graef van Lavanien, Cardinael van Fiesche, uitgeset, en met verscheide schilderien verciert.* Nu hoort het toe aen den alderdeftigsten Heer de Hertog van *Sora*, Neef van Paus *Gregorius de* 13.

Gaende voorts door de straet recht na *Pariome*, heeft men daer seer groote winkkelen met menigvuldige boeken, soo van onse, als uitheemsche.

Van S. Thomas in Parione. 6.

DEse Kerk, van d'andere twee aen desen Heiligen Apostel toegewijd, onderscheidentlijk genoemt na haer Wijk, wierd in 't jaer 1139. ingewijd; en heeft de sorg over de zielen.

Paus *Leo de* 10. stelde die onder de benamingen der Cardinalen, en is van de Priesteren. Daer na is sy in 't jaer 1581. met groote onkosten vermaekt van twee edele Romeinen *Marius* en *Camillus Cerrini*: En hier rontom veel Schrijveren wonende, maekten sy in dese Kerk een Gesellschap in 't jaer 1561. en namen tot haer Voorspraken de Heiligen *Joannes* Evangelist, en *Nicolaes*, Bisschop.

En op den dach der Boodschapping is daer aflaet op de manier van een Jubile. En hier zijn de Beam-

Beampte des alderuitstekenden Cardinaels Stadhouders van d'eene zijde, waer een lijst wort opgehangen van de verbannene, die de *Comunnie* op de Paesch-tijt niet genoten hebben, na dat sy in de Wandel-dreef van *S. Bartholomeus* op 't Eiland acht dagen lang, geduurende sijn feest-tijt, openlijk voor al de weereld heeft uitgehangen.

En hier is het *Nardins* Geselschap onderscheiden van 't ander, 't welk staet onder de bestiering der Heeren Opsienders des *Salvators* van *S. Jan*, en hier uit is in onse dagen voort gekomen *Scipione Cobellutii* alderuitstekensten Cardinael des H. Stoels, een spiegel van goetheit, en van deugt.

Voorts heeft in 't Paleis, dat voormaels des Cardinaels *Nardino* geweest is, en nu d'Apostelijke Kamer toe hoort, d'alderdoorluchtigste Stads-voogt van *Romen* sijn gestadig verblijf; en hier zijn de Ampt-lieden over borgerlijke en strafwaerdige saken, en de sit-plaets der Richteren.

Van S. Agnes in Navona. 7.

DEse kerk wierd gebouwt ter eeren *S. Agnes*, Maegt, en Martelares, om dat sy in dese plaets geleid wierd om geschoffiert te worden: dat is *d'Agonaelsche* Kring, 't welk een groote ruimte was tot de Vecht-spelen geschikt: en dierhalven wort de plaets, daer dese kerk is, nu met een verdorven woord *Navona* genoemt.

't Is seker dat diergelijke kringen en gemeene

plaetſen de vertrekken voor oneerbare jonkvrouwen waren; dierhalven wierd *S. Agnes* in deſe plaets geleid, en open geſtelt voor de luſt der ontuchtige mannen als in een openbaer hoerhuis. En om dat deſe Heilige Maegt wonderbaerlijk daer uit verloſt wierd door den Engel haer bewaerder; ſoo wierd hier ter gedachtenis van deſe daed, en ſoo grooten ontferming Gods, deſe kerk gebouwt op de ſelve plaets daer dit voorval geſchiede.

Een andere oirſaek der ſtichting van deſe kerk, was het wonderwerk dat *S. Agnes* bedreef, als ſy in deſe plaets de ſoon des Overſtens van *Romen* opwekte, die haer wilde ſchenden, en doot voor haer voeten viel: welke hem noch tot het Heilig Geloof bekeerde. Nu wort deſe Kerk ſeer wel bedient van de geregelde geeſtelijke, Minnebroeders genoemt.

In 't jaer 1597. *Sixtus de 5.* de geregelde inſtelling der geeſtelijke, Minnebroeders, nu al toegeſtemt hebbende, verkreeg de Cardinael *Montalto* ſijn Neef die voor haer met verbintenis van de genoegſaem oude Procchie, is ſeg oude, om dat *S. Franciſca* hier gedoopt, en gebrand is geworden; de ſelve daer na vervoegende in 't Overtyberſch by de *H. Maria in de Kapel*; dierhalven wierd in 't jaer 1604. het Roomſche Volk bewogen om deſe haer feeſtdach te vereeren met het opdragen van een Kelk, en toorſſen. Paus *Leo de* 10. ſtelde de ſelfde onder de benamingen der Cardinalen.

Van

d'Agonaelsche Ren-kring.

Van den ouden Agonaelschen Ren-kring.

d'Agonaelsche Ren-kring, van ouds soo genoemt, was van seer schoone Bouwkonst na de manier van die tijden, door dien sy niet alleen groot en wijd was, en in een seer schoone gelegentheit; maer verrijkt rontom en van binnen met wonderlijke manier van bouwen, door seer schoone marmeren omringt, die gelijk een ronde kring maekten, alle gewrocht op de manier van Wandel-dreven, die de Ronde Schouwburgen omcingelden (gelijk men in 't graven der grondvesten van de Kerk van *S. Nicolaes* der Loteringers onlangs gesien heeft.) In 't midden voorts van de voorseide plaets, langs de Ren-kring, waren daer eenige eind-palen of Zuilen met haer bogen daer tusschen, en op de selfde de beelden die een wonderlijk versierssel gaven. Daer waren insgelijks ook van binnen de sit-plaetsen daer men gemakkelijk sitten kon, en met vermaek de schoone bedrijven, die daer vertoont wierden, sien. In de voorseide Ren-kring hadden sy voor gewoonte in sommige tijden des jaers tot vermaek der Borgeren veelderlei spelen te maken, waer de voornaemste en edelste van de Stad na toe quamen, benevens noch een groot deel van 't gemeene volk. Hier sag men de schoonste jeucht van *Romen* de paerden temmen en berijden, en rennen op kleine karren van witte heng-

sten voort getrokken; en sy hadden voor gewoonte sevenmael om dese bepalingen te rijden, eer sy stil hielden: Sy maekten daer jachten, en andere spelen, waer de Vorst sich altijt tegenwoordig vond; de gelegentheit kan men in de nevens-gaende afbeelding sien.

Van de Huidensdaegsche Plaets Navona.

Huiden wort dat de *Plaets Navona* geseit; en of wel de lengte van tijt dese oude muuren heeft doen vervallen, niet te min is de plaets verheerlijkt door drie seer schoone fonteinen van *Gregorius de* 13. daer gemaekt. De vaten en bakken zijn seer groot van gemengelde Afrikaensche steen, van welke eene verciert is met seer schoone marmere beelden, benevens eenige draken uit suiver marmer, die de wapenen des voorseiden Paus vertoonen, en yder van dese beelden werpen veel water uit. In 't midden van de twee voornaemste is een grove uit-storting van water, benalven veel buisen en stralen, die den gemeenen dienst doen; en sy is met een seer schoone schutting omset. Die voorts, welke men eerst midden in dese plaets sag, eer de nieuwe daer noch was, gelijk geseit sal worden, had een groot Vat van steen gants uit een stuk van grooter waerdigheit, vlak op d'aerde sonder een kraen: maer het water van onder op komende stont dat altijt vol, het welk groot gemak en nuttigheit voor 't gemeen

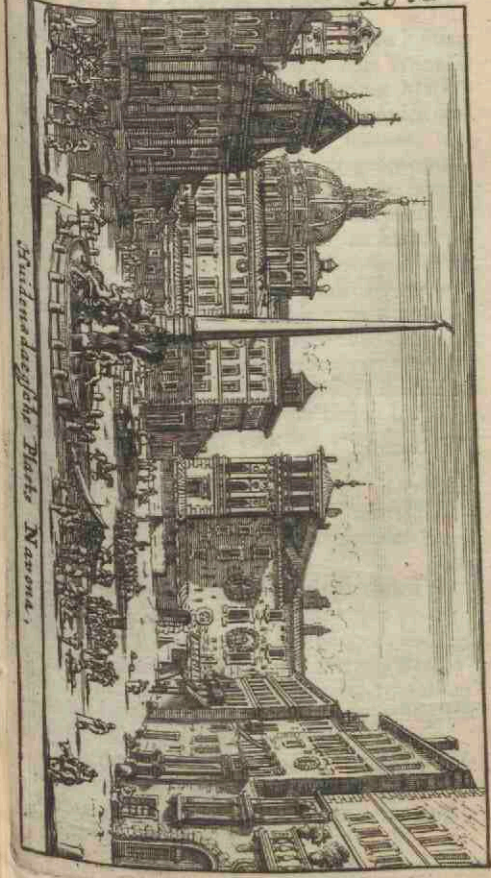

Südendasselbe Platz Navona.

meen gaf; behalven dat veel byſondere huiſen uit het ſelfde haer water hadden. Alle Woonſdach wort daer noch een ſeer ſchoone Markt gehouden, voor déſen ingeſtelt door orden des alder-uitſtekenſten Cardinaels van *Rouaen*, uit *Vrankrijk*, met grooten toeloop en groote nuttigheit voor de Stad. In 't kort deſe plaets is niet alleen beſocht door de geduurige koophandel, maer praelt ook met groot getal van karoſſen, en andere doortocht; en haer ſchoonheit doet ydet verwonderen die haer vermaek daer van nemen. 's Morgens voor Paeſſen wort daer ook noch een prachtige ſtatie gehouden van de Verrijſenis, by de Spaenjaerden gevvert ter eeren de Verryſenis onſes Heeren JESU CHRISTI, waer niet alleen de borgeren t'ſamen loopen, maer ook noch veel volk uit vremde plaetſen. Huiden wort die niet alleen gehouden voor de ſchoonſte plaets van *Romen*, maer men acht die gemeenelijk noch voor d'alderſchoonſte van gants *Italien*, en miſſchien des Weereldts.

In onſe dagen is daer een ſeer heerlijk Tournoy-ſpel gehouden met Koninklijke pracht, waerdig de Roomſche Schouwburgen, door de edelmoedigheit des Cardinaels *Antonio Barberini*, op den 25. February 1634. by toeval der koomſt binnen *Romen* van den doorluchtigſten Vorſt *Alexander Karel* van *Polen*.

Naderhand deed Paus *Innocentius de* 10. deſe plaets verwijden met eenige huiſen ter neer te werpen voor 't Paleis *di Torres*, en verheerlijkte

die noch genoeg met het vercieren van sijn eigen Paleis, en met een seer aengename fontein in 't midden, in plaets van die welke *Gregorius de 13.* daer gestelt had, gelijk geseit is, met het selfde Maegden water veel te doen vermeerderen en met het oprichten van een seer oude Zuil (door 't werk en bestellen des Ridders *Bernini*) die lange eeuwen in verscheide stukken gebroken gelegen had, niet verre van de Kerk van *S. Sebastiaen* by 't Ossen-hooft, in een plaets by de gemeene man de Dril-plaets genoemt, waer na 't gemeen gevoelen der Oudheits-Kenners de hutten der Oversten Krijgs-knechten by de Keiser *Tiberius* gestelt wierden: op welke plaets naderhand *Antoninus Caracalla* sijn Ren-kring boude, in welkers midden hy een Zuil op-richte met Egyptische teekenen uitgehouwen, behalven de einde-palen, van welke sich noch eenige overblijfselen vertoonen, om daer in spelen aen te richten tot oeffening der voorseide Krijgs-knechten.

M. Antonio Agostini heeft in sijn t'samenspraken een Medalie uitgegeven, welkers een zijde een afbeelding des Ren-krings geeft, met de voorseide einde-palen, en de Zuil, die wy hier by gevoegt hebben.

M AVREL ANTONINVS PIVS AVG BRIT

IMP CAES TRAIANO AVG GER DAC PM TR P OPTIMO
SPQR
S C

Over.

Overblijffelen des Beelds van Paſquin.

Paſquin is een oud beeld, voor treffelijk gehouden, gelijk als den beroemden *Herkules* in het *Belvedere*, of wel van 't een en 't ander door tegenheit des tijts, of moedwil der Barbaren niet anders over gebleven is als den romp; voor d'andere leden gants ongeſien en verbroken zijnde.

Men gelooft dat de naem, ſoo hier aen, als aen dat op 't *Kapitool*, 't welk gemeenelijk *Marforius* genoemt wort, uit jok of wel uit ſchimp is gegeven: om dat in *Italien* met diergelijke woorden grove en lompe lieden by-genoemt worden. De ſpitsvinnige geeſten plachten, als ſy in voorleden tijden met een looſe ſtreek het doen van andere wilden beſpotten, onder deſe twee namen haer laſteringen uit te geven, om ſelfs verholen te blijven: en de gelegentheit van dit beeld heeft veel gedient in duſdanige voorvallen, om dat het in 't meeſt bevolkte van *Romen* ſtaende, en de ſtraet daer zijnde, die de Pauſelijke genoemt wort, het goede gelegentheit gaf om haer briefjes daer aen te plakken; op dat ſy te ſpoediger geſien, en over al verbreid ſouden worden.

De beroemtheit des ſelfs heeft noch den naem gegeven, niet alleen aen deſe ſtreek, maer ook ſelfs aen 't Paleis, aen de hoek van 't welk het gelegen is; welke beide na dat ſelfde huiden *Paſquino*

Overblyffelen Des Beelds Van Paſquin.

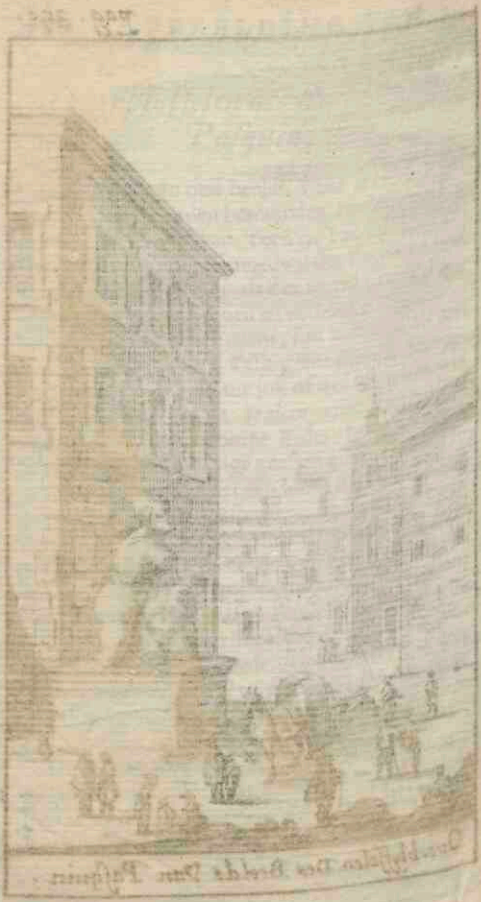

quino genoemt worden: of schoon dit wel het Palcis is der Heeren *Ursinen*, seer oude Vry-heeren, de voornaemste Romeinen, en voormaels Stads-voogden van *Romen*: en 't heeft noch altijt, om dat het wel van de grootste en heerlijkste der Stad is, tot woon-plaets van Groote Heeren gedient. En hier segt men het middel-punt van *Romen* te wesen.

Van daer koomt men voorts aen een naest gelegen plaets, daer de Matras-bed makers wonen, en die wort van *S. Pantaleon* geheeten.

Van S. Pantaleon by Pasquin. 8.

TOt verstand van dese Kerk, hebben wy van haer Oversten *Alessandro Lutio* Romein, dat sy gestieht wierd in 't jaer 1216. en een Geselschap had, en daer in waren de Engelsche Prieste-ren, gelijk het opschrift van een klok vertoont, in 't jaer 1243. gegoten.

Sy staende in gevaer van te vallen, vermaekte in 't jaer 1318. *Alessandro Savelli*, met sijn huisvrouw *Catarina Muti Vitelleschi* de selfde. Daer wort de feestdach gevyert van *S. Pantaleon* op den 27. Julij, en 't volk koomt daer uit godsdienstigen drift Wywater halen met de Overblijfselen van den voornoemden Sant.

Hier was ook de Kapel des Geselschap der Bontwerkers.

By dese kerk begonnen eenige goede geestelijke Scho-

Scholen te openen om de arme in de Letter-konst te onderwijsen; en sy wierden onder de naem van Godtvruchtige Scholen by *Paulus de 5.* toegestemt in 't jaer 1614. en in 't jaer 1621. liet *Gregorius de 13.* haer toe onder de geregelde Belijdinge der Bedel-moniken. En tegenwoordig is desse Kerk haer toegestaen geworden. Hier ontrent is het voortreffelijk Paleis des alderdoorluchtigsten geslachts der *Maximi*, en heeft een Wandeldreef met hard-steene kolomnen verciert, met aerdig pleister-werk, wonderlijke Bouw-konst van *Baldassar da Siena*, waer kort by den anderen drie Binnen-hoven zijn; 't heeft heldere lichten, veel uitgehouwe konst, schoone beelden, en aengename fonteinen; en in de kameren siet men daer seer prachtig beschilderde stukken, en de geschilderde muuren zijn van *Daniele da Volterra*. En in de huising van *Pietro de'Massimi* wierd voormaels in 't jaer 1455. onder *Nicolaes de 5.* de eerstemael binnen *Romen* in 't werk gestelt de wonderlijke konst van boek-drukken; en de eerste boeken die hier van in 't licht quamen, waren *S. Augustinus van de Stad Godts*, en *Lactantius Firmianus*.

Van de H. Maria Grottapinta. 9.

GElijk in 't midden des Agonaelschen Renkrings de plaets *Navona* geopent is, soo wierd in die van *Flora* een andere geopent, welke

ke sy 't Bloemen-velt noemen. Soo groot waren de rijkdommen, die de beroemde *Flora* van den Roomschen Adel, en bysonderlijk van den grooten *Pompeus* by een haelde, dat die het Roomsche Volk haer erfgenaem verbonden haer hier een Ren-kring toe te eigenen, waer in noch van haer oneerbaerheit na haer doot een schandelijke gedachtenis sou over blijven, met sekere oneerlijke spelen; en dat waren spelen onwaerdig genoemt te worden: en om dat dese Ren-kringen verscheide Tempelen van Afgoden in hadden, was onder andere by dese kerk een aen d'Overwinnende *Venus* toegeigent.

En 't Roomsche Volk om de schandvlek te bedekken van soodanigen erf-latings verbintenis na te komen, maekten haer in 't toeeigenen deses Ren-krings, Godin van de Lent; en vereerden die in de Mei-maent met spelen, van Bloemen genoemt, gelijk wy hier voren hebben aengeweesen. Maer dese, welke de bloem der velden en Lelie der dalen is, en welke wy met duisent en duisent Maegden verselt over *Venus* sien Zegeprale, wilde met een van haer Beeltenissen in een holte van dese Ren-kring afgeschildert, de selfde segenen en heiligen, gelijk *S. Agnes* den Agonaelschen deed.

Het Paleis dat het Huis der *Ursinen* hier ontrent heeft, gelijk wy nu al geseit hebben, maekt dat men gelooft, dat dese Kerk by haer gesticht is.

't Is wel waer, dat in 't jaer 1599. 't Hoog Autaer des selfs vermaekt wordende, haer Overste *Giacomo Tosi* van *Formello* een Bisdom van *Nepi*, een

een parckemente brief vond, waer in men las, dat het selfde met de kerk in 't jaer 1343. op den 8. December ingewijd was ter eeren der onbevlekte Ontfankenis der alderheiligste Maget; en dese inwijding moet noodsakelijk geschiet zijn om dat de kerk uit de grond op vernieuwt was, dewijl de selfden Oversten twee beschreeden bewaert van een begiftiging van twee huisen, vieren-twintig jaer te voren gedaen, en sy wierd de *H. Maria Grottapinta*, in't Hol Geschildert genoemt; en indien sy soo oud onder desen naem is geweest, is 't noodig dan dat die des *Salvators*, welke sy eerst had veel ouder zy; maer 't voorseide Beeld der Lieve Vrouw wierd na *S. Laurens* in *Damasus* overgevoert.

Van S. Elisabeth der Bakkers. 10.

DE Godtvruchtigheit der Duitsche Bakkers is seer oud binnen *Romen*, dewijl sy voor 't jaer 1487. wanneer sy dese plaets innamen om de tegenwoordige kerk te bouwen in *S. Augustin* aen een Autaer een Kapellaen onderhielden.

Weinig min als hondert jaren te voren had *Urbanus de* 6. bevolen, dat men de feestdach van *S. Elisabeth* sou vyeren, tot gedachtenis des besoekens by haer aen de Maget gedaen, en dat die gehoudeu sou worden met een *Octave*, en een heiligen avond; maer door sijn doot de Bullen niet afgekondigt zijnde, voldeed *Bonifacius de* 9. sijn nasaet op 't jaer 1390. 't geen daer aen ontbrak,

brak, en ſtelde den dach van deſe Hoochtijt op den 2. Julij. Dit was voormaels een Klooſter van Nonnen, welke daer na vereenigt wierden met die van *S. Jacob* der Metſelaers.

Deſe Kerk wierd by de ſelfde Gemeenſaemheit vernieuwt in 't jaer 1645. en de Voorgevel met eenen vermaekt, dewijl ſy beide van ouderdom dreigden te vallen, dierhalven leeſt men daer boven de poort dit opſchrift.

SODALITAS PISTORUM NATIONIS GERMANICÆ ÆDEM VISITATIONIS B. MARIÆ VIRG. COLABENTEM DIRUIT NOVAM DENUO A FUNDAMENTIS EXTRUXIT. A. D. MDCXLV.

Dat is:

't Geſelſchap der Duitſche Bakkers heeft de Kerk der Beſoeking des Heilige Magets Marie, dreigende te vallen, afgebroken, en een nieuw uit de grond opgebouwt, in 't jaer onſes Heeren 1645.

Der-

Derde Dach-reis.

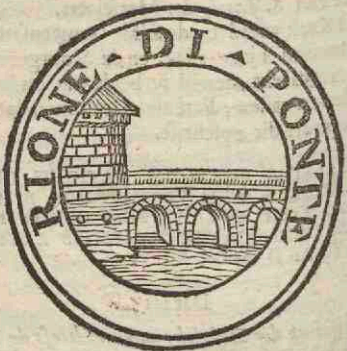

DE WYK DES BRUGS.

DAer is geen twijffel of de Romeinen hebben veel Bruggen gebouwt, om over den *Tyber* na de andere deelen der Stad te gaen; en of men daer wel twee heel verbroken siet; gelijk dien *Sublicius*, en der *H. Maria* ten deele verbroken; soo zijn daer noch in wesen schoon of herstelt, of hermaekt, de Ge-yserde Brug, de Brug van *S. Bartolomeus*, *Sixtus* Brug, en de Brug des H. Engels: maer om dat dese laeste de Pauselijke weg in haer ontfangt, na de Sterkte der Stad geleid, en voorts ons brengt

tot

tot de Kerk van *S. Pieter* het wonder der Kerken; moet men met reden, als men de Wyk des Brugs seit, dese door uitnementheit verstaen, dewijl sy verdient voor alle andere getelt te worden.

Het Wapen van dese Wyk is een Brug met een Kasteel op een rood Velt.

En de voornaemste gebouwen in de selfde zijn de Paleisen der Heeren *Ursinen* op den Berg *Gordiaen*, van de *Altaemps*, en van de *Sforzaen*. En de Boek-plaetsen des *H. Augustins*, en der selfde Heeren *Altaemps*.

Van S. Celsus, en Julianus. 1.

OP dat men bequamelijk soo op heete tijden, als wanneer 't regend sou konnen gaen na de Kerk van de Vorst der Heilige Apostelen op den *Vatikaen*, was de naeste Brug voormaels van *Elius*, en van *Adrianus*, en nu des H. Engels, niet alleen overdekt; maer men had daer over zijnde, aen d'een en d'ander zijde, ook noch schoone Wandel-dreven die tot de voorseide Kerk toe liepen; en aen 't opkomen van die Brug was daer een boog opgericht van de Keiseren *Gratianus*, *Valentianus*, en *Theodosius*, die t'samen regeerden, in 't jaer 379. om een schoon inkomen aen de voorseide Wandel-dreven te geven.

Maer als het swaer gebouw van *Adriaen* van de Roomsche Pausen tot een Kasteel gemaekt

wierd

wierd om de Stad te beſchermen, was het noodig, dat benevens de Wandel-dreven ook die Borg wierd af-gebroken, op dat de Wachten des Slots rontom een vry uitſicht mochten hebben.

En byſonder wierd onder *Clemens de 7.* 't aenkomen der Brug verwijd, en vermaekt; en wierden de twee ſchoone beelden daer geſtelt van *S. Pieter*, en van *S. Paulus*, dat van de hand van *Lorenzetto* Florentin, dit van *Paolo Romano*, beter gehouden; waer eerſt twee Kapellekens ſtonden van *Nicolaes de 5.* gebouwt. Hier aen zijn deſe opſchriften. Van d'een zijde:

BINIS HOC LOCO SACELLIS BELLICA VI ET PARTE PONTIS IMPETV FLVMINIS DISIECTIS AD RETINENDAM LOCI RELIGIONEM ORNATUMQUE HAS STATUAS SUBSTITUIT.

Dat is:

Twee Kapellekens in deſe plaets door oorloogs geweld, met een deel van de Brug door kracht der Rivier afgeworpen zijnde, heeft hy om de heiligheit der plaets en de verciering te behouden, deſe beelden nu hier geſtelt.

En van d'ander zijde.

CLEMENS VII. PONT. MAX. PETRO ET PAULO APOSTOLIS URBIS PATRONIS. ANNO SALUTIS CHRISTIANÆ MDXXX. PONTIFICATUS SUI X.

Dat

Dat is,

Paus Clemens de 7. draegt dit op aen Petrus en Paulus Apoſtelen, voorſtanders der Stad, in 't jaer des Heils door CHRISTUS *1530. het 10. ſijns Pauſdoms.*

En onder *Clemens de* 8. in 't jaer 1598. een deel van de kanten door 't overvloeien des *Tybers* afgebroken zijnde, wierden ſy door hem vermaekt. En naderhand deed *Urbanus de* 8. om te gemakkelijker toegank tot de rivier te geven, de ſteene Tooren, by *Alexander de* 6. gemaekt, ter neder werpen: en de uitterſte bogen na 't Kaſteel zijn weder geopent geworden, met de volgende gedachtenis.

VRBANVS VIII. PONT. MAX.
PROPVGNACVLVM DVO HÆC INTERCLVDENS
SVB PONTIS FORNICE SPATIA
INVTILITER ANTIQVITVS FABRICATVM
SOLO ÆQUAVIT
FLVMINIS LAPSV HAC EX PARTE RESERATO
QVOD MVNITAM MAGIS ARCEM EFFICIT
ET EXVNDATIONES INGRVENTES COHIBET
NE POSTERI PROVENIENTIS HINC VTILITATIS
IGNARI SECVS QVID MOLIANTVR
HOC VOLVIT EXTARE DOCVMENTVM
AN. DOM. MDCXXVIII. PONTIFICI V.

Dat is:

Paus Urbanus de 8. heeft den Tooren, deſe twee plaetſen onder 't gewelfſel des Brugs belemmerende van ouds onnuttelijk gebouwt, ter neer doen werpen, de ſtroom der rivier van dit deel afkeerende, dat

dat meerder sterkte aen 't Kasteel geeft, en het voorvallende overvloeien intoomt: en op dat de nakomelingen van de nuttigheden hier uit voortkomende onbewust, niet wat anders mogten beginnen, wilde hy dat hier dese vermaning sou wesen, in 't jaer ons Heeren 1628. het 5. sijns Pausdoms.

In de plaets naest aen dese kerk, is 't van wegen de menigte ambachten, en al de goederen die daer verkocht worden, gelijk een altijt-duurende Markt: en op sijn tijt wort daer het openbaer recht gedaen over de swaerste misdaden; en dese plaets wierd daer toe geschikt in 't jaer 1488. te voren dat altijt geschiet zijnde op den Berg *Tarpeius*, nu van de Geiten geseit; en op dat plaetsken naest het beeld van *S. Pieter* worden de mindere misdadige gericht.

Wat voorts de stichting van dese kerk belangt, men kon seggen, dat het in die tijden geweest is, als de heilige Lichamen der Santen *Celsus*, *Giovita*, en *Basilissa* over gebragt wierden na *Romen* uit *Antiochien*, waer sy gemartelt waren: onder de oude büllen van dese kerk worden bewaert haer levens met seer oude letteren van de hand geschreven; en in de morgen-dienst waren daer haer eigene lessen: en Paus *Clemens de 8.* gaf verlof, dat sy na hier souden gedragen worden uit *S. Paulus* büiten de muuren, waer sy eerst overgebragt waren; maer wanneer, of by wat gelegentheit dit geschied zy, weet men niet; veel minder in wat jaer sy binnen *Romen* gebragt zijn, gelijk wy nu voor heen in andere

kerken

Kerken al geseit hebben, dat sulke overvoeringen heimelijk geschiedden.

De Santen *Celsus*, en *Julianus* in de bankken is een Kerk van Kanoniken, en een Procchie om te Doopen. Daer in is een Geselschap des alderheiligsten Sacraments, die noch haer afgesonderde Kapel hebben. Sy bewaren daer een voet van de *Magdaleene*, en andere Overblijfselen.

Van 't Alderheiligste Sacrament voor de Procchie van S. Celsus. 2.

IN de Kerk van *S. Celsus* wierden twee Geselschappen ingestelt. Een van het alderheiligste Sacrament in 't jaer 1560. het ander was van den Name Godts in 't jaer 1565. voorts willende alle gelegentheit wech-nemen van eenige verwerring, die daer rijsen mogt, om dat 'er een jaer te voren noch een ander gesticht was van den Name Godts in *Minerva*, (waer van daer gesproken sal worden) vereenigden dese twee haer in een, de benamingen des Sacraments en der Name Godts behoudende.

Daer na maekten sy dese Kapel, in de Kerk van *S. Celsus* geen gelegentheit hebbende om haer Kerk-plichten te voldoen. Op haer witte kappen dragen sy een Kelk geschildert met de Ostie, en 't opschrift van 't een en 't ander Geselschap. Sy vyeren den eersten dach des jaers, welke geheiligt

wiert met den Naem van JESUS, en op maendach tusschen de acht dagen des Sacraments houdensy een statigen ommegank.

Voorts komende in de staet der Bankken siet men 't Paleis der *Alberini*; en een weinig verder in de plaets van d'oude Munt, de seer heerlijke Bouw-konst des grooten *Bramante*.

Van de H. Maria der Suivering in de Bankken. 3.

ALs *Romen* Voogdes over heel de Weereld was, om de saken der Kooplieden te verhandelen, en andre oneindige geschillen af te doen de Roomsche Markt, huiden het Kocien Velt, niet genoeg zijnde, wierden van de Keiseren andere naeft gelegene daer by gevoegt, rontom met Wandel-dreven, gelijk de Kerk was van *S. Adriaen*, welke men dierhalven by-genoemt vind, in de Markt. Nu zijn sy hier ontrent gebragt, welke men Bankken noemt, waer, aen d'een en d'ander zijde, eenige opene plaetsen zijn op de manier van Winkkelen, met bankken daer om, voor de Schrijveren des alderdoorluchtigsten Toehoorders der Kamer, om de stukken van al de saken te ontfangen. En daer zijn noch seer heerlijke Bankhouders van gelden.

Dese kerk was vereenigt met die der Santen *Thomas* en *Ursus*: maer wierd daer afgescheiden in 't jaer 1444. om de selfde te geven aen de Broederschap der Noordsche.

Dit

Dit Volk had ten tijden der vervolging grooten yver tot de Stedehouder van CHRISTUS, waerom 't noodig zijnde dat hy nu hier nu daer moest henen trekken, onderhielden de Noordsche een Kapellaen om hem te verstellen die haer de Misse sou doen. Niet-te-min schijnt het dat sy niet tot de manier van een Broederschap gekomen zijn, voor dat sy op 't geseide jaer dese kerk hadden, en sy onderhouden die soo men siet. Door een erflating van *Bernardo Teso da Biella* aen dese kerk gemaekt, houwelijken sy alle jaren op den dach der Suivering arme dochteren uit.

Van de Santen Thomas en Ursus. 3.

HOe veel 't verderven der woorden in 't gemeene volk vermag bevinden wy niet sonder leedwesen in dese kerk, dewijl men niet weten kan aen wat *S. Thomas*, of wat *S. Ursus* van de drie die wy onder de Martelaren vinden, sy toegeeigent is. d'Onwetende hebben misschien gemeent, dat de kerke Godts geen Sant had, *Ursus* genoemt, en dat die qualijk vervoegt was by *S. Thomas*; dierhalven noemen sy dese kerk van *S. Ursula*, niet-tegen-staende dat sy in de Bulle van *Clemens de* 8. van *S. Thomas* en *Ursus* geseit wort als hy die aen de Florentiners toestont, om daer haer Gebede-plaets te maken; en hier de Procchie zijnde, wierd sy vereenigt met de volgende kerk van *S. Jan*, die mede noch van 't selfde volk is. Daer in zijn schilderien van *Sermoneta*.

En hier worden in de heilige week seer yverige predicatien gedaen.

Na de Kerk van *S. Jan* der Florentiners, in het plaetsken van de Kelder geseit, is in een muur een seer hoog tecken des *Tybers* op Kers-nacht tot daer toe gewassen, met twee veersen in een steen uitgehouwen.

Huc unda inclemens dum sub Clemente superbit;
Pacis Rex oritur, Tybridis ira perit.

Dat is:

Tot hier was eens de stroom in Clemens tijt gerese;
Toen quam de Vredevorst, en heeft dien afgewesen.

Van S. Jan der Florentiners. 5.

IN 't jaer 1448. op den dach van *S. Jan Baptist*, na een groote verduistering der Son wierd *Romen* door aerd-bevingen, en pestilenty soo seer neer geworpen, dat men niet vindende wie de dooden begraven souden, de arme insonderheit de Florentiners in soo grooten nood tot medelijden bewogen, een Geselschap van de godtsdienstigste lieden maekten, onder het aenroepen van haer Voorspraek *S. Jan Babtist*, en namen den by-naem des Medelijdens, dat seer wel in 't werk stellende om de lichamen te begraven van die door de pest gestorven waren; en sy kleedden haer in swarte kappen.

De pest op-houdende, dragen sy blaeuwe kappen met het Medelijden daer voor op afgebeeld, en

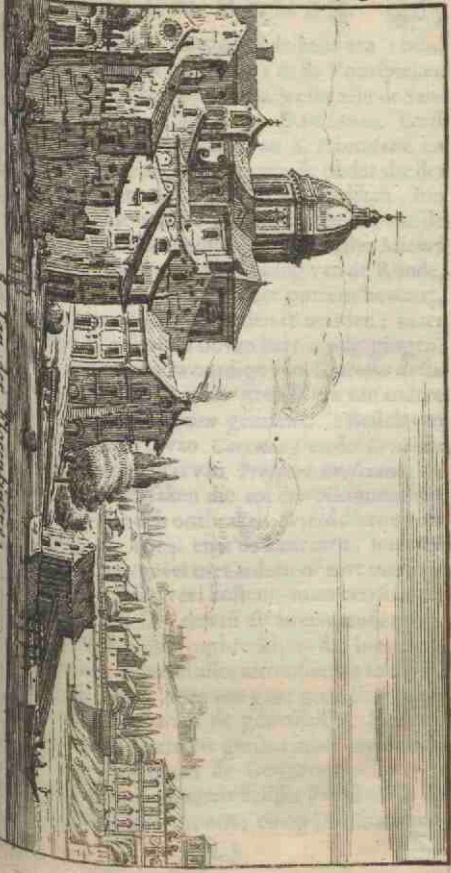

P. Van der Meyen fecit.

Fig. 314

en in 't jaer 1488. sloegen sy de hand aen 't bouwen van dese Kerk, ter eeren van de Voorspraken en Beschermers van *Florencen*, welke zijn de Santen *Jan Babtist*, *Cosmus* en *Damianus*. Eerst was in dese plaets een Kapel van *S. Pantaleon*, en een Hof, welke in eigendom zijnde onder die der Kanoniken van *S. Celsus* in de Bankken, soo kochten sy die van de selvige. 't Bestek van de Kerk maekte de beroemde Bouw-meester *Michel Angelo Buonaroto*, in vergelijking van de Ronde, en dat wort in haer Kapel daer ontrent bewaert, om dat het waerdig is gesien te worden; maer door dien de onkosten boven haer macht gingen, namen sy dit tegenwoordige van *Giacomo della Porta*, en sy wijkt voor geen Kerk van andere volkeren binnen *Romen* gemaekt. 't Bestek van 't Hoog Autaer is van *Cortona*; en de *Crucifix* aen de rechter hand is van *Prosperò Bresciano*.

En van twee saken die tot de volkomentheit van dese Kerk noch ontbraken, wierd d'eene volbragt in 't jaer 1614. en is de Lanteern, nu is 'er noch die Voor-gevel met arduin of met marmer te bekleeden, dat veel kosten, maer een schoon gesicht maken sal, dewijl sy in een aensienelijk oog staet. Noch daer ontbreekt, op dat binnen in soo schoonen Tempel alles uitmuntende sou zijn, geen godtsdienst, met een goet getal Priesteren om te singen, boven de gewonelijke Missen, ook de hooge, en andere getijen, met orgelen en Maet-sang: en onder de Gestoelten, die men binnen *Romen* aen voortreffelijke Predikers in de Vasten geeft, is 'er dit een; en op Dijnsdach tus-

schen *d'Octave* des alderheiligsten Sacraments houden sy een statigen ommegank: en boven de gedurige aelmoessen aen d'arme van dat volk, begonnen sy ter zijden een Gasthuis voor de sieken, en dat wierd in den tijt van twee jaren voltrokken op 't jaer 1608. en door erf-latingen van bysondere lieden, houwelijken sy driemael in 't jaer arme dochteren uit, dat is, op den dach der Suivering des aldersuiversten Magets, op den geboorten-dach van *S. Jan Babtist*, en op de feest van *S. Vincent* den 5. April.

Hier-en-boven hebben twee Pausen dese kerk begunstigt; d'een was *Leo de* 10. die in het jaer 1519. daer den naem aen gaf, van Procchie voor al de Florentiners die in eenig deel van *Romen* wonen, en van de lieden die de selfde dienen, van wat volk sy souden mogen wesen: als mede een Overhooft te hebben voor de saken der Florentinsche Kooplieden, met veel andere voorrechten, en gunsten. d'Ander was *Clemens de* 8. die in het jaer 1592. haer gaf de Lichamen der Santen *Protus* en *Hiacyntus*, die als onbekent stonden in de kerk van *Salvator* aen de Brug des *H. Mariaes* in 't Over-tybersch.

Op den 2. Augusti houden de Ridderen van *S. Stephanus* hier een grooten Feest-dach van *S. Stephanus* Paus, en Martelaer. De Groot-Hertog van *Toskanen Cosmus de Medicis* gaf in 't jaer 1561. het begin aen dese heilige krijgs-orden, op dat onse middellandsche zee tegen de Turken mogt verdedigt worden; en *Pius de* 4. bevestigde die onder den Regel van *S. Benedictus*: en op haer groot

groot gemoed en Christelijken yver heeft Godt wonderlijk goet gevolg gegeven, en nu heeft al menigmael met dit vervolg de roem van haer edelmoedige daden door de Weereld gedondert. Sy dragen op haer hert een rood Kruis in haer gewonelijke kleeding, en op haer wit-gewaterden rok, dien sy somtijts aen doen; om te betoonen, dat sy enkel om de eere Godts bereid zijn haer bloed te storten in 't beschermen des Christelijken geloofs. De Groot-meester daer van is altijt de Groot-hertog van *Toskanen*, en sijn Stedehouder, woont in *Pisa*, waer sy een kerk hebben met een klooster, daer sommige als Geestelijke in leven. In dese kerk zijn schoone schilderien van *Cigoli*, *Sermoneta*, van de *Santi Titi*, *Ciampelli*, *Passignano*, *Lanfranchi*.

Van S. Biagius der Pagnotta. 6.

S. *Biagius* der *Panetta*, of Brood-korf, wierd van *Alexander de* 2. vermaekt en ingewijd, en binnen het Autaer stelde hy van 't Hout des Kruis, van het kleed der Maget *Maria*, van de Overblijfselen van *S. Andries*, *Biagius*, *Chrisantus*, *Daria*, en *Sosia*. Dese kerk is in de straet *Iulia*, daer de Paus *Iulius de* 2. het Paleis der Ampten van *Romen* wilde maken, en sy hoort onder 't Kapittel van *S. Pieter*. Sy is een Prochie, en daer in was het Geselschap des Voorsprekens voor de dooden; en wort der *Panetta*, of *Pagnotta* geseit, om dat daer op de feestdach brood

wort uit-gedeelt: dit was een der twintig voornaemste Abdien binnen *Romen*. Op desen oever des *Tyber* stichteden de Heidenen een van haer Tempelen aen *Neptuin*, wien sy Godt der wateren maekten, en tot welken sy in gevaer van schipbreuk te lijden haer toevlucht namen; en verloft quamen sy hier haer dankbaerheden betoonen.

By dese Kerk aen de slinker hand is het Paleis der Heeren *Aquavivi*, met vergulde Welfsels, schoone schilderien, en cierlijke hoven.

Van de H. Maria des Voorsprekens. 7.

IN 't jaer 1592. stelden eenige vrome lieden beegerig om die arme zielen te hulp te komen, welke in d'ondragelijke pijnen des Vagevyers liggen, een Gebroederschap in, 't welk voor sijn eigen doen de bystant der selviger had; en dierhalven wierd dat Geselschap by-genoemt, des Voorsprekens.

Clemens de 8. stemde dat toe, met macht om andere buiten *Romen* tot sich te voegen, en een op den hals gevangen donderdaegs voor Paesschen, of wel op den dach van Alderheiligen te verlossen. Haer Kleeding is als de Bede-vaerd reisigers: sy dragen een breede streep van swart saei op Witte Kappen, met een stok in de hand, en een hoet op haer hooft.

Sy vereenigden haer in 't begin in de voorgaende Kerk van *S. Biagius*, en waren daer tot het

het jaer 1616. als sy dese Kerk voor haer selven stichteden. Boven al de feestdagen der Lieve Vrouw, is haer eigen de dach der geheugenis die de Kerk houd van al de afgestorvene; en al die acht dagen gaen sy in een ommegank na *S. Gregorius*. Hier doen sy seven Missen der dooden yder heilig dach, en acht op de hoogtijt met een vermauing van de salig gestorvene. En in dese dagen lesen de Broederen en Susteren deses Gebroederschaps de Getijen der dooden, met drie der Nacht; en op den voorseiden der algemeene gedachtenis der Overledenen, laten sy haer alle twee Missen in plaets van een doen.

Van de Santen Faustinus, en Giovita. 8.

DIe der Santen *Faustinus*, en *Giovita*, is op den oever des *Tybers* in de straet *Julia*, naest de grondvesten die *Julius de* 2. leide om daer het voorseide Paleis te bouwen, met voornemen van al de Richt-bankken en Ampten van *Romen* daer in te brengen. En daer was noch een plaets begonnen, die tot een Kerk geweest sou hebben; maer daer na door de doot des voorseiden Paus dat werk onvolmaekt gebleven zijnde, soo heeft die plaets tot een Kerk geschikt eenigen tijt tot ander gebruik gedient, tot dat sy van 't Bresciaensche Volk, dat in *Romen* was, gekocht en opgeredder, en tot een seer eerlijke gestalte van

een kerk gebragt, ingewijd wierd onder de benaming van de voorsz. Santen *Faustinus*, en *Giovita* Martelaren, en Voorstanders der Stad *Brescia*. 't Is een schoon bestek van *Michel Angelo*, van wien noch is de kerk van *S. Anna* in *Borgo*.

Van de Santen Petrus, en Paulus Gebede-plaets der Confalonen. 9.

IN 't jaer 1264. een Kanonik van *S. Vitael* wederkeerende van *S. Jacob* in *Galicien*, vertelde sijn reise, en de saken die hy gesien had, en was seer droevig over den slechten yver onder de Christenen gevonden; dierhalven besloten sy in *Romen* eenige godtvruchtige lieden op te soeken, die in een Gebroederschap haer ernstelijk tot goede werkken souden begeven, en twaelf t'samen krijgende, gingen sy om de bevestiging by den Stedehouder des Paus, die toen een was van de Predikheeren Orden, Bisschop van *Siena*, Broeder *Thomas* geseit. Dese door de hooge gedachten die hy had van Broeder *Bonaventura*, in de selfde tijt binnen *Romen* Algemein Opsiender over den heiligen dienst, noodigde die twee Kanoniken nevens haer yverige tot hem.

En soo godtvruchtigen Geselschap had daer van hem sijn begin, 't welk sich begeven heeft om de Slaven te verlossen; en het wort van edellieden bestiert.

In 't heilig jaer stellen sy hen om seer groot getal

getal van uitheemsche Geselschappen te ontfangen.

In haer Gebede-plaets siet men seer treffelijke beeltenissen van *Federico Zuccaro*, van *Raffael da Reggio*, van *Cesare d'Orvieto* en van andere geschildert. En de Broederen dragen witte kappen met een kruis op haer zijde, half root en half blaeuw. En in de *H. Maria de Grooter* houwelijken sy een groot getal arme dochteren uit op Hemelvaerts dach.

Niet verre van daer is het oude Paleis van *Borgia*, waer van *Albertini* seit, *Het Huis der Kancelery, dat Rodericus Borgia Onder-kancelier vermaekt heeft, is by Galeottus Neef van Sixtus de 4. Onder-Kancelier in veel plaetsen vergroot, en met marmere beelden, en seer schoone schilderien verciert.* En naderhand quam dat toe aen den alderuitstekensten *Sforza*.

En onder dit Paleis zijn de Bankken der Stadsboden, die de borgeren dachvaerden.

Van S. Juliaen. 10.

Hier ontrent de Post-ryders, en Paerd-verhuurders haer woningen hebbende, plachten sy voor den dach op de Hoogtijden, hier de Misse te hooren in een Kapelleken aen *S. Angelo Mincinello* toegewijd, 't welk huiden aen de Kloosterkerk van *S. Celsus* vereenigt zijnde, wort dat alle jaer erkent, vyerende den Feestdach van *S. Michiel* op den 29. September.

Naderhand in 't jaer 1523. eenige godtvruchtige lieden een Geselschap gemaekt hebbende, namen sy *S. Juliaen* tot haer voorspraek. van wien op een andere kerk ontrent de Zege-teekenen van *Marius* gesproken sal worden: en hier vyeren sy sijn Hoogtijt op den naesten Sondach aen *S. Antony*, welke koomt op den 17. January; en de voornoemde Kapel van 't Kapittel van *S. Celsus* gekregen hebbende, vermaekten sy die, op dat haer de selfde tot Gebede-plaets mogt dienen, gelijk ook andere Geselschappen hebben. Sy kleeden haer in blaeuwe kappen met het beeld van *S. Juliaen* daer op.

Van de Santen Simon, en Juda. 11.

DEse Kerk staende op den berg *Gordiaen* een seer oude woonplaets des Geslachts van *Ursinen*, so wierd sy daer van gesticht, en begiftigt; en sy hebben noch 't Voorstanders-recht daer over.

Dese Berg had desen naem van eenen *Gordiaen* genoemt, van dit selfde Geslacht, die aldereerst hier quam wonen na de seer oude Graven van *Sabina*: en misschien was het die, aen wien in 't jaer 1304. Paus *Joannes de 7.* den Cardinaels hoet gaf en met eenen was hy een groot Cardinael des Heiligen Stoels, soo door sijn geleertheit, als door sijn hoogwichtige Gesantschappen.

Sy wierd aen de *H. Maria* toegewijd, en men vyerde daer den feestdach des Hemelvaerts: voorts na 't geen haer Overste *Giroloma Costa* van *Lis-*

sebon

schon daer van geseit heeft, nam sy ontrent het jaer 1450. op den dach der Heilige Apostelen *Simons* en *Jude*, haer namen aen; waer door in de brieven naderhand tot voordeel van dese Kerk gemaekt, by den ouden naem de *H. Maria*, noch desen anderen gevoegt wort van de Heiligen *Simon* en *Juda*.

Dit seer edel Geslacht had, volgens sommige, sijn afkoomst uit de *Gothen*, die uit een eiland ontrent *Sweden* en *Noorwegen* komen, *Gotland* geseit; het welk schoon dat het seer overvloedig was in alles dat tot des menschen leven vereischt wort, nochtans sy met dese enge palen niet te vreden, quamen daer uit om noch andere Landen te winnen, soo dat sy selfs tot een schrik voor de Romeinen waren.

En hier hebben sy een schoon en groot Paleis met een seer schoon fontein van haer Bracciaens water.

Van S. Salvator des Lauriers. 12.

DEse Kerk met het Klooster wierd gestichs by den Tooren van *Nona* door de Cardinael *Latinus Ursinus*, die in 't jaer 1449. van *Nicolaes de* 5. den Hoet had: en om de selfde te bedienen liet hy hier de Kanoniken komen van *S. Joris in Alga* ontrent *Venetien*, die in 't jaer 1404. haer oirspronk hadden van twee edele Venetianen: d'een was *Antonio Corario*, die daer na van Paus *Gregorius de* 12. Cardinael wierd gemaekt,

maekt, d'ander *Gabriele Condelmero*, die van't Purper hem ook van den selfden *Gregorius* gegeven tot het Pausdom quam, en *Eugenius* de 4. genoemt wierd.

Eerst was in dit Eiland van *Alga* een Klooster der Broederen Heremiten, die tot op drie gekomen, de *Prieur* siende aen d'een zijde, dat sy de geestelijke tucht niet konden na-komen, en aen d'ander zijde overleggende het goet voorbeeld dat dese twee Venetianen in den geestelijken stant gaven, dacht hem goet hen sijn Klooster over te laten; en sy dat aennemende maekten daer veel andere by haer te krijgen, onder welke als een blijnkkende ster heeft uitgemunt de deilige *Lorenzo Guistiniano*, en tot nu toe betoonen dat de werkken van hem geschreven. En door sijn groote verdiensten drongen sy hem noch om Bisschop van *Venetien* te weesen, waer naderhand die Aertsvader sich gewillig na toe begevende, d'eerste was die desen naem voerde.

Sy leefden in dit Klooster gelijk soo veel Kanoniken, sonder geregelde belijding tot op het jaer 1570. wanneer *Pius de* 5. haer verbond aen dien van *S. Augustin.* Maer in 't jaer 1524. stont *Clemens de* 7. op versoek van den Staet van *Venetien* haer toe, dat sy door gants haer gebied op den 8. Januaty den feestdach van *S. Lorenzo Guistiniano* vyeren mogten. 't Was een wonderbare sack, dat hy van een heete koorts gestorven zijnde, sy hem meer dan twee maenden ten toon hielden, sonder immer eenig teeken van verrotting te geven; ja scheen selfs geduurig schoonder te worden: en op den

den voorseiden dach houden die Paters daer sijn Hoogtijt; en sy vermaekten dese kerk seer heerlijk, welke in 't jaer 1595. afgebrand was, *Sixtus de 5.* die eerst onder 't getal der benamingen van Cardinalen gestelt hebbende. 't Is een beestek van Pater *Massimiano*; en de schildery van *S. Lorenzo* is een werk van *Albano*.

Van den Heiligen Simeon. 13.

DEwijl daer noch andere Santen van desen naem zijn, wort hier de toe-naem by gevoegt van *den Ouden*, hy de Saligmaker in sijn armen genomen hebbende.

Huiden vind men sijn lichaem binnen *Iadera* in *Slavonien*, en *Venetien* heeft ook van sijn Overblijffselen, als ook andere kerken van *Romen*; maer dese is daer van ontbloot: Sy was voormaels vereert met de by-naem der Cardinalen te wesen; maer *Sixtus de 5.* benam haer dat naderhand, om dat sy in slechten stant was, en als gedoken onder soo menigte, en soo groote huisen: maer in't jaer 1610. op dat soo waerdigen gedachtenis, met de sorg der zielen, niet verloren sou gaen, vernieuwde de Cardinael *Lancelloti* die van buiten en binnen, en vermaekte noch de Autaren. En hier tegen over is sijn seer schoon Paleis met heerlijke pleister-werkken, schilderien, beelden, en poort, een beestek van *Domenichini*.

En of wel in 't Roomsch Martelaerboek de Feestdach van den Heiligen *Simeon* geteekent staet op den 8. October, hier wort niet-te-min

op

op die voornaemste 'Hoogtijt gevyert de Suivering der Lieve Vrouw.

Dese Kerk is vervoegt aen 't heerlijk Paleis der doorluchtigste Heeren *Cesis*, tegen over welke een seer schoone Voorgevel is van den beroemden *Polidoro da Caravaggio* geschildert, gelijk men haer eigene ook siet van de selfden, en van *Maturino*.

Van de H. Maria aen den Beer. 14.

GEmeenelijk wort die maer *aen den Beer* geseit, van wegen het naeste teken des Beers: van ouds noemden sy die van *Pusterula*, een oud woord der Sassen, dat een Poort beteekent, waer door gelijk daer een Geslacht is vander Poort, soo was ook van *Pusterula*, een ander, dat dese Kerk stichtede.

Het Beeld der Lieve Vrouw stont eerst op het huis des Opsienders van dese Kerk, en in 't jaer 1573. een blinden siende gemaekt hebbende, wierd dat in de tegenwoordige Kerk gebragt; soo heeft het selfde de voorsz. Opsiender *Paolo Salvato da Rocca* Prieur, in 't eerste uitgeven van dit werk, ons bevestigt.

Nu by gelegentheit, dat de Paters *Celestinen* hier ter zijden, waer het oude Paleis stont der doorluchtige Heeren *Gaetani*, een Versameling voor haer gemaekt hebben *Urbano* genoemt, is

is ook aen haer dese Kerk gegeven, welke sy bedienen moeten.

Van S. Salvator in Primicerio. 15.

SInt *Salvator in Primicerio*, is een Procchie naest aen de voorseide: men wil dat sy soo genoemt is geworden naer een die de selfde stichte, den staet van Voorsitter bekleedende.

Nu om dat men boven dese Kerk van *S. Salvator in Primicerio*, noch een andere had van de *H. Maria* in *Secondicerio*, de tweede stemming, in welke de Paus *Gelasius de* 2. vluchte, om sich te beschermen voor een oproer, tegen hem verwekt van die, welke de zijde van *Henrik de* 4. volgden, soo kan men af nemen dat van *Primicerius* die van *Salvator* gebouwt wierd, en van *Secondicerius* die van de Lieve Vrouw; en misschien waren de selfde ontrent haer Paleisen: en dese in 't jaer 1113. ingewijd zijnde, soo was ook die van de *H. Maria in Secondicerio*, om dat dit voorval van Paus *Gelasius* in 't jaer 1118. geschiede hy niet langer als twee jaren in 't Pausdom geleeft hebbende. Noch wy hebben anders niet van dese Kerk te schrijven, als dat sy een Procchie is.

Gaende na de plaets *Fiammette*, is de Beeltenis boven de Baerd-scheerder van *Polidorus*.

Van

Van S. Biagius des Grachts. 16.

DIt wierd eerſt in *Trivio*, op den dry-weg genoemt, waer deſe Kerk gebouwt is; nu heeft die den naem des Grachts, naer een die daer lag in det Hof aen de kerk vervoegt, welke plaets naderhand gegeven wierd om met huiſen te bebouwen, die de ſchuldige ſchatting aen de kerk betalen.

In deſe kerk is een Geſelſchap onder den bynaem der Wonden, in 't lichaem van onſen Heer geſlagen als hy aen de pael gegeeſſelt wierd, gemaekt in 't jaer 1619. tot navolging van een ander in *Florencen*, welkers oog-wit is de verbetering des inwendigen menſch door de veelvoudigheit der Sacramenten alle acht dagen, en door tuchting, en dooding, die ſy in de ſelfde week te doen hebben, hen hier toe begevende na de avond-ſangen, en ſy begeven haer mede tot vrede, en verſoening te maken. En op haer Hooghtijt gaet het Volk daer na toe om uit Godvruchtigheit haer de keel te doen ſmeeren. 't Geſchilderde aen de Voorgevel van de Kerk is van den Ridder *Borgeſe*.

Van de H. Maria des Vredes. 17.

S. *Damaſus* ſijn Kerk toewijdende aen *S. Laurens*, wilde dat ſy een wijdloopige Rechtsdwang over andere Procchie-kerken ſou hebben;

ben; en onder andere was dese onder den naem van *S. Andries* der Zee-lieden, of wel der Vis-schers.

Hier voor was een Wandel-dreef, onder welke een beeld der Lieve Vrouw geschildert was, die haer Kindeken op haer slinker arm hield; en op een dach eenige speelders voorby de kerk gaende en een deel daer van beginnende grof te verlieſen, niet vindende waer sy 't gesicht na keeren souden als na dit beeld, begonnen sy dat met steenen te goten, en daer quam bloed uit, waer van men noch huiden de teekenen siet aen een kaek, de kin, den hals, en de borst.

En dit Wonder-werk voorgevallen zijnde in 't pausdom van *Sixtus de 4.* op een tijt dat *Italien* vol oorlog was; quam hy hier sijn gebeden doen, en deed een belofte van in dese plaets een kerk aen de Lieve Vrouw te stichten, soo sy by haer Soon vrede onder de Christen Vorsten mogt verwerven; en verhoort zijnde, maekte hy dese seer schoone kerk op een kleine plaets met haer Klooster, en beval dat sy de *H. Maria des Vredes* genoemt sou worden, gelijk men afnemen kan uit sekere letteren op een boord van 't kleed rontom de borst des voorseiden beelds.

Daer na gaf hy die in 't jaer 1487. aen de Geregelde Lateraensche Kanoniken, *S. Jan te Lateraen* verlatende, waer sy veel hondert jaren geweest hadden, gelijk wy aen die kerk sien. En op dat sy daer na beter te vreden souden zijn, boven haer ontslagen te hebben van 't gesag van *S. Laurens* in *Damasus*, daer noch de sorg

over

over de zielen blijvende, gaf hy aen haer Overſten de benaming van Abt met het gebruik des Mytters, en andere hoogwaerdige teekenen, gelijk van in de Miſſe het Volk met hooge ſtatigheit te ſegenen, ofdaer ſchoon noch Cardinalen tegenwoordig waren; en op dat daer grooter toeloop van Volk ſou weſen, ſtont hy aen de ſelfde toe, vollen Aflaet in al de Sondagen van 't jaer, en van half de Vaſten tot op Dijnſdach na Paeſſchen, in welke tijt dat voorſeide Beeld ontdekt wort gehouden, en in al de feeſt-dagen der Lieve Vrouw, by welke *Paulus de 5.* noch voegde de Vertooning aen den Tempel. Maer op den dach van *S. Maerten*, welke is van 't overvoeren des Beelds uit de Wandel-dreef na de nieuwe Kerk, ſtont *Julius de 2.* Neef van *Sixtus de 4.* dien ſelfden Aflaet daer aen toe. Soo deed hy ook op den dach van *S. Andries*, ter gedachtenis van d'oude Kerk, en van *S. Auguſtin*, onder wiens Regel deſe Kanoniken leven; en eindelijk de kerk ingewijd wordende op den 6. October des jaers 1580. gaf *Gregorius de 13.* op deſen dach mede dien Aflaet.

Sixtus de 4. had ook noch begin gegeven aen 't gebouw des Kloofters; maer door ſijn doot wierd dat te volbrengen gelaten aen de Cardinael *Oliverio Caraffa.* Een eenig miſſtant door gebrek der plaets leed deſe kerk in haer eerſte ſtichting; 't welk was dat ſy heel geen ruimte had achter 't Hoog Autaer, dat geholpen wierd met een weinig van de ſtraet te nemen; en tot eer van dit gebouw, op dat die te meerder aen de Maget

ſou

son komen, overwelfde *Gaspar Rivaldi* edel Romein, uit Franse afkoomst de selfde; en in't jaer 1611. leide de Bisschop van *Casale* de Heer *Tullio Carretti* daer den eersten steen aen; en sy wierd voltrokken in 't jaer 1614. met seer schoone werken van verscheiden marmer, met sonderlinge schilderien, met Pleister werk, en gout; en op 't Autaer wierd dat geseide Beeld herstelt, 't welk eerst stont onder de bogen van 't midden-welfsel in een seer schoon huisken van *Innocentius de* 8. gemackt, uit beloften in een van sijn krankheden: en op dat soo waerdigen werk niet mogt verloren gaen, wierd het selfde boven 't Autaer des Kruis gestelt.

Als in een Wandel-dreef van d'oude Kerk dit heilig Beeld sich wonder-werkend vertoonde was daer een Opsiender *Lodovico Agnelli*, die van *Sixtus de* 4. in sijn Bulle Meester, en Apostelijk Beampt-schrijver genoemt wort; en 't schijnt dat hy een Geselschap der lieden van de Procchie mackte, welke de sorg over dit voorseide Beeld souden hebben, en de gaven en aelmoessen die daer opgedragen wierden in samelen, om die uit te deelen in aen de arme Priesteren de Missen te laten doen, met verbintenis, dat andere Priesteren daer komende uit yver de Misse doen, sy haer de eerste plaets moesten geven, en die gelt trokken daer op wachten, op dat tot voldoening van 't Volk daer tot op de middach sou Misse gedaen worden, en de selfde Priesteren, die om winst de Misse deden, moesten noch alle avond op 't ondergaen der Son hen daer laten

laten vinden met haer rokken voor dat heilig Beeld om te singen *Salve Regina*, zy gegroet Koningin, voorts met Wy-water de segening gevende aen hen die daer gekomen waren, en tot nu toe wort noch het een en het ander onderhouden, binnen *Romen* geen kerk zijnde, daer men later Misse doet als in dese; op dat het Volk met meerder yver daer 's avonds tot het *Salve Regina* sou komen, gaf Paus *Gregorius de* 13. daer aen voor yder mael hondert dagen Aflaet, en verleende voorrechten aen 't Autaer der Kribbe: maer van 't voorseide Geselschap is daer geen gedachtenis meer, al dit nu hangende aen die geregelde Lateraensche Kanoniken.

Dese Paters kennen haer ook verschuldigt aen *Sixtus de* 5. die dese kerk onder de benamingen der Cardinalen stelde, en veel meer aen *Paulus de* 5. om dat boven de voorsz. saken hy in 't jaer 1605. op den 16. Mei tot Paus verkoren zijnde, in welken dach *S. Ubaldus* Bisschop van *Agubbien* ook geregelde Kanonik van dese Orden na den Hemel verhuisde, daer instelde, dat van heel de kerk sijn gedachtenis gevyert sou worden met enkelen dienst. Dese Sant quam in de weereld een eenige soon van edele Ouderen in *Agubbien*, en had van sijn kintsheit af voorgenomen sich gants aen Godt over te geven; hy wierd van sijn vrienden geslagen, om dat hy niet trouwen wilde. Hy leefde in dese Orden met naeuwe onderhouding, en volstandelijk twee Bisdommen afgeslagen hebbende, was hy eindelijk gedrongen dat van sijn Vaderland aen te vaerden; in welke staet

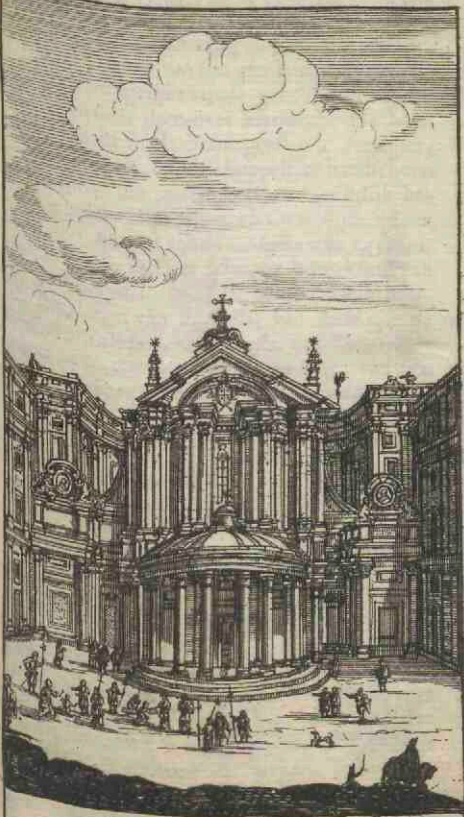

De Heilige Maria der Zeil.

staet hy sich soo ootmoedig en geduldig aen yder vertoonde, dat hy van sijn gemeinsame vrienden somtijts verongelijkt zijnde geen minste teeken van gestoorthеit daer over betoonde. Hy heeft groote kracht in de boose geesten te verjagen; gelijk sijn Myter, en Bisschoppelijke handschoen dat bewijsen, die in dese kerk eerbiedighlijk bewaert worden. Hier zijn noch Overblijfselen van S. *Zosimus* Abt, en van de *S. Maria van Egypten.*

Dese kerk is van seer schoone bouwkonst van *Antonio Sangallo*, en is beroemt door de heerlijke schilderien van *Raffaele*; van *Baldassar da Siena*, van *Salviati*, van *Venusto*, van *Timoteo da Urbino*, van *Girolamo da Sermoneta*, van den Ridder *Gioseppe d'Arpino*, van *Lavinia Fontana*, van *Passignani*, van *Albano*, en de Beeldwerkken der Kapel van de *Cesis*, zijn van den Ridder *Rossi*.

Van de Heilige Maria der Ziel. 18.

IN 't jaer 1400. een Nederlander binnen *Romen* zijnde *Jan Pieters* genoemt, gaf hy met sijn Vrouw *Caterina* aen dese Heilige plaets drie huisen. Van 't middelste wierd dese kerk gemaekt; de andere twee dienden voor huisvesting aen de twee volkeren, Duitschen, en Nederlanders.

Voort

Voort den yver van die volkeren aenwassende tot soodanigen werk, wierd die Kerk vergroot, de plaets der twee andere huisen mede beslaende, in welkers bouwen, waerdig eenigen Tempel, de mildadigheit der Duitsche groot was, gelijk het Opschrift boven de poort vertoont; sy eigenden dese Kerk toe aen de *H. Maria* harer zielen, op dat sy na haer doot, gelijk de Kerke singt, daer aen mogten bevolen zijn; waer door rontom het Beeld der Lieve Vrouw dat op 't Hoog Autaer staet, eenige zieltjes geschildert zijn die haer aenbidden.

Daer na *Dirik Hiem* van *Paterborn*, Kanonik in de Hooft-kerk van *Maestricht*, seven naeste huisen daer aen gevende, wierd daer het Gasthuis gemaekt, 't welk noch dient voor de lieden der Nederlanden, als Brabanders, Hollanders, Zeeuwen, Geldersche en andere; en offschoon het meeste deel der selvige door de Calvinische gesintheit ingenomen zijn, evenwel worden sy alle als swakke kinderen van de Roomsche Kerk, een mededoogende Moeder, genoodigt om in dit Gasthuis genesen te worden, waer men niet alleen de welstant van 't lichaem, maer ook van haer ziel versorgt.

Wanneer nu dese Kerk, niet sonder groote kosten, en langen tijt, volmaekt was, wierd sy met gewonelijke Kerk-plichten ingewijd op den 28. November, welken dach in dat jaer van 1510. komende op den laesten Sondach voor Pijnxteren, soo wort alle jaer op den selfden Sondach die hoogtijt gevyert; maer de voornaemste feestdach

is

is de Geboorte der Lieve Vrouw. Sy doen noch een ommegank van 't alderheiligſte Sacrament op de Sondach tuſſchen *d'Octave* van die Hoogtijt. Deſe Kerk wort bedient nevens de Klooſterkerken met twaelf Kapellanen, en een genoegſaem getal van Klerken. Daer zijn Orgelen in, en ſy wierd in 't jaer 1530. vereert met het lichaem des alderheiligſten Paus *Adriaens de 6.* liggende in de kapel van 't Hoog Autaer, in een heerlijke en prachtige tombe door Beelden en Pleiſterwerk verciert, met het volgend Opſchrift.

HADRIANO VI. PONT. MAX.
Ex Traiecto, inſigni inferioris Germaniæ Vrbe, qui dum humanarum rerum maxime auerſatur ſplendorem, vltro à Proceribus ob incomparabilem Sacrarum diſciplinarum ſcientiam, ac prope diuinam caſtiſſimi animi moderationem Carolo V. Cæſari Auguſto Præceptor, Eccleſiæ Dertuſenſi Antiſtes, ſacri Senatus Patribus Collega, Hiſpaniarum Regnis Præſes, Reipublicæ denique Chriſtianæ diuinitus Pontifex abſens adſcitus. Vix. Ann. LXIV. Men. VI. D. XIII. Deceſſit XVIII. Kal. Octob. Ann. à partu Virg. MDXXIII. Pont. ſui Ann. II. Wilhel. Enkenvort illius benignit. & auſpicijs TT. S. Io. & Pauli Præsbiter. Card. Dertuſen. Faciundum Cur.

Dat is:

Voor Paus Adrianus de 6. van Utrecht een deftige Stad in Nederland, die als hy de glants der menſchelijke ſaken ſeer wederſtont, van ſelfs door

de Vorſten om ſijn onvergelijke kennis in goddelijke ſaken, en wonderbare beſadigheit van ſijn gants ſuiver gemoed, Leer-meeſter van Keiſer Karel de 5. altijt vermeerder des Rijks is geworden, Overhooft der Gemeinte van Tortona, metgeſel der Vaderen des H. Raeds, voorſitter der Rijkken van Spaenjen, eindelijk over den Chriſtelijken Staet in ſijn afweſen van Godt tot Paus beroepen; die leefde 64. jaren, 6. maenden, 13. dagen; ſtierf den 15. September, het jaer na 't baren des Magets 1523. het 2. ſijns Pauſdoms, heeft Wilhem Enkenvoort door ſijn genade en gunſt den naem voerende van S. Jan en Paulus, Prieſter Cardinael van Tortona, dit doen ſtellen.

Waer tegen over 't graf is van *Karel Frederik* Hertog van Kleef, &c. prachtig verciert met beeld-werkken onder welke men ſijn beeltenis ſiet, als liggen biddende, met dit Opſchrift.

CAROLUS FRIDERICUS.

Juliæ; Cliviæ, & Montium Dux, Marchiæ & Ravensbergi Comes; Ravenſteini Dominus; Ingenio, ac ſupra ætatem rerum, & linguarum varianum uſu ſingularique in Deum pietate clarus. Greg. XIII. Pont. Max. ad annum Jubileum Chriſtiani orbis populos convocante, poſt adeptas in Avunculi ſui Maximiliani II. Cæſ. Aug. Aula, aliiſque in locis varios honores, Religionis & optimarum diſciplinarum ſtudio Romam veniens magnificentiſſime apud Pont. Max. excipitur, recluſa Porta ſancta in ſolennibus ſacris Cladio, Pileoque de more conſecratis ab eodem Pont.

Pont. honestatur omnibus Christianæ pietatis officijs perfunctus, sacratissimique Iubilei beneficio expiatus, dum ad suos redite; cogiat a gravi morbo correptus in terris vt Cælo frueretur esse desijt; cius funus Pont. Max. benigna voluntate qua venientem exceperat, egrotantem inuiserat, cum ingene omnium ordinum Colegiorum Sodalitium frequentia conueniſſet amplissimis exequijs, &pompa magnifica totius Vrbis summo mœrore, ac incredibili desiderio celebratum est.

Dat is:

KAREL FREDERIK,

Hertogh van Gulik, Kleef, en Berg; Graef van der Mark en Ravensberg; Heer van Raveſtein; door sijn verstand, gebruik van verscheide saken en talen boven sijn jaren, en sonderlingen yver tot God vermaert. Paus Gregorius de 13. de volkeren der Christelijke weereld tot het Iubile t'samen roepende, na dat hy in 't Hof van Keiser Maximiliaen de 2. sijn Moeders Broeder en in andere plaetsen verscheide eeren verkregen had; uit zucht tot de Religie, en treffelijkste wetenschappen na Romen komende, wierd hy seer heerlijk van de Paus ontfangen; de Heilige poort geopent zijnde, met het Swaert en Hoet na gewoonte geheiligt in statige Kerk-plicht van den selfden Paus verteert, en alle Christelijke godtvruchtigheits plichten volbragt, door het alderheiligēte Iubilé gesuwert, als hy nu dacht weder na de sijne te keeren, door een sware siekte aengetast heeft hy de weereld

om den Hemel te genieten, verlaten; sijn begraving is door de gunstige genegentheit des Paus daer hy hem komende mede ontfangen, en krank liggende besocht had, als groote menigte van allerlei Staten, Gesel schappen, en Gebroeder schappen tot sijn seer prachtigen uitvaert t'samen gekomen was, met heerlijke lijk-statie in grootsten rouw, en een ongelooffelijk leedwesen van heel de Stadt, gehouden geworden.

Daer is ook insgelijks in de selfde Kapel aen de rechter hand het graf van de Cardinael *Andreas van Oostenrijk* soon des Aerts-hertogs *Ferdinands*, en soons soon van Keiser *Ferdinand de 1.* en tegen over het selfde, dat van de Cardinael *Wilhem Enckevoort* uit *Brabant*.

En daer worden dagelijks seer schoone grafsteden van marmer voor haer Lands-lieden gemaekt: en daer is een nieuwe heiligdoms-kas, een bestek van *Marucelli*.

En heel dese kerk is met seer schoon beeldwerk en schilders-konst verciert, onder welke die, boven de graf-stede van Paus *Adriaen*, zijn van *Baldassar da Siena*; van wie noch is het Hoog Autaer in *S. Honofrius*, en een Kapel aen de slinker hand: de *S. Christoffel* is van *Gio. Fattore*; de Kapel daer naest van *Francesco Salviatti*, die daer tegen over, is van *Julio Romano*, en de twee naesten aen de voornaemste Poorten zijn van *Carlo Venetiano*.

En somtijts is het noodig geweest dat de Paus hier sou komen de Jubileen houden over de verwerringen van *Duitsland*. De steenen der poor-

ten

ten van de kerk zijn van uitnemende marmeren. Het beſtek van deſe kerk is van *Antonio Sangalli*.

Van S. Nicolaes in de plaets Navona. 19.

DIt is een woord door het volk verdorven in plaets van *d'Agona*, 't welk ſeggen wil des gevechts, dat binnen in een grooten kring bedreven wierd; om dat dien geſeiden *Agonaelſchen Kring*, nu tot dees opene plaets is gemaekt, die tegenwoordig noch vertoont hoe groot de ſelfde geweeſt zy.

De Romeinen worſtelden hier op verſcheiden manieren, ſommige te voet, ſommige met vuiſten, ſommige met het uitterſte van haer vingeren, ſommige om malkander ter aerden te werpen, ſommige met om ſterkts te loopen. Van deſe kerk heeft men anders niet te ſchrijven, als alleen dat ſy nu nieuw gemaekt is van de Loteringers met een ſchoone Voorgevel van hardſteen; dewijl ſy de grondveſten gravende, daer onder uitnemende groote ſteenen gevonden hebben van den ouden Agonaelſchen Renkring, en met de ſelfde is die opgebouwt. Dit deel, gelijk vele andere, is door het puin geweldig verhoogt; waer van daer veel oude huiſen ſtaen, of ten deele, of geheel ſchier begraven.

Van S. Anicetus. 20.

TEgen over *S. Apollinaris* is daer het Paleis des Hertogs *Altaemps*, waer men een groote boekschat heeft in verscheide wetenschappen, veel met de hand geschreven, door den Hertog *Gio. Angelo* versamelt; en daer binnen is een seer schoone kapel met schilderien, marmeren, heilig gewaed, en een seer rijkke Heiligdoms-kas, aen *S. Anicetus* Paus toegeeigent, waer sijn lichaem rust; en wort van de Heeren Hertogen seer kostelijk onderhouden.

Van S. Apollinaris. 21.

DAer was geen bequamer plaets als dese binnen *Romen*, om aen den roemruchtigen Christen Martelaer *Apollinaris* toegeeigent te worden: om dat men tot op den huidigen dach die aen *d'Apollinare* noemt, van wegen *d'Apollinarische* spelen, die gehouden wierden in den naesten Ren-kring, *Agonaelschen* geseit, en nu van *Navona*.

d'Oude Romeinen waren seer genegen, om openbare spelen, en vertooningen aen te richten. De Christenen bouwden dan de kerk van *S. Apollinaris* in dese plaets, ten einde dien Heidenschen naem van *Apollo*, verkeert mogt worden in den heiligen naem van desen roemruchtigen Martelaer

laer *Apollinaris*: volgens d'oude gewoonte der Christenen, die d'afgodiſche plaetſen plachten aen den waren godtsdienſt op te dragen. Het inwijden van deſe kerk volgde in 't jaer 772. van Paus *Adrianus de* 1. die in 't jaer 772. de kerke Godts begon te beheerſchen. Hier van is 't dat de hoogtijt, welke daer koomt donderdaegs na de Sondach in de *Paſſie*, niet weſen kan van d'oude inſtelling van *S. Gregorius*, die meer dan hondert jaren voor Paus *Adrianus* was, noch ſy ſtont niet min onder de benamingen van Cardinalen; en of ſy dat van *Leo de* 10. had, ſoo bragt *Sixtus de* 5. die weder tot haer vorigen ſtant.

De eerſte dan, aen wie deſe by-naem van Paus *Leo* gegeven wierd, was de Cardinael *Gio. Pallavicino* van *Genua*, die 't Paleis vermaekte by de Cardinael *Pietro di Luna* gebouwt, welke naderhand tweede Paus was onder de naem van *Benedictus de* 13. en wierd weder herbouwt by de Cardinael van *Rouaen*, om dat ſy was ontrent ſijn kerk van *S. Auguſtin. Sixtus de* 4. die in het jaer 1470. de ſelfde ſtichtede, ſloeg noch de hand aen het voorſeide Paleis; waer door het noodig is, dat na de doot van dien van *Rouaen*, en ſijn erfgenamen, het Paleis door Paus *Leo* aen deſe kerk vereenigt zy, anders ſou de voorſz. Cardinael *Pallavicino* die niet vermaekt hebben: ſelfs ſtelde hy op het jaer 1524. daer Kanoniken in, en bouwde daer by tot inkomen voor de ſelfde, de naeſte Schoenmakers winkkelen, haer noch andere

woordeelen gevende. Daer na ten tijden van *Gregorius de* 13, 't getal der Kanoniken tot vier gekomen zijnde behalven d'Opper-prieſter, gaf hy die tot ſtichting van 't Duitſche Geſelſchap; en by wat gelegentheit dit geſchiede, moeten wy kortelijk verhalen.

Onder de menigte godtvruchtige werkken, die *S. Ignatius Loiola* Stichter des Geſelſchaps der Jeſuiten binnen *Romen* bevordert heeft, was dit een; en hy bewoogen in acht te nemen, hoe grooten ſchade *Luther* in *Duitſland* aen de Roomſche kerk gedaen had, begon dierhalven de jongelingen dier Landſchappen by een te verſamelen; op dat ſy door de Paters van ſijn Orden in de letteren en goede zeden onderweſen tot hulp van haer ellendig Vaderland mogten wederkeeren. Voorts deed hy ſoo veel met de Cardinael *Gio. Morone*, toenmaels Apoſtelijk Geſant in *Duitſland*, en met Paus *Julius de* 3. dat hy in 't jaer 1552. het begin aen dit Geſelſchap gaf, toen met aelmoeſſen des Paus, en eeniger Cardinalen onderhouden.

Daer na *Julius de* 3. ſtervende gebeurd'et, dat door dieren tijt, en geruchten van oorlogen, *Romen* ſich in ſlechten ſtant vindende, niet konnende de jonge Duitſche onderhouden, ſond hy die door veel Verſamelingen van ſijn Religie, verbindende de ſelfde om aelmoeſſen te ſoeken tot haer onderhoud; en ſommige hem ſeggende, dat het niet mogelijk was, dat dit werk met ſoodanige middelen wel ſou voort gaen, voorſeid hy, dat met'er tijt hy ſoo veel ſou krijgen, dat ſy

sy over souden hebben om aelmoessen aen andere uit te reiken; dat daer na volkomentlijk gevolgt is.

Godt heeft aen Paus *Gregorius de* 13. ingegeven op 't jaer 1573. hen niet alleen dese kerk, Paleis, en al de inkomens met het sterven der Kanoniken toe te staen; maer ook noch soo veel andere, dat sy genoeg hondert Duitsche jongelingen konnen onderhouden met dertien Paters des Geselschaps *Jesu*, die de sorg daer over hebben; met noch voedsel en kleeding, waer van sy overvloedelijk voorsien zijn; soo dat sy noch aelmoessen aen veel andere van die Volkeren geven.

En of wel de Kanoniken uit dese kerk genomen wierden, nochtans is daer de sorg der zielen over-gebleven, welke van een Procchiaen bedient wort, die by 't selfde Geselschap versorgt is; noch by gebrek van Kanoniken heeft die kerk niets geleden ontrent den Godtsdienst, om dat sy van die selfde voesterlingen bedient wort, die daer by staen in 't Koor, op al de feest-dagen met treffelijke Maet-sang; waer uit een ander groot goet te voorschijn koomt, en is, dat sommige van die selvige hen gewennen na de kerk-plichten in de Godtsdiensten volgens de Roomsche manier, en daer na *Duitsland* gaen verbeteren: soo dat het geen wonder is, als de Lutersche dese Paters soo seer haten, siende alle jaer uit dese Versameling soo veel wel uitgeruste helden te voorschijn komen om haer den oorloog aen te doen. En nu hebben sy dat met een nieuw en schoon

gebouw vermeerdert, en de voorseide Verſameling verciert; een beſtek van *Paolo Maruccelli*.

Onder de ſorg van deſe Paters is de verciering der kerk bevordert, ſoo veel als mogelijk is; en ſy praelt met een verguld verwelfſel, en de vloer is verhoogt gelijks de ſtraet, en de muuren zijn verciert met ſchilderien van 't Martelaerſchap van *S. Apollinaris*, van wien ſy een arm hebben, met andere Overblijfſelen.

Van S. Auguſtin. 22.

EEr deſe Kerk gebouwt wierd waren de Broederen Heremiten van *S. Auguſtin* meer dan voor hondert jaren binnen *Romen*, om dat Paus *Honorius de* 4. in 't jaer 1285. haer de naeſte kerk toeſtont van *S. Tripho*, en beſchermde de ſelfde ook binnen *Parijs*, en wilde dat ſy mede in die Hooge ſchool haer leſſen ſouden doen. Sy woonden langen tijt in een klein Kloſterken by deſe kerk, waer in een Kapel was het Heilige der Heiligen genoemt, door de veelheit der Overblijfſelen die men daer bewaert; en Paus *Martinus de* 5. wilde die met een genoegſaem koſtelijke verrijken, in 't jaer 1430. van *Hoſtien* overbrengende het lichaem van *S. Monica*; en de Paus deed daer een ſchoon geſprek tot lof van die Santin, verhalende eenige wonder-werkken in dit overvoeren voor-gevallen.

En of wel ſchoon de voorſeide Kapel in deſe kerk

kerk niet besloten stont, nochtans soo was sy, gelijk men huiden noch sien kan, met groote kostelijkheit op 't jaer 1440. verciert, door *Maffeo Vegio*, groot Dichter van die tijden, en Schrijver van *Eugenius de* 4. By soodanigen gelegentheit wierd daer een Geselschap alleen van Jufferen gemaekt (en van wat volk sy mogen wesen sy konnen daer in komen) onder de benaming van *S. Monica*, om de voorseide Kapel t'onderhouden met noodsakelijke versierselen, boven andere plichten der Christelijke mededoogentheit, welke sy doen op 't navolgen van haer Voorspraeksster; en dat wierd van de voorseide Paus *Eugenius* bevestigt. Voorts gaf hy grooter genaden aen dese Paters, in 't jaer 1446. daer komende van *S. Pieter* in ommegang met de Cardinalen, Geestelijkheit en 't Roomsche Volk om *S. Nicolaes* van *Toleten* te heiligen, die van dese Orden was. Daer na beval *Sixtus de* 5. in 't jaer 1585. dat over heel de kerk ter eeren van dese Sant de Kerk-plichten souden voldaen worden, en men seit dat na sijn heiliging een scheuring op hield die 50. jaren geduurt had.

Na dat dese Paters soo veel gunsten in dit klein Kerkje en Klooster van *S. Tripho* ontfangen hadden, namen sy aenvang in 't jaer 1470. van dese grooter kerk te beginnen onder den naem van *S. Augustin*: maer na negen jaren beliefd'et Godt die in bescherming te geven van de Cardinael *Guiliaume d'Estouteville*, van *Rouaen* geseit, na sijn Aerts-bisdom van *Rouaen*, en Kamerling des H. Stoels, die met een groot gemoed, waerdig dat Koninklijk bloed van de grond op onder

een schoone en ruimer gestalte in 't jaer 1583. de selfde volbragt; en naderhand wierd sy van *Sixtus de* 5. verheven tot de benaming der Cardinalen, het welk eerst *S. Tripho* had.

De voorseide grootmoedige Cardinael hield sich niet te vreden met de enkele muuren van dese sijn kerk, maer wilde die vercieren en verrijken met veel en kostelijke gaven; het Beeld der Lieve Vrouw dat hy schonk en heiligde aen dese kerk, is dat het welk op 't hoog autaer staet in onse dagen met een statigen ommegank in een bequamer plaets vervoert, met kostelijke steenen, en schoone werkken opgepronkt.

Dit was aen hem gegeven van sekere Griekse Edellieden, als in 't jaer 1453. *Constantinopelen* van den Turk ingenomen, sy daer mede tot *Romen* quamen; en het wort gehouden voor een van die welke *S. Lucas* schilderde. 't Is seker dat het onder de wonder-werkkende getelt mag worden, nadien in 't jaer 1485. een groote Pest in *Romen* zijnde, die quam op te houden, als *Innocentius de* 8. het selfde in een ommegank van dese kerk na *S. Pieter* op den *Vatikaen* omvoerde. Dese wonderbare genade wort vertoont, in verscheide beeltenissen van hoog verheven werk in de marmere vercierselen daer sy in gestelt was.

Nu heeft die kerk boven 't lichaem van *S. Monica* veel andere Overblijfselen van Heiligen, als van de Santen *Tripho, Respicius,* en *Nympha* die in de volgende kerk waren. Hier is noch een ander Gesel schap onder den by-naem van *S. Apollonia*, en dat wierd daer in't jaer 1565. gemaekt.

Her-

Het wierd van *Bernardino Marliani* van *Milanen* opgericht en van *Pius de* 4. beveſtigt: het is alleen van mannen die niet boven 't getal van 20. zijn, en ſy onderhouden de Kapel van haer Voorſtanderſſe, en houwelijken eenige arme dochteren uit door een erflating des Stichters.

Hier is de ſeer beroemde Propheet van den grooten *Raffaele*, het wonder, en 't voorbeeld des Schilder-konſts; en de *S. Anna*, Beeld-houwery van *Andrea Sanſovino*; 't een gemaekt op de t'ſamen-koomſt der Propheten, en 't ander op de mededoogentheit des Engels *Michaels*, welke werkken (ſoo men ſeit) verdienen, dat de Paus uit het *Vatikaen* hier quam die met ſijn tegenwoordigheit te vereeren: *S. Apollonia* is een ſchildery van *Mutiano*; de Lieve Vrouw der Pellegrims van *Caravaggio*; *S. Helena* van *Daniel da Volterra*; de marmere Lieve Vrouw aen de rechter hand van de groote Poort van *Jacomo Sanſovino*; en 't nieuw deel van *Polidoro*; het groot ſtuk in de heiligdoms-plaets van *Mutiano*; en 't ander beſchilderde van *Navarro*. En in deſe kerk zijn begraven *Egidio Colonna*, en *Panuvinus* ſeer beroemde Schrijvers.

Voorts van de Woning, die nu is van *S. Auguſtin*, ſeit *Albertini*: *Het Huis van S. Auguſtin is van den eerwaerdigen Heer Cardinael Firmano, van de by-naem des H. Kruis gebouwt, 't welk daer na de ſeer eerwaerdige Cardinael Franciſcus Cuſentius voltoit heeft.*

In 't Klooſter is daer een ſchoone en groote Boekſchat vergadert van den Heer *Angelo Rocca*

da

da Camerino Heiligdoms bewaerder des Paus, rijkelijk van hem met inkomens begiftigt tot behouding en vermeerdering der selver, om daer eenige dagen in de week tot dienst van al de weereld open te staen, onder het opsicht van een Overhooft.

Van S. Tripho. 23.

DEse Kerk van 't jaer 1604. eenige jaren gesloten gestaen hebbende om aen de voorgaende van *S. Augustin* vereenigt te weesen, wierden in dese de heilige Lichamen over gevoert, die van de *H. Geest in Sassen* daer even noch deel aen hebbende: daerom was de Hoogtijt die men hier op Saterdach naer Aschdach plag te hebben, van *Clemens de* 8. in die van *S. Augustin* overgevoert; nu dese kerk van nieuws weder geopent zijnde, worden sy beyde besocht, gelijk men in andere Vasten-dagen ontrent andere kerken gesien heeft, en om dat dese kerk in 't begin Kanoniken had, en een Procchie is, in de naeste van *S. Augustin* de sorg over de zielen gebleven zijnde, maekten sy in dese kerk op 't jaer 1571. een Geselschap des alderheiligste Sacraments; sy dragen dat op witte kappen van *S. Augustin* en van *S. Nicolaes* van *Toleten* aengebeden.

Einde der derde Dach-reis.

Vierde

Vierde Dach-reis.

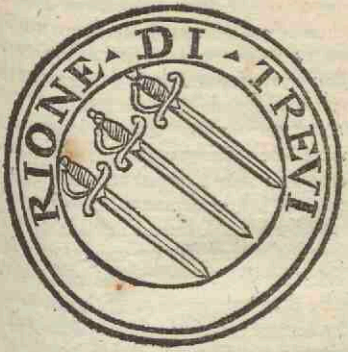

DE WYK VAN TREVI.

DESE Wyk voert tot haer Wapen drie Swaerden in een root Velt, en haren omtrek behelst gants de boort van den *Quirinaelschen Berg*, welke na *Romen* siet. Sy heeft seer heerlijke Paleisen, als het Pauselijke van den Hengsten-berg, het *Barberinsche*, het *Colonnesche*, het *Aldobrandinsche*, en dat der Heeren *Cesis* aen *S. Marcellus*, en aen de Fontein van *Trevi*; en de seer beroemde Hoven des Hengsten-Bergs, en der *Ludovisii*, en de voorseide fontein van *Trevi*.

Dit

Dit woord is door de gemeene man verdorven, moetende seggen *Trivio*, van drie voorname wegen, die in dese plaets uitloopen; waer een groote fontein springt, die ook noch van *Trevi* geseit wort: en of wel schoon die by-naem noch gegeven wort aen de kerken der Santen *Vincentius*, en *Anastasius*, en der *H. Maria*; dese raekt niet-temin aen de volgende Wyk des Koloms.

Wat het voornoemde water belangt, dat door onderaerdsche leidingen in dese plaets met drie uitwerpingen sich schoon vertoonen koomt; *M. Agrippa*, Schoonsoon van *Augustus*, heeft dat eerst doen leiden. Daer na hebben drie Pausen daer groote verbeteringen aen gedaen; d'eerste was *Nicolaes de 5.* die de waterleidingen vermaekte, d'ander *Pius de 4.* die 't Salonins water daer by voegde; en ten laesten *Urbanus de 8.* dat van plaets veranderende, stelde 't vast daer men tegenwoordig dat siet, een heerlijk gebouw beginnende, om dat voorste hoog op te trekken: maer door sijn doot is dat onvolmaekt gebleven.

Sy is mede seer rijk van kerken, soo in de vlakte des Loops, gelijk als in de hoogte des *Quirinaels.*

Van S. Paulus aen 't Gelukkig water, naderhand de H. Maria der Victorie genoemt.

OP 't laeste deel des voorseiden *Quirinaelschen Bergs*, hebben de Barrevoetsche Pa-

Paters Carmeliten in 't jaer 1606. dese kerk met het naeste klooster gebouwt.

Dese kerk eerst na *S. Paulus* geheeten, wierd naemaels verciert met de naem van de *H. Mariæ der Victorie*, om dat in 't jaer 1621. de Keiser *Ferdinand* de Stad van *Praeg* weder nemende uit de handen der Ketteren, men daer een beeld van de Lieve Vrouw vond, dat door een van die Paters na *Romen* gebragt wierd.

Dit heilig beeld was van *P. Dominicus van Jesu Maria*, die uit last van *Paulus de* 5. op het verſoek des Hertogs van *Beieren* het leger in *Duitsland* volgde, in geselschap des selfden Hertogs, by de geseide gelegentheit, gevonden in een huising *Straconiz* genoemt, een edel Boheemsch Rooms-gesinde toekomende, onder veel stukken houts, en andere diergelijke saken; welk beeld de Ketteren de oogen uitgesteken hadden, als ook het beeld van *S. Joseph*, en die der Herderen. Soo dat dit van die Pater gesien zijnde, gedreven uit yver van d'eere Godts, en van sijn alderheiligste Moeder, by dat op nam, en met groot vertrouwen en godtsdienstigheit met sich voerde in 't aensien van yder als'er slach gelevert wierd, haer moedigende met de gelegentheit te vertoonen, die sy hadden om den hoon te wreken aen de Koningin des Hemels gedaen. De tegenwoordigheit der Moeder Godts gaf soodanigen hert in 't leger, dat schoon het swakker was als dat der vianden, van volk, van plaets, en andere saken, het in anderhalf uur een seer merkkelijke Zege behaelde, van yder voor

Won-

Wonderlijk geoirdeelt; waerom dat, met gemeene toeſtemming haer toedoen erkennende, aen dit beeld den naem wierd gegeven van de Lieve Vrouw der Victorie; en al de Vorſten die de voorſeide Pater in ſijn weder-keeren na *Romen* ontmoetede, vereerden dat ſelfde met ſeer koſtelijke geſchenken: en binnen *Romen* is dat daer na met een ſeer ſtatigen ommegank, uit de *H. Maria de Grooter* komende, van al de Religien, Geeſtelijkheit, Kerk-voogden, en de heilige vergadering der Cardinalen in de voorſeide kerk over gevoert, waer *Gregorius de* 15. tegenwoordig was, en ſelfs het *Te Deum* ſong. Daer wierden in den ſelfden ommegank veel ſtandaerden, vaendelen, en andere wapenen gedragen in den voornoemden ſlag bekomen, die in de verwelffels van de voorſeide kerk wierden opgehangen; waer by noch veel andere gekomen zijn uit verſcheide gelegentheden daer geſonden van gewonne Velt-ſlagen, ſoo in die plaetſen, als in *Vlaenderen*, door d'eerbiedigen yver die al deſe Vorſten tot dit Beeld behouden hebben, en met welke ſy tot het ſelvige in diergelijke nooden haer toevlucht nemen, ſpoedige byſtant gewaer wordende; en voorts ſond de Hertog van *Beieren* daer de ſtandaerden, en vanen, in de zege tegen *Halberſtad* behaelt, op den ſelfden dach als *Urbanus de* 8. tot het Pauſdom verheven wierd: en veel Vorſten betoonen ſeer grooten yver tot dit alderheiligſte beeld met geſchenken die ſy daer aen geſonden hebben, en noch geduurig ſenden. Hier zijn de hervormde Paters Carmeliten van den Trap; en daer zijn

ſchoo-

schoone Kapellen, en sy heeft een seer heerlijke Voorgevel van hard-steen, gemaekt door den Heer Cardinael *Scipione Borgese*, volgens een schoon beste k. De *S. Franciscus* is van *Domenichini*; *S. Andries* van den Ridder *Gioseppe*; de marmeren in de Kapel van de Cardinael *Vidoni*, van *Pompeo Ferrucci*; en *S. Paulus* in den Hemel opgetoogen van *Gerard Nederlander*.

Van S. Susanna. 2.

DE Roomsche Keiseren de beste plaetsen uitgekoren hebbende, die 't schoonste uitsicht in de Stad hadden om daer haer Paleisen te bouwen, gelijk in eenige kerken gesien is, en in andere noch gesien sal worden, soo weet men niet waerom sy dese aen een bysonder man lieten, *Salustius* geseit. Hy was een Histori-Schrijver, die boven desen by-naem noch twee andere voor-namen had, van *Cajus*, en van *Crispus*; en leefde onder den vryen Staet van *Romen*, ook ten tijden van *Cicero*.

Salustius.

Andere seggen dat dit een ander was, die in *Romen* leefde onder 't gebied van *Nero*, van wien hy 't Stadhouderschap van *Afriken* had; en sijn bedieninge geeindigt zijnde, soo rijk weder in *Romen* keerde, dat hy hier een Paleis bouwde, 't welk heel de plaets besloeg die daer is binnen de muuren tusschen

schen de naeste *Salarische* en de *Pinciaensche Poort*: soo dat hy daer seer schoone Hoven, en een groote plaets daer voren gemaekt hebbende, veel jaren lank de plaets en Hoven van *Salustius* beroemt zijn gebleven; in welke de Keiseren selfs haer vermaek quamen nemen, gelijk onder andere *Nero*, en *Aurelianen*, van wien *Vopiscus* schrijft, dat hy daer meer was als in sijn eigen Paleis: en om dat sonder Bad-stoven, en baden, haer Paleisen in die tijden onvolkomen waren, had hy die aen 't uitkomen van de *Salarische Poort*.

By dese aerdige en vermakelijke plaets had men een Velt het Grouwelijke geseit, om dat daer in eenige Tomben de Nonnen van *Vesta*, op een misslag betrapt, levendig begraven wierden.

Van dien tijt af begonnen de Christenen noch het huis van *S. Caius* dat daer tegen over is, in eerbiedigheit te houden, en wijden dat toe aen de Godtsdienst, en hier was ook een hoogtijt aen de selfde; waer uit men siet hoe oud de gewoonte der Hoogtijden zy in twee kerken op den selfden dach; en met de naeste kerk van *S. Caius*, nu over veel jaren, de Hoogtijden gehouden zijnde, vernieuwde *Pius de* 4. de selfde in die der *H. Maria* der Engelen in de Bad-stoven, gelijk wy daer seggen sullen.

Dese twee van *S. Caius*, en van *S. Susanna*, waren voormaels onder de benamingen der Priesters Cardinalen; en om dat sy ten tijden der vervolgingen veel eer verborgen als openbaer waren, wanneer *Constantinus de Groote* met sijn machtigen arm die ten einde gebragt had, soo is 'er

is 'er geen twijffel, of onder de menigte kerken van hem, en *S. Silvester* gebouwt, hebben ook dese twee geweest; maer de Geloovige meer zucht tot dese hebbende, soo om dat hier de Lichamen waren van *S. Gabinus* en sijn dochter *S. Susanna* soo om de groote saken die daer voor quamen; om dat in de eerste stichting, *S. Silvester* die gestelt had onder de oude benamingen, dese kerk van *S. Gabinus*, en van *S. Susanna* genoemt wordende. In't jaer 800. heeft Paus *Leo de* 3. die vermaekt.

Sy is noch twee andere malen vernieuwt: eens van *Sixtus de* 4. in 't heilig jaer van 1475. en boven de poort stont met sijn heerschappy daer sijn wapenen tot aen 't jaer 1600. wanneer de Cardinael *Girolamo Rusticucci* den naem daer van voerende, en toenmaels Plaets-bewaerder van *Clemens de* 8. hy de Voorgevel uit de gront op vermaekte met Tyburtinsche steenen, volgens een seer schoon bestek, en bouw-konst van *Carlo Maderna*. Voorts maekte hy binnen de kerk het verguld verhemelsel, vercierde de muuren met schilderien, die de geschiedenissen der Joodsche *Susanna* vertoonen, een werk van *Baldassar da Bologna*; en tusschen beiden met beed-werkken van Pleister van *Valsoldo*. Veel meer munten de werkken uit die hy met groote kosten in 't koor heeft doen maken, 't Hoog Autaer, en de *Confessie*, die daer onder een groote plaets beslaet; en met seer schoone trappen van marmer opent sich daer een toegank om de lichamen der voornoemde Santen te besoeken, daer bequaem in 't Autaer

ge-

geplaetst, en met andere vercierselen door heel de kapel, van dese onderaerdsche en eerwaerdige plaets, waer door met reden *Camilla Peretti* suster van *Sixtus de 5.* ingenomen, de Kerk twee kapellen hebbende te maken, sy dese voor een daer van nam, waer een deel rust der Lichamen van de Santen *Genesius*, en *Eleutherius*, waer in de kerk van *S. Ian des Pijn-appels* 't voordeel had, tot welke toe wy bewaren sullen 't geen hier van te seggen valt: 't Autaer is geschildert van *Cesare da Orvieto*, het nieuwe aen de zijden van *Gio. Battista* uit *Milanen*: Voorts swijg ik hier noch, van dat alle jaren op *S. Laurens* dach, aen wien sy die kapel toewijde, door een Erflating van haer, negen jonge dochteren vijftig kroonen yder ten houwelijk krijgen. Dierhalven betaemd 'et niet dat het Roomsche volk dese kerk souden voorby laten gaen sonder de gewonelijke opdragt daer aen te doen op den dach van *S. Susanna*.

Het groot stuk op 't Hoog Autaer is een werk van *Giacomo Siciliano*; en het koor is van *Cesare da Orvieto*, *Baldassar da Bologna*, en *Paris Romano*. Onder 't Pausdom van *Sixtus de 5.* had hier 't klooster der Nonnen zijn begin, welke daer huiden noch zijn, en staen onder de beschermingh des Geselschaps van *S. Bernard* aen de kolom van *Trajaen*, en sy leven volgens den regel des voorseiden Sants en hebben door gunst van *Paulus de 5.* een eerlijk gebouw des kloosters.

Van 't Paleis Barberin.

Hier volgen de Hoven en 't Paleis *Barberin*, waer

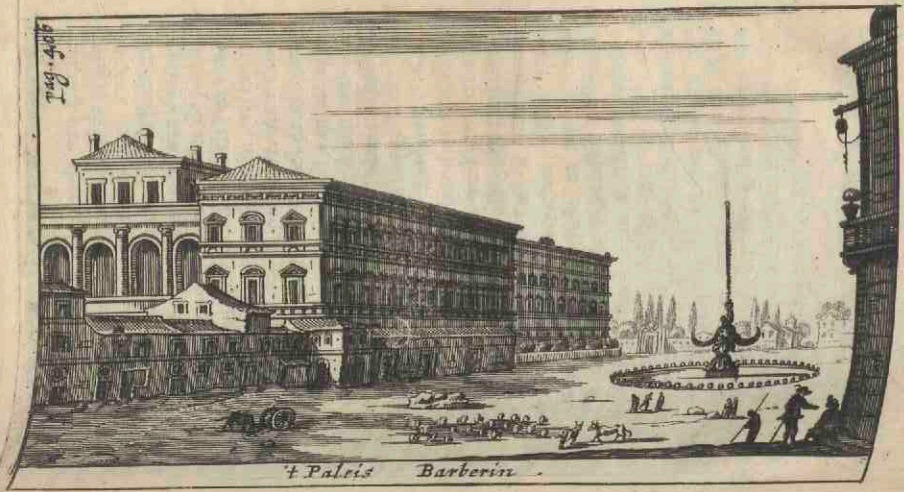
4 Palris Barberin

waer eerst die saten des Cardinaels van *Carp*, en daer na der Hertogen *Sforza*, zijnde de plaets vergroot met het by-voegen van noch andere Hoven. Dit edel gebouw is een beftek des Ridders *Bernino*. Aen de voorgevel heeft het twee kolomnen, met een uitsicht daer boven, welke de poort maken; het heeft uitgewrochte welfsels, en venfteren die voor 't gesicht verschieten, en het is van harde steenen treffelijk gebouwt. Aen 't inkomen heeft het een dobbele Wandel-dreef, met een fontein en dobbelen trap, die van ter zijden op de Salen en na de vertrekken geleid. Het voorste van soo seltsamen Paleis, is gelijk op de gestalte van een Schouwburg. Daer in woont de Cardinael *Antonio Barberini*, Kamerling des H. Stoels, die daer seer heerlijke schilderien heeft, met beeld-werkken, en andere aerdigheden daer het volkomen mede verciert is. Het Welfsel der Sael is uitnemende beschildert van *Pietro Berrettini* geseit *Cortona*. Daer is de beroemde en seer groote Boekschat des Cardinaels *Francesco Barberini*, van sonderlinge Boeken in allerhande wetenschappen, en van kostelijke met de hand geschreven vervult; als mede een seer heerlijk onderzoek van medalien, en van andere ongemeene saken met groote onkosten uit al de deelen des Weerelds by een gehaelt; en om dat sy tot gemeene nuttigheit sou mogen dienen, zijn daer Opsienders, en Wachters over gestelt.

Aen de Voorgevel des paleis ligt ter aerden

een

een verbroke zuil daer noch iet aen ontbreekt, met Hierogliphiſche teekenen van *Egypten* uitgehouwen. Men gelooft die te weſen uit het Legers rond Schouwburg; waer de Krijgs-knechten haer oeffenden; van buiten de groote Poort hier gebragt zijnde. Dit Paleis ſiet van de ſlinker zijde op de plaets der vier fonteinen.

De beſchrijving van dit ſeer heerlijk Paleis, en de uitlegging der ſchilderien die daer in zijn, en der afbeeldſels van de ſelſde ſchilderien ſeer uitnemende uit metael gegoten door de konſtigſte vermaerde mannen die onſe Eeuw in 't beeldwerk gehad heeft, is een waerdige moeite geweeſt van de Graef *Girolamo Tetio*; 't welk om een ſeer treffelijk boek te weſen, waerdig is van de vremdelingen geſien te worden, het draegt den naem van ÆDES BARBERINÆ.

En aen de rechter zijde na 't nieuw Klooſter der Kappucynen heeft het drie ſeer lange, en ſeer heerlijke ryen van venſteren, met een ſeer hoog en groot werk van een poort in 't midden, ſoo dat dit beſlag waerlijk de aerdige vermakelijkheit en het wonder van *Romen* is; het heeft ook ſeer ſchoone Hoven.

Voorts is tegen over dit Paleis *Barberin* de Verſameling der Schotten; en die plaets wierd bequaem en vermakelijk van ſijn Heiligheit *Clemens de 8.* voor deſe Volkeren gekocht, die onder de tucht der Paters Jeſuiten hen bevorderen ten beſten des Rooms-geſintheits in dat Rijk.

Op de plaets zijn twee aengename fonteinen in de laeſte jaren des Pauſdoms van *Urbanus de 8.* ge-

't Pauselyk Paleis Op Den Hingsten-Berg.

A North West View of the Monastery of Mount Athos.

gemaekt de voornaemſte is in 't midden gelegen met een ſchoone ſtelling van den Ridder *Bernino*, en werpt groot water om hoog; d'andere ſtaet aen een kant onder 't Huis van de Kanonik *Zuccherini*, met het volgende Opſchrift boven de ſelfde.

URBANUS VIII. PONTIFEX MAX.
Fonti ad publicum urbis ornatum extructo.
Singulorum uſibus ſeorſim commoditati
hic conſuluit.
ANNO M. DC. XXXXIV. PONT. XXI.

Dat is:

Paus Urbanus de 8. deſe fontein tot gemeene vercierıng der Stad gebouwt hebbende; heeft hier voor 't gemak en byſonder gebruik van yder geſorgt. In 't jaer 1644. het 21. ſijn Pauſdoms.

Het Pauſelijk Paleis op den Hengſten-Berg.

Het ſeer heerlijk Paleis op den Hengſten-berg is een der ſchoone, en prachtige gebouwen van *Romen*, van *Gregorius de* 13. begonnen, van *Sixtus de* 5. en van *Clemens de* 8. vermeerdert, en eindelijk tot deſe geſtalte gebragt van *Paulus de* 5. en verheerlijkt van *Urbanus de* 8. Dit is gelegen op den *Quirinaelſchen Berg* van ſeer ſchoone Bouw-konſt. Aen de voornaemſte poort inkomende, vind men een ſeer groot voorhof, van

binnen met een schoone wandel-dreef omeingelt, ondersteunt door grove pilasters, die daer rontom zijn, met een aengename fontein: van binnen heeft men seer heerlijke vertrekken, die rontom loopende gants *Romen* beheerschen.

Van de Kapel des Pauselijken Paleis. 3.

DE prachtigste Pauselijke kapel wierd uit de grondvesten opgebouwr van Paus *Paulus de* 5. tot de Pauselijke diensten, soo rijk en wel verciert, dat sy geoirdeelt wort, van de schoonste dingen des weerelds te wesen. Daer is een Koor waerdig soo hoogen plaets, en duisent andere grootheden, soo dat sy naeuwlijks te verhalen zijn. Laten wy aen d'een zijde de toestellingèn die uitnemenden roem verdienen; en seggen wy maer van 't verhemelsel, of wel het welfsel soo rijk van gout, en vermaerde schilderien, dat men naeuwlijks diergelijk sou konnen vinden. In 't kort daer is godtsdienstigheit, pracht, en rijkdom by malkander. En soo op 't *Vatikaen* in 't *Belvedere* de kapel geschildert is van *Mantegna*, het Paleisken van *Federico Zuccaro*, van *Baroccio*, en van *Pellegrino da Bologna*; de Sixtinsche kapel van *Michel Angelo*, en d'andere Historien (soo *Albertini* schrijft) *van voornaemste Schilders yder om de prijs wistende, van Petrus de Castro Plebis, en van Alexander, Dominicus, Cosmas, en Philips Florentin.* De Pauline van den voornoem-

noemden *Michel Angelo*, en van *Federico Zuccaro*: de kapel van *Nicolaes de 5.* en van *Eugenius de 4.* van Broeder *Jan Dominicaen*; de Salen van *Guilio Romano*, en van *Gio.* en *Cherubino Alberti*, en van andere; de vertrekken, en de kameren van *Raffaele*, van *Perin del Vaga*, van *Gio. da Udine*, van *Pellegrino da Bologna*, en van andere seer beroemde: soo ook op den *Quirinael* hebben seer uitnemende Meesters geschildert; in de Pausselijke woning de Ridder *Gioseppe d'Arpino*, *Gio. del Borgo*, *Guido Reni*, *Andrea Sacchi*, en andere gants sonderlinge Schilders. En of de Koninklijke Sael des *Vatikaens* voor de kapel beschildert is van *Taddeo*, en *Federico Zuccari*, *Gio. Vasari*, *Livio da Forli*, en andere Meesters; en dat daer de Pleister-werkken van *Daniele da Volterra*, en van *Guilio Piacentino* zijn: in de Sael voor de *Quirinaelsche* kapel zijn weder de schilderien van den Ridder *Lanfranchi*, *van Carlo Venetiano*, en van *Tassi*, die noch doorsichten, en schilderien heeft, in de Paleisen der Heeren *Lancelotti*, en *Bentivogli*, huiden der Heeren *Mazzarini*; en het marmer van 't wassen der voeten is van *Laudino*; welke yder haer eeuw verheerlijkt hebben.

Paus *Urbanus de 8.* heeft het Paleis van de woningen afgetrokken, en alles in 't vierkant gebragt, de aerde nu afnemende, en nu op veel plaetsen weder aenhoogende; en heeft dat met dikke muuren versterkt: voorts heeft hy van binnen dat verheerlijkt met nieuwe vertrekken van woonplaetsen, en met schilderien; en de grootste poort

met een treffelijk werk verciert. Daer is noch een seer heerlijken Hof *Belvedere*, 't schoon uitsien, van den Hengsten-Berg genoemt, met een groot getal van fonteinen verrijkt, die dat ten hoogsten vercieren, waer in een schoone Vyver is met schoone boomen omset, en ontrent de selfde is een fontein van sonderlinge schoonheit. Daer is noch een verborgen schoonen Hof, en soo veel schoone parken daer buiten, dat sy groot vermaek om aen te sien geven; waer door, als een werk van *Urbanus de* 8. voltrokken, hy met reden daer dit Opschrift verdient heeft.

URBANUS VIII. PONT. MAX.

Summorum Pontificum commoditati, oblectationi, & securitati Viridarij spatium ampliori protendit accessione, quam complanauit, hinc vallis imæ superficiem attollens, collis indè summitatem deprimens. Areas additas aptè distinxit, irrigauit Fontibus, & decenter excoluit. In angulo Orientali domum curarum intermissioni recessum constituit. Excubijs militum Heluetiorum contubernia construxit, & disposuit. Hortos ambitu parietum vndequaque concluſit.

Dat is:

Paus Urbanus de 8. *heeft tot gemak, vermaek, en gerustheit der Pausen, de ruimte des hofs wijder uitgestrekt, welke plaets hy vereffent heeft, hier de laegte des dals aen hoogende, daer de hoogte des heuvels afnemende. De by-gevoegde plaetsen bequaemelijk onderscheiden, met fonteinen bevochtigt,*

De Hengsten Van Fidias en Draxiteles.

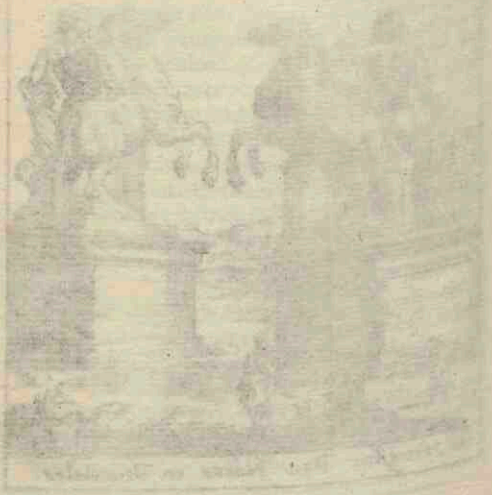

zigt, en behoorlijk opgereddert. In den hoek aen 't Ooſten een huis tot een aengenaem vertrek, en opſchorting van ſorgen geſtelt. De hutten der Switſerſche wachten gemaekt, en beſtelt. De Hoven met een omtrek van muuren aen alle kanten beſloten.

Dit Paleis was voormaels begonnen volgens het beſtek van *Maſcherino*, en daer na van *Fontana*, *Flaminio Pontio*, *Gio. Vanſantio*, *Carlo Maderno*, en nu van den Ridder *Bernino*.

Van de Hengſten van Fidias, en Praxiteles op den Hengſten-berg.

Voor de poort des voornaemſte Voorgevels van dit Paleis ſiet men de twee ſeer ſchoone hengſten, uitgehouwen van *Fidias*, en van *Praxiteles*, welke bloeiden in't beeldhouwen in de voorgaende eeuw ten tijden van *Alexander de Groote*; een wonderlijk werk, na *Romen* geſonden volgens ſommige van *Tiridates* Koning van *Armenien*, tot een geſchenk aen *Nero*: en op dat die geſeide Koninck prachtig ontfangen mogt worden, deed *Nero* op eenen dach gants het Schouwburg van *Pompeus* vergulden, hoewel ſommige willen, alleen de Sael, gelijk beter te gelooven is. Sy wierden voorts in de Conſtantinſche Badſtoven geſtelt, en naderhand vervoert op de plaets des Quirinaelſchen Bergs, huiden den Hengſten-berg genoemt, van wegen die heerlijk weder opgemaekte Hengſten, van *Sixtus de 5.* daer geſtelt, met haer

Opschriften, dien men daer over-een-komende siet met haer oirspronkelijke; waer uit men mag kennen, het niet waer te zijn, dat hier boven daer van geseit is; te weten, dat sy aen *Nero* gegeven wierden, gelijk *Fulvius*, en andere willen: maer dat *Constantinus* die uit Griekenland bragt; dewijl in 't Latin daer onder stont.

Aen den Hengst van *Fidias*.

Fidias een voortreffelijk Beeldhouwer om de uitnementheit van sijn konst te doen blijkken, heeft de beeldtenis van Alexander, sijn Paert Bucephalus temmende, in marmer uitgedrukt.

En in de selfde voet-stal las men voorts het volgende Opschrift, waer van men verstaet, hoe de voorseide beelden weder opgemaekt zijn.

SIXTUS V. PONT. MAX.
Signa Alexandri Magni, celebrisque eius Bucephali, ex antiquitatis testimonio, Phidiæ, & Praxitelis æmulatione hoc marmore ad viuam effigiem expressa, à Fl. Constantino Max. è Grecia aduecta, suisque in Thermis in hoc Quirinali monte collocata, temporis vi deformata, laceraque ad eiusdem Imperatoris memoriam, Vrbisque decorem, in pristinam formam restituta, hic reponi iussit. An. MDLXXXIX. Pont. IV.

Dat is:

Paus Sixtus de 5. heeft het beeld van Alexander de Groote, en van sijn beroemden Bucephalus na de oudheits getuigenis, uit volg-yver van Fidias en

en *Praxiteles in marmer na't leven uitgebeeld*, van Fl. *Constantinus de Groote uit Griekenland* hier gebragt, en in sijn Bad-sloven op den *Quirinaelschen* berg geſtelt, door 't gewelt des tijts misſmaekt geworden, ter gedachtenis van den ſelfden Keiſer, en cieraet der Stad, in sijn voorige gedaente herſtelt, hier bevolen te ſetten. In't jaer 1589. het 4. sijns Pausdoms.

Voorts aen den Hengſt van *Praxiteles*.

Praxiteles beeld-houwer, uit Fidias volg-yver, de nakomelingen een bewijs van sijn geeſt willende nalaten, heeft des ſelfden Alexanders en Bucephalus beeltenis met gelukkige navolging volbragt.

En van ouds hadden ſy alleen deſe Opſchriften. Onder 't een, OPUS PHIDIÆ. *Fidias werk*, en onder 't ander, OPUS PRAXITELIS. *Praxiteles werk*, dat heel en al in de tijden verſchilt.

En dierhalven heeft de ſeer geleerde *Urbanus* de 8. in 't jaer 1634. die als valſche Opſchriften doen wech nemen, en in plaets van de ſelfde daer geſtelt.

SIXTUS V. PONT. MAX.

Coloſſæa hæc ſigna temporis vi deformata reſtituit, veteribuſque repoſitis inſcriptionibus è proximis Conſtantinianis Thermis in Quirinalem aream tranſtulit. Anno ſal. MDCXXXIX. Pontific. IV.

Opus Phidiæ. Opus Praxitelis.

Dat is:

Paus Sixtus de 5. heeft dese ſware beelden door gewelt des tijts verbroken, en de oude Opſchriften aen een zijde geſtelt, uit de naeſte Conſtantinſche Badſtoven op de Quirinaelſche opene plaets gebragt, in't jaer des Heils 1589. het 4. ſijns Pausdoms.

Om dese plaets groote ruimte te geven, heeft den selfden *Urbaen* by dese Hengsten eenige deelen doen af-nemen van den Tempel der Son by de Keiser *Aureliaen* hier seer prachtig gebouwt, en van *Vopiscus* treffelijk beschreven; en heeft de straet noch bequamer geopent. En voor de geseide Hengsten is daer een heerlijke Fontein. Voorts door het afhangen, 't welk na de plaets des Loops koomt, dat van *Paulus de 5.* verwijd en gemakkelijk wierd gemaekt, is aen de rechter hand daer het Post-huis, en aen de slinker hand, de nieuwe woning voor 't Gesin des Paleis in den ouden hof der Paters Kappucinen van *Urbanus de 8.* gebouwt. En aen 't einde van dat nedergaen leeft men in een muur dese gedachtenis van *Paus Paulus de 5.*

PAULUS V. PONT. MAX.
ad Quirinalem a se auctum ornatumque
viam mollito clivo dilatavit
atque direxit.
ANNO SALUTIS MDCXI. PONT. VII.

Dat is:

Paus Paulus de 5. heeft tot den Quirinaelſchen Berg,

Berg, van hem vermeerdert, en verciert, den weg door 't afnemen des houwels verbreed, en recht gemaekt, op 't jaer des Heils, 1611. het 7. sijns Pausdoms.

Van't H. Kruis der Luccheſers. 4.

DEſe plaets was in oude tijden niet ſeer geeert, om dat die tot het verkoopen van verkens gedient had, daer door de Verke-markt genoemt wordende. En daer na aen *S. Nicolaes* toegewijd, voegden de Beampt-ſchrijveren daer by, *in porticibus*.

Nochtans is dit woord op 't Heilig jaer van 1575. uitgeſchrabt geworden, met het vermaken van deſe kerk ter eeren van *S. Bonaventura*, benevens een klooſter daer by voor de Paters Kappucinen, over-een-komende met haer ootmoedig en arm gebruik, maer aenſienelijk door de heiligheit, die van deſe muuren afſtraelt.

Ontrent de Inſtelling der Paters Kappucinen heeft men te weten; dat Broeder *Matteo Baſchi Zoccolante* in 't Klooſter op den Valken-berg in der Aconitaenſche Mark op't jaer 1525. begeerig om d'onderhouding des eerſten Ordens weder op de been te brengen, die *S. Franciſcus* in ſijn religie geſtelt had, met andere van den ſelfden geeſt een begin gaf aen deſe inſtelling van Kappucinen, welke van de Chriſtelijke mededoogentheit terſtont geern geſien, en geliefkooſt wierden, van wegen den yver die al de vrome geduurig tot den

Engelschen Vader *S. Franciscus* gehad hebben; welkers beeltenis, sy schijnen te vertoonen met het kleed dat sy dragen, gelijk men sien kan in de kerk van *S. Jan te Lateraen*, waer niet lange na sijn doot dat beeld-werk is uitgehouwen. Dese instelling wierd in 't jaer 1528. goet gekeurt van *Clemens de 7.* van *Paulus de 3.* bevestigt, en van de Heilige Kerk-vergadering van *Trenten* vereert met den naem van Religie.

Hier stierf in't jaer 1587. een bekeerde, broeder *Felix* geseit, latende in gants *Romen* groot gevoelen van heiligheit, en huiden de Kappucinen overgebragt zijnde na haer nieuw klooster, gebouwt tegen over 't Huis des Cardinaels *S. Honofrius* van haer Orden, broeder van Paus *Urbanus de 8.* is de kerk aen de Luchesers gegeven geworden, die de selfde heerlijk hebben vermaekt, en ter eeren van 't H. Kruis ingewijd; en 't klooster s soo toegestelt tot gebruik des Pausselijken Gesins, gelijk geseit is.

Van daer koomt men aen 't oud Paleis der Heeren *Colomesi*, waer binnen de overblijfselen der Constantinsche Bad-stoven zijn; men heeft daer ook noch een aengenamen Hof.

Voorts daelt men af; en aen 't inkomen van de plaets der heilige Apostelen, zijn daer drie Paleisen, van de edele Heeren *Muti*, van de *Papazzuri*, onder welke het laeste van seer aerdige bouwkonst is, en met schoone beelden verciert.

De H. Apostelen.

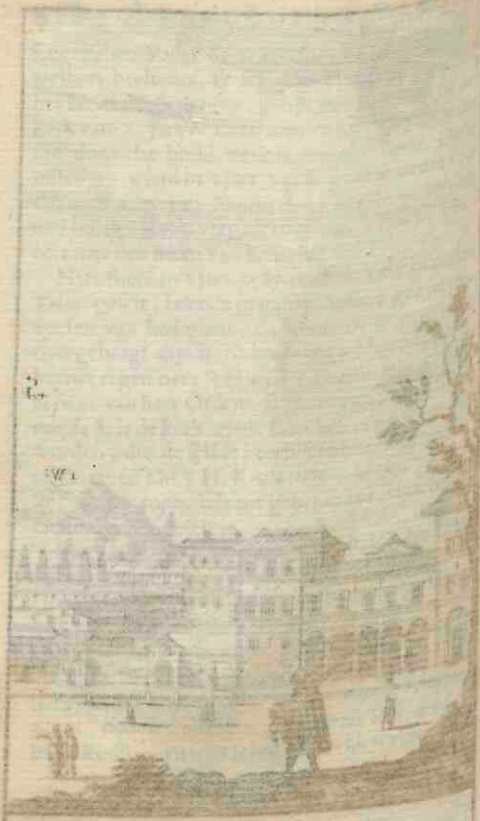

Van de H. Apostelen 5.

ONder al de kerken van den grooten *Constantin* in *Romen* gemaekt, na die twee, die hy toeeigende aen de Vorsten der Apostelen *Petrus* en *Paulus*, was dit een by sijn Bad-stoven aen al de Heilige Apostelen gebouwt, of sy schoon gemeenelijk des H. Apostels genoemt wort. *Pelagius de* 1. begon die, en *Joannes de* 3. volbragt de selfde. In 't begin waren in dese kerk Kanoniken; maer om dat allengskens die daer in begonnen te ontbreken, bragt *Gregorius de* 9. die op twaelf, *Innocentius de* 4. op tien, *Honorius de* 4. op acht, *Eugenius de* 4. op vier. En daer na wierd die in 't jaer 1463. van *Pius de* 2. aen de Kloostervaders van *S. Franciscus* toegewesen. Als naderhand een groot deel daer van schier vervallen was, hermaekte *Sixtus de* 4. de selfde; en *Julius de* 2. Cardinael zijnde, maekte het portael dat aen de Voorgevel is: het Huis van *Rovere* in 't bouwen van godtsdienstige plaetsen seer yverig zijnde; gelijk men in 't boek, dat *Albertini* van de *Kerken en Kapellen* gemaekt heeft, in 't breede lesen kan. En binnen in de kerk is van dit vermaken een gedachtis in een steen, met dese woorden:

Sedente Sixto IV. Pont. Max.
Julius Card. S. Petri ad Vincula Nepos
hanc Basilicam pene collabentem
restituit.

Dat is:

Als Paus Sixtus de 4. den H. Stoel beſat, heeft Julius de Cardinael van S. Pieter in Banden, ſijn Neef, deſe Hooft-kerk by na ter neder vallende herſtelt.

Tegenwoordig is daer een ſeer ſchoonen Orgel, en een heerlijke Kapel van de aldervoortreffelijkſte Heeren *Colonneſen*. 't Is daer Hoogtijt, alle de Vrydagen van *Quatertemper*, 's Donderdaegs tuſſchen *d'Octave* van Paeſſchen, en op de vierde Sondach van den *Advent*: en op den eerſten dach van Mei is daer volkomene vergiffenis der ſonden. Daer zijn de Lichamen van de Santen *Philippus*, en *Jacobus* Apoſtelen, en van *S. Pelagius* Paus, van *S. Eugenia*, en andere Overblijfſelen. Sy wort onder de Hooft-kerken gerekent, en is een Procchie om te doopen. Hier zijn de Klooſter-Vaders van *S. Franciſcus*, en ſy is onder de benamingen der Cardinalen. *Sixtus de 5.* kocht een Paleis van de Heeren *Colonneſen* aen 't klooſter van deſe kerk vervoegt, en beſigde dat voor een Verſameling, van *S. Bonaventura* genoemt, waer in jongelingen van de ſelfde Orden worden opgetrokken, onder de leer des Engelſchen Leeraers, tot onderhoud van welke die ſelfde Paus een inkomen gaf van 1300. kroonen. In deſe kerk zijn drie Gebroederſchappen; een van de Gordel genoemt; het ander van de H. Apoſtelen; en het derde van d'Ontfankenis. Daer wort noch een ander werk van barmhertigheit geoeffent, dat is de beſchaemde arme van *Romen* te hulp te komen: dierhalven verkieſen ſy alle jaer ter eeren der twaelf

twaelf Apoſtelen twaelf Edelen met een Kerkvoogt van 't Roomſche Hof onder den naem van Eerſte, en onder haer de Wijkken van *Romen* verdeelende, beſoeken ſy die, welke een briefken gegeven, en dat in een beſloten kaſken geſteken hebben, 't welk voor ſtaet, gelijk die daer men aelmoeſſen in verſamelt, en ſy openen dat tweemael ter week. De geſtorven *Chriſtus* is een ſchildery van *Perin del Vaga*: en hier is begraven *Cornelius Muſſus*, een ſeer beroemt Prediker: en binnen in 't Klooſter is een openthijke Hooge School voor de deugtſame gemoederen, die Neus-wijſe genoemt worden.

Van 't Paleis daer aen vervoegt der Heeren *Colonneſen* ſchrijft *Pancirollus*, dat het vermeerdert was van *Martinus de 5.* die daer woonde; en na hem wierd'et weder herbouwt van *Iulius de 2.* en noch heeft daer gewoont *S. Carlo Borromeo* haer ſeer edele en ſeer heilige Vader. En *Albertini* van dit paleis aen *Sixtus de 4.* ſchrijvende, ſeit: *Het Paleis der alderheiligſte 12. Apoſtelen is van Martinus de 5. Colonneſer begonnen, 't welk uwe Heiligheit wel daer na uit de grond op met een ſeer prachtig gebouw heeft herſtelt, met beelden, en verſcheide ſchilderien, en marmeren verciert, beneevens de kerk daer binnen beſloten*: en daer is noch een ſeer aengenamen Hof.

Hier tegen over is een ander ſeer heerlijk Paleis der Heeren *Colonneſen* van *Gallicano* ſeer wel vermaekt, en met een ſchoonen hof verciert. Men ſiet in de ſelfde plaets het Paleis der *Muti*, met een ſchoone fontein boven de poort, in 't plein van de Sael; en mede dat des Markgraefs van *Caſſano*.

Van

Van S. Romualdus. 6.

VOor deſen was by de woonplaets der Roomſche Verſameling een kerk aen *S. Nicolaes* toegeeigent, en ſy had de ſorg der zielen; maer de Paters van *S. Gregorius* die de ſelfde verkregen, om hen van deſen laſt te ontſlaen, vereenigden die in 't jaer 1566. aen de kerk van *S. Marcellus* met behoorlijke erkentenis. En ſy deſe vermakende, ſtichteden een andere aen *S. Nicolaes*, en eigenden de kerk toe aen den Abt *S. Anthony*. En om dat hy een andere grooter in de Wijk der Bergen had, noemt het Volk deſe *de kleine van S. Anthony*. Nu is, by gelegentheit van 't bouwen der Verſameling, moetende de ſtraet daer gemaekt worden, deſe kerk met de woning der Camaldolenſiſche Paters nieuw hier over gebragt, en wort van *S. Romualdus* na haer Stichter genoemt: onder de ſchoone ſtukken van deſe kerk, is dat van de Maget *Maria*, die in *Egypten* vlied, ſeer aerdig geſchildert van *Aleſſandro Turchi*.

Voorts in de ſtraet des Loops aen de rechter hand is daer de heerlijke woning der Heeren *Mancini*, waer men de School houd her Heeren *Humoriſti*, en dikwils met de tegenwoordigheit van Cardinalen. Aen de ſlinker hand woont de Heer *Hippolito Vitelleſchi*, die groote menigte van ongemeene Beelden heeft. Van daer volgt het oud Paleis waer van *Albertini* ſeit: *Het Huis der H. Marie op den breeden weg is door den alder eer-*

waer-

waerdigsten *Gabriel van Agrien*, *Cardinael des naems van S. S. Sergius en Bacchus, gesticht. Doch daer na door den aldereerwaerdigsten Fatius de Sanctoriis, van Viterben, Cardinael des naems van S. Sabina, met seer prachtige gebouwen vermeerdert met een Voorsael, en Wandel-dreef, en Kapellen, en een schoon beschilderde Sael.* Daer na is het in handen der Heeren van *Rovere* gekomen; en van die voorts tot de Heeren *Aldebrandini*.

Van de H. Maria in den Breeden Weg. 7.

ONder de Oude Wijkken van *Romen* was'er een in dese omliggende plaetsen, die in den Breeden Weg wierd geseit, van welke in dese tijt anders niet overig is, als de naem: en 't gemeene volk het woord *Lata* niet verstaende, seggen *Inviolata*, in plaets van *in via lata*. Dese kerk was voormaels de schuil-plaets der *S. S. Petrus, Paulus, Lucas, Martialis, Marcus.* en andere.

Nu is die een Cardinaels by-naem: en in de dagen der Suivering, en Geboorte van de Maget *Maria*, is daer volkomen vergeving der sonden; en daer is de Gebede-plaets des Apostels *Paulus*, en van *S. Lucas*, waer in hy de Handelingen der Apostelen beschreven heeft, en 't Beeld van de Maget *Maria* schilderde, 't welk in dese kerk is in sulken staet, als toen hy eerst kennis aen haer kreeg, en dierhalven schilderde hy haer met den rink aen de vinger, door middel van welk beeld God niet na

laet

laet veel wonder-werkken te bedrijven. Welke edele Kapel gemaekt is door den Ridder *d'Asti* ter eeren van dit alderheiligſte Beeld. Sy wierd eerſt genoemt de Gebede-plaets van *S. Paulus* en *Lucas*. Hier zijn Kanoniken; en dit is een Procchiè om te doopen. De Hoog-tijt is op Dijnſdach na de vijfde Sondach in de Vaſten, en daer ſijn veel Overblijffelen, byſonderlijk het ſelf-de boek der Handelingen der Apoſtelen, 't geen *S. Lucas* in deſe plaets geſchreven heeft, gelijk geſeit is.

Sy is altijt van weereldſche Klerken onderhouden geweeſt met de ſorg der Zielen; en hier Kanoniken in zijnde, is tot onderhoud der ſelfder, die van *S. Praſſede* buiten de *Portuenſiſche poort*, met deſe vereenigt geworden: en of ſy wel onder de benamingen der Cardinalen (gelijk geſeit is) by de eerſte getelt wort, ſoo heeft ſy dat nochtans van *Sixtus de* 5. gekregen.

Deſe kerk ſtont voormaels op d'Overblijffelen van een Zege-boog by *Gordiaen* gebouwt, waer van de helft noch over einde ſtont ten tijden van *Innocentius de* 8. die in 't jaer van 1491. de ſelfde tot de grond toe af-brekende, nieuw vermaekte; en nevens hem begaven hen tot dit werk, de Cardinael *Borgia*, Onderkancelier; en de Cardinael *Riario*, Kamerling. Nu is ſy ſeer heerlijk beſchildert van *Daniel da Volterra*; en de Vorſt voormaels Cardinael van *Savoien* heeft die met eenige geſchenken verrijkt, en dierhalven leeft men daer onder de Wandel-dreef.

SERE-

SERENISSIMO PRINCIPI
Mauritio à Sabaudia
Hujus Tit. Diac. Card.
Qui Regum satu ortus Regia liberalitate
Princeps, & absque exemplo
Pretiosissima Sacrarium supellectile instruxit,
Et Ecclesiæ majora in dies ornamenta meditatur.
Canonici
Æternũ statuunt Gratiæ,& Honoris monumentũ
ANNO SALVTIS M.D.C.XXXVII.

Dat is:

Den alderdoorluchtigsten Vorst Mauritius van Savoien, deses by-naems Diaken Cardinael, die uit Koninklijk bloed gesproten, een Vorst van Koninklijke mildadigheit, en sonder voorbeeld, dese heilige plaets met seer kostelijk gewaed heeft versorgt, en dagelijks grooter vercieringen der H. Kerk bedenkt; stellen de Kanoniken dit tot een eeuwig bewijs van dank en eere: in 't jaer des Heils, 1637.

Van S. Marcellus. 8.

VOormaels was in dese plaets opgericht een Tempel van *Isis*, heilose Godin der Egyptenaren, die Keiser *Tiberius* verbroken heeft, het Afgodisch beeld in den *Tyber* geworpen, en al de Priesters deser Godin gekruischt, om de hand gehouwen te hebben aen een groote misdaed, by een seer edele Roomsche Vrouw begaen: van de

de Overblijfſelen van deſen Tempel vond men op 't jaer 1617. niets, in 't graven tot de grond-leggingen des Kloosters.

Deſe kerk wierd gebouwt door een edele Roomſche Weduw-vrouw, welke hier haer huis had *Lucina* genoemt, ter eeren van *S. Marcellus*, die hier gebragt was in een ſtal, door laſt van *Maxentius*, en daer van grooten ſtank ſtierfſy is de benaming eens Cardinaels; en op de feeſtdach des H. Kruis in Mei, is hier de Kapel der Cardinalen.

Om dat deſe kerk ſeer oud is, en aen ſoo grooten Paus van *Romen* toegewijd, hebben veel van ſijn naſaten altijt hier veel werks van gemaekt. *S. Gregorius de* 1. gaf daer een der Vaſten-daegſche Hoogtijden aen, welke koomt op Woensdach na de Sondach des lijdens; en andere verrijkten die met koſtelijke geſchenken, en opdrachten, en inſonderheit *Stephanus de* 4.

Deſe kerk in 't jaer 1519. op den 22. Mei ter neder vallende, bleef een *Crucifix* wonderbaerlijk ongeſchonden, 't welk noch op ſijn eigen Autaer bewaert wort, noch ſelfs ging de lamp niet uit die daer voor brande. Door ſoodanigen toeval is de kerk weder onder een beter geſtalte opgemaekt, de Voorgevel verſet wordende, die niet al haer vercierſel heeft, op den weg des loops, daer ſy eerſt aen d'ander zijde ſtont: en tot dit gebouw gaf de Biſſchop van *Arimini*, *Aſcanius van Parijs* groote byſtant: en na 't jaer 1597. de Heeren *Vitelli*, die 't Hoog Autaer maekten met een ſchoon vergulden Hemel.

In

In 't begin was daer een Voorstanderschap met tien Kanoniken, benevens de Cardinael die den naem daer van voerde; daer was ook een ander Aerts-priester des Kapittels, en sy had negentien kerken onder haer Rechts-dwang, van welke noch acht over einde staen, *S. Mautus*, *S. Stephanus op de plaets des Steens*, *de S.S. Vincentius en Anastasius op den Dry-weg*, *S. Nicolaes tegen over de Huisen*, *S. Andries der Tuinen*, *de H. Maria in den Weg*, *en van Trevi*, *en S. Jan des Vijgenhofs*: de verbrokene waren van *S. Nicolaes der Draeiers en Kistemakers*, *S. Laurens*, *S. Stephanus*; *S. Biagius* had'er twee, behalven soo vele die daer noch overig zijn; een der *Vicionen*, en een ander der *Pipionen*, welke toe-namen van geslachten zijn, die de selfde gebouwt hebben. Daer was ook dicht by *Trevi* een kerk der Santen *Hippolitus en Cassianus*, huiden het huis, dat door bystant van dit kloosster ondersteunt wort. Hier stont ook *S. Andries der Kolom* by die van *Antoninus*; en wierd wech genomen als *Karel de 5.* binnen *Romen* quam om gekroont te worden. In onse tijden wierd een andere, der *H. Maria in Cannella*, afgebroken, om een weg te maken by de volgende kerk des gekruissigden; in 't gebouw der Roomsche versameling quam een kerk aen *Salvator* toegewijd; en in 't gebouw des tegenwoordigen kloosters, een andere der Santen *Cosmus en Damianus*.

Alle dese kerken waren kleine Procchien, sonder de vonte des Doops; soo dat als hier iet ingewijd wierd, de Oversten van die quamen in de Kerk-plichten den Procchiaen van dese helpen.

Tegen-

Tegenwoordig is dat niet meer in gebruik, behalven dat eenige van de voornoemde kerken de heile Olie hier komen halen. Dit Voorſtanderſchap duurde tot op 't jaer 1369. wanneer de kerk met al haer belang gegeven wierd aen de Paters de Dienaren, ſoo genoemt van wegen een byſonderen dienſt ontrent de Maget *Maria*.

In deſe kerk wierd het begin gegeven aen een Gebroederſchap des Heiligen Kleeds, 't welk d'alderheiligſte Maget aen haer Dienaers gegeven had. En men vind dit Geſelſchap hier ſoo oud, dat men 't jaer niet wetende wanneer dat begonnen ſou hebben, 't ſelfde nootſakelijk ſtelt op dat jaer van 1369. als die Paters hier quamen, in andere plaetſen dat al ingeſtelt hebbende. Daer van is de Kapel der Lieve Vrouw door de Biſſchop van *Triventen*, *Matteo Grifroni* in 't jaer 1562. begiftigt, en in 't jaer 1607. voleindigde de Ridder *Gio. Matteo Grifoni* die te vercieren. Alle derde Sondach des maents dat ſy den ommegank doen door deſe kerk, heeft *Paulus de* 5. haer vollen aflaet toegeſtaen, als ook noch op den dach als ſy 't Kleed aennemen, en op de uure des doots.

Deſe Kerk een ander Geſelſchap hebbende, wierd vermaekt in 't jaer 1615. van broeder Meeſter *Aurelio Raffaeli*, Algemeen Apoſtelijk Sackbeſorger des Ordens; en is van de Seven Smerten die d'alderheiligſte Maget om haren Soon geleden heeft.

Laet ons nu komen tot de Kapel des wonderbaren *Crucifix*, vernieuwt in 't jaer 1613. met groote

groote schoonheit, en onkosten, door dat Geselschap onder d'aenroeping des selfs. Hier zijn boven het heilige Hout des Kruis, in een silvere kas bewaert, vier heilige Lichamen, *Joannes*, Prieſter, *Blaſtus*, en *Diogenes*, van welke *S. Praſſede* op de Wijk der Bergen, een deel besit; en men weet anders van haer niet, als alleen dat in een steen van dit Autaer met seer oude letteren dese Martelaren te lesen sijn. En misschien dat *S. Joannes* Priester, dese is, die gelijk men weet, de lichamen der heilige Martelaren begroef, onder welke ook *S. Marcellus* was; en daer wort de Hoogtijt van de voornoemde drie gehouden op den 16. July. Het vierde Lichaem is van *S. Longinus*, en daer van heeft de kerk van *S. Auguſtin* ook een deel. Van dese Sant komen veel Schrijvers over een, dat hy een van de Krijgs-knechten was die *Pilatus* op den Berg van *Calvarien* sond, en die de zijde van onsen Heer, nu aen 't Kruis gestorven, doorstak; nochtans willen sommige dat hy een *Romein* was, andere uit *Iſaurien*, andere uit *Kappadocien*, 't welk best met sijn volgende leven over een koomt.

Het stuk in de Kapel der Heeren *Fangipani* is van *Frederico Zuccaro*, de Kapel van *Taddeo*, en eenige hoofden van *Algardi*, de schilderien des Gekruissigden zijn van *Perino*, de Kapel der Lieve Vrouw van *Salviati*, en de kerk rontom van *Navarra*. Hier aen is het Paleis der Heeren Mark-graven *Cesis*.

Van

Van't Alderheiligſte Kruis. 9.

ALs in 't jaer 1519. het wonderwerk voorviel van 't *Crucifix*, dat in de Kerk van S. *Marcellus* ſtaet, gelijk geſeit is, wierd het Roomſche Volk bewogen dat in grooter eerbiedigheit te houden, met ſoo grooten zucht, dat na drie jaren, *Romen* van de Peſt gequollen zijnde, de Paters de Dienaren die deſe kerk in hebben, oirdeelden, dat om barmhertigheit van God te erlangen het goet ſou zijn dit *Crucifix* in een ommegank door de Stad te dragen, en dagelijks daer een mede door elke Wijk te doen. Het wierd dan in 't jaer 1522. den 8. Auguſt van daer opgenomen, en keerde den 24. weder in ſijn Kapel, en de roede der Peſt quam op te houden.

En om dat in deſe ommegangen vele tot teeken van boete in 't ſwart gekleed, met bloote voeten dit heilige beeld van Onſen Heere Gekruiſſigt verſelden, de genade verkregen hebbende, maekten ſy een Geſelſchap, dat ſulke kleeding nam, en des *Crucifix* geſeit wierd; ſy dragen 't op haer borſt, met twee Gebroeders die dat aenbidden.

Daer na in 't jaer 1568. dit Geſelſchap twee Cardinalen tot haer Beſcherm-heeren hebbende, *Aleſſandro* en *Ranuccio* uit het Huis van *Farneſe*, beide Neven, en gunſtelingen van *Paulus de 3.* bevorderden ſy 't gebouw van deſe Gebede-plaets tot de geſtalte van een ſchoone kerk, met ſeer ſchoone

schoone beelden verciert; waer, op de Vrydagen in de Vasten des avonds de Broederen besorgen, dat een van de deftigste Predikers, die binnen *Romen* de stoelen beklimmen, daer een Sermoen doe, verselt met het uituemenste geluid van treffelijke Musijk. Hier vyeren sy noch, als mede in de kerk van *S. Marcellus*, daer 't voorseide *Crucifix* altijt staet, de twee feestdagen des Heiligen Kruis. Op dien in Mei verlossen sy twee gevangene, en in d'ander van September houwelijken sy Dochteren uit, en in eerbiedigheit der vijf wonden onderhouden sy even soo veel lampen altijt brandende voor 't geseide *Crucifix*, en alle jaren kleeden sy drie arme, en geven haer een middach-mael, en aelmoessen in gelt op den dach van *Epiphanij*.

Hier naest vind men de plaets van *Sciarra* geseit, waer de Vorst van *Carbognano* een seer schoon Paleis heeft, nu laest van hem vernieuwt. In 't jaer 1587. het voorvallende dat in dese plaets eenige steenen uitgegraven wierden, schreef *Ferrucci* in 't 8. *Hooftdeel, des* 4. *Boeks der Oudheden van Fulvius*, dat op de selfde de Boog van Keiser *Claudius* gestaen had. In 't jaer 1641. in de selfde plaets van nieuws gegraven worden-de, vond men een marmer-steen met dit volgend Opschrift ten deele verbroken, dat naderhand van *Gauges di Gozze* vervult, en dusdanig gestelt is geworden:

TI.

TI. CLAU ... dio Druſi F. Caiſari
AUGU .... ſto Germanico. Pio
PONTIFIC .... i Max. Tribun. poteſt. IX.
COS. V. IM .... peratori XVI. patri patriai
SENATUS POPU ... luſque Romanus quod
REGES BRIT ... taniai perduelles ſine
ULLA IACTU ... ra celeriter caiperit
GENTES Q. E .... xtremarum Orchadum
PRIMUS INDICI . o facto R. Imperio adiecerit.

Dat is:

Ter eeren des Keiſers Tiberius Claudius, Druſus ſoon, Auguſtus, Germanicus, Pius, Opper-prieſter met Wijk-meeſters macht 9. Borgemeeſter 5. Veltoverſte 16. Vader des Vaderlands, heeft den Raad en 't Volk van Romen dit geſtelt, om dat hy de afvallige Koningen van Engeland ſonder eenige ſchade ſpoedig gevangen, en de volkeren der uiterſte Orcades eerſt ontdekt onder 't Roomſch gebied heeft gebragt.

Van de H. Maria der Ootmoedigheit. 10.

NA dat *Franceſca Baglioni Orſina* veel jaren de moeielijkheit genomen had in 't bevorderen van deſe kerk, en kloofter, en de ſeifde van alle noodſakelijkheden te verſorgen, gaf God haer eindelijk de genade en trooſt van die volbragt te ſien

sien in het jaer 1603. soo dat op de feestdach van *S. Michiel*, in September hier eenige Nonnen gekleed wierden, onder den regel van *S. Dominicus*; en tot haer onderwijsing quamen hier vier Bevorderde uit het klooster der *H. Maria Magdalena* op de Hengsten-berg, die van de selfde Orden zijn.

De voornaemste Hoogtijt van dese kerk is de Hemelvaerd. Sy vyeren noch de feestdach van *S. Michiel*, in September.

Van de H. Maria der Maegden. 11.

AEn een andere kerk is een verbroken klooster onder den naem van de *H. Maria der Toevlucht*: sy is't jaer 1613. gebouwt. Dese kerk en plaets staet aen de voet des Hengsten-bergs, van welke hier voren gesproken is. Onder 't Pausdom van *Clemens de* 8. heeft die haer begin genomen; op welke plaets bestemt was drie bysondere woningen te maken, een voor eerlijke en arme Dochteren, een andere voor Weduwen van goeden naem, en de derde voor Jufferen in sonden gevallen, om haer te mogen verbeteren; maer naderhand is dat alleen voor arme Dochteren geschikt: welk goet werk begonnen was van een Pater des Gesels chaps der Gebede-plaets, van godtvruchtige lieden geholpen, als ook van de voorseide Paus. Dese plaets wort des Hemel-

vaerts geſeit, om dat men hier ſoodanigen voornaemſten Hoogtijt vyert, van de Hemelvaert der Lieve Vrouw, met vollen Aflaet. Sy ſtaet onder den Regel van *S. Auguſtin*, waer ſy op ſijn tijt ſonder nieuwelingſchap konnen bevordert worden, al den tijt van haer opvoeding voor 't nieuwelingſchap gerekent zijnde.

Van de Santen Vincentius, en Anaſtaſius. 12.

OF wel op den 22. January de dach gehouden wort van deſe twee Santen, nochtans zijn tuſſchen de martelaerſchappen van d'een en d'ander meer dan 300. jaren verloopen.

In 't jaer 1612. wierd deſe kerk van *Paulus de 5.* aen de Paters van *S. Hieronimus* gegeven, tot vergelding van een kerk, die ſy voormaels hadden van *Pius de 4.* onder den naem eerſt van *S. Salvator* en daer na van *S. Hieronimus*, welke noodſakelijk moeſt af-gebroken worden, om de plaets voor 't Pauſelijk paleis te maken, en daer tegen over een ſtraet te openen.

Daer na in 't jaer 1614. op den dach van haer Voorſpraek *S. Hieronymus*, wierd de eerſte ſteen des Kloofters geleit, het welk naderhand by de voorſeide Paters is voltrokken: met deſe Procchie is hier een andere vereenigt, welkkers kerk, des boven genoemden *Salvators*, verbroken was, en wort de Pauſelijke Procchie genoemt,

S. Vincentius, en Anastasius.

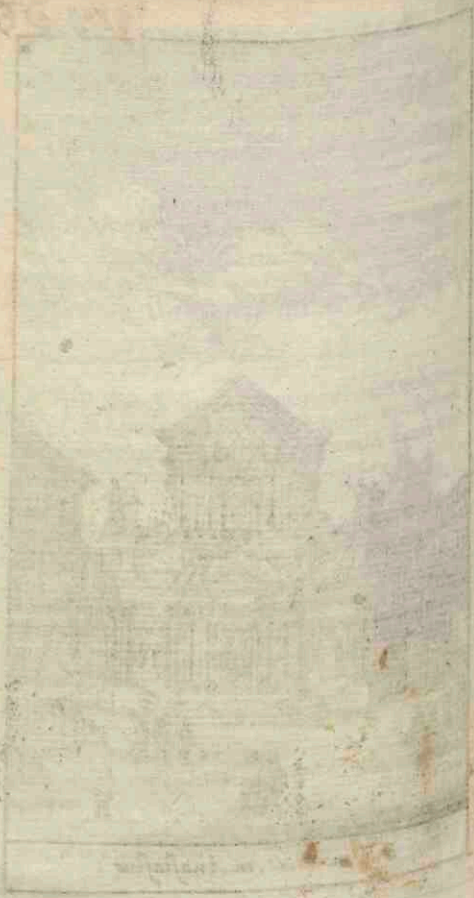

noemt, om dat sy onder haer het Pausselijk Gesin heeft.

De Cardinael *Julius Mazarini* den naem van dese kerk voerende, dacht terstond om die te vermaken, en in de selfde een waerdige gedachtenis van sijn edelmoedigheit te laten; die daer toe hier een heerlijke en schoone Voorgevel gants van hard-steen deed optrekken, gelijk men tegenwoordig siet, met een schoone Bouw-konst van *Martin Longhi* de Jonge, en dit Opschrift in 't midden.

ANNO JUBILEI MDCL.
A FUNDAMENTIS EREXIT
JULIUS S.R.E. CARD.
MAZARINUS.

Dat is:

In 't Jubel-jaer van 1650. *heeft Julius Mazarin des H. Roomschen Stoels Cardinael dese gevel uit de grond op gebouwt.*

Van hier gaende koomt men in de plaets des Fonteins van *Trevi* nu te voren aengewesen, welkers water des Maegts genoemt wort, na een Maegt die aen eenige Krijgs-knechten, water soekende, d'alderssuiverste bronnen daer van aenwees, 't welk *Agrippa* binnen *Romen* deed leiden. En ontrent buiten twee mijlen wort dat verssamelt door een waterloop in de Lucullaensche streek, en daer in is het Salonins water mede gevoegt, ten laesten van *Pius de* 4. in 't jaer 1565. hier t'saem gebragt, de oude waterleiding

van Paus *Nicolaes de 5.* vermaekt zijnde; en dierhalven las men daer het volgende Opschrift eer *Urbanus de 8.* het selfde bestelt had, op de manier soo men dat nu siet, om daer een heerlijk aensien met schoone Bouw-konst op te doen trekken; maer door sijn ras volgende doot, bleef dat in de tegenwoordige gestalte.

NICOLAUS V. PONTIFEX MAX.
Post illustratam insignibus monumentis Vrbem
ductum Aquæ Virginis vetustate collapsum
sua impensa in splendidiorem cultum
restitui, ornarique mandauit.
Anno Dom. Iesu Christi MCCCCLIII.
PONTIFICATUS SUI VII.

Dat is:

Paus Nicolaes de 5. na dat hy de Stad met treffelijke gedenkteekenen verheerlijkt had, heeft de leiding van't Maegden water, door ouderdom vervallende, op sijn kosten tot uitnemender stant doen herstellen, en vercieren. In 't jaer onses Heeren Jesu Christi 1453. *het 7. sijns Pausdoms.*

Daer is voorts aen d'een zijde het seer beroemde Paleis der Heeren *Cesis*, Hertogen van *Ceri*. En aen 't achterste deel is daer een ander van de *Cornari*, nu der Heeren *Pamfilii*; en tegen over dit, is dat van de Cardinael *Carpegna*, Bouwkonst van *Francesco Borromini*, met een schoone en aerdige fontein.

Niet verre van daer is de Versameling *Matthei*, ingestelt van de Cardinael *Girolamo Matthei*, om eeni-

eenigen Jongelingen in de letteren op te trekken, met goede ordens, en bequame inkomens.

Van S. Jan der Maroniten. 13.

De hoogste berg, die in *Sirien* gevonden wort, is die den naem van *Libanon* draegt, en in de Goddelijke Schriften is sy van wegen haer sonderlinge schoonheit uitnemende beroemt, om dat of schoon haren top t'allen tijden met sneeuw bedekt ligt, sy niet-te-min nederwaerts, en aen de voet, met een ander aerds Paradijs vergeleken kan worden, aen alle kanten groen staende met kostelijke boomen, onder welke groote menigte van schoone cederen zijn. Daer versamelt men noch wierook in overvloed, die in 't Grieks her selfde woord is van *Libanon*. Van daer stroomen verscheide rivieren van seer goede wateren, onder welke is de *Jordaen*, met den Doop onses Heeren geheiligt.

Die nu in soo gelukkigen Gewest wonen, zijn de *Maroniten*, soo genoemt, of na een plaets, die *Marenia* geseit wort, waer van *S. Hieronimus* sprak, beschrijvende 't leven van *Malcus* Monik; of wel na een *Maro* geheeten, die van de Roomsgesintheit haer trok tot de dwaling der *Monotelieren*, die een eenige goddelijke wil in *Christus* stelden. Maer in 't jaer 1182. keerden veertig-duisent kloekmoedige Helden, door den Heiligen Geest gedreven, weder tot de oude Religie, en handhaefden die mannelijk. Soo dat Paus *Leo de* 10. daer sijn Gesanten schikte in 't jaer 1515.

Dese kerk wort in de korte Apostelijke Rol van *Gregorius de* 13. *S. Jan der Ficoccia* geseit, en binnen *Romen* was een geslacht van desen naem, in 't welk een Sant was *Jan* genoemt, Abt des kloosters van *S. Laurens buiten de muuren*, als daer Moniken in waren: en dese kerk onder de Rechts-dwang van *S. Marcellus* zijnde, gelijk noch daer vertoont wort, beneven veel andere die diergelijke by-namen hadden, soo kan men af-nemen, dat dese van 't Geslacht *Ficoccia* was gesticht, en ter eeren van dien haren Sant aen den Evangelist opgedragen: de sorg der zielen wierd naderhand vereenigt aen *S. Andries der Thuinen*; en de kerk aen die volkeren de *Maroniten* gegeven, voor welke *Gregorius de* 13. op de selfde plaets een School stichtede, doch sy door de doot van die Paus onbegiftigt blijvende, vereenigde de Cardinael *Caraffa* uit last van *Sixtus de* 5. daer een Abdie aen, die noch eergenaem van het sijne makende, met verbintenis van de kerk te herstellen, waer van hy het bestek maekte, de oude hebbende doen af-breken; en hy gaf de sorg over die School aen de Paters Jesuiten.

Van den Engel Bewaerder. 14.

Dese Aerts-broederschap van godtsdienstige Broederen was eerst een Versameling, en daer na een Geselschap in *S. Stephanus* van *Cacus* gesticht, en sy zijn eenigen tijt daer gebleven in

in een kapel aen de rechter hand: naderhand gingen sy over in *S. Valentin* der *Cesarini*; van daer, om alleen te weesen, en te beter haer oeffeningen te konnen in 't werk stellen, hebben sy hier dese plaets in-genomen, en maken daer een bequaem gebouw. 't Zijn Weereltsche, en kleeden haer in witte kappen, met een witte lap daer over, waer op sy een Engel hebben, die een ziel by de hand leid; en sy houden daer geduurig Kappelanen om de Missen te doen.

Van de H. Maria van Constantinopelen. 15.

DE H. *Maria van Constantinopelen*, is van het Geselschap der *Sicilianen*, van groote vromigheit; en *Matteo Catalano* Siciliaens Priester maekte daer een Geselschap van beide die volkeren, en gaf eenige sijn huisen aen de selfde in 't jaer 1595. met het Gasthuis, om een begin te geven aen 't gebouw van die kerk, en Gasthuis voor de arme van die volkeren, haer kleedende in witte kappen, met een hoet, lap, en gordel van blaeuw.

Als hy soodanigen begin gegeven had, ontbraken 'er voorts geen andere om hem daer in te helpen, onder welke was de Koninck van *Spaenjen*, en *Simone Tagliavia* soon van *Karel* van *Arragonien* Hertog van *Terra-nuova*, die door sijn groote geleertheit en deugt,

boven de verdienſten des Vaders ontrent den H. Stoel, van *Gregorius de* 13. in 't jaer 1578. Cardinael wierd gemaekt, wiens beenderen nevens 't Hoog Autaer ruſten, met ſijn Beeltenis.

Nu is die heerlijk verciert; en op Dijnſdach na Pinxteren wort daer een ſtatige Hoogtijt gehouden.

Van S. Nicolaes aen 't einde der Huiſen. 16.

HEt Geſlacht van *Archimonii* en daer na verkeerdelijk *Archioni* genoemt, had voormaels hier een plaets, waer van noch aen de kerk de by-naem van *d'Archimonii* gegeven wierd; maer deſen door oudheit nu achter gelaten, heeft ſy dien van *aen 't einde der Huiſen*, om dat de huiſen na de verwoeſting van *Romen* niet verder quamen; maer ſedert eenige jaren herwaerts, zijn die in ſoo grooten getal toe-genomen, dat alleen van *aen 't einde der Huiſen*, den naem maer overgebleven is. Sy is een lid van *S. Marcellus*, en daer in zijn de Paters de Dienaers, en is een Procchie: en tuſſchen *d'Octave* des alderheiligſten Sacraments houden ſy een ſeer ſchoonen ommegank.

Van de H. Maria van Fuglienſe. 17.

DIt is een nieuwe kerk, en wierd met de huſſing gebouwt van de Paters *Fuglientinen* uit *Vrankrijk* afkoomſtig in de ſtraet *Raſella*, en aen d'alderheiligſte Maget toegewijd.

Van S. Nicolaes van Tolentinen. 18.

S. *Nicolaes* wierd geboren in een Kaſteel van der *Mark*, *S. Angelo* genoemt, van onvruchtbare Ouderen, door een begeerte aen *S. Nicolaes van Bari* gedaen, met belofte van ſijn naem aen hem te geven, en aen Godt op te dragen; en hy wort van *Tolentinen* geſeit, door de lange tijt die hy te *Tolentinen* woonde.

In deſe laeſte jaren eenige goede Broeders opgemaekt, die in 't Klooſter waren van de *H. Maria des Volks*, acht ſlaende op het heilig leven van haer Stichter, beſloten ſy haer tot een ſtrenger geregelt leven te begeven, door aenrading van Broeder *Franceſco Maria* Savoneſer. En ſoodanigen hervorming wierd van *Clemens de* 8. goet gekeurt in 't jaer 1599. onder den naem van barrevoetſe Heremiten, en op 't jaer 1604. ſtem-

de hy de kleeding toe die sy genomen hadden; en na dat sy verscheide plaetsen van oude kerken in *Romen* doorsochten, kochten sy eindelijk dese plaets in 't jaes 1614. om daer haer inleiding te doen, de selfde aen *S. Nicolaes* voorseit toewijdende; en in 't jaer 1624. hebben sy naest dese kerk een andere nieuw gemaekt veel grooter, en schoon, die nu dagelijks volmaekt wort met schoone Bouwkonst van *Carlo Butio* uit *Milanen*. Daer zijn twee seer heerlijke Kapellen; de eerste aen 't inkomen van de kerk ter rechter hand, toegewijd aen de Heilige Maegden *Lucretia*, en *Geltruda*, door de Vrouw Mark-gravin *Lanti* uit het edel geslacht van *Rovere*, welkers groot stuk een schildery is van *Guercino da Cento*, en die daer ter zijden nieuw van *Pietro Paolo Baldino* Voesterling van *Cortona*, van wien noch zijn de vier deugden in de vier hoeken van de kerk geschildert, welke verbeelden de Armoede, de Eerbaerheit, de Gehoorsaemheit, en d'Ootmoedigheit, dat de vier beloften zijn, daer dese hervormde Paters haer toe verbinden, als mede het vierkant van *S. Augustin*: de tweede is naest het Hoog Autaer opgericht van den Heer *Matteo Buratti* Toehoorder de Richts-banks, aen den H. Apostel *Mattheus* toegeeigent; een schildery van den selfden *Guercino da Cento* is het Autaer-stuk, en d'andere rontom in de Kapel zijn van den voorseiden *Baldino*.

Daer is een begin gegeven in 't jaer 1651. aen 't gebouw van een nieuw Hoog Autaer, waer het beeld der *Sant* moet geset worden, Beeldhouwery van

van *Algardi*, van wien ook het beſtek is van 't voorſeide Hoog Autaer, dat ſeer ſchoon ſal moeten weſen.

Deſe kerk wort ſeer yverlijk bedient, en met groote keurlijkheit onderhouden van die Paters, welke daer ook een ſchoone Heiligdoms-plaets hebben, met een aerdigen Hof.

Van S. Antony van Padua. 19.

DEſe kerk wierd in't jaer 1612. gebouwt van de Broeders Hervormde des 3. Ordens van *S. Franciſcus* van *Aſſiſi*. *S. Antony* was eerſt geregelde Kanonik van *S. Auguſtin*; daer na verſtaende het martelaerſchap van eenige *Franciſcanen*, ontſteken door een bovenmatige begeerte om de doot voor CHRISTUS te lijden, quam hy over tot deſe Orden; en niet ſonder groote moeielijkheit verlof van ſijn Overſte verkregen hebbende, gaende na 't eerſte Klooſter der Minnebroederen, dat aen *S. Antony* was toegewijd, ſoo nam hy met de kleeding ook den naem van Sant, met opſet van ſijn groote geleertheit, en talenten hem van Godt gegeven verborgen te houden. Maer ſijn voornemen viel ſoo niet uit, om dat hy ſich op een dach vindende onder veel Broederen ſonder eenige gedachten van geleertheit, of van andere talenten, en d'Opſiender des Klooſters iemand van doen hebbende die voor het volk ſou prediken,

en sy haer al verschoonende van daer toe niet bereid te zijn, wierd hem van Godt ingegeven dat aen Broeder *Antony* te gebieden. Hy predikte dan met soo grooten geleertheit en geest, dat hy haer alle verstomt deed staen, en dierhalven sich begevende tot desen heiligen dienst, had hy daer in soo goeden voortgank, dat de andere Predikers hem hoorende haer aengesichten bedekten. Eindelijk in 't jaer 1586. beval *Sixtus de 5.* dat 'er op sijn feestdach, den 13. Juny, dobbelen dienst sou gedaen worden; en nu heeft men daer niet meer die Religie, noch die Kerk.

Van d'Ontfankenis des Magets Marie. 20.

NIet oirdeelende, dat de Paters Kappucinen noch waren tegen over het Pausselijk paleis op den *Quirinael*, daer sy voormaels geweest hadden, besloot de Cardinael *S. Onofrius* Broeder des Paus *Urbanus de* 8. haer een nieuw Kloosster uit de grond op te bouwen, gelijk hy deed, maer met grooter heerlijkheit als het oude, en met allerhande bequaemheit tot soodanige plaetsen noodig, soo dat het nu seer groot is, met vry meerder getal van Paters, als te voren. Hy maekte daer noch eenige vertrekken voor hem selven: het is de schoonste kerk, die men siet onder d'aenroeping der Ontfankenis van de Maget *Maria*, en van *S. Bonaventura*, waer aen de selfde Paus *Urba-*

't Ontfanken is Des Magets Maria.

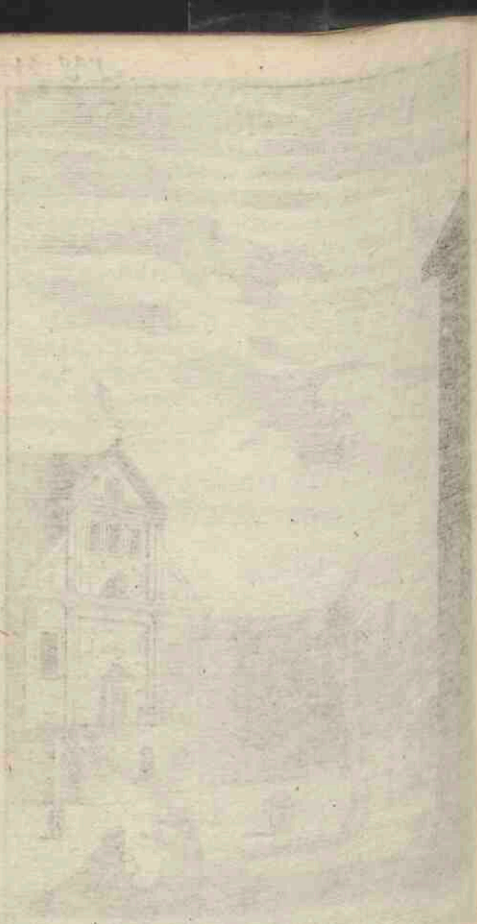

Urbanus de 8. met grote ſtatigheit den eerſte ſteen leide; en boven de veelvoudige Toelatingen daer aen vergunt, is die noch verrijkt met ſchilderien van de beſte Meeſters onſer eeuw. Aen de ſlinker hand voorts in de tweede Kapel is het lichaem van de Gelukſalige *Felix*, dat altijt in ſeer groote Wonder-werkken overvloedig is. En van deſen, en van andere Paters hebben wy ontrent de kerk des H. Kruis der Luccheſers noch iets geſeit. Boven de poort der voorſeide kerk van binnen is daer een nabootſing van *'t Vatikaens* Scheepje, met deſe woorden.

Hujus picturæ exemplar, quod ante annos 520. à Jotto Florentino celebri pictore opere muſivo elaboratum eſt Urbanus VIII. Pont. Max. ex Area Vaticana in Baſilicam Principis Apoſtolorum tranſtulit, anno ſalutis 1629.

Dat is:

Het voorbeeld deſer ſchildery, dat voor 520. *jaren van Jotto Florentiner, beroemt ſchilder, met verheven werk is uit-gewrogt, heeft Paus Urbanus de* 8. *uit de Vatikaenſche plaets in de Hooftkerk des Vorſts der Apoſtelen overgebragt, in 't jaer des Heils*, 1629.

En daer is noch dit Opſchrift:

Frater Antonius Barberinus S. R. E. Presb. Cardinalis Sancti Honuphrii Urbani VIII. germanus Frater Templum immaculatæ Virginis Con-

Conceptæ, Capuccinis Fratribus Cœnobium à fundamentis erexit, religioſi in Deiparam obſequii, beneficæ in ſuum ordinem charitatis monumentum anno ſal. 1624. Capuccini Fratres grati animi ergo poſ.

Dat is:

Broeder Antonius Barberini de H. R. Stoels Prieſter Cardinael van S. Onofrius, Urbanus de 8. volle Broeder heeft de Kerk der Ontfankenis des onbevlekte Magets, met het Klooſter voor de Broeders Kappucinen van de grond op gebouwt, uit yverige gedienſtigheit tot de Moeder Godts, een betuiging van haer goetdadige genegentheit ontrent ſijn Orden. De Broeders Kappucinen hebben tot teeken van haer dankbaer gemoed dit geſtelt, in 't jaers des Heils, 1624.

Soo leeſt men ook noch daer de twee volgende, geſtelt aen de zijde des Evangeliums:

URBANUS VIII. PONT. OPT. MAX.
Suæ in B. Franciſcum pietatis
Et in eumdem Ordinem benevolentiæ
Monumentum
Primum hujus Eccleſiæ lapidem jecit
Die IV. Octobr. Pontif. ſui ann. IV.
Nolenſque Pontificiæ Charitatis
Magnificentiam
Capuccinæ paupertatis ſi nitibus
Coerceri
Aram maximam ornavit.

Dat

Dat is:

Paus Urbanus de 8. heeft tot bewijs van sijn Godt-vruchtigen yver ontrent S. Franciscus, en goede genegentheit van de selfde Orden, den eersten steen van dese kerk geleit, op den 4. October, het 4. jaer sijns Pausdoms, en niet willende dat de grootdadigheit der Pauselijke gunst, door de palen der Kappucinsche armoede sou ingetoomt worden, het Hoog Autaer verciert.

En aen de zijde des Epistels:

URBANO VIII. PONT. MAX.

Faustus Poli Archiepiscopus Amasien. Hanc Ecclesiam Deo in honorem Immaculatæ Conceptionis B. V. Mariæ consecravit, & Altare majus, in quo Reliquias Sancti Callisti Papæ, & mart. & Gregorii Thaumaturg. inclusit, sacrasque Indulgentias de more concessit, cætera vero Altaria Benedictus Laudius Episcopus Fori Sempronien-sis, & Joannes Baptista Scannarola Episcopus Sidoniensis consecravit. Die ultima Aug. A. D. M. DC. XXXVI.

Dat is:

Urbanus de 8. Paus zijnde, heeft Faustus Polus Aerts-Bisschop van Marpurg, dese kerk ter eeren d'onbevlekte Ontfankenis des Heilige Magets Marie aen Godt toegewijd; en 't Hoog Autaer, waer by de Overblijfselen der Santen van Callistus Paus en Martelaer, ende Gregorius Thaumaturgensis in gesloten, en heilige Toelatingen na

gewoonte

gewoonte vergunt heeft. Voorts hebben de andere Autaren Benedictus Laudius Bisschop van Sempronius Markt, en Joannes Baptista Scannarola Bisschop van Sidonien ingewijd, op den laesten Augusti des jaers 1634.

Het middelste Vierkant is van *Lanfranchi*, de andere zijn van *Sacci*, *Carpi*, *Camassei*, *Balassi*, *Tucchi*, *Mutiano*, *Cortona*, en *Guido Reni*, seer beroemde Schilders.

De Paters Kappucinen vertrekkende van de *H. Maria* der Mirakelen aen 't Volk, gingen voormaels wonen tusschen *S. Prudentiana*, en *S. Laurens* in de Fontein, op den Heeren Weg in een kerk aen *S. Euphemia* toegewijd, en nu verbroken; van daer quamen sy over na die van *S. Bonaventura* onder den Hengsten-berg; en nu zijn sy in die *der Ontfankenis aen 't einde der Huisen.*

Van S. Isidorus. 21.

PAus *Gregorius de* 15. vijf personen onder de Santen gestelt hebbende, onder welke *S. Isidorus* was, quamen uit *Spaenjen* eenige hervormde van *S. Franciscus*, en eigenden hem hier de tegenwoordige kerk met het kloosster toe, in het welke men een schoone Boekschat heeft.

Dese Sant bloeide ontrent het jaer 1150. de schildery des Hoog Autaers is van *Sacchi.*

Niet wijd van hier is de *Pinciaensche Poort*, te voren *Collatinsche* genoemt, na het Kasteel van *Collatia*; ook huiden worden de plaetsen buiten die

The Palace Farnese Cardinal Ludovisio.

pag. 449.

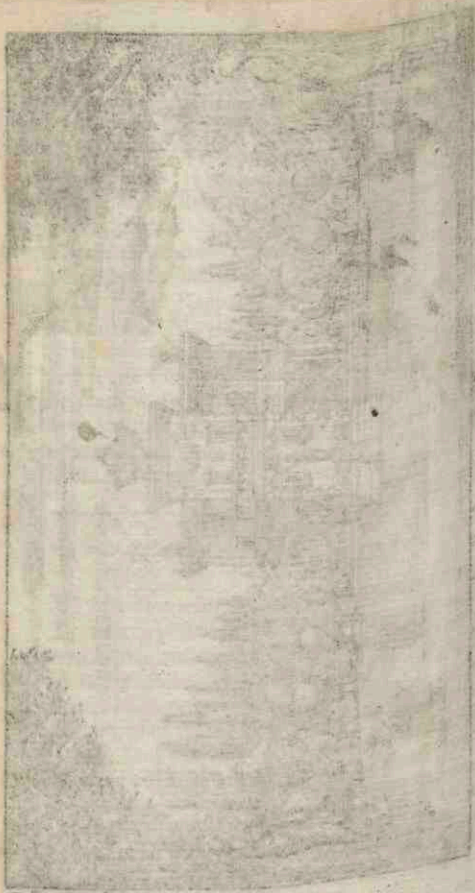

die Poort in *Collatia* geseit: Sy wierd met de Flumenaensche vervoert, en gestelt daer men die nu siet, ten tyden als het Marsische Velt binnen *Romen* getrokken, en met muuren omcingelt wierd. Op desen tijt begon men die de *Pinciaensche* te heeten, om dat sy stont by 't Paleis van een Groot Raeds-heer, *Pincius* genaemt.

Tusschen de poort en *S. Isidorus*, is de Wijngaert des voorleden Cardinaels *Ludovisio*, en daer in siet men groote menigte van schoone oude Beelden, uitnemende schilderien, en andere ongemeene versierselen, waerdig van de naeuwkeurige der voornaemste Oudheden gesien te worden, gelijk men op sijn plaets sal vertoonen, waer van de Land-huisen gehandelt wort.

Van de Roomsche S. Francesca. 22.

DE Paters van d'Alderheiligste Drievuldigheit der Verlossing, hebbende binnen *Romen* in haer eerste opkoomst verkregen de kerk van *S. Thomas* ontrent het Scheepje, en naderhand die verlatende, oirdeelden die niet meer bequaem, als sy over veel jaren weder in *Romen* keerden; en om dat die plaets niet bewoont was verkoren dese gelegentheit in 't jaer 1614. waer sy dese kerk stichteden ter eeren van *S. Francesca*; en de Cardinael *Bandini*, toen Beschermheer des Ordens, quam die inwyen.

Van S. Wilhelmus. 23.

PIerleone, met den naem van *Anacletus*, een scheuring verwekt hebbende in 't jaer 1130. tegen *Innocentius de* 2. rechte Nasaet van *S. Pieter*, was onder andere die den tweeden Paus begunstigden de Hertog van *Gascognen Wilhelmus*, en even als een anderen *Saul* de kerke Godts vervolgende, wierd hy wonderbaerlijk, gelijk den eersten, bekeert door middel van *S. Bernard*, en met soo grooten beweegtheit, dat hy de weereld verlatende sich begaf onder de Heremiten van *S. Augustin*, en vertrok in 't Landschap van *Siena* in een woeste plaets, het *Quade Dal* genoemt, en daer eindigde hy sijn dagen in strenge boetveerdigheden; liet een deel van sijn lichaem te *Chastillon* drie mijlen van daer gelegen, en sijn hooft met sijn armen binnen *Romen* gebragt, wierd dat gestelt in *S. Anastasia*, en een van die gegeven aen *S. Pieter* op den *Vatikaen*, en d'ander aen *S. Augustin*.

Daer na de Orden der Broeders Heremiten hervormt wordende, en in *Italien*, gelijk gesien is aen de kerk van *S. Nicolaes* van *Tolentinen*, en in *Spaenjen* op 't jaer 1580. van Broeder *Louis van Leon*, quamen sommige van dese Versamelinge na *Romen*, en bouwden dese kerk en klooster in 't jaer 1619. aen *S. Wilhelmus* van de selfde Orden.

Vierde

Vierde Dach-reis.

DE WYK DES KOLOMS.

DEse Wijk des Koloms wort niet van de *Trajaensche*, maer van d'*Antoninsche* verstaen; heeft tot haer wapen, drie blaeuwe banden op een wit velt. Daer zijn de heerlijke Paleisen der Heeren *Aldobrandini*, *Brufali*, *Spadi*, *Veralli*, en de fonteinen op de plaets des Koloms, en de Ronde.

Van

Van S. Joseph aen de Thuinen. 1.

DEse plaets wort geseit aen de Thuinen, om dat daer eerst niet waren dan Thuinen. Haer afgelegentheit deed die seer bequaem oirdeelen voor Nonnen van een hervormt leven; en dierhalven wierd daer de kerk en 't klooster gemaekt voor de barrevoetse *Cameliten*, onder den regel van *S. Teresa*, 't welk men huiden daer noch siet. De Stichter daer van was Pater *Francesco Soto*, Spaenjaert, Priester des vergaderings der Gebedeplaets van *S. Filippo Neri*, die meer dan 30. jaren uitnemende voor Sang-meester gedient hebbende in de Pauselijke kapel, in dit werk aen Godt wilde opofferen al het voordeel van sijn deugdelijke moeiten. Daer voegden sich ook noch andere vrome lieden by; en de Vrouw *Fulvia Sforza* gaf bysonderlijk daer aen hondert kroonen inkomen erffelijk: en om dit nieuw klooster te geleiden en te bestieren, wierden daer in 't jaer 1598. drie Nonnen over gebragt uit het klooster van *S. Marta*, door haer goede voorbeelden, en tucht de prijs-waerdigste en treffelijkste van heel *Romen* geacht. De kerk wierd in voorleden jaren vermaekt door den Heer Cardinael *Lanti*: en men siet daer schilderien van *Sacchi*, en van den Ridder *Lanfranchi*.

Van

Van Christus door de Wijsen aengebeden. 2.

AEn de rechter hand in de vlakte is daer het Paleis der versameling van 't Geloof uit te breiden, onder *Gregorius de* 15. ingestelt, en daer na onder *Urbanus de* 8. vergroot, waer tot dit werk een vergadering van Cardinalen gehouden wort; en sy handhaven daer met groote onkosten de Geletterde, en drukken daer boeken tot behulp des Geloofs door heel de weereld, en in het jaer 1634. wierd daer dese kerk gemaekt, met dusdanigen Opschrift.

D. O. M.

Fr. Antonius Barberinus Urbani VIII. Pont. Max. Germanus Tit. S. Honuphrii Presb. Card. M. Poenit. S. R. E. Biblioth. Ædem hanc Christo Infanti a Magis adorato dicatam Collegii ad Propagandam Fidem instituti usui a fundamentis erexit, instruxit, ornavit. Anno. MDCXXXIV.

Dat is:

Godt ter eeren, heeft Br. Antonius Barberini Paus Urbanus de 8. volle Broeder, naem-voerder van S. Onofrius, Priester Cardinael, Opper-Biegtvader, Opsiender over de boeken des H. R. Stoels, dese kerk, Christus door de Wijsen aengebeden, toegewijd, tot gebruik der versameling van 't Geloof uit te breiden, uit de grond op gebouwt, besorgt, en verciert in 't jaer 1634.

Van

Van S. Andries der Thuinen. 3.

DEse kerk hoorde voormaels de *Schotten* toe, die ten tijden als *Schotland* de Rooms-gesintheit verliet, na haer Vaderland vertrokken, en lieten de sorg over haer goederen aen 't naeste Geslacht van *Bufalo*, dat sich daer seer trouwelijk in droeg, al de inkomens die daer van quamen aen de arme gevende. En de kerk wierd vereenigt aen die van *S. Marcellus*.

Daer na in 't jaer 1576. dese kerk staende in gevaer van te vallen, wierd die aen een Geselschap des alderheiligsten Sacraments toegestaen, waer van in de navolgende gesproken sal worden, met verbintenis der Procchie, die eerst hier was, en soo wierd die vermaekt: Maer om dat dit het Geselschap te lastig viel, wierd die gegeven in 't jaer 1585. aen de Paters Italianen van *S. Franciscus van Paula*. Sy maken hier in de Heilige week schoone Graf-steden.

Het Roomsche volk den dach van die Heilige Vader vyerende op den 2. April, met offeranden, soo beliefd'et Godt dat op dusdanigen dach in het jaer 1605. tot de Stoel van *S. Pieter* verheven sou worden, de Gardinael *Alexander de Medicis*, en wierd *Leo de* 11. genoemt. En om dat de tiende, die ook van dat Geslacht was, dese Sant onder de Heiligen gestelt had, begon *Leo de* 11. dese kerk uit de grond te vernieuwen, na 't bestek dat men nu daer siet. Maer om dat hy weinige dagen leefde, liet hy stervende in 't jaer 1612. een goede som-

somme van penningen aen *Octavius Bubalus*, op dat die volcindigt mogt worden; en 't is een Bouw-konst van *Guerra*. Boven de poort van binnen leeft men dit Opschrift.

OCTAVIUS BUBALUS
DE CANCELLARIIS
FIGHINI MARCHIO
TEMPLUM HOC
SANCTIS ANDREÆ APOSTOLO,
ET FRANCISCO DE PAULA
SUÆ FAMILIÆ PATRONIS
EXÆDIFICAVIT ORNAVIT ADDIXIT.
ANNO DOMINI MDCXII.

Dat is:

Octavius Bubalus Kancelier, Mark-graef van Fighni heeft dese kerk aen de Heiligen Andries Apostel, en Franciscus van Paula sijns Geslachts Voorstanders gebouwt, verciert, en toegewijd. In 't jaer onses Heeren 1612.

Van 't Sacrament voor de Procchie van S. Andries. 4.

DE Schotsche volkeren hier een Gasthuis hebbende, gelijk in de voorgaende kerk geseit is, verlieren sy dat uit oirsaek der ketterien in die landen gesaeit: nochtans eenige vast by de Roomsgesintheit blijvende, quamen daer weder twee na

Ko-

Romen in 't jaer 1576. en haer voorige Lands-lieden in haer vertrekken de sleutelen aen 't Geslacht van *Bufalo* gelaten hebbende, wierden die haer vriendelijk door *Paolo*, van 't selfde Geslacht, ter hand gestelt; en *Gregorius de* 13. versorgde haer van leestocht, met voornemen om voor dat volk een Versameling op te richten; maer hy door de doot verhindert wordende, gaf *Clemens de* 8. tot soodanige bevordernig 't begin in 't jaer 1600. op een andere plaets, gelijk nu al geseit is, daer behoorlijke inkomens aen verschaffende.

En om dat in 't voorseide jaer 1576. daer een Geselschap gemaekt was van 't alderheiligste Sacrament voor de naeste kerk, een Procchie van *S. Andries*, soo hadden sy dese plaets van de *Schotten*, om daer een Gebede-plaets te maken; en eindelijk verkocht de voorsz. versameling haer die selfde in 't jaer 1618. Sy dragen schaerlakene rokken, met het teeken des alderheiligsten Sacraments; en nu hebben sy die Gebede-plaets tegen over haer kerk vervoert.

Van de Lieve Vrouw van S. Ian. 5.

DEse kerk was aen *S. Jan Baptist* toegewijd; misschien, wanneer sijn Hooft wierd overgevoert in *S. Silvester*, daer sy mede vereenigt is, sy van ouderdom als verlaten blijvende, heeft de Alderheiligste Maget gewilt, dat de godtsdienst daer

daer in vernieuwt sou worden op 't jaer 1586. door middel van veel Wonder-werkken door een van haer Beelteniſſen in deſe kerk gedaen; soo dat sy soo veel aelmoeſſen verſamelden, dat men die onder deſe schoone geſtalte heeft konnen vernieuwen.

Voorts gebeurde 't in 't jaer 1606. dat eenige vrome lieden, van de Chriſtelijke Leer, bewogen wierden om een Geſelſchap te maken, 't welk sy *des Tuchts* noemden, en namen voor gewoonte driemael ter week deſe heilige Oeffening in 't werk te ſtellen voor de zielen der Overledenen: daer na in 't jaer 1610. wierd dat van *Paulus de* 5. beveſtigt. Naderhand is deſe kerk gegeven aen sekere Kanoniken Ridderen; en eindelijk aen de Orden der Paters Godtsdienſtige. Voorts is sy vermaekt geworden door de mildadigheit des Heer Cardinaels *Borgia*.

Van S. Sylveſter. 9.

HOewel dat deſe kerk in de Wijk des Koloms zy, nochtans wort die *S. Silveſter* in 't Marſiſch Velt genoemt, ſtaende ontrent de ſcheiding van beide. Men noemt haer noch *tuſſchen de twee Hoven*, om dat de Koningen die in 't begin de Stad beheerſchten, door 't Roomſche Volk verdreven zijnde, haer Hoven die sy in deſe vlakte hadden, van welke in de volgende Wijk van 't Marſiſch Velt geſproken ſal worden, on-

der de Borgers verdeelt wierden; waer van de naeste heuvel ook noch der Hoven geseit was, nu den Berg der Drievuldigheit; en voormaels noemden sy dien van *Pincius*.

Wat voorts de stichting van dese kerk belangt, wy vinden die seer oud, om dat, eer de vervolgingen der Geweldenaren ten einde quamen, *S. Dionisius* Paus de selfde maekte, die in 't jaer 261. gesteten heeft: naderhand herstelde *Constantinus* die onder een grooter gedaente; en *S. Silvester* voegde daer een Kloester van Moniken by, maer men weet niet van wat Orden sy geweest zijn, dewijl in die tijden de Ordens van *S. Benedictus*, en van *S. Basilius* noch niet begonnen waren. Naderhand verstaen wy 't geen *Anastasius* schreef in 't leven van Paus *Nicolaes de* 1. die den Stoel in 't jaer 860. besat, en is; dat de Rivier overloopende, in 't Kloester van *S. Silvester* quam, en in de kerk van *S. Dionisius*, en dat al de trappen, tot een toe, onder water stonden.

Dese kerk is oud, en van de 20. bevoorrechte Abdien binnen *Romen*. *S. Gregorius* deed hier een gesprek, van die hy over de Evangelien maekte; en sette daer de Hoogtijt op donderdach na de 4. sondach in de Vasten. Paus *Leo de* 10. stelde die onder de by-namen der Cardinalen; noch sy was niet eer daer onder, door dien dat alleen gegeven wierd aen de kerken die binnen *Romen* stonden, om als Procchien te zijn. En dit deel was daer buiten, gelijk men in de volgende Wijk bequamer sal sien.

Het klooster was niet seer groot, dat *S. Silvester* hier maekte, maer *S. Paulus de* 1. sette dat uit met

sijn

sijn huis daer in te besluiten, en verrijkte dat met veel inkomens, en gaf het aen de Griekſche Moniken van *Conſtantinus Cononimus* verdreven, om den dienſt der H. Beelden. Daer na deſe kerk hermakende, verrijkte hy die met veel H. Lichamen, hier uit verſcheide Begraef-plaetſen gebragt die de Lombardiers buiten *Romen* verwoeſt hadden. By ſodanige gelegentheit veranderde Paus *S. Paulus* den naem van deſe kerk, en eigende die aen 2. andere Santen toe, en ſy waren *Stephanus* en *Silveſter*, om dat hy hier sijn lichaem gebragt had, en om dat hy veel verdient had door 't klooſter daer van hem gemaekt. Van deſen en veel ande H. Lichamee vyerde hy de overvoering op 't jaer 761. in 't welk hy een kerk-vergadering hield, waer veel kerk-voogden t'ſamen komende, hy wilde dat ſy alle haer namen ſoude ſtellen aen een Bulle, die hy maekte tot voordeel van dit klooſter, welke tot nu toe bewaert wort; en de Cardinael *Baronius* teekende die op in sijn jaer-boeken.

Tot ontrent het jaer 1286. waren de voorſz. Moniken in dit klooſter, wanneer *Honorius de 4.* die ſond na *S. Laurens* buiten de muuren, om met dit de Cardinael *Giacomo Colonna* Broeder der *H. Margerite* te vernoegen, die op deſe tijt in een klooſter onder den regel van *S. Clara* levende, hier in over quam, waer ſy ook begraven wierd.

De laeſte herſtelling had deſe kerk van de Nonnen in 't jaer 1596. welke 't plein verhoogden, en de ſelfde tot een ſchoone gematigtheit met verſcheide ſchilderien bragten, ſoo dat het noodig was die van nieuws in te wyen, gelijk de Cardinael

Franceſco Dietreſtano deed, die toen den by-naem daer van voerde, op den 10. Mei 1607. Sy heeft groote Overblijffelen van Santen en Santinnen, die de voorſeide Paus *S. Paulus de* 1. in deſe kerk over bragt. Daer zijn twee andere gedachteniſſen, die deſe boven maten eerwaerdig maken. d'Een is het wonderbaer Beeld onſes Heeren, dat hy ſelfs maekte, en aen den Konink van *Sirien Abagarus* ſond; d'ander is het Hooft des Sants haer Beſcherm-heers *Jan Baptiſten*; en *Giacchetti* heeft in een fijn boek daer wijdloopig van gehandelt. Hier ſeggen ſy dat de Scheeps Vechtplaets van *Domitianus* was.

Van S. Maria Magdalena. 7.

HIer ſtont een ſeer oude Procchie-kerk aen *S. Lucia* toegewijd van Paus *Honorius de* 1. die in 't jaer 626. ſat. Maer *Leo de* 10. gaf de ſelfde in 't jaer 1520. aen 't Geſelſchap der Liefde, voor de Bekeerde, dat ſpoedig de hand ſloeg aen 't Gebouw van deſe nieuwe kerk, die toe-eigenende aen de Voorſpreekſter der ſondareſſen de *H. Maria Magdalena*, en ſy doen belijdenis onder den regel van *S. Auguſtin.*

Daer-en-boven vergunde *Clemens de* 7. haer om te leven 50. kroonen ter maent op den naem van aelmoeſſen; en ſtelde, dat de goederen van alle die, welke heimelijk, of in 't openbaer een quaet leven leiden, aen deſe plaets ſouden vervallen; noch dat ſy geen uitterſte wil ſouden konnen doen

maken

maken sonder ten minsten het vijfde deel van de selfde goederen hier aen te laten; en hy verbond een yder die 't leven van soodanige vrouwen mogt kennen, na haer doot dat openbaer te maken, tot bevordering van dit Godvruchtig werk; waer van in tijdelijke saken dit voorseide Geselschap de sorg dragende, soo 't geviel, dat al de goederen van eenige soodanige Vrouw ge-erft zijnde, de last der kinderen van de selfde op haer quam; sy bestellen dat die na de erffenis, en na haren staet worden opgetogen.

En om dat sy seer naeuwe woning hadden, schijnt het dat Godt haer wilde versorgen, toelatende dat in 't jaer 1617. in de nacht van *Epiphanie*, de selfde geheel af brande; waer door de Cardinael *Pietro Aldobrandino* haer Beschermheer, en sijn Suster *Olympia*, tot mededoogen bewogen, die met groote mildadigheit te hulp quamen. Daer na vernaekte *Paulus de 5.* dat Kloosters uit de grond op, en van daer door een rechte streek opende hy een straet tot aen de kerk van *S. Joseph* der barrevoetsche Carmeliten. Boven de Poort des Kloosters leest men dit Opschrift.

PAULUS V. PONT. MAX.
MONASTERIUM
POENITENTIUM MULIERUM.
INCENDIO PENE CONSUMPTUM.
RESTITUIT, AUXIT, INSTRUXIT,
ET A VICINIS ÆDIFICIIS SEJUNXIT
VIA APERTA
ANNO MDCXVII. PONTIF. SUI XIII.

Dat is:

Paus Paulus de 5. heeft het Kloofter der boetdoende Vrouw-lieden by na door den brand vernielt, herſtelt, vermeerdert, toegeruſt, en van de naeſte gebouwen afgeſcheiden, een weg geopent hebbende, in 't jaer 1617. het 13. ſijns Pauſdoms.

Van de Heilige Maria der Liefde. 8.

GIo. *Leonardo Ceruſo* van *S. Severina* door een by-naem *Geletterde* geſeit, tot medelijden bewogen van de arme knechjes en meisjes, die verſtroit met gevaer van lijf en ziel door de ſtraten van *Romen* gingen, begaf ſich met al ſijn macht om die by een te verſamelen; en Godt deſen heiligen yver helpende, deed hem ſoo veel aelmoeſſen vinden, dat hy eerſt by de poort des Volks een klein kerkje kon bouwen, met een woonplaets voor die geſeide kinderen.

Daer ontbraken geen, die aen den onweetenden, doch heiligen *Letterato* ſeiden, dat na ſijn doot dit werk te niet ſou gaen; aen welke hy voorſeggende antwoorde, dat ſelfs de Cardinalen en de Paus van *Romen* daer om denken ſouden, gelijk geſchiede, dewijl hy ſtervende in 't jaer 1595. op den 15. February, begraven wierd met eenig gevoelen van heiligheit door 't geſelſchap des Doots in haer kerk. *Clemens de* 8. en de Cardinael *Ceſar Baronius*, in acht nemende, dat dit werk van

De Eerboog Portogallo.

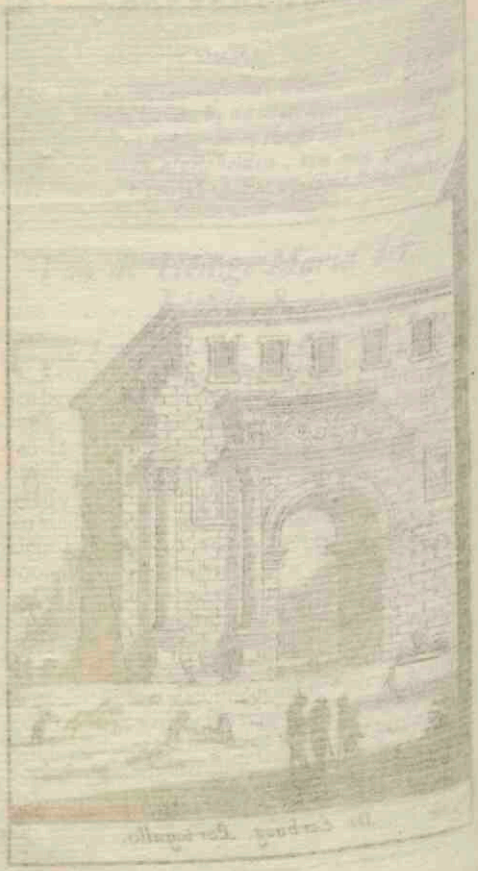

van grooten gewicht voor 't gemeene best was, de gelegentheit benemende aen dese verlatene van in allerlei ondeugden opgetogen te worden; vatteden dat by de hand, en bevorderden 't, en stelden daer opsienders over; waer door die der meiskens met gelukkige voorspoeden toenam, gelijk men aen haer twee kerken van *S. Euphemia*, en van *S. Urbanus* sal sien.

En de knechjes, om dat de eerste plaets aen de poort des volks van quade lucht was, wierden hier over gebragt in 't jaer 1607. met een nieuw gebouw der kerk, en woning, waer onder sy eenige winkkelen openden, om die in verscheide handwerken te oeffenen. De voornaemste Hoogtijt is van de Geboorte der alderheiligste Maget *Maria*.

Hier siet men noch de Overblijfselen van een Eerboog des Keisers *Domitianus*, en wierd noch van *Tripoli* geseit; of om dat hy over drie Steden had gezegepraelt, gelijk dat woort betekent, of wel van een eenige in *Thessalien* den naem van *Tripoli* voerende: nu noemt het volk die *Portogallo*, van wegen de kameren die de Cardinael van dat Rijk daer boven had; of wel soo *Ferruccio* gevoelt, om dat onder dese een Cardinael, van *Portogallo* geseit, een statige intrede deed. Men meent noch dat *Domitianus* daer een Paleis maekte, van waer hy bequamelijk de spelen in sijn Scheeps Vecht-plaet sien kon. Andere hebben gelooft, dat dese Eerboog opgericht was aen *Drusus*, Schoonsoon van *Augustus*, en Vader van Keiser *Claudius*.

Van de H. Maria op den Weg. 9.

HEt was een groot Wonder-werk, door welkers middel hier de alderheiligſte Maget aen *Romen* vertoonen wilde in 't jaer 1283. hoe onwetende in een put was gevallen, die daer op den gemeenen weg ſtont ter zijden het ſtal des Paleis, dat de Cardinael *Pietro Capocci* toequam, een Beeld der Lieve Vrouw op een Tichchel geſchildert; op een nacht verhoogde ſich onvoorſiens het water van die put ſoo ſeer, dat het in 't naeſte ſtal liep, en van 't gerucht der gebondene en geſlotene paerden de knechten wakker wordende, quamen ſien wat daer mogt ſchorten; en daer dreef 't voorſeide Beeld op het water: de Cardinael dit verſtaende, quam met groote eerbiedigheit dat halen, en bragt het in ſijn huis.

Dit Wonder-werk voorgevallen zijnde onder *Innocentius de 4.* gaf hy order dat de tegenwoordige kerk daer gemaekt ſou worden, aen welkers rechter zijde de voorſeide put bleef, en ſy kreeg den naem van de *H. Maria op den Weg*; en 't volk heeft met reden grooten yver ontrent dit water, voornamelijk na dat daer een ſtuk in geſmeten wierd van de kant des puts daer onſe Saligmaker op geſeten had, ſprekende tot de Samaritaenſche Vrouw. Dit wonderbaer Beeld wort ontdekt, gelijk dat des Volks, en des Vredes, van de halve Vaſten tot Paeſſen, in welken tijt *Gregorius de 13.* daer Aflaet aen gaf.

Deſe kerk wierd met de ſorg der zielen vereenigt

nigt aen die van *S. Marcellus*, gelijk daer geseit is: en *Leo de* 10. gaf die in 't eerste jaer sijns Pausdoms aen de Broeders de Dienaren, van welke heilige Orden de voorseide *S. Marcellus* was. Dese Paters vermaekten die uit de grond in 't jaer 1594. en d'alderuitstekenste Cardinael *Bellarmin*, den naem daer van voerende, voleindigde voorts het koor, met het verwelfsel van de kerk, en beplaesterde die in 't jaer 1604.

Het schijnt dat d'alderheiligste Maget, groot vermaek in dese Orden schept, die den naem van haer Dienaren draegt, niet soo seer om dat de eerste seven stichters van haer het kleed ontfangen hebben; als wel door andere vijftien haer wonderbare beelden, die in verscheide Steden van *Italien* door de Geloovige in de kerken harer Kloosteren geeert worden. Binnen *d'Octave* des Sacraments doen sy een schoonen ommegank. Dit is een Bouw-konst van *Martin Lunghi* den Ouden.

Van de Gebede-plaets der H. Maria op den Weg. 10.

HEbbende de voorgaende kerk de sorg der zielen, om dat de laeste bestelling bequamelijker tot de sieken gedragen sou worden, en dat daer noit iemand ontbreken mogt dat te verselen, maekten sy hier een Gebroederschap des alderheiligsten Sacraments, die haer in witte kap-

pen kleeden: en op den dach des Kandelaers houwelijken sy Dochteren uit; en op dien der Geboorte van onse Lieve Vrouw verlossen sy een op den hals gevangen.

Van de H. Maria op den Dry-weg. 11.

DE gedachtenis, die *Belisarius* hier van sich liet, geeft ons een schoone gelegentheit, om aen te schouwen, hoe seer sy van Godt begunstigt zijn die de kerk beschermen; en hoe sy ter neer geslagen, en verkleint worden, die haer vervolgen.

Belisarius was een der grootste Velt-oversten, die de Keisers van 't Ooosten in de Wapenen hadden, en hy stichte dese in 't jaer 527.

Nu of schoon dat meer dan duisent jaren geleden zy dat hy dese kerk aen de alderheiligste Maget gebouwt heeft, nochtans vinden wy niets in so grooten tijt, dan dat sy aen de Kloosser-kerk van *S. Marcellus* vereenigt zijnde, het *Gregorius de* 13. beliefde die daer af te trekken, en aen de Paters Kruis-dragers in 't jaer 1571. te geven; en sy herstelden die uit de grond op met een schoone gestalte. Dese geregelde Orden is in de kerke Godts seer oud door dien sy af koomt van *S. Cletus* Paus, die de derde Stedehouder van CHRISTUS was, gelijk wy vinden in de Bullen van *Pius de* 5. en *Gregorius de* 14. Hoe dat het selfde toegegaen zy, wy sullen ons houden aen 't geen *Benedictus Leo* een van haer Orden, daer van schrijft, die naderhand Bisschop van *Arcadien* was. Sy dragen als sy door de Stad uitgaen een Kruisken in de hand,

hand, waer door sy den naem van Kruis-dragers kregen; tot welk *S. Cletus* door een Engel wierd aengeseet, die voor hem verscheen met een Kruis in de hand.

Dese Paters vyeren de feestdach van *S. Cletus* op den 26. April met een *Octave*; en als sy den ommegank doen, die haer eigen is, Godt, en de Alderheiligste Maget aen geroepen hebbende, voegen sy daer *S. Cletus* by; maer de voornaemste Hoogtijt deser kerk is van d'onbevlekte Ontfankenis des alderzuiverste Magets.

Van S. Giacomo aen de Muratte. 12.

DEse kerk heeft den naem en by-naem gekregen van haer Stichter, die een Romein was, en anders hebben wy daer van niet konnen vernemen. Dese Nonnen stryden onder den regel van *S. Franciscus*. Sy vyeren den feestdach van *S. Elisabeth* Koningin, van wegen een ander kloosster van Nonnen in 't gebouw der nieuwe kerk besloten, dat ook met haer vereenigt is.

Dese Susteren hebben een kostelijk overblijfsel van *S. Christina*, Maegt, en Martelares, dat is haer Hert. Sy willen dat sy afkoomstig sou zijn van het Out en seer edel geslacht van *Anici* in *Romen*, het welk daer na van *Frangipani* geseit is. Nochtans woonde sy met haer Heidensche Vader in een Stad ontrent het staende water van *Bolsena*, *Titho* geseit,

daer geen overblijfſelen meer van zijn, dat water met ſijn golven de ſelfde ingeſlokt hebbende, miſſchien tot wraek over de godloosheit des Vaders van deſe Santin; die Overſte daer in zijnde, haer om de Chriſtelijke Religie eerſt geſlagen hebbende, daer in wierp, met een ſteen om haer hals; maer door een Engel verloſt, wierd ſy van hem, die in 't geſag na hem volgden, met andere pijnen benouwt; en na dat ſy vijf dagen ſonder letſel in een brandenden Oven geweeſt had, eindigde ſy haer Martelaerſchap in den ouderdom van 11. jaren, met een pijl doorſchoten zijnde; en de Stad van *Palermo* kreeg haer lichaem in 't jaer 1160. maer by wat gelegentheit dat dit geſchiet zy, is onbekent.

Van S. Paulus Onthooft. 13.

SOmmige godtvruchtige perſonen begonnen haer in *Milanen* tot den Geeſt te begeven, onder welke twee voornaemſte waren *Bartolomeo Ferrario*, en *Antonio Maria Zaccaria*, die noch genegen om andere tot grooter volmaektheit te trekken, voor al de weereld de Brieven des *H. Paulus* laſen: en om dat men meer bewogen wort door het voorbeeld des levens, als door de middel der Leer, begaven ſy haer tot verſcheide manieren van boete, en doodingen; ſoo dat ſy vele tot de menigvuldigheit der Sacramenten, en oeffening van goede werkken trekkende, *Clemens de 7.* in 't jaer 1533. haer toeliet tot de belijding

der

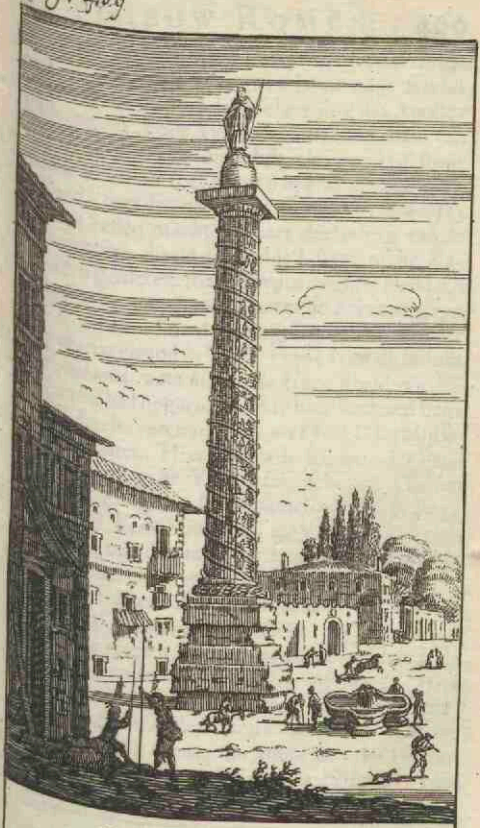

De Kolom van Antoninus.

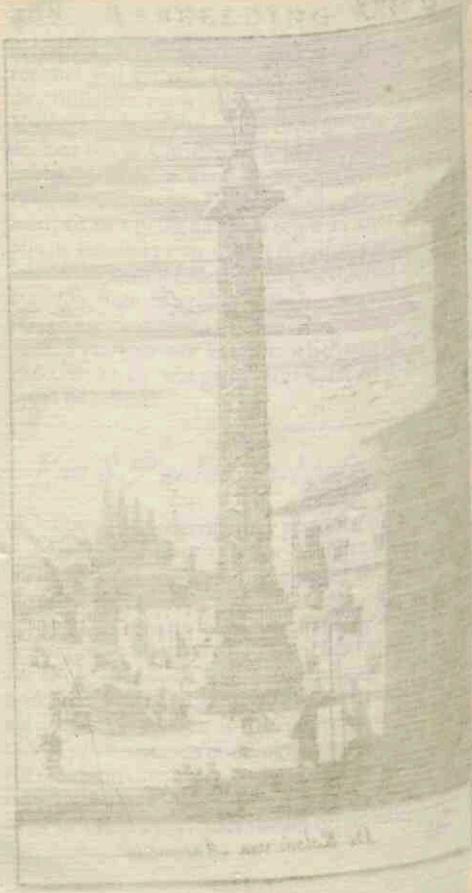

der drie hooge beloften, onder de gehoorsaemheit des Overstens: na twee jaren nam *Paulus de 3.* haer aen onder de bescherming des Apostelijken Stoels, voor vyf jaren, met den naem van Geregelde Klerken: eindelijk in't jaer 1550. stont *Julius de 3.* haer toe, vrye en opentlijke belijding te doen, met den naem van *S. Paulus Onthooft*; en met eenen maekte hy haer deelaehtig van de Voorrechten die de geregelde Lateraensche Kanoniken genieten: maer de voornaemste feestdach is op den 25. van January, over de Bekeering van den *H. Paulus*. Soo dat dese gelegentheit sich seer bequaem aenbood in 't jaer 1596. voor de kolom van *Antonin*, waer *Sixtus de 5.* een Beeld van den *H. Paulus* had opgericht; en sy haer kerk aen hem toewijdende, vercierden die met veel Overblijfselen van Santen. Hier maken de Sangers der Paulselijke kapel in de Vasten seer schoone t'samenklanken. En hier is de Versameling van *S. Yvo*, waer veel Kerk-voogden, en Voorspraken vergaderen, om de saken der arme van dese Stad te verhandelen en te verdedigen.

Op die plaets staet de kolom by de Oude teeren van *Antoninus* opgericht, en daer na van *Sixtus de 5.* aen *S. Pieter* toegewijd; en daer is de fontein, van seer suivere steen opgemaekt. Hier rontom zijn heerlijke Paleisen van de alderuitnemenste *Aldobrandini*, Bouw-konst van *Giacomo della Porta*, en voorts van *Maderna*; der Heeren *Veralli*, van *Giacomo della Porta* begonnen; der Graven *Spada*, en der Markgraven van *Bufalo*.

Van de H. Maria der Mededoogentheit. 14.

FErrante Ruis uit het Rijk van *Navarre*, Kappellaen in *S. Caterina der Lyndraeters*, by gelegentheit des Heiligen jaers, dat in *Romen* geviert wierd van 1550. voelde sich met andere bewogen om de arme Bedevaert-reisigers huisvesting te geven, en hy versamelde die in een klein huisken, daer nu de Heiligdoms plaets van dese kerk is: maer om dat hy sag, dat 'er tot dit selfde einde 't Geselschap der Drievuldigheit gemaekt was, begaf hy sijn geest tot een ander niet min Godtvruchtig werk; en dit was, om d'arme Onnoosele by een te nemen.

Tot de sorg over de selvige, wierd in 't jaer 1561. een Geselschap gemaekt; en *Pius de 4.* stemde dat toe; en sy stichteden dese kerk met het Gasthuis tot het selfde werk daer aen gevoegt. Sy kleeden haer in groene kappen, en hebben tot haer teeken het Beeld der Lieve Vrouw die haer dooden soon in haer schoot houd: dierhalven is de kerk aen de *H. Maria der Mededoogentheit* toegewijd. Over dese arme wierd een Venetiaensche Vrouw tot deernis bewogen *Vincenza Vinsa de Ricci* geseit, latende die erfgenamen van al hare goederen. De bysonderste Hoogtijt wort hier evenwel niet gevyert van de Lieve Vrouw: sy hebben twee andere haer eigen. Een van *S. Caterina* Maegt en Martelares, aen welke sy een kapel

kapel gemaekt hebben, om dat haer Kappellaen het eerste werk begonne had van de Bedevaertreisigers in sijn huis te nemen aen *S. Caterina der Lynaraeiers*: de andere is van de Onnooselе Santen.

Sy staet onder de bescherming van een Cardinael, en heeft haer Kerk-voogt, en andere weereldsche Opsienders.

Van de Santen Stephanus, en Julianus op de plaets des Steens. 15.

EEn anderen veel onder by-naem vind men aen dese kerk gegeven, en die is, in *Trullo*, dat in 't Grieks het welfsel van een gebouw beteekent. Hoedanigen gebouw daer geweest moet hebben blijkt uit de overblijfselen der vervallene oudheden die men daer siet, en was voor een Richtbank gehouden. Andere willen dat dit sy van een Paleis van *Antoninus Pius*.

Andere van een Tempel na sijn doot hem toegewijd. 't Welk beter over een koomt met het geen dat *Julius Kapitolinus* van hem schrijft. Nu wort dit de plaets des Steens genoemt, misschien om dat hier eenig edel personaedje van dien naem woonde, of wel van de Herberging der arme Priesteren, die hier in het oud gebouw gevoed wierden, met groote

Ko-

Kolomnen verciert, 't welk men gelooft het Raed-huis van Keiſer *Antoninus* geweeſt te zijn, hoewel *Marlianus* dat loochent.

Van d'eerſte ſtichting deſer kerk hebben wy niets, behalven dat dit een van de Procchien was aen de oude Klooſter-kerk van *S. Marcellus* onderworpen, gelijk daer geſeit is. Voorts was die ſorg van *Pius de 5.* aen de *H. Maria in Aquirio* vereenigt, en in 't jaer 1575. gaf *Gregorius de 13.* de kerk aen de Broederen van de Drievuldigheit der Verloſting, met hoop dat ſy daer een klooſter ſouden maken; doch daer geen bequame gelegentheit vindende, en een andere nemende onder den naem van *S. Franceſca*, gelijk geſien is, lieten ſy deſe in 't jaer 1614. aen 't Geſelſchap der Herbergiers.

Deſe hadden een Kapel in *S. Euſtachius*, die ſy in 't jaer 1555. toewijden aen *S. Julianus*, wiens feeſtdach ſy huiden hier vieren.

Van de Santen Mautus Biſſchop, Bartolomeus Apoſtel, en Alexander Martelaer van Theben. 16.

IN *Groot Britannien*, dat verdeelt is in *Engeland* en *Schotland*, van den grooten Oceaen omcingelt, bloeide ontrent het jaer onſes Heeren 561. een groot Dienaer Godts *Mautus* geſeit, of wel *Maconius*, en in 't gemeen verkeerdelijk

delijk *Mautus*. Dese kerk is aen hem toegewijd, en aen de Santen *Bartolomeus*, en *Alexander* van *Bergamo* genoemt. Hier is 't Geselschap der Bergamaschen; en dese kerk is niet seer groot, maer schoon en wel onderhouden: Sy hebben een Gasthuis, en houwelijken Dochteren uit. Men noemt dese plaets van *Mahutus*, of wel *Macutus*, om dat hier eenige gedachteniſſen zijn van den heiligen Biſschop met dien naem. Daer zijn ook noch eenige andere Overblijfselen van Santen. Sy dragen het Beeld van *S. Bartolomeus*, en van *S. Alexander* tot een teeken op bruinroode kappen. In 't kort dese kerk was in goede handen gegeven, soo om dat sy die uit de grond op vermaekt hebben, als om dat sy die met een goet getal Missen voorsien houden, en daer ter zijden noch een Gasthuis gestelt hebben voor de arme van haer volk.

Hier aen is de Roomsche School vervoegt onder de sorg der Paters Jesuiten met een schoon gebouw, waer sy tot leer-oeffeningen veel jongelieden voeden, die ten deele weereldsche en ten deele lange kleederen dragen, en worden *Convittori* en *Alunni*, Makkers en Voesterlingen genoemt; en dese laeste worden tot kosten van eenige Kerkelijke Capittelen onderhouden, en den Alderuitstekenſten Cardinael Plaets-houder heeft het opsicht daer over.

Het naeste Paleis van de Heeren *Crescentii*, is een Bouw-konst van *Giacomo della Porta*.

Op dese plaets staet een Zuil met Egyptische letteren.

In

In de Wijk achter de *H. Maria in Aquirio*, is de nieuwe gevel, daer de Gerechtigheit op ſtaet, van *Polidorus*.

Van de H. Maria in Aquirio. 17.

DE *H. Maria in Aquirio*, ſoo genoemt van de *Equiria* Steek en Ren-ſpelen, die daer te paerde ter eeren van *Mars* plachten gehouden te worden, anders *S. Eliſabeth* in de plaets *Capranica*, of wel de kerk der Weeſkens. Sy is een Procchie; en heeft veel Aflaten, van verſcheide Pauſen daer aen gegeven, inſonderheyt van *Paulus de* 3. tot voordeel van die voorſeide Weeſkens. Dit zijn arme kinderen, Weeſen, en meeſt Vader en Moederloos, die uit mededoogentheit, en edelmoedigheit des geweſen alderuitſtekenſten Cardinaels *Antonio Maria Salviati* van *Florencen* hier hebben haer wooning, beſtiering, en onderwijſing in ſoodanigen plaets, waer hy tot dit einde deſe Verſameling ſtichte en begiftigde, met ſijn ſeer groote koſten, en herſtelde noch de kerk, een gebouw van *Franceſco da Volterra*.

Ter zijden deſe plaets is de Verſameling van *Capranica*, waer veel jonge leer-jongeren onderhouden worden; en is ſoo bygenoemt van 't Geſlacht dat de ſelfde hier toe geſticht heeft, byſonder van de Cardinael *Domenico Capranica*; in de ſelfde heeft men een oude, en ſchoone met de pen geſchrevene Boekſchat. En de Heeren Opſienders des Geſelſchaps van *Salvator* in *S. Jan* te *Lateraen* hebben de ſorg hier over.

Van

't Pantheon, nu de H. Maria de Ronde.

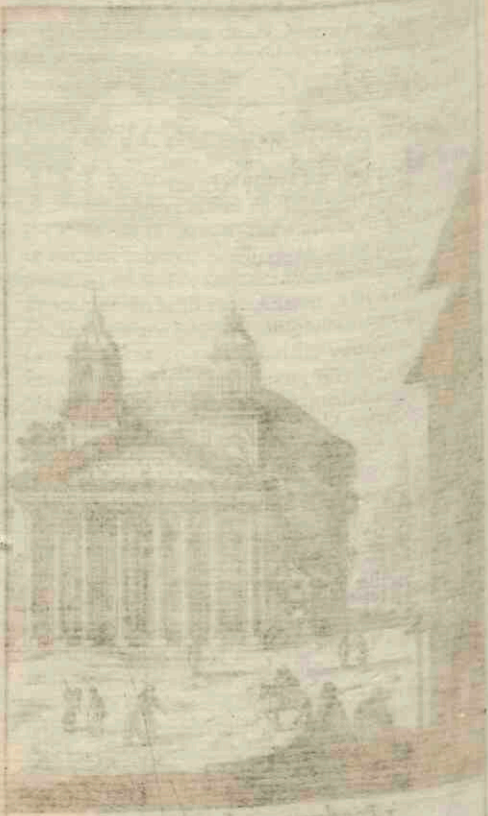

Van de H. Maria de Ronde. 18.

M. *Agrippa* Schoon-soon van *Cæsar Augustus* boude desen Tempel in 't veertiende jaer na *Christus* geboorte, en eigende dien aen al de Goden toe; bysonder aen *Jupijn den Wreker*; en aen *Cibele*, Moeder aller Goden; voorts aen *Mars*, en *Venus*; en daer om vervulde hy al de hollekens die men aen den geseiden Tempel siet, met veel Afgoden en Beelden; waer van daen de naem van *Pantheon*, dat is Tempel aller Goden gekomen is; sy wort gehouden voor de schoonste, en bequaemste van alle de andere; en na 't geen d'alder-vernuftigste Bouw-meesters aengemerkt hebben, soo gelooft men dat de voorste Wandel-plaets op verscheiden tijt na den Tempel gemaekt is geworden, siende de werken van d'een en d'ander verschillende. De heerlijkheit van dese Wandel-plaets is seer wonderbaer, voornamelijk in de hoedanigheit en grootte der kolomnen, die met de Roomsche palm gemeten, ses palmen en 29. minuten dik zijn. De metale poort van *Pius de* 4. herstelt, is twintig palmen en twee minuten breed: de wijdte van heel den Tempel tusschen muur en muur is 194. palmen; en haer hoogte, dat is, van de grond tot aen de rand van de openheit boven, is van noch soo veel. Dit seer groot gebouw schept sijn licht alleen van boven, welk gat 36. palmen en half wijd is; de dikte des muurs rontom den Tempel is van 31. palmen.

Daer

Daer na wierd sy vermaekt door *Septimius Severus*, en *M. Aurelius Antoninus* Keiseren, om in het jaer 113. door den blixem geschonden te zijn.

Maer in 't jaer 607. verkreeg Paus *Bonifacius* desen Tempel van Keiser *Phocas*, en wijde dien in tot den waren godtsdienst, ter eeren van sijn alderheiligste Moeder, en van al de heilige martelaren. Hy nam noch van veel begraef-plaetsen binnen *Romen* acht-en-twintig karren met lichamen van heilige martelaren, en stelde die in dese kerk, en daerom wierd sy de *H. Maria* by de martelaren genoemt.

Maer Paus *Gregorius de* 4. gaf naderhand order ontrent het jaer 830. dat door heel de kerk de feestdach van Alderheiligen gehouden sou worden: waer uit volgt dat desen Tempel niet alleen aen d'alderheiligste Maget was toegewijd, welkers Beeld van *S. Lucas* geschildert hier geeert wort, en aen de heilige martelaren, maer ook aen al de Santen. Dit is een Kerk van Kanoniken.

Onder 't Pausdom van *Eugenius de* 4. dreigde die door oudheit en aerdbevingen te vallen ontrent haer welffel; maer sy wierd van hem herstelt, en aen sommige plaetsen met loot bedekt: insgelijks hebben de volgende Pausen die mede noch vermaekt.

Daer zijn twee Geselschappen. Een dat van de Deugtsame geseit wierd, niemand daer in komende als alleen lieden, die eenige konsten des vernufts zijn oeffenende, gelijk Schilders, Bouw-

mee-

meesters, Borduur-werkkers, en diergelijke; en wierd ook van *Terra Santa* geseit na haer eerssten Stichter, Kanonik van dese kerk, die noch *Desiderius* hiet. Dese weder in *Romen* gekeert in 't jaer 1543. van 't besoeken der plaetsen des Heiligen Lands, terwijl hy meermaels van die godtsdienstigheit met sijn vrienden praete, besloten sy dit Geselschap te maken. Dierhalven hebben sy boven de Gebede-plaets om haer getyen te singen in de kerk een bysondere kapel aen *S. Joseph* toegewijd, wiens feestdach sy statelijk vyeren, en houwelijken Dochteren uit.

't Ander Geselschap wierd naderhand gemaekt in 't jaer 1578. om 't alderheiligste Sacrament te geleiden, als het na de kranke der Procchie gedragen wort, en om dat waerdiglijk te onderhouden, op den Autaer daer 't bewaert is. Yder eerste Sondach der maent doen sy daer een ommegank mede door de kerk; en een statiger daer buiten op Woonsdach tusschen *d'Octave* van haer Hoogtijt, op welken dach sy een op den hals gevangenen verlossen.

Hier ligt onder andere begraven *Perin del Vaga*, en *Gio. da Udine*, die eerst gevonden heeft vremde versierselen te schilderen; *Taddeo Zuccaro*, de wonderlijke *Raffael Santio da Urbino*, wiens Graf-dicht is van den Heer *della Casa*, en dese twee veersen van *Bembo*.

Ille hic est Raphael, timuit, quo sospite vinci
Rerum magna Parens, & moriente Mori.

Dat

Dat is:

Hier ligt dien Raphael, van wien Natuur kon vreesen,
In 't leven overpraelt, en doot met hem te weesen.

d'Oppergevel der Wandel-plaets is van *Urbanus de* 8. vermaekt geworden, en hy heeft daer twee toorens aen doen bouwen. Waer onder de geseide Wandel-plaets dese twee Opschriften van zijn.

Pantheon ædificium toto terrarum Orbe celeberrimum ab Agrippa Augusti genero impiè Ioui, cæterisque mendacibus Dijs, a Bonifacio IV. Pontifice Deiparæ, & Sanctis Christi Martyribus piè dicatum. Urbanus VIII. Pont. Max. binis ad campani æris usum turribus exornauit, & noua contignatione muniuit. An. Dom. MDCXXXII. Pontif. IX.

Dat is:

Het Pantheon door heel de weereld seer beroemt, van Agrippa, Augustus Schoonsoon, goddeloosselijk aen Jupijn en andere Leugen-goden, van Paus Bonifacius aen de Maget Maria, en de Heilige Martelaren Christi godvruchtelijk toegeeigent, heeft Paus Urbanus de 8. met twee toornen tot het gebruik der klokken verciert, en met nieuw balkwerk versterkt. In 't jaer des Heeren 1632. het 9. sijns Pausdoms.

En 't ander seit:

Urbanus VIII. Pont. Max. vetustas ahenei lacunaris

cunaris reliquias in Vaticanæ columnas, & bellicæ tormenta conflauit, ut decora inutilia, & ipsi prope famæ ignota, fierent in Vaticano Templo Apostolici Sepulchri ornamenta, in Hadriana Arce instrumenta publicæ securitatis.

An. Dom. MDCXXXII. Pontif. IX.

Dat is:

Paus Urbanus 8. *heeft de oude overblijffelen des metalen welffels, in Vatikaensche kolommen en Oorlogs stukken doen veranderen, op dat de onnutte, en aen de faem schier onbekende versierselen, in den Vatikaenschen Tempel het Apostelijk Graf souden oppronken, en in't Adriaens gebouw tot hulp-middelen van de gemeene rust souden dienen. In 't jaer des Heeren* 1632. *het* 9. *sijns Pausdoms.*

In dese plaets der Ronde is een schoonen Fontein van *Gregorius de* 13. gesticht, met een schoon vat van Porphyr, 't welk aen de oude Romeinen diende om in de Stoven of Baden haer te wasschen; en *Gulielmo Choul*, in sijn Gesprek van de oude Baden, schrijft soodanig een ook in de kerk van S. *Denis* in *Vrankrijk* te wesen: en door al het goet dat daer verkocht wort, is het hier gelijk altijt Markt.

Het Palcis aen de slinker hand der Heeren *Crescentii*, Romeinen, is een gebouw van *Sebregundi*, van wien noch is de Bouw-konst der Lieve Vrouw des Geweens.

Van H. Maria Magdalena. 19.

DEse alderheiligste Jonkvrouw soo beroemt zijnde, en door d'Evangelisten, en door de mond selfs onses Sailgmakers, soo is 't wel wonder dat men geen ouder kerk als dese binnen *Romen* aen haer toegewijd vind; van haer stichting kan men anders niet verstaen, als dat sy voormaels aen 't Geselschap der *Confalonen* vereenigt was, en nu is sy vry aen de eerwaerde Paters Dienaren der Sieken.

De Religie van dese Paters, geregelde Geestelijke, Dienaers der Sieken, had haer oirsprunk van Pater *Camillo de Lellis* van *Bocchianico* een placts in de Landstreek van *Abruzzo* in 't Rijk van *Napels*; die eerst een Krijgs-man en van Weereldsche staet geweest hebbende, naderhand tot Godt bekeert, by gelegentheit van een wonde die hy in sijn rechter been kreeg, sich begaf tot de kranke te dienen in 't Gast-huis van *S. Jacob* der ongeneselijke binnen *Romen*, waer hy door sijn groote barmhertigheit meester van 't Huis gemaekt zijnde, en siende 't groot verlangen, dat de voorseide kranke uitstonden van wegen de Priesteren, en andere loon-soekende dienaren, wierd hem van Godt ingegeven, een Versamelling van godtvruchtige en medelydige persoonen te maken, om het voorseide gebrek te vervullen, daer aen begin gegeven hebbende op 't laeste jaer van *Gregorius de* 13. Voorts de groote nuttigheit van dit voornemen bekent wordende, wierd in 't

in 't jaer 1586. met een Apostelijken brief dat bevestigt van *Sixtus de 5.* die naderhand om haer van andere geregelde Geestelijkheit te onderscheiden, selfs op 't versoek van Pater *Camillo*, haer vryheit gaf een kruis van swart laken op haer kleeding te dragen.

Daer na wierd die voorseide Versameling in 't jaer 1591. van *Gregorius de 4.* tot een Religie opgericht, en eindelijk van *Clemens de 8.* van nieuws bevestigt.

Dese Paters hebben een bysondere instellling, en doen daer van de vierde gewonelijke belofte, van niet alleen de sieken in de Gasthuisen te dienen, maer noch in bysondere huisen de kranke in haer uitterste tot wel te sterven te helpen, ook in tijden van Pest; en dierhalven worden sy noch in veel Steden Paters van wel te sterven genoemt.

Sy begeven haer ook in dese kerk om de gesonde te helpen, door middel van de Sacramenten die sy haer toedienen; waer om seer bequamelijk hier een godtsdienstig Geselschap hervat wierd onder den naem van de Geboorte onses Heeren: haer instelling is om de zielen der stervende aen Godt te bevelen. Dit heilig werk had sijn begin in de kerk van *S. Augustin*, en sy vergaderden in een kapel van de Geboorte; maer in de verdrag-stukken verscheide mocielijkheden gevonden zijnde, wierden sy hier by-geleit, in 't selfde jaer dat dit Geselschap sijn begin nam, 't welk was in 't jaer 1616. wanneer *Paulus de 5.* dat ook noch toestemde.

Boven de bysondere gebeden, die van dese

Broeders en Susters alle dagen gedaen worden voor de gene die in eenig deel des weerelds op haer uiterste liggen, wort alle derde Sondach des maents het alderheiligste Sacrament drie uuren lang buiten gestelt, ter gedachtenis en eerbieding van die welke onse Saligmaker aen 't Kruis hing, als hy voor ons gestorven is: en hier komen die van 't Geselschap voor yder een te bidden die op sijn sterven mogt liggen.

Van S. Salvator der Dekkers. 20.

OM dat hier de dekssel-makers woonden, heeft de kerk desen by-naem gekregen, en men noemt die noch der Mededoogentheit, om dat haren eersten naem soo was: en daer na in 't jaer 1196. wierd hier dese kerk gebouwt, met de sorg der zielen, aen *S. Salvator* toegeeigent; en *Celestinus de* 3. quam hier met twee Bischoppen om 't Hoog Autaer in te wyen.

Hier wierd in 't jaer 1616. een Geselschap gestieht, door middel van *D. Vittorio Accorense*, Maronyt, onder den naem van de Heilige Apostelen *Petrus* en *Paulus*, hebbende tot oogwit malkander in den geest te bevorderen, door middel van geestelijke t'samen-spraken: sy tuchtigen haer selven alle Woonsdagen avonds, en nuttigen de Heilige *Communie* alle maenden.

Het Paleis hier ontrent, waer d'alderuit-steken-

ste

ste *Roma* woont, is een beſtek van *Antonio da S. Gallo.*

Van 't H. Kruis op den Berg Citorius. 21.

HEt Heilig Kruis op den Berg *Citorius*, is een plaets van Nonnen van de Orden van *S. Franciſcus* Nakomende. Hy wort den Berg *Citorius* genoemt, om dat het Roomſche volk hier geciteert en ontboden wierd, om de Magiſtraten te verkieſen in een plaets daer ontrent, welke ſy *Septa*, als omtuint noemden; en men gelooft dat deſen Berg gemaekt is door de uitgeworpene aerde om de kolom van *Antonin* te ſtellen.

Wat de eerſte ſtichting van deſe kerk belangt, wy hebben, dat in 't jaer 1300. eenige godtvruchtige Vrouwen, en *S. Franciſcus* ſeer toegedaen, ſich hier in een huis vereenigden, onder de Nakoming des derde Ordens; en in 't kort wies dat getal ſoo ſeer aen, dat ſy van nooden hadden een ander huis daer ontrent te nemen, het een toeeigenende aen het Kruis, en 't ander aen de Ontfankenis der Lieve Vrouw, van welke *Pius de* 5. naderhand een byſonder Klooſter maekte, haer verbindende tot de gewonelijke belijding, en vermaekte de kerk onder den eerſten naem des heiligen Kruis, daer ſy een ſtuk van hebben, en veel andere Overblijfſelen door de

sorgvuldigheit van een Nonne in 't overval van *Romen* des jaers 1507. bewaert. Sy houden noch de feestdach der Ontsankenis van d'alderheiligste Maget, om dat de helft van dese heilige plaets daer aen toegewijd is. En hier ontrent segt men de kolom te zijn, waer de namen aen geslagen wierden van de Wykken tot de verkiesing van nieuwe Magistraten gedachvaert.

Vier-

Vierde Dach-reis.

DE WYK DES MARSISCHEN VELDS.

DE Koningen van *Romen* hadden veel velden onder de muuren, boven die welke wijder af-gelegen waren. Onder de selfde was een dit geseide Marsische Veld, genoegsaem groot, en komende tot aen *Ponto Molle*: maer van Koningen Dwyngelanden wordende, zijn sy verdreven, en haer Velden onder 't Volk verdeelt geworden, aen soodanige die geene besaten: sy hadden dierhalven dit deel naest aen den *Tyber*, 't welk om aen

Mars toegeeigent te weſen, het *Tyberinſche en Marſiſche Veld* genoemt wierd, waer in de Roomſche jeucht haer met verſcheiden oorloogs ſpelen quamen oeffenen: voorts aen de ander zijde nu onder den naem der Drieuldigheit, veel hoven zijnde, was die de Heuvel der Hoven geheeten.

Nu heeft onder de huidens-daegſche Wykken deſe des *Maſiſchen Velds*, van de oude aen de Son en aen de Maen toegeeigent, hierom miſſchien tot haer wapen een waſſende Maen in een Blaeuw Veld.

In deſe Wyk zijn ſeer ſchoone Paleiſen van de alderuitſtekenſte *Peretti*, *Gaetani*, en *Borgeſi*: de Wijngaerden van Paus *Julius*, der *Medicis*, en der ſelfde *Borgeſi*; als ook de fontein der Drieuldigheit.

Van S. Biagius op den Berg Citorius. 1.

VAn deſe kerk hebben wy anders niet, dan dat ſy aen de naeſte van *S. Ambroſius* vereenigt zijnde met de ſorg der zielen, met den ſelfden laſt gegeven wierd aen de Paters van *Somaſca*, een plaets in de Landſtreken van *Milanen* en *Bergamo*; waer in 't jaer 1528. een Venetiaens Edelman, *Girolamo Marini* geſeit, ſiende, dat veel lieden door den dieren tijt ſtierven, tot mededoogen bewogen, ſich vernoegende met wa-

tot

ter en broot, het koorn hielp snijden, om de arme daer door te hulp te komen. Naderhand als hy veel plaetsen gesticht had, om weesen te onderhouden, keerde hy weder na *Somasca*, en eindigt de daer heiliglijk sijn dagen.

Dit heilig werk had sijn begin onder den naem van een Gasthuis; en *Paulus de* 3. bevestigde dat in 't jaer 1540. en de bestiering des selfs wierd aen Priesteren gegeven, die daer ook konden den Godtsdienst oeffenen, op de Roomsche manier; en *Pius de* 4. maekte die vry van de Gewonelijke, en gaf haer verlof om nieuwe instellingen te maken tot het gebruik van 't gemeen leven; en eindelijk stont *Pius de* 5. haer toe, de drie gewonelijke Beloften te doen onder den regel van *S. Augustin*, met den naem van geregelde Geestelijke van *Somasca*, of wel van *S. Majolus* die haer meer eigen is, na een kerk van dese Sant, die *S. Karel* Cardinael *Borromeus* haer gaf; en sy hebben die 't Hooft, en Moeder van al haer andere plaetsen gemaekt.

Soo dese Paters binnen *Romen* de sorg niet hebben over de Weesen gelijk in andere Steden, dat was misschen, om dat andere dit werk daer te voren begonnen hadden, gelijk aen de *H. Maria in Aquirio* geseit is. Naderhand gaf *Clemens de* 8. haer in 't jaer 1593. die de Clementinsche Versameling, na dese Paus soo genoemt. In welke Versameling veel edele Jongelingen opgevoed, en in de letteren en goede zeden onderweesen worden: en men vyert daer met groote statigheit de feestdach des Hemelvaerts van onse Lieve Vrouw.

Het naeſte Paleis van *S. Severina*, is een Bouw-konſt van *Martino Lunghi* den Ouden.

Van de H. Maria in 't Marſtſche Veld. 2.

DOor de vervolging van *Leo Iſaurus* in *Conſtantinopelen* tegen den Beelden-dienſt begonnen, wierden veel Geeſtelijke gedrongen de Kloofters van Griekenland te verlaten, en quamen om die in deſe deelen te verkrijgen, onder welke twee Kloofters van Nonnen waren onder den regel van *S. Baſilius*, die van daer vluchtende d'Overblijffelen en Beelden met haer bragten, welke noch in haer Kerken bewaert worden. Een van die namen haer haven in *Napels*, waer ſy een kerk maekten, ter eeren van *S. Gregorius*, Biſſchop van groot *Armenien*, wiens hooft ſy benevens andere Overblijffelen met haer gebragt hadden: daer na in de plaets van deſe, andere Maegden van *Napels* volgende, veranderden ſy den Regel van *S. Baſilius*, in dien van *S. Benedictus*. De Nonnen van 't ander Kloofter quamen in *Campanien* aen, nu 't Land des arbeids genoemt, en van daer quamen ſy na *Romen*.

Deſe bragten het Lichaem van *S. Gregorius Naſianſenus* op de ruggen van Kemelen, en eenige beelden des Alderheiligſte Magets, en in 't hier voorby trekken daer een klein kerkje des Alderheiligſte Magets was, konden de Kemelen niet

niet een ſtap meer voort ſetten, gelijk door lange, en vervolgende overgeving van deſe Nonnen verhaelt wort. Daer na bouwden ſy in 't jaer 750. by de ſelfde kerk der Lieve Vrouw een andere, en het Lichaem van den voorſeiden *Gregorius* daer in brengende had die van hem haren naem, en Paus *Leo de* 4. vereerde die met veel geſchenken.

Voorts in 't jaer 1580. vond Paus *Gregorius de* 13. goet, ſoo door de genegentheit en yver tot *S. Gregorius Naſianſenus*, als om dat ſijn Heilig Lichaem in een klein kerkje binnen dit Klooſter verborgen ſtont, dat hy behoorde tot meerder licht te komen, om van een yder geeert te worden; en na in de kerk van *S. Pieter* een ſeer treffelijke Kapel gebouwt te hebben, bragt hy dat daer over met groote ſtatigheit en pracht, latende in die plaets een van ſijn armen.

Nu is een goet deel van dit Klooſter vernieuwt, met een ſchoone Voorgevel van die ſelfde eerwaerde Moeders.

Van S. Nicolaes der Perfecte. 3.

DEſe kerk is ſeer oud, door dien ſy gegeven was van *S. Sacharias* Paus, aen de Nonnen der voorgaende kerk, als ſy in 't jaer 730. uit *Griekenland* quamen, gelijk wy aen de ſelfde geſien hebben. Daer na in 't jaer 1568. gaf *Pius*

de 5. die met de sorg der zielen aen de Paters van *S. Sabina*, om dat sy daer, in niet seer goede lucht zijnde, hier souden konnen genesen by gelegentheit van siekte. Waerom sy der *Perfecte* gesein wort, weet men niet, misschien van eenig Geslacht van desen by-naem hier ontrent.

Hier by is het Paleis der Groot-Hertogen van *Toskanen* in 't Marsische Veld: het inschrift binnen het voorhof is een werk van *Palladio*.

Van S. Cecilia. 3.

TWee andere niet min oude kerken als dese, waren te recht aen d'alderedelste Maget, en Martelares *S. Cecilia* toegeeigent, sy alle drie die plaetsen geheiligt hebbende met seer waerdige daden van haer persoon, gelijk wy hier sien sullen, en in 't Overtytersch gesien hebben, dewijl d'andere op den Berg *Gordiaen*, niet meer in wesen is.

Dese gedachtenis van soo waerdigen plaets rocht schier vergeten door d'overvloedigheit, daer *Romen* van diergelijke schatten mede verrijkt is, had 'er by geval niet een steen gevonden geworden, die sekere aenwijsing van dese plaets gaf, van 't Gesellschap der Matras Beddemakers, aen welke dese kerk had toegestaen geweest; dit geschiede in 't jaer 1575. en om dat sy *S. Biagius* tot haer voorspraek hebben, was den oudem naem die dese kerk van *S. Cecilia* had in desen verandert, hoe-

wel

wel sy van haer ook eenige gedachtenis onderhielden. Nochtans begon haer Geselschap niet eerst in dit jaer; maer in 't jaer 1521. met het dragen van witte kappen, voerende tot haer teeken het Beeld van *S. Biagius*.

De Cardinael *Sfondrato* Neef van *Gregorius de* 14. had groote vreugde, als hy dit verstont, 't welk op de voorseide steen geleesen wierd; om dat hy seer yverig tot *S. Cecilia* zijnde, op dat de selfde wel mocht bedient worden, daer eenige Paters van *S. Dominicus* komen deed, haer soo langh hy leven sou, versekerende van 't geen sy noodig souden hebben om haer te onderhouden; en dit met goet vernoegen van 't voorseide Geselschap geschiedende, konnen sy mede, gelijk andere Geselschappen, haer Godtsdienſten en andere werkken van Barmhertigheit oeffenen.

Van S. Laurens in Lucina. 5.

DAer zijn twee redenen waer door aen dese kerk de by-naem van *Lucina* gegeven wort. d'Eerste is, om dat hier een Tempel was aen *Diane* toegeeigent, ook *Lucina* genoemt. d'Andere een beter reden om dese kerk *in Lucina* te noemen, is, om dat een rijke en edele Roomsche Jonkvrouw, *Lucina* geheeten, de selfde stichte.

Daer na in 't jaer 1606. *Paulus de* 5. om behoorlijke hulp des Geestes aen dese Prochie

te geven (welke sonder twijffel de grootste van al de andere is die binnen de Stad van *Romen* zijn, ten aensien van 't getal der zielen) nam de Kanoniken en Begunstigde van dese kerk daer uit, en den naem van Begeselschapte te niet gedaen hebbende, gaf die aen de geestelijke Geregelde Paters de Minnebroederen, op dat sy van haer geduurig bedient mogt worden, en dat sy de sorg over de Procchie souden hebben, die met seer groote neerstigheit en liefde hen daer in oeffenen, en niet met weereldsche Priesteren: sy onderhouden de kerk seer reinelijk, met geduurige Sermoenen, biegten, en bedieningen der alderheiligste Sacramenten; en tot verciering van de kerk, en gemak van de godtsdienſten, hebben sy 't Hoog Autaer verplaetst, op dat sy bequamelijk daer het koor mogten houden; sy maekten de vloer gelijk met de wandel-plaets, en hebben veel honderden kroonen in silvere vaten daer aen te kost gehangen; de Autaren, heel de kerk, den Orgel, en ander vercierselen toegestelt; en alle Sondachavond worden in die kerk met seer schoone maetsang de Litanien, en andere eeren der Lieve Vrouw gesongen; eerst by een van die Paters een Sermoen gedaen wordende tot lof van de alderheiligste Maget. Dese Religie wierd toegestemt van *Sixtus de* 5. in 't jaer 1588. op 't aenhouden van *P. Agostino Adorno*, een edel Genueesch, haer Overhooft; en van de selfde Paus wierd haer de naem gegeven van *Clerici Minori*, by ons Minnebroeders; daer na in 't jaer 1591. maekte *Gregorius de* 14. haer deelachtig van de voorrechten

ten van alle de andere Religien, en byſonder van de Paters *Theatinen*. De inſtelling van deſe Geeſtelijke is van d'andere onderſcheiden, inſonderheit in aendachtig te weſen tot het geduurig bidden des gemoeds, en de lichamelijke boeten, by beurten onder hen den dach verwiſſelende; noch daerom laten ſy niet na, acht te ſlaen op de ſaligheit der zielen, met de gewonelijke oeffeningen van andere Religien, en van 't onderſoeken der wetenſchappen.

Deſe kerk heeft onder haer vyf andere Procchien, die verbonden zijn het alderheiligſte Sacrament des Doops in deſe kerk t'ontfangen, en zijn de volgende; *S. Nicolaes in 't Marſiſche Veld, S. Yvo aen de Sog, S. Lucia der Verwery, de Lieve Vrouw des Beers, en S. Biagius op den Berg Citorius.*

Sixtus de 3. eigende die toe aen *S. Laurens* Martelaer, en naderhand is ſy van verſcheide Paufen vermaekt geworden. In 't Heilig jaer 1650. wierd ſy ſonderling verbetert door de ſelfde Paters met daer een heerlijk verwelffel te maken, door goede ſchilderien verciert; en rontom de kerk deden ſy in verſcheide pleiſterwerk met gout verciert de beelteniſſen vertoonen van de Santen en Santinnen, welkers lichamen ſy in die heilige plaets bewaren, en openden daer vier kooren voor de Maet-ſangen, en voegden daer ſeer ſchoone ſit-plaetſen by uit ſuivere ſteen, en alles met goede orden, en een ſchoon beſtek, ſoo dat ſy daer door die een der ſchoonſte kerken van *Romen* gemaekt hebben.

Hes

Het is daer Hoogtijt op Vrydach na de derde Sondach in de Vasten; en alle eerste Sondach des maents setten sy 't alderheiligste Sacrament voor met schoone toestelling, en goede Maet-sang; en men doet daer Sermoenen, en andere geestelijke oeffeningen. Sy hebben de Lichamen der Santen *Severin*, *Pontiaen*, *Eusebius*, *Vincent*, *Pelgrim*, en *Gordiaen* Martelaren; twee pullen met smeer en bloed van *S. Laurens*, een vat vol van sijn verbrant vlees, en een stuk van de rooster daer hy op gebraden wierd.

Het seer heerlijk Paleis hier ontrent wierd van een Engels Cardinael gemaekt, ontrent het jaer onses Heeren 1300. boven het puin des Paleis dat sy toen van *Domitiaen* noemden naderhand vermeerdert, en vervolgens vermaekt van de Cardinalen *Morinense*, *Calandrino*, *Cibo*, *Ulisbonense*, en van *Fatio* van *S. Sabina*, en ten laesten noch uitgebreid van de Vorst *Peretti*.

Van 't alderheiligste Sacrament door de Procchie van S. Laurens in Lucina. 9.

IN de voorseide kerk van *S. Laurens* wierd op 't jaer 1578. een Geselschap gemaekt van 't alderheiligste Sacrament, op dat het selfde gelijk in andere Procchien met behoorlijke eerbiedigheit sou de sieken gedragen sou worden. Maer om dat soodanige Geselschappen niet bestendig konnen blij-

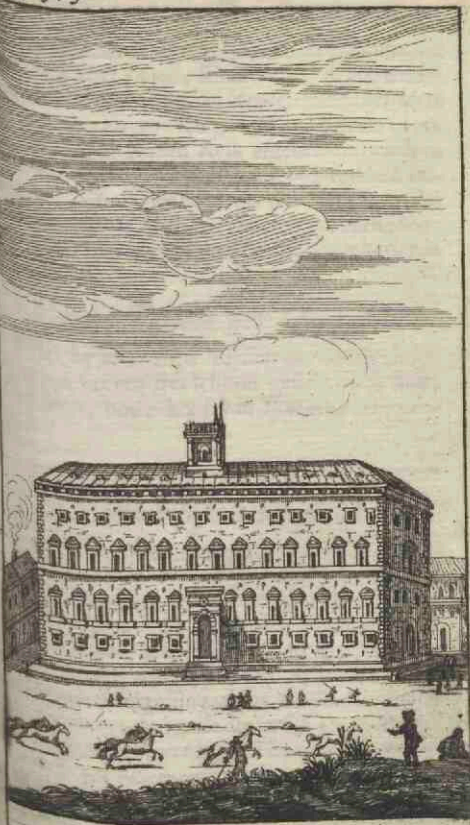

't Paleis Der Caetani.

blijven sonder eenige geestelijke oeffeningen tot welstant harer zielen, stichteden sy dese Gebedeplaets in 't jaer 1615. Sy kleeden haer met witte kappen met een rooden gordel, en binnen in een schild dragen sy een Kelk afgebeeld. Behalven haer hoog-statigen ommegank op Dijnsdach tusschen *d'Octave* des Feestrijts van 't Lichaem des Heeren, doen sy noch een anderen alle eerste Sondagen der maenden binnen de voorseide kerk van *S. Laurens*.

Van 't Paleis der Gaetani.

Hier by heeft men 't Paleis der doorluchtige *Gaetani* van een seer schoon gesicht op de straet des Loops; bouw-konst van *Vincenzo Ammannati*.

Van S. Ambrosius aen de Straet des Loops. 7.

Hier langs liep de *Flaminische Weg*, soo genoemt na de Borgemeester *Flaminius*, die van 't *Kapitool* af de selfde bestrate met harde kesel-steenen tot aen de Stad van *Ariminum*. Van *Ariminum* maekte sijn makker *Emilius* die voorts tot *Bolonien*, en noemde die na sijn naem *Emilische*. Dese andere twee maekte hy ook van *Ariminum*, een tot *Placencen*, d'andere tot *Aquileien*.

Maer na 't jaer 1465. als *Paulus de 2.* sijn Paleis by *S. Marcus* bouwde, had dit weinige

aen

dat binnen *Romen* van de Flaminiſche weg overig was, den naem *des Loops*, om dat deſe Paus den loop van de *H. Maria des Volks* tot aen ſijn Paleis in-voerde.

Door de Loop moeten wy verſtaen, de plaets waer de menſchen, paerden, en buffelen om het beſt loopen, en aen de winnaers prijſen voorgeſtelt zijn ter ſomme van 500. kroonen, welke verkregen worden op de koſten der Ioden die binnen *Romen* wonen.

Deſe Loop geſchiede eenmael aen de Potſcherberg, en ander mael van 't Paleis der *Farneſi* over de Brug tot aen de plaets van *S. Pieter*.

Wat de tegenwoordige kerk belangt, ſy was met de laſt van de Procchie aen *S. Nicolaes* toegewijd; en in ſlechten ſtant zijnde, wierd de ſorg der zielen aen die van *S. Laurens in Lucina* vereenigt, en de kerk in 't jaer 1471. van *Sixtus de 4.* gegeven aen de volkeren van *Lombardien*, die de ſelfde uit de grond op vernieuwende aen *S. Ambroſius* toeeigenden; en daer ter zijden bouwden ſy het Gaſthuis voor de ſieken van haer volk, en voor de Bede-vaert-reiſigers, die daer drie dagen gehuisveſt worden. Sy kleeden haer in blaeuwe kappen, en tot haer teeken dragen ſy op haer borſt het Beeld van *S. Ambroſius*, wiens feeſtdach ſy op den 7. December vyeren, op welken dach ſy een op den hals gevangenen verloſſen, en plegen Dochteren uit te houwelijken: ſy houden noch de feeſtdach van *S. Karel* op den 4. November; maer na dat die *S. Karel* onder de Heiligen wierd opgeſchreven, voegden ſy by haer blaeuwe kap

een

een rooden lap, en by 't Beeld van *S. Ambroſius*, dat ſy op haer borſt dragen, ſtelden ſy mede dat van *S. Karel*. 't Hoog Autaer heeft ſijn verdeeling en ſchilderien van *Taddeo Zuccaro*.

Van S. Karel. 8.

VAn die dagen, dat de Roomſche kerk begonnen heeft door de Paus de Heiligen met byſondere Kerk-plichten in haer Orden te ſtellen, heeft men miſſchien geen hooger ſtatigheit en toejuichen geſien, als op dien van *S. Karel Borromeus*, 't welk geſchiede in 't jaer 1610. op den dach van Alderheiligen, vyf-en-twintig jaren na ſijn doot.

De zucht van heel de Chriſtenheit, die men by ſoodanigen gelegentheit ſiet, wierd niet alleen betoont in boven-gewonelijke toeſtelling, in de kerk van *S. Pieter* op den *Vatikaen*; maer door een gemeene genegentheit, in de gemoederen van yeder ontdekt; al haer gedachten ſiende op een, die ſchoon hy in weelden opgetogen was, en in de grootſte hoogheden van 't Roomſche Hof, Neef geweeſt zijnde van *Pius de* 4. aen wien hy de ſwaerſte ſaken van de Heilige kerk vertrouwde, niet te min hy van ſijn eerſte jaren altijt ſeer eerbaer van lichaem en ſeer ootmoedig van geeſt geweeſt had. Hier van is 't, dat niet lang na ſijn Heiliging binnen *Romen* twee groote kerken onder ſijn naem begonnen wierden, een by de Pa-

teel-

teel-verkoopers, en dese hier, waer tot het gebouw een groot getal huisen afgebroken wierden.

In 't jaer dan van 1612. op den 29. Januarij als hier de eerste steen wierd gelegt, veel Cardinalen hen daer tegenwoordig vindende, begonnen men binnen *Romen* begeerig te zijn na eenige Overblijfselen des heiligen lichaems van *S. Karel*, die dese groote kerk mogten heiligen; en na groote moeielijkheit kregen sy sijn godtvruchtig hert; en in 't jaer 1614. op den dach der Alderheiligste Drievuldigheit wierdt dat met een seer statigen ommegank in dese kerk gebragt, op verscheide plaetsen Eerbogen, en Autaren prachtig verciert opgericht zijnde. Nu is 't gebouw tot goeden stant gebragt, door een seer schoone bouwkonst, gestelt, en begonnen van *Honorio Lunghi*, opgetrokken, overwelft, en verciert van *Martino* sijn Soon.

Om te gaen na de Drievuldigheit der Bergen koomt men eerst op de plaets, in 't midden is daer een Fontein onder de gedaente van een Vat, het welk midden in 't water swemt, en daer van onder (een werk van Paus *Urbanus de* 8.) spiegelen van water verspreid: 't is een aerdig bestek van den Ridder *Bernino*.

Van

1. Allerheiligste Dreyeinigkeit Der Burgen.

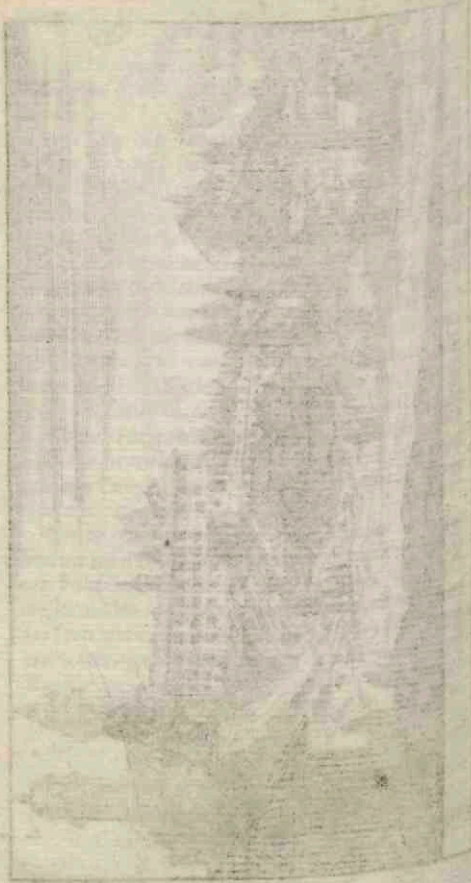

Van d' Alderheiligſte Drievuldigheit der Bergen. 9.

DE Alderheiligſte Drievuldigheit der Bergen ſtaet op den Berg *Pincius*, met het Klooſter der Franſſe Minnebroeders van *S. Franciſcus* van *Paula*, die ſoodanigen Orden ſtichte in 't jaer 1450. Deſe kerk wierd gebouwt door den Alder-Chriſtelijkſten Konink van *Vrankrijk Karel de* 8. die op 't aenhouden van de voornoemde Sant, toenmaels in *Vrankrijk* zijnde, deſe plaets door *Daniel Barbarus* koopen deed in het jaer 1494. En tot gedachtenis van ſoodanigen weldaed, wierd door ſonderling voorrecht des voorſchreven Sants aen de Alder-Chriſtelijkſte Koningen toegeſtaen, dat dit Klooſter bewoont en beheerſcht ſou worden van Broeders uit *Vrankrijk* geboren.

En in 't jaer 1595. op den 9. Julij wierd die ingewijd. *Sixtus de* 5. ſtelde de ſelvige onder de benamingen der Cardinalen, en beval in 't jaer 1585. dat heel de Kerk dobbelen dienſt voor deſen Sant ſou doen. En om dat de Franſſe Kroon deſe heilige plaets, gelijk geſeit is, gemaekt heeft, wort ſy van de Broederen van dat Volk met uitnemende godtvruchtigheit onderhouden; en de Broederen Italianen van deſe Orden zijn in *S. Andries der Thuinen*. Sy is naderhand verciert door de Cardinael van *Maſſon*, en van de Cardinael van *Loteringen*, en van andere.

andere Franſſe Baroenen ; en opgepronkt met ſchoone Kapellen, en ſchilderien van verſcheide ſeer beroemde Meeſters, als *Daniel da Volterra*, *Zuccari* en andere; en in 't byſonder is daer de ſchoone Kapel der Heeren *Borgeſi*; en ſy wort veel beſocht. In de Heligdoms-plaets bewaren ſy veel Overblijſſelen van Santen. De voor-ſluiting des Kloofters is rontom beſchildert met Wonder-werkken van die Sant, welk ſeer tot Godtvruchtigheit opwekken; en daer zijn de afbeeldingen na 't leven van alle de Koningen van *Vrankryk*. Hier is aen de ſlinker hand de woning voormaels van de ſeer vermaerde Schilders *Zuccari*, by haer gebouwt.

Den Hof der Medicis.

Den Hof des alderdoorluchtigſten Groot-Hertogs van *Toskanen* is op den Berg *Pincius* gelegen, een plaets van ſonderling geſonde lucht, en door haer uitſicht ſeer vermakelijk, dewijl men van daer niet alleen een groot deel van *Romen* ſiet, maer ook noch andere plaetſen eenige mijlen verre. Daer in is een ſeer praechtig Paleis gebouwt vol van ſeer ſchoone beelden, verciert met Pleiſter-werk al met Hiſtorien, die te gelijk aengenaemheit en verwondering veroirſaken. Voor de trappen, die als een Voorgevel aen 't Paleis maken, is een ſeer ſchoonen *Merkuur* van metael, die water uitwerpende groot vermack geeft. Aen 't eerſte opkomen is daer een plaets met acht kolom-

Het Hof der Medici.

kolomnen, en daer ſtaen eenige *Sabinen* van ſteen door deftige meeſters gemaekt. Van buiten is het heel met geſchiedeniſſen uitgewrocht van pleiſter, uitgeholt, met haer beelden dicht by een daer in die holten geſtelt. Voor dat heerlijk Paleis is in een wijde ruimte een wonderlijke fontein, dewijl het water daer wel hondert trappen hoog ſpringt. Daer zijn pilaſters vol ſeer uitnemende geſchiedeniſſen, en een ſeer koſtelijke wandel-dreef, waer in men vier-en-twintig beelden ſiet van grooter waerden, en boven ydere holte een ſeer ſchoon hooft. Daer is ook inſgelijks een boſch met marmere muuren omcingelt, in welkers holligheden over al een beeld ſtaet. Daer zijn voorts ſeer aengename parken met treffelijke kruiden, die te gelijk het geſicht vervroolijken, en de reuk verquikken. Daer is noch een berg van Cypreſſen op de manier van een Kaſteel met een ſeer ſchoone fontein. Aen d'ander zijde ſiet men in een voorhof, of een ſeer wijde plaets, de geſchiedenis van *Niobe* met haer vier ſoonen, alle groot na 't leven van ſeer ſijne marmer, ſoo wel gemaekt, dat men die niet beter ſou wenſchen konnen. Daer is noch een ſeer ſchoone Zuil, die om oud te weſen in grooter waerden gehouden wort. Daer zijn noch andere ontallijke beelden, die te lang ſouden vallen op te halen; 't is genoeg te gelooven dat dit onder de andere voortreffelijke Hoven van *Romen* ſijn plaets kan houden.

Aen de rechter hand van 't inkomen leeſt men in een marmer:

Adrian-

Aditurus. hortos. hoſpes. in. ſummo. ut. vides
Colle. Hortulorum. conſitos. ſi. forte. quid
Audes. probare. ſcire. debes. hos. hero
Herique. amicis. eſſe. apertos. omnibus.

Dat is:

Vriend als gy komen wilt de Hoven te betreden
Die gy hier boven op der Hoven Heuvel ſiet;
Indien u iet behaegt, weet dat men die met reden
Als voor den Heer, aen al ſijn vrienden open-biet.

Aen de ſlinker hand:

Ingreſſus. hoſpes. hoſce. quos. ingentibus
Inſtruxit. hortos. ſumptibus. ſuis. Medices
Fernandus. expleare. viſendo. licet.
Atque. his. fruendo. plura. velle. non. decet.

Dat is:

Vriend als gy nu hier in dees Hoven zijt gekomen,
Met over-groote koſt gemaekt, by Ferdinand
Van Medicis, ſoo laet uw luſt vry zijn genomen
In't ſien en't nuttigen, meer mag me in geen land.

Het Land-huis van Borgeſe.

Die begeerig weſen mogt om de wonderen des weerelds te ſien, hoeft niet van deſen omkring te wyken, daer hy ſonder groote moeiten een der voornaemſte van ſien ſal op den *Pincius* buiten de poort, en dat ſal zijn het alderſchoonſte Land-huis van *Borgeſe*, door de Cardinael *Scipio* gemaekt, gelegen in een Wijden, heerlijken omtrek van groote uitnementheit, rond met ſeer ſware muu-

ren

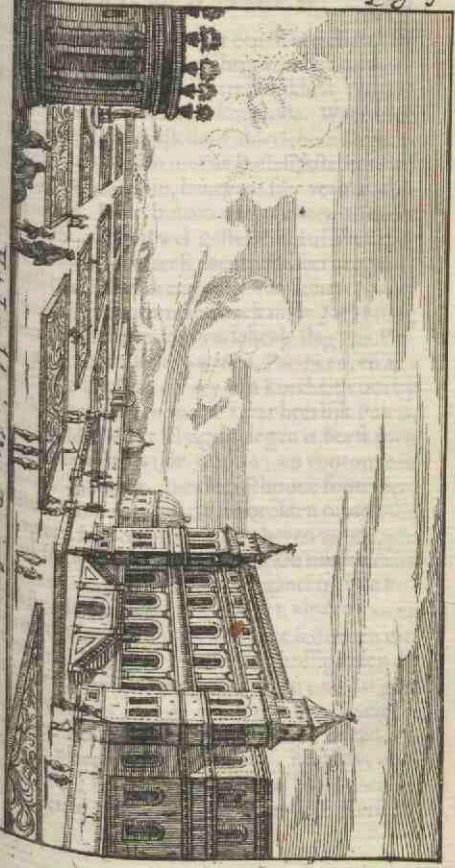

Het Landhuis van Bergen.

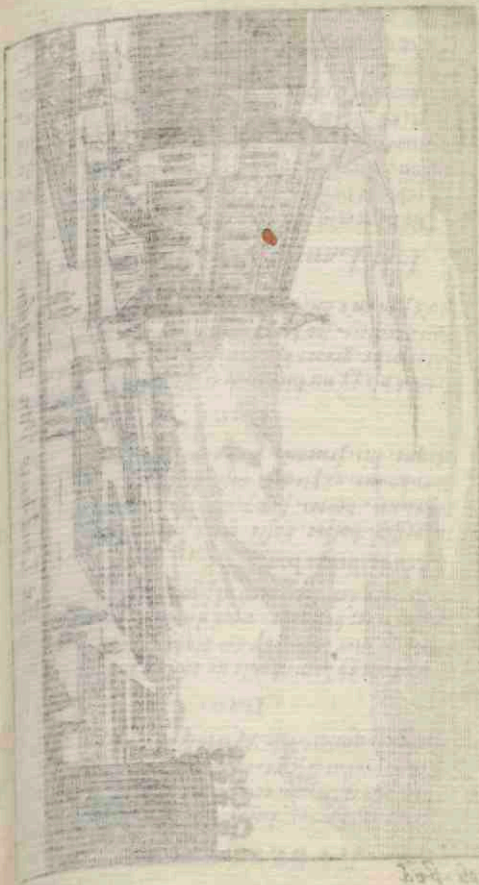

ten omcingelt, soo dat het een Stad gelijkt. De voornaemste poort is prachtig verciert met seer edele marmeren, met de treffelijkheit van soo grooten gebouw over-een-komende. Waer men ingetreden by sonderlijk siet d'alderschoonste wandel-paden, en parken met de kostelijkste kruiden die binnen *Romen* zijn, benevens seer vermakelijke fonteinen. Daer binnen is niet alleen alles dat met een schoonen en wel-gestelden Hof over-een-koomt, maer men heeft daer mede seer aengename hoffchen. Daer is een park van dieren, waer men sich somtijts om vermaek in de Jacht mag oeffenen. Sy hebben daer verscheide slag van Vogelen, gelijk Struiffen, Swanen, Paeuwen, en andere aerdige beesten, die wy om kortheit voorby gaen. Voorts komende aen 't seer heerlijk Paleis, dat in't midden van't selvige gelegen is, heeft men daer voor een seer wijde ruimte, en rontom een marmere schutting, met seer schoone fonteinen, aen alle kanten met ontallijke beelden omset, die yder op een schoone voetstal verheven zijnde, een Koninklijke verciering maken. De muuren zijn van buiten verrijkt, en bevrogt gants met de kostelijkste Pleister-werkken die men vinden kan, en boven yder boog zijn seer heerlijke festoenen uitgehouwen. Tusschen de selfde zijn holligheden die yder met haer beelden gevult staen; en dat gaet soo vervolgens van de aerde tot boven aen het dak. Aen het opkomen des Paleis is 'er een seer schoone plaets, met gestoelten, beelden, oorloogs tuig, en andere soodanige saken daer in. In de eerste Sael siet men de twaelf Keisren

seer

seer schoon van steen, en een groote menigte van beelden boven de kolomnen rontom de sael, die een wonder schoon gesicht geven. Daer zijn noch oneindige stukken schilderien van grooter waerdigheden, en andere vercierselen. Tegen over de sael is een Wandel-dreef met twee groote tafelen van Porfyr, en twee vaten ook van Porfyr seer treffelijk gewrocht, en seer schoone afbeeldingen van verscheide Vorsten van konstige mannen geschildert, en seer edele Beelden in hare hollighe-den, ontallijke schilderien van waerdigheit niet uit te spreken, en in andere kameren van de selfde hoogte zijn Orgelen, Klavecingels, en ander seltsaem tuig om te spelen. Maer in de vroolijkheden deser weelden is men gewaerschouwt niet te vallen in de straffen aengewesen in een marmer aen een seer schoon Tooneel van desen Hofgestelt; waer men dit leest.

VILLÆ
BURGHESIÆ PINCIANÆ

Custos. hæc. edico.
Quisquis. es. si. liber.
Legum. compedes. ne. hic. timeas.
Ito. quo. voles. carpito. quæ voles.
Abito. quando. voles.
Exteris. magis. hæc. parantur.
quam. hero.
In. aureo. seculo. ubi. cuncta. aurea.
Temporum. securitas. fecit.
Bene. morato.
Hospiti. ferreas. leges. præfigere. herus.

herus. vetat.
Sit. hic. amico. pro. lege.
Honesta. voluntas.
Verum. si. quis. dolo. malo.
Lubens. sciens.
Aureas. urbanitatis. leges. fregerit.
Caveat. ne. sibi.
Tesseram. amicitiæ. subiratus. villicus. advorsum. frangat.

Dat is:

Des Landhoefs van Borgese op den berg Pincius Wachter, waerschouw ik u dit; wie gy zijt, indien vry, gy hebt hier de boeien der wetten niet te vresen. Gae waer gy wilt, pluk wat u luſt, vertrek als 't u belieft, deſe dingen worden meer bereid voor die van buiten als voor den Heer. In de goude eeuw, waer de geruſtheit der tijden alles van gout gemaekt heeft, wilt de Heer aen den beleefden vriend geen yſere wetten voorgeſtelt hebben. Hier zy de eerlijke begeerte des vriends hem voor een wet. Maer ſoo iemand ter quader trouw, willens en wetens de goude wetten der borgerlijkheit verbroken mogt hebben, hy wachte hem, dat de quaetboofdige Opſiender den band van vriendſchap in tegendeel ook niet mag komen te breken.

Daer na weder keerende binnen *Romen* door de ſelfde poort klimpt men op den berg, en neemt men de ſtreek na den weg, die van *Babuino*, na een fontein wort genoemt.

Van S. Anastasius. 10.

PAus *Gregorius de* 13. bouwde in 't jaer 1577. dese kerk met de woning daer nevens voor de Griekſche Verſameling, en gaf daer goede inkomens aen, en dit om dat sy hier uit komende wel in de letteren en goede zeden onderweſen, in haer Vaderland mogten keeren om de ſchaden der ketterien te herſtellen. En om tot dit einde gebragt te worden, hebben sy tot Leids-lieden en Meesters de Paters Jeſuiten.

De Bouw-konſt is van *Martin Lunghi* den Ouden, van wien noch is de Voor-gevel van de *H. Maria des Hofs* in 't Overtyberſch.

Hier by is den ſchoonen hof des yſeren hoofts.

Van S. Anthony Abt in de ſtraet Paolina. 11.

VAn *Paulus de* 3. die dese ſtraet opende had sy haren naem; en de Paters hervormde heremiten onder den Regel van *S. Auguſtin* in *Italien*, oirdeelden die gelegentheit recht bequaem om daer een klooſter te maken, koopende een ſeer ſchoon Paleis, 't welk de Cardinael *Flavius Urſinus* voormaels gemaekt had.

Hier komen sy uit het Nieuwelingſchap van *S. Nicolaes van Tolentinen*, waer van dese hervorming geſproken is, om haer Leer-oeffeningen waer

waer te nemen, en hen tot bevordering der zielen te begeven door middel van biegten, en predicken.

Sy hebben nu een nieuwe kerk in de weg des Loops gesticht onder den naem van JESUS MARIA, en bedienen die met groote keurelijkheit; en tusschen die week stellen sy godtsdienstelijk het alderheiligste Sacrament voor.

Van S. Jacob der Ongenese-lijke. 12.

DEse kerk had in 't begin een anderen naem, om dat sy in *Augusta* gesteit wierd, na het naeste *Mausoleum* van Keiser *Augustus*, dat tot aen de rivier uitstrekte. En om beter te verstaen wat dit voor een gebouw geweest zy, hebben wy, dat in 't jaer 1338. de Cardinael *Pietro Colonna* door een erf-besetting met sijn doot naliet, dat hier een Gasthuis gesticht sou worden, met een kerk aen *S. Jacob* toegewijd, op dat daer in de godtvruchtige en heilige gedachtenis vernieuwt moogt worden van sijn Oom *Jacomo Colonna*; en dit sal dese wesen, die aen de zijde van 't Oeverken staet. En dit godtvruchtig werk door een Geselschap van Roomsche Edelen bestiert wordende, die voor een tijt de sorg over dese kerk hadden, is de selfde altijt seer toegenomen met milddadige aelmoessen van andere; en insonderheit van de Cardinael *Antonio Maria Salviati*, Floren-

tin, die boven 't Gasthuis uitgeleit te hebben, dese andere kerk uit de grond op vermaekt heeft, soo groot, en schoon, dat sy nevens veel andere van *Romen* staen kan; en op dat sy wel onderhouden mogt worden, besette hy daer een inkomen aen voor veertien Priesteren, benevens de noodsakelijke Dienaers, te voeden; en op dat het volk hier meerder yver sou hebben, deed hy daer in overbrengen een wonder-werkkend Beeld der Lieve Vrouw, 't welk in een andere kerk aen dese vereenigt stont, de *H. Maria der Wonder-daden* genoemt. Alle dese seer waerdige werkken sag de voorseide Cardinael in 't Heilig jaer van 1600. volbragt.

Het schijnt dat in dit Gasthuis met den aenvang allerhande sieken ontfangen wierden, tot op 't jaer 1515. wanneer Paus *Leo de* 10. daer een bulle van maekte, met veel voorrechten, en genaden; stellende dat alleen d'ongenesselijke daer in souden genomen worden, binnen *Romen* geen ander Gasthuis zijnde, dat soodanige sieken ontfing; en in d'uitvoering van 't selfde belaste hy, dat de sieken die hier in waren na andere Gasthuisen vervoert souden worden, en dat men in der selfder plaets d'ongenesselijke sou brengen, schoon sy selfs onwillig waren. Dien volgende worden alle jaren veertig dagen lang hier in ontfangen, soo veel als 'er het water des houts willen nemen.

Op den dach der Boodschapping des H. Magets *Marie*, den eersten Mei, en der Dooden is daer volkomen aflaet van sonden; en in al de Sondagen des jaers is daer vergiffenis van 't derden deel der sonden,

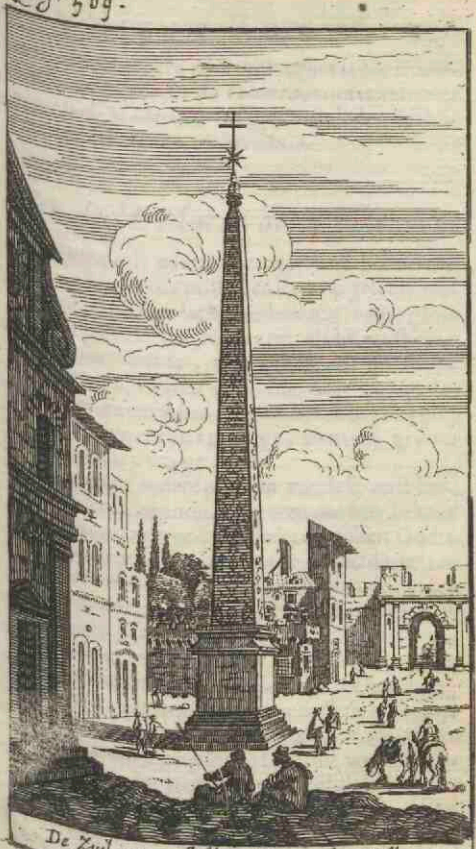

De Zuil van onse lieve Vrouw des Volks

den, en veel andere voorechten: het is een Bouwkonst van *Francesco da Volterra*, voorts vervolgt van *Carlo Maderna*; het groot stuk der Kribbe is een schildery van *Antivedute*.

Van de H. Maria des Volks. 13.

VOormaels wierd hier over veel honderden jaren, sonder misschien daer op gelet te wesen, een leelijke gedachtenis bewaert van 't gants rampsalig einde, dat *Nero* nam, als hy wanhopig uit *Romen* vluchte, van wegen sijn ontallijke grouwelen sijn selven ombrengende. En om dat hy Keiser geweest had, wierd sijn Lichaem niet sonder eenige eer hier gebragt, en in een groote marmere kas wech gelegt.

En noch in andere plaetsen van dese onse kerken was 'er gelegentheit gegeven om hier bekent te maken, hoe groot de goedertierenheit Godts zy in alle groote sondaren tot boetvaerdigheit te roepen; maer dese hier nu nieuw hebbende, moeten wy die niet laten voorby gaen. *Nero* stont als op den top der grouwelen, wanneer Godt om hem te doen verstaen, dat hy hem alles 't geen hy hem gegeven had ontnemen wilde, toeliet dat hy sich selven twee steken uit verwoedheit in de keel gaf, de ziel aen den duivel latende, wiens aenradingen hy altijt gevolgt had; en dit was in 't 70. jaer na *Christus* geboorte, hy hebbende 't jaer te vooren doen dooden de Heilige Apostelen *Petrus* en *Paulus*, op den selfden dach, dat hy

drie jaren te voren op den 10. Junij sijn Vrouw gedoodt had; en sy bragten haer lichaem hier te begraven, by haer Voor-vaderen, gelijk *Suetonius* in sijn leven beveſtigt, en ſeit; dat het was op den Heuvel der Hoven by 't Marſiſch Veld.

Daer na in deſe vlakte de aerde van dien Heuvel afvallende, was sy ſoo verhoogt, dat daer wel een note-boom boven wortelen kon, daer veel booſe geeſten in de gedaente van ſoo veel ſwarte kraeien op ſaten, die al de voorby gaende ſeer qualijk handelden.

Men weet niet van wat tijt de nikkers deſen ſtronk ingenomen hebben, alleen vind men dat *Paſchalis de* 2. daer quam om haer te verdrijven, het welk was in 't jaer 1099. en na een verloop van drie dagen, in 't aenhouden met yverige gebeden, wierd aen de Paus geopenbaert dat onder dien note-boom de aſch van *Nero* begraven lag, en hy verſtont dat sy in den *Tyber* geworpen moeſt worden, en nam een beſluit van daer een kerk te bouwen ter eeren van d'alderheiligſte Maget.

Hy quam hier dan in een ſtatigen ommegank, en was de eerſte in een kap aen deſen boom te geven, en leide den eerſten ſteen van 't autaer, dat daer opgericht wierd, het ſelfde met tafelen op de manier van een Kapel omſettende; daer na quam hy weder hier na toe met een goet deel Cardinalen om die in te wijen, en hy ſtelde daer veel Overblijſtelen; waer door die plaets in heilige achting toenam by 't Roomſche Volk, als van de alderheiligſte Maget verkoren.

Nu

Nu om weder te keeren tot deſe Kerk; ſy ſou door oudheit al vervallen weſen, 't en waer *Sixtus de* 4. die vermaekt had, met een ſchoon beſtek van *Baccio Pintelli*, Florentin, in het jaer 1477. die daer-en-boven hier een Kloofter ſtichte met ſeer groote en wijde hoven, hebbende een groot deel van den Berg *Pincius* daer in geſloten, en gaf die met de ſorg der Zielen aen de Broeders Heremiten des Verſamelings van *Lombardien*; en onder de menigte die onder den Regel van *S. Auguſtinus* ſtrijden, is dit de vermaerſte, en grootſte in getal.

Sy had haer begin in *Crema*, op het jaer 1444. van *P. F. M. Gio. Rocco Portio* van *Pavien*, en van Broeder *Gregorius* van *Cremona*; en van 68. wel gebouwde Kloofteren die deſe Verſamelíng op verſcheide plaetſen heeft, is dit wel het voornaemſte, ſoo van wegen de waerdigheit des heiligen plaets, als van wegen de perſoon die dat ſtichte. Wat aengaet den oirſpronk van ſoo veel Verſamelingen onder den Regel des Aerts-vaders *S. Auguſtins*, daer hebben wy hier geen plaets om van te ſpreken.

Andere Roomſche Pauſen, boven de drie voornoemde, hebben haer genegentheit en zucht tot deſe ſeer heilige Hooft-kerk getoont: *Paulus de* 2. om de Zege van Godt tegen de Turken te verkrijgen, door de verdienſten van ſijn Moeder, droeg barre-voets met de Cardinalen het voorſeide beeld der Lieve Vrouw, met het Hooft van *Joannes de Dooper* in een ommegank, die hy deed in het jaer 1464. En *Leo de* 10.

't Welk was op 't jaer 1513. ſtont aen deſe Paters toe alle Sondagen, als daer geen andere Hoogtijden zijn, dobbelen dienſt te doen ter eeren van de Lieve Vrouw.

In de Kapel der *Ghiſi* zijn daer werkken van *Raffaele*, *Fra. Baſtiano*, en *Franceſco Salviati*; de Beeld-werkken zijn ſeer ſchoon: en die twee graſſteden in 't Koor zijn van *Andrea Sanſovino* gemaekt; en de Kapel der *Ceraſii*, is geſchildert van *Cavaraggio*.

Naderhand ſtelde Paus *Pius de 4.* de poort en de ſtraet des Loops bequamelijk toe in 't jaer 1563. en van daer tot aen *S. Marcus*, en *Sixtus de 5.* vereerde mede deſe kerk, ſoo om die onder de benamingen van Cardinalen geſtelt te hebben, als ook om dat hy daer ſeven Autaren ſtichte, met vollen Aflaet aen die de ſelfſte beſoeken ſal, gelijk aen de *SS. Pieter* en *Paulus*; en hy gaf verlofaen die de ſeven kerken ſal doen, van deſe te nemen in plaets van die van *S. Sebaſtiaen* buiten de muuren; en eindelijk richte hy op die plaets de Zuil uit den grootſten Ren-kring genomen, daer de Keiſer *Auguſtus* dien geſtelt had.

Maer nu ook buiten deſe kerk moetende komen, ſal 't ons niet ongeoorloft weſen, dat wy door de hoven des Kloofters gaende, eens 't geſicht op den krommen muur ſlaen. Dit is een waerdige gedachtenis der Heilige Apoſtelen *Petrus* en *Paulus*, duſdanig: In 't jaer 538. de *Gothen* de Stad van *Romen* belegerende met een groot heir, dacht *Beliſarus* deſe muur te vermaken, welke van die tijt afſchier dreigde te vallen: maer

maer de Romeinen wilden dat niet toelaten, met te seggen; dat *S. Pieter*, soo als hy belooft had, dit deel wel sou verdedigen, gelijk 't geschiede, door dien in soo langduurigen beleg de *Gothen* nimmer dachten dit deel te bespringen; en soo als sy toen stont, is sy wel duisent en meer jaren soodanig hellenden muur gebleven, daer sy noch schijnt te willen vervallen, sonder dat sy oit vermaekt is geworden. 't Welk by *Procopius* voor Wonder-werk geacht is, seggende dus: *Welke saek dewijl sy naderhand voor een Wonder-werk gehouden wierd, heeft naderhand niemand die durven herstellen noch heel vermaken, maer tot op desen dach blijft op die plaets de kromme muur staen.*

Van binnen aen dese muur siet men teekenen van een kerk, die aen *S. Felix* toegewijd was, *in Pincis* geseit. Van dese Sant wort gewag gemaekt aen de kerk van de Santen *Sergius* en *Bachus*, waer van sijn Overblijffelen bewaert worden; en dese kerk was voormaels in groote achting, dewijl *S. Gregorius* daer een van sijn *Homilien* deed. Hier worden de eerloose Jonkvrouwen begraven, sonder lichten, en sonder eenige kerkelijke staetigheden, gelijk de rompen van beesten.

Van S. Andries buiten de Muuren. 14.

HEt Keiſerlijk krijgs-volk *Romen* overrompelende, om dat ſy niet betaelt wierden, leiden ſy de Paus toen *Clemens de 7.* ſoo ſwaren ſchatting op, dat hy ſich van alle byſtant berooft vindende, en met weinig gelt, haer tot onderpand eenige van de voornaemſte in handen gaf, met ſijn Bevel-hebber *Gio. Maria del Monte*, binnen *Romen* geboren.

Hy dan gevangen zijnde nevens andere Edelen, onder de wacht van drie krijgs-knechten, wierden ſy tweemael gedoemt tot de galg in 't Bloemen Veld; maer de barmhertigheit des Cardinaels *Pompeo Colonna* was groot ontrent de Bevelhebber, om dat hy de Wachten dronkig gemaekt hebbende, haer door een ſchoorſteen vluchten deed, en dewijl dit op den dach van *S. Andries* was, nam hy hem voor ſijn byſonderen Voorſpraek; waer door hy tot Paus verkoren in't jaer 1550. met den naem van *Julius de 3.* dat erkennen wilde, met het bouwen van deſe Kerk; en hy maekte die op deſe Weg, om dat het Hooft van deſen Heiligen Apoſtel in een hoog-ſtatigen ommegank hier doo gedragen wierd, gelijk wy aen een ſijn andere Kerk ſeggen ſullen by de Brug *Molle*: deſe is vereenigt met de voorgaende, de *H. Maria des Volks*; en is een beſtek van *Vignola*.

Van

Van de H. Maria der Genaden. 15.

PIer Gio. *Antobelli* van *Poſtergno*, een Biſdom van *Spoleten Chiavaro*, bouwde deſe Kapel in 't jaer 1579. die toeeigenende aen de *H. Maria der Genaden* tot den dienſt van deſe omliggende plaetſen, die anderſins veel Feeſtdagen ſonder Miſſe geweeſt ſouden hebben, door d'ongelegentheit van de verre af zijnde Kerken.

Van S. Andries aen de Brug Molle. 16.

DIe Brug wierd gemaekt van *Paulus Emilius*, na wien ſy die *Milvio*, en daer na *Molle* genoemt hebben. Deſe Kerk is een lid van 't Geſelſchap der Drievuldigheit van *Sixtus* Brug. En is beroemt, van wegen dat het Hooft des Apoſtels *S. Andries*, als ſy 't hier van *Morea* bragten onder 't Pauſdom van *Pius de* 2. die met al de Geeſtelijkheit 's morgens hier quam, en in het jaer 1462. dat in *S. Pieter* droeg, daer het bewaert word: en op die plaets daer dit koſtelijk Overblijfſel geſtelt wierd, deed hy een autaer ſtichten, met een marmeren Beeld.

't Voorſeide Geſelſchap heeft deſe Kapel doen vermaken met een weinig wonings voor die de ſorg daer over heeft, en op den dach van

S. Andries koomt men daer met een ommegank de Heilige Godts-dienſten vyeren. Laet ons nu weder door die ſelfde ſtraet na *Romen* keeren.

Her Paleis der Wijngaerden van Paus *Julius* in de ſtraet, met de Fontein, is de Bouw-konſt van *Baldaſſar da Siena*. Voorts in 't grooter daer tegen over, zijn in verſcheide plaetſen ſchilderien van *Taddeo Zuccaro*, en de grootſte fontein met verſcheide figuren is van *Ammannato*. De poort der Hoeve *Sanneſia* is van *Mario Arconio*. Die van de *Altaemps*, nu der *Borgeſi*, van *Honorio Lunghi*. De poort des Volks, van *Michel Angelo*.

De vermakelijke Wijngaert des Vorſt *Giuſtiniani* heeft ſchoone Beelden, en andere aerdigheden.

Van de H. Maria der Wonderdaden 17.

ONder een naeſte Boog aen de muuren van *Romen* na den *Tyber* was een Beeld geſchildert van d'alderroemrijkſte Maget, die in 't ſelfde haer wonderdadig wou vertoonen, als een arme Vrouw met een ſoontje van ſeven jaren gaende langs dien oever hout vergaren, 't onnoozel jongentje ſlibberende in 't water viel, en de Moeder dat niet konnende helpen, die dat traeg gewaer wierd, keerde haer na 't voorſeide Beeld, haer biddende dat verongelukt kint niet te willen verlaten; en ſy wierd verhoort: ſoo dat ſy niet lang daer-

daer na haer soontje weder kreeg, het welk seide noit te gronde gegaen te zijn, om dat een jonkvrouw in 't wit gekleed met haer armen hem ondersteunt had; dierhalven wierd dat Beeld door 't Geselschap van *S. Jacob der Ongeneselijke* van daer genomen, en sy bouwden daer voor in't jaer 1525. dese kerk, en gaven die te besorgen aen de Broeders des derde Ordens van *S. Franciscus*. In 't jaer 1598. stelden sy dat in de kerk van *S. Jacob der Ongeneselijke*; dit niet tegenstaende behoud dese kerk haer eersten by-naem, welke was *der Wonder-daden*, en sy vyeren daer de Geboorte der Lieve Vrouw. Tegenwoordig is die onder de sorg der Franse Paters.

Hier ontrent is den Hof des voormaels alderuitstekenden Cardinaels *del Monte*.

Van S. Ursula. 18.

VOor 't Heilig jaer van 1600. wierden eenige verscheide volkeren bewogen om een Geselschap te maken onder 't aenroepen van *S. Ursula*, nemende een roode kap met een groenen gordel, en sy vergaderden in de *H. Maria der Medecogentheit* op de plaets des koloms, en onderhielden daer in, de kapel van *S. Caterina*. Maer om dat sy vry souden wesen in de oeffening van haer bedrijven ter eeren van *S. Ursula*, kochten sy dese plaets in 't jaer 1607. en eigenden haer dit klein kerkje toe, waer sy een deel van haer schouder hebben: sy vyeren den feestdach van *S. Cate-*

rina.

rina, en van *S. Ursula*, in welke sy arme Dochteren uithouwelijken, en verloffen een op den hals gevangenen.

Men gelooft dat het heilig Martelaerschap gevallen is op 't jaer onses Heeren 383. als *Gratianus*, en *Theodosius* Keiseren waren.

Van 't Heilig Huis van Loretto. 19.

Niet verre van 't Oeverken aen de rechter hand is de nieuwe kerk van 't Heilig Huis van *Loretto*, by de Volkeren van der *Mark* gebouwt, met de woonplaets daer aen, die ten deele een Gasthuis, en ten deele een Versameling is voor veel jongelingen van dat selfde Land, en in 't jaer 1637. bragten sy met een hoog-statigen ommegank het beeld van de Lieve Vrouw uit de Ronde, waer dat stont, na dese heilige plaets over, en nu is daer grooten toeloop van Volk, en een Alderuitstekenste Cardinael is Beschermheer daer over.

Van S. Rochus, en S. Maerten. 20.

Als dit deel van *Romen*, dat gants vol Hoven was, waer het ook den naem van voerde, begon bewoont te worden, liepen van de plaets der *H. Maria des Volks* op een rechte streek drie voornaemste straten, een ter zijden van den berg *Pin-*

cius,

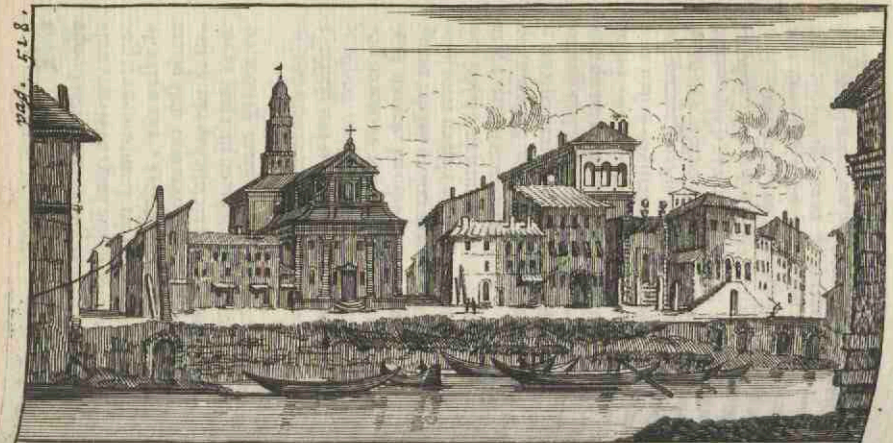

S. Rochus, En S. Maerte. Aen de Rievier.

eius, nu van de Drievuldigheit d'ander des Loops na *S. Marcus*, de derde is dese langs de rivier, welke nu der Slavoniers, nu der Lombardiers is geseit. 't Is seker dat de Slavoniers, van welke de volgende kerk is, van *S. Hieronimus* dese plaets ook besaten, hebbende 't Geselschap van *S. Rochus* de selfde van haer gekocht, en in 't jaer 1499. bouwden sy hier dese genoegsaem groote en schoone kerk.

En sy onderhouden haer bedient nevens eenige de beste van *Romen*; daer nevens is een Gasthuis voor de kranken van verscheiden stijl en konsten. Daer is ook noch een Gasthuis voor Vrouwen gebouwt en begiftigt van de Cardinael *Antonio Maria Salviati*, waer in (gelijk ook in dat der mannen) de sieken met seer groote vlijt en reinelijkheit versorgt worden, en voorsien in 't tijdelijke en 't Geestelijke. Dit Aerts-broederschap vyert met groote toestelling den dach van *S. Rochus* op den 16. Augusti in gants statige bedrijven en schoone Maet-sangen, en verlost een op den hals gevangenen, en houwelijkt arme Dochteren uit op den dach des Hemel-vaerts der Lieve Vrouw. En of wel dese Sant niet onder de Heiligen gestelt zy; nochtans om 't geen in de Kerkvergadering te *Constans* voorgevallen is, en 't welk sy van hand tot hand gevolgt hebben, dat van d'algemeene kerk door de vingeren gesien wordende, is hy in groote godtsdienstigheit by de Christenen.

Voorts in het jaer 1560. het Geselschap van *S. Rochus* by *Paulus de* 4. bevestigt zijnde met veel genaden, en voorrechten, voegden sy aen dese

kerk

kerk een andere by-naem, die is van *S. Maerten*; en de reden hier van was, volgens d'onderrichting die wy daer van hebben, om dat deſe kerk in het begin van verſcheiden ſlach van perſonen beheerſcht wierd, en onder die waren de Herbergiers, welke daer een Autaer op-richteden aen *S. Maerten* toegewijd, op wiens dach ſtatelijk daer gevyert, ſy arme Dochteren van die van haer neering uithouwelijken. De kleeding des Aertsbroederſchaps van *S. Rochus* is groen, met het Beeld des Sants, en twee Broederen daer voor knielende.

De twee eerſte kapellen zijn geſchildert van *Baldaſſar da Siena.*

Op de feeſtdach van die Sant ſpelen ſy om prijs op den *Tyber* met het roeien van ſchuiten, en met ſwemmen; gelijk ook noch geſchied op dien van *S. Bartholomeus.*

Van S. Hieronimus der Slavoniers. 21.

DE Grooten Turk ſich meeſter gemaekt hebbende over 't Rijk van 't Ooſten in 't jaer 1453. waren onder andere, die ſijn dwijngelandy ontvluchtende na *Romen* quamen, veel Slavoniers. En *Pius de 5.* deſe kerk onder de benamingen der Cardinalen geſtelt hebbende, quam die met goet geluk aen Broeder *Felix* Cardinael *Peretti*, die naderhand tot Paus gemaekt, met den naem van

van *Sixtus de* 5. de selfde uit de grond op herbouwde, onder dese groote, en schoone gestalte. Daer-en-boven stelde hy Kanoniken in de selfde, alleen van de Slavonische volkeren. En daer na van *Urbanus de* 8. begunstigt, hebben sy hem dit opschrift in steen uitgehouwen opgericht.

URBANO VIII. P. O. M.
Quod Patris affectu complexus nationem Illyricam à ducentis annis in hoc Templo, postea à Sixto V. à fundamentis extructo congregatam, eidem Congregationi tranquillitate reddita, domo S. Caij Papæ martiris Illyrici à fundamentis excitata, Baptisterio Constantini Imperatoris Illyrici illustrato, sacrorum mysteriorum libris Illyricis purgatis, alumnis Illyricis Lauretano Collegio restitutis, immortalibus beneficijs affecerit, Alexandro S. R. E. Diac. Card. Cæsarino Protectore, eadem Natio grati animi hoc monumentum posuere.
AN. DOM. MDCXXX.

Dat is:

Paus Urbanus de 8. ter eeren; om dat hy met vaderlijke genegentheit heeft omhelst de Illirische volkeren, geseten van over twee hondert jaren in dese kerk, namaels van Sixtus de 5. uit de grond op herbouwt, versamelt, aen de selve de rust weder gegeven, het huis van S. Caius, Paus en Martelaer van Illirien, van nieuws weder hermaekt, de Doop-plaets des Keisers Constantins van Illirien verheerlijkt, de boeken des Godts-dienst van Illirien

rien gesuivert, d'Illirische Voesterlingen in de Lauretaensche Versameling herstelt, met oneindige weldaden begunstigt heeft, Alexander des H. R. Stoels Diaken Cardinael Cesarini Beschermheer zijnde, hebben de selfde Volkeren tos bewijs van haer dankbaer gemoed dit gestelt in 't jaer des Heeren 1630.

De Kerk is een Bouwkonst van *Martin Lunghi* den Ouden.

't Paleis des alder-edelsten Geslaechts van *Borgese* staet in dese Wijk des Marsischen Velds, van voortreffelijke Bouwkonst. De Grootte des selfs is wonderbaer, soo dat het veel eer een Kasteel als een Paleis geoirdeelt sou worden. Dit edel gebouw heeft vier Voor-gevelen, waer van drie ook drie seer schoone opene plaetsen voor haer hebben. Maer de voornaemste is treffelijk en groot, na den toenaem van die Heeren, de plaets *Borgese* genoemt. Daer zijn ontrent 20. Beelden in verscheide plaetsen des Voorhofs gestelt, die boven haer groote waerdigheit, de voorseide plaets in der daed verwonderlijk maken. Voorts zijn daer van binnen Kameren met Keiserlijke vercierselen van Beelden, van ongemeene schilderien, die men in onse tijden mag hebben, met een seer beroemde Wandel-dreef, en ook Fonteinen, een Hof, een Wentel-trap van *Bramante*, en duisent andere vermakelijkheden.

Dit Paleis was onder de *Dezza* begonnen van *Martin Lunghi*, en naderhand onder de *Borgesi* voleindigt van *Flaminio Pontio*.

Daer is noch aen de rechterhand 't Paleis voor

dat

Borgeses Paleis.

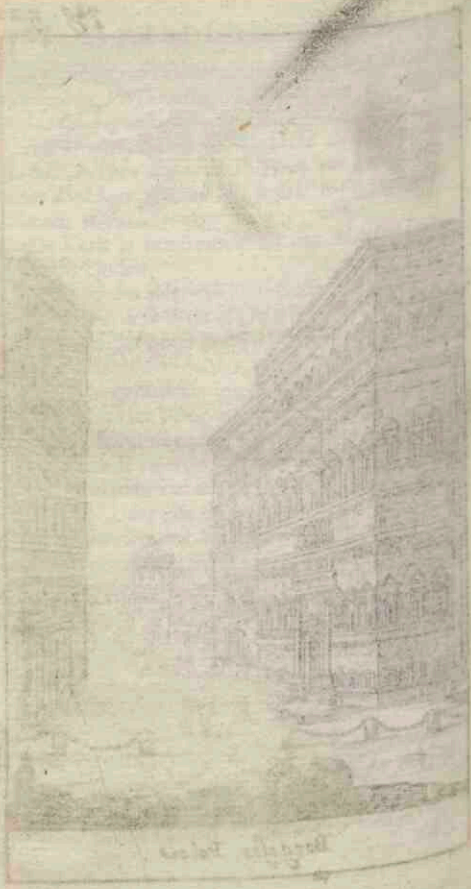

dat Geslacht seer heerlijk in't vierkant gebouwt. Dit Paleis was begonnen van *Antonio de Battistis*, en daer na volbragt van *Soria*.

Van S. Gregorius in de plaets Nicosia. 22.

VOor soo veel als men verstaen kan van die haer vermaek in de Oudheit scheppen, heeft voormaels dese plaets den naem van *Nicosia* gehad, om dat daer een Gesant van *Ragusa* woonde, die na sijn geboorte of bynaem van *Nicosia* genoemt wierd. Voorts door het overvloeien des naest-stroomenden *Tybers*, dese kerk haer schriften verloren hebbende, kan men van haer eerste stichting niet weten.

Men heeft voor seker dat in 't jaer 1527. hier een Geselschap der Metselaers gesticht is, die haer kleeden in blaeuwe kappen met het beeld van *S. Gregorius*, en by de kerk maekten sy een gebedeplaets tot haer geestelijke oeffeningen. Sy houwelijken Dochteren uit op de feestdach des Sants door een erflating van *Pietro Giacomo da Caravaggio*, gevende de eerste plaets aen die uit sijn Vaderland in *Romen* mogt gevonden worden.

Van S. Lucia der Verwery. 23.

DE Oudheit van dese kerk kan men afnemen van de *Confessie* des Hoog Autaers, die sy van ouds maekten om de heilige lichamen daer in

in te leggen, welke misschien daer noch souden konnen wesen. Daer-en-boven is in de muur aen de slinker hand in een marmer 't verhael van een Apostelijken Brief, waer by haer aflaet voor een jaer en 40. dagen wort toegestaen, op den dach van *S. Lucia*, dien van haer inwijding, en door heel *d'Octave*, hebbende die door haer groote oudheit een Kanonik doen vernieuwen, *Giovanni Romanutio* genoemt, die mede Geheimschrijver was der Apostelijke Brieven.

Dese Brief van Paus *Nicolaes de* 1. die Paus gemaekt wierd in 't jaer 826. sag op den Eerstен en 't Kapittel van dese kerk; en daer in staende, dat op het tweede jaer sijns Pausdoms de voorseide Kanonik de kerk nu al oud vermaekte, soo kan men afnemen, dat haer eerste stichting al gaen mag nevens die welke staet in de Keien. Daer is noch een gedenkwaerdige saek in dien Brief aen te merken, als dat in oude tijden de Aflaten van weinige jaren waren, op dat sy van de Geloovige te meer souden geacht, en met verlangen, en bekommering verkregen worden.

Nn aen dese kerk alleen de naem van Procchie gebleven zijnde, beliefd'et Godt die weder uit te doen munten met een wonderbaer beeld der Lieve Vrouw; en dat in een gemeene straet van 't Marsisch Veld staende, wierd 'et van de Koetsiers in 't jaer 1545. verkregen, om in dese kerk te stellen, waer sy haer Gebroederschap hadden; maer sy konden dat noit van de muur af krijgen, tot dat de Geestelijkheit daer quam, om 't selfde met een ommegank te verstellen.

Daer

Daer na in 't jaer 1580. dese kerk in gevaer staende van te vallen, herstelde 't voorseide Geselschap de selfde. Somtijts houwelijken sy Dochteren uit, en de Vaders stervende van die in 't selfde beroep leven, nemen sy de sorg daer over. Sy kleeden haer in blaeuwe kappen, geteekent met het Beeld der Lieve Vrouw dat tusschen Engelen haer kint in den arm houd; en sy waren die in 't overbrengen des voorseiden Beelds na dese kerk, dat met de schuldery van eenige Engelen omcingelden. Tegenwoordig is dat Geselschap niet meer in dese kerk, maer heeft een plaets genomen om een kerk van nieuws te bouwen.

Doch daer zijn wel eenige Kanoniken in gestelt van den Ridder *Ricci*, welke eerst gingen na *S. Giovannino der Wonder-daden* (gelijk wy aengeweesen hebben) en nu zijn sy hier neer-geset met een seer schoone en statige kleeding.

Van S. Ivo. 25.

S. Ivo is een kerk der Engelsche Volkeren, een Procchie, en daer is het Geselschap der Voorspraken, om dat hy soodanigen oeffening voor de Weduwen en Weesen heiliglijk bedient had.

Voorts is daer een uitnemende Hoogtijt, waer mede men hier de Feestdach van *S. Ivo* vyert op den 19. Mei, daer komende de Versameling der Voorspraken des Raed-kamers, en een goet getal Car-

Cardinalen daer toe genoodigt wordende, en dan wort daer van eenig Gelettert Perſoon een geſprek in 't Latin gedaen ter eeren van de Sant, en ſomtijts nemen ſy een der Voeſterlingen uit de Roomſche School. Wanneer deſe Verſameling der Voorſpraken haer begin heeft genomen, weten wy niet.

Van S. Antony van Padua der Portugyſen. 26.

DEſe Sant was een Portugys uit de Stad van *Liſſebon*. Het begin der Portugyſche volkeren binnen *Romen*, quam van een godtvruchtige edele jonkvrouw van *Liſſebon*, *Cuiſmar* geſeit, welke woonde achter de kerk der Lieve Vrouw der Bergen; en in't jaer van 1360. maekte ſy in haer huis een Gaſthuis voor de arme Portugyſche bede-vaert-reiſigers, die uit ſoo verre plaetſen quamen om de roemruchtige gedachteniſſen van deſe heilige Stad te beſoecken, en na haer doot beſette ſy al haer goederen daer aen. Maer daer na onder *Eugenius de* 4. dachten de Portugyſen deſe gelegentheit haer bequamer te weſen, en by dat Gaſthuis bouwde de Cardinael *Antonio Martinez de Chieves*, Portugys, deſe kerk, die de Cardinaels Hoet van *Eugenius de* 4. in 't jaer 1439. gekregen had.

Maer dat Gaſthuis in 't jaer 1486. eenige hervorming van doen hebbende, gaf Paus *Innocentius*

tius de 8. de sorg daer van aen de Cardinael *D. Giorgio Costa*, welke daer stelde, dat alle jaren uit de Portugysche volkeren twee Beheersschers met vyf Raeds-lieden souden verkoren worden; en dat altijt de Gesant des kroons van *Portugael* het hooft daer over sou wesen. Dit Gasthuis is niet alleen voor de sieken van dat Volk; maer sy geven ook drie dagen lang de kost, met drie schellingen tot een aelmoes, aen de Portugysche Bede-vaert-reisigers, eerst blijkkende dat sy haer gebiegt hebben.

Van *Gregorius de* 13. hadden sy de genade van een bevoorrecht Autaer te maken: en in dese kerk verkoos de Leeraer *Navarre Martino Azpicueltæ*, uitnemende in deugt en geleertheit, begraven te worden. Het vierkant stuk van *S. Elisabeth* is van den Ridder *Celio*.

Dese kerk is van nieuws vermaekt en verbetert geworden, door de selfde Lands-lieden; en de voorgevel is een bestek van *Martin Lunghi* de jonge.

Einde der vierde Dach-reis.

Vijfde

Vierde Dach-reis.

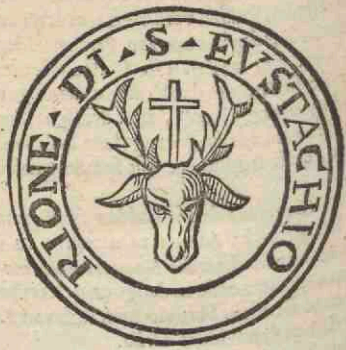

DE WYK VAN S. EUSTACHIUS.

MEn gelooft dat op die plaets daer de kerk met den naem van *S. Eustachius* ſtaet, deſe Sant ook ſijn huis gehad heeft; dewijl 't Geſlacht van *S. Euſtachius*, voormaels der Graven van *Tuſculo*, ſijn woonplaets hield in de Badſtoven van *Nero*, en van *Alexander Severus*, in welke nu het Paleis ſtaet van *Madama*; en voor deſen woonden daer die van *S. Euſtachius*, de ſonen, en haer Voorouderen. Maer dit deel daer nu de kerk ſtaet, was byſonder tot heilig gebruik gekeert, en

en aen de voorseide Sant toegewijd. Welk Geslacht een der voornaemste van *Romen* was; dat seer gebruikkelijk zijnde by den ouden Roomschen Adel, haer woonplaetsen te bouwen op de uitnemenste oude overblijfselen der Stad. Dese Wyk heeft haer naem genomen van een oude gedachtenis; en sy voert tot haer Wapen, op een root veld, een Herts-hooft, waer boven een kruis des Saligmakers staet.

Daer in zijn de Paleisen der doorluchtigste Heeren *Cesarini*, des Groot-Hertogs van *Toskanen*, des Cardinaels *Lanti*, der *Nari*, en der *Vittori*, en de Wijsheit.

Van S. Eustachius. 1.

DE tegenwoordige Wyk van dese kerk den naem gekregen hebbende, wierd sy in het jaer 1196. van *Calistus de* 2. ingewijd: of dat was om dat sy die van een kapel tot een kerk maekten; of wel soo sy van *Constantin* soodanigen gestalte al had, soo was die noodig vermaekt te worden; waer door de selfde van nieuws ingewijd worden, hebben sy op 't Hoog Autaer gestelt de Lichamen der Santen *Eustachius*, *Theopista* sijn Vrouw, en twee van haer kinderen, *Agapius* en *Theopistus*, die na sijn Moeder den naem voerde, waer vele gelooven, dat de eigene plaets geweest zy, op welke sy in den metalen Stier het martelaerschap ontfangen hebben. En sy is een oude Diakony der Alderuitstekenste Cardinalen. De *S. Pieter* nieuw geschildert, is van *Perino del Vaga*.

De tegenwoordige kerk, boven den opdragt die van oude tijden het Roomsche volk daer alle jaren aen doet van een Kelk, en toorsen, op den 20. van September, den dach van *S. Eustachius*, is daer noch een anderen aen gemaekt op den 30. January, van een fluweelen tabbaert, om op desen dach des jaers 1598. de Staet van *Ferrara* weder aen de kerk gekomen te zijn. En om dat dese kerk ontrent de Hooge School is, wort daer op den dach van *S. Lucas* het Gesprek gehouden, dat daer jaerlijks geschied, om de door den ledigen tijt opgehoudene lessen weder te hervatten; en daer maken de Leeraren de saken bekent waer van sy mogen te lesen hebben. Hier vyert noch de Versameling der Saek-besorgers in de maent van September op den Feest-dach van *S Michiel*, en sy onderhouden daer de Kapel aen desen Aerts-Engel toegewijd; en noch komen de Toehoorders der Bank hier dese feest vereeren.

Eindelijk in dese kerk in 't jaer 1582. een Geselschap opgericht zijnde van 't Alderheiligste Sacrament, soo begon dat op te houden, indien in 't jaer 1600. de Kanoniken met den Opper-priester, en andere van de Procchie dat niet weder opgewekt hadden, welke alle haer namen daer aen gaven, waer door sy begonnen het Heilig Sacrament tot de kranke te versellen, en met groote roestelling dat te bewaren in 't graf, op Donderdach en den goeden Vrydach, en dat op Dijnsdach tusschen *d'Octave* van des selfs Hoogtijt in een ommegank te dragen. En hier ontrent geschied de verkooping der landen binnen dese Stad.

Voorts

S. Louis Der Franſſe.

Voorts tegen over de kerk is de beschilderde Voorgevel van *Zuccari*; en 't Paleis niet verre van daer, der Heeren *Cenci*, van schoone Bouwkonst. 't Ander is van den Alderuitstekensten Cardinael *Lanti*. En 't nieuw gebouw der Drooge Kruiden van 't Geselschap der Heilige Apostelen, is opgericht voor de arme der Stad. Voorts volgt een weinigh van daer het Paleis van de Vorst *Giustiniano*, nu by hem uitgeleit, en tot de volkomentheit gebragt die men daer aen siet, in 't jaer 1651, 't Welk groote menigte van seer schoone oude marmere Beelden heeft, en stukken van vermaerde Schilders, die dat sonderling beroemt onder d'andere Paleisen van *Romen* maken.

Van S. Louis der Franssе. 2.

GOdt om sich wonderlijk in al sijn Heiligen te vertoonen, heeft'er eenige doen te voorschijn komen van onder de kroonen, en Koninklijke Rokken. Een van die was *S. Lodewijk* of *Louis* Konink van *Vrankrijk*, en de negende van dien naem, dewijl hy van sijn twaelf jaren sich heel begon tot Godt te begeven.

Men vind niet wanneer het Alderchristelijkste Franssе volk eenige kerk in *Romen* begon te hebben; niet te min kan 't geweest zijn of als in 't jaer 740. *S. Gregorius de* 3. haer desen eer-naem gaf, om den Staet der Roomsche kerk verdedigt te hebben, tegen die de selfde wilde overvallen;

of als in 't jaer 802. *Karel de Groote* soo uitnemende verdienſten ontrent den Roomſchen Stoel behaelde. Wy hebben voor ſeker, dat ſy ontrent den Argentinſchen Toren een klein kerkje beſaten onder den naem van *S. Louis*, en die met deſe gelegentheit veranderden, welke was van de Abdie van *Farfa*; en daer ſtont een kerk der *H. Maria*, aen welke de voorgaende van *Salvator* vereenigt was met het Gaſthuis; en deſe wiſſeling geſchiede met toeſtemmen van *Sixtus de* 4. Van hem, en van *Julius de* 3. wierden noch andere kerken daer onder geſtelt, die nu vervallen zijn, en de ſorg der zielen is aen deſe gebleven.

Hoe veel voorts de Franſſe wel verdient hebben aen ſoo veel kerken met haer vereenigt, is by haer genoeg vertoont in 't gebouw van deſe, dewijl het een der groote, en ſchoone en wel bediende van *Romen* is; en voor de predikatien in de Vaſten verſorgen ſy altijt ſeer treffelijke Leeraren te hebben. Uit de Godtsdienſtige erflatingen is voorts ſoo grooten kerk gemaekt, onder welke van groot vermogen geweeſt is, die van *Catarina de Medicis* Koningin van *Frankrijk*, en van de Cardinael *Matteo Contarelli*; volbouwt zijnde, wierd ſy ingewijd op 't jaer 1585. den 8. October.

De Franſſe zijn altijt ſeer yverig geweeſt in de heilige plaetſen van deſe Stad te eeren, gelijk aen *S. Pelgrim van Borgo* vertoont is, een kerk voormaels ten deele vervallen, en nu vermaekt: en niet verre van daer, ſchier daer de wacht der Switſers is, woonde eenen *Ruge*, Franſman geſeit in de

de getuigenis van die uitnemende Godtvruchtigheit, die sy altijt tot *S. Pieter* en de Stad van *Romen* betoont hebben.

Tweemael 's jaers houwelijken sy arme Dochteren uit, van arme Franse geboren; de eerste is op de Geboorte der Lieve Vrouw, d'andere op de Feestdach van *S. Sebastiaen.* Sy versellen met groote eerbiedigheit het alderheiligste Sacrament, als dat tot die sieken van die Procchie gedragen wort; en op de Sondach tusschen *d'Octave* des selfs houden sy een statigen en heerlijken ommegank. Hier is een Gesellschap van eenige uit *Loteringen* gemaekt.

In dese kerk wort in de maent van October een Misse gedaen voor *Mon. Lotrecco*, die dese Stad verloste voor 't Leger van *Bourbon* die in 't opkomen van een trap naest aen de Ruiter-poort, om op de muuren der Stad te komen, met een musket-schoot door de hand van *Francesco Valentini* Romein tusschen den buik en de heup doodelijk gequest, en in 't Kapelleken, dat huiden daer is van de Lieve Vrouw des Toevluchts, tusschen de Wijngaerden en de Hovens, ellendelijk stierf, in 't 't jaer 1577. Sijn Wapen-rusting staet in de *Vatikaensche* Wapen-sael, en sijn lichaem wierd na *Gaeta* gebragt.

De schildery van 't Hoog Autaer is van *Francesco Bassano:* voorts in 't eerste Kapelleken aen de rechter hand zijn de *H. Mattheus*, en de Historien van *Caravagio*; de vouwte van den Ridder *d'Arpino*; en daer zijn noch andere schoone Kapellen.

De Voorgevel der kerk is van *Giacomo della Porta*; en aen de kerk is een Gasthuis vervoegt voor de Franse volkeren.

Van de S. Salvator in de Badstoven. 3.

WY hebben nu al in verscheide plaetsen van dese onse kerken gesien, wat de Badstoven zijn, en tot wat gebruik sy dienden; hier waren dan voor 't laest die van *Nero*, soo gemakkelijk, en schoon, dat'er een spreekwoort liep: *Wat saek isser slimmer als Nero, en wat beter als sijn Badstoven?* By de welke *Alexander Severus* de sijne maekte; maer hy wilde te veel, gevende verlof tegen gewoonte, dat yder een ook by nacht in sijn Badstoven sich mogte baden, en hy deed op sijn kosten daer altijt lichten branden; ook konden de selfde dienen tot wijsheits onderzoekers, dewijl daer rijke boek-plaetsen waren.

Hier maekte sy mede een Tempel der Mededoogentheit, die naderhand van *S. Silvester* aen *Salvator* toegeeigent wierd, en voorts van *S. Gregorius* ingewijd; en men gelooft dat daer veel aflaten zijn, door den geduurigen toeloop des volks om dese kerk te besoeken, welke om tweemael afgebrand te zijn, van groot dat sy eerst was, tot dese kleine gestalte gebragt is; en sy staet gemeen met het Paleis des Groot-Hertogs van *Toskanen*.

't Paleis

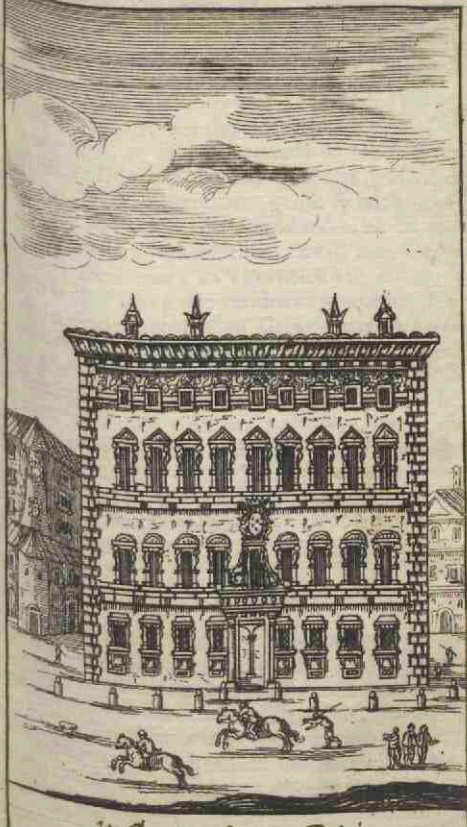

't Groot-Hartogs Paleis.

S. Jacob der Spaenjaerden wierd gebouwt van een *Infante* van *Kastilien*, *Alphonsus* geseit, soon van de Konink *Don Alphonsus*; en naderhand is sy weder herbouwt van *Don Alphonso de Paradinas*, *Cucitatensis* Bisschop, gelijk men boven de grootste poort kan lesen.

Sy is niet alleen aen *S. Jacob* toegewijd, maer ook aen *S. Alphonsus* Bisschop van *Toledo*, en dierhalven vyeren sy d'een en d'anderen Feest-dach. Daer is een Gasthuis voor de mannen en vrouwen van dat volk. De kerk wort seer wel bedient, en sy houwelijken dochteren uit. Men heeft daer veel Aflaten, bysonder op den dach van *S. Jacob*.

Daer wierd noch een groot vercierssel aen dese kerk gevoegt in 't jaer 1579. met de stichting van een Geselschap heel uit Spaenjaerden, onder den naem der heerlijke Verryssing onses Saligmakers, en om sijn Zege-prael te vertoonen, de doot overwinnende, droegen sy voormaels alle jaren 's morgens op 't aenkomen van dien heiligen en vroolijken dach, met groote toestelling en pracht, het alderheiligste Sacrament rontom de plaets *Navona*; daer na wierd dese statie gebragt op yder 25. jaer, op welken tijt het Jubel-jaer koomt, soo dat hier toe ontallijke menschen van alle kanten dan t'samen loopen, om haer vermaek te nemen in dit wonderbaer bedryf: noch een anderen, maer niet soo statigen ommegank doet dit Geselschap tusschen *d'Octave* des selfde Goddelijken Sacraments.

Sy houwelijken eindelijk alle jaren Dochters uit,

uit, op den dach des Hemelvaerts onses Heeren, door een erf-lating van *Constantino del Castello* Deken der kerk des Bekkens, en Apostelijk Overbrenger van d'een en d'andere Teekening; en hy maackte dese erf-lating in 't jaer 1567. waer in hy begeerde, dat dese Dochters van Spaensche Ouderen wesen souden, die alle jaren tot het getal van veertien mogten komen; en als daer soo vele binnen *Romen* niet gevonden wierden, souden de Bourgondische 't getal vervullen, en na dese de Duitsche, en voorts de Nederlandsche, en daer na die van Siena, dan de Napelsche, en ten laesten die van Sardinien; en dewijl het noodig is dat sy alle arm zijn, soo kan 't wel wesen dat 'er somtijts wel van alle die volkeren eene in koomt. Tot het getal van 14. voegde de Ferrarische *Polisena* noch een in 't jaer 1575.

Hier zijn schoone geschenken van verscheide volkeren aen gegeven.

By de Heiligdoms-plaets aen de slinker hand is dat van *Ciaccone*, en aen de rechter hand dat van den Heer *Fontoias*, Beeldhouwery van den Ridder *Bernino*; en de *S. Jacob* van marmer is een werk van *Giacomo Sansovino*. Het groot stuk in de Kapel der *Herreri* is van *Annibal Caracioli*; en de Historien zijn geschildert van *Albano*, *Domenichini*, en andere. Hier tegen over is 't gebouw der Wijsheit, een seer aerdig en schoon beslek van *Michel Angelo*, en van de beroemste Meesters vervolgt.

De Wijsheit.

't Gebouw der Wijsheit is soo genoemt, om dat daer by de Paus van *Romen* was opgerigt, het Onderſoeken en Oeffenen van ſeer grooten gewichte, en noodſakelijk tot voordeel van de Stad: het is gelegen in de voornaemſte plaets van *Romen* verciert met ſchoone marmeren, met een breede en heerlijke poort, de overſteke venſteren inſgelijks van marmer, en de muuren op veel plaetſen van de ſelfde ſtof gevult: van binnen is daer een ſchoone, en welgeſtelde wandel-plaets mede van marmer, welke een ruimen voorhof omcingelende, groote ſchoonheit en gemak geeft: 't gebouw in ſijn ſelven is uitnemende en ongemeen; maer de Leeringen in welke de jeucht daer onderweſen wort van algemeene nuttigheit, daer geleſen wordende niet alleen de Latinſche en Griekſche talen, maer ook de Hebreeuſche, Arabiſche, de Kennis der Wetten, der Genees-konſt, der Ontleding, en in 't kort allerlei wetenſchappen tot de volkomene welſtant der menſchen vereiſcht.

Van de Santen Leo Paus, en Fortunatus Biſſchop, in de plaets der Wijsheit. 5.

EEr dat *Galba* Keiſer wierd, bragt hy tot *Romen* met hem *M. Fabius Quintilianus*, en

De Wysheit.

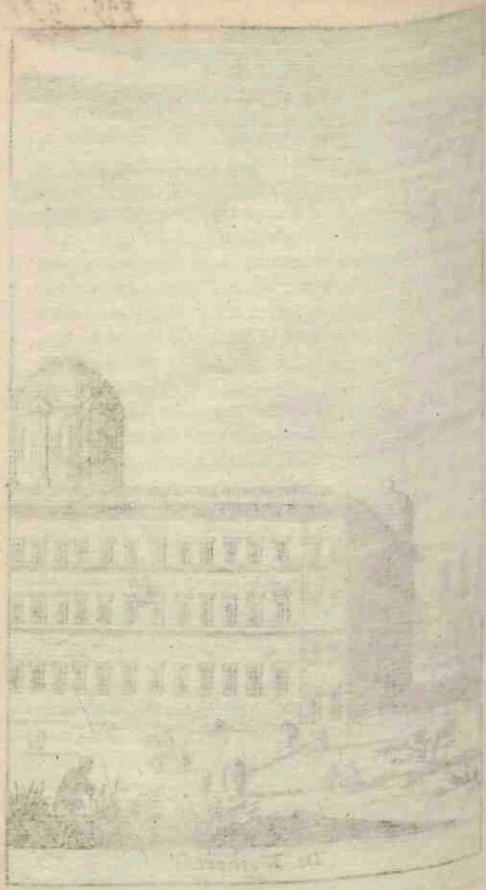

en hy noch jonk zijnde, quam ook met hem sijn Vader, van wien *Galba* sich ook dienen wilde, om dat hy geleert was, en bequaem in veel saken van regering: met 'er tijt ging de soon de Vader in geleertheit te boven, en na veel schatten verkregen te hebben in 't verdedigen der saken, siende sich door sijn groote welsprekentheit van yder geacht, en geeert, wilde hy andere daer ook in onderwijsen, en hy hield hem daer twintig jaren in besig; en was de eerste die binnen *Romen* voor al de weereld daer Schoolen toe opende, met de leerlingen te verdeelen in Benden en Ordens, de mannen van de jufferen af-scheidende, onder welke een Nicht van Keiser *Diocletianus* was; soo dat men sich niet hoeft te verwonderen, als men van veel Heilige Maegden leest, die seer welsprekende en geleert waren. Maer *Quintilianus* maekte boven alle lof, sich seer hoogwaerdig, om dat hy sijn konst noit aengelegt had tegen de Geloovige van *Christus*.

Andreas Fulvius bedriegt sich als hy schrijft, dat 600. jaren voor *Eugenius de* 4. *Romen* in dikke duisterniste van onwetenheit begraven lag, dewijl *Innocentius de* 4. die weinig min als 200. jaren voor *Eugenius* geseten heeft, de Leer-oeffeningen in d'een en d'andere Wet, stichtede; en 100. jaren daer na voegde *Clemens de* 5. daer noch meesteren by in de Hebreeusche en Chaldeesche spraken; en sijn Voorsaet *Bonifacius de* 8. maekte in 't jaer 1303. op dese plaets, welke men voor 't midden van *Romen* houd, opene Scholen, en verklaerde

klaerde de Leeraren en Leerlingen vry van alle schattingen: *Eugenius de* 4. in 't jaer 1432. vergunde daer aen de laften van uitheemsche wijnen, soo tot belooning van die de Lessen deden, als tot vermeerdering des gebouws.

Het selfde voorts in slechten stant zijnde door de schult der werklieden, wierd vermaekt van *Leo de* 10. en van *Clemens de* 7. en hier van is een Bulle des jaers 1513. waer in bevestigt wort, 't geen tot voordeel van dese hooge School sijn Voorsaten gedaen hadden. Daer-en-boven verbied hy aen de Leeraren der Wetten, de saken te verdedigen, op dat sy haer te beter in haer Leer-oeffeningen mogten besig houden. Hy stelde hier ook drie Cardinalen tot Bescherms-heeren over, het welk waren den Deken, den eersten Priester, en den eersten Diaken. Maer in 't jaer van 1588. is onder de menigte vergaderingen der Cardinalen, die *Sixtus de* 5. hield tot goede bestiering des Roomschen Stoels, eene geweest, waer in hy vast stelde, dat alle de Hooge Scholen des Geestelijken Staets haer toevlucht tot dese souden nemen, in al haer saken die sy binnen *Romen* mogten te verhandelen hebben; en hy vereerde noch aen dese twee-en-twintig-duisent kroonen, om haer van veel schulden te ontlasten.

Eer op dese plaets soodanigen gebouw gemaekt was, soo gelooft men, dat hier een kerk gestaen heeft aen *S. Fortunatus* Bisschop van *Todi* toegeeigent, wien *S. Hormisda* Paus, voor Apostelijk Gesant na *Constantinopelen* sond aen den Keiser *Anastasius*, die van de Romeinen bystant verso-

socht tot bevordering van sijn Staet, geveinsdelijk belovende dat hy de kettery van *Eutichius* soud laten varen, welke niet geloofde, dat de alderheiligste Maget Moeder Godts konde genoemt worden. Hy sond insgelijks met *S. Fortunatus*, ook *S. Ennodius* Bisschop van *Pavien*; en beide in groot gevoelen van heiligheit by 't Hof van *Romen* zijnde, waren sy verselt van twee Cardinalen, *Venantius* Priester, en *Vitalis* Diaken: *S. Gregorius* Paus verhaelt in sijn t'samen-spraken wonderlijke dingen van *S. Fortunatus*, met groote reden hem dese kerk was toegewijd.

Voorts by gelegentheit van dit gebouw hebben sy hier noch een anderen by-naem toegevoegt van *S. Leo* Paus, wiens feestdach gehouden wort op den 11. April ter gedachtenis van *Leo de* 10. die van dese Hooge School erkent wort voor sonderling goetdoender; waer om sy alle jaren sijn Lijk-statie vyeren.

Voor 't laest is hier noch te seggen, dat voor het jaer 1552. in dese Hooge School der Roomsche Leer-oeffeningen vele tot Leeraren verheven wierden door gunst sonder onderzoek: daerom stelde *Julius de* 3. in het selfde jaer, dat de Rechts-geleerde onderzocht souden worden van de kerkelijke Voorspraken, en de Artsen, Wijsgerige, en Godts-geleerde van haer Versamelingen, en *Sixtus de* 5. beval in 't jaer 1587. dat sy bestiert souden worden van de selfde kerkelijke Voorspraken. De nieuwe kerk, nu daer eerst volbouwt, is een bestek van *Francesco Borromini*.

Van

Van S. Catarina van Siena voor de Nephiten. 6.

ONder de menigte wonder-daden, die Godt belieft voor de oogen der ſtervelingen te bedrijven, was dit een groote genoeg, van deſe Santin verkoren te hebben tot hervorming van ſijn Kerk, ſendende de ſelvige naer *Avignon* tot Paus *Gregorius de* 11. op dat ſy hem ſoude bewegen, om weder in *Romen* ſijn ſit-plaets te nemen, gelijk hy deed. En om dat *Urbanus de* 6. haer in *Avignon* voor ſijn Pauſdom kende, ontbood hy haer van *Siena* nu Paus geworden, waer vele den anderen tot Paus in *Avignon* verkoren, begunſtigden.

Dierhalven uit gehoorſaemheit na *Romen* gekomen, nam ſy hier haer woonplaets; om dicht by de *Minerva* te weſen, een kerk der Paters van *S. Dominicus*, onder wiens regel ſy ook ſtreed. En de ſcheuring wierd door haer toedoen wechgenomen.

Maer de viand des menſchelijken geſlachts niet konnende ſo grooten goet lijden, begon 't Roomſche volk tegen den heiligen Paus op te maken, en den haet tegen hem nam ſoo ſeer toe, dat ſy hem trachteden om hals te brengen. Waer door de Heere aen die H. Maegt verſcheen, haer ſeggende, dat hy de Stad van *Romen* verlaten wilde; en ſy hem ſoekende te bevredigen, antwoorde hy haer, dat de rechtvaerdigheit Godts ſulks vereiſchte: ſy dan bood haer ſelven aen, om in haer lichaem

haem al de ſtraffen te lijden die *Romen* verdient had; en de Heere ſoodanigen aenbieding aenvaerdende, begonnen de booſe Geeſten van de *Septuageſima* des jaers 1380. haer ſoo te pynigen, dat ſy op den 29. April daer het leven liet in deſe plaets op een Sondach, ſy niet meer dan 33. jaren oud zijnde; waer uit men ſien kan, hoe ſeer *Romen* in ſulken Maegt gehouden is.

Sy dan met haer Engelſche tegenwoordigheit, en koſtelijke doot deſe plaets geheiligt hebbende, wierd daer een Klooſter van Dominikaenſche Nonnen gemaekt, die hier waren tot op *Pius de 5.* aen wien deſe kleine Kloofterkens niet behagende, gingen ſy een ander bouwen op den voorſeiden Berg *Magnanapoli*, haer ook noch den ſelfden naem van *S. Catarina* gevende, en hier gaf *Gregorius de* 13. een begin op't jaer 1577. aen het gebouw van een Verſameling der *Neophiten*; en of wel door de doot des Paus dit gebouw onvolmaekt bleef, niet te min liet hy aen de Verſameling een goet inkomen om een goet getal der ſelfder te onderhouden.

Nu is de voorſeide Verſameling vervoert tot de Lieve Vrouw der Bergen, gelijk op ſijn plaets geſeit ſal worden, en tegenwoordig is dat de plaets en verblijf des Geſelſchaps der Bootſchapping.

Van S. Clara. 7.

DOor toedoen van *S. Ignatius Loiola* in het kloofter, namaels van *S. Marta* gelijk wy ſien

sien sullen, de jufferen by een gebragt zijnde, welke haer quaet leven begeeren te verlaten, ten einde sy, of bekeerde Nonnen mogten worden, of gehouwelijkt weder met haer mannen versoenen; en de selfde van daer moetende voeren, nam 't Geselschap der Heilige Apostelen de sorg hier over, en bragten die hier in een huis, 't welk dierhalven den naem van Godtvruchtig kreeg, en voegden daer noch by den hoop der qualijk gehouwde.

Sy wierden in 't begin bestiert by Nonnen van *S. Clara*, waer door *Gregorius de* 13. onder desen naem haer de kerk bouwde, en gaf daer een Bescherm-heer, en Opsienders over; daer na veel moeielijkheden onder dese Nonnen en de geseide Vrouwlieden rijsende, wierd het beter geoordeelt, dat in de saken der bestiering d'eene van d'andere onderscheiden souden besorgt worden, gelijk sy te voren van woonplaets waren; daer in *Romen* geen andere gedachtenis van dese Santin zijnde, als in de tegenwoordige kerk.

En hier ontrent is het edel Paleis der Heeren *Vittorii*, daer veel beelden in zijn.

Van de Santen Benedictus, en Scholastica. 8.

IN de Stad van *Norcien* wierden nu over duisent, twee-hondert jaren dese twee groote lichten geboren, om de Klooster-tucht in 't Westen te doen uitmunten, gelijk *S. Basilius* in het Oosten gedaen had; en hoewel dat *Romen* in soni-

sommige van haer kerken den grooten Aerts-vader *S. Benedictus* geeert had, nochtans sijn Landslieden ook begeerig gelijk andere Volkeren, haer in dit gemeen Vaderland des Weerelds bekent te maken, besloten sy in 't jaer 1614. een Geselschap op te richten, waer in yder sou mogen komen die eenige zucht tot *S. Benedictus* hadden, en om de jonkvrouwen te meerder aen te setten, voegden sy daer het aenroepen van *S. Scholastica* by.

Dit Geselschap nu strijdende onder de vanen van dese twee groote personaedjen, vyerden sy op het jaer 1615. de feestdach van *S. Benedictus* met groote pracht in de kerk van *S. Eustachius*, waer sy hen begonnen te vereenigen tot het getal van twee hondert: daer na in't volgende jaer vyerden sy den dach van *S. Scholastica* op den 10. February in een Gebede-plaets, die sy voor een tijt innamen by de *H. Maria* in de plaets des koloms; en eindelijk kochten sy dese woning, welke haer dienen sal om daer een kerk te maken, met een Gasthuis voor die van haer volk. Voorts om haer te schikken na de kleeding van *S. Benedictus*, dragen sy swarte kappen met een lap van swart saei; en van *Paulus de 5.* haer bevestiging krijgende, vergunde hy haer onder andere voorrechten, een open hals gevangenen te verlossen.

Van de H. Maria Monterone. 9.

VAn den Oversten deser Procchie *Giacomo Crilli* uit *Bolonien*, verstonden wy in het jaer

jaer 1599. dat in *Siena* een Geslacht was van *Monteroni*, het welk dese kerk gesticht had met een Gasthuis om de Sienische Bedevaer-reisigers te herbergen; 't is noodsakelijk dat 'er al eenige honderden jaren verloopen zijn, om dat sy in 't jaer 1241. op d'oude manier vermaekt is, gelijk de Ouwel-kas boven 't Hoog Autaer vertoont, en wierd gewijd door eenige andere herstelling in het jaer 1351. en de voorseide Overste heeft ook eenige verbeteringen daer aen gegeven. Haer voornaemste feestdijt is de Hemelvaert.

Van S. Andries des Dals.. 10.

TOt op dese plaets strekte van ouds sich uit het Schouwburg van *Pompeus*, en in 't leggen der grondvesten van dese kerk heeft men de overblijfselen daer van gesien; en daer is aengemerkt dat het Schouwburg somwijlen vernieuwt is geworden.

In dese selfde plaets was daer een seer schoon en groot Paleis by 't Geslacht van *Piccolomini* gebouwt, waer twee Pausen uit voortgekomen zijn, te weten *Pius de 2. en Pius de 4.* Oom, en Neef. En om dat dit Geslacht sijn afkoomst had uit de Stad van *Siena*, nam de ruimte, die de plaets voor 't geseide Paleis maekte, daer den naem af, van de plaets van *Siena*, welke sy huiden noch behoud.

Nu dit selfde Paleis geerft zijnde van Vrouw *D. Constanza Piccolomini* Hertogin van *Amalphi* in 't Rijk, en sy groote zucht hebbende tot den roemrijken Apostel *S. Andries*, om dat de ge-

gebeenten van dese Sant in de Stadt van *Amalphi* rusteden, daer sy Vrouw over was, gaf sy dit geseide Paleis aen de Paters geregelde Klerken, die eerst in *S. Silvester* op den Hengsten-berg waren, op dat sy daer een kerk souden bouwen ter eeren van dien sesden Sant.

d'Instelling van dese Paters, gemeenelijk *Theatinen* genoemt, had haer oirspronk van vier seer heilige mannen, Pater *D. Gio. Pietro Carrafa*, Napels Edelman, die eerst Bisschop van *Chieti* geweest zijnde, dat verlatende met al 't geen hy had, *Christum*, die arm geweest had, armelijk wilde volgen: maer een Persoon van groote geleertheit, wijsheit, en groote verdiensten zijnde, wierd hy weinig daer na van *Paulus de* 3. tot het Cardinaelschap opgetrokken, en voorts tot het Pausdom, en wierd *Paulus de* 4. genoemt.

't Gebouw van dese kerk wierd begonnen van den alderuitstekensten Cardinael *Gesualdo*; maer in dien schoonen aenvang door de doot verrascht, liet hy dat werk onvolkomen. Soo dat de Cardinael *Montalto* bewogen wierd om dat te bevorderen: en of schoon hem voorgeworpen was dat het hem niet betaemde een gebouw van een ander begonnen te vervolgen, sloeg hy de hand ter eeren Godts aen dat voornemen, diergelijke menschelijke insichten verachtende, met de selfde grootmoedigheit, die hy altijt in al sijn doen heeft betoont, en bewees daer ses-duisent kroonen jaerlijks aen, en belaste dat sy voltrokken sou worden: en het jaer te voor eer hy stierf, verkreeg hy van *Gregorius de* 15. dat tien

jaren

jaren na sijn doot het selfde bewijs van ses duisent kroonen aen sijn Abdie blijven sou, gelijk daer aen een Opschrift blijkt.

Dese Graffteden zijn aerdige Beeldhouwery van *Pasquin* van den Berg *Pulciano*.

Nu is op de grootmoedigheit van soo grooten Cardinael gevolgt, 't edelmoedig hert, den Abt *D. Francesco Peretti* sijn Neef, nu Cardinael, mede van *Montalto* geseit.

In dese kerk zijn tot huiden drie kapellen voltrokken, een van den Heer *Oratio Oricellai*, Florentins Edelman; d'ander van den Heer *Leone Strozzi*, insgelijks een Edelman uit *Florencen*.

De derde is van het doorluchtigste Huis van *Barberini*, gebouwt van *Urbanus de* 8. als hy noch Cardinael was, welke door de voortreffelijkheit des besteks, de kostelijkheit en seer goede t'samen-stelling der steenen, en door de uitnemensste schilderien, een is der schoonste, en deftigste die men sien mag.

En om dat de Kapel gestelt is boven de Modder-goot daer *S. Sebastiaen* in gesmeten wierd; behaegd'et hem daer dese schoone gedachtenis te stellen.

S. Sebastianus miles Christi fortissimus, sagittis Diocletiani jussu confictur, virgis cæditur, in Cloacam dejicitur: inde à Lucina Matrona Romana ejus in somnis monitu eximitur, & in Calisti Cœmiterio conditur; facti indicem plebs olim venerabunda Ædiculam excitavit, cujus hic nuper Altare majus cum apside stetit. Hanc Sixtus

tus V. Pont. Max. ea lege æquari solo permisit, ut illius pars novæ Ædis ambitu includeretur. Ad restituendam loci religionem, reique memoriam. Maphæus S. R. E. Presbyter Card. Barberinus Signaturæ Justitiæ Præf. hoc voluit extare monumentum. Anno salut. M. DC. XVI.

Dat is:

S. Sebastiaen seer dapper Krijgs-held Christi, wierd door last van Diocletiaen met pijlen doorschoten, met roeden gegeesselt, en in de modder-goot geworpen; van daer heeft Lucina Roomsche Vrouw, door sijn waerschouwen in haer slaep, hem uit-genomen, en in Calistus begraef-plaets gebragt; tot aenwijsing van 't selfde is by het gemeene volk eerbiedighlijk dit Kapelleken gesticht, wiens Hoog Autaer hier voormaels met sijn rand heeft gestaen. Dit heeft Paus Sixtus de 5. toegelaten op dese voorwaerde tot de grond af te breken, dat een deel des selfs in den omtrek der nieuwe kerk besloten sou worden. Nu heeft om de Godsdienstigheit der plaets, en de geheugenis der saek te behouden, Maphæus des H. R. Stoels Priester Cardinael Barberini, Overste der Onderteekening des Gerichts, hier dese gedenk-steen doen stellen, in 't jaer des Heils 1616.

Om dat dese Kapel aen de Hemelvaert der alderheiligste Maget toegeeigent was, heeft het den selfden, daer na door sijn menigvuldige verdiensten met toejuichen van al de weereld tot Paus verkoren, belieft, niet te vreden, die met sulken heerlijkheit als van yder gesien wort, ge-

gebouwt te hebben, de selve noch met veel geestelijke genaden te verrijken; en viermael 's jaers heeft hy daer eeuwigduurenden vollen Aflaet aen vergunt, van al de Geloovige te verkrijgen op den dach der Ontfankenis, der Suivering, der Boodschapping, en der Hemelvaert van d'alderheiligste Maget; en aen 't doorluchtigste Huis van *Barberini*, en aen alle des selfs nakomelingen eeuwigduurenden vollen Aflaet yder dach, 't welk noch inhoud het selfde sich ook uit te strekken tot dese Paters van de selfde Religie.

Hy heeft daer noch een anderen eeuwigduurenden vollen Aflaet aen toe-gestaen voor de zielen in 't Vagevyer alle Maendagen des jaers te helpen door de Geloovige, die gebiegt, en 't Heilig Sacrament genuttigt hebbende, de selfde Kapel na den avond sullen besoeken, en voor 't Alderheiligste Sacrament dat daer open gestelt wort, volgens haer Godtsdienstigheit Godt bidden voor de zielen die in 't Vagevyer gepijnigt worden; en aen die niet gebiegt sullen hebben, is 'er seven jaer, en seven vasten-dagen vergunt.

In de Kapel der Heeren *Barberini* is het Beeldwerk van *Mochi*, en andere; de schilderien van *Passignano*. In die der *Oricellai* van den Ridder *Pomarancio*. 't Voornaemste deel der kerk is van den Ridder *Lanfranco*, de drie hoeken van onder van *Domenichini*, en het voorste van den selfden; en de laeste drie stukken nieuw daer aen gemackt, inhoudende de kruisslng van *S. Andries*, zijn van den Ridder *Fra. Maria Preti* uit *Kalabrien*.

Dese

Dese soo waerdige kerk is de Bouw-konst van *Maderna*.

En daer by siet men 't schoon gebouw van 't nieuw Klooster, Bouw-konst van *Marucelli*.

Niet verre daer achter woont de Heer Ridder *Cassiano dal Pozzo*, die als ervaren in de wetenschappen, boven een beroemde Boek-schat, een Konst-kamer vergadert heeft van afbeeldingen, schilderien, pleister-werk, Medalien van doorluchtige mannen, en andere saken, waerdig met verwondering gesien te worden.

Voor aen de kerk is de straet des Dals, waer de Heer *Pietro della Valle* woont, by wien men drie Mumien, dat zijn seer oud gebalsemde lichamen, met haer oude geschilderde kassen kan sien, met verscheide Hierogliphische teekenen verciert, gelijk d'Egyptenaren gewoon waren te doen; en andere saken uit die Oost-Indische plaetsen over gebragt, en veel oude gedenkwaerdige marmeren.

Van d' alderheiligste Sweetdoek onses Heeren. II.

DAer is geen twijsel, of van de gedachtenissen hier van onsen Heer op aerden gelaten, die zijn de waerdigste en meest van ons geacht, waer in hy, om de selfde aengerocht te hebben, sijn wesen heeft in-gedrukt. *Romen* vertoont twee sletjes met sijn aengesicht.

Dat

Dat aen de *S. Veronica* gegeven, in *S. Pieter* op den *Vatikaen*; en dat aen *Abagarus* gesonden, in *S. Silvester* in Martische Veld.

Maer van gants sijn heilig en goddelijk Lichaem, boven alle andere wonderlijk en eerwaerdig is in de Stad van *Turin*, en hy drukte dat uit, in 't Laken daer sy hem op uitstrekten eer sy hem begroeven; en sy wonden hem van 't Hooft tot de voeten daer in, soo dat hy opgestaen, de gedaente de Lichaems daer in gesien wierd, met de teekenen der vyf wonden, en der slagen in al sijn vlees; en sommige bevestigen, dat tot de voetsolen toe gesien te hebben.

Dese kerk wort d'alderheiligste Sweetdoek van Piemontsche Geselschap geseit: en met reden koomt het haer toe, den naem des alderheiligsten Sweetdoeks te voeren, nadien de Hertog van *Savoien* met alle pracht en heerlijkheit den Sweetdoek bewaert daer onse Heere JESUS CHRISTUS in gewonden was, als hy begraven wierd; op welke hy sijn alderheiligste gedaente gelaten heeft. Dese kerk wort ook *S. Louis* der Piemontsche geseit, op 't jaer 1537. in 't maken van een Geselschap onder den naem van dese Alderheiligste Sweetdoek, in het welk al de onderdanen des Hertogs van *Savoien* komen konnen. Sy kleeden haer in witte kappen met een gordel van root leer, met een insgelijks rooden knoop toe-gedaen.

Sy waren eerst in een naeste kerk van de Abdie van *Farfa* aen *S. Louis* toegeeigent, en die om haer kleinheit ontheiligt zijnde, bouwden sy dese hier nieuw uit de gront op in 't jaer 1605. onder den

den Argentinschen Toren, soo genoemt na een uit *Argentina*, huiden *Straesburg* in *Duitslant*.

Onder andere goede werkken van dit Geselschap, is seer prijselijk dat sy de arme Priesteren, en Geestelijke persoonen herbergen die uit *Savoien* na *Romen* komen. De schildery des Sweetdoeks, die boven 't Hoog Autaer staet, is op de selfde maet gemaekt, van dat sy in *Turin* hebben, en 't is daer over uitgestrekt geworden; en wierd eerst aen *Clemens de* 8. gegeven door d'Aertsbisschop van *Bolonien Alfonso Paleotto*, met een boek dat van soodanigen stof in 't licht is gegeven: en daer na gaf Paus *Clemens* het selfde aen dit Geselschap. Boven den voornaemsten feestdach van dese kerk op den 4. van Mei ter eeren des alderheiligste Sweetdoeks, in welken dach sy Dochteren uit-houwelijken, en een gevangenen verlossen, vyeren sy noch dien van *S. Maurits* op den 22. September, om haer te schikken na 't Huis van *Savoien*, dat desen Sant voor Beschermsheer heeft.

De Paleisen daer tegen over van de Heeren *Caffarelli* zijn seer schoone bestekken van *Raffaele*; van wien noch is dat der *Aquila*, in *Borgo*.

Van S. Juliaen der Cesarini. 12.

DE Oorlogen der Gothen het oud en seer edel Geslacht der *Cesarini* in twee takken verdeelt hebbende, gelijk by de *Salvator* aen 't wa-

ter geſeit is; vereenigden ſy haer eindelijk in een Paleis hier ontrent haer toekomende, waer van deſe kerk den by-naem heeft, tot onderſcheid van twee andere aen deſe Sant toegeeigent. Het is voorts noodig (ſeit *Sanſovinus*) dat door eenig merkelijk bedrijf der *Ceſarini* tot voordeel des Roomſchen Volks, ſy aen 't Hooft van dit voortreffelijk Geſlacht haren Standaert geven, ſoo in tijden van oorlogen, als van vrede in algemeene ſchouwſpelen, en gewonelijke Hoogtijden, en inſonderheit op die van *S. Joris.*

Wat de eerſte ſtichting van deſe kerk belangt, wy vinden haer oud genoeg, door de Nederlandſche Volkeren gemaekt; om dat als *S. Bonifacius* Biſſchop, de Nederlanders tot de kennis van CHRISTUS bragt, ontrent het jaer 755. op dat jaer *S. Bonifacius* in *Vrieſland* met het Martelaerſchap gekroont zijnde: en by deſe kerk maekten ſy een Gaſthuis voor de Nederlandſche Bedevaert-reiſigers. Daer na in 't jaer 1094. hebbende Paus *Urbanus de* 2. de Chriſten Vorſten verſamelt om 't heilig land weder te verkrijgen, quam *Robbert* Graef van *Vlaenderen* binnen *Romen*, en vermaekte, en begiftigde deſe heilige plaets.

S. Julianen heeft tot teeken een Valk op de hand, en een Hond aen de leidſe, om dat hy ſijn vermaek in de jacht nam. Hier wort van de Nederlanders ſijn feeſtdach gevyert op den 13. van January, op welken dach in *Vlaenderen* eenige Overblijſſelen van *S. Julianen* overgevoert wierden.

Van

Van S.S. Cosmus en Damianus der Baert-scheerders. 13.

DIt Geselschap nam sijn begin in 't jaer 1440. en sy verkoren dese Santen tot haer Voorspraken, die de konst der Artseny oeffenden, welke eenigsins de Baert-scheerders ook raekt. Dese kerk was voormaels van Nonnen, onder den naem der alderheiligste Drievuldigheit; maer sy vyeren den dach van haer Voorspraken, in welken sy een gevangenen verlossen: sy kleeden haer in witte kappen, met een witten gordel omgord.

En tegenwoordig is die ten deele verbetert. Dit Klooster moest een wesen van die kleine, welke van *S. Dominicus* in de kerk van *S. Sixtus* vereenigt wierden.

Van S. Helena der Voorproevers. 14.

BInnen *Romen* een groot getal Voorproevers zijnde, die aen veel Vorsten dienen, van welke men hier misschien meer als in eenige andere Steden heest, besloten in 't jaer 1557. selfs ook een Geselschap te maken, en na dat sy in verscheide kerken versamelt hadden geweest, verkregen sy dese kerk van *S. Nicolaes* met de sorg der zielen; en sy staende in gevaer van te vallen, wierd de Prochie aen de naeste vereenigt; en de kerk van

de Voorproevers vermaekt zijnde, is die aen *S. Helena* Moeder des Grooten *Constantinus* toegewijd.

En in der waerheit, het volk van *Romen* is niet weinig verschuldigt aen dit Geselschap, om 't vernieuwen der gedachtenis van die welke 't Heilig hout des Kruis gevonden, en veel Overblijfselen uit het Heilig Land gebragt heeft; welke in dese overvloedige Stad heiliglijk haer leven eindigde. Haer lichaem wierd van haer soon *Constantin* begraven, in een schoon *Mausoleum* buiten de groote poort; en offy wel van daer is gevoert, nochtans zijn in verscheide van dese onse kerken van haer Overblijfselen bewaert.

Hier nevens zijn de Paleisen der Heeren *Cavalieri*.

Van S. Nicolaes aen de Calcare. 15.

Cneus Octavius Borgemeester een merkelijke zege op de Persianen behaelt hebbende, maekte hier tusschen den Flaminischen Renkring, en het Schouwburg van *Pompeus*, een Wandel-dreef, om als het regende daer onder te gaen, wanneer in de Kringen, en Schouwburgen, de Spelen, en andere vertooningen die tot vermaek des volks gehouden wierden, belet waren; en om dat op de kolomnen die 't werk onderstreunden metale hooft-stukken stonden na de Co-

rin-

rinthiſche manier uitgewrocht, wierd die de Corintiſche Wandel-dreef geſeit, als mede van *Octavius*, die de ſelfde gemaekt had. Voorts in 't Grieks het metael *Chalcos* genoemt wordende, wilt men dat het graeuw die aen de *Calcare* noemde; nochtans is dit wel een verre gehaelde uitlegging, dewijl men niet leſen kan, dat die na de metale hooft-ſtukken of in 't Latin, of in 't Grieks genoemt is geworden; ſoo dat men noodſakelijk aen 't graeuw deſe en andere onwetentheden laten moet.

Van d'eerſte ſtichting deſer kerk heeft men niets konnen verſtaen; alleen hebben wy, dat ſy in 't jaer 1611. een Procchie zijnde, haer Opſiender *Magno Penico d'Anagni*, de ſelfde vermaekte, en daer voor een ſchoone plaets opende. Hier was over eenigen tijt het Geſelſchap des Bewaerts-Engels.

Vijfde Dach-reis.

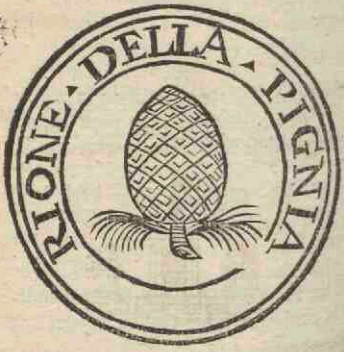

DE WYK DES PYN-APPELS.

DEse Wyk een Pyn-appel in een rood Veld tot haer wapen hebbende, soo kan men gelooven, dat ergens hier ontrent een Pyn-boom gestaen moet hebben, gelijk een hier naest van een Olm haer naem heeft gehad.

Hier in zijn de beroemde gebouwen des Paleis van *S. Marcus*, der Roomsche Versameling, en de Paleisen des Hertogs *Muti*, en des Cardinaels *Altieri*, en der Heeren *Ruggieri*, bestekken van *Giacomo della Porta, Celsi, Petroni, en Astalli.*

Van

de H. Maria Geboodschapte.

Van de H. Maria Geboodschapte der Roomsche Versameling. 1.

DEse kerk en de nevens-staende Versameling zijn van de Jesuiten: de eerste steen der kerk wierd geleid in 't jaer 1562. in welk jaer Godt de Heer bewogen heeft de Vrouw *Vittoria Tolle* Nichte van haer Moeders zijde van Paus *Paulus de 4.* op haer kosten dit gebouw te vervolgen, en sy bragt het tot den stant daer men dat nu in siet, sy gaf daer-en-boven noch eenige Huisen tot die Versameling; onder welke een was na de plaets van *S. Mautus* daer die selfde Paus in gewoont had, als hy tot het Pausdom verkoren wierd.

Het tegenwoordig gebouw by-genoemt de Roomsche Versameling, heeft eerst *Gregorius de* 13. toegekomen. En is in een schoon deel van *Romen* gelegen van seer aerdige Bouw-konst met sijn vensteren en bogen van marmer. De poort is van ongemeene schoonheit, verciert insgelijks heel van marmer. Daer binnen heeft men een groot en ruim Voorhof, met een seer schoone wandel-plaets met seer groote Pilasters ondersteunt; en boven die Wandel-dreef is insgelijks een tweede van de selfde stof, waer door gaende men in seer groote salen koomt, nevens andere schoone kameren, bequaem en noodsakelijk tot soo edele Leer-oeffeningen. Dit wierd opgericht tot de gemeene

nuttigheit, en 't gemak der Leerlingen; daer openthlijk geleſen wordende van de Paters Jeſuiten, behalven de Scholen der Letter-konſt, de Grieksche ſpraek, wetenſchap der Vrye Konſten, Welſprekens-konſt, Bewijs-konſt, Natuurkunde, Boven-Natuurkunde, Gevallen der Gewiſſe, en Godtsgeleertheit met ſoo grooten toeloop van Leerlingen, dat het te verwonderen is, dewijl de voorſeide Paters boven de leſſen, en uitleggingen der genoemde wetenſchappen, gewoon zijn die uitleggingen te doen ſchrijven, beginnende van Bewijs-konſt tot door al de andere wetenſchappen, de Godtsgeleertheit daer onder begrepen, 't welk groote lichtigheit brengt om de ſelfde te leeren. Aen deſe verſameling is een kerk vereenigt, welke aen de alderheiligſte Maget is toegeeigent onder den naem der Geboodſchapte, waer tot gemak der Leerlingen, en yder die 't begeert, geduurig Miſſen gedaen worden by de ſelfde Paters, met ſonderlingen toeloop en yver der Geloovige, ſy hen daer aen houdende met uitnemende neeſtigheit, bequaemheit, godtsdienſtigheit, en voornamelijk in 't biegten. De gemeene ruimte is beſchildert van *Zuccari*, met de andere twee hiſtorien; en de *S. Franciſcus* is van *Mutiano*. Boven dit zijn daer in de geſeide Verſameling, Geſelſchappen, daer alleen jongelingen in mogen komen, om hen daer te oeffenen in Sermoenen, tuchtingen, en andere godtsdienſtigheden, van welke daer een grooten toeloop is. Daer-en-boven heeft men daer ook ſeer bequame woning voor die Paters. Daer is een ſeer beroemde Boek-

ſchat;

S. Ignatius.

schat; en sy seggen dat dese Versameling de Bouwkonst is van *Martin Lunghi* den Ouden, van wien noch zijn de paleisen der *Altaemps* aen d' *Appollianaris*, der *Cesis* aen de fontein van *Trevi*, en der selviger in *Borgo*.

Van S. Ignatius.

DE voorseide kerk der Geboodschapte wort nu niet meer bedient, om dat daer de nieuwe en nevens-staende kerk geopent is, gebouwt ter eeren van *S. Ignatius*, Stichter des Geselschaps der Jesuiten, door de Cardinael *Ludovico Ludovisio*, Neef van *Gregorius de 15*.

In 't jaer 1626. wierd het gebouw van dese soo schoone kerk begonnen, de selfde Cardinael *Ludovisio* den eersten steen daer van leggende, aen wien boven alle andere behaegde het bestek van P. *Oratio Grassi* Jesuit gemaekt, en hy beval, dat de nieuwe kerk volgens het selfde gemaekt sou worden, gelijk 't geschiede, dat nu wordende, hoe wel noch niet gants volbouwt, een der schoone en voortreffelijke kerken van *Romen*.

In een Kapel van dese kerk op den dach van d' *Octave* van *S. Ignatius* in 't jaer 1650. geopent, wort onder 't Autaer bewaert het Lichaem van *S. Luigi Gonzaga*, eerst-geborenen des Vorsts van *Chastillion*; die met de weereld alle de eeren hem toebereid verlatende, sijn geluk hooger achtede in arm onder de navolgers van Jesus te

leven. In deſe kerk is het graf van Paus *Gregorius de 15.* gelijk ook dat van de Cardinael *Ludoviſio* ſijn Neef, en van andere des ſelfde *Ludoviſiſche* Geſlachts.

Door groote Liefde, deſe Paters niet te vreden zijnde met binnen de Muuren der Verſameling de wetenſchappen te onderwijſen, daer ſy hooger bequaemheit hebben, komen ſy noch by de hand te nemen de ſorg der arme Borgeren en Heeren, welke ſy alle feeſtdagen gaen vinden in de plaetſen, en ſtraten van *Romen*, daer ſy meeſt haer toeloop houden: volgens de ſelfde orden hebben ſy de Stad in twaelf geweſten verdeelt, en alle maenden des jaers nemen ſy op haer een daer van te verſorgen met het Woord Godts, en met de Sacramenten der Biegte en des Autaers, yder laeſte Sondach des maents in een kerk van 't geweſt de bequaemſte en ruimſte, d'algemeene *Communie* doende. De feeſtdagen voorts, en de Sondagen voor d'algemeene *Communie*, houden ſy haer beſig in 't volk te onderwijſen van de manier om wel te Biegten, en 't Sacrament des Autaers te nuttigen: en of wel dit werk eerſt van de naeſtgelegene alleen haer begin had, niet-te-min is by verloop van tijt dat voorts ſoo toegenomen, dat men yder mael daer duiſenden van menſchen hen tot het Sacrament des Autaers ſiet begeven, daer toe niet alleen de inwoonderen van dat Geweſt, in 't welk de *Communie* van die maent gehouden wort, t'ſamen loopende, maer ook allerhande volk van gelegentheit en Staet, uit alle hoekken der Stad; menigmael het alderheiligſte

ligste Ouwelken bedient wordende van vee Cardinalen, en Kerk-voogden des heiligen Stoels. Een van dese Paters draegt de sorg over die algemeene *Communie*, benevens eenige weereldlijke; waer door om t'samen te mogen komen naest aen de geseide Versameling een schoone vergader-plaets gebouwt is onder de bescherming van de Moeder der Godtvruchtigheit, en van *S. Franciscus Saverius*: hier in geschieden alle avonden van yder dach by die daer komen verscheide godtvruchtige oeffeningen, en doodingen, onder het beleid, en sorg van dese Paters: boven dit siet men alle jaren op Vastelavond daer seer schoone toonneelen, het alderheiligste Sacrament op de selvige drie dagen voor gestelt wordende, besorgende met de schoonheit der nieuwe vindingen, schier altijt eenige geschiedenis uit de Heilige Schrift vertoonende, het volk van de sotigheden des Vastelavonds af te trekken, en haer te onderhouden met Sermoenen, en heilige gesangen, op dat sy in de ydelheden des Weerelds niet mogten verloren gaen.

Dese Vergader-plaets heeft een schoone en ruime Wandel-dreef, welkers welffel beschilderr is van *Lazaro Baldi da Pistoia*, met pleister-werk van *Pietro da Cortona*, en seer schoone schilderien, vertoonende de voornaemste deugden, en wonder-werkken die men leeft in 't leven des roemruchtigen Apostels der Indien *S. Franciscus Saverius*, onder wiens

beſcherming dit Geſelſchap ſich roemt te leven.

Tegen over de Roomſche Verſameling is het Paleis der Heeren Mark-graven *Salviati*, een beſtek van *Franceſco Volterra*.

Van de H. Maria boven Minerva. 2.

DEſe kerk wierd de *H. Maria boven Minerva* genoemt, om dat het klooſter daer aen vervoegt ten deele op de vervallene muuren van een Tempel van *Minerva* gebouwt is; en huiden ſiet men daer noch overblijffelen af, in 't opene Voorhof des geſeiden Klooſters, 't welk ſtaet tegen over de poort op de ſtraet die van de Ronde na *S. Mautus* leid, en den naem van *d'Oude Minerva* behoud. Deſe Tempel was van *Pompeus* geſticht tot erkentenis van dankbaerheit over veel zegen tot voordeel des Roomſchen volks behaelt; en in deſe plaets was ook een Tempel van *Iſis*.

De kerk (maer in een genoeg kleine geſtalte) wierd van Paus *Sacharias* aen de Nonnen des Marſiſchen Velds gegeven, als ſy uit *Griekenland* na *Romen* quamen; welke voor haer woon-plaets het Marſiſch Veld verkieſende, deſe kerk aen de Paters Dominicanen over gaven, gelijk aen oude ſchriften blijkt, die daer onder de oude papieren van 't Klooſter van *Minerva* bewaert worden. Dit volgt, door dien de voorſeide Paters, die eerſt

eerst in *S. Sabina* op den *Aventin* woonden, siende dat het Hof verre van haer af gelegen was, en dat sy niet meer als te voren konden oeffenen den dienst van 't Prediken, haer van den Apostelijken Stoel aen bevolen, beforgden sy in 't bewoonde van *Romen* eenige plaets te hebben, over-eenkomende met dat einde. Soo verkregen sy dan van 't voornoemde kloofter des Marsischen Velds desse kerk en plaets van *Minerva*, onder 't Pausdom van *Gregorius de* 10. die aen de Stede-houder in *Romen* beval, dat toen was *Fr. Aldobrandino Cavalcanti* van *S. Dominicus* Orden, dat hy in sijn naem dat overlaten bevestigen sou, gelijk hy deed, 't welk geschiede in 't jaer 1275.

Als nu dese Paters die plaets gekregen hadden, begaven sy hen om daer een genoegsaem grooter kerk te bouwen, soo als men noch huiden daer siet, met een kloofter daer by, geholpen van aelmoessen der godtvruchtige lieden; en nu wort sy hermaekt met koninklijke kosten van den alderuitstekenste Cardinael *D. Antonio Barberino*, waer hy 't huis van *S. Caterina* in begrepen heeft, hier van de plaets der onderwijsing des Geloofs over gebragt. Het koor wierd gebouwt van de Heeren *Savelli*, de groote boog boven 't Hoog Autaer met sijn pilasters van de Heeren *Cajetani*, het middelste hol van de Cardinael *Torrecremata*, het groote welffel des kruis met beide de zijden van verschcide, de Voorgevel van de Heeren *Ursini*, en de groote poort van de Cardinael *Capranica*. Het gebouw volbragt zijnde, wierd sy seer statelijk ingewijd, en aen de roemrijkste

Mage-

Maget Geboodschapte boven *Minerva* toegeeigent. De oude voor-ruimte eenige jaren te voren dreigende te vallen, is vermaekt geworden van de Heeren *Palombari*. In de Kapel van 't Rooſenhoetje wort onder 't Autaer het lichaem bewaert van *S. Catarina van Siena* in een ſteenen vat, met ſijn marmeren dekſel, waer op het beeld der Santin is uitgehouwen. De ſchilderien van deſe Kapel zijn van *Marcello Venuſti* een beroemt Schilder, het beeld der Lieve Vrouw, dat boven 't Autaer ſtaet, houd men van de hand te zijn van den ſaligen *Giovanni da Fieſole*, Engels Schilder geſeit, van dier Paters Orden, en ſijn ſchilderien geven godtvruchtigheit uit.

In deſe kerk zijn vyf Geſelſchappen geſticht. Het eerſte is van 't Alderheiligſte Rooſen-hoetje, voormaels van den roemruchtigen *S. Dominicus* ingeſtelt, en door gants de weereld verbreid. Dit Gebroederſchap heeft voor byſondere inſtelling den yver tot de Alderheiligſte Maget, en hierom ſeggen ſy yder week het Rooſen-hoetje t' harer eeren, 't welk in 't jaer 1600. begon op-geſeit te worden, van klooſter tot klooſter der Vergadering van deſe Paters, driemael in de week; en voorts door middel van *P. Fra. Timoteo de Ricci* ſeer treffelijk Prediker, is dit heilig gebruik op 't jaer 1623. in deſe kerk overgebragt, waer op de voorſeide drie dagen ontallijke menſchen van de een en de ander Kunde t'ſamen loopen om dat op te ſeggen, gelijk geſeit is, met Kooren, van d'een zijde de mannen, en van d'ander zijde de vrouwen opheffende. Dit Geſelſchap des Rooſen-

hoet-

hoetjes is soo eigen en vast aen de Religie van S. *Dominicus*, dat waer eenige Vergadering genomen wort, met 'er daed sonder andere vervaerding van Bulle, in de kerk der Vergadering verstaen wort dit Gebroederschap opgericht te zijn; en dat in een andere kerk moetende opgerichtet worden, die niet is van de selfde Religie, vervaerdigt de Overste hier van daer toe de Bulle.

Alle eerste Sondach der maent wort een ommegank des Rooseu-hoetjes in die kerk gehouden, met een toeloop van menigte menschen; maer de voornaemste feestdach is op den eersten Sondach van October, by *Gregorius de* 13. ingestelt ter gedachtenis van de Zege ter Zee in 't jaer 1571. by de Christenen tegen de Turken bevochten: en in desen dach wort daer houwelijks-goet aen veel arme Dochters gegeven.

Het tweede Geselschap is van d'alderheiligste Boodschapping, 't welk sijn begin had van Broeder *Gio. Torrecremata*, Spaenjaert, van dese Orden, eerst Meester des heiligen Paleis, en daer na Cardinael, een persoon aen al de weereld bekent van wegen sijn groote geleertheit en heiligheit. Dit Aerts-broederschap is door de aelmoessen daer aen gegeven by den voorseiden Cardinael en andere in vervolg des tijts, nu tot sulken rijkdom gekomen, dat het jaerlijks op den dach der alderheiligste Boodschapping wel ontrent 300. Dochteren uithouwelijkt, onder welke, aen die Nonnen willen worden, een goede somme van kroonen gegeven wort.

En

En dit werk is by de Pausen soo hoog geacht, dat sy op dusdanigen dach in persoon met gants de Versameling der Cardinalen daer komen, en met een statig omrijden in dese kerk haer kapel maken, waer alle de Dochteren die haer houwelijks-gaef ontfangen hebben, door 't selfde Geselschap heel in 't wit gekleed, op order hem komen de voeten kussen.

Dit Geselschap maekt sulke houwelijken vyfmael in 't jaer, op den dach der Lieve Vrouw, op den tweeden Sondach van Mei in de naem des feesttijts van *S. Caterina van Siena*, op den dach van *S. Valentin* Martelaer, op den dach der Boodschapping, en op den dach van *S. Prassede*, en dat in over-een-koming des goetvindens van verscheide die haer dat beset hebben. Voorts op den dach van Alderheiligen geven sy aen twaelfarme te eten.

In dese kerk wort noch op de feestdach des roemruchtigen Sants *Thomas van Aquinen*, Leeraer der kerk, een statige kapel gemaekt, met het by-komen des Geselschaps der Cardinalen; waer toe de Paus selfs die alderuitstekenste Heeren Cardinalen gewoon is te noodigen in de naest voorgaende Kerkenraed.

Op den dach van *S. Pieter* Martelaer, maken sy noch hier haer kapel met het by-komen van al de Cardinalen des H. Diensts, en daer wort gewijde palm uitgedeelt, die met grooten yver van 't volk is aengenomen, door d'ondervinding, die sy hebben van de kracht haer van Godt vergunt tegen de onwederen, hagelen, en andere onstuimigheden

des

de Omryding des Paus.

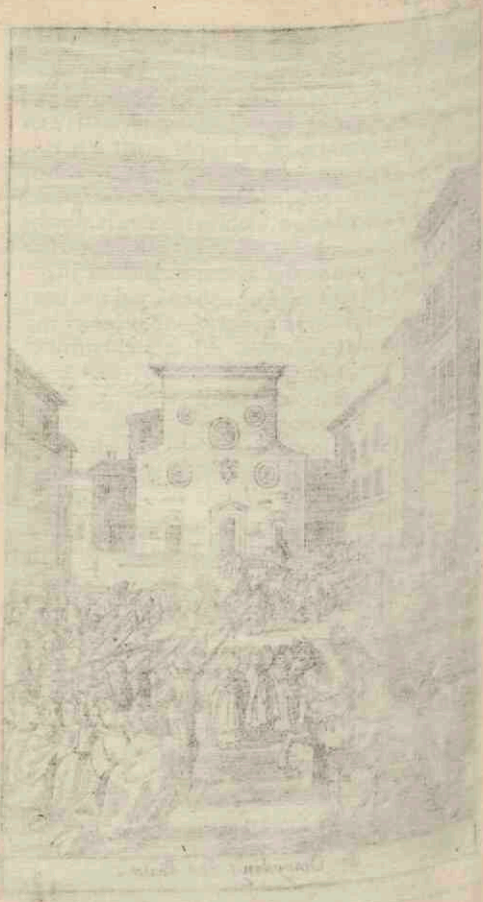

des Luchts. Hier komen noch, gesonden van den H. Dienst, om haer dwalingen af te sweeren, de gedoemde van die heilige Richt-bank.

Het derde Geselschap is van 't Alderheiligste Sacrament, voormaels ingestelt by Broeder *Thomas Stella*. Dit is de eerste Aerts-broederschap van 't alderheiligste Sacrament geweest, en hier van hebben alle de andere geleert het alderheiligste Sacrament in hooger eerbiedigheit te houden als sy te voren gedaen hadden. En daerom na den ommegank die de Paus doet op den dach van 't lichaem des Heeren, doet hy dien van de voorseide kerk.

Het vierde Geselschap is van den Name Godts, anders der Alderheiligste Drievuldigheit, voormaels ingestelt van Broeder *Diego di Vittoria*, van de voorseide Orden, Spaenjaert.

Het vyfde is 't Geselschap des Alderheiligste Saligmakers, begonnen door een godtvruchtig bekeerden, ook Dominicaen, geheeten Broeder *Vincenzo da Paleſtina* in't jaer 1596. onder den naem toenmaels der Suiverheit, om dat het sijn begin had in eenige edele, godtsdienstige jongetjes; maer door de volgende gelegentheit is dien naem verandert, en begonnen des Saligmakers genaemt te worden. Broeder *Ambrogio Branzi*, Romein, door bevel des Overstens van dit Klooster, de sorg over dese Vergadering genomen hebbende, veranderde die in een Geselschap van Broederkens en Susterkens, onder den naem van *Salvator*.

By 't Autaer van *Christus aen de Pael*, van *Michel Angelo Buonarota* is het graf des saligen *Giovanni*.

vanni da Fiesole Schilder, die door sijn voortreffelijkheit de naem verkreeg van Engels Schilder.

In dit klooster zijn twee *Conclaven* gemaekt, en daer in de Heiligdoms-plaets twee Pausen verkoren, *Eugenius de* 4. en *Nicolaes de* 5.

Sy voert een Pavillioen gelijk de Aerts-vaderlijke kerken van *Romen*; en is daer-en-boven begiftigt met oneindige aflaten en voorrechten.

De Gevel van dese kerk wierd voormaels gemaekt door *Francesco Ursino* Stads-voogt van *Romen*, en daer is sijn wapen noch. In dese kerk ligt begraven de seer beroemde Cardinael *Bembus*. Het beeld van *Leo de* 10. is van *Raffaele da Montelupo*; dat van *Clemens de* 7. van *Gio. di Baccio*, de andere beelden daer nevens van *Baccio Bandinelli*. De Historien der Kapel van de *Carraji* zijn van *Lippi*, het welfsel van *Raffaellino* van *Garbo*. Het groot stuk van die der *Aldobrandini* van *Barocci*, en het welfsel der *Alberti*, en van die der *Caffarelli*, met het groot vierkant van den Ridder *Gioseppe*; de Kapel van *S. Thomas* is van *Pietro Perugino*. Het hooft des Cardinaels van *Aquinen* van *Mochi*, en 't ander aen 't inkomen van de groote poort ter rechter hand is van *Donatello*. Ten laesten heeft de Cardinael *Scipio Borgese* daer twee Orgels doen maken, een aen de zijde des Koors, van de schoonste en beste die binnen *Romen* zijn.

Van

Van S. Jan des Pyn-appels. 3.

MIsschien dat op dese plaets een Pyn-boom gestaen heeft, daer de naem deser Wyk, en de by-naem deser tegenwoordige kerk van gekomen is, om die te onderscheiden van soo veel andere aen dese Sant toegeeigent; en eer dat sy vermaekt wierd, vertoonde sy, en uit haer gestalte, en uit de heilige Lichamen daer bewaert, dat sy seer oud was. De Santen waren twee Martelaren *Eleuterius*, en *Genesius*, die of schoon sy van bedrijf en gewoonten seer ongelijk waren, nochtans behaegd'et Godt, haer op 't einde de selfde liefde te geven, die haer dreef om haer leven voor het Heilig Geloof te stellen.

Soo dat dese kerk seer vervallen zijnde, 't Geselschap der Mededoogentheit ontrent de gevangene in 't jaer 1582. van *Gregorius de* 13. de naeste kerk der Santen *Cosmus*, en *Damianus*, verkregen hebbende, noch dese in 't jaer 1585. van *Sixtus de* 5. versocht, om in d'andere, huisen ter huur te maken; en de selfde verkrijgende hermaekten sy die nieuw uit de gront op, en stelden onder het Hoog Autaer 't overige der voornoemde Heilige Lichamen.

Dit Geselschap had sijn begin van een Frans Jesuit, *Jean Taglier* geseit, die in 't jaer 1575. biegtende in de kerk van *Jesus*, ging, volgens d'instelling van de Paters de gevangene besoeken, en haer biegten hooren: maer acht nemende op den groote nood die de arme hebben, van eenige die haer saken mogte bevorderen, versamelde hy sommige

van

van sijn yverige, en bewoog haer den last op haer te nemen van die arme te helpen; waer in de Pausen van *Romen* groot vernoegen nemende, gaf *Gregorius de* 13. dat sijn bevestiging; en *Sixtus de* 5. bewees haer twee-duisent kroonen inkomens, om op Paessen en Kersdach die te verlossen, welke door enkel gebrek en schulden, van honderd kroonen, en daer onder, vast gehouden worden; waer in om de waerheit te seggen dese broeders seer vlijtig zijn: en hy vergunde haer noch, een op den hals gevangenen te verlossen, op Maendach den eersten Sondach in de Vasten.

Sy vyeren ook andere feestdagen, als de Geboorte van *S. Jan Baptist*, daer de kerk den naem van heeft; en der Santen *Cosmus*, en *Damianus*, 't welk een andere naest aen dese vereenigt was. Der Boodschapping, om dat het Gesellschap op dien dach gesticht is; en van *S. Pieter in de Gevangenis* op den eersten Augustt, ter gedachtenis van sijn verlossing; en noch van sijn Martelaerschap met den *H. Paulus* op den 29. Juny, wanneer sy uit de gevangenis ter doot geleit wierden.

Sy helpen haer noch, terwijl sy gevangen blijven met gelt, ten deele van haer inkomen, en ten deele van de aelmoessen gekregen; waer mede sy haer alle week broot koopen, en tot een sekere somme betalen sy de onkosten van 't Gevangenhuis. Eindelijk beliesd 'et *Sixtus de* 5. dat sy ook denken souden om die gene, welke voor eenige jaren op de Galei gebannen, voorts niemand hebben die den tijt geeindigt zijnde sich voor haer tot de Richters keert. Met reden dan koomt dit

Gesel-

Geselschap den naem toe der mededoogentheit ontrent de Gevangene.

Een weinig van hier is het Paleis voormaels der Heeren *Maffei*, en nu der Hertogen *Sanneſii*, schoone Bouw-konst van *Giacomo della Porta*.

Van de veertig Santen, en de Heilige Wonden van S. Franciſcus. 4.

DEse kerk wierd in 't jaer 1594. onder de andere naeste verdeelt; en de kerk gegeven aen een Geselschap te voren begonnen onder den naem der Wonden van *S. Franciſcus*, in een Kapel van *S. Pieter Montorius*, door *Federico Rizzi*, Romein, en Heel-meester.

Dit Geselschap kleed sich in blaeuwe kappen, met de schoenen op sijn Apostels aen de bloote voeten; en de godtsdienstigheit ontrent die Heilige Wonden is soodanig toegenomen, dat *Paulus de 5.* haer toegelaten heeft tot godtsdienst de Gevyen van desen dach te mogen leſen, en die des feestdachs voorby te slaen.

Hier wort eindelijk een Overblijfsel geeert van *S. Mutianus*, die in 't Geselschap van een andere, *Marcus* genoemt, het Martelaerschap ontfangen heeft; maer men vind niet van waer sy waren. Ook was het een seer gelukkig lot, dat een klein jongentje met haer had, 't welk overluid tot de Priesteren roepende, dat sy den Afgoden niet moesten offeren, deed de Richter verstoort dat

stren-

ſtrengelijk geeſelen; waer op het vraegde, of de Richter ook Schoolmeeſter geworden was; en met ſulke woorden verkreeg het de kroon des Martelaerſchaps.

Van S. Lucia aen de duiſtere Winkkelen. 5.

IN 't jaer 1598. op welkers Kers-avond de *Tyber* over liep, ſag men aen een ſtreek hoe laeg de plaets van deſe Kerk zy, door dien het water ſoo hoog quam, dat 'er weinig meer van 't dak deſer Kerk boven uit ſtak.

Hier langs in den Flaminiſchen Ren-kring komende, maekten de Heidenen daer een Tempel aen *Herkules*, en aen de Sang-godinnen, op dat ſy ſorg ſouden dragen, en over de Kring, en over die daer in quamen te vechten: naderhand wierd die aen *S. Lucia* toegeeigent.

Van d'eerſte ſtichting van deſe Kerk kan men niets weten, wy vinden wel, dat ſy goet inkomen met weinig Zielen te beſorgen hebbende, het ſelfde beſteed wierd aen een Geſelſchap van Prieſteren, 't welk ſijn begin had in 't jaer 1459. en dat is van al de Procchianen van *Romen*, en andere Kerkelijke perſonen; en wierd ingeſtelt om de vremde Prieſteren wel te onthalen, die voor vijftien dagen in een huis van haer onderhouden ontſangen worden; en die haer willende binnen *Romen* begeven, verſorgen ſy haer eenige eer-

lijke

lijke plaets. Sy tot haer Voorſpraken de H. Apoſtelen *Petrus* en *Paulus* hebbende, vyeren hier der ſelfder Feeſtdach, en gaen met een ommegank na de kerk van *S. Pieter* op den *Vatikaen*.

Een ander Geſelſchap maekten de Wollewerkkers in deſe Kerk op het jaer 1560. onder d'aenroeping der Santen *Ambroſius* en *Biagius*. Sy verſellen het alderheiligſte Sacrament, als het tot de Kranke gedragen wort, en tuſſchen d'Octave van haer Feeſtdach houden ſy dèn ommegank op Saterdach. Wat de ſorg der zielen belanget, 't Geſelſchap der Prieſteren ſtelt daer een Procchiaen.

Voorts van d'alderuitſtekenſte Cardinael *Ginnaſio*, Deken der Heilige Verſameling, is ſy gegeven geworden, tot een kerk aen 't klooſter, dat hy in een deel van ſijn Paleis voor arme edele jonkvrouwen, met toelating van Paus *Urbanus* de 8. geſticht had.

't Paleis daer tegen over van de Heeren *Matthei* houd men voor Bouw-konſt van *Claudio Lippi da Caravaggio*, die ook dat der *Manfroni* maekte, op de Weg des Loops.

Van S. Staniſlaus. 6.

IN 't jaer 1079. *Boleslaus* in *Polen* heerſchende, wierd hy ſoo verwaent en onlijdelijk door al de Zegen die hy op ſijn wederſpannige behaelde, dat ſijn wreedheit ook quam te vallen op die hem noch

noch onderdanig en trouw waren ; dierhalven dacht het den heiligen Biſſchop van *Cracou, Staniſlaus* goet, hem meer als eens daer behoorlijk over te beriſpen, maer hy bevond wel hoe waerachtig in hem was, 't geen de Heere van den Rijkeman ſeide ; *Al waer 't ſchoon dat iemand van den dooden opſtont, ſoo ſoude hy hem noch niet gelooven.*

S. Salvator, en *S. Staniſlaus* behoort aen de Poolſche volkeren, en is heel vermaekt in een ſchoone geſtalte, hoewel ſy klein is.

Van deſen heiligen Martelaer by Paus *Innocentius de* 4. in 't jaer 1247. onder de Heiligen geſtelt, de Godtsdienſt niet gevyert wordende, bevai in 't jaer 1595. *Clemens de* 8. die, terwijl hy Cardinael, en Geſant in *Polen* was, van deſe Sant ſonderlinge genaden ontfangen had, dat op den 7. Mei, aen hem half dobbelen dienſt gedaen ſou worden, om dat op den 8. in welken ſijn Martelaerſchap komt, de verſchijning van *S. Michiel* gevyert wort ; en op den 9. van *S. Gregorius Naſiænſenus.*

En hier eerden noch eerſt de Poolſche volkeren de gedachtenis van ſoo grooten Martelaer, een kerk aen die Sant toegewijd hebbende. Sy wierd van de Polakken uit de grond op vermaekt in het jaer 1580. en daer in wort een koſtelijk Overblijfſel van die Sant bewaert : ter zijden de kerk maekten ſy ook een Gaſthuis voor de Bedevaert-reiſſigers van dat Rijk ; en van al dit, erkennen ſy haer verplicht aen de Cardinael *Staniſlaus Hoſius* Poolak, die door ſijn groote deugden en verdienſten,

van

De Kerck Van Iesus.

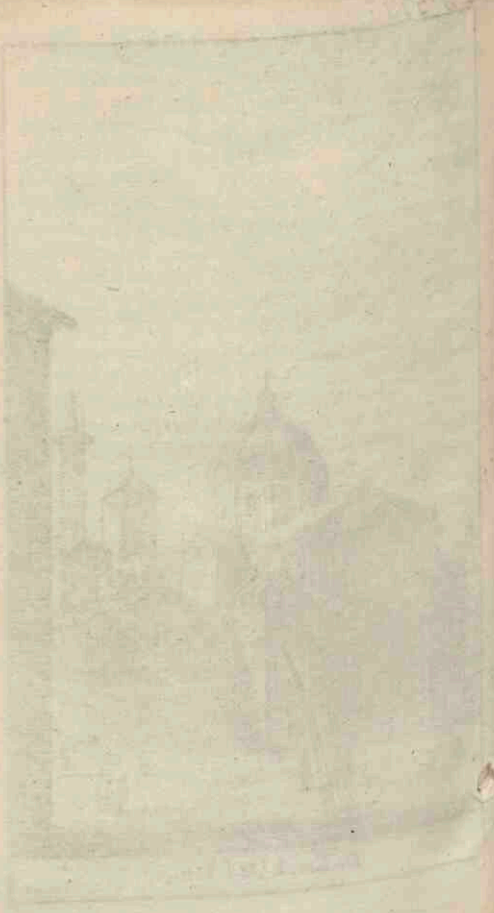

van *Pius de* 4. tot dien trap verheven, haer in sijn doot soo veel besette, dat het genoeg was om dese kerk en Gasthuis te bouwen.

Van de Kerk van Jesus. 7.

OF wel veel kerken in het Christendom aen *Salvator* toegewijd waren, en bysonder binnen *Romen*, door de wonderlijke vertooning van sijn wesen in *S. Jan te Lateraen*, nochtans vind men geen andere aen den naem JESUS toegeeigent buiten dese. Sy is der Jesuiten, en het eigenste verblijf der Belijders, die alleen van aelmoessen leven: en schoon dat de Versamelingen begiftigt zijn met vaste goederen en inkomens, nochtans is 't haer niet geoorloft een deel daer van aen de plaetsen der Belijders te geven, en dat wort strengelijk onderhouden.

Dese Religie is ten hoogsten verschuldigt aen 't Huis van *Farnese*, dewijl *Paulus de* 3. haer instelling eerst heeft toegestemt in 't jaer 1540. van *Alexander* Cardinael *Farnese* haer dese soo schoone kerk is gebouwt, in 't jaer 1568. begonnen; en van *Odoardus* Cardinael *Farnese*, het huis, voltrokken in 't jaer 1623. Gebouwen, waerdig hare grootheit.

Dese plaets welke nu de kerk en huis beslaet, was eerst verdeelt in twee hoopen met huisen, waer twee Procchie-kerken waren; een van *S. Andries* Apostel, de andere van de *H. Maria*, geseit *della Strada* by 't gemeene volk, in plaets

van *degli Aſtalli*, van welk Geſlacht ſy geſticht was, gelijk des ſelfs wapenen in verſcheide plaetſen geſtelt dat vertoonen, benevens twee veerſen, die aen 't bovenſte van 't Hoog Autaer ſtonden.

En of wel in d'andere twee Autaren het wapen der *Aſtalli* met dat der *Maſſimi* vereenigt ſtont, dat was door 't houwelijken, van 't een met het ander.

Veel oirdeelden in't begin, dat een van die twee hoopen huiſen genoeg was, om die kerk met de woon-plaetſen te bouwen. Als ſy dan handelden in 't jaer 1551. om d'anderen hoop te koopen tot ſtichting der Verſameling der Leerlingen, antwoorde *S. Ignatius*, dat ſy beide die hoopen van doen hadden tot het gebouw van deſe kerk en huiſing, waer over een van ſijn vrienden ſich ſeer verwonderende, ſeide hy opentlijk uit; offchoon dit nu ſoo ſchijnt, ſoo ſal men den tijt noch ſien, dat daer veel eer twee ſtappen aen ſullen ontbreken als dat 'er een voet te veel ſou zijn, en dat wierd waer gemaekt in het jaer 1603. als die twee ruimten daer in geſloten zijnde, de Cardinael *Odoardus* willende het begonnen Gebouw voltrekken, om de grondleggingen te maken aen de zijde na 't *Kapitool*, daer toe van *Clemens de* 8. twee ſtappen van de gemeene ſtraet verkreeg.

Voorts nam het Roomſche volk ſoo grooten vermaek in een ſoo grooten en ſoo ſchoonen kerk te ſien, dat het meeſte deel der Kapellen van veel edelen ingenomen wierd, onder welke ter

gee-

gedachtenis van de twee kerken hier in besloten, daer de eerste is der Lieve Vrouw, welkers Beeld sy namen van de muur van haer oude kerk, by de *Astalli*, gelijk geseit is, gebouwt; maer dese kapel wierd rijkkelijk verciert van drie edele Roomsche Vrouwen, *Portia Anquillara*, en twee Susters van het Huis *Cajetana*, *Giovanna*, en *Beatrice*: de andere Kapel van *S. Andries* maekte *Saluſtia Cerrini Creſſentii*. Die van *S. Franciscus*, *Olimpia Orſina Ceſis* Hertogin van *Aquaſparta*. Der Engelen, *Curtio Vittorio*, en sijn Vrouw *Septimia Delfini*. Des Lijdens, *Bianco Mellini*. Der Heiligen *Petrus* en *Paulus*, *Octavio Morello*. Der Geboorte, uit de aelmoessen van verscheide personen. Der Drievuldigheit, van *Pirro* uit het Huis *Vari*, voormaels Onderstadhouder van *Romen* ten tijden van *Gregorius de 13.*

In den tijt van 16. jaren is het gebouw van dese Kerk voltrokken by den Alderuitsteekensten Cardinael *Alexander Farneſe*, en in het jaer 1584. wierd sy ingewijd op den 25. November, 't welk nu gesamentlijk met de feestdach van S. *Catarina* koomt op den laesten Sondach van Pinxteren, en hier in vyert men alle jaren het inwijden van dese kerk met de gewonelijke opdragt des Roomschen Volks. In 't selfde jaer wierd sy van gelijken geheiligt met het overbrengen der Lichamen van twee heilige Martelaren, *Abondius* en *Abondantius*, op den 15. van September, 't welk even den dach voor haer feestdijt is.

Hier heeft men dan byſonderlijk het Lichaem van *S. Ignatius Loiola* van *Biſcajen*, Stichter des Geſelſchaps der Jeſuiten, ſoo yverig voor den roem en eere Godts, dat hy behalven van ſchier op yder woord in de mond te hebben, *tot hooger eere Godts*, noit lijden wilde, dat men deſe Religie ſeide van hem geſticht te zijn. Hy ſtierf in 't jaer 1556. Hier bewaert men ook noch het Hooft van *S. Ignatius*, Biſſchop, en Martelaer.

Als het Lichaem van deſe Sant van *Antiochien* na *Romen* gebragt wierd, ſchijnt het dat ſy het Hooft daer af namen, dewijl men rontom aen de Heiligdoms-kas van ouds, daer het over menigte jaren in geſtelt was, leeſt, dat in 't jaer 1320. de Koningin van *Bohemen* en *Polen*, *Eliſabeth*, dochter van *Wenceſlaus de 2.* het ſelfde gekregen had. Naderhand onder veel Overblijfſelen, die by Vrouwe *Maria Enriques*, huis-vrouw van het Grooter huis des Keiſers waren, ſond ſy dit aen de tegenwoordige kerk, in 't jaer 1599.

In dit ſelfde jaer wierd openlijk voorgeſtelt, het Beeld van *S. Ignatius*, Stichter der geleide Religie; en hebbende het volk begonnen dat met beſoften en lichten te vereeren in 't jaer 1609. beval Paus *Paulus de 5.* dat in alle de kerken van ſijn Religie een feeſtdach gehouden ſou worden op den 31. July, den dach van ſijn ſalig verſcheiden; en dat in deſe kerk dewijl ſijn Lichaem hier is, al de Prieſteren de Miſſe ſouden mogen doen; gelijk ook in haer vertrekken: en eindelijk ſtelde *Gregorius de 15.* hem met volle ſtatigheit onder de Heiligen in 't jaer 1622. op den 12. Maert.

Hier-

Hier-en-boven wierd dese kerk vereert met vyf armen van Santen. Den eersten van *S. Franciscus Saverius*, een der eerste medegesellen van *S. Ignatius* in de Bullen der Pausen genoemt, als sy den Regel van *S. Ignatius* bevestigden.

Hier bewaert men ook noch een deel van het Lichaem des saligen *Franciscus Borgia*, eerst Hertog van *Candien*, daer na Geestelijk, en ten derden Overste des Geselschaps der Jesuiten.

Dese wierd op den 31. Augusti des jaers 1624. by de Vergadering der Gewoonten geoirdeelt, waerdig te zijn onder de Heiligen gestelt te worden, welk vonnis *Urbanus de* 8. bevestigde, en gaf verlof, dat men daer dienst aen mogt doen, met Missen in al de plaetsen en kerken des Geselschaps, by alle de Geestelijke des selfs, waer sy haer mogten vinden; en daer-en-boven by al de kerkelijke personen, en in al de kerken onder den Staet des huis van *Borgia*, en dat op den 1. Octob. twelk den jaerdach is van sijn salig afsterven, en soo wierd'er begin aen gegeven, in 't loopende jaer van 1624.

Sijn Lichaem wierd in 't jaer 1617. na *Madril* gevoert, op 't versoek des Cardinaels Hertogs van *Lerma* sijn Neefs, die daer om hard aenhield eerst by de Paus, en daer na by *P. Mutio Vitellischi* Overste des Geselschaps. Hy stierf in dit huis oud 62. jaren op den eersten October 1572.

Aen de rechter zijde van 't Hoog Autaer rust in de grafstede, voormaels van *S. Ignatius*, een soon, waerdig soo grooten Vader, de Cardinael *Bellarmin* door heel de weereld bekent, van wegen sijn groote geleertheit en deught: hy stierf op

den 21. September des jaers 1621. Sijn lichaem is geduurig van vele geeert, die tot sijn Voorspraek, om geestelijke en tijdelijke segeningen, haer toevlucht nemen.

De Cardinael *Odoardus Farnese* heeft lust gehad om hem een kostelijke en aensienelijke tombe te maken, door den yver daer hy hem van gedreven voelde.

Onder de sorg van dese Paters zijn hier vier Vergaderingen opgericht, strijdende onder den H. Naem van *Maria*. Des Hemelvaert is van Edelen, en had haer begin in 't jaer 1593. Der Geboorte, is de tweede by Koop-lieden gemaekt in het jaer 1596. en die zijn beide in 't Kloosterder Poort. d'Andere twee zijn van verscheide Ambachts-lieden, en staen boven de kapellen der kerk; aen de rechter hand van 't inkomen, wierd dat der Boodschapping aengevangen in het jaer 1595. en aen de slinker hand is 't ander der Ontfankenis der Lieve Vrouw, dat begin nam in het jaer 1597. en in alle haer vergaderingen op de feestdagen, nemen sy stof en gelegentheit om hen in geestelijke saken te oeffenen, met menigvuldigheit der H. Sacramenten.

In dese kerk zijn over weinige jaren twee genoegsaem schoone en nutte godtsdienstigheden ingestelt; de eerste en de oudste is die des Sabbats, opgericht ter eeren van de Maget *Maria*, by gelegentheit dat men in een kapel daer met eerbiedigheit, het heilig Beeld siet der Lieve Vrouw *della Strada*: en dat bestaet in aen de Geloovige die daer komen bekent te maken, de hoogheden van

van *Maria*, en haer groote zucht in alle voorval slaeg ontrent het menschelijke geslacht betoont.

d'Andere, dat op Vrydach geschied, begonnen in 't jaer 1648. noemt men van de Goede Doot, al de godtvruchtigheden, soo 's morgens, als door den dach gedaen, aenleggende om van JESUS den Gekruisigden, en van de bedroefde Moeder een goede en heilige doot te verkrijgen. De menigte van allerlei volk die men alle Vrydach in dese kerk siet, koomt om dat dese godtsdienstigheit in verscheide deelen des weerelds verspreid is, met sekere hoop, dat men daer door in de Geloovige die verandering der zeden sal gewaer worden, als de Paters die 't selvige instekken wenschen.

Tot behulp van dese godtsdienstigheit is een Vergadering ingestelt van Priesters, die tweemael ter week by den anderen komen; op Vrydach, haer eerst in verscheide godtsdienstige offeningen besich houdende, en daer na bidden sy voor 't Alderheiligste Sacrament des Autaers opentlijk voorgestelt. Op Dijnsdach, behalven verscheide godtsdienstigheden, onderhouden sy haer in overleggingen van Gevallen des Gewissens, de voornaemste woorden van de Misse, en andere diergelijke saken, noodsakelijk geweten by goede Geestelijke, 't welk groote nuttigheit brengt.

Het grootste vierkant is van *Mutiano*, de Heiligdoms-plaets van *Caraccioli*, de Voorgevel van *Giacomo della Porta*, het bestek van de kerk van *Vignola*, van wien noch is den Hof der *Farnesi* in 't Korten Veld.

Van S. Stephanus by Cacus. 8.

EEr dat op den Palatinſchen Berg de grondleggingen van *Romen* begonnen wierden, woonden daer Herders, welkers kudden niet alleen de wolven plaegden, maer ook een onnutten deugeniet *Cacus*, in 't Grieks ſoo veel als boofwicht geſeit. Deſe ging by nacht op den roof, en by dach hield hy hem verborgen in een hol onder den *Aventin*, aen die zijden daer den Oever na den *Tyber* engſt is. Hier uit beſprong hy ook noch, ſoo die, welke te Lande na *Hoſtien* of na *Porto* gingen, als die, welke haer koopmanſchappen hier uit de ſchepen bragten: *Herkules*, toen hy uit Griekenland quam, ſloeg hem hier neder met ſijn vee, 't welk *Cacus* geſien hebbende, eenige van ſijn vetſte Oſſen nam, die by de ſtaert in ſijn hol trekkende, op dat haer voetſtappen daer eerder uit te komen, als in te wijken mogten geoirdeelt worden; maer op den dach *Herkules* ſijn beeſten miſſende, merkte hy dat de voetſtappen van ſijn Oſſen niet t' einden uit liepen, dierhalven ſocht hy dat begin, en quam aen 't hol, daer hy ſijn Oſſen hoorde blaren; ſoo dat hy verwoed daer in loopende om die weder te krijgen, den roover met ſijn knods doot ſloeg, en dat Landſoo bevrijde.

De doortraptheit ſoo van *Cacus*, als van *Herkules* behaegde de Romeinen ſoo wel, dat ſy daerom boven dit hol een Tempel ſtichteden die ſy van den Overwinnaer *Herkules* noemden, waer van

van men noch eenige overblijffelen siet; en aen den selfden richteden sy hier een Stok-beeld op: soo dat het schijnt, dat hier noch een anderen Tempel gestaen heeft aen de Godin *Ceres* toegeeigent, om dat daer een Beeld van haer in marmer is uitgehouwen beneden dese kerk.

Boven desen Tempel waren volgens sommige de *Gemoniesche Trappen*, soo genoemt van *Gemitus*, 't Gesucht der gedoemde ter doot, die sy van dese trappen af-sleepten of ter neder stooteden: andere gelooven dat dese Trappen ontrent het *Kapitool* waren.

Het is dan noodig dat de stichting van dese kerk seer oud zy, dewijl voor 't jaer 1607. als dese Moniken die van binnen herstelden, daer het wapen stont van *S. Pasqualis de* 1. van wien wy in andere kerken gesien hebben, hoe grooten vermaek hy nam, in de heilige Lichamen te vercieren, en kosteliik toe te stellen; en soo hy dese niet gesticht heeft, ten minsten deed hy hier de Lichamen overbrengen van de Santen *Abdon* en *Semen*, die naderhand vervoert wierden na de volgende kerk van *S. Marcus*.

Don Remigio Dusnanio da Camerino Overste van dese Moniken zijnde, stelde hy hier in 't jaer 1614. voor in een algemeene vergadering, in dese kerk een Gebroederschap te stichten, onder d'aenroeping des Bewaerts Engels; en al de Moniken dat toestemmende, gaf Godt vele in 't hert haer namen daer aen te geven; en in 't selfde jaer wierd dat van *Paulus de* 5. bevestigt.

En of wel de feestdach des Bewaerts Engels ge-

ſtelt zy na dien van *S. Hieronimus* op den 1. October, nochtans vyeren de Broeders van dit Geſelſchap den volgenden Sondach, als die niet koomt op den eerſten dach van October. Voorts heeft in het jaer 1624. dit Geſelſchap een andere plaets genomen na het Einde der huiſen; niet-te-min vyeren de geſeide Moniken de feeſtijt op dien Sondach aen den ſelfden Autaer, daer het Geſelſchap begonnen was. Waer aen de rechter hand een *Chriſtus aen 't graf* is, een werk van *Perino del Vaga*, en aen de ſlinker hand in de eerſte Kapel twee ſchilderien van den Ridder *Baglione*.

Van de H. Marta. 9.

HIer wort tot op onſe tijden een Eer-boog bewaert van welke een deel binnen dit klooſter quam, daer ſy den hoek maekt op de plaets der Roomſche Verſameling, d'Eerboog van *Camigliano* geſeit, van geſlepe marmer gebouwt, ſonder eenige blijkken der gewonelijke Zege-teekenen: het ſchijnt dat de Staet van *Romen* deſe genen *Camillus*, maer men kan daer niet ſekers van beveſtigen, ſoodanige Bogen toen noch niet in 't gebruik zijnde.

Ontrent de ſtichting deſer kerk en klooſter kan men weten, dat *S. Ignatius Loiola* Overſte van de Religie der Jeſuiten zijnde, door den geduurigen yver die hy voor de ſaligheit der zielen had, hem in

in gedachten quam ook dese ellendige Vrouw-lieden te helpen, die in sonden levende, daer wel uit wilden komen, maer noch niet van Godt gedreven zijn om terstont Nonnen te worden, ofgetrouwt niet denken konnen om haer staet te veranderen.

Om dusdanige beletselen dan wech te nemen, besorgde die Sant met al sijn vermogen hier een gebouw te beginnen, waer sulke Jufferen haer toevlucht mogten hebben, tot dat sy een goeden staet van leven mogten verkiesen: maer niemand vindende die hem in dese onkosten helpen wilde, maekte hy hondert kroonen van 't verkopen van eenige marmeren uit het puin opgegraven, die voor sijn kerk van *Jesus* lagen, en gaf die voor sijn deel aen haer met welke hy sijn gedachten gemeen gemaekt had; en op dier voegen wierd daer den eersten steen aen gelegt in het jaer 1546. Voorts ontbraken 'er geen andere om haer geest daer toe te begeven, soo dat sy daer een Versameling maekten, die altijt de sorg over dese H. plaets heeft behouden. Naderhand stichteden sy daer een klooster van Maegden op't jaer 1561. onder den Regel van *S. Augustin*, dese Jufferen gaende na *S. Clara*.

Dese kerk wierd ingewijd in't jaer 1570. op den 11. Mei.

Van S. Marcus. 10.

SOo *S. Marcus* in dese kerk tot Priester wierd ingewijd, die namaels Paus was, is het noodig dat sy van die oude benamingen zy, die

sy ten tijden der vervolgingen tot bediening der Sacramenten maekten. *S. Marcus* met den Apostel *S. Pieter* in dese Stad komende, schreef op het aenhouden der Romeinen sijn Evangely in 't Latin, gelijk *S. Mattheus* dat in 't Hebreeuws geschreven had, en *S. Lucas* in 't Grieks, tot vernoegen van dese volkeren.

Wat aengaet voorts den H. Paus *Marcus*, of hy schoon maer een jaer de kerk beheerscht heeft, nochtans om dat onder *Constantin* de Roomsche Pausen veel vermogten, liet hy hem dese benaming wel gevallen, en verrijkte die met goede inkomens, en misschien dat hy voor't Pausdom dien van *S. Silvester* gehad heeft. Hy eigende noch een andere kerk aen de *Salvator* toe, welke daer na *S. Balbina* genoemt wierd: en hier een der oude begraef-plaetsen der Martelaren zijnde, wilde hy op dese plaets ook begraven worden, maer hy wierd seer haest overgebragt in dese kerk, daer hy soo veel aen verdient had. Men houd, dat door order van dese Paus, het Geloof in de Misse gekomen is, het welk de Kerk-vergadering van *Nicenen* gemaekt had, en wierd het Geloofs begrijp genoemt.

De Hoogtijt, die in dese kerk koomt op maendach na de derde Sondach in de Vasten, stelt *Onofrius* niet onder die welke aen de Benaemde van de Paus *S. Gregorius* gegeven wierden, misschien om dat daer den dach is van *S. Marcus* Evangelist, met een ommegank, die van daer koomt na *S. Pieter* op den *Vatikaen*, singende de *Litanien* welke men de Groote noemt, gelijk d'andere de

Klei-

Kleine geheeten worden, welke eenige Bisschoppen in haer Landstreken invoerden, en soodanige zijn die der drie dagen voor de Hemelvaert des Heeren; en men gelooft dat *S. Mamertus* Bisschop die te *Vienne* in *Vrankrijk* ingestelt heeft in 't jaer 396. om die Stad van *Vienne* voor aerd-bevingen, en andere verschrikkelijkheden te bevrijden.

En 't schijnt dat andere Bisschoppen dit heilig gebruik ook spoedig aengevaert hebben, dewijl *S. Augustin*, die ontrent den selfden tijt leefde, daer van spreekt in een Sermoen dat hy op Hemelvaerts avond deed; en de Kerk-vergadering van *Orleans* voegde daer eerst het vasten by, in 't jaer 506. 't welk daer na in 't jaer 573. de tweede *Bracarensische* Kerk-vergadering stelde op de drie dagen voor de Vasten, de gedachtenis der heilige Martelaren besoekende, en in 't jaer 646. stelde de vyfde *Toletaensche* Kerk-vergadering de drie dagen der Kleine *Litanien* op den Vastendach voor Kerstmis; maer in 't jaer 801. op 't einde van April, gants *Italien* door groote aerd-bevingen geschud wordende, bevestigde Paus *Leo de* 3. de drie dagen der Kleine *Litanien* voor onses Heeren Hemelvaert, welke misschien te voren binnen *Romen* in geen gebruik geweest hebbende daerom de Kleine genoemt wierden; en hy belaste, dat men op den eersten dach sou gaen van de *H. Maria de Grooter*, na *S. Jan te Lateraen*; op den tweeden van *S. Sabina*, na *S. Paulus* buiten de muuren; en op den derden van 't *H. Kruis in Hierusalem* na *S. Laurens*, mede buiten de muuren:

ren: nu gaet men 's Maendaegs van *S. Adriaen*, na de *H. Maria de Grooter*; 's Dijnsdaegs van de *H. Maria de Nieuwe*, na *S. Jan*; en 's Woonsdaegs van *S. Laurens in Damasus*, na *S. Pieter* op den *Vatikaen*.

Hier uit volgt nochtans niet, dat de Kerk voor *S. Mamertus* het singen der *Litanien* niet gebruikte, dewijl dit onder de Geloovige soo oud is, dat de Cardinael *Baronius* schreef, de oirspronk des selfs niet te konnen gevonden worden. Maer het schijnt, dat sy in 't besoeken, onder de vervolgingen der Dwyngelanden, van de gedachteniſſen der H. Martelaren, op verscheide Begraefplaetsen gelaten, met heel den dach daer te staen om haer bystant te roepen, de *Litanien* begonden te maken.

Adrianus de 1. die in 't jaer 772. geseten heeft, vernieuwde het derde deel van dese Kerk, en omcingelde de selfde van alle kanten met Wandeldreven. Twee andere Pausen, die den naem daer van voerden, lieten hier van haer een roemwaerde gedachtenis. In 't jaer 833. hermaekte *Gregorius de* 4. die uit de grond op; en in 't jaer 1464. *Paulus de* 2. voor sijn Pausdom daer de hand aen geslagen hebbende, volbragt die voorts met het groot en schoon Paleis daer nevens, waer 's Sogmers sijn Nasaten dikwils quamen wonen. Waerom de Schrijver van 't leven van *Eugenius de* 4. met de hand geschreven, in 't Vatikaensche Boek, van dit Paleis dus seit: *De Hopman Steffano Colonna, &c. is krank geworden in 't Paleis der kerk van S. Marcus, &c. Maer te dier tijt was het Paleis*

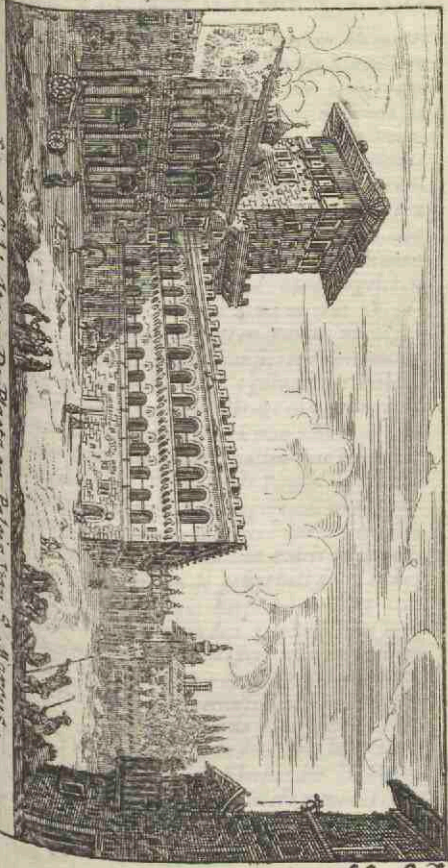

Een Gesicht van de Plaats en Palais Royal te Mantua.

leis van S. Marcus, een seer slecht en klein gebouw, van eenen Joannes, Prieſter des Roomſchen Stoels, afkoomſtig uit Anagnien, met eenige lage verdiepingen geſticht, gelijk boven de Poort te leſen ſtont; het welk daer na Petro Barbo Venetiaen, uit een Edel Geſlacht, den ſelfden Eugenius Neef, door ſijn Suſter, Prieſter Cardinael van deſen by-naem geworden, nieuw uit de grond met een ſwaer en koſtelijk gebouw heeft opgetrokken, ſoo dat het by de groote geſtichten der Oude, binnen de Stad van Romen, niet ſonder reden vergeleken wort: die ook ſijn Oom den 4. na ontrent 18. jaren in 't Pauſdom volgende, en Paulus de 2. genoemt, door zucht bewogen tot ſijn oude benaming en eerſte woonplaets, boven 't gebouw des Paleis, 't welk hy in ſijn Pauſdom volbragt en vermeerdert heeft, ook de naeſte Hooft-kerk van S. Marcus van ouderdom ſchier ter neder gevallen met een ſwaer werk vernieuwde. Voorts heeft Paulus de 3. (gelijk Silvagius ſchrijft) dat uitgebreid, en de ſtraten verwijd rontom S. Marcus, dat is, om ſijn Paleis, 't welk ſy het Pauſelijk Paleis noemden, dat voor de Somer om de geſontheit des Luchts veranderende: Inſgelijks heeft hy de Brug van 't voorſeide Paleis tot aen den Kapitoolſchen Berg aen d'ander zijde des Klooſters van de Heilige Maria des Hemels Autaer op ſijn koſten gebouwt, met groote konſt door 't vernuft des bouw meeſters gewrocht; ſoo dat hy, daer de Brug eindigt, een Paleis, 't welk een deel van den Berg beſlaet, en 't ander deel neemt van 't Klooſter der H. Maria des Hemels Autaer, voor ſich heeft gemaekt, dat de Stad niet weinig verciert.

Aen

Aen dese kerk hebben twee Cardinalen noch veel verdient, die de selfde tot haer benaming hadden, *Domenico Grimani* Venetiaen, en *Agostino Valerio*, ook Venetiaen: die vercierde de kerk met schilderien, en dese het koor; die vermaekte de vloer, en dese omsette 't koor met schoon-gewrochte gestoelten van noten-hout voor de Kanoniken, die altijt daer in geweest hebben, met de sorg der zielen. Waer, aen de zijde des Sacraments een Historie van twee martelaerschappen is, van *Pietro Perugino* geschildert.

In *d'Octave* des alderheiligsten Sacraments koomt het Roomsche volk hier een Kelk opdragen, met wassche toorsen, en voorts volgen sy den ommegank; en op den selfden dach worden somtijts van de *Contestabili* Dochteren uitgehouwelijkt: dat is een naem van eenige Krijgs-lieden, die ten tijden als de Stoel open is, den eersten Cardinael, en de veertien die daer dan zijn, yder met haer twintigen versellen, van welke bedieninge dese Krijgs-knechten eenig sonderling voordeel trekkende, sy haer vernoegen met het selfde in het voorseide godtvruchtig werk aen te leggen.

Men seit de Bouw-konst des Paleis van *Bramante* te zijn: en hier woonde *Karel de 8.* Koninck van *Vrankrijk* als hy te *Romen* quam.

In de plaets der voorseide kerk na den weg des Loops is een fontein met een schoonen bak, in een Wijngaert van *S. Laurens* buiten de muuren gevonden, en hier van de Cardinael *Farnese* verheven gestelt aen sijn Paleis.

Vijfde

Vijfde Dach-reis.

DE WYK CAMPITELLI.

GElijk den naem van den Berg *Capitolino* door 't graeuw verdorven is, dien noemende *Campidoglio*; soo is ook de naem van des selfs Wyk, in plaets van *Capitolino*, *Campitelli* geseit.

Dese Berg had in 't begin twee andere namen, als van *Saturnus*, en *Tarpeius*. Van *Saturnus*, om dat daer voormaels een woonde *Saturnus* genoemt.

Dat deel wierd eigentlijk *Rupes Tarpeia* geheeten, 't welk na de rivier siet; en dat deel *Rocca*

't welk

't welk na d'osse-markt strekt, waer nu de huisen der Raetsheeren zijn.

Het overige des Bergs wierd *Capitolino* geseit, om dat in 't graven der grond-leggingen van een Tempel, daer aen *Jupijn* gebouwt, een menschen hooft gevonden wierd, 't welk scheen (gelijk dat Heidendom ons beschreven heeft) toen eerst van de romp afgehouwen te zijn; waer uit sy voorseiden dat *Romen* het hooft des Weerelds moest worden: en desen Tempel van *Jupijn* siet men uitgedrukt onder de Borgemeesters munt van *Petillius*, welke dese is.

Sy geven nochtans aen desen Berg die drie namen, als *Tarpeio*, *Rocca*, en *Capitolino*, sonder onderscheid.

't Ka-

't Hedendaegs Kapitool.

't *Kapitool* had weinig schoonheit soo lang als *Romulus* leefde, sich alleen vernoegende van dat met muuren omcingelt te hebben; *Tarquinius Priscus* gaf daer 't begin aen een grooter gebouw, dat van *Tarquinius Superbus* volmaekt wierd. Naderhand is dit gebouw driemael door de vlam verteert, en driemael weder hermaekt; eens van *Sylla*, daer na van *Vitellius*, ten derden van *Vespasiaen*, waer toe hy hem selfs niet te waerdig kende, de stof om dat te bouwen op sijn eigen schouders te dragen. In die tijden had men niets dat schoonder was als het *Kapitool*. En huiden is dat noch seer Wonderlijk; en waerdig van wegen sijn gebouwen en oudheit ten hoogsten geacht te worden.

Van 't huidensdaegs Kapitool.

Voormaels verbraken eenige blixemen hier op 't *Kapitool* verscheide Beelden, en insonderheit een van *Jupijn*; en de Wetten der Romeinen in marmere tafelen opgeschreven zijnde, wierden ten deele vernietigt en ten deele verduistert; en daer worden noch eenige stukken van bewaert in de kameren der Bewaers-heeren; dus vertoont wordende, dat Godt onder andere wetten de weereld wilde beheerschen, door middel des Roomschen Stoels, en dat hy in plaets van *Jupijn*, daer *Petrus*, en sijn Nasaten aen gaf. Voorts *Augustus* geboren wordende, met meening van de soon van *Apollo* te wesen, die hem de gehei-

geheimenissen der Goddelijke voorsienigheit openbaerde, had *Augustus* groote begeerte om daer deel van te hebben: en de boeken der *Sibillen* in dese plaets onder d'aerde bewaert worden de, soo gelooft men, dat *Augustus* die las.

Onder de verscheide versierselen, die in dese laeste tijden op desen Berg gemaekt zijn geworden, voornamelijk van *Sixtus de* 5. in 't jaer 1585. is 't water dat hy daer trok van over 22. mijlen buiten *Romen*, leidende in een selfde loop de wateren *Martia*, en *Claudia*, soo genoemt na de Koninck *Ancus Martius*, en de Keiser *Claudius*, die eerst de selfde binnen *Romen* geleid hadden, en al de Bergen daer mede verrijkten.

Dese wateren maken daer twee fonteinen, in een van de welke men een groot beeld heeft van *Romen*, uit rooden porfyr, sittende met twee Rivieren aen haer zijden, welke vertoonen d'een den *Tyger*, en d'ander den *Tyber*.

Tot verbeelding van een andere rivier sag men daer het soo seer geroemde beeld van *Marforius*, die in een grooten bak seer veel water uitstortede, eer dat hier 't gebouw van 't nieuw Paleis wierd opgetrokken, gelijk men daer ontrent sal sien; en 't voorsceide beeld wierd vervoert in 't oud Paleis der Bewaerts-heeren, in den voorhof, onder d'andere kostelijke oudheden.

Wat voorts dit beeld vertoonde, zijn alle niet van een gevoelen; sommige maken dat van den *Rhin*, een Rivier in *Duitsland*, welke *Domitianus* hem onderworpen hebbende, deed hy sich een metalen paert maken, dat met sijn voet op dat beeld

beeld des *Rhins* trapte, en sy willen dat hy sich soodanigen Zege-teeken stellen deed midden op de Roomsche markt.

Andere meenen, dat dit het beeld zy des *Kapitoolschen Jupijns*, die noch *Panarius*, Brood-gever genoemt was, de Heidenen hem desen naem gegeven hebbende, als het *Kapitool* belegert zijnde, sy al het brood dat sy hadden in des vians leger wierpen; willende te kennen geven, dat sy door honger noit souden konnen overwonnen worden.

Andere houden dat het de Rivier *Nera* verbeelde, en dat men seggen moet *Narforius*.

Vele maekten in oude tijden hier soo veel beelden en Tempelen, dat sy de gantsche streek besettende, daer geen plaets voor de bysondere huisen over lieten.

Het Roomsche volk had groot gesach gebruikt in 't verkiesen van al de Amptlieden en Magistraten, soo dat sy dikwils de Pausen veel moeite aen deden; maer eindelijk in 't jaer 389. *Bonifacius de 9.* Paus geworden kreeg dat weder aen hem, en bestierde het tot grooter eeren van sijn Pausdom, en van sijn Geslacht *Tomacelli* binnen *Napels*; en hoewel hy noch geen 45. jaren had, soo scheen niet-te-min in hem de jeucht in ouderdom verandert te wesen, met alle deugden verciert; waer door hy 't *Kapitool* herstelde, en maekte dat het ampt des Raeds-heers in't toekomende alleen van uitheemsche wesen sou.

In het Paleis des Alderdoorluchtigste Raedsheers is daer de woning voor sijn alderdoorluchtigste

tigſte Vorſtelijkheit, als mede van heel ſijn Geſlacht, welke kameren veel gedachteniſſen hebben in marmer, en in geſchilderde wapenen, en opſchriften van voorledene Krijgs-helden, en Bewaerts-heeren, die 't geſach van Raedsheeren oeffenden. In dat ſelfde Paleis zijn noch twee Richters de eerſte en de tweede geſeit, en in de Sael houden ſy haer Gerichts-bankken, als ook de plaetſen haerer woning. De Richter der Straf-ſaken met het Ampt des Straf-eiſſchers, de gevangeniſſen met al dat daer aen vereiſcht wort, waer over 't Geſlacht *Alberini* 't geſag heeft. Boven deſe hebben daer noch haer ſitting ten tijden des Gehoors de twee Heeren de Wyk-meeſter, de Overſte der Richteren, en andere. In de voorſeide Sael is het beeld geſtelt van *Gregorius de* 13. van *Paulus de* 3. en van een Raeds-heer des huis der *Toſcani*; en boven op het dak des Paleis menigte ſeer ſchoone beelden, met een hoogen en ſchoonen Toren, op welkers top een beeld ſtaet dat het heilig Kruis in den arm houd, in den ſelfden zijn twee groote klokken, die door den hamer ſlaen, eene geſchikt tot het Gehoor, en d'andere grooter voor de Vergaderingen des Raeds, en des Gerichts.

In de plaets is daer het metale paert, met het beeld daer op van *Marcus Aurelius* Keiſer, daer gebragt van de plaets van *S. Jan te Lateraen*, welkers ſchoonheit gelijk die ongemeen is, ſoo is dat by al de volkeren des weerelds vermaert geworden. Daer zijn de twee paerden van marmer met de ſlaven die haer wederhouden, gehaelt uit het puin des Schouwburgs van *Pompeus* en de twee

Zege-

Zege-teekenen van *Marius*; en tegen over de poort der Heeren *Caffarelli*, de Mijl-paal met de metale kop daer op.

Aen de flinker hand is daer het seer schoon Paleis der alderdoorluchtigste Bewaerts-heeren, met sijn Wandel-plaets; daer zijn ses kameren met groote verwelfsels, geschikt tot verscheide Gilden van Neeringen, als der Smeden, der Huis-waerden, der Herbergiers, der Kooplieden, Kruideniers, Schoenmakers; en ten tijden des Gehoors sitten daer de Hooftmannen der voorseide Neeringen in haer bankken, met een Beampt-schrijver; en soo ook in verscheide andere kameren daer naest gelegen van verscheide andere Gildens, als der Kleermakers, Banket-bakkers, Bakkers, Viskoopers, Hoveniers, Wolle-wevers, en andere. Noch sy mogen onder ware boeten niet vergaderen, sonder daer toe gedachvaert te zijn door een Stads dienaer des Roomschen volks; en in de Wandeldreven van binnen zijn ook noch andere kameren, waer men heeft de Bediening des Beampt-schrijvers der Bewaerts-heeren, de Richtbank, en de Bediening des Opper-Tol-meesters, en de Richtbank des Overste der Hoogste Betrekkingen.

Onder de voorseide wandel-dreef aen de binnenste zijde, zijn twee seer schoone beelden der Keiseren *Cæsars*, en *Augustus*, een den dronkaert spelende, de Gebekte kolom van *Duilius*, een Geschrift der Ordens van de Neeringen die een Gilde hebben, met eenige seer schoone Pleisterwerkken daer nevens.

Voorts zijn in den Voorhof behalven een fontein

tein te midden, met vercierſelen en opſchriften verſcheide ſeer ſchoone beelden geſtelt, als het groot beeld des Keiſers *Conſtantinus de Groote*, een *Pallas*, een *Minerva*, het metalen hooft van de Keiſer *Commodus*, en een metale hand; 't Paert en de Leeuw. Een groot Vat van Pleiſter met den roof der Sabinen, met twee beeldeniſſen daer op liggende van *Alexander*, en *Mammeus* Keiſeren. Twee groote voeten van een Koloſſus van *Apollo*; de Grafs-gedachtenis van *Agrippina*, en een Tafel met allerhande naeuwkeurige maten; en een kleinen Aep van een kei.

In 't kleine Saeltje aen 't midden der trappen zijn vier groote ſtukken van Pleiſter van 't Zegepalen, en 't offerende Keiſers *M. Aurelius*; twee ſeer ſchoone beelden van Sang-godinnen; een ander van Keiſer *Adrianus* heel na 't leven. Boven aen de trappen des toeganks voor de groote Sael is het Beeld van de Borgemeeſter *Marius*, en de metale tafelen met de oude wetten, een alderheiligſte beeld van onſe Lieve Vrouw op de muur geſchildert door de hand van *Pietro Perugino*, de groote kamer met oude ſchriften van verſcheide Beampt-ſchrijveren, en van daer noch andere daer door men na 't ander klein Saeltje gaet, waer men verſcheide over-oude, en der Voorvaderen opſchriften ſiet.

In de groote Sael zijn d'ongemeene ſchilderien van de hand des Ridders *Gioſeppe d'Arpino*, het beeld van Paus *Sixtus de* 5. van metael, en dat van Paus *Leo de* 10. van marmer, en van *Urbanus de*. 8. van koper.

In

In de Sael der alderdoorluchtigſte Bewaertsheeren, waer ſy gehoor geven, en van den Geheimen Raed, ſiet men het beeld van *Marco Antonio Colonna*, van *Aleſſandro Farneſe*, van *Gio. Franceſco Aldobrandino*, en van *D. Carlo Barberini*; het Graf-ſchrift met de Afbeelding van *Mario Delfino* in ſchildery, d'Afbeelding met een Graf-ſchrift van *D. Virginio Ceſarini*, 't Geſchrift voor het Stad-voogtſchap van den aldervoortreffelijkſten *D. Taddeo Barberino*, en andere verſcheide Opſchriften: verſcheide oude Hoofden op kleine bankjes in goet getal, ſeer ſchoone ſchilderien van de beſte Meeſters, onder welke men heeft, een Velt-ſlag, 't bedrijf van *Mutius Scevola*, de Brug van *Horatius Coeles*, de Gerechtigheit, en andere.

De Sael daer d'alderdoorluchtigſte Bewaertsheeren eten, is behangen met roode damaſten aen de kanten met gout verciert, met roode ſullipe ſtoelen met gout bewrocht, met een tafel-kleed van het ſelfde ſullip. Boven rontom de voorſeide kamer een rand van een uitnemend Meeſter geſchildert; Een Wolvin met twee ſuigende kinderen van metael; een jongentje dat een doren uit ſijn voet trekt, van metael na 't leven; een gekleed beeld van metael, de *Zingara* geſeit, op een drie-kantig voet-ſtal; het lijſen 't hooft van *Brutus* ſeer ſchoon van metael. Een ſchildery van den geſtorven CHRISTUS, met een *S. Franciſcus* door de hand van Pater *Coſmus* Capucijn.

In de kamer de Gallery geſeit, zijn Graf-ſchriften van *Colonna*, van *Farneſe*, en gedachteniſſen

der namen van Borgemeesteren, en Opperschouttен der Oude, beelden van een oude Vrouw over einde, twee groote beelden die sitten vertoonende Landschappen, vier Lichamen met oude hoofden, twee andere Oude hoofden, en Lichamen die seer schoon zijn.

In de groote kamer behangen met roode sullipen met goude fraingen, en stoelen van 't selfde, is een beeld na 't leven van *Adonis*, lichamen met verscheide oude seer schoone hoofden op bankjes van noten-hout.

In de Voorkamer behangen met verscheide tapyten boven rond met verscheide schilderien, siet men, een oud Borgemeester na 't leven, een oude *Cicero* in volle gestalte na 't leven, *Hercules* van oud metael na't leven, twee Lichamen met groote hoofden van Vrouwen seer schoon na 't leven, ses andere Lichamen met verscheide oude hoofden wat kleinder op bankjes. Een pleister-werk boven de schoorsteen van de voorseide kamer oud en schoon, met andere hoofden, en beelden van metael oud en seer schoon boven 't welffel des voorseide schoorsteens.

Noch zijn in't Saeltje voor de kapel, verscheide schilderien der geschiedenissen van *Hannibal* van *Carthago*; het beeld van *Bacchus* uit een kei na 't leven; twee Lichamen met groote oude hoofden, een Godt *Pan* sittende seer oud, een *Merkuur* op een oude manier, verscheide lichamen en hoofden die oud zijn, groot en klein, van uitnemende deftigheit.

Daer tegen over wierd onder *Clemens de 8.* een ander

Pag. 603.

N. S. Maria Des Schnees Kirche.

ander Paleis begonnen over-een-komende met dit gebouw, en d'alderuitstekenste Cardinael *Aldobrandini* leide daer den eersten steen aen, en de Paus *Innocentius de* 10. om aen de nakomelingen een waerdige gedachtenis te laten tot voordeel van sijn Vaderland, vervolgde van de grond af het gebouw van dit heerlijk en uitnemend Paleis, op de gestalte die men huiden daer aen siet, met het ander daer tegen over gelijkkende.

Het Paleis der Bewaertsheeren, en de trap voor de fontein is van *Michel Angelo*; de voorgevel des Raedsheers plaets van *Girolamo Raimondi*; de Woning en den Toren van *Martin Lunghi* den Ouden; den eersten Trap, de *Marforius*, de Zegeteekenen, en de Paerden, seer schoone vercierselen en toestellingen, zijn van *Giacomo della Porta*.

Van de H. Maria des Hemels Autaer. 1.

HEt sou een onnutte en te gelijk ydele moeite wesen, al de Tempelen op te halen, die de Heidenen op den *Kapitoolschen Berg*, daer dese kerk staet, gebouwt hebben; dewijl boven dat *Romulus* dien aen den *Kapitoolschen Jupijn* stichtede, daer soo aen Autaren, gewijde plaetsen, Kapellen, en Tempelen over de sestig waren.

De Heere *Christus* geboren zijnde, en *Augustus* sich vindende aen't einde sijner dagen, wenschte te weten wie 't Rijk naer hem beheerschen soude: dierhalven besloot hy na *Delphos* te gaen, en dat aen de Godts-spraek van *Apollo* te vragen, die na

veel offeranden aen hem geſlacht ſtom blijvende, beliefd 'et Godt eindelijk, dat hy tot ſchaemt van 't gantſche Heidendom, deſe laeſte woorden voortbrengen ſou niet ſonder groote ontſteltenis, in de volgende veerſen.

Me puer Hebræus Divos Deus ipſe gubernans,
Cedere cede jubet, triſtemque redire ſub Orcum;
Aris ergo dehinc tacitus abſcedito noſtris.

Dat is:

't Hebreeus Kind ſelver Godt dat Goden kan bedwingen,
Heeft my terſtond belaſt van deſe plaets te gaen,
En in de droeve Hel my weder in te dringen;
Wil dan om antwoord, hier niet meer voor 't Autaer ſtaen.

Auguſtus dan met ſoodanigen beſcheid weder na *Romen* keerende, en bedenkende, dat die antwoord over-een-quam met het geen hy in de Boeken der *Sibyllen* geleſen had, maekte hier een Autaer, met dit opſchrift:

ARA PRIMOGENITI DEI.

Dat is: *Autaer des Eerſtgeborenen Godts.*

Met reden is dan altijt gedachtenis gehouden van deſe plaets, een weinig van het Hoog Autaer afgelegen, na de zijde des Evangeliums: waerom in 't jaer 1130. *Anacletus* (ſchoon tegen de Paus opgeworpen) de ſelfde met vier kolomnen omcingelde; en in 't jaer 1603. deed de Cavallicenſiſche Biſſchop *Girolamo Centinelli* die uitmunten met ſeer ſchoone werkken van marmer, op de ma-

manier van een kapel die hy daer bouwde; noch dese kapel wort niet anders genoemt, als *'s Hemels Autaer*.

Men kan de oudheit van dese kerk afnemen van 't beeld der Lieve Vrouw, dat boven 't Hoog Autaer staet, dewijl 't gehouden wort voor een van die welke *S. Lucas* schilderde.

Voorts wort in dese kerk een steen bewaert, op welken den Engel in 't kasteel verschijnende, daer sijn voetstappen ingedrukt liet, dien *Gio. Francesco Salomonio* in 't jaer 1604. vereerde, met het omzingelen van verscheide schoone marmeren in een pylaster voor 't Hoog Autaer, waer die eerst bewaert wierden; en de voet-stappen van desen Engel schijnen van een kind te wesen.

Dese kerk een der twintig Abdien van *Romen* zijnde, waren daer de Moniken van *S. Benedictus* in, tot op 't jaer 1253. Wanneer *Innocentius de* 4. verstaende de groote vrucht die in de kerke Godts de eerwaerdige Paters des roemruchtigen Aertsvaders *S. Franciscus* deden, de selfde na *Romen* riep, en haer dese kerk gaf, bevelende dat die Moniken in haer andere kloosters souden verdeelt worden. Daer na in't jaer 1445. sy Klooster-broeders geworden zijnde, gaf *Eugenius de* 4. die aen de hervormde Opmerkende van den saligen Broeder *Gio. Capistrano*.

Wat belangt de vordere herstellingen aen dese kerk gedaen, men leest van geen andere, als van de Cardinael *Oliverio Carrafa*, gunsteling van *Paulus de* 2. in 't jaer 1464. en niet om dat hy dese tot benaming had, van *Leo de* 10. hem die gegeven

zijnde, maer door de zucht tot de kerken van *Rómen*, soo daer binnen, als buiten.

Het verwelfsel voorts, dat men daer vergult siet, maekte het volk van *Romen* (dat belooft hebbende om goede voorspoed in den oorloog van *Pius de* 5. tegen den Turk gevoert,) en daer op volgde een roemruchtige Zege op den 20. October des jaers 1572. Boven dit is het opklimmen na dese kerk door een wijden en hoogen trap van hondert-een-en-twintig treden van marmer, het werk van een Raeds-heer *Otto* van *Milanen* geseit, nemende de marmeren uit een vervallen Tempel, welken de Heidenen op den *Quirinael* aen *Romulus* toegeeigent hadden. En anders vind men van den Raeds-heer niet, dit geschied zijnde in 't jaer 1348.

En als de Amptlieden des *Kapitools* verkoren worden, koomt men hier statelijk de Misse singen, en onder de menigte opdragten die 't Roomsche volk jaerlijks in verscheide kerken van *Romen* doet, is dit de alderbegunstigde, hebbende drie daer van, de eerste op haer voornaemste feestdach der Geboorte van Onse Lieve Vrouw. De tweede op den dach der Vier Heilige Martelaren, door belofte in 't jaer 1591. gedaen, op dat Godt een lang leven aen *Innocentius de* 9. wilde geven, die Cardinael zijnde van de Vier Heilige geseit wierd, om die kerk tot sijn by-naem te hebben; maer Godt de Heere beliefde hem dat niet meer dan twee maenden te laten, en evenwel hebben sy die beloften noch willen voldoen. De derde is op den 30. January, in welken dach *Clemens de* 8.

de 8. op 't jaer 1598. den Staet van *Ferrara* weder aen de kerk verkreeg.

De kerk van des Hemels Autaer heeft veel kommen, in de derde van welke, aen de slinker hand van 't inkomen gestelt dese woorden geschreven zijn: A CUBICULO AUGUSTORUM, *Van de Slaepkamer der Augusten.*

De kapel by 't Hoog Autaer is beschildert van den Ridder *Gioseppe*; de Historie van die der *Cesarini* is van *Benozzi*. Daer is 't Opschrift van *Farnese*; die des Cardinaels *Aldobrandini*; d'andere van *Gio. Francesco Alaobrandini*; die van *M. Antonio Colonna*; en d'andere van *D. Carlo Barberini*, welke tot voordeel des volks haer doen en haer leven aenleidden. In des Hemels Autaer zijn voorts Tomben van seer edele oude Roomsche Geslachten. Daer is ook noch die des Markgraefs van *Saluzzo*, wiens hooft de beeld-houwery is van *Gio. Battista Dosio*, van wien noch is het hooft van *Caro* in *S. Laurens in Damasus*, en de graf-stede van *Massa* in *S. Pieter Montorius*.

Ontrent de voorseide kerk zijn daer twee Beelden van Keiser *Constantin*.

Men klom eerst op 't *Kapitool* van d'ander zijde, daer de Eer-boog staet van *Septimius* langs een trap van hondert treden. Vele plegen door yverigheit dese en de andere trappen over haer knien op te klimmen; en hoewel dit een werk schijnt van groote boetvaerdigheit, nochtans lesen wy tot onser schaemte, dat twee Keiseren *Cesar*, en *Claudius*, na de Zege van verscheide over-

winningen over haer knien die andere opklommen, om haer dank te komen seggen in de Tempel des *Kapitoolschen Jupijns*.

Van S. Biagius. 2.

DE Romeinen vertoonen groote genegentheit tot *S. Biagius* Bisschop van *Sebasten* in *Kappadocien*, om de genade, die hy van voor sodanige de gesontheit te verkrijgen heeft, welke yverig tot hem haer toevlucht nemen, en bysonderlijk voor die pijn in de keel hebben. Hy in een kuil geweken zijnde om boete te doen, quamen allerhande beesten hem besoeken; noch daer vertrok niet een weder van hem sonder sijn zegening, met haer de hand op 't hooft te leggen; als of Godt in hem een bewijs wilde geven van d'onnooselheit onses eersten Vaders, aen wien al de dieren des aerdrijks onderworpen waren.

Sy is naest aen de trappen van 's Hemels Autaer; is een Procchie; daer zijn Overblijfselen van Santen, en sy is seer oud, gelijk men siet aen sekere graf-steden des Roomschen Geslachts van *Boccabella* van 't jaer 1004.

In de plaets aen de voet des *Kapitools* is daer een schoone Fontein, en schoone Paleisen.

Van S. Jan des Markts. 3.

VAn de Markt die voormaels daer gehouden wierd, behoud dese kerk tot nu toe haer bynaem;

naem; *Romen* seven andere aen desen grooten Voorlooper van CHRISTUS toegeeigent hebbende. Maer om dat dese plaets al te eng was om, daer Markt te houden, vond *Sixtus de* 4. goet in 't jaer 1477. dat die in de plaets *Navona* vervoert sou worden, waer men alle Woonsdach de selfde nu siet.

Wat de kerk aengaet, daer van heeft men anders niet, dan dat in 't jaer 1542. die van *Paulus de* 3. toegestaen wierd aen een Versameilng van aensienelijke Edellieden, om de Geloofs onderwysingen te handhaven, van die eerst of Joden, of Turken, of Heidenen waren, nevens welke de Neophiten noch verstaen worden, op dat die mogten onderwesen, en dese in 't omhelsde Geloof bevestigt zijn, gelijk van mans personen geschied by de Lieve Vrouw der Bergen, en van Vrouws personen aen de Geboodschapte van *S. Basilius*.

S. Ignatius Lojola is vinder van dit hoogwichtig werk, hy hebbende voor eenige jaren sommige Joden in sijn huis van JESUS onderhouden, die 't water des Heiligen doops ontfangen hadden, en ondertusschen besorgde hy 't voornoemde Geselschap te stichten, op dat sy altijt de sorg daer over souden hebben; en hy verkreeg van de Pausen dese volgende voorrechten. En eerst van de voorseide *Paulus de* 3. dat de gedoopte Joden niet ontnomen sou worden, 't geen sy te voren met woeker mogten gewonnen hebben, niet wetende aen wien dat weder gegeven moest zijn, noch dat sy van haer Vaders niet konden onterft wesen, schoon sy tegen haer wil Christenen ge-

worden waren. Daer-en-boven ſtelde in het jaer 1556. *Paulus de* 4. dat alle de Synagogen onder den ſtaet der kerk, ſchoon van de Joden afgebroken of noch af te breken, alle jaren op den dach van Alderheiligen tien Dukaten tot dit godts-dienſtig werk moeſten betalen. Waer over de Opſienders ſoo grooten ſorg dragen, dat ſy deſe haer onderdanen nimmer verlaten tot dat ſy de ſelfde in eenige neering yder na ſijn drift geſtelt hebben.

Voor deſe Neophiten deed de Cardinael *S. Onofrius* die broeder was van Paus *Urbanus de* 8. een nieuw gebouw maken, by de Lieve Vrouw der Bergen, die daer bequame woonplaets hebben.

Evenwel wort in deſe kerk noch de ſorg der zielen waer-genomen, het welk ſy van eerſten af gehad heeft, en by gelegentheit des Heiligen jaers 1600. wierd ſy by het geſeide Geſelſchap ſeer wel vermaekt. Nu is deſe kerk gegeven geworden aen de Moniken van *S. Baſilius* van 't Ge-yſert Hol; en in haer woonplaetſen houden ſy dikwils over heilige voorwerpen geleerde en heerlijke redenkavelingen.

Van de H. Maria in Campitelli. 4.

NAeſt aen de *H. Maria in Campitelli*, ſtont een Tempel van *Mars*, waer voor een kolom wierd opgericht, die na de Godin *Bellona*, *Bellica* genoemt was; in deſen Tempel vergader-

de

de den raed om over den oorloog te beraedſla-
gen, en die beſloten zijnde, ging de Prieſter na die
oorloogs kolom met een ſpies in de hand, en
ſchoot die uit na de plaets daer 't leger moeſt he-
nen trekken.

Hier by was de *Carmentaelſche Poort*, een van
die welke de Stad van *Romen* in haer begin had, en
wierd ook noch de *Schelmſche* geſeit: *Carmen-
taelſche* na *Carmenta* de Moeder van *Euander*,
een welke van de Roomſche Vrouwen hier een
Tempel wierd opgericht, tot voldoening der be-
lofte aen haer gedaen, ſoo van den Raed een be-
ſluit wierd in getrokken, waer door haer verbo-
den was karoſſen te gebruiken. Sy had ook de
naem van *Schelmſche*, om dat hier drie-hondert
en ſes *Fabien* waren uit gegaen om 't Vaderland
te beſchermen, die alle daer ontrent by 't Baeca-
niſche Velt verſlagen bleven.

Deſe ſtrtek was hier en boven vereert met een
anderen Tempel van *Apollo*, tot wiens Spra-
ken dat blinde Heidendom de toevlucht nam.
In deſen Tempel ontfingen de Raeds-heeren de
Geſanten, die uit verſcheide plaetſen na *Romen*
quamen.

De Cardinael *Pietro Damiano*, die in het jaer
1080. ſtierf, noemt deſe een Hooft-kerk, tellende
de ſelfde onder die kerken, welke by de Romei-
nen met grooten yver beſocht wierden, waer uit
men gelooven mag, dat ſy een Hooft-kerk ge-
noemt wordende, in die tijden al groot genoeg
weſen moeſt. Haer voornaemſte feeſtdach is van
de Geboorte der alderheiligſte Maget.

Sy was een van die welke op Hemelvaerts avond tot aen de volgende nacht in verscheide Wykken besocht worden, met, al gaende, *Litanien* en andere godtsdienſten te ſingen.

Dese kerk wierd in 't jaer 1619. tot verciering der plaets afgebroken, en eenige ſtappen van daen en andere veel ſchoonder daer voor gebouwt van de Geeſtelijke der Moeder Godts, gemeenelijk Prieſters van *Lucca* geſeit. Dese Paters hebben haer oirſpronk van een Prieſter geboren van *Lucca*, *Giovanni Leonardo* genaemt, die in onse tijden in achting van groote heiligheit was. Dese inſtelling wierd van Paus *Clemens de 8.* beveſtigt onder den naem van Vergadering, sy niet toegelaten wordende tot ſtatige beloften, maer ſlechts tot een eedt van volſtandigheit. Daer na wierd sy in 't jaer 1621. van *Gregorius de 15.* verklaert en toegeſtemt voor een Religie, en haer toegeſtaen, gelijk andere, daer ſtatige Belijding van te doen.

Daer by hebben de Heeren *Serlupi*, *Patritii*, *Paluzzi*, en *Capozucchi*, ſeer ſchoone Paleiſen.

Van de H. Maria Geboodſchapte in den Spiegel-toren. 5.

IK heb niet weinig in twijffel geſtaen, of ik dese onder de andere kerken van *Romen* moeſt ſtellen, daer sy geen opentlijke kerk is; maer beſloten binnen het klooſter des Spiegel-torens tot by-

byſonderen dienſt van deſe Maters. Maer ik ſou aen de eerbieding van *Romen* veel te kort doen, ſoo ik deſe kerk achter liet, welke my goede reden geeft, voor den nieuws-gierigen Leſer dit kloofter daer by te voegen, 't welk een ſchat-kamer is, vol van ſoo veel koſtelijke geſteenten, als deſe heilige Maegden zijn, die daer in gevonden worden.

De Roomſche *S. Franceſca* was ſtichtereſſe van dit kloofter, en ofſy ſchoon getrouwt was, niettemin kan men van haer beveſtigen 'tgeen *S. Auguſtin* van den Aerts-vader *Abraham* ſeide.

't Geen ik om kortheit voorby gae van de Heiligheit deſer Vrouw, hebben haer geſegende dochteren aen al de weereld bekent gemaekt, die gelijk d'alderſuiverſte ſpiegelen, in haer heilig leven de levendige beeltenis vertoonen van haer Groote-Moeder *Franceſca*.

Een weinig van hier vind men de plaets *Montanara*, waer men in oude tijden de kruid-hoven ſag, en waer de *Carmentaelſche Poort* ſtont. En hier begon inſgelijks, van een Autaer van *Juno*, die ſy over de Houwelijken ſtelden (welke ſy daerom *Juga* by-noemden) de ſtraet *Jugaria*, die langs de voet des *Kapitools* na de Roomſche Markt leide. In deſe ſelfde plaets was van ouds een kolom de *Lactaniſche* genoemt, om dat gelijk *Feſtus* ſchrijft, ſy hier de Kinderen brachten om te ſorgen, by haer *Lactare*.

Van

Van de H. Maria der Son. 6.

ONtrent de jaren onſes Heeren 1560. had, daer nu deſe kerk is, ſekere *Girolama Lentini* edele Roomſche Vrouw haer woonplaets, welke na 115. jaren in den maegdelijken ſtaet geleeft te hebben, wilde de Koningin der Maegden haer begunſtigen op deſe manier: Haer broeder op een dach na *Ripa*, den Oever gaende, ſag hy dat op het water een beeltenis dreef der Lieve Vrouw op een papier afgeteekent, en dat nemende bragt hy 't ſelfde aen ſijn ſuſter, die 't in een kas wech ſloot: 't gebeurde dat ſy, die van nooden hebbende weder open te doen, van dat beeld als een ſtrael der Son ſag afſchieten; en dat beginnende veel wonder-werkken te doen, wierd het Huis van *Girolama* in een kerk verandert, en dat beeld boven 't Autaer geſtelt.

Deſe kerk is vereenigt aen 't Geſelſchap des Gekruiſſigden, waer van wy de voorſeide onderrichting gehad hebben; en of wel de voornaemſte Hoogtijt is van de Geboorte der Lieve Vrouw, nochtans vyeren ſy daer met ſonderlinge ſtatigheit *d'Epiphanie*, om dat ſy op ſoodanigen dach was ingewijd.

Nu is de Lieve Vrouw, en de gedachtenis van *Girolama*, overgebragt in de Gebede-plaets des voorſeiden Geſelſchaps des Gekruiſſigden; en is deſe:

D. O. M.

Hieronymæ de Leſinis è nobili Proſapia matronæ,

tronæ, quæ pudicitia, charitate, & castitate omnes sui temporis excelluit, hujus Oratorii extructicis, quæ cum ad CXV. suæ Ætatis annum Virgo permansisset, haud immatura morte functa est. Pia Societas Crucifixi.

Dat is:

Godt ter eeren. Girolama Lentini een Edel-geborene Vrouw, welke in suiverheit, liefde, en eerbaerheit alle die van haer tijt heeft te boven gegaen, stichtersse van dese Gebede-plaets, tot op het 115. jaer haers levens Maegt gebleven, een vrye doot gestorven is. Het Godtvruchtige Geselschap des Gekruisigden heeft haer dit gestelt.

Van S. Nicolaes der Lijndraejers. 7.

DE Stad van *Romen* heeft grooten drift tot Godtsdienstigheit ontrent *S. Nicolaes* betoont, seven kerken t'sijner eeren gebouwt hebbende, en dese is geen van de laetste: dewijl men leest dat het autaer in 't jaer 1190. ingewijd wierd. d'Opper-priester van *S. Marcus* was voormaels hier Overste van: sy is ook noch der Lijndraeiers geseit, na 't werk dat hier plag gedaen te worden; en nu is 't slechts een Procchie gebleven.

Van

Van S. Andries in de Teenen. 8.

DAer nu dese Kerk staet, was een Tempel van *Juno Matuta*, dat is van de Morgenstond, waer door 't gemeene volk dese kerk noemt van *S. Andries in Mantuccia*.

Sy wort noch *in de Teenen* geseit, om dat van ouds daer nevens een plaets was daer men groene kruiden verkocht, welke van dese kerk sich uitstrekte tot aen die der Vertroosting; en 't is seer waerschijnelijk, dat behalven de kruiden daer ook een Markt wiert gehouden van Wissen en Teenen, en van andere dingen, als manden en korven daer van gemaekt.

Sy was ook noch der Lijndraeiers genoemt om de reden hier voren aen de Kerk van *S. Nicolaes* geseit, en sy is een Procchie.

Van de H. Maria op den Geiten-berg. 9.

DEse Kerk is op het deel des *Kapitools* gebouwt, nu gemeenelijk den Geiten-berg geheeten. Dese plaets wierd van ouds noch geseit (welke dat deel des *Kapitools* is dat na de Rivier siet) *Rupes Tarpeia*, en ook *Mons Tarpeius*, waer de misdadige over eenig swaer schelmstuk, en insonderheit de meineedige, van boven neder wierden gestooten. Van dese Rots wierd een Roomsch

Bor-

Borger geworpen, *Manlius* geseit, die om hier een Paleis gebouwt te hebben, by de Romeinen verdacht was van sich Konink te willen maken, en dat tot de grond afgebroken, bouwden sy op die plaets een Tempel van de Godin *Moneta*, soo genoemt na het Latins woort *Monere*, Vermanen, en maekten daer-en-boven een Wet, dat geen persoon van hoedanigen staet hy wesen mogt, in 't toekomende soo stout sou zijn, van op *'t Kapitool* te willen wonen. Nu is dit soo woeften plaets, dat men daer de Geiten doet weiden; waer van sy den Geiten-berg heet: alleen het edel geslacht van *Caffarelli* heeft het verlof gehad van daer te wonen, en besit daer een seer schoon Paleis in 't opperste van den Berg.

Dese Kerk staet daer onder aen, en de Kanoniken van *S. Nicolaes in Gevangenis*, met welkers Kerk dese vereenigt is, houden dat dit wel van de eerste is die in *Romen* gebouwt wierden; en sy was aen d'alderheiligste Maget toegeeigent: en haer voornaemste hoogtijt is van de Boodschapping.

In 't jaer 1607. wierd sy van de Kanoniken toegestaen aen 't Gilde der Seep-koopers, die in 't jaer 1604. tot een Gemeenschap gebragt waren, by-sondere instellingen van haer Gilde makende, en het volgende jaer wierd dat van *Paulus de* 5. en van de Bewaerts-heeren op *'t Kapitool* goet gekeurt. Sy onderhouden in dese Kerk geduurig een Kapellaen; noch hebben anders geen verbintenis, dan alle jaer op den Feestdach te moeten ter Misse komen.

Van de H. Maria der Vertroostinge. 10.

DEse kerk wierd gebouwt by gelegentheit der Wonder-daden die een beeld van onse Lieve Vrouw op den 26. Juny in 't jaer 1470. begon te bedryven, 't welk van meester *Antonazzo* in een zijde aen de muur was geschildert naest op den *Kapitoolschen* berg, en wierd op den 3. November van 't selfde jaer ingewijd, gelijk *Steffano Infessura* in sijn dagelijkscha beschrijving verhaelt, en is een der seven Lieve Vrouwen die besocht plegen te worden, en wort bestiert door een Geselschap van weereldsche Edel-lieden die seer yverig zijn; en daer is een Gasthuis voor de kranke, waer in die met groote liefde gedient worden. Op de tweede Sondach van Juny, is daer vollen Aflaet; en daer zijn veel Overblijfselen van Santen.

En om dat op haren dach den 6. Augusti, de verandering des Heeren koomt, vyeren sy den volgenden; maer de voornaemste Hoogtijt der kerk is de Geboorte van onse Lieve Vrouw.

Voorts is dit een onder de wel-bediende begeselschapte kerken van *Romen*, stellende 20. Priesteren, die dagelijks daer Missen doen: op de voorseide Hoogtijt houwelijken sy Dochteren uit, met de Houwelijks-gaef van 30. tot 40. krooonen voor eene, en 100. op den dach van *S. Franciscus* aen ses, die Nonnen willen worden, en ver-

verscheide mael in 't jaer geven sy aen twaelf arme te eten, die aen de tafel van de Hoofden des selfden Geselschaps gedient worden.

In 't jaer 1585. wierd van 't voorseide Geselschap een Kapel vergunt aen de Herbergiers knechten, en sy bouwden die op haer kosten, de selfde toe-eigenende aen onse Lieve Vrouwen Hemelvaert, in welkers feestdach sy een gevangenen verlossen. Sy houden die versien van al 't geen noodsakelijk is om daer de Misse te doen, en daer toe hebben sy een Kapellaen: en om in haer siekte in 't voorseide Gasthuis genesen te worden, daer alle jaren groote opdragten aen gedaen hebbende, gaven sy eindelijk daer een voor altijt aen van ses-hondert kroonen.

Een andere daer in, wierd in 't jaer 1618. toegestaen aen de Visschers der Zee, en gants der streek van *Romen*. Sy vyeren den feestdach van haer Voorspraek *S. Andries*, aen wien dese Kapel is toegewijd; en op dien dach verlossen sy een gevangenen.

De Kapel der *Matthei* is beschildert van *Taddeo Zuccaro*; die der Herders van den Ridder *Baglione*; en de Voorgevel is van *Martin Lunghi* den Ouden. Voorts volgen twee Gasthuisen, een van vrouwen, en 't ander van mannen. Hier was voormaels een steegje, dat de Roomsche Heidenen *Jugarius* noemden.

Van

Van de H. Maria der Genaden. 11.

HIer daer dese Kerk gebouwt is, was voormaels een Tempel van de Godinne *Vesta*, by *Romulus* gesticht; en om dat dese Godin van de Grieken gehouden wierd voor een Maegt alleen uit de vlammen geteelt, eerden de Romeinen, die haer werk maekten van alle de bygeloovigheden des weerelds te omhelsen, dese gelijk de Grieken, met altijt op haer autaer vyer te hebben, van Maegden onderhouden, welke alleen aen de Godin *Vesta* konden offeren. Tot desen Tempel quamen de Roomsche Vrouwen barre-voets in de Feesttijt der geseide Godin. Nu heeft de alderheiligste Maget den kop des Serpents vertreden hebbende, gewilt, dat op die plaets daer dat onder gelogen maegdom was aengebeden, een Kerk gebouwt sou worden onder den naem der *H. Maria der Genaden*, met een Gasthuis daer nevens, 't welk met dat der Vertroosting vereenigt wierd. De Kerk door oudheit vervallende, heeft in 't jaer 1610. den Abt *Pier Gio. Francesco Florentio Perugino* vermaekt, de plaets verhoogende gelijks het Gasthuis.

Hier is ook noch in dese Kerk een Beeltenis der alderheiligste Lieve Vrouw, 'twelk men houd van de hand van *S. Lucas* te zijn, dat dierhalven met grooten yver besocht word.

Dese Kerk om aen die der Vertroosting vereenigt te wesen, als een lid of een kapel van de selfde, heeft geen bysonderen feestdach.

Daer

Daer tegen over is de begraef-plaets des voorseiden Gasthuis,

Van S. Joseph. 12.

ROmen de alderheiligste Maget met soo veel Kerken vereert hebbende in 't eerste van dese Wijk op-getelt, soo is 't seker wonder, dat van haer Bruidegom *S. Joseph* alleen twee in dese laeste tijden gevonden worden. Eene is de tegenwoordige der Timmerlieden, en een andere van Nonnen in de Wijk des Koloms; ja in't eerst was daer niet anders, als een autaer by de Ronde, welke is van 't Geselschap der Deugtsame.

In 't jaer dan van 1596. begon 't Geselschap der Timmerlieden, dat 57. jaren te vooren was opgericht, met een schoone Bouw-konst dese Kerk te stichten, die aen *S. Ioseph* toeeigenende, en bouwden de selfde boven die van *S. Pieter in Gevangenis*, daer sy haer vry was vergunt, afgescheiden van de naeste van *S. Lucia*, en *S. Martine*. Hieren-boven had dit Gebroederschap van *Gregorius de 13.* de genaden, van een op den hals gevangenen te verloslen, op den dach van *S. Ioseph*; en sommijlen houwelijken sy arme Dochteren uit, van Timmerlieden geboren. Sy kleeden haer in blaeuwe kappen met het beeld van *S. Ioseph* op de zijde. Nu hebben sy daer de Voorgevel vermackt, met den Trap, en 't Hoog Autaer.

Van S. Pieter in Gevangenis. 13.

HEt schijnt een saek niet om te gelooven, dat *Romen* sonder gevangenissen onderhouden geweest sou hebben tot op den vierden Konink *Ancus Martius*, en dat hy de eerste, gelijk men seit, daer een maekte. En dat dese als in 't midden van de Stadt was, en by de Roomsche Markt, sal men aen de volgende kerken sien.

Daer zijn twee deelen van dese Gevangenis volgens sommige, 't een is hier boven van de voorseide Konink gesticht, 't ander hier onder dat *Servius Tullius* de selfde Konink der Romeinen daer by voegde; in 't bouwen wilde hy den Dwingeland *Dionisius* navolgen, die in *Siracusen* met geweld van groef-ysers scherpe gevangenissen in de rotsen deed uithouwen; en daer leest men, dat de H. Apostelen *Petrus* en *Paulus*, negen maenden in gevangen saten.

Mamertinus noemt in dese gevangenis noch een die Overste van *Romen* was.

De voorseide H. Apostelen lieten in dese gevangenis twee roemruchtige getuigenissen van haer, in dat bovenste deel was eene, en in dat hier onder d'andere; maer sonder droefheit konnen die niet beschreven worden, dewijl de Godvruchtige Bedevaert-reisigers die niet meer te sien komen. De eerste was, als sy t'saem gebonden zijnde, en *S. Paulus*, *S. Pieter* aen de rechter hand hebbende, sy beide onbeleefdelijk van den trap naer onder gedreven wierden, dat *S. Pieter* sijn hooft tegen de muur stootede, en als of sy van

week

week wasch geweest had, daer sijn gedaente in drukte, die daer in afgebeeld stont; en dicht aen d'aerde zijnde, soo dat vele daer gaende bidden, en op de knien liggende konnende kussen, begon die gedaente te vergaen; waer door 't geschiede, dat in 't Jubel-jaer van 1600. om 't Volk een bequamer uitgank te geven, de Timmerlieden daer naest een poort maekten, en onwetende dit onbekende beeld verbraken. d'Andere staet hier onder en is een wonderlijke born-welle die de H. Apostelen hier uit deden te voorschijn komen; en daer wierd noch een Kolom geeert, aen welke sy met ketenen gebonden waren. Of dese en die daer meer zijn, weet men niet; om dat de opwellende sprink-aderen, na 't *Kapitool* en andere gebouwen getrokken, dese plaets soo vervult hebben, dat men daer niet meer in kan dalen.

Eindelijk Keiser *Constantin* dese plaets besoekende, gaf hy de Paus *S. Silvester* te kennen, dat het hem goet dacht, dat de selve gewijd sou worden als 't geschiede; en van die tijt af kan men denken dat de Geloovige die besochten, gelijk tot nu toe gedaen wort door heel *d'Octave* des martelaerschaps van *S. Pieter* en *Paulus*, en daer buiten is dit Opschrift.

In honorem Dei, & Ecclesiæ ornamentum; intacto Sancti Petri, & Pauli carcere scalas, & fornicem S. Josephi Carpentariorum Archiconfraternitas restauravit. Anno Jubilei M.DC.XXV.

Dat is:

Ter eeren Godts en verciering der Kerk, heeft het Aerts-

Aerts-broederschap der Timmerlieden, de trappen en 't welfsel van S. Ioseph vernieuwt, de gevangenis van S. Pieter en Paulus ongeroert latende, in 't Iubel jaer 1625.

Hier tegen over stont het oude Beeld van *Marforius*, en de Geheim-schrijvers bank des Roomschen volks.

Van S. Martine, en S. Lucas. 14.

DAer zijn twee oudheden van *Romen*, welke sich hier aenbieden; d'eene is openbaer, dewijl men ten meesten deele d'Eerboog siet van *Septimius*; d'andere is verborgen, daer geen teeken meer te voorschijn zijnde van den Tempel van *Mars*.

Om ons te laten weten, hoe de oude Romeinen aen de Overwinnaers Zege-bogen stelden, heeft het Godt belieft dat dese voor 't meeste deel onder soo veel vervallene oudheden over einde gebleven zy, en sy was van de schoone en aensienelijkste, gelijk men van hen geschreven vind, die van soodanige oudheden haer werk maekten.

Laet ons nu komen tot den Tempel van *Mars*, welken *Augustus* hier volgens sijn belofte stichtede, als hy hem swak had gevonden in den oorloog tegen de Philippensen, die hy aen *Mars* den wreker toewijde; waer uit men kan sien tegen de ketteren, dat beloften aen Godt te doen, ons de Natuur selfs onderwijst. In desen Tempel beval *Augustus*, dat den Raedtlou vergaderen, als sy

sy van oorloog te handelen, en aen die 't wel verdienden Zege-pralen toe te staen hadden; en dat sy hier de verkregene Zege-teekenen souden komen opdragen. Maer wat voor schoonder Zege-teeken kon desen Tempel hebben, als van den roof van *S. Martine*, welke roemrijker als *Mars* haer in den strijd gedragen heeft die sy tegen den Dwijngeland had, van wien sy met verscheide sware pijningen beproeft altijt onverwonnen, en roemrijk bleef; tot dat sy, van de grouwelijke hand des beuls ter doot geslagen, Zege-pralend na den Hemel vloog: en soo veel te doorluchtiger munte binnen *Romen* haer Martelaerschap uit als sy, door de edelheit van haer bloed, en haer groote rijkdommen, van yder wel bekent was.

Voormaels las men boven de poort van dese kerk de volgende veersen, welke dienen tot bewijs van 't geen geseit is.

Martyrii gestans virgo Martina Coronam,
Electo hinc Martis numine, templa tenet.

Dat is:

Martine door de kroon des Mart'laerschaps verheven,
Heeft desen Tempel in, daer Mars is uit gedreven.

Men kan gelooven dat soodanigen inwijding van *S. Silvester* geschiet zy, en dat van de begraef-plaets van *S. Calistus*, daer hy de *S. Martine* begraven had, haer lichaem hier is over gebragt, waer 't selfde nu bewaert wort in de prachtige kapel onder de kerk rijkelijk verciert, met een seer

schoon bestek en bouw-konst van *Pietro da Cortona* beroemt Schilder, en Bouw-meester van onse tijden, met dese gedachtenis.

CORPORA SS. MARTINÆ V. ET M.
CONCORDII. EPIPHANII.
SOCIIQUE EORUM.
URBANO VIII. PONT. MAX. REPERTA
FRANCISCUS CARD. BARBERINUS
S. R. E. VICECANCELLARIUS
EODEM LOCO DECENTIVS EXORNATO
RECONDIT ANNO MDCXXXV.

Dat is:

De lichamen der Santen, Martine Maegt en Martelares, Concordius, Epiphanius, en harer medegesellen door Paus Urbanus de 8. gevonden, heeft de Cardinael Francesco Barberini des Heiligen Roomschen Stoels Onderkancelier in de selfde plaets behoorlijker verciert doen neder-leggen in 't jaer 1635.

Haer Martelaerschap geviel in den tijt van S. *Cecilia*, onder Keiser *Alexander*, die twintig jaer na den voorseiden *Severus* heerschte.

Van de herstellingen naderhand in oude tijden aen dese kerk gedaen, kan men niets vinden, behalven van dat in 't jaer 1256. geschiede, in 't welke Paus *Alexander de* 4. die inwijdde, hem twee Cardinalen Bisschoppen, by-staende, de *Tusculaensche*, en *Prenestinsche*.

Voorts quam het in 't jaer 1588. dat *Sixtus de* 5.

de 5. dese Stad willende vercieren met verscheide gebouwen, het noodig was een kerk van *S. Lucas* af te breken, naest aen de *H. Maria de Grooter*, die de Schilders toe quam; in plaets van de welke hy haer dese gaf, die dierhalven den naem voert van den Evangelist haer Voorspraek.

Dit Geselschap der Schilders had sijn begin, in de voorseide kerk in 't jaer 1478. en in dese komende, welke een Procchie was, nam *Sixtus de* 5. die daer uit, en verdeelde de selfde in twee andere kerken, eene van *S. Nicolaes in Gevangenis*, de andere van *S. Laurens*, gemeenelijk *S. Lorenzuolo* geseit.

Nu wort sy uit de grond op door toedoen der grootdadige heerlijkheit der *Barberinen* vernieuwt, en is een seer schoone Bouw-konst van *Cortona*.

Het tafereel van *S. Lucas* is van *Raffaele da Urbino*.

Om na de Roomsche Markt te gaen aen de voet des *Kapitools*, siet men de Eer-boog van *Septimius Severus*, by het Roomsche volk volgens de oude gewoonte, voor hem om de menigte behaelde Zegen opgericht; welk gebruik, soo *Plinius* seit, sijn begin had ten tijden van Keiser *Titus*, wiens Eer-boog de eerste was die in *Romen* gemaekt wierd: daer sy eerst aen die, welke Zege-praelden, alleen plagten Beelden en Zege-teekenen te stellen. Dese kerk wort de *S. Martine in de drie Markten* genoemt, door dien de Roomsche Markt, die van

Cæsar, en die van *Augustus* daer na by gelegen waren.

Van S. Adriaen. 15.

HIer daer de kerk is van *S. Adriaen*, was een Autaer, na men seit, aen *Saturnus* toegewijd, seer oud, en voor dat *Romulus* geboren wierd; welken de Konink *Tullus Hostilius* omringelde met het gebouw van een Tempel door den yver dien hy tot desen Afgodt had, welken de Romeinen meinden sorg te dragen over de schatten, en sy schrijven hem toe dat *Italien* tot op sijn tijden vry en suiver van Roovers geweest zy.

Daer na de Koningen verdreven zijnde, maekte *Valerius Publicola*, volgens sommige, hier de Schat-kamer; waer sy al de schatten van den Staet wech leiden, welke uit verscheide Land-streken en Rijken onder het jok gebragt, hier in versamelt wierden.

Voorts stelden sy, dat hier alle de oude Staets schriften souden bewaert worden, of wel *Augustus* daer na in den sin kreeg die alle te verbranden, om alle twisten ten einde te brengen, op dat al de weereld vreedsaem onder hem leven mogt.

Hier waren de namen der Gesanten geschreven, die van allerhande volkeren na *Romen* quamen, op dat sy op gemeene koſten mogten onderhouden worden. En hier bewaerde men de Veld-teekenen des Roomschen Volks.

Voorts

Voorts was ter zijden deſen Tempel de Munt daer ſy gelt ſloegen, welke konſt ſy wilden dat haren Godt *Saturnus* in *Italien* gevonden had; en in voorleden jaren aen de rechter hand van 't inkomen gegraven wordende, vond men groote menigte van kopere kleine munt, en in deſen Tempel de gemeene Schat-plaets gemaekt hebbende, op dat de gedachtenis van *Saturnus* niet verloren ſou gaen, richteden ſy hem noch een anderen op, maer men weet niet waer.

Voor deſe kerk was voormaels een kolom, de gulde mijl-pael geſeit, die *Auguſtus* daer deed oprichten. Men noemde die de mijl-pael, om dat ſy in 't midden van *Romen* ſtaende van daer de mijlen gerekent wierden die alle de ſteden, van *Romen* afgelegen waren, en 't getal dier mijlen ſtont op de ſelvige te leſen; en vergult zijnde, wierd ſy de Gulde Mijl-pael geſeit: daer boven op was een bol, gelijk de weereld vertoonende, waer van *Romen* ſich het Hooft hield. Van deſe kolom is't een ſtuk dat men met ſijn opſchrift ſiet aen het opkomen van *'t Kapitool* van de zijde die na 't Paleis der *Caffarelli* leid.

Deſe kerk is onder de oude Diaconien getelt voor het jaer 600. met een ander daer nevens der Santen *Sergius* en *Bacchus*, welke door ouderdom vervallen zijnde, wierd ter eeren van de ſelvige hier een Autaer opgericht; ſoo dat men niet verſtaen kan, hoe *Anaſtaſius* wilde, dat Paus *Adrianus de* 1. die tot een Diacony ſou gemaekt hebben, daer hy in 't jaer 772. geſeten heeft. Het kan wel weſen, gelijk ook *Anaſtaſius* verhaelt,

dat hy die herstelde, en met inkomens en geschenken verrijkte.

D'eerste mael wierd sy van Paus *Honorius* vermaekt in 't jaer 630. en van den selfden ingewijd.

De selfde wederom van oudheit dreigende te vallen, hermaekte *Anastasius de* 3. Romein, Paus geworden, die noch eens in 't jaer 911. schoon hy maer twee jaren leefde; en met sijn eigene handen wijde hy 't Hoog Autaer in.

Sixtus de 5. ontnam dese kerk aen de Kanoniken, en gaf die aen de Paters der *H. Maria des Loons*. Dese H. Orden erkent drie personen voor haer Stichters; de eerste was *Jacob* Konink van *Arragon*, den Overwinnaer genoemt, door de Zegen over de *Saracinen* behaelt, en de Christen slaven uit haer handen verlost; waer in Godt groot wel-gevallen scheppende, terwijl hy op een dach in 't bidden was, wierd hy van een groot licht bestraelt, in welkers midden de Heilige Maget verscheen, hem aensettende om in haer naem een H. Orden te willen instellen, dat het verlossen van Christen slaven bevorderen mogt; en dierhalven wierd sy de *H. Maria des Loons* genoemt, en daer is een Geselschap van Wagen-voerders. De metale poorten, die daer zijn, bragt *Adrianus de* 1. uit *Perusien*. Dese Paters hadden haer oirsprunk op 't jaer 1334. in *Barcelonien* van *Spaenjen*.

Eindelijk in 't selfde jaer dat de geseide Paters aen dese kerk quamen, de Cardinael *Agostino Cusano* van *Milanen* den naem hier van voerende, en willende 't Hoog Autaer met de *Confessie* vernieuwen, vond hy daer andere Lichamen van Santen.

ten. Twee waren Krijgs-knechten, *Papias* en *Maurus*, twee gesnedene van *S. Domitilla*, *Nereus* en *Achilleus*, welke met het Lichaem der H. Maget haer Vrouw van daer genomen na haer kerk gebragt wierden, en de andere twee na de *H. Maria des kleine Dals*. Hier naest was de oude Richtbank van *Paulus Emilius*.

Van S. Laurens in de Wonderen. 16.

VAn de oude Tempelen by de Romeinen op dese plaets gebouwt, is geen teken meer overig als alleen dit, om dat sy de selfde gesticht hebben in't jaer onses Heeren 178. ter eeren van *Faustina*, Vrouw des Keisers *M. Aurelius Antonius Pius* haer mans; en voor hem gestorven zijnde, verkreeg sy van den Raed onder haer Goden gestelt te worden. Waer van men een bepylaerde wandel-plaets siet met de kerk van *S. Laurens* in de Wonderen der Kruideniers. Voor de geseide Wandel-plaets was de Tempel van *Pallas*, welke soo een onbekent schrijver seit (in sijn korte beschrijving van *Romen* binnen *Venetien* in 't jaer 1554. gedrukt) van *Paulus de* 3. wierd afgebroke. By dese Tempel was de Fabiaensche Eer-boog van den Tuchtmeester *Fabius* opgericht, om *Savoien* overwonnen te hebben, sy wierd *d'Allobrogische* genoemt; en daer wierd hem een beeld gestelt. Naest aen dese Eer-boog, was de Sit-bank van *Libo*, gelijk pag. 238. geseit is.

Wat voorts den tijt belangt, het is te gelooven dat dese kerk op den selfden tijt gebouwt wierd met de voorgaende. In beide waren Kanoniken. Onder veel andere kerken aen desen Aerts-diaken toegewijd, wort met reden aen dese de by-naem gegeven van in de Wonderen, door de menigte wonderheden die desen Tempel aen alle kanten omcingelen, van welke wy vele in de voorige kerken gesien hebben, en vele in de volgende noch sien sullen.

Voorts in 't jaer 1430. dese heilige plaets onder Paus *Martinus de 5.* sich in slechten stant vindende door de lang-duurige scheuringen, die de kerk benauwden, wierd die aen 't Geselschap der Kruideniers gegeven, met al 't recht dat eerst de Kanoniken daer hadden, en de Kanonisien wierden te niet gedaen. Sy bouwden daer eerst tusschen de geseide kolomnen een kapel, met weinig van een Gasthuis voor de arme van haer stijl: maer *Karel de 5.* na *Romen* komende op dat hy de schoonheit van desen Tempel te beter mogt sien, welke voornamelijk uitmunt in haer voorste wandel-plaets, vond het Roomsche volk goet, dit belet sel weech te nemen.

Die selfde Kruideniers vonden daer ook haer voordeel by, dierhalven begaven sy haer om den ouden Tempel te herstellen, soo dat sy die in het jaer 1607. tot een seer schoone gedaente te bragten, daer ter zijden noch een bequaem gasthuis makende. Sy vyeren met groote statigheit de Feestdach des Sants, in welken dach sy plegen arme dochteren van haer stijl uit te houwelijken; 't is een

Bouw-

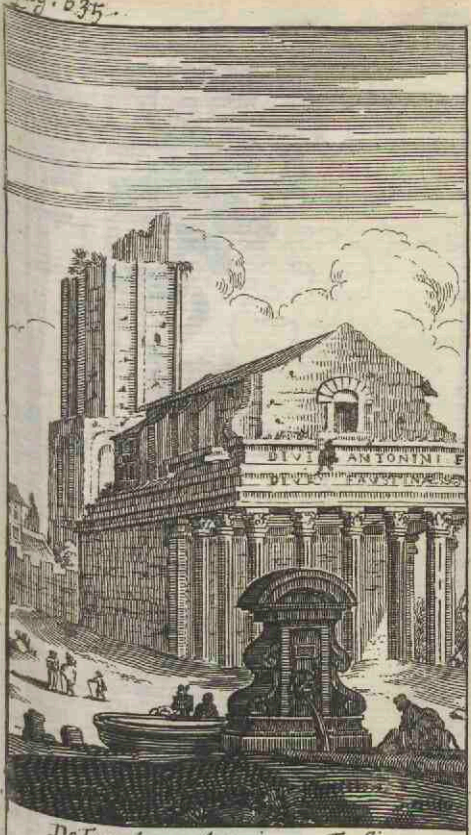

De Tempel van Antonitus en Faustina.
nu van S. Laurens in Miranda

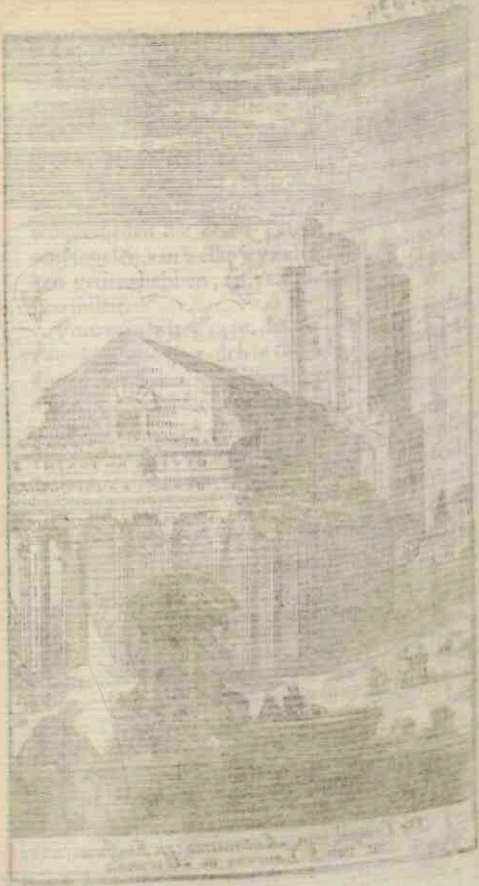

Agrippina Mater.

pag. 635.

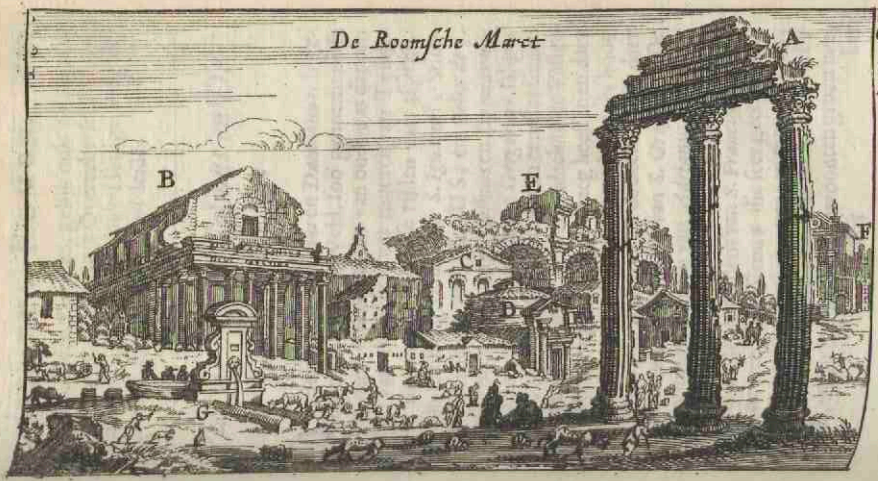
De Roomſche Marct
A
B
E
F
C
D
G

A
B
C
D. Brandt. Mart.

Bouw-konst van *Torriano*, gelijk ook 't Paleis der Paters van *S. Paulus* in 't Overtyberſch.

En hier verby liep de oude Heilige Weg der Romeinen, die na *'t Kapitool* leide.

Van de Santen Coſmus en Damianus. 17.

DIe der Santen *Coſmus* en *Damianus*, is gelegen in 't Koeien Veld, ſoo genoemt na de beeſten daer verkocht; en van ouds was dat een Tempel van *Romulus* met muuren van Tyburtinſche ſteenen, die in onſe tijden daer afgenomen zijn tot het gebouw van *S. Ignatius*, Stichter des Geſelſchaps van JESUS; en *Felix de* 3. droeg die op aen de Santen *Coſmus* en *Damianus*, en vervallen zijnde, hermaekte *Gregorius* ſaliger de ſelfde: en ſy is de benaming van een Cardinael: Op donderdach na de derde Sondach in de Vaſten is het daer Hoogtijt, en alle daeg heeft men daer duiſent jaren aflaet; het voorſte is heel met hoog verheven werk verciert, en de beeltenis die daer ſtont van *Felix de* 3. is nu van *S. Gregorius*. De metale poorten wierden van *Adrianus de* 1. hier geſtelt, welke uit *Peruſien* waren. Daer in zijn de Broeders des derde Ordens van *S. Franciſcus*. Men heeft daer een Lieve Vrouw die ſeer geeert wort, van *S. Gregorius* geſeit, waer van men verhaelt, dat de voorſeide Paus op een dach daer verby gaende, en dat beeld niet na gewoonten groetende,

het tot hem seide, waerom hy haer niet groete gelijk hy plag? en die roemrijke Paus bad om vergiffenis, en vervoerde dat Beeld op dese plaets, vergunnende, dat die op den Autaer daer ontrent Misse sou doen, een ziel uit het Vagevyer sou verlossen. Dese Broeders hadden haer begin van *S. Franciscus*, in 't jaer 1221.

Hier zijn voor 't laest de Lichamen der Santen *Cosmus* en *Damianus*, aen welke de kerk wierd toegeeigent. Hier rusten noch de Lichamen van drie andere haer volle Neven *Antimus*, *Leontius*, en *Euprepius*. De Santen *Cosmus* en *Damianus* wierden in *Egea* geboren in *Arabien*, waer sy in de Genees-konst uitstekende geworden, haer wetenschap aenleidden in de kranke te genesen sonder eenigen loon.

Huiden staet de helft van dese kerk vervallen, de helft daer van herstelt, en met groote onkosten schier heel weder opgemaekt met een schoon verwelfsel, door Paus *Urbanus de* 8. met dit opschrift.

Urbanus VIII. Pont. Max. Templum geminis Vrbis Conditoribus superstitiosè dicatum à Felice III. Sanctis Cosmo, & Damiano fratribus piè consecratum, vetustate labefactatum, deiectis lateralibus parietibus, totius superioris Basilicæ à se exædificatæ excitatis, fornice medio inter inferiorem, & hanc extructo, nouo imposito laqueari, area denique complanata, in splendidiorem formam redegit Anno sal. MDCXXXIII.

Dat

Dat is:

Paus Urbanus de 8. heeft deſen Tempel aen de twee Stichters der Stad bygeloovelijk toegeeigent van Felix de 3. aen de Santen Coſmus en Damianus, gebroederen, godtvruchtelijk toegewijd, door oudheit vervallen, de wanden ter zijden neer-geworpen van heel de voornaemſte Hooft-kerk by hem gebouwt weder op getrokken, het middelſte welfſel tuſſchen de laeſte en deſe gemaekt, een nieuw dak daer over geſtelt, en voorts de grond vereffent, tot een ſchoonder geſtalte gebragt, in 't jaer onſes Heeren 1633.

De Hiſtorien daer rontom zijn ſchilderien van *Marco Tullio*, en de tweede kapel aen de rechter hand is gebouwt, en uitnemende beſchildert, van den Ridder *Gio. Baglione*.

Tuſſchen deſe kerk, en die, welke de *H. Maria der Nieuwe* volgt, zijn noch van de overblijfſelen van dat prachtig gebouw de Tempel des Vredes, by *Veſpaſianus* geſticht, in welcke een Boog was van *Tatona*, nu verkeerdelijk *Ladrone* geſeit.

De Roomſche Markt.

De Roomſche Markt, ſtont tuſſchen de Heilige Weg, en *S. Theodorus*, aen de voet des *Kapitools* gelegen, en niet als 't gemeene volk meent, in de plaets van de Koeien Markt. Deſe was onder de andere de oudſte, de rijkſte, de meeſt vercierſte, en de ſchoonſte, niet alleen om

met uitnemende Bouwkonst gemaekt te zijn, gelijck men sien mogt; maer door de kostelijke gebouwen, die daer van verscheide Keiseren gemaekt waren: daer stont een Tempel van de Godinne *Vesta* door *Numa Pompilius* gebouwt, waer de Vestalische Maegden woonden; en dese Tempel was van de voorseide Maegden waer-genomen, die in den selfden het beeld van *Minerva* benevens schier alle de heilige saken der Romeinen bewaerden. *Numa Pompilius* schikte tot wacht van den Tempel der Godinne *Vesta* vier Maegden. *Tarquinius Priscus* voegde daer noch twee andere by, door dien de vier niet genoeg waren, om order te stellen op de offeranden door de Stadt van *Romen*, sy daer noodsakelijk moetende tegenwoordig wesen; en soo wierden daer ses gestelt, yder Wijk een Nonne van *Vesta* hebbende, in die tijt *Romen* maer uit ses Wijkken bestaende. Dese Nonnen waren in soo hoogen achting, van wegen de eerbaerheit, die sy noodig te bewaren hadden, dat sy in 't gemeen van yder als Heilige en Goddelijke aengesien wierden; maer soo iemand van haer in een misslag gevallen was, begroeven sy die terstond levendig, gants de Stadt als een droeve Lijkstatie houdende. Daer was ook noch de Poel van *Curtius*, soo geheten na de naem van *Marcus Curtius Postulio*, een edel jongeling, die sich gewapent te paerde in de openheit des geseiden Poels midden in die plaets wierp, op 't versoek des Priesters, tot heil des volks; en na dat hy daer in gesprongen was, sloot de openheit des Poels terstond weder toe, en de pest hield op; andere seggen van eenen

Cur-

Curtius, ten tijden des oorloogs des Sabinen met *Romulus*. Men ſag daer ook noch den Tempel van *Janus*, met kapellen van koper, en poorten van metael, met ſeer ſchoone beelden, en veel andere gebouwen. Deſe markt, of wel plaets, was 't Roomſche volk geſticht met een ſeer ſchoonen omtrek, van boven de welke men opentlijck tot het volk ſprak; en men vergaderde daer, om rekening van de ſaken te geven; en hier ſtont het Raedhuis. Hier had men noch te ſien het alderſchoonſte beeld van *Sylla* te paerde, heel van gout, van ſeer grooter waerden, met dit opſchrift aen de voet, A CORNELIO SYLLA FORTUNATO IMPERATORE; dat is, *van Cornelio Sylla den gelukkigen Veltheer.* Daer was ook noch een beeld van *Herkules* met Egiſche kleeding een Stadt in 't *Pelponeeſch*: aen de voeten had het deſe letteren: *IL CAPITANO LUCIO LUCULLO L'HA' DEDICATA DELLE SPOGLIE DE' NEMICI*, dat is; *de Veltheer Lucius Lucullus heeft dit opgedragen van den roof der vianden*; en daer is noch het paert van Keiſer *Domitianus*. Daer waren ontallijke andere verciersſelen, die wy om kortheit voorby gaen, zijnde dat heel door den tijt vervallen; ſoo dat dit prachtig *Romen*, wiens wonderbare gebouwen het tot den Hemel verhieven, nu gering onder d'aerde ligt.

In de bygaende plaet vertoonen de letteren,

A. *Den Tempel des Staende-houdenden Jupijns.*
B. S. *Laurens*, *voormaels den Tempel van Fauſtina.*

C. S.

C. *S. Cosmus en Damianus.*
D. *Den Tempel van Romulus.*
E. *Den Tempel des Vredes.*
F. *De Roomsche S. Franciscæ.*
G. *Curtius Poel.*

Die acht Kolomnen aen de voet des *Kapitools* met de steenen daer boven, waren van de wandelplaets voor den Tempel des Eendrachts, gemaekt door belofte van *Camillus*, op dat het Roomsche volk met de Edelen vereenigen mogt. In de voorseide Tempel des Eendrachts vergaderde den Raed, om te handelen van de saken tot den Staet behoorende, gelijk ook noch in dien van *Apollo*, waer nu is de *H. Maria in Campitelli.*

De drie andere naeste Kolomnen zijn van den Tempel des *Donderenden Jupijns*, van *Augustus* gebouwt.

En de drie andere Kolomnen aen de voet des *Kapitools* zijn van een Tempel aen *Jupijn* toegeeigent, door belofte van *Romulus*, op dat hijn Krijgs-knechten in den oorlog tegen de Sabinen, die 't *Kapitool* besaten, moedig en vast souden staende blijven; welke daerom des *Staende-houdenden Jupijns* wort genoemt.

Hier by is de Fontein, die sy den bak van *Marforius* noemen.

Einde der vijfde Dach-reis.

Sesde

Sesde Dach-reis.

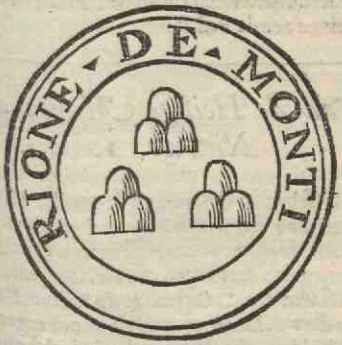

DE WYK DER BERGEN.

OM dat de Bergen plaetsen van beter lucht waren en seeker tegen 't overvloeien des *Tybers*, soo wierden sy in oude tijden seer bewoont. Huiden in tegendeel die schier gants sonder inwoonders gebleven zijnde, vol wijngaerden, en gebouwen van kloosters, zijn de huidensdaegsche wijkken alle na de laegten getrokken, behalven die der Bergen.

Sy voert tot haer wapen drie bergen in een silver veld, welke beteekenen den *Celius*, den *Exquilin*, en den *Quirinael*.

In

In dese Wijk zijn verwonderens waerdig het Paleis van *S. Jan te Lateraen*; der Heeren *Bentivogli*, nu des Cardinaels *Julius Mazzarini*; van den alderuitstekenſten Cardinael *Pius*; en de drie Fonteinen aen de Bad-ſtoven.

Van de Heilige Maria de Nieuwe. 1.

TUſſchen *S. Coſmus*, en de *Heilige Maria de Nieuwe* viel *Simon Magus*, dierhalven wierd de voorſeide plaets *Simonio* geſeit; en om dat dien godlooſen ſich daer tegen een Kei ſtootede, kreeg ſy den naem van *S. Coſmus in de Keien*. De ſteen voorts daer *S. Pieter* op knielde, om tegen *Magus* te bidden, die daer van den indruk behouden heeft, wort in de *H. Maria de Nieuwe* bewaert.

Dese kerk welk nu de *H. Maria de Nieuwe* geſeit is, noemt *Anaſtaſius* in 't leven van *Joannes de* 8. de *H. Maria de Oude*, en 't is waerſchijnelijk dat het deſe zy, welke de Paus *S. Silveſter* ſtichtede.

Sy verwiſſelde naderhand den naem van Oude in dien van Nieuwe, of als ſy van den voorſz. Paus *Ioannes de* 8. vermaekt was, die daer de drie jaren woonde welke hy in 't Pauſdom leefde; of na 140. jaren wierd deſe kerk de Nieuwe geheeten, als ſy van *S. Leo de* 4. uit de grond op vermaekt, Paus *Nicolaes* in 't jaer 862. die voltrok, met door ſchilderien te vercieren.

Tot

Tot op *Alexander de* 2. konnen wy geloven dat daer weereldsche Klerken geweest zijn; daer na gaf de voorseide Paus in 't jaer 1061. die aen een Versameling van Geregelde Kanoniken van *S. Fridiaen* geseit, van welke Orden hy eerst voor sijn Pausdom geweest had, met het voorrecht dat niemand tot haer benaming kon verheven worden, behalven uit die Kanoniken. Maer eindelijk die daer uit genomen zijnde, wierd sy aen de Moniken van den Berg *Olivetus* gegeven, die meer als oit den naem van *Nieuwe* daer aen bevordert hebben, met groote kosten, en schoonheit die van binnen en buiten vermakende, by gelegentheit van dat de Roomsche *S. Franciſca* onder de Heiligen gestelt wierd.

Hier wort een beeld geeert van d'alderheiligste Maget, die van *Troade* in *Asien* van den Engel *Frangipane* na *Romen* gedragen en in dese kerk gestelt wierd; en de kerk van nooden hebbende vermaekt te zijn, bragten sy dat beeld te bewaren in die van *S. Adriaen*. Hier van kan men afnemen, dat na *S. Leo* voornoemt dese kerk andermael vermaekt is geworden, om dat het Huis der *Anicii* noch den naem niet verandert had in dien der *Frangipani*.

Als dese kerk dan vernieuwt was, en de *Frangipani* 't voorseide beeld willende weder halen, stelden de andere hen daer tegen, op dat het in *S. Adriaen* sou blyven; en terwijl sy tot de wapenen quamen, wierden de strijdige van een kint gewaerschouwt, dat sy gerust souden zijn, om dat hy 't gesegende beeld der Lieve Vrouw van *S. Adriaen* had

had sien vertrekken, en na haer kerk weder keeren. Sy gingen dan, en sagen dat heerlijk op sijn plaets boven 't Hoog Autaer gestelt.

Dese kerk wierd van Paus *Gregorius de 5.* verrijkt met de Lichamen der Santen *Nemesius* en *Lucilla* sijn dochter, *Olimpius* en *Esuperia* sijn vrouw, en *Theodulus* haer soon, en *Sempronius*. Eindelijk onder *Gregorius de 13.* in 't jaer 1580. de Cardinael *Antonio Carrafa* Beschermheer over dese Moniken zijnde, als hier al die geseide Lichamen gevonden wierden, stelden sy de selfde met meerder eeren onder 't Hoog Autaer op den 8. December. Het was nu meer als 160. jaren geleden, dat daer het Lichaem van de Roomsche *S. Franciscæ* begraven lag; en nu is dat graf vernieuwt, en met seer suivere marmeren opgemaekt, met een metalen beeld van de selfde Santin, en andere aerdige vercierselen. Onder *Gregorius de 13.* maekte 't Roomsche volk op 't jaer 1584. in dese kerk een groote en schoone grafstede uit suiverste marmer van Paus *Gregorius de 11.* die den Stoel van *Avignon* weder na *Romen* bragt. Een werk van *Pietro Paolo Olivieri*, en 't heeft dit Opschrift.

Chr. Sal.

Gregorio XI. Lemovicensi humanitate, doctrina, pietateq; admirabili, qui cum Italiæ seditionibus laboranti mederetur, Sedem Pontificiam Avenioni diu translatam, divino afflatus numine, hominumque maximo plausu post annos septuaginta Romam feliciter reduxit Pontificatus sui Anno

Anno 7. S. P. Q. R. tantæ religionis, & beneficii non immemor, Gregorio XIII. Pont. Opt. Max. comprobante anno ab Orbe redempto M. D. LXXXIII. pos.

Io. Petro Draco,
Cyriaco Matthæio,
Io. Baptista Albero
} Coss.
Thoma Bubalo de Cancellariis Priore.

Dat is:

Christo de Saligmaker ter eeren. Aen Gregorius de 11. van Limoges, wonderbaer in borgerlijkheit, geleertheit, en godtvruchtigheit, die als hy Italien, doer oproeren verwart, te hulpe quam, den Pauselijken stoel lange na Avignon overgevoert, door goddelijke drift bewogen, met het grootste juichen der menschen na seventig jaren weder gelukkig tot Romen had gebragt in't 7. jaer sijns Pausdoms, heeft den Raed en 't Volk van Romen soo grooten yver en weldaed gedachtig, Paus Gregorius de 13. dat toestemmende, in't jaer der Verlossing des weerelds 1583. dit willen stellen.

*Io. Petro Draco
Cyriaco Matthei
Io. Baptista Alberi
} Borgemeesteren,
Thoma Bubalo Opperste Geheim-schrijver zijnde.*

Sommige geloven dat hier ontrent de *Mugionsche poort* van *Romulus* oude Stadt is geweest. In de hoven van dit Klooster siet men de overblijfselen van twee oude gebouwen, welke sommige twee Tempelen, aen de Son en de Maen ge-

gesticht, meenen geweest te hebben; andere weder aen de Eendracht en aen de Godtvruchtigheit; veel aen de Gesontheit en *Esculaep*; en andere noch aen *Isis* en *Serapis*.

Dese kerk heeft noch de naem by-gevoegt van de Roomsche *S. Francisca*, en nu is sy van binnen opgeciert geworden, en heeft een heerlijk welfsel.

De Voorgevel der kerk is de bouwkonst van *Carlo Lambardi*.

d'Eerboog van Keiser *Titus* aen de woning der voorseide Paters vervoegt, wierd van 't Roomsche volk 't sijner eeren gemaekt, in sijn weder keeren van *Hierusalem*, als hy dat overwonnen had. Men siet daer uitgehouwen, de Arke des Verbonds van *Moses*, met twaelf Borgemeesterlijke Bundelen voor de selfde, den gouden Kandelaer met seven takken, en seven lichten daer op, welke, gelijk sommige seggen, by de Hebreers de seven Dwaelsterren des Hemels beteekenen. En van binnen in 't welfsel siet men het beeld van den selfden *Titus* heerlijk gemaekt. Hier by was op dat deel des Palatinschen Heuvels, 't welk op de Heilige Weg stont, de Tempel van *Romen*, welkers dak met metale Tegelen overdekt wierd, by Paus *Honorius de* 1. na de Vatikaensche kerk gebragt. Dese Eerboog is aen de voet des *Palatins*.

Voor 't Rond Schouwburg van *Titus* staet noch een oud overblijfsel van metsel-werk, waer de Sweetende Eind-pael was, een Sprink-bron tot ververffing van die de Schouw-spelen quamen sien, waer op een Beeld van *Iupijn* stont.

De

De Schouwburgen waren van een halven, maer de ronde Schouwburgen van een heelen omkring, gelijk dat woord selfs te kennen geeft. Op de Schouwburgen wierden de Bly-einde-spelen opgesett, en diergelijke vertooningen, als op Toonneelen: maer in de ronde Schouwburgen wierden vecht-spelen en jachten van wilde dieren gehouden. Welke jachten geschiedden, of by soodanige die daer toe betaelt wierden, of by soodanige die ter doot gedoemt, gedwongen waren met de voorseide wilde dieren te vechten. En somtijts martelden sy daer ook de Christenen.

Dit

Dit Rond Schouwburg van *Titus*, was van Keiſer *Veſpaſianus*, Vader des ſelfden *Titus*, begonnen gebouwt te worden; maer *Titus* ſijn ſoon wijde dat in. Of wel de Dichter *Martialis* dit gebouw toeſchrijft aen *Domitianus*, Broeder van dien *Titus*, ſoo is dat ſlechts meer door pluimſtrijkery, als na de waerheit. 't Rond Schouwburg van *Titus*, kon ſeven-en-tachtig-duiſent aenſchouwers omvatten ſonder dat d'een den anderen belemmerde. Daer aen arbeidden dertig-duiſent perſoonen; en op den dach des inwijdens van 't geſeide Schouwburg ſag men daer vijf-duiſent wilde dieren dooden van allerlei ſlach; in welke feeſtijt, die hondert dagen duurde, tien millioenen gouts verdaen wierden. Het was een werk, en den arbeid der Hebreerſche ſlaven. Daer aen zijn deſe Ordens van Bouwkonſt de *Doriſche*, *Joniſche*, *Corintiſche*, en de *Gemengde*. Binnen is het een lank-werpige rondte. Huiden wort het gemeenelijk het *Coliſeum* genoemt; na een grooten *Coloſſus* die by dit gebouw ſtont, en was een beeld van *Nero*, hondert-en-twintig voeten hoog; van welk beeld de Keiſer *Commodus* het hooft deed afnemen, en 't ſijne daer in de plaets ſetten.

De Romeinen ſochten verlof van *Theodoricus* Konink der Gothen, om haer van de ſteenen deſes Gebouws, nu al half vervallen, te mogen dienen, tot het vermaken der muuren van *Romen*.

Van de H. Maria der Mededoogentheit in 't Coliseum. 2.

DEse Kapel kan men veel eer seggen als kerk, van wegen haer kleinheit, staet binnen de oude muuren des *Coliseums*, en is van 't Geselschap der *Confalonen*; sy heeft in plaets van een dak een schoon oversteeksel, dat eenmael diende om jaerlijks alle Goede Vrydach het lijden onses Heeren daer op te vertoonen, 't welk daer na om wichtige reden is achter gebleven: nu is die behoorlijk herstelt geworden, en een Heremyt heeft daer de sorg over.

Van S. Thomas aen 't Scheepje. 3.

DEse kerk is naest aen die van de *H. Maria aen 't Scheepje*, en wierd geseit van *S. Thomas in de Vormen*, van de vorm of leiding des *Claudius Waters*, in dit deel vermaekt van *Antonius*, de soon van *Lucius Septimius Severus*; en is noch genoemt der Verlossing, om dat de Paters geseit van de alderheiligste Drievuldigheit der Verlossing de selfde in hadden, welkers Stichter was, de salige *Giovanni della Matta*, van *Provencen*, in 't jaer 1197. van de Verlossing geseit, om dat haer plicht is de Christen Slaven uit

uit de handen der ongeloovige te verloſſen: ſy dragen op haer borſt een kruis van root en blaeuw boven de Lijdſaemheit. In deſe kerk is het Lichaem des geſeiden Stichters. Het was een der 20. voornaemſte Abdien van *Romen*, de Abten van welke den Paus by-ſtonden als hy Pauſelijk Miſſe deed.

Daer na deſe heilige plaets van die Paters verlaten zijnde, in 't jaer 1348. in 't welk ons *Italien* ſeer van de Peſt geplaegt wierd, en ſy in *Vrankrijk*, en in *Spaenjen* wykende, in welke Rijkken haer Order ſeer bloeid, wierd die te bewaren gegeven met de goederen des kloſters, en des Gaſthuis; en de laeſte der Cardinalen die de ſelfde had, was *Poncello Orſino*, en hy ſtervende in het jaer 1395. vereenigde *Bonifacius de* 9. die aen 't Kapittel van *S. Pieter* op den *Vatikaen* tot vergoeding van ſware ſchaden, die 't ſelfde uit oirſaek van oorloog in die tijden geleden had. Onder *Paulus de* 5. Voorts het Opperhooft des Ordens na *Romen* komende, verkreeg deſe heilige plaets; maer den Overſten Saek-beſorger, ſiende, dat ſy ſeer ongelegen was tot beſtiering van ſijn ſaken, kreeg van *Gregorius de* 13. de kerk van *S. Stephanus* op de plaets des Steens; en eindelijk die ook noch verlatende, hebben ſy een nieuwe gemaekt by de *S. Franciſca*. En nu koomt die aen 't voorſeide Kapittel van *S. Pieter*.

De water-leidingen daer tegen over zijn van *Claudius water*.

Van

Van de H. Maria in Dominica. 4.

DE *H. Maria in Dominica*, noch het Scheepje geseit, om dat voor de poort van de kerk een Scheepje van marmer was uit-gehouwen; en men meent dat het selfde hier van iemand gestelt was die in Zee eenig groot gevaer uitgestaen, en soodanigen belofte gedaen had; 't welk op 't jaer 1643. by ongeval in twee stukken gebroken is. Sy heeft den naem van *in Dominica*, dat is, in *Ciriaca*, na die seer godvruchtige en edele Roomsche Vrouw, welkers huis op dese plaets had gestaen; en haer goet was, daer nu de kerk staet van *S. Laurens buiten de muuren*. In dit huis in een kerk verandert, wierden door bevel van *S. Sixtus* Paus, de goederen van de heilige kerk uitgedeelt aen de arme van *S. Laurens*, voor soo veel men kan afnemen uit de Historien van sijn bedrijf. Naderhand wierd sy vermaekt van *Paschalis de* 1. en *Leo de* 10. en ten laesten is sy verciert geworden van *Ferdinand* Groot-Hertog van *Toscanen* den naem daer van voerende. De Hoogtijt is daer op de tweede Sondach in de Vasten, en daer zijn noch Overblijffelen van Santen. Hier waren van ouds de hutten der Albaners, en volgens andere de woonplaets der Vremdelingen, van *Augustus* ingestelt.

Den Hof der Matthei.

Op den Berg *Celius* is gelegen een seer schoonen hof der Alderdoorluchtigste Heeren *Matthei*. En beginnende van de plaets staet daer voorts een seer schoone Fontein, welke aen verscheide zijden seer schoone wateren uitwerpende, die plaets uitnemende aengenaem maekt. Dan zijn daer van binnen heerlijke schilderien en beelden door al de kameren. Men siet daer *Cicero* na 't leven afgebeeld, tafelen met kostelijke gesteenten ingeleit, oude schildekens, en andere ontallijke saken van grooter waerdigheit.

Daer is noch de plaets van *Sixtus* daer veel ongemeene beelden zijn; insonderheit een nieuwe *Andromeda* naekt aen een rots gebonden, een *Marsias* van *Apollo* gevilt, een oude *Amasone*, een ouden *Antonin* als een *Colossus*, eenige kinderkens die op een tafelken van toetsteen slapen, kostelijke en seltsame saken; en noch ontrent hondert beelden, t'samen met die des Paleis en des Hofs, alle hoog te schatten. Daer zijn voorts veel Pleister-werkken, Opschriften, met geschiedenissen bewrochte bakken, een seer schoone steene Naeld, de Doolhof, Vyveren, Parken met kruiden, en Boschjes, met bouw-lieden daer in, en veelderlei wild gedierte. Daer zijn noch veel fonteinen, alle seer schoon, met grooten overvloed van water door seer kleine stralen, die met een trek onverhoeds de omstaenders bedriegen en verrasschen.

Van

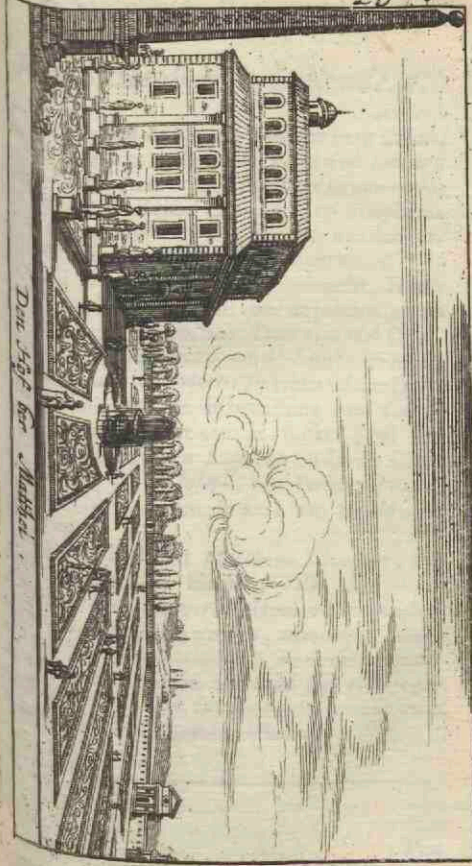

Der Käyſer Marckt.

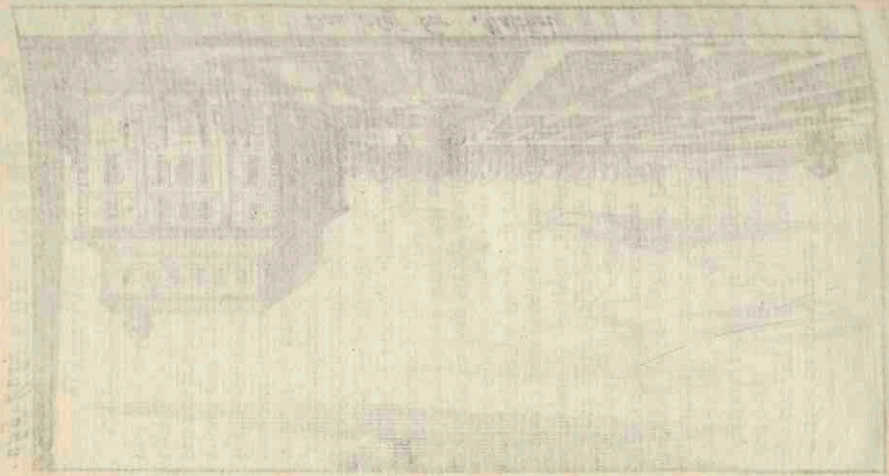

Van S. Stephanus de Ronde. 5.

S. *Stephanus* de Ronde, is op den Berg *Celius*, en hier was de Tempel toegewijd aen den Bosch-Godt, *Faunus* geseit; andere gelooven dat die was van de Keiser *Claudius*; en *Simplicius* de 1. eigende die toe, in 't jaer 467. aen den eersten Martelaer *S. Stephanus*: seer vervallen zijnde wierd sy van *Nicolaes de* 5. vermaekt. Het is daer Hoogtijt op Vrydach voor de palmen, en op den dach van *S. Stephanus*. Daer zijn veel Overblijfselen der Lichamen van de Santen *Primus*, en *Felicianus*, en andere: sy is een lid der Duitsche Versameling, en de benaming eens Cardinaels. Het vierkant aen de slinker hand van 't Hoog Autaer is van *Raffaele*; en dat der Lieve Vrouw, en van *S. Joseph*, van *Perino del Vaga*; en de beelden rond om de kerk van *Nicolo delle Romarance*.

Van dese kerk seit *Mattheus Silvagius*, die onder *Paulus de* 3. bloeide: *Welke toen sonder dak zijnde door marmere Kolomnen, en Pleisterwerk van verscheiden verwen, marmeren, wanden met verheven beeld-werk, wy oirdeelen onder de voornaemste kerken der Stad seer cierlijk geweest te hebben.* Men siet door dese straet de oude Waterleiding van *Claudius Water*.

Van S. Andries aen 't Gasthuis van S. Jan. 6.

DEse kerk van *S. Andries* heeft haer naem niet van 't Gasthuis, maer twee andere die beter bekent zijn; d'eene van *S. Jan*, d'andere van *Salvator*, wiens edel Geselschap hier de sorg over heeft; en achter dese kerk, hebben sy veel en schoone kameren voor de Hoofden; van welkers oirspronk, en andere goede werkken, aen de Kapel des *Salvators*, die boven op de Heilige trappen staet, geseit sal worden.

Nu is sy met haer Gasthuis seer heerlijk vernieuwt.

Van S. Jan Baptist in de Bron. 7.

DIt, waer de doop-plaets is van Keiser *Constantin*, was een plaets voor des Keisers kamer daer hy wilde gedoopt wesen, sich schamende door sijn melaetsheit, gelijk de Cardinael *Baronius* seit, in 't openbaer gedoopt te worden: hy stichte dit schoon gebouw ter gedachtenis van soo groote genade.

In 't midden des Brons stont op een porphyren kolom een vat van gout van vijftig ponden swaer, en in een lamp daer nevens wierden twee-honderd ponden balsem verbrand, met lementen van Amiant. Boven de selfde Bron stont een Lam-

meken

meken van gout, dat water uit-goot, en aen de rechter hand van 't Lammeken was een *Salvator* van silver. Daer-en-boven stont aen de slinker hand van 't Lammeken een beeld van *S. Jan Baptist*, heel van silver, met dit schrift in de hand: *Siet het Lam Godts, dat de sonden der weereld wech neemt.*

Daer waren noch boven de selfde Bron seven silvere Herten, die water uit wierpen, boven veel andere vercierselen van grooter waerden.

De Doop-plaets was gants van drie-kantige gedaente gemaekt: in 't midden had men de Bron, by na vijf palmen in d'aerde gedolven, heel omset met steene tafelen, behalven de vlakte die van tras was. Men daelde daer in met drie trappen, en aen d'een zijde stont daer een kleine Water-bak van toetsteen, tot het gebruik des Doops, met het Beeld van de Paus *S. Silvester*: de uitterste muur des Doop-plaets was van binnen gants bedekt met tafelen van Porfyr, en van witten marmer, vierkante en lange met het loot afgemeten, en aerdig uitgehouwen met verscheide werken daer tusschen komende, welkers dak, dat de laeste ry der Kolomnen raekt, dierhalven een weinig lager als de middel-plaets, *Leo de* 10. vermaekte, gelijk aen sijn wapenen blijkt. In dese Doop-plaets plag de Paus van *Romen* in oude tijden te doopen al de kinderen en volwassene die op Saterdach voor Paesschen en Pinxteren daer gebragt wierden, gelijk in de beschrijven der oude Kerk-diensten gesien wort; maer op Paesdach en den volgenden maendach, in welke dagen de Paus

driemael de Avond-gesangen song, vyerde hy den eersten in *S. Jan te Lateraen*, den tweeden in dese Doop-plaets, den derden in de Kapel van 't Heilig Kruis: en *Anastasius* over de Boekschat zijnde schrijft, dat de Keiser *Karel de Groote* op een heilige Saterdach daer tegenwoordig was, terwijl Paus *Adriaen* in de voorseide plaets doopte.

Onder de andere herstellingen hier by verscheide Pausen gedaen, maekte *Gregorius de* 13. daer aen een verwelfsel; *Clemens de* 8. vervoerde hier den Orgel die eerst was in de naeste kerk van S. *Ian*. En *Urbanus de* 8. heeft die ten laesten volkomen herstelt, en verciert; en noch heeft *Innocentius de* 10. die opgepronkt.

De Kapel van S. *Jan Baptist* was de kamer van *Constantin*, welke tot een Gebede-plaets wierd gemaekt, van de Paus S. *Hilarius*, honderd en meer jaren na den doop van *Constantin*. Daer wierd een Autaer ingewijd ter eeren van S. *Jan Baptist*, met veel Overblijfselen in 't jaer 1311. verboden wordende dat te geener tijt daer Vrouw-lieden in souden komen. In de Kapel van S. *Ian Baptist* zijn dese aenmerkens waerdigste Overblijfselen. Van S. *Iacob*, Apostel, Broeder des Heeren. Van de *H. Maria Magdalena*, en van de *H. Marta*. Van den *H. Mattheus*, Apostel. Van den *H. Taddeus* Apostel. Van de Sauten *Innocentius*, met veel andere. De S. *Ian* is van *Donatello*, en de schilderien van *Gio. Alberti*.

Van

Van S. Jan Evangeliſt. 8.

MEt de oudheit ging de gedachtenis verloren van deſe H. Gebede-plaets, ſoo *Clemens de* 8. die niet uit de grond op vernieuwt had; en na dat die met gemengelde marmeren, pleiſterwerkken, en ſchilderien wonderlijk vercierd was, wilde hy op den dach van ſijn verkieſing den 30. January die inwijden in 't jaer 1598. en hy maekte die deelachtig van de Overblijffelen die in de Hooft-kerk van S. *Jan* bewaert worden. De vierkante ſtukken zijn van den Ridder *Gioſeppe*, en de nieuwe ſchilderien van *Tempeſta*, en van *Ciampelli*.

Van de Santinnen Rufina en Secunda. 9.

DEſe twee heilige Susteren, Maegden en Martelareſſen, wierden binnen *Romen* uit seer edele ſtam geboren: aen de ſelfde wierden in't jaer 1153. hier twee autaren toegewijd van Paus *Anaſtaſius de* 4. met haer plaetſen van verheven beeldwerk, in een van de welke hy de Lichamen ſtelde van de Santinnen *Rufina*, en *Secunda*; en in d'andere van de Santen *Ciprianus*, en *Iuſtina* Martelaren. Naderhand *Clemens de* 8. ſiende dat die autaren klein en ſlecht gemaekt waren, vernieuwde hy de ſelvige, en deed heel die heilige plaets van nieuws vercieren.

Van S. Venantius. 10.

PAus *Joannes de* 4. Sclavonier, soon van *Venantius* School-voogt, bouwde dese kerk uit de grond op in 't jaer 638. ter eeren van *S. Venantius*, by gelegentheit des Lichaems van desen Sant uit *Slavonien* door sijn last na *Romen* gebragt, t'samen met het Lichaem van *S. Domniones*, en acht Krijgs-lieden Martelaren. *S. Venantius*, en *S. Domniones*, waren Bisschoppen in die deelen van *Selavonien*, maer van welke kerk weet men niet; *S. Domniones* wierd gemartelt in *Solona* van *Sclavonien*, met 8. Krijgslieden: dese zijn *Paulianus*, *Lelius*, *Asterius*, *Anastasius*, *Maurus*, *Septimius*, *Antiochenus*, en *Cajanus*. De Lichamen van al dese Santen rusten onder 't Autaer, dat daer opgerecht staet, en in 't verheven werk zijn op die plaets vertoont de beelden van de geseide Paus *Joannes*, en Paus *Theodorus*; om dat Paus *Joannes* die niet hebbende konnen voltrekken door de doot verrast, Paus *Theodorus* die voorts op-maekte.

Dat ander Autaer is der Lieve Vrouw waer op een beeld van haer geeert wort, dat in 't Heilig jaer van 1575. veel wonder-daden deed: het schijnt dat de naem van *S. Venantius* aen dese kerk benomen is, het gemeene volk die beginnende te noemen, de Lieve Vrouw van *S. Jan*, gelijk die lichtelijk van de oudheit afwijken.

Van

pag. 657.

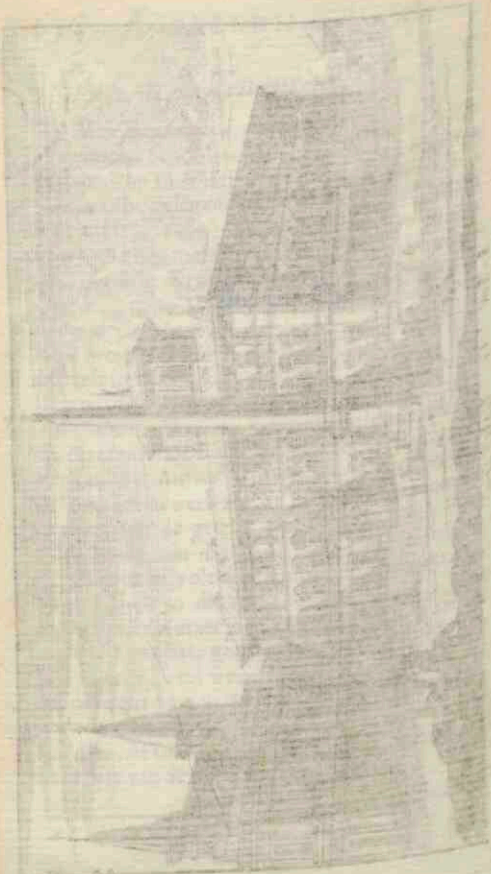

Van S. Jan te Lateraen. 11.

DE eerſte kerk, en 't Hooft aller kerken is *S. Jan te Lateraen*, ook de Lateraenſche *Salvator* genoemt. En dat het waer zy, dat van deſe alle andere kerken afkomen, vertoonen, behalven veel Pauſelijke inſtellingen, eenige ſeer oude veerſen daer in gehouwen. Boven aen de Wandel-plaets van buiten de kerk zijn daer deſe volgende veerſen noch ſchier geheel.

Dogmate Papali datur, & ſimul Imperiali
Quod ſim cunctarum Mater caput Eccleſiarum;
Hinc Salvatoris cæleſtia regna datoris
Nomine ſanxerunt, cum cuncta peracta fuerunt,
Sic vos ex toto converſi ſupplice voto,
Noſtra quod hæc Ædes tibi Chriſte ſit inclyta ſedes.

Welke 't voorſeide te kennen gevende, wy dus laten.

Sy wort te *Lateraen* geſeit, om dat daer een Paleis was van 't ſeer edel Geſlacht der *Laterani* op deſen Berg *Celius* gebouwt, van 't welk die *Plautius Lateranus* geweeſt is, van *Nero* onder dekmantel van t'ſamen-ſweering gedood. Keiſer *Conſtantinus de Groote*, van *S. Silveſter* gedoopt, bouwde die in ſijn Paleis, en begiftigde de ſelfde met ſeer groote inkomens. Van de Ketters bedorven en verbroken zijnde, hermaekte *Nicolaes de* 4. die; *Martinus de* 5. begon de ſelfde te doen beſchilderen van *Pietro Piſano*, en de vloer met ſteenen te beleggen; *Eugenius de* 4. vol-

bragt die; daer na heeft *Pius de* 4. de selfde verciert met een seer schoon balk-werk, en de plaets van de kerk vlak gemaekt. Sy wierd ingewijd ter eeren van *Salvator*, van S. *Ian Baptist*, en van S. *Ian Evangelist* by den voorseiden Paus S. *Silvester* op den 9. November. Het is daer Hoogtijt op den eersten Sondach in de Vasten, Palmen-sondach, Witten-donderdach, Paesch-avond, Saterdach *in Albis*, Pinxter-avond: op den dach van S. *Ian* voor de Latinsche poort, is daer volle vergeving der sonden, en de verlossing van een ziel uit het Vagevyer. En van den dach van S. *Bernardin* die koomt op den 20. Mei, tot den eersten Augusti, is daer alle dagen vergeving der sonden. Op de dagen der Geboorte van S. *Ian Baptist*, van de verschijning des Heeren, van de onthoofding van den selfden S. *Ian Baptist*, en van de Opdragt des Saligmakers, is daer volkomene vergeving der sonden. Op den dach van S. *Ian Evangelist* zijn daer achtentwintig-duisent jaren aflaet, en noch eens soo veel veertigste dagen, en de volkomene vergeving der sonden; en alle dagen zijn daer 648. en noch eens soo veel veertigste dagen aflaet, met de vergeving van een derde deel der sonden. De *Salvator*, die daer staet midden in de ruimte van 't hoog verheven werk, door Paus *Nicolaes de* 4. doen maken, die de achting van dese Hooft-kerk seer heeft uitgebreid, van Paus *Adrianus de* 5. begonnen, is de selve, die wonderbaerlijk aen 't Roomsche volk verscheen, als S. *Silvester* de voorseide inwijding ter eeren van *Salvator* deed, die verschijnende, haer seide:

Pax

Pax Vobis. Vrede zy u lieden, als willende vertoonen, dat *Conſtantin*, en 't volk, den waerachtigen Gever des Vredes erkent hebbende, hy daer om verſcheen, en haer den Vrede gaf: hier van koomt, dat niet alleen de Prieſter die Miſſe doet voor de voorſeide *Salvator*, maer ook de Sangers op het derde *Agnus Dei* ſeggen, niet *Dona nobis pacem*, *Geef ons vrede*; maer altijt, *Miſerere nobis*, *Heb medelyden over ons*, als of het overtollig ſou weſen vrede te verſoeken, die eenmael ontfangen hebbende; en dit Beeld verbrande niet, als de kerk tweemael verbrande. In 't Jubel-jaer van 1500. wilde *Alexander de* 4. onder veel herſtellingen aen de kerken van *Romen* gedaen, deſe niet verby geſlagen hebben; gelijk tijn wapenen dat vertoonen, in die twee ſware Kolomnen die onder een groote boog het midden-welfſel onderſteunen. Dit was noch de eerſte kerk, die in de weereld ingewijd wierd met gewonelijke Kerkplichten, by de Biſſchoppen en Pauſen gebruikelijk, daer een ſteenen Autaer opgericht wordende die eerſt van hout waren, op de manier van een kas, om die ſpoedig te ſtellen en weder weeh te nemen in tijden van vervolgingen, die te voren de kerk gequollen hadden: en tot huiden ſtaet die onder 't Hoog Autaer van deſen H. Tempel, waer op *S. Pieter* Miſſe deed; als mede de eerſte Heilige Pauſen, tot op *S. Silveſter*, gemaekt, ſoo als geſeit is, op de manier van een houte kas. Op den ſelfden is dat nu aen niemand geoorloft, als aen de Roomſche Pauſen; maer daer onder is een Kapel voor d'andere Prieſteren, ſchoon van ouds daer

dienst op deden door bevel des Paus, de seven Bisschoppen Cardinalen, in der voegen, dat yder in de week sijn eigenen dach had; daerom zijn sy van de Cardinael *Pietro Damiano*, Cardinalen der Lateraensche kerk genoemt. *Clemens de* 8. vernieuwde in 't Heilig jaer van 1600. met suivere marmeren gants het welffel des Kruis, de grond verleggende, en de muuren bepleisterende alleen tot sulken hoogte, dat hy daer op het leven van den eersten Stichter van dese kerk kon doen schilderen: de schilderien zijn van den Ridder *Baglione*, *Pomarancio*, *Paris*, *Nebbia*, *Navarra*, en van *Bernardino Cesari*. Hy maekte daer een seer schoonen Orgel, vergult, op kostelijke Kolomnen, en een seer schoon balk-werk ook vergult en beschildert van *Ciampelli*, boven de voornaemste bogen; en in 't deel dat daer tegen over die poort koomt richte hy een Autaer op van 't Alderheiligste Sacrament, Bouwkonst van *Oliveri*, met een Ouwel-kasken van kostelijke gesteenten, van onwaerdeerlijke waerdigheit, een werk van *Targoni*; en stelde daer op, het Avondmael onses Heeren met sijn twaelf Apostelen hoog verheven van louter silver, een werk van *Curtio Vanni*, van seer grooter waerdigheit. De schildery daer boven is van den Ridder *Gioseppe Cesare d'Arpino*, wiens graf men een weinig van daer siet met sijn beeltenis seer konstig in marmer uitgehouwen.

Hy vestigde daer den opperbalk van vergult metael op vyer Kolomnen met tralien ook van metael, welke stonden onder den boog van

Alexan-

Alexander de 6. en deed de selfde insgelijks vergulden, waer het hooft van Godt des Vaders is, van den Ridder *Pomarancio*; en daer onder rond om bedekte hy de muuren van uitgewrochte marmeren met eenige beelden in haer hollekens, werken van *Francioſino*, *Valſoldo*, *Mariani*, en andere. Sommige seggen, dat *Titus* en *Veſpaſianus* Keiſeren, deſe vier Kolomnen met anderen roof uit een Tempel in *Aſien* van 't Joodſche Land na *Romen* bragten; en dat *Conſtantin* die op de voorſeide plaets ſtelde, vervullende de selfde met heilige aerde, en ſteenen, die hy van *Hieruſalem* aen *S. Helena* ſijn Moeder ſond, gelijk in een geſchrift van marmer, onder 't Pauſdom van *Nicolaes de 4.* daer geſtelt, te leſen is; en andere, dat ſy van *Auguſtus* gemaekt wierden, van de voor-ſpitſen en ſcherpten der ſchepen van *Cleopatra*, en van andere vianden; en by *Domitianus* in den Tempel des *Kapitoolſchen Iupijns* geſtelt. Daer zijn 'er ook noch die ſtaende houden, dat ſy voormaels ſtonden in den Tempel der Godin *Nemeſis*, die heel van metael was. Boven dit maekte *Clemens de 1.* ter zijden aen deſen Autaer een Kapel voor het Koor der Kanoniken, waer het vierkant ſtuk is van den Ridder *Gioſeppe*; en daer is een ſeer ſchoone graf-ſtede, van de vrouw des Alder-voortreffelijkſten Conteſtabils *Colonna*; en een gedachtenis der Aerts-prieſteren Cardinalen van 't Huis *Colonna*; en een weinig daer af, is een ſeer heerlijke Heiligdoms-plaets, aerdig verciert met ſchilderien van *Alberti*, en andere;

CB

en schoone kassen van noten-hout, waer in veel godtsdienstige naeuwkeurigheden, en Overblijfselen zijn, onder welkers Autaer men de Lichamen der Santen *Chrisantus* en *Darias* bewaert: en ten laesten voor de groote poort veel oude vervallenheden gesien wordende, opent sich daer een groote plaets.

Aen de slinker zijde van dese kerk siet men noch de overblijfselen van een seer oud kloosters der Geregelde Kanoniken van *S. Augustin*, dierhalven Lateraensche geseit; en misschien de weeredlijke Klerken in de Godtsdiensten te kort blijvende, wierden van S. *Gelasius* Paus in 't jaer 492. dese daer in gestelt, hy met haer na *Romen* gekomen zijnde, eer hy tot Paus verkoren was, voor de vervolging der Wandalen vluchtende; en hier bleven sy tot dat in het jaer 1300. *Bonifacius de* 8. die met al het inkomen aen weereldsche Kanoniken gaf, en van die tijt af tot nu toe is de Opper-priester altijt een Cardinael geweest.

Dit Kapittel kent sich seer verschuldigt aen den Alderchristelijksten Konink van *Vrankryk Henrik de* 4. om dat het een inkomen van tien-duisent kroonen in dat Rijk verloren hebbende, door de voorledene verwerringen, hy maekte, dat het selfde haer weder gegeven wierd, met noch andere duisent daer by gevoegt; en tot teeken van eeuwig-duurende dankbaerheit richteden sy hem een metalen beeld op met een opschrift daer onder in het jaer 1608. 't welk voor aen de wandel-plaets van *Sixtus de* 5. staet opgesloten.

Dese

Deſe kerk vind men met ſeer edele voorrechten boven alle andere kerken des weerelds verheerlijkt. Sy is in het Heilig jaer een der vier, en een der ſeven, ſeer rijk van Aflaten. Menigmael in 't jaer wort daer Hoogtijt gehouden. Onder de Aerts-vaderlijke is ſy de eerſte, door dien ſy is van den opperſten Aerts-vader, den Stedehouder van CHRISTUS; en dierhalven koomt de Paus verkoren zijnde, daer ſtatelijk de beſitting van nemen: en of ſchoon tuſſchen deſe, en die van *S. Pieter* op den *Vatikaen*, om't recht van voorſitting getwiſt is, niet-te-min hebben *Gregorius de* 11. en *Pius de* 5. dat aen deſe gegeven: ſy heeft wonderlijke, en menigvuldige Overblijfſelen; gelijk noch de mate van CHRISTUS grootte, de kolom die op ſijn doot in twee ſtukken ſcheurde, de ſteen daer ſijn kleed op geleid wierd, de kolom daer de Haen op kraeide; welke in *S. Ian aen de Bron* geſtelt is geworden.

Hier quamen ſy op den heiligen Saterdach om haer met de Kerk te verſoenen, die over eenige ſware miſdaed gedoemt waren opentlijke boete te doen, en de Biſſchop met ſijn Geeſtelijkheit gingen die te gemoet aen de poort, en ontfingen de ſelvige goetherteliijk in de kerk, haer hope gevende dat de miſdaed haer van God ſou vergeven worden. Waer uit de godtvruchtigheit geſproten is, van alle Saterdach deſe kerk te beſoeken; waer noch zijn de Boete-doende der hervormde Orden van *S. Franciſcus*.

Paus *Sergius* vond in de Heiligdoms plaets

van

van *S. Pieter* Apostel op den *Vatikaen*, door goddelijke openbaring, een silvere kas, die heel langen tijt in een seer donkeren hoek gestaen had; en daer in was een kruis met verscheide kostelijke gesteenten beset; en vier stukken daer van genomen wordende, in welke seer groote peerlen geset waren, sag hy daer een deel in van 't hout des Kruis onses Heeren, 't welk van die tijt af tot nu toe alle jare op den dach der verheffing des Kruis, en in de kerk des Heiligen *Salvators*, de Constantinsche geseit, van al het volk geeert en gekust wort.

Dit stuk des alderheiligsten Houts, in 't overval van *Romen* onder *Clemens de 7.* verloren zijnde, door dien dat eenige Krijgs-knechten de silvere kas gerooft hadden, wierd wonderbaerlijk, en niet sonder goddelijke bystant van de Paus weder gevonden, die beval, dat het in 't Vatikaensche Paleis sou bewaert worden, opgesloten in een Kruis van Gout en van Christal.

In de Gebede-plaets van dese kerk lagen langen tijt de Hoofden van de Apostelen *Petrus* en *Paulus*, welke *Innocentius de 3.* van het Huis *Conti* onder 't Autaer des Heiligen *Salvators* stelde in metale kassen. Paus *Silvester*, na dat hy haer Lichamen verdeelt had tusschen de kerk van *S. Paulus*, en dese van *S. Pieter*, vond goet van dese alderdoorluchtigste kerk met die hoofden te vereeren; en op dat sy sekerder souden zijn, wierden sy voor de eerste mael gestelt in de kapel des Pauselijken Paleis, dar aen dese kerk vervoegt was, boven aen de Heilige Trappen. En daer na bragt

Urba-

Urbanus de 5. die onder een kasken op het Hoog Autaer, ondersteunt van een schoone en aerdige Ouwel-kas by hem gemaekt, waer in de voorseide Hoofden der Apostelen *Petrus* en *Paulus* bewaert worden, in twee ware silvere kassen, gants met gesteenten beset, opgesloten; voor aen de welke *Karel de 5.* Konink van *Vrankrijk* een goude Lely voegde, van groot gewicht, met eenige diamanten, en andere gesteenten.

In 't jaer 1218. droeg Paus *Honorius de 2.* dese Heilige Hoofden barrevoets in een ommegank van daer na de *H. Maria de Grooter*, om door vereeniging der Christen Vorsten het Heilig Land weder te winnen. Een andermael ging sijn navolger *Gregorius de 9.* op 't jaer 1239. met de selvige in ommegank insgelijks barrevoets na *S. Pieter* op den *Vatikaen*, waer hy op de stoel geklommen een sermoen tot het volk deed met de tranen in de oogen, soo dat sy tot sijn gunst bewogen wierden, die 't eerst met den Keiser *Frederik* hielden.

In 't jaer des Heeren 1308. Paus *Clemens de 5.* sijn sitplaets in *Vrankrijk* houdende, quam in de maent van Juny, terwijl de Geestelijkheit de Avond-sang song, het vyer aen de balken van't dak, en ontstak sich soo seer door een Zuiden-wind, die toen blies, dat daer verbrande, heel het dak van de kerk, en woonplaets der Kanoniken daer nevens, de wandel-dreef, waer door men van de kerk na 't Paleis gaet, en gants het Paleis selfs, behalven de kapel alleen van *S. Laurens*, *het Heilige der Heilige* geseit, waer in dien tijt de Hoofden van

S. Pie-

S. Pieter, en van *S. Paulus* Apoſtelen met veel andere Overblijſſelen bewaert wierden, in deſen brand wierden menigte ſchatten verteert, en goude en ſilvere vercierſelen, en groot getal van koſtelijke kleedingen: dierhalven ſond *Clemens de 5.* in 't volgende jaer ſijn Afgeſanten met een groote ſomme van penningen, die de kerk vermaekten, met de woningen der Kanoniken, de wandel-dreef, en het Lateraens Paleis in een ruimer en ſchoonder geſtalte.

De Paus van *Romen* plag (ſoo wy gehoort hebben) in de kerk van *S. Jan te Lateraen* alle dagen van des ſelfs Hoogtijden op 't Hoog Autaer Miſſe te doen: maer alle de andere feeſtdagen van eenige mindere ſtatigheit, plag daer niemand dienſt te doen, als een van de ſeven Biſſchoppen Cardinaelen des H. Stoels, die in deſe kerk haer weken hadden; 't welk ſeggen wil, dat yder van de ſelvige op haer week daer dagelijks den dienſt deed in plaets van de Paus: maer als hy op 't Hoog Autaer Miſſe deed, alle die welke in 't Roomſche Hof eenige waerdigheit, Ampt, of Bediening hadden, vonden ſich daer dan tegenwoordig, waer onder de ſeven Biſſchoppen Cardinalen de eerſte waren, als de *Hoſtienſiſche*, de *Portuenſiſche*, die van *S. Rufina*, de *Preneſtinſche*, de *Tuſculaenſche*, de *Sabinaſche*, en *Albaenſche*, en deſe wierden de medezijdige des Paus, en Biſſchoppen des eerſten Stoels genoemt, van welke hy die eerſt was ingewijd d'eerſte der Biſſchoppen Cardinalen geſeit wierd; nu heet men hem den Deken der Verſameling. Na deſe waren daer vyf Kerk-voogden der Aerts-va-

der-

derlijke kerken, als d'eerste der Lateraensche Kanoniken, d'Aerts-priesteren der kerk van *S. Pieter*, van de *H. Maria der Grooter*, de Abten der kloosteren van S. *Paulus*, en van S. *Laurens* buiten de muuren: daer waren insgelijks Bystaenders en 28. Priester-Cardinalen des H. R. Stoels, die met Bisschoppelijk gesag even soo veel kerken Benamingen genoemt, van *Romen* beheerschten, de eerste van welke Aerts-priester geseit wierd: hier-en-boven waren de Aerts-diaken des H. R. Stoels met 17. Diakenen Cardinalen die haer Wykken hadden, door dien sy plachten in de Hoogtijden der kerken van *Romen* de Evangelien te lesen, wanneer de Paus daer quam; de andere vyf met den Aerts-diaken, waren genoemt Diakenen Cardinalen Palatinen, of wel dienaren van het Lateraens Autaer, om dat de Paus dienst doende in 't Paleis, in de Lateraensche en Vatikaensche kerken, sy op haer beurt de Evangelien songen: dese selfde 17. Diakenen waren opperhoofden van soo veel kerken binnen *Romen*, Diakenien geseit; daer was noch de Diaken en Onder-diaken Grieken genoemt, van't klooster des be-yserden Hols, die als de Paus Misse deed den Epistel en 't Evangelium in Griekesche tael lasen: na dese volgden de Abten van *Romen*, die twintig in al's waren: daer by stonden tegenwoordig 21. Onder-diakenen des H. R. Stoels waer van de eerste, *Prieur* genoemt wierd; van dese waren seven, van de Hooftkerken of Palatinen geseit, seven der Wykken, en soo veel van de School der Sangeren: De Palatinen lasen de Epistelen in het Paleis,

en

en in de Lateraensche en Vatikaensche kerken, op haer beurt voor de Paus, als hy de Misse song; en aen sijn tafel lasen sy in de heilige Schrift: die der Wykken deden den selfden dienst door de andere kerken van *Romen* op haer Feestdagen en Hóogtijden; maer de School der Sangeren hadden voor haer hooft en Meester een Voorganger: dese seven Diakenen met haer Voorganger en andere dienaren, plachten, wanneer de Paus dienst deed, in wat plaets dat wesen mogt, de Misse en de Getyen te singen: na dese quamen daer de Versamelde en Kapellanen des Paus, de Lesers, Besweerders, Deurwaerders, yder van welke socht uit te voeren het geen haer bevolen was: soodanige waren die, welke van de Geestelijke des Paus daer by quamen: Van de weereldlijke vond sich van ouds ook daer de Stads-voogt van *Romen*, gekleed in een sijden rok met twee kelen, een van rood, en d'ander van gout, met seven hooge Amptlieden, of Richteren, die anders Gewonelijke genoemt wierden, en vonden haer nevens de Geestelijkheit en het Roomsch volk tegenwoordig op 't verkiesen des Paus: dier namen zijn *Primicerius* en *Secundicerius*: dese twee hebben in alle Omgangen en algemeene Vergaderingen de rechter en de slinker hand des Paus, gaende de Bisschoppelijke Cardinalen in de plaets naest aen haer, en in de hoogste Feesttijden lasen sy 's morgens de achste Les na al de Bisschoppen, haer plaets houden nu de twee eerste Cardinalen Diakenen, die Bystanders genoemt worden; en waren toen als de eerste Raedsheeren des Paus, en des Apostelijken Stoels: de derde

derde was de Kassier, dese sat over de Tollen: de vierde, de Kappellaen, die de Krijgs-lieden betaelde; en in *Romen* gaf hy op den saterdach des onderscoeks ('t welk was dien voor Palmen-Sondach) aen de Romeinen de aelmoessen, en aen de Geestelijke de giften van ouds Priesterlijke genoemt: de vyfde was de Opper-kamer-meester die noch twaelf Kamer-meesters onder hem had: de sesde de Voorsitter der Bescherms-heeren, die boven de Voorspraken was: de sevende was de Behulpsame geseit, dat is de Voorspraek der armen, die voor alle de selsde pleite.

Als 't gebeurde, dat sy Richteren waren, vonnissen sy noit ter dood, en Geestelijke zijnde, plachten sy voorts tot geen andere Orden gevordert te worden.

Boven dese waren daer tegenwoordig Raedsheeren, Richteren, Voorspraken, Geheimschrijveren, Scheeps-voogden met haer Oversten, en in 't kort alle de Edelen en Vry-heeren van *Romen*.

De Abten van *Romen*, van welke hier voren gesproken is, waren den Abt van *S. Cesareus* in het Paleis. Van *S. Gregorius* op den heuvel van *Scaurus*, waer den arm is van *S. Andries*, Apostel. Van de *H. Maria* op den *Aventin*, waer het Lichaem is van *S. Sabinus* Bisschop. Van *S. Alexius*, waer sijn Lichaem is, met dat van *S. Bonifacius*, Martelaer. Van de Santinnen *Prisca*, en *Aquila*, waer een deel van haer Lichamen is. Van *S. Saba* der nieuwe Cel, waer het Lichaem is van *S. Tiburtius* Martelaer. Van *S. Pancraes* Martelaer, in het

Over-

Overtyberſch. Van S. *Silveſter* tuſſchen de twee Hoven, welk klooſter Paus *Dioniſius* ſtichtede, wiens lichaem daer inſgelijks ruſt. Van de *H. Maria* in *'t Capitool*, waer 't Autaer der Sone Godts is. Van S. *Biagius*, by 'tPaleis van Keiſer *Trajaen*. Van S. *Agatha* Maegt, voor aen de *Suburra*. Van S. *Laurens in Paniſpena*, waer hy op den rooſter geleid wierd. Van S. *Thomas* by de water-leiding van *Claudius*: Van S. *Biagius*, tuſſchen den *Tyber* en de brug van S. *Pieter*. Van de Alderheiligſte Drievuldigheit der Schotten. Van S. *Valentius* by de brug *Molle*. Van de *H. Maria* in den Gulden Burgt. Van de *H. Maria in Pallara*, waer S. *Sebaſtiaen* met pylen doorſchoten wierd. Van de *H. Maria* in 't klooſter, naeſt aen S. *Pieter in banden*. Van S. *Coſmus* en *Damianus* in de Gulde Wyk, in 't Overtyberſch.

De Paus van *Romen* was gewoon op 't Hoog Autaer van S. *Ian te Lateraen* dienſt te doen in tegenwoordigheit van alle die hier boven opgeteelt zijn, al de dagen der Hoogtijden van de voorſeide kerk; dat is, op den eerſten Sondach in de Vaſten; dien der Palmen, in welke hy uitdeelde; den witten Donderdach, op welken hy de heilige Olien inwijde; den heiligen Saterdag, als hy doopte; den eerſten en tweeden dach van Paeſſchen, alleen op den avond; den Saterdach *in Albis*, als hy de *Agnus Dei* van waſch ſegende; den Saterdach voor Pinxteren; in de feeſttijden van *S. Jan Baptiſt*; der verheffing des H. Kruis; der inwijding van die ſelfde kerk; en op den dach der verkiefing des ſelfſten Paus alle jaren: en dit waren nu voormaels de Hoogtijts dagen van *S. Jan te Lateraen*, om dat

dat d'alder oudſte boven de voorſeide waren, den Donderdach na Paeſſchen, de Sondach in Albis, en eenige andere dagen, gelijk men ſien kan uit de Homilien van *S. Gregorius*, op de ſelfde dagen in *S. Ian te Lateraen* geleſen.

De oude Pauſen van *Romen*, *Leo*, *Hilarius*, *Gelaſius*, *Simmachus*, *Gregorius* en andere, plachten van outs de Kerk-vergaderingen van Biſſchoppen van *Italien* in *S. Pieter* te houden, by gelegentheit des kerkelijken Staets: naderhand dat niet konnende geſchieden in de Vatikaenſche kerk, ſonder ongemak en gevaer, door d'afgelegentheit en eenſaemheit des *Vatikaens*; en om dat die kerk in een kouder plaets, en van quade lucht was, komen die ſelfde Kerk-vergaderingen te ſamen in *S. Ian te Lateraen*, gelijk wy aengeweſen hebben: d'eerſte, dat ik weet, was Paus *Simmachus* die tweemael de Kerk-vergadering by een deed komen in *S. Ian te Lateraen*, om de ſcheuring, in ſijn tijt verwekt, wech te nemen, niet konnende ſelfs ſonder gevaer dienſt doen: *S. Martinus* Paus, en Martelaer tegen de Ketteren *Monotheliten*: *Stephanus de* 3. tegen d'Afſcheurige, en tot verkieſing des nieuwen Paus van *Romen*: *Adrianus* om de voorrechten van *Karel de Groote*, Konink van *Vrankrijk*: Paus *Nicolaes* over de ſaek van *Ioannes* Aerts-biſſchop van *Ravennen*: *Sergius de* 3. en *Ioannes de* 10. tot de hervorming van de Kerk: *Leo de* 8. voor de begunſtiging van Keiſer *Otto*: *Leo de* 9. ſomwijlen: *Nicolaes de* 2. tweemael: *Alexander de* 2. ſesmael: *Gregor. de* 7. tienmael: *Victor de* 3. eenmael: *Paſchalis de* 2. viermael: ſoo dikwils hebben ſy,

om

om de macht en't gesag der Heilige kerk te han d haven, seer groote Kerk-vergaderingen in *S. Jan te Lateraen* gehouden: maer *Calistus de* 2. *Innocentius de* 2. *Alexander de* 3. *Julius de* 2. en ten laesten *Leo de* 10. hebben in de selvige algemeene Kerk-vergaderingen van al de Latinsche Bisschoppen versamelt.

Dese Hooft-kerk heeft schoone graf-steden van marmer, van *Ranuccio* Cardinael *Farnese*; in een oud vat, der Heeren *Muti*, der *Papazzuri*; in Porphyr, met geschiedenissen uitgebeeld, van *S. Helena*, 't welk was in 't *Mausoleum* van *S. Helena* buiten *Romen* in de Lavicaensche weg; in metael, van *Martinus de* 5. en van 't Geslacht *Savelli*, een werk van *Iacoma Siciliano*. Hier liggen begraven *Valla* en *Garimberti*, seer geleerde mannen. Het stuk van de *S. Magdalena*, en dat van *Martinus de* 5. zijn van *Gaetano*; de Boodschapping van *Venusti*, een stelling van *Michel Angelo*; de Gekruisigden in de kapel der *Massimi* is van *Sermoneta*.

Onder de voornaemste wandel-plaets is daer de heilige poort, die alle jubel-jaer van de Cardinael Aerts-priester geopent wort. In 't kloosster zijn twee stoelen van Porphyr met gaten, waer van het onwetend volk prate, dat die tot het Pausdom verkoren was daer in wierd geset, om te onderstoeken of hy man of vrouw mogt wesen. Aen het inkomen van de kerk by de grootste poort op de slinker hand, stont een klein *Crucifix*, onder de voorseide wandelplaets, vermaert geworden door veel wonder-daden in 't jaer 1642. maer nu is het door

door 't nieuw gebouw gelijk wy seggen sullen, daer binnen gestelt, waer by noch een Kolom staet in de dood onses Saligmakers in twee stukken geborsten; en de steen waer op de kleederen des selfden neder-gelegt wierden; en een Kolom op welke sy seggen dat de Haen gekraeit heeft in den tijt des Lijdens des selfden Saligmakers. En een steen op vier marmere Kolomnen, die gelegen had in 't Paleis van *Leo de* 3. de Sael der kerk-vergadering geseit, en wort gelooft de mate te wesen der gestalte onses Heeren.

De Pausen hadden haer Paleis ontrent de Voorgevel der kerk aen de slinker hand van 't inkomen, waer uit sy Pauselijk na de Heiligdoms-plaets quamen, welk men noch aen *S. Thomas* siet toegewijd; en in ommegank daer uit komende onder de Wandel-plaets gingen sy in na den voorseiden Autaer met de Cardinalen, en de geseide twintig Abten van soo veel rijke Kloosteren binnen *Romen*, ten deele van *S. Basilius*, en ten deele van *S. Benedictus* Orden, welkers inkomens nu staeg iemand aen bevolen worden. Achter die quam yder die in 't Roomsche Hof eenig Kerkvoogt-schap, Waerdigheit, en Magistraets-ampt had. Naderhand als de Paus Misse deed, hadden twee Moniken van 't Geysert Hol, den last van in 't Griex te singen d'een 't Evangely en d'ander den Epistel; nu wort het Evangely gesongen van een die over de Vatikaensche Boek-schat is, en d'Epistel van een ander der Griekscher Versameling; 't Evangely in 't Latijn raekt den eersten Cardinael Diaken, den Epistel een Apostelijken Onder-diaken.

Nu over vier jaren wort de kerk niet meer uit de voornoemde Heiligdoms-plaets bedient, Paus *Joannes de 12.* die aen den Apostel S. *Thomas* toegeeigent hebbende, in welken dach de jufferen daer in mogen komen om eenige waerdige gedachteniſſen te beſoeken.

De Paus van 't Huis *Conti*, in 't jaer 955. verkoren, vercierde deſe kerk met ſchoone ſchilderien. 't Is voorts geen wonder, ſoo men van 't oud Pauſelijk Paleis, maer eenige weinige vervallene muuren meer overig ſiet, na dien 't nu wel 300. jaren zijn, dat ſy deſe woonplaets verlaten hebben, by gelegentheit van haer verblijf meer dan 70. jaren in *Avignon* gehouden; in welken tijt, door onachtſaemheit, het Paleis tot ſoo ſlechten ſtant gekomen was, dat als *Gregorius de 11.* den Stoel weder na *Romen* bragt, hy dat niet bequaem voor ſijn woonplaets oirdeelde, voornemelijk door de menigte twiſten die toen over al waren, en verkoos op den *Vatikaen* te wonen, een plaets vry ſekerder ſoo van ſich ſelfs, als ook door 't Swaer Gebouw van *Adrianus*, by *Bonifacius de 9.* tot de gedaente van een Sterkte gebragt.

Boven dit al, om dat het ſomtijts in 't jaer noodig was, dat de Pauſen van *Romen* na deſe haer Biſſchoppelijke kerk ſouden komen, daer geen plaets zijnde om ſich ergens in te begeven, bouwde *Sixtus de 5.* aen d'ander zijde van de kerk in 't jaer 1586. hier een groot Paleis, 't welk ſeer ſchoone Bouwkonſt is van den Ridder *Fontana*: en aen twee zijden opende hy daer plaetſen aen, in welkers midden hy een Naeld oprichtede die in den groot-

ſten

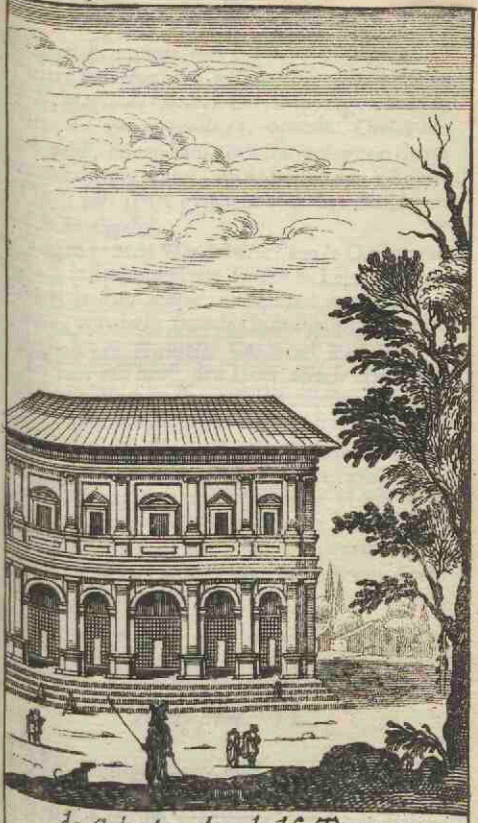

de Salvator Aen de H. Trappen.

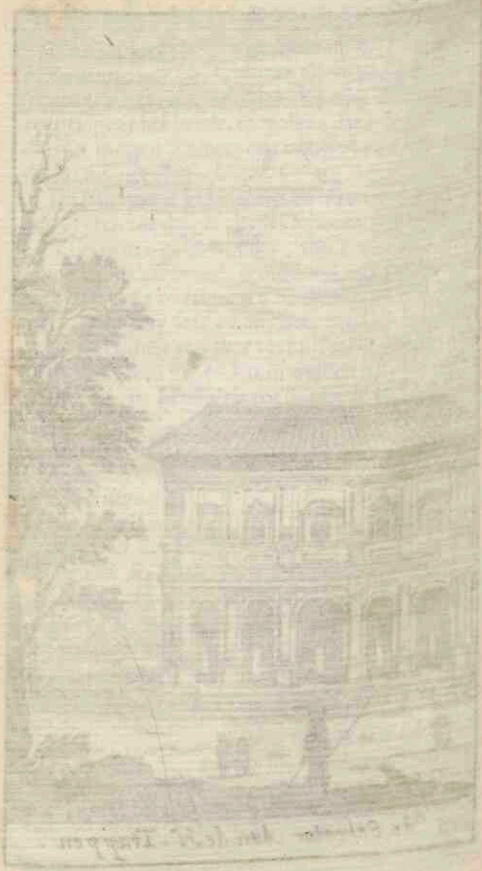

sten Ren-kring was, met Egyptische letteren; en sy wierd van *Fontana* gestelt in de plaets die na de *H. Maria de Grooter* siet, recht tegen over de straet, die *Gregorius de* 13. opende. Onder aen die Naeld, en aen haer voet-stal springt een bron van overloedig water, op de kosten van 't Kapittel in 't jaer 1607. gemaekt met het Beeld van *S. Ian Evangelist.*

Tegen over de Wandel-dreef aen 't Oosten van de kerk is de woonplaets der Paters Leetdragende. Voorts is daer achter, de Eet-sael van *Karel de Groote*, vermaekt door de Godtsdienstige grootdadigheit van *Franceſco* Cardinael *Barberino.*

En hier van heeft den Heer *Nicolo Alemanni* een seer geleert boek gemaekt, desen naem dragende; *de Lateranenſibus Parietinis*, &c.

Hier ontrent sijn de Heilige Trappen, Bouwkonst van den Ridder *Domenico Fontana.*

Eindelijk is dese voortreffelijke Hooft-kerk vermaekt en verheerlijkt geworden, in der voegen als men huiden siet, van *Innocentius de* 10. met schoone, en aerdige Bouwkonst van *Franceſco Borromini.*

Van de Salvator aen de Heilige Trappen. 12.

DEse Heilige plaets de Kapel des Pausselijken Paleis zijnde, was *Theodorus* de eerste, die in 't jaer 642. die vergroote, op dat de Pausen

daer op den Goeden Vrydach de Kerk-plichten mogten voldoen. Men vind de selfde van twee andere Pausen vermaekt, als van *Honorius de* 3. en *Nicolaes de* 3. uit het Huis der *Ursinen*.

Sixtus de 5. naderhand veel oude muuren afgebroken hebbende, welke dreigden te vallen, op dat dit overblijffel des ouden Lateraenschen Paleis met de heilige Trappen onderhouden mogten worden, deed die na een andere plaets overvoeren, en omcingelde die door een schoon gebouw uit de grond op met dese Kapel. Dese Trappen waren in 't Paleis van *Pilatus* binnen *Hierusalem*, en onsen Heer van *Herodes* tot hem gesonden zijnde, ging gaende en komende over de selvige; en men gelooft, dat *S. Helena*, met veel andere saken van 't Heilig Land, die na *Romen* sond, aen haer soon *Constantin*; en andere vier trappen zijn om 't gemak aen de zijden.

De Heilige Trappen zijn van 28. treden, waer langs *Jesus Christus* tweemael op en af is geklommen, de geheimenis van onse verlossing bevorderende, tranen en bloed op de selfde storten de, gelijk men tegenwoordig daer noch openbaer blijk van siet: daer is die roofter, en de twee poorten van marmer, die boven aen de voorseide Trappen zijn, en d'andere welke is by de poort *het Heilige der Heiligen* geseit; sy stonden in dat selfde Paleis, en door de selfde ging toen onsen Heer. Yder die yverlijk over sijn knien de selfde sal opklimmen sal aen elke trap verkrijgen drie jaren, en soo veel veertigste dagen aflaet, en vergeving van 't derden deel sijner sonden, seggende op yder een *Pater* en een *Ave*.

In

In dese Godtsdienstige Kapel *het Heilige der Heiligen* geseit, zijn veel uitnemende Overblijfselen, en onder andere een geheel Beeld des *Salvators* van seven palmen hoog, 't welk om sijn oudheit uit yver in een silvere kas wierd gesloten van *Innocentius de* 3. Hier mogen nimmermeer vrouw-lieden in komen.

In de Kapel van *S. Laurens* komen dan geen vrouw-lieden, noch daer wort geen Misse in gedaen; waer van d'een en d'ander zijde een Autaer is opgericht; een aen *S. Laurens*, om dat die Kapel eerst aen hem was toegewijd, en d'anderen, aen *S. Silvester*, sijn gedachtenis vernieuwendet welke in een Autaer daer naest was; en om dat *S. Silvester* aen al die heilige plaetsen veel verdienhad, koomt op den dach van sijn feesttijt het Kapittel van *S. Ian* hier de selfde vyeren. Eindelijk begiftigde de voorseide Paus *Sixtus de* 5. dese heilige plaets met een inkomen om vier Kapellanen met soo veel Klerken te onderhouden, onder een Opper-hooft; en 't Recht van Voorstanderschap behoort aen de Heeren *Peretti*.

De poort hier naest aen de Stadt, die van *S. Ian* genoemt wort, is een seer schoone Bouwkonst van *Giacomo della Porta*.

Aen de zijde tusschen de muuren, is het Heilig Kruis in *Hierusalem*, daer is een Kapel van *Sixtus de* 4. gemaekt, waer sy seggen een Wonderwerkend Beeld der Alderheiligste Maget geweest te zijn, dat naderhand elders vervoert is; en dese Kapel wort nu de S. *Margriete* genoemt, en is niet groote Godtsdienstigheit besocht. En voorts

in de plaets heeft men daer een Autaer onder de aerd, aen den Gekruiſten toegewijd.

Van 't H. Kruis in Hieruſalem. 13.

DEſe kerk wierd van Keiſer *Conſtantin* gebouwt in 't Seſſoriaens Paleis op den Bergh *Exquilin*, by den Tempel van *Venus* en van *Cupido*, welken hy af-brak, tot wraek der Heidenen die het Beeld van *Venus* op den Berg van *Kalvarien* ſtelden, tot verachting van 't Kruis; welkers overblijfſelen men ſiet in den Wijngaert der Moniken, gelijk ook noch die van 't Legers Rond Schouwburg. Dit gebouw wierd in dien tijt gemaekt, als de geſeide *Conſtantin S. Jan te Lateraen*, en *S. Pieter op den Vatikaen* benevens andere kerken, ſtichte; 't welk ingewijd wierd op den 20. van Maert, by Paus *S. Silveſter*.

Hier ſtelde de ſelfde Keiſer *Conſtantin* van 't hout des heilige Kruis, te voren by ſijn Moeder *S. Helena* in *Hieruſalem* gevonden. Aen welk alderheiligſte Kruis hy deſen Tempel toe-wijde, tot dankbaerheit der zegen door 't ſelve Kruis behaelt, voornamelijk tegen den Geweldenaer *Maxentius*.

Dierhalven is deſe alderheiligſte Hooft-kerk altijt geeert geworden, en van de Roomſche Pauſen, en van de Cardinalen, die den naem daer van voerden. Onder de Pauſen hebben wy voor eerſt

S. Gre-

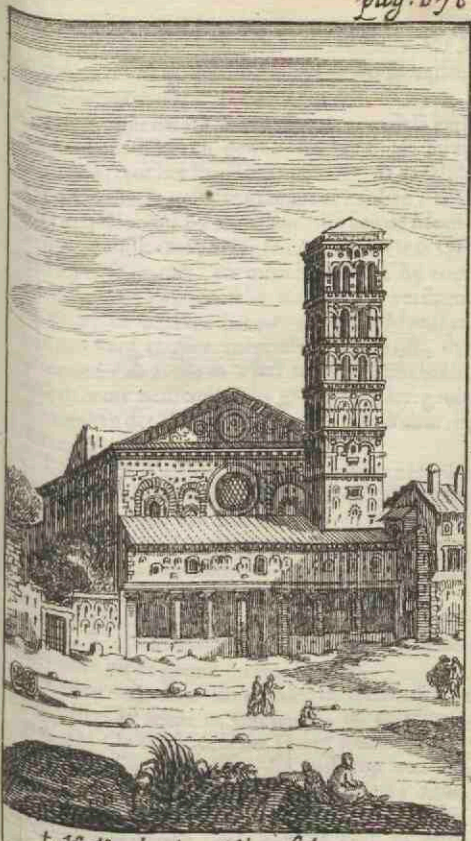

t. H. Kruis in Hieruſalem.

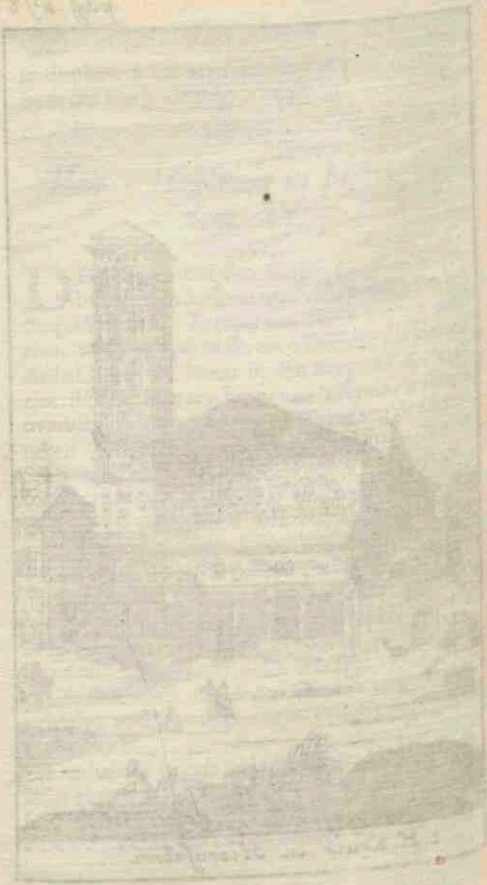

S. *Gregorius de* 3. die daer sy stont om te vallen, de selfde vermaekte.

Het schijnt dat op *Benedictus de* 7. in dese kerk weereldsche Klerken geweest hebben, als hy in 't jaer 975. tot het Pausdom verheven, na de selfde tot een grooter gestalte gebragt te hebben, met daer een Klooster by te maken, die aen de Moniken gaf, gelijk *Onuphrius* seit; maer van wat Orden schrijft hy niet: en misschien heeft hy voor Moniken de Lateraensche Kanoniken verstaen, op de welke ontrent het jaer 1049. de Moniken van den Berg *Cassino* volgende, hy schrijft, dat *Alexander de* 2. die in 't jaer 1061. geseten heeft, dese daer uit nemende, die gaf aen de Geregelde Kanoniken der Versameling van *S. Fridianus* in *Lucca*.

En onder d'andere waerdige voorrechten die hy aen dese sijn Versameling vergunde, was een, dat de benaming van dese kerk, welk is van Priester Cardinael, aen niemand anders gegeven soude worden, als aen iemand der selfde Versameling.

In 't jaer 1144. quam hier uit tot het Pausdom *Lucius de* 2. van *Bolonien*, die dese kerk met het Klooster uit de grond op vernieuwde.

Die den naem daer van voerden hebben ook niet nagelaten de selfde te vercieren, en te vermaken. De Ouwel-kas op het Hoog Autaer maekte de Cardinael *Ubaldo*, die Bisschop was van de *Sabina*. Daer na *Pietro Gondesalvo Mendozza* van *Sixtus de* 4. tot Cardinael gemaekt, herstelde in 't jaer 1473. heel de kerk met een

verguld balk-werk; en *Alexander de 6.* in 't jaer 1493. die tot benaming gevende aen *Bernardino Carvagiale*, voegde hy de Autaren van d'een en d'ander zijde daer by, de selfde aen veel Hooftsanten toe-eigenende; gelijk haer beelteniſſen vertoonen, welke hy daer deed schilderen met de eigene namen van yder: en in 't jaer 1544. de soon des Hertogs van *Alburquerque*, *Bartolomeo della Cueva*, de selfde hebbende van *Paulus de 3.* maekte daer de vloer, met de trappen, om op het Koor te klimmen; en sy is uitnemende beschildert.

Boven de oude benaming van Prieſter Cardinael van S. *Gregorius* daer aen vergunt, is dat sy altijt aen Spaenjaerden moet gegeven worden. Verscheide mael in 't jaer wort daer Hoogtijt gehouden, en sy is een der seven Kerken. *Sixtus de 5.* opende daer voor aen een schoone straet, die met een rechte streek gaet na de *H. Maria de Groeter*, hy noemde de selfde de straet *Felice*, na sijn naem voor 't Pausdom.

De voorseide Geregelde Kanoniken van S. *Fridiano* hadden de bestiering over dese Hooft-kerk tot op 't achste jaer van *Urbanus de 5.* 't welk was onses Heeren 1370. in 't welk sy noch van hem aen de *Certosini* gegeven wierd; maer om dat die plaets niet bequaem was tot een Klooster voor haer te bouwen, gaf *Pius de 4.* haer de Dioclesianensche Bad-stoven, en hy deed hier de Moniken der Cistercienſische Versameling komen.

In dese kerk is de Godtsdienstige Kapel, van *Hierusalem* genoemt, by S. *Helena* Moeder van Con-

Conſtantin gebouwt, waer in ſy een Schip met aerde deed brengen van de plaets daer onſe Heere gekruiſſigt was, waer door ook de kerk met den by-naem van *Hieruſalem* genoemt wort, en in deſe Kapel zijn veel Overblijfſelen van Santen wech gelegt; en ſy is verciert met hoog verheven werk, met drie ſtukken van de *Rubeis*, voor welke een voetſtal is, met dit opſchrift.

Dominæ noſtræ Fl. Jul. Helenæ piiſſimæ Auguſtæ Genitrici D. N. Conſtantini Maximi Victoris clementiſſimi ſemper Auguſti, Aviæ Conſtantini, & Conſtantii beatiſſimorum Cæſarum. Jul. Maximilianus V.C. Comes pietatis ejus ſemper dedicatiſſimus.

Dat is:

Aen onſe Vrouwe Fl. Iul. Helena aldergodtvruchtigſte Keiſerlijke Moeder van onſen Heer Conſtantin de Groote, alderbarmhertigſten overwinnaer, altijt vermeerder des Rijks, Groot-moeder van Conſtantinus en Conſtantius alderſaligſte Keiſeren, heeft Iul. Maximiliaen voortreffelijk Heer Graef, altijt haer Godtvruchtigheden ten hoogſten toegedaen, dit geſtelt.

Sy heeft koſtelijke en ſonderlinge Overblijſſelen: Onder welke zijn, onder 't Hoog Autaer in den bak van toetſteen, de Lichamen der Santen *Ceſarius*, en *Anaſtaſius*. In de Kapel boven die van S. *Helena*, bewaert men een groot ſtuk van 't Hout des Kruis; het opſchrift des ſelfs; een van de nagelen die door onſen Saligmaker geſlagen

waren; twee doornen van d'alderheiligſte kroon; een der penningen voor welke onſen Heere verkocht was; een vinger van *S. Thomas* Apoſtel, en andere Overblijfſelen.

Van daer voorts koomt men door de groote poort, boven welke men een oude verciering met een opſchrift ſiet van *Tiberius Claudius*, waer van ouds de Waterleidingen van *Claudius Water* liepen, die van *Sublacum* over 45. mijlen na *Romen* quamen. En nu heeft *Sixtus de* 5. het ſijne *Felice* genoemt, daer in gebragt.

Van S. Helena. 14.

BUiten deſe poort is de Hooft-kerk van *Conſtantin* in de Labicaenſche Weg, waer de Toren is *Pignattara* geſeit, van *S. Helena* gebouwt, nu open ſtaende en in 't jaer 1632. onder *Urbanus de* 8. vernieuwt. Sy is naeſt aen de Begraef-plaets der Santen *Petrus* en *Marcellinus*, voor welke Lichamen voormaels balſem brande; en ſtaet onder 't Kapittel en Kanoniken van *S. Jan te Lateraen.*

Van S. Laurens buiten de Muuren. 15.

DEſe kerk was geſticht boven de Sand-hoop en Begraef-plaets van *S. Ciriaca* in 't Veraniſche

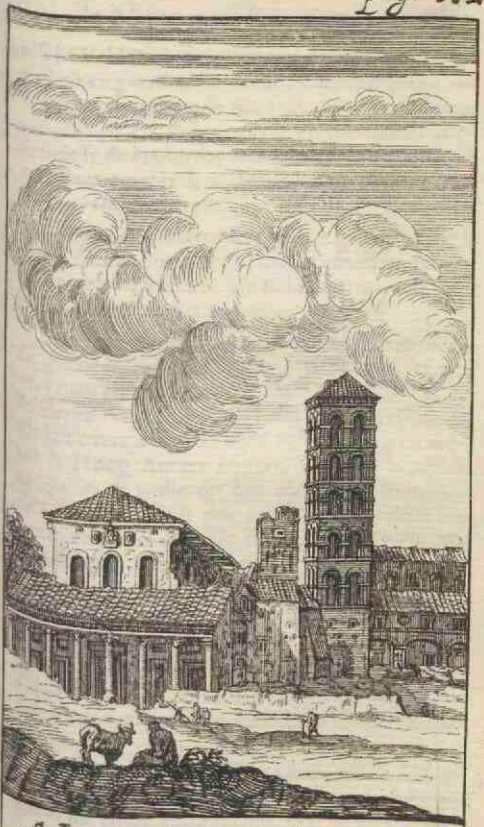

S. Laurens Buiten De Muuren.

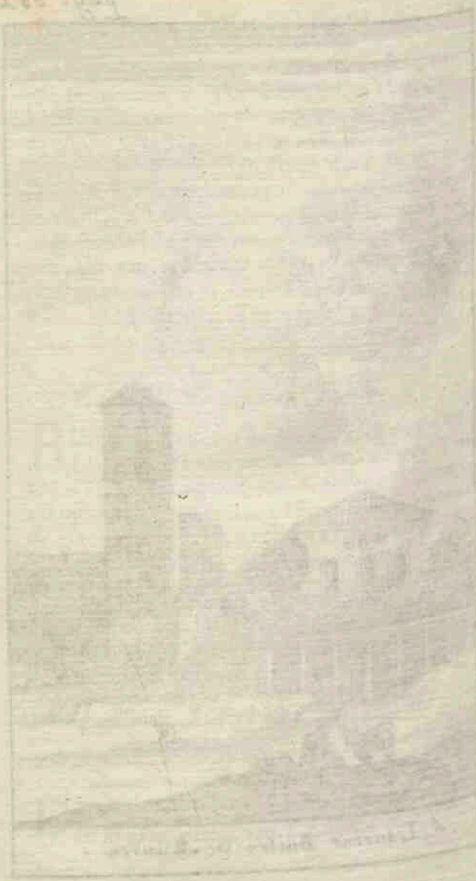

nische Veld, van dese Vrouwe door Godtvruchtigheit en yver seer beroemt, waer dese Santin de Christenen verbergde ten tijden der vervolging van *Decius* en *Valerianus*: en dierhalven verdiende sy de kroon des Martelaerschaps; en wierd van Paus *Sergius de* 2. begraven in de Kerk van *S. Maerten der Bergen.*

S. Hippolitus Martelaer, tot het geloof bekeert van *S. Laurens*, nam het Lichaem van desen roemruchtigen Martelaer, en stelde dat op dese Begraef-plaets van S. *Ciriaca.*

Constantinus de Groote, bouwde dese kerk op de gebeden van *S. Silvester*; welke met 'er tijt vervallen zijnde, soo vermaakte *Pelagius de* 2. de selfde; en vergroote die met dat deel, 't welk meer als het overige van de kerk verheven is, en achter 't Hoog Autaer koomt. Daer na herstelde *Gregorius de* 2. die op een nieuw, en *Honorius de* 2. uit het Huis van *Savelli*, hermaekte die noch, en gaf in de selfde de kroon aen *Petrus Altisiodorensis*, Keiser van *Constantinopelen.*

S. *Gregorius de Groote* verhaelt, dat *Pelagius de* 2. sijn voorsaet, willende dese kerk vernieuwen, de metsers niet wetende waer het Lichaem van S. *Laurens* lag, sy even op de selfde plaets groeven daer het heilig graf van den roemruchtigen Martelaer was, en ontdekten sijn heilig Lichaem.

Het Lichaem van S. *Stephanus*, eerste Martelaer, wierd van *Constantinopelen* na *Romen* gebragt ten tijden van *Pelagius de* 1. en in dese kerk

geſtelt aen de zijde van S. *Laurens* Martelaer, die wonderbaerlijk week, en aen S. *Stephanus* plaets gaf.

In deſe kerk deed S. *Gregorius de Groote* veel van ſijn leeringen voor 't Volk, als de 19. der Septuageſima, de 24. van 's woonſdaegs na Paeſſchen, de 31. op Saterdach des Quatertempers van September, en de 40. op den eerſten Sondach na de Alderheiligſte Drievuldigheit.

Uit het kloofter naeſt aen deſe kerk van S. *Laurens* zijn voort gekomen Paus *Gregorius de 7.* en *Paſchalis de 2.*

Deſe kerk heeft geen Cardinaels benaming, om dat ſy onder de vyf der Aerts-vaderlijke is; waer door *Panuvinus* meent, dat ſy moet weſen van die in 't Heilig jaer beſocht worden. Maer een andere is den oirſpronk der vyf Aerts-vaderlijke kerken, een andere der ſeven, en negen, een andere der vier in 't Heilig jaer: en in plaets van een den naem daer van voerende, heeft ſy een Cardinael Abt die de ſelfde aen bevolen is; en hy was voormaels op de Tyburtinſche weg (die men heeft aen het uitkomen van de kerk) gelleept, en gedoodt om 't Chriſten Geloof; en ontallijke andere Martelaren hebben dit Veld met haer bloed ingewijd.

Deſe kerk behalven onder de Aerts-vaderlijke te weſen, wort onder de ſeven getelt; en menigmael in 't jaer is 't daer Hoogtijt.

De Vrouw des Keiſers in *Conſtantinopelen* had ſoo grooten zucht tot deſe heilige plaets, dat ſy haer verbond met belofte van een in de geſeide

Stad

Stad na't beſtek van deſe te maken, om weder het geſicht voor haer blinden man te bekomen.

In dit kloofter is ook noch Abt geweeſt, *S. Giovanni della Freoccia* Romein, aen wien een kerk wierd toegeeigent, nu der *Maroniten*, met den naem van *S. Jan Evangeliſt*, gelijk op ſijn plaets geſeit is.

Deſe Abdie voorts iemand aenbevolen worden-de, miſſchien dat onder de Cardinalen de eerſte haer had *Oliverio Carrafa*, van *Paulus de* 2. daer toe verheven, die in 't jaer 1464. 't verguld balk-werk maekte, en de grond van de kerk leide: wel-kers beſtiering nochtans voorts gebleven is by de Geregelde Kanoniken van *S. Salvator* onder den regel van *S. Auguſtin*, die haer oirſpronk hebben van een Auguſtiner, Broeder *Stephanus* geſeit; in welken *Gregorius de* 12. genoeg ſijn behagen vindende, hy hem bequaem oirdeelde om ſich daer van te dienen tot hervorming der Geregelde Lateraenſche Kanoniken: dierhalven gaf hy in't jaer 1408. de kleeding ſoo aen hem, als aen ſijn an-dere medegeſellen, en daer op, de Lijdſaemheit die ſy te voren droegen. Maer deſe ſcheiding aen de Broeders Heremiten niet behagende, wierden deſe nieuwe Kanoniken van *Martinus de* 5. in *Bolonien* voorſien met de Abdie van S. *Salvator*, en ſy was voormaels der Geregelde Lateraenſi-ſche Kanoniken geweeſt, hier aen ſiet men, waer-om deſe Kanoniken van S. *Salvator* geſeit wor-den. Daer na in 't jaer 1619. hebben ſy haer veel verdienend getoont in't vermaken van deſe kerk, voornamelijk in al de Autaren tot een ſchoone

ge-

gelijkmatigheit te brengen, welke van d'eene tot d'ander zijden ſtonden.

Deſe kerk heeft ſeven bevoorrechte Autaren, gelijk de kerken der Heilige Apoſtelen *Petrus* en *Paulus*.

Om dat deſe kerk, gelijk in't begin geſeit is, op een oude Begraef-plaets gebouwt wierd, heeft ſy overvloedig veel H. Lichamen, welke daer na van de Pauſen ten grooten deele in andere kerken zijn overgevoert; als S. *Praſſede*, van S. *Juſtinus* Prieſter, S. *Hippolitus*, met 19. van ſijn geſin, tot de Vier Santen gebragt. Nochtans is hier van ſijn hooft gebleven, en den bak dien hy beſigde tot ſommige in de gevangenis te doopen, benevens het ſelfde geſin van S. *Hippolitus*. Hier was noch het Lichaem van S. *Romanus* dien S. *Laurens* doopte; nu is daer anders niet als het hooft: en S. *Caterina* der Lijndraeiers heeft een deel van ſijn Lichaem. Van hier wierden ook noch verſoert de Lichamen der Santinnen *Triſonia* Keiſerin, en haer dochter *Cirilla*, aen de kerk van S. *Silveſter* in 't Marſiſch Veld. Wat de H. Pauſen belangt, behalven de voorſeide *Sixtus de* 3. zijn daer noch de Pauſen *Hilarius* en *Soſimus*.

En nu zijn de Autaren met ſchoone ſteenen, en aerdige ſchilderien hermaekt, 't welffel en de *Confeſſie* verciert geworden van de Cardinael *Boncompagno*: en daer zijn eenige ſchoone graffteden van marmer met hoog uitgehouwê loofwerk verciert, met ſuivere ſteenen, met ſchilderien en kolomnê.

Onder 't Hoog Autaer worden met grooter glants bewaert de Lichamen van S. *Laurens* en

S. *Ste-*

S. Stephanus Martelaren: daer wort seer groote eerbiedigheit ontrent betoont, om de menigte andere Overblijfselen die daer zijn, en door de veelheit van Aflaten by de Pausen daer aen toegestaen.

Dan weder na *Romen* keerende, koomt men door de poort van *S. Laurens* geseit, welke van ouds ook een waterleiding van *Martius water* was.

Dit water quam binnen *Romen* door de *Exquilinsche Poort*, en van sijn water-leidingen siet men noch overblijfselen boven de voorseide poort van *S. Laurens*. Dat wierd soo genoemt door dien de Schout *Q. Martius* het selfde tot *Romen* trok, van de bergen van *Peligni*, en van *Tagliacozzo*; en het liep door de plaetsen der *Marssen*, en den *Fucinischen* Poel.

Van S. Bibiana. 16.

DEse kerk wierd gebouwt in 't jaer des Heeren 470. of daer ontrent, van Paus *Simplicius*: en dese plaets wierd de Beer met den Hoedt genoemt, na soodanigen Beeld dat daer stont.

Hier is een Begraef-plaets, der twee Laurieren geseit, of wel met een anderen naem, van Paus *Anastasius*; en daer op waren meer dan 5266. Martelaren begraven. Van dese Begraef-plaets haelde Paus *Honorius de* 3. veel heilige lichamen, en stelde die eerwaerdelijk in verscheide kerken van *Romen*, in 't jaer 1224.

Dese kerk van *S. Sibiana* is ten laesten heerlijk herstelt en verciert geworden van Paus *Urbanus de* 8. met dit opschrift.

Ædem

Ædem hanc ab Olympina matrona sanctissima in honorem Sanctæ Bibianæ, & Demetriæ, & Dafrosæ primum excitatam, à S. Simplicio Papa deinde restitutam, ab Honorio III. consecratam, Urbanus VIII. P. O. M. instaurauit, & ornauit An. Jub. M DCXXV. Pont. II.

Dat is:

Dese kerk eerst gesticht van Olympina een seer heilige Vrouw, ter eeren der Santinnen Bibiana, en Demetria, en Dafrosa, van Paus S. Simplicius daer na vermaekt, van Honorius de 3. ingewijd, heeft Paus Urbanus de 8. herstelt en verciert, in 't jubel-jaer van 1625. het 2. sijns Pausdoms.

De schilderien zijn van *Ciampelli*, van *Certonese* en van andere.

Het alderschoonste Beeld der Santin, en de voorgevel van de kerk is een werk van den Ridder *Bernino*.

In de Wijngaert naest aen dese kerk, is een Tempel van tienzijdige gestalte, by de meeste Oudheits-kenners gehouden voor de Richtbank van *Cajus* en van *Lucius*, door *Augustus* hen gebouwt; maer om dat het geen gebouw is van een Richtbank, kan men gelooven, dat het een Tempel van *Hercules Callaicus* geweest zy, door *Brutus* gesticht, en wort *Callutius* geseit, van 't verderven des woords *Callaicus*; en niet van *Cajus* en *Lutius*, gelijk *Fulvius* schrijft: dit wort noch bevestigt om dat sy uit gebakke steenen is, van welke *Plinius*, *in 't* 14. *Hooftdeel*, *van sijn* 35. *Boek*

Boek getuigt, den voorseiden Tempel gebouwt te zijn; en ook om dat in desen Tempel gevonden is, het opschrift van *Gruterus* aengetekent op sijn 50. Onderwerp aen het 5. getal: sommige seggen *Callinicus*, en *Gallaicus*. Sy wort soo genoemt na die van *Gallicien* in *Spaenjen*, over welke *Brutus* Zege-praelde, die ontrent 600. jaren na het stichten der Stad geleeft heeft. En of 't wel waer is dat *Suetonius* schrijft, dat *Augustus* de Richtbank voor *Cajus* en *Lutius* bouwde, soo swijgt hy toch van haer plaets; noch men kan daer niet van afnemen, dat het desen Tempel van welken wy spreken geweest sou hebben.

Men siet hier de Boogen van *Martius* oude waterleiding, welke in 't begin van de straet haer uitstortede die na S. *Bibiana* strekt, en de plaets wort gemeenelijk by 't volk genoemt, de Zegeteekenen van *Marius*. Ook wort heel de streek tusschen de voorseide kerk, en d'andere van S. *Eusebius*, en van S. *Mattheus*, by de Geestelijke *Merolana*, en van andere *Mariana* genoemt; maer misschien moeten men seggen *Martiana*, na het uitstorten van *'t Martius water*.

Van S. Eusebius. 17.

IN de streek van weinige jaren, had *Romen* drie *Gordianen* tot Keiseren, die van 't seer edel Geslacht der *Gracchen* afkoomstig waren; en hier hadden sy behalven haer Badstoven, een seer prachtig Paleis, waer in een vierkanten binnen-hof besloten

sloten was, met vyftig kolomnen van yder zijde, en een seer schoone Boek-schat.

't Is seker dat dese kerk seer oud zy, en een der oude benamingen van Cardinalen: en wierd van *S. Gregorius* onder de Hooft-feesten van *Romen* getelt, op vrydach na de 4. Sondach in de Vasten.

Dese kerk was gebouwt op het voorseide vervallen Paleis en Badstoven van Keiser *Gordianus*, by de Zege-teekenen van *Marius*. Naderhand staende om van oudheit te vallen, wierd sy van Paus *Zacharias* herstelt omtrent het jaer des Heeren 745. En in 't jaer 1230. wierd sy toegeeigent en ingewijd aen de Heilige Martelaren *Eusebius* en *Vincentius*, by *Gregorius de* 9. uit het Huis *Conti*: dat is, aen *S. Eusebius* op den 14. Augusti gemartelt onder *Constantius* Arriaens Keiser; en aen *S. Vincentius*, van wien gedachtenis wort gehouden op den 24. July, binnen *Romen* gemartelt.

De eerwaerdige Versameling der Celestiusche Moniken bedient dese kerk, by haer rijkkelijk verciert; en sy wonen in 't klooster dat hier aen ligt.

De voornaemste Overblijffelen van dese kerk zijn: De Lichamen van *S. Eusebius*, van *S. Vincentius*, van *S. Orosius*, en van *S. Paulinus* Martelaren. Daer-en-boven zijn daer noch de Overblijffelen van *S. Stephanus* Paus, van *S. Pancratius*, van *S. Bartholomeus* Apostel, van *S. Matheus* Apostel, van *S. Andries* Apostel, en van *S. Helena*. Van den toom des paerts van Keiser *Constantin*.

Hui-

pag. 691.

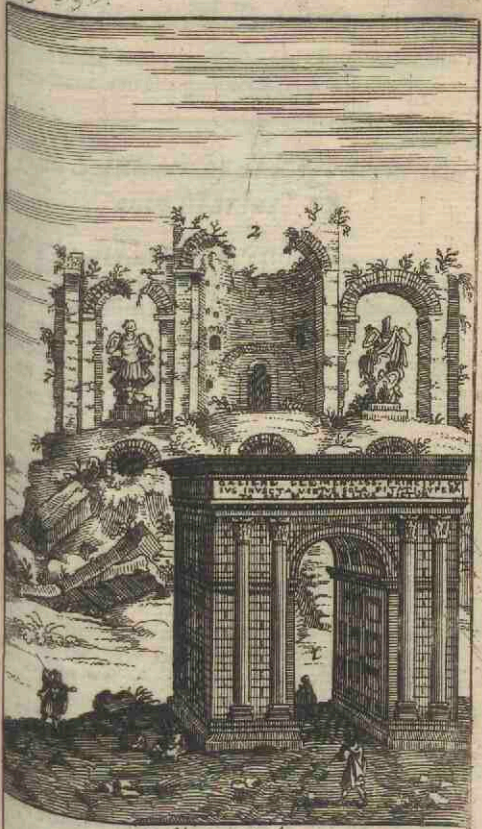

1. Galienus Eerboog.
2. de Zege-teeckenen van Marius

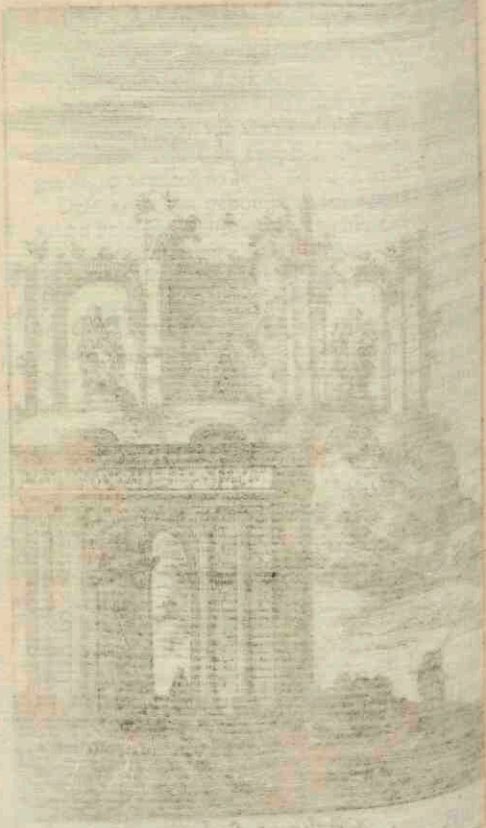

Huiden is daer een Koor van uit-gesneden naten-hout, van seer grooter waerden.

Van S. Iuliaen by de Zege-teekenen van Marius. 18.

TRopheen willen in 't Grieks seggen, 't najagen der overwonne vianden, waer van sy gedachtenissen aen de Overwinnaer willende stellen, een deel van den roof der vianden by een genomen hebbende, dat aen een pael hingen: daer na op dat soodanigen gedachtenis met den tijt niet vergaen mogt, begonnen sy den behaelden roof in marmer uit te houwen.

Dusdanige waren die 't Roomsche volk naest aen dese kerk, aen *Marius* had opgericht, tot gedachtenis der Zege by hem tegen de *Cimbren* bevochten, volkeren van 't oud *Vrankrijk*, waer men onder zijn bedrijven *Iugurtha* siet uitgehouwen, van hem overwonnen, en gevangen na *Romen* geleid.

Over weinige jaren zijn die van hier, volgens sommige, na *'t Kapitool* over-gebragt.

Aen wat *S. Juliaen* dese kerk toegeeigent zy, weet men niet seker, van het Roomsch Martelaer-boek vyf-en-dertig van dien naem getelt wordende, en den dach daer de Hoogtijt van dese kerk op gevyert wort, niet komende op de Feest-dach van een der voorseide vyf-en-dertig; soo is 't wel noodig dat die

die van een anderen zy, in dat getal niet begrepen.

Dit is d'eerste plaets die wy binnen *Romen* van de Paters Carmelyten gehad hebben.

Van S. Mattheus in Merulana. 19.

DEse kerk is onder de benamingen der Cardinalen, en wort genoemt *in Merulana*, in plaets van *in Mariana*, om dat sy dicht by de Zeteekenen van *Marius* is. Voorts had de straet achter dese kerk, den naem van de *Tavernelle*, om dat daer veel kroegjes moeten gestaen hebben, als dese bergen meer bewoont waren. De vervalle oudheden die men een weinig van daer siet, willen sy, dat van de Badstoven zijn, die Keiser *Philippus* daer maekte.

S. Cletus Paus, die de tweede na *S. Pieter* was, en de benamingen der Cardinalen tot het getal van 25. bragt, stelde hier dese, waer hy sijn huis had; en maekte daer nevens een Gasthuis voor de Bedevaert-reisigers, die quamen om de kerken der Heilige Apostelen binnen *Romen* te besoeken: en van hem Paters Kruis-dragers haer oirsprong hebbende, gaf hy de selvige aen dese sijn Versameling, en sy hebben met goede inkomens die beseten tot op 't jaer 1374. wanneer sy tot een Commandery was opgericht, en een Cardinael die hebbende, van S. *Augustins* Orden, verkreeg hy van *Sixtus de 4.* dat de kerk aen sijn kloosster mogt ver-

verrenigt worden, en tot nu toe zijn daer de gesciede Paters in: en met de feestdach van *S. Matheus*, vyeren sy dien ook van *S. Matthias*, beide Apostelen.

Dese kerk van Paus *Paschalis de 2.* in 't jaer 1150. op den 28. April ingewijd zijnde, soo kan men gelooven, dat sy van hem ook vermaekt was; maer sy moet van een andere gestaltè geweest hebben. Daer na wierd sy in 't jaer 1480. op den 27. Mei verrijkt met een Wonder-werkend Beeld van de Maget *Maria*, uit het Ooslen gebragt; en ten laetsten is sy fraey vernieuwt.

Van de Santen Petrus, en Marcellinus. 20.

Diocletiaen strengelijk de Geloovige der Heilige kerk vervolgende, was 'er een Besweerder *Petrus* genaemt, en een Priester *Marcellinus*, die onder hem om 't Christelijk Geloof gestorven zijn, aen welkers namen naderhand dese plaets wierd ingewijd. Dese kerk staet op de weg tusschen S. *Jan te Lateraen*, en de *H. Maria de Grooter*; en daer is verschil wie daer Stichter van geweest zy. Hier was de Tempel der Rust. Sy wierd vermaekt van *Gregorius de 3.* en naderhand ingelijks van *Alexander de 4.* vermaekt en ingewijd: is sy de benaming eens Cardinaels; en 't is daer hoogtijt op Saterdag na de tweede Sondach in de Vasten. Daer zijn Overblijfselen van *S. Petrus*,

trus, en *Marcellinus*, en veel andere, gelijk aengeweſen wort in een ſteen van marmer. Onder *Gregorius de* 14. wierd ſy herſtelt van *Mariano* Cardinael *Pierbenedetto*.

Deſe kerk ſtaet ter zijden aen de oude *Labicaenſche Weg*.

Van de H. Maria Keiſerin. 21.

DIt ſeer godtsdienſtige kerkje van de *H. Maria Keiſerin* wort noch genoemt *in Martio*, in de Oude Gewoontens boeken van *S. Gregorius*, na by de naeſte waterleiding die men gelooft van *Martius Water* te weſen. Wat den oirſpronk en eerſte ſtichting van deſe kerk belangt, wy hebben alleen door overlevering dat ſy gemaeckt is geworden ter eeren van een Beeld der Maget *Maria* hier bewaert, 't welk tot *S. Gregorius* ſprak, gelijk van andere aen de *S. Coſmus*, en *Damianus* in 't Koeien Veld, en aen S. *Gregorius* op den Berg *Celius*; maer of dat in deſe plaets geweeſt zy, en wat het ſelfde hem ſeide, weet men niet.

Men kan niet loochenen, dat van wegen de groote overvloedigheit, die *Romen* in diergelijke ſchatten heeft, onſe Vooroudere niet eenigſins onachtſaem geweeſt hebben, in goede rekening daer van aen haer nakomelingen te geven. Laet ons dan ons vernoegen met dit weinig licht. Sy ſtaet onder de ſorg van 't Geſelſchap des *Salvators* aen de heilige Trappen met dit opſchrift.

Socie-

Societas sanctissimi Saluatoris Ædiculam hanc S. Mariæ Imperatrici dicatam Magni Gregorij Papæ veneratione, & populi religione celebrem, vetustate labentem instauravit. M D C V I. Vincentio Capoccio, Francisco de Molaria, Paulo Millino Custodibus, Francisco de Rusticis Camerario.

Dat is:

't Geselschap des alderheiligste Salvators heeft het kerkje aen de H. Maria Keiserin toegewijd, uit eerbiedigheit van Paus Gregorius de Groote, en des volks yver seer vermaert, van oudheit vallende, hersteldt, in't jaer 1606. Vincentio Capoccio, Francesco de Molaria, Paulino Millino Opsienders, Francesco de Rustici Kameraer zijnde.

En hier is een CHRISTUS met vier nagelen gekruiffigt, gelijk men ook in veel andere kerken van *Romen* siet.

Van S. Silvester in de Wandeldreef der vier Santen. 22.

DE schilderien van dit klein kerkje op de oude slag, waer in de daden van S. *Silvester* en *Constantius* vertoont worden, schijnen die te zijn welke in haren tijt gemaekt wierden.

En of schoon men in een marmer leest, dat in het jaer 1246. sy met de naeste woningen by de Cardinael *Stefano*, den naem voerende van de

H. Ma-

H. Maria in 't Overtyberſch, gemackt zy; nochtans ſchijnt het dat men 't ſelfde verſtaen moet van eenige verbetering; dewijl veel jaren te voren, gelijk wy in de volgende kerk ſullen ſien, *Paſchalis de 2.* daer een Paleis bouwde. In de ſelfde marmer leeſt men, dat ſy op 't verſoek des ſelfden Cardinaels ingewijd is by de Cardinael *Rinaldo* van 't Huis *Conti*, die naderhand *Alexander de 4.* was, en hy ſtelde in 't Hoog Autaer veel Overblijffelen van Santen.

Van de Vier Santen. 23.

DEſe kerk wierd van *Henrik de 2.* verbroken, en heeft den naem van *de Vier Santen*, om dat Paus *Leo de 4.* die in 't jaer 847. of daer ontrent de ſelfde hermaekte, daer de Lichamen in overbragt van vier Santen Martelaren Krijgsknechten; welke door dien men haer namen niet weet, genaemt zijn de Vier Gekroonde. Maer naderhand is 't geopenbaert dat ſy geheeten hebben *Severus*, *Severianus*, *Carpoforus*, en *Victorinus*. Welk over-brengen geſchiede van de Begraefplaets, die buiten de Poort van S. *Laurens* was, drie mijlen buiten *Romen*. En de ſelfde Paus bragt in deſe kerk over, vyf andere heilige Martelaren Beeld-houweren, gemartelt om niet te hebben willen de Beelden der Afgoden maken. Deſe kerk wierd ook noch vermaekt met het Paleis van *Paſchalis de 2.*

De voornaemſte Overblijffelen dan van deſe kerk

Kerk zijn deſe. De lichamen der vier heilige Martelaren Gekroonde, en van vyf andere ook heilige Martelaren nu verhaelt, die genoemt waren *Claudius*, *Nicoſtratus*, *Sinforianus*, *Caſtorianus* en *Simplicius*: en ſy alle liggen onder 't Hoog Autaer. En ten laeſten, wierden ſy gevonden, en met grooter eeren in deſe plaets geſtelt, ten tijden van *Urbanus de* 8. nevens véel andere Overblijffelen van Santen. De voorſeide kerk, is by gelegentheit der voorſeide vinding, geweldig verciert geworden by de Cardinael *Mellino*. Deſe kerk ſtaet in de ſtraet die recht op *S. Jan te Lateraen* loopt; en in 't Paleis is daer een klooſter voor de arme dochteren, die beſtiert worden by Nonnen des Ordens van *S. Benedictus*.

Voormaels was hier een Paleis gebouwt by Paus *Paſchalis de* 2. en de kerk vermaekt.

En hier waren de hutten der Krijgs-knechten van *Miſenus*.

Van S. Clemens. 24.

VEle willen, dat deſe kerk het huis zy geweeſt van *S. Clemens* Paus en Martelaer, 't welk in deſe *Celimontaenſche Wyk*, van den Berg *Celius* hier naeſt gelegen, geſtaen heeft. En in deſe plaets wierd den H. Apoſtel *Barnabas* van *S. Clemens* geherbergt als hy na *Romen* quam. Het ſchijnt dat men 't ſelfde afnemen kan, uit ſeker opſchrift boven de boog, aen 't inkomen van de kerk.

Deſe kerk wierd van S. *Gregorius* Paus geſtelt onder 't getal der Hoogtijden van de Vaſten: en hy predikte daer ſelfs op Vrydach des Quatertempers van September; en dat is ſijn 33. Homilie: hy deed daer noch een andere Homilie op den twintigſten Sondach na d'alderheiligſte Drievuldigheit: en ſy is de dertigſte *Octave* onder die van *S. Gregorius*. In de Wandel-plaets van deſe kerk lag den heiligen Lammen, *Servulus* genoemt, een bedelaer, maer ſeer rijk in deugden, en voornamelijk in mildadigheit ontrent ſijn arme medegeſellen.

In deſe kerk ruſt het lichaem van *S. Clemens* Paus en Martelaer; die na *Romen* gebragt wierd van *S. Cyrillus* Apoſtel der *Moraviers*, *Sclavoniers*, en *Bohemers*, en hier geſtelt van *Nicolaes de* 1. die de geſeide kerk noch vermaekte. Daer is ook noch het lichaem des alderdoorluchtigſten Martelaers *S. Ignatius* uit *Antiochien* na *Romen* gebragt; als mede het lichaem van *S. Cyrillus* Biſſchop, hier voren genoemt, en dat ligt in in een Kapel aen hem toegewijd.

In deſe kerk waren eerſt Klerken, gelijk in al de benaemde van d'Eerſte Kerk. Daer na ten tijden van S. *Gregorius* ſchijnt het dat ſy aen de Benedictiner Moniken geweeſt zy, om dat ſy 't gelukkig verſcheiden van hier na den Hemel verhalende, ſeggen, dat daer een van haer Moniken by was. Nu zijn daer de Broeders van *S. Ambroſius*, *aen 't Boſch* geſeit. Deſe Orden had haer begin ten tijden van *S. Ambroſius* in een plaets buiten *Milanen*, 't welk men houd dat Boſch te weſen, daer

daer S. *Ambrosius* sich ging verbergen, het Bisdom van die Stad ontvluchtende.

En om dat hy daer wonderbaerlijk gevonden wierd, kregen drie edele Milanesers in gedachten, daer na toe te wijken, om een Heremyts leven te leiden; dat waren *Alessandro Crivello*, *Alberto Bisozzo*, en *Antonio Pietrasanta*; en daer een Gebede-plaets gemaekt hebbende, quam den heiligen Vader *Ambrosius* dikwils dese dienaren Godts besoeken, om in die eensaemheit sijn luft te scheppen, en de hooge overleggingen te beschrijven, die van de Goddelijke saken haer uit den Hemel quamen. Nu is daer een groot Klooster, 't welk S. *Ambrosius aen 't Bosch* genoemt wort, dat misschien daer gebouwt is onder *Eugenius de* 4. die haer de kleeding van Moniken gaf, met den Regel van *S. Augustin.*

Hier is *Paschalis de* 2. tot Paus verkoren. Sy heeft een schoone plaets van verheven werk; en een affluiting van marmer, voormaels genoemt de Priesterlijke plaets der Geestelijke, tot dienst der Pausselijke Kapellen; en de Kapel aen de slinker hand van 't Hoog Autaer heeft schoone bordunrselen.

By dese kerk zijn schoone Hoven van kruiden, en gewassen.

Van S. Andries in Portogallo. 25.

VAn hier, om te gaen na *S. Pieter* in banden, begon een Wijk, die d'oude Romeinen de Schelmſche noemden, om dat *Tullia* begeerig tot heerſchen, haren man aenrade den Koninck *Servius Tullius* haer eigen Vader te dooden; en ſiende dat hy traeg en vreeſachtig ſtont, terwijl de Koninck op de Roomſche plaets was, ging ſy haer opgeven tegen 't volk; ſoo dat de Koninck na ſijn Paleis vluchtende, in de voorſeide Wijk door de beſpieders van *Tullia* wierd aengetroffen en gedoot; en ſy ſpoedig na de markt loopende, riep haer man voor Koninck uit: daer na op een wagen geſprongen, om beſitting der Koninklijke plaetſen te nemen, moetende door de Weg rijden daer haer dooden Vader lag, de voerman daer voor afgeſchrikt wilde de paerden na een andere plaets wenden, als ſy veel wreeder dan een Tyger belaſte, dat hy ſlechts daer over ſou rijden.

Deſe ſtreek wierd by de Franſſe, *ad Buſta Gallica*, *Aen de Franſſe Graven* genoemt. Deſe Romeinen in-genomen hebbende, ſetteden hen hier neder om *'t Kapitool* te belegeren, en dat beleg te langſaem voortgaende door de dapperheit der Romeinen, die dat beſchermden, wierden de Franſſe belegert door een hatelijke peſt, die haer een groote nederlaeg gaf, op dat ſoo menigte doode rompen niet mogten weder keeren om

Romen

Romen meer moeielijken oorloog aen te doen; en die met de ſtank de lucht beſmettende, maekten ſy van de ſelvige veel hoopen, en ſtaken den brand daer in, en daer van wierd die plaets in 't latin ſoo genoemt. Daer na 't gemeene volk dat woord verdervende, begonnen ſy die plaets *Portogallo* te noemen; en ſoo behoud noch huiden deſe kerk den naem van *S. Andries in Portogallo.*

Van d'eerſte ſtichting hebben wy anders niet, als dat ſy van een Procchie een enkele begunſtiging geworden, gegeven was aen den naem voeenden van *S. Pieter in banden*; maer in 't jaer 1607. wierd de kerk toegeſtaen aen de Oudekleer-koopers en Lappers, die t'ſamen beſloten een Gebroederſchap te maken onder de benaming en aenroeping van S. *Bernardin van Siena*, de ſelfde hen daer toe ten deele gevallen zijnde, uit vele, die ſy by een geſtelt hadden.

Tegen over deſe kerk zijn de Hoven des alderuitſtekenſten Cardinaels *Pius*, ſoo ſchoon door de aengename verſcheidenheit der kruiden en gewaſſen, als ook door de beroemde woningen, met vergulde balken, en ſeer ſchoone ſchilderien.

't Beſtek van den Hof is ten einde gebragt van *Vanſantio*, maer was te vooren begonnen van *Iacomo del Duca* Siciliaen; die ook noch maekte, den Hof der *Matthei* op den berg *Celius*; en den Hof der *Strozzi* op den berg *Maro.*

Van S. Pantaleon. 26.

DEse kerk wierd in 't jaer 1607. gegeven aen de Moniken van 't Be-ysert Hol, welke leven onder den regel van *S. Basilius*, en hebben haer oirspronk van den Saligen *Nilus*, die ontrent het jaer 976. in *Toscanen* van *Calabrien* geboren wierd; 't welk toen *Groot Griekenland* genoemt was, de Keiseren van 't Ooften onderworpen: en hier stond van ouds een Tempel van de Godin des Aerdrijks.

Van de H. Maria der Engelen in de Alexandrinsche Weg. 27.

WY vinden drie kerken van *Romen* die de Slacht-bank der Martelaren genoemt worden, dat zijn dese, *S. Vitus*, en *S. Salvator* by den heiligen Dienst. In die van *S. Vitus*, wort noch de steen bewaert daer op vele geslacht zijn. In *S. Salvator* was een andere, die na *S. Pieter* op den *Vatikaen*: wierd overgebragt. Waer door men noodsakelijk seggen moet, dat hier noch een steen tot het selfde einde geweest zy, welke van de Heidenen de *Schelmsche* geseit wierd, om dat sy op de selfde die gene martelden, welke loochenden dat men de Goden dienen moest die sy met groote by-geloovigheit eerden. Soo sien wy aen die oude poort van *Romen*, de *Carmentaelsche*

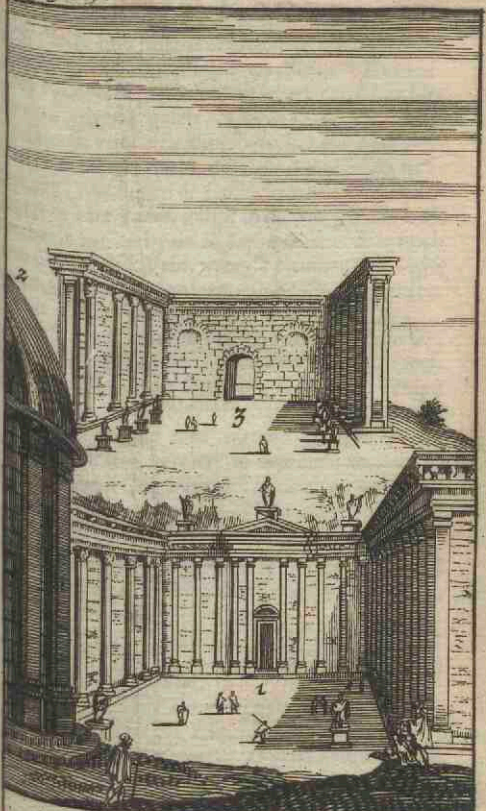

1. Cesars Marct. 2. de Tempel van Mars.
3. Nervaes Marct.

sche dat sy haer ook de *Schelmsche* noemden, om dat de *Fabien* daer uit gingen, die in 't *Baccanische Veld* verslagen wierden; en aen een straet hier nevens, *Cipria* geseit, 't welk in de Sabinische tael goede voorbeduiding beteekende, veranderden sy mede den naem, de selfde *Schelmsche* noemende, van wegen de Goddeloosheit van *Tullia* ontrent haer Vader, gelijk in de voorgaende kerk verhaelt is: en by de S. *Susanna* was daer noch een Grouwelijk Veld, waer de Nonnen van *Vesta* in misdaed bevonden levendig begraven wierden. Nu is dese kerk aen de Wevers toegestaen.

Dese streek wort de Poelen genoemt, van wegen haer laegte, waer veel wateren t'samen loopende en haer neder settende, is die voor eenige tijt onbewoont gebleven: maer onder *Pius de* 5. begon die weder met nieuwe gebouwen, en schoone straten verciert te worden; en daer na door last van *Gregorius de* 13. noch nieuwe straten gemaekt wordende, is sy in minder als 2. jaren schier heel met huisen vervult, op 't jaer 1585.

De straet wierd de *Alexandrinsche* geseit na de Cardinael *Alexandrino*, Neef van *Pius de* 5. die daer veel huisen stichtede.

De vervallene Overblijffelen ter zijden van dese kerk, zijn van 't Raedhuis op *Nervaes* Markt, aen *Pallas* toegewijd.

En den naesten Toren is van 't oud Roomsch Geslacht der Heeren *Conti*, by *Innocentius de* 3. gebouwt, nu over weinig jaren half afgebroken, om dat sy dreigde te vallen.

Van S. Urbanns. 28.

IN 't jaer des Heeren 1264. verkreeg een edele Roomsche Vrouw van 't Huis *Bianchi*, *Giacoma* genoemt, van *Urbanus de* 4. hier een kerk met een klooster te mogen maken; daerom eigende sy die toe aen S. *Urbanus de* 1. van welke iet gesproken is aen S. *Cecilia*, waer haer Lichaem rust.

Men heeft niet, onder wat regel dit klooster gesticht zy: naderhand het klooster verbroken zijnde, wierd de kerk vereenigt aen die van S. *Laurens buiten de muuren*. In dese laeste tijden, verkregen de Cardinalen *Baronio*, met *Fulvia Fforza*, om de laeste volkomentheit te geven aen 't werk der verstroide Dochteren, die in S. *Euphemia* tot het getal van 400. en meer, onderhouden worden, van *Clemens de* 8. dese plaets, om daer een kloosster te maken, onder den regel van S. *Clara*, en navolging der Kappucinen; waer die Dochteren van S. *Euphemia*, anders Verstroide geseit, souden ontfangen worden, welke tot de religie mogten geroepen zijn; tot welkers onderwijsing eenige Maters van de Kappucinen genomen wierden, met welke, en andere elve der voorseide verstroide Dochteren, dit heilig Kloosster sijn begin nam. Voor de Dochteren, die niet geroepen zijn tot de religie, maer houwelijken willen, worden by de Hoofden van dit heilig bedrijf hondert kroonen tot houwelijks-goet gegeven.

VAN

Van S. Laurens, geseit Lorenzuolo. 29.

't Gemeene volk heeft aen dese kerk den naem van S. *Lorenzuolo* gegeven, om dat sy onder alle de andere binnen *Romen* aen S. *Laurens* toegewijd, de kleinste, en de nieuwste is: sy heeft noch een ouder bynaem, genomen van de naeste plaets, van 't Raven Vleesch-huis. Waer van men weten moet, dat in dese streek, het Raven Vleeschhuis geseit, terwijl de Fransse de Stad *Romen* belegert hielden, een Frans-man van seer groote gestalte was, hy een Roomsch Ridder, *M. Valerio*, uitgeeischt hebbende, de selfde met hem in een kamp-gevecht rocht; en als sy begonnen te vechten, sie soo quam daer een Rave, en sette sich neder op den helm des Romeins, en met dat sy aen malkander vielen vloog sy den Frans-man toe, hem met het slaen der wieken het gesicht benemende, en met de klaeuwen in 't aensicht slaende, soo dat hy sich niet konnende verweeren, *Valerius* hem doode, en behaelde met de Zege den naem van *Corvinus*, *Corvus* in 't Latin een Rave betekenende, en de plaets daer dit gebeurde is altijt vermaert gebleven; waerom hem een Beeld wierd opgericht met een Rave boven op sijn helm, en sy stelden dat in een naeste plaets van *Augustus*. Dese kerk heeft de sorg der zielen.

Van den H. Geeſt. 30.

DEſe kerk had haer begin in 't jaer 1432. van een edele Roomſche Vrouw uit het Huis *Capranica*, *Petronella* genaemt. Het Klooſter hier aen vervoegt is onder den regel der Gereegelde Kanoniken van *S. Auguſtin*: de kerk wierd onder deſe nieuwe geſtalte vermaekt in 't jaer 1582.

Twee aenmerkelijke ſaken hebben wy van deſe heilige plaets. d'Een is, dat de Cardinael *Raffaele Riario* van *S. Joris* geſeit, om dat hy de ſelfde in 't jaer 1468. van *Sixtus de* 4. tot ſijn benaming had, ſich daer na onder *Leo de* 10. in ſeer groote ſwarigheden vindende, aen de gebeden van deſe dienaren Godts beval, en hy daer uit bevrijd zijnde, in 't jaer 1513. was onder de giften, die hy aen deſe kerk gedaen heeft, een Beeld des *Salvators*, het welk ſijn hooft verbeeld, met ſonderling Godtvruchtigen yver op een tafereel afgeſchildert. Men ſeit, dat het voor 't overval van *Romen* verſcheidemael weende, en dat de Paters des Vredes, die toen de ſorg over dit Klooſter hadden, hier quamen de tranen met een doek af te wiſſchen: dierhalven zijn deſe Maters ſeer yverig over 't ſelvige, en houden dat altijt binnen haer Klooſter.

Van

Van S. Euphemia. 31.

S. *Euphemia* is soo doorluchtigen Martelares in de kerke Godts, en die van *Romen* hebben haer altijt soo hoog geacht, dat sy, behalven van haer Overblijfselen in verscheide kerken te hebben, een kerk met een klooster aen haer toegewijd begeerden, welke stont aen de voet des Bergs van de *H. Maria de Grooter*; dese door ouderdom vergaen zijnde, trok *Sixtus de* 5. daer een straet midden door, komende van de voornoemde kerk van de *Heilige Maria* tot aen die van *Loretto*. En om dat de gedachtenis van *S. Euphemia* in *Romen* niet op sou houden, vernieuwde *Clemens de* 8. de selfde in dese kerk, te voren aen *S. Bernardinus* toegeeigent, en gaf de selfde aen de Verstroide Dochteren.

Van de H. Maria 't Carleische Veld. 32.

DEse kerk is een Procchie; men meent dat sy *in Campo, in 't Veld*, genoemt is geworden, om dat men alle opene plaetsen soo plach te heeten; naderhand wierd sy *Carleo* geseit, misschien of om dat hier eenig Paleis mag gestaen hebben van iemand der *Carlei*, of wel van *Karel*: 't is waer dat men die pleeg te noemen *Spolia Christi*, *Christus Roof*, en hier van mag

dit de oirſaek geweeſt hebben; of om dat daer boven de poort een Beeld was geſchildert van onſen Saligmaker *Jeſus Chriſtus* door de Joden berooft; 't welk door bevel van *Sixtus de* 5. van daer wierd genomen, om dat ſoodanigen woord in vergeting ſou komen; of om dat in deſe plaets de gene berooft wierden, die 't lijden onſes Heeren in 't *Coliſeum* vertoonden; of om dat hier veel moorderien geſchiedden; of om dat in deſe kerk eenmael een Beeld onſes Saligmakers berooft wierd.

Van de Geboodſchapte van S. Baſilius. 33.

HIer, waer deſe kerk gebouwt is, ſtont het Paleis van Keiſer *Nerva*, 't welk een opene plaets voor ſich had, heel met koper beleit: tot nu toe ſtaet daer noch een ſeer hoog ſtuk van een muur over einde, van geſlepene marmeren gemaekt, 't welk om ſonder venſters te weſen, ons gelooven doet, dat het licht door het dak wierd genomen.

Deſe kerk een der twintig bevoorrechte Abdien geweeſt zijnde, wierd deſe Abdie een *Commandery* met benaming van *Prieurſchap*, en had de heilige Religie der Ridderen van *Maltha*, als ontrent de H. Kerk veel verdient hebbende; en om dat ſy deſe kerk niet konden bedienen gelijk de Moniken, gaf *Pius de* 5. haer die Abdie en *Prieurſchap*, vervoerende de kerk in 't jaer 1566. tot

tot het gebouw van een Klooſter der Moniken Neofiten; en om dat in 't jaer 1562. *Giulia Colonna* aen de Neofiten een huis naeſt aen der ſelver woonplaets gegeven had, begonnen ſy daer het Klooſter der Neofiten onder de benaming der Geboodſchapte: maer ſiende, dat door de engte der plaets het ſelfde niet groot genoeg was, vereenigden ſy 't met dit, behoudende nevens haer eerſte benaming deſe andere veel ouder van *S. Baſilius*.

Van S. Quiricus. 34.

DE Keiſer *Diocletiaen* was ſoo goddeloos niet of hy betoonde noch eenig teeken van beleeftheit ontrent *S. Ciriacus*, en ſijn medegeſellen, van wien een dochter *Artemia* door de booſe geeſten gequollen verloſt zijnde, hy hem een huis gaf ontrent ſijn Bad-ſtoven, daer deſe dienaer Godts voor eenigen tijt woonde; en naderhand wierd dat tot een Kerk geheiligt, met het bad des Doops.

De benaming van die kerk wierd onder *Sixtus* de 4. tot deſe kerk van *S. Quiricus* gebragt.

Maer wie d'eerſte Stichter van deſe kerk geweeſt zy, vind men niet; alleen kan men geloven dat ſy ter eeren van dit heilig Jongentje gebouwt is, wanneer van ſijn Overblijfſelen, en van ſijn Moeders *S. Guilitta*, na *Romen* waren gebragt.

Hy was van Koninklijke ſtam geboren in *Icosium* van *Lycaonien*. Sy wierd eerſt gemaekt by

de

de Cardinael *Alexander de Medicis*. Daer na in 't jaer 1608. van 't Opperhooft *Bernardi Leparini* van *Norcien*, de yverige tot dien Sant hem noch helpende, is sy daer aen toegewijd. Hy bragt het achterste van de kerk dær men eerst door een sekeren toegank in quam, en stelde de Voorgevel aen d'ander zijde met een schoon uitsicht, alles wel over een komende. Daer zijn Kanoniken in, en men heeft'er een Geselschap des Alderheiligsten Sacraments by *Gregorius de* 13. beveſtigt, in 't Jubel-jaer van 1575. Sy kleeden haer in witte kappen, en dragen op de borst een Kelk afgeschildert, met een Hostie daer boven.

Ten laesten is de kerk van *Urbanus de* 8. vermaekt geworden, gelijk dat een opschrift getuigt.

Van S. Salvator der Suburra. 35.

DEse by-naem van *Suburra* is een verdorven woord, in plaets van *Suburbia*, 't welk in 't Latin betekent plaetsen buiten de muuren der Stad bewoont; maer naderhand de Stad uitgeleid wordende, zijn die daer in besloten, niet-te-min den eersten naem van *Suburra* behoudende. Sy hadden haer begin volgens sommige van de kerk van *S. Adriaen*, en eindigden aen die van *S. Agatha*, nemende die ook desen by-naem.

Van

Van d'eerſte ſtichting van deſe kerk hebben wy anders niet, dan ſlechts een aenteekening, dat in 't jaer 1342. daer een huis aen gegeven wierd; waer uit men af-neemt, dat ſy oud genoeg is: daer na aen een andere naeſte Procchie van *S. Andries* vereenigt zijnde, bleef ſy verbonden, den dach van deſen H. Apoſtel ook te vyeren.

Van de H. Maria der Bergen. 36.

DEſe kerk wort niet alleen der Bergen geſeit, om dat ſy in de Wijk van dien naem ſtaet, benevens veel andere, die wy gaen beſoeken; maer met eenen om dat ſy ſtaet in de vlakte tuſſchen twee bergen, den *Viminael*, en den *Exquilin*, daer de kerk is van *S. Pieter in banden.*

In 't leven van *S. Franciſcus*, was hier een Klooſter van Nonnen onder den regel van *S. Clara*; maer om dat ſy van de voorſeide bergen genoeg gequollen wierden, noch ſonder groote onkoſten van hooge muuren 't geſicht der ſelver niet konden beletten, verlieten ſy deſe plaets een weinig na de doot van *S. Franciſcus*, 't welk was in 't jaer 1226. en gingen na *S. Laurens in Panſperna.*

Soo dat duſdanigen plaets ontheiligt blyvende, 't gebeurde dat 'er weinig achting genomen wierd van een Beeld der Alderheiligſte Maget, 't welk die Nonnen daer hadden op de

muur

muur afgeschildert, die plaets met mis vervult zijnde; en sy willende, dat het geeert sou worden als betaemde, begon 't in 't jaer 1579. op den 26. April met soo veel Wonder-daden, en genaden uit te munten, dat van de versamelde aelmoessen, niet alleen soo schoonen kerk, met een Heiligdoms-plaets, en andere bequame vertrekken gemaekt wierd; maer geduurig de godtsdienstigheit der lieden toe-nemende tot in verre gelegene plaetsen, is daer slechts van aelmoessen een goet getal van Priesteren en andere dienaren onderhouden, die de selfde gade slaen en bedienen, met groote bequaemheit en keurelijkheit. Sy is vereenigt aen 't Geselschap des Geloofs Onderwysing, en van de selfde aelmoessen daer versamelt, worden de Geloofs Onderwysers te hulp gekomen, aen welke de tegenwoordige kerk tot soodanigen einde by *Gregorius de* 13. vereenigt wierd, dit Geselschap tot het gebouw en Godtsdienstigheit van dese kerk der Moeder Godts seer mildadig geweest zijnde; soo dat het geduurig die toegevallen is met rijkke aelmoessen, en veel vaste goederen. Het Roomsche volk vereert haer alle jaren op den voorseiden dach van April met den opdracht van een Kelk en vier Toorsen. De Geboorte is een schildery van *Mutiano:* de Bouwkonst der kerk is van *Giacomo della Porta*, en der woonplaets, gelijk wy seggen sullen, is van *Gasparo de Vecchis.*

De Cardinael *S. Onuphrius*, die Broeder was van *Urbanus de* 8. en met eenen Beschermheer van dese heilige plaets, een bequame gelegentheit koopen-

koopende, en bragt de Verſameling der Neophiten daer in, die eerſt by *Minerva* was, gelijk wy hier voren geſeit hebben; en hy heeft daer aen noch de voorſz. kerk van *S. Salvator der Suburra* vereenigt; ſoo als daer in een Opſchrift te leſen is.

Van de Santen Sergius, en Bacchus. 37.

ONder de menigte kerken voormaels begeſelſchapte, en Diakenien der Cardinalen, die by de Roomſche Markt ſtaen, als S. *Adriaen*, S. *Laurens*, en de Santen *Coſmus* en *Damianus*, was inſgelijks daer een andere toegeeigent aen de Santen *Sergius* en *Bacchus*, welke vervallen zijnde, wierd een Autaer t'harer eeren in *S. Adriaen* opgericht. Nu is deſe kerk daer-en-boven vereenigt aen die van de *H. Maria de Grooter*, en heeft de ſorg der zielen.

Van S. Salvator aen de drie Beelden. 38.

VOormaels waren aen deſe kleine kerk, gelijk ſommige ſeggen, drie beelden ſoo malkander gelijkende, dat vele daer quamen om die te ſien. En 't is te gelooven, dat ſy geſchikt waren

om

om de geheimenis der Alderheiligſte Drievuldigheit te vertoonen.

Het ſchijnt dat deſe kerk grooter geweeſt zy, en dat een deel daer van is afgebroken, om den opgank te maken tot de volgende van *S. Pieter in banden*: anders vind men van de tegenwoordige niet, als dat ſy vereenigt is aen de voorgaende der Santen *Sergius* en *Bacchus*.

Van S. Pieter in Banden. 39.

ONder de ſeven Bergen die binnen de muuren van *Romen* geſloten wierden, wint het den *Exquilin* in de lengte, en koomt met kleine dalen daer tuſſchen ſich tot aen alle de Bergen uit te ſtrekken: van den *Aventin* voorts, heeft hy in 't Ooſten den *Palatin*, den *Kapitolin*, den *Quirinael*, en den *Viminael*, en in 't Zuiden is de *Celius*.

Wat de herſtellingen aen deſe kerk gedaen belangen; wy vinden dat de eerſte was van *S. Pelagius*, in 't jaer 555. tot Paus verkoren; en onder 't Hoog Autaer ſtelde hy de Lichamen der ſeven Broederen en Martelaren *Machabeen*, die te voren in eenige andere kerk van *Romen* waren, door dien S. *Leo de* 1. ſeit, dat ſy met grooten toeloop van volk beſocht wierden, voor de ſtichting van deſe kerk. Men vyerde daer de hoogtijt van deſe Santen tot den tijt van de H. Leeraren *Gregorius*, *Nazianzenus*, *Chryſoſtomus*, *Ambroſius*, en *Auguſtinus*, die alle in verſcheide

Ser-

de Schouwen Moses Van Michel Angelo.

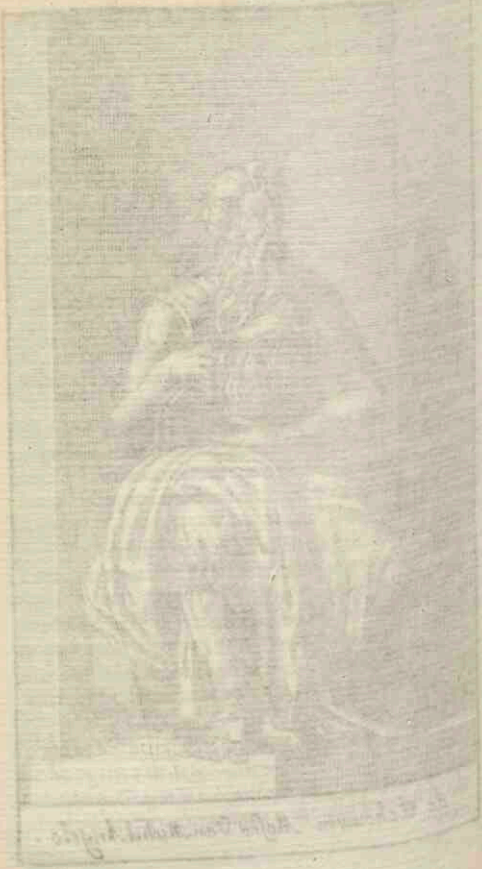

Sermoenen haer wonderbaer Martelaerschap verkondigt hebben. En de Christenen van *Antiochien*, seit *S. Augustinus*, maekten haer een kerk; en misschien dat haer lichamen van *Hierusalem* hier zijn gebragt. Paus *Julius de* 2. die Cardinael zijnde, Beschermheer was der Geregelde Kanoniken van *S. Salvator*, deed haer in dese kerk komen, hen de woon-plaetsen des naem-voerendens tot een kloosster gevende: en na dat hy tot het Pausdom verheven was, in 't jaer 1503. liet hy noch niet na, de kerk te vermaken, en wilde daer begraven zijn, in een graf, gemaekt door de hand van die voortreffelijken Beeldhouwer, en Meester der Wonderheden *Michel Angelo Buonarota*, met een seer beroemt Beeld van *Moses* daer yder over verstelt staet; maer het lichaem des Paus is noit gekomen uit *S. Pieter* op den *Vatikaen*. De Beelden van het Werkkend en Aenschouwend Leven, zijn ook van den selfden; maer de andere twee, zijn van *Raffaele da Montelupo*. Boven de Hoogtijt, die Paus *Gregorius de Groote* daer stelde op den eersten maendach in de Vasten, loopt daer noch veel volk t'samen op den eersten Augusti, en de acht volgende dagen: dese godtsdienstigheit is daer begonnen eerst door het wonderwerk der aen een vereenigde ketenen. Men houd daer insgelijks den Feest-dach van *S. Sebastiaen*.

In dese kerk is *Antonio Pollaiolo* begraven, die in *S. Pieter* op den *Vatikaen* de metale grafsteden maekte van *Sixtus de* 4. en *Innocentius de* 8.

De

De voorgevel des Paleis is van *Polidoro* geschildert. En achter de kerk waren het Paleis, en de seer prachtige Bad-stoven van den Keiser *Titus*.

Voor dese kerk stont een grooten bak, vervoert, soo *Ferrucci* schrijft, van de Cardinael *Ferdinandus de Medicis* na sijn Hof op den Berg *Pincius*, om nevens een anderen van Granyt te staen, die hy insgelijks daer liet brengen van *S. Salvator* des Lauriers. Achter dese selfste kerk staet in een Wijngaert de Water-houding der Bad-stoven van *Titus*, de seven Salen genoemt, waerdig gesien te worden.

Van S. Franciscus van Paula. 40.

DOn *Giovanni Pizzullo* Priester, geboren uit het Land der Koningin in *Calabrien* aen gene zijde, Roomsch Borger, gaf in 't jaer 1623. het Paleis, 't welk toegekomen had aen de Hertogen *Cesarini* in de bergen, by de plaets van *S. Pieter in banden*, met de hoven en andere plaetsen daer aen gelegen, gelijk hy 't selfde van de voorseide Heeren gekocht had, aen de Paters van *S. Franciscus van Paula* uit de voorseide Landstreek van *Calabrien*, die dat selfde Paleis haest in een Versameling verandert hebben, wonende daer tegenwoordig veel Leerlingen in de Godtheit, daer uit de grond op dese kerk bouwende

wende onder de benaming van *S. Franciscus van Paula*, over-een-komende met de meening des Besetters, en bragten daer de Procchie der Santen *Servius* en *Bacchus*, over welke de voorsz. Paters Opsienders waren, en macht hadden van Paus *Gregorius de 15.* om die Procchie hier over te voeren. Wat lager is daer een nieuw Klooster van Nonnen.

Van de Heilige Maria der Suivering. 41.

't WAs een seer heilig werk van *Mario Ferro Orsino*, edel Romein, dat hy in 't jaer 1589. hier uit de grond op bouwde dese kerk, met dit Klooster, en de selfde begiftigde met een genoegsaem inkomen voor seker getal van Nonnen, welke onder den Regel van *S. Clara*, vry van alle sorg en bekommering om haer noodsakelijkheden te besorgen, leven mogten, op dat sy volkomentlijk de belofte der armoede soude nakomen.

De voornoemde Stichter vond ook goet dese plaets toe te wyen aen de Suivering der onbevlekte Maget, om dat hy op dien dach geboren was. Hier en boven was dit voormaels een der twintig bevoorrechte Abdien, onder de benaming der *H. Maria* in 't Klooster geseit: maer gelijk wy gaen sien, al dese Abdien zijn in Commanderien verandert, niet sonder wettige redenen: en van

dese

deſe anders niet overig zijnde, als de plaets aen de *Certoſini* gegeven, ſy voorts een beter hebbende in de Diocletiaenſche Badſtoven, verkochten deſe aen den geſeiden *Mario*. 't Gebouw volbragt zijnde in 't Jubel-jaer van 1600. gingen eenige daer in; en van *S. Marta* quamen hier twee Nonnen om de ſorg over de andere te houden, tot dat ſy haer beloſte gedaen hadden.

Van S. Lucia in de Keien. 42.

BEhalven deſen by-naem *in de Keien*, vind men, dat ſy noch een anderen had, van *Orphea*, en ſy is ſoo genoemt onder de oude Diakenien der Cardinalen; maer de naem was van ouds de *H. Maria*. Deſe by-namen komen beide van ſeer oude gedachteniſſen, dien in de Keien van een beſtrating op deſe weg gemaekt met groote Keien, welke de oude Romeinen gebruikten.

Dat voorts deſe kerk, boven den naem van de *H. Maria* noch deſen heeft van *S. Lucia*, hebben wy ons niet te verwonderen; dewijl het een gebruik is geweeſt by de Geloovige nu lang voor deſen, meer als eenen naem aen een ſelfde kerk te geven.

Wat aengaet de ſtichting van deſe, daer ſy onder die eerſte Diakenien der Cardinalen gevonden wort ten tijden van *S. Simmachus* Paus, die in 't jaer 500. geſeten heeft, ſoo blijkt het dat *S. Silveſter* ten tijden van *Conſtantin* de ſelfde gemaekt moet hebben; en die benaming is daer gebleven tot

tot op *Sixtus de* 5. die de selfde veel eer gebragt siende tot de gestalte van een woonplaets als van een kerk, de selfde daer af nam, gelijk ook van andere door de selfde reden, die elders over brengende. Dierhalven herstelden dese Nonnen onder den Regel van *S. Augustin* de selfde uit de grond; en volbouwt, wierd sy ingewijd in 't jaer 1604. op de Sondach tusschen de acht dagen des Hemelvaerts.

Maer door haer oudheit, gelijk geseit is, vind men andere verbeteringen lange te voren daer aen gedaen, selfs by de Roomsche Pausen; door dien *Honorius de* 1. in 't jaer 626. de selfde vermaekte; soo dat het noodig was die te wyen, gelijk hy ook deed; en *Honorius de* 3. in 't jaer 1216. gaf order aen een Cardinael *Stephanus*, dat hy die sou vermaken; en daer twaelf Moniken geweest hebbende, wierden sy alleen tot twee Klerken gebragt.

Van dese Nonnen heeft men, dat voor haer de Paters *Certosini* daer waren, als sy de selfde verlieten in 't jaer 1370, om na 't H. Kruis in *Hierusalem* te gaen; dat soo behagende aen *Urbanus de* 5. wiens Bulle *Onuphrius* stelt; noch men leest daer niet, waerom soodanigen verandering geschiede. Hier uit kan men wel afnemen, dat in 't geseide jaer het Klooster van de tegenwoordige Nonnen verandert wierd.

Van S. Martinus. 43.

S. *Damasus* schrijft, dat dese kerk van Keiser *Constantinus de Groote* gesticht was, op 't verzoek van Paus S. *Silvester*, by de Bad-stoven van *Trajaen*: van welke Bad-stoven volgens sommige een deel is, dat nu de seven Salen genoemt wort; of wel andere, dese waerlijk een deel van die van *Titus* gelooven te zijn.

By dese kerk hield *S. Silvester* een Roomsche Kerk-vergadering van 275. Bisschoppen, door *Constantin de Groote*. en sijn Moeder *S. Helena* aengeset om 't selfde te doen.

Dese kerk wierd van nieuws uit de grond op gebouwt van Paus *Simmachus* ontrent het jaer des Heeren 500. En was eerst toegeeigent aen S. *Martinus* Bisschop, en daer na aen S. *Martinus* Paus en Martelaer. En sy vyeren den feestdach van beide.

Met soodanige en soo vele schatten dese sijn kerk verrijkt hebbende, wilde hy de selfde noch vercieren en toestellen met menigte kostelijke geschenken, welke *Anastasius* in sijn leven naeukeurig optelt; en op dat sy wel onderhouden mogt worden, maekte hy daer een Klooster, en gaf dat aen Moniken; men kan gelooven dat sy van S. *Benedictus* waren.

S. *Paschalis* gaf die aen Griekssche Moniken; en om dat Paus *Sergius* niet meer dan drie jaren leefde, bleef de kerk met haer achterste deel alleen beschildert; waer door sijn navolger S. *Leo* de

de 4. de selfde volbragt. Wanneer de geseide Moniken, of wel andere dese kerk verlieten is niet seker, ten ware het geweest zy als in 't jaer 1244. de voornoemde Cardinael *Capoccio* aen weereldsche Klerken in de selfde eenige inkomens gaf; en eindelijk wierd sy met de sorg der zielen aen de Paters Carmeliten gegeven.

Andere verbeteringen vind men gedaen by verscheide den naem van dese kerk voerende, als de Cardinael *Diomede Carrafa* Neef van *Paulus de* 4. die daer begraven wierd; en deed daer de Hoogtijt weder komen, die sy te gelijk had met S. *Silvester* in 't Marsisch Veld op Donderdach na de vierde Sondach in de Vasten. S. *Karel Borromeus* maekte daer 't verwelfsel; en de Cardinael *Gabriele Paleotto* hermaekte de groote Poort met het Koor; maer 't Autaer met marmeren, stelde *Paolo Santacroce* Romein. Men heeft daer schilderien van den Ridder *Baglione*.

Eindelijk in 't jaer 1598. 't Gesellschap des *Carmels* daer vereenigt zijnde, 't welk eerst was in S. *Chrisogonus*, nevens dat des Alderheiligsten Sacraments der selfde kerk, wierd daer een ander gemaekt in 't Heilig Jaer 1600. dragende bruinroode kappen, met een witte keel, en een swart leer omgord, nemende den naem van de *H. Maria des Carmels*, en een groot getal van personen gaven haer namen daer aen; en om te meer bequaemheit te hebben om te vergaderen, maekten sy een Gebede-plaets op de manier van een kerk, in 't meest bewoonde van dese Wijk, aen de voet des Hengsten-bergs na 't Paleis der Heeren *Bonelli*.

De laeſte herſtelling aen deſe kerk gegeven was in 't heilig jaer van 1650. door de edelmoedige Godtvruchtigheit des Paters *Gio. Antonio Philippini* Romein, Opperhooft des Paters Carmeliten, hebbende de ſelfde gants heerlijk verciert met ſchoone ſchilderien van goede Meeſters, vernieuwende alle de Autaren der twee zijden, en die van 't midden, met het overſteekſel, doende vertoonen in verſcheide Pleiſter-werkken de beelden dier Santen en Santinnen welke in deſe eerwaerdige kerk ruſten, alles ſoo aerdiglijk geſtelt, dat het de aenſchouwers niet weinig verwondert maekt; en ſy wort nu onder de ſchoone kerken van Romen getelt: en van ſoo uitnemenden verbetering leeſt men boven de groote poort van binnen deſe gedachtenis.

D. O. M.
INNOCENTIO X. ROM. PONT. MAX.
Baſilicam Æquitii à Silveſtro I.
Juxta Thermas Imperatoris Titi erectam
A Conſtantino Magno ditatam
A Symmaco I. reædificatam
A B. Adriano I. Sergio II. Leone IV. reparatam
Pet. Alo. Card. Carrafa Titulari
F. Io. Ant. Philippinus Rom. Generalis Carmel.
Reſtauravit & ornavit
Anno Jubilei M D C L.

Dat is:

Godt ter eeren. Innocentius de 10. *Paus zijnde, heeft Broeder Joannes Ant. Philippinus Romein, Æqui-*

Æquitius Hooft-kerk van S. Silvester ontrent de Bad-stoven des Keisers Titus gesticht, van Constantin de Groote verrijkt, van Simmachus de 1. herbouwt, van Adrianus de 1. Sergius de 2. Leo de 4. herstelt, Petrus Aloisius Cardinael Carrafa den naem daer van voerende, vermaekt en verciert in 't Jubel-jaer 1650.

Van S. Prassede. 44.

NAest aen de Badstoven van *Novatus*, in de Wijk, voormaels van de Tiechelen genoemt, wierd dese oude, schoone, en Godtsdienstige kerk gesticht; en daer in, de aldergodtsdienstige Kapel, van ouds geseit de Gebede-plaets van *S. Zeno*, daer na des Paradys Hof, en anders *H. Maria bevrijd ons van de helsche pijnen*; gemaekt en verciert by Paus *Paschalis de* 1. Den gelukkaligen Herder Broeder van *S. Pius de* 1. in 't jaer des Heeren 167. het leven van *S. Prassede* beschrijvende geeft haren naem aen dese kerk welken sy noch huiden behoud, met de sorg der zielen. Men gelooft dat hier eerst het huis was van die Santin, om dat daer te midden een put is, daer 't bloed der Martelaren wierd ingeworpen, dat op drie plaetsen in *Romen* versamelt wierd. Een diergelijken heeft men in de *Heilige Maria der Engelen* op de Alexandrinsche straet, een anderen in de volgende kerk van *S. Vitus*, en een derden, in *Sinte Salvator der Terrione*, by *Sinte Pieter* op den *Vatikaen*. Daer-en-

boven aen 't inkomen van dese ter slinker hand van de grootste poort, siet men in de muur een lank stuk marmer opgericht, waer op de S. *Prassede* sliep, om haer lichaem te quellen.

Twee, den naem daer van voerende, hebben in onse tijden verbeteringen aen dese kerk gedaen: d'een is S. *Karel Borromeus*, die terwijl hy in *Romen* was, op geen andere plaets wilde wonen als hier voor aen de kerk; en uit yver wort hier noch de tafel en de stoel bewaert daer hy sich van diende: hier is noch sijn Keel, en Mijter, en in de kerk een kapel aen sijn naem toegewijd.

Hy vermaekte de wandel-plaets voor de kerk met haer Voorgevel, en poort; verbeterde en vercierde aen alle kanten de welffels; herstelde de trappen om na 't Hoog Autaer te gaen; en besloot dat tusschen marmere tralien, opgepronkt met een opper-ry van metael; vernieuwde de stoelen rontom het Koor, met de oude marmere tafelen die daer stonden. Hy maekte 't huisken daer 't Alderheiligste Sacrament in staet midden tussen vier Kolomnen van Porphyr. Van d'een en d'ander zijde des boogs voor de achter-ruimte stelde hy de beelden der twee heilige Susteren *Prassede* en *Prudentiane*, welkers lichamen onder 't Autaer rusten, gelijk men sien kan; en voorts voegde hy daer twee schoone hoogten by; met leuningen omcingelt; en in kassen in de muur gemaekt, sloot hy veel Overblijffelen van Santen, op dat sy van daer boven, op de behoorlijke dagen, aen 't volk bequamelijk vertoont en geëert souden worden, gelijk dat betaemt.

d'An-

d'Ander Cardinael is *Alexander de Medicis*, die naderhand Paus *Leo de* 11. was, die op groote en schoone stukken deed afschilderen, aen de muur des midden-welfsels, verscheide geheimenissen des Lijdens onses Heeren. In de Kapel van S. *Zeno* staet een stuk der Kolom daer onse Saligmaker aen gegeesselt wierd.

Onuphrius van dese kerk schrijvende seit, dat het nu al 400. jaren was, dat de Moniken des beschaduwde Dals de selfde besseten hadden. *S. Giovanni Gualberto* Florentin was Stichter van dese Orden, in de weereld een krijgs-man van sijn doen; en om dat volgens de boose wetten des weerelds hy niet geacht kan worden die sich niet van sijn vianden wreekt, hy op een Vrydach een van sijn vianden ongewapend ontmoetende, die door de engte der plaets het niet kon ontvluchten, gaf die sich in sijn handen, en bad ter liefde van hem die ons het leven geeft om het sijne. Waer over *Giovanni* soo bewogen wierd, dat hy hem omhelsende, van herten alles vergaf 't geen hy hem misdaen had.

Daer zijn twee-duisent en drie-hondert heilige Lichamen, van welke niets kan gesegt worden; maer op dat haer waerdige gedachtenis niet sou verloren gaen, deed *S. Karel*, dese benaming hebbende, 't geseide getal in twee marmeren uithouwen, welke boven beide de poorten zijn.

In de Kapel der *Olgiati* zijn de seer schoone schilderien des welfsels van den Ridder *Gioseppe*, en het groot stuk van *Federico Zuccari*; *Christus* gegeesselt aen de Kapel des Koloms van *Giulio*

Romano; en de kerk is rondom beschildert van *Ciampelli*, *Paris*, en andere.

Van de Santen Vitus en Modestus. 45.

d' EErboog by dese kerk, of die schoon aen de Keiser *Galienus* is opgericht, niet-te-min om dat sy soo na by de selfde kerk is, heeft die den naem van S. *Vitus* genomen.

Sy is van *Sixtus de* 4. in 't jaer 1477. gestícht: en in 't jaer 1566. bouvallig staende, wierd de sorg der zielen, die sy had, na S. *Prassede* overgevoert, daer de oude benaming der Cardinalen Diakenen aen blyvende.

Hier is een andere oude gedachtenis van *Romen* bewaert, maer by de Christenen in een eerlijker naem verandert. In twee plaetsen hadden de Heidenen haer Markten daer alle leeftocht verkocht wierd. Een op den Berg *Celius*, en hier een andere; en sy noemden die met het woort *Macellum*. Dit wierd van *Livianus* geheeten, na een moorder soo genaemt, die daer een slachtbank van menschen maekte: uit haet voorts des Christelijken naems, schikten sy dat tot een slachtbank der heilige Martelaren; soo vind men dese kerk onder de oude benamingen der Cardinalen genoemt; en men bewaert daer een steen, op welke aen vele het leven om *Christus* wille benomen is. Die van dolle honden gebeten zijn, nemen

men haer toevlucht hier na toe. In *Sicilen* is ook een land, dat ook van *S. Vitus* genoemt wort, ter eeren van die Sant, waer sy ook na toe loopen die van de selfde quael zijn aengetroffen. Die nagelen, boven aen de voorseide boog geveſt, waren van de Stadt van *Tusculo*; en hier wierden de gedacheniſſtn aen gehangen van de Zege by de Romeinen verkregen, tegen die van de geseide Stadt onder *Honorius de 5.* in 't jaer 1191. andere seggen van 't overwinnen van *Tivoli*.

In 't Jaer 1580. ſtont *Sixtus de 5.* die toe aen 't Geſelſchap van *S. Bernard* om daer een Kloosſter van Nonnen te maken. In de Bullen daer toe vervaerdigt leeſt men, dat sy gants verlaten was, noch dat sy selfs op de feeſtdagen niet geopent wierd, noch dat daer niemand was die daer Misſe sou doen; en op 't verſoek van 't selfde Geſelſchap, wierd sy in 'tselfde jaer dat sy die kregen ingewijd, maer die inwijding geſchiede op den 20. Maert; daer na vertrokken de Nonnen door de te naeuwe plaets, gaende na *S. Suſanna*. En hier quam de Saele-beſorger der Ciſtercienſiſche Orden.

Hier aen heeft men de Overblijſſelen des voorseide Zege-boogs, eenvoudig genoeg, aen de Keiſer *Galienus* opgericht, met dit opſchrift.

Galieno Clementiſſimo Principi, cujus invicta virtus sola pietate ſuperata eſt, & Saloninæ ſanctiſſ. Auguſtæ Marcus Aurelius victor dedicatiſſimus numini, majeſtatique eorum.

Dat is:

Marcus Aurelius Victor, aldermeeſt de Goddelijkheit en hoogwaerdigheit van Galienus, ſeer goedertieren Vorſt, toegedaen, wiens onverwonne deught alleen dor ſijn Godtvruchtigheit is overtroffen; en van Salonina ſeer heilige Vorſtin, heeft hem deſe boog ter eeren doen ſtellen.

Van S. Anthonius Abt. 46.

DE kerk van *S. Anthony*, in wiens Klooſter de oude kerk ſtaet, van *S. Andries in Catabarbara* genoemt, met een ſeer oude plaets van hoog verheven werk van Paus *S. Simplicius* gemaekt, is by hem ingewijd ontrent het jaer des Heeren 467. gelijk daer noch de teekenen van geſien worden, tuſſchen de tegenwoordige kerk en 't Gaſthuis. De ſtichting en 't gebouw van deſe kerk, en van 't Gaſthuis daer nevens ſtaende, wierd nagelaten by uitterſte wil van de Cardinael *Pietro Capocci*; en is voorts by twee Cardinalen vervolgt, als, *Otto* Tuskuläens Biſſchop, en *Giovanni Cajetano* in 't jaer 1259. Doch het lichaem van dien Cardinael *Capocci* is niet in deſe kerk, maer in de *H. Maria de Grooter*. De kerk is over al ſeer aerdiglijk beſchildert.

In 't jaer 1096. had de Religie der Paters, van *S. Anthony* geſeit, haer begin, die huiden deſe kerk beſitten. De Sichters waren *Juſtus*, en *Girundus*, Vader en Soon, ſeer edele, geboren op die

die plaets, daer de kerk van *S. Anthony* gestich[t] wierd. Dese door voorspraek van *S. Anthony* verloft zijnde van seer swaere, en ongeneselijke swakheden, gaven tot dankbaerheit van die verkregene weldaed al haer middelen aen dese kerk, en droegen voorts haer eigene persoonen op ten dienst en herberging der arme Bedevaert-reisigers, die uit Godtvruchtigen yver de selfde quamen besoeken. In dese heilige oeffening wierden sy van vele gevolgt, en namen geen nieuwe kleeding, maer voegden op de weereldsche kleederen die sy droegen, het teeken des Sants; 't welk een groote T. is: Hier vergaderde eindelijk de Gemeenschap der Muil-drijvers, welke in 't jaer 1437. in *Romen* beginnende, naderhand in 't jaer 1596. van *Clemens de* 8. hervormt wierd; en tot handhaving van haer goede bestiering, hebben sy by dese kerk een plaets verkoren, *S. Anthony* tot haer bysondere voorspraek houdende, en erkennen dat alle jaren met behoorlijken opdragt: op den eersten Mei geven sy houwelijks-goet aen eenige Dochteren van die van haer bedrijf. Hier ontrent was den Toren van *Mecenas*, en 't Huis van *Virgilius*. Voor dese kerk is een Kolom van Granijt, verciert met een Ouwel-kas door vier Kolomnen ondersteunt, tot teeken der wederheiliging van *Henrik de* 4. Konink van *Vrankrijk*, onder *Clemens de* 8. De naeste Koren-huisen wierden gebouwt door *Fatio Santorio* Cardinael van *Julius de* 2.

Keeren wy weder tot de kerk: men leest, dat sy staende om te vallen in 't jaer 1482. *Conslanzo*

Gulu, toen hier de eerſte de ſelfde uit de grond op vermaekte; en in 't jaer 1585. deed *Karel Amiſſon*, plaets-bewaerder des Abts uit het Kloofter van *S. Anthony* in 't Delphinaet een ſeer oud boek brengen, waer in op de bladen met ſchoone water-verw het leven van S. *Anthony* was afgeſchildert, en deed dat navolgen en ſchilderen op de muuren van deſe kerk: maer 't ſal genoeg zijn hier eenige teekenen te verklaren, die in 't ſchilderen van ſijn perſoon alleen daer plegen by gevoegt te worden. Dat is eerſt een Grieckſche Letteer T. welke by de Egyptenaren het Kruis beteekende, of wel een wonderbare ſtok des ouden Sants waer mede hy twee dooden weder opwekte. Men ſchildert deſe Sant noch met een Belleken, miſſchien om dat deſe Paters van den Apoſtelijcken Stoel verlof hebbende om in verſcheide deelen des weerelds Aelmoeſſen te bidden voor de Gaſthuiſen welke ſy onderhouden, haer aenkomſt met een belleken bekent maken. Aen de voeten des Sants ſchildert men noch een Varken, om te kennen te geven, de heerſchappy die hy over de booſe geeſten had, welke ſulken gedaente bequamelijk toegeſchreven wort; of ter gedachtenis van eenige wonder-daden ontrent duſdanige dieren bedreven, of wel niet alleen deſe, maer ook allerhande dieren worden deſe Sant aenbevolen, en dierhalven geſchieden op ſijn feeſtdach veel opdrachten in deſe kerk, tot dankbaerheit der genaden die verſcheide ontrent haer beeſten ontfangen hebben.

Men viert noch in deſe kerk de feeſtdach van *S. An-*

de St. Maria de Crooter.

S. Andries, aen wien, gelijk geseit is, hier naest een andere kerk was toegeeigent; en op dien dach geven sy gesegent brood aen yder die daer koomt.

Van de Heilige Maria de Grooter. 47.

LAet ons voorts omgaen op desen schoonen Berg *Exquilin*, haer kerken besoekende; onder welke sy in't opperste, die der Maget heeft, uitmunt, als de Son onder de Sterren.

Na 300. jaren of daer ontrent nam de Alderheiligste Maget haer behagen in den top deses Bergs, verkiesende die tot plaets van een harer kerken, welke sy begeerde gebouwt te hebben op de kosten van twee rijke gehouwelijkte, die seer yverig tot haer waren. 't Geval was als volgt: sy de selve vyerigh gebeden hebbende, dat sy haer beliefde te openbaren, waer in het haer behaegde dat sy hare rijkdommen aen souden leggen, en in den droom vertoonde sy haer dat, bedekkende op den 5. Augusti de plaets met Sneeuw; en op dat den droom niet ydel mogt gehouden worden, had *S. Liberius* Paus een anderen diergelijken droom, die de volgende morgenstond met al de Geestelijkheit van *Romen* daer quam om de kerk te beginnen; en sy wierd na sijn naem, *Liberius* Hoofd-kerk genaemt, als mede de *H. Maria* aen de kribbe, wanneer die hier gebragt wierd daer sy haer Eerst-geboren Kindeken in gelegt had:

en ten laeſten, om dat van ſoo veel andere plaetſen in *Romen*, de Maget deſe ſoo groote voor haer verkoos, heeft ſy tot nu toe den naem van de *H. Maria de Grooter*.

Hier van is 't, dat onder ſoo veel kerken voormaels aen haren naem binnen *Romen* toegewijd, deſe by 't volk in groote eere en Godtsdienſtigheden gehouden zy, en de Pauſen ſelfs hebben noit geleden dat ſy door ouderdom eenige ſchade ſou dragen. Soo dat S. *Silveſter de* 3. uit Roomſch bloed, in 't jaer 432. tot Paus verkoren, die niet alleen uit de grond op hermaekte, maer noch vergrootte onder de geſtalte daer men nu de ſelfde in ſiet, die oprichtende als een Zege-teeken tegen de kettery van *Neſtor*, aen die, welke hy niet erkende als Moeder onſes Heeren aengaende ſijn Godtheit. Waer uit een anderen by-naem aen deſen heiligen Tempel quam, verlatende dien eerſten van *Liberius*, en nemende dien van de Hooft-kerk van *S. Sixtus*.

Sy wierd genoegſaem herſtelt van *Nicolaes de* 4. en van de Cardinael *Giacomo Colonna*, toen Opper-prieſter ontrent het jaer 1288. ſeer begunſtigt van wegen ſijn deugden by deſe Paus; en beide ſiet men haer na 't leven afgebeeld achter in de kerk onder de Hemelvaert der Lieve Vrouw. Paus *Nicolaes de* 4. woonde in 't naeſte Paleis des Aerts-vaders, zijnde deſe kerk een der vijf Aerts-vaderlijke; en in dit Paleis hadden deſe Kanoniken ook haer woonplaetſen: *Nicolaes de* 5. maekte hier veel verbeteringen aen, ontrent het jaer 1450. De geſeide *Nicolaes de* 4. in deſe

Aerts-

Aerts-vaderlijke plaets geſtorven zijnde, verkoos in de tegenwoordige kerk begraven te worden, op ſoo geringen plaets, dat ſijn gedachtenis verloren ging, ſoo *Sixtus de* 5. in 't maken van 't Koor de ſelfde niet had opgenomen, en in't licht ter zijden 't Hoog Autaer geſtelt, waer hy hem een groote ſchoone graf-ſtede maekte gants van marmer met her beeld des Paus daer boven op.

De kerk is rondom van verſcheidene ſeer ſchoon beſchildert. De vloer, die wy ſien van veel-verwige marmeren, wierd onder Paus *Eugenius de* 3. geleit, die daer de Wandel-plaets maekte. De Ouwel-kas is geſchildert van *Paris* Romein; en de achterſte plaets wierd met verheven werk uitgewrocht van *Giacomo Turitio*, gelijk ook van den ſelfden gemaekt is die van *S. Jan te Lateraen.* 't Verguld verwelfſel was gemaekt by *Alexander de* 6. met het gout eerſt uit de *Indien* overgeſonden; en de hoog-uitgewrochte beelden van 't Oud en Nieuw Teſtament, die boven de Kolomnen van 't midden-welfſel ſtaen, zijn door *Sixtus de* 3. geſtelt.

't Is een der negen, der ſeven, en der vier kerken; en ſy heeft ſchoone en menigvuldige Overblijfſelen, en 't Vat van Porphyr ſeggen ſy te weſen van 't Graf van dien Heer Stichter van deſe kerk.

Sy heeft ſeer groote Aflaten, en 't is daer menigmael in 't jaer Hoogtijt. Deſe Hooft-kerk heeft de voorgevel van hoog uitgehouwen werk, welke men gebouwt ſiet op de ſelfde plaets, daer onder Afgodiſchen dienſt eerſt *Juno Lucina* geëert wierd.

Sy

Sy is een Aerts-vaderlijke, en heeft ook noch de heilige Poort.

Ten laesten hebben twee Pausen de selfde boven maten verheerlijkt, *Sixtus de 5.* en *Paulus de 5.* Soo haest als *Sixtus de 5.* tot het Pausdom verheven was, gaf hy hier 't begin aen een seer heerlijke Kapel, een bestek van den Ridder *Fontana*, waer seer schoone beelden zijn van *Valsoldo*, en andere, en noch schoone schilderien; en hy maekte daer aen 't inkomen twee Kapellen, een van *S. Lucia*, en d'andere van S. *Girolama*. En hy stelde daer eenige heilige lichamen in van de Santen Onnooselе, genomen uit de kerk van *S. Paulus buiten de muuren.* Van 't overvoeren van die plaetsen daer sy geleden hadden, heeft men, dat S. *Germain* Bisschop van *Parijs* in 't jaer 542. uit Godtsdienstigen yver hier komende vele met hem bragt; en in dat jaer *Childerbert*, seer yverig en genegen tot de heilige Overblijffelen, in *Vrankrijk* heerschende, kan men gelooven, dat hy de Roomsche Pausen deelachtig gemaekt heeft van dese Onnooselе Santen. En daer is een Tent van verguld metael, een seer schoon werk van *Lodovico del Duca* Siciliaen, rondom welke geduurig vier groote wasse toorsen branden van vier groote Engelen vast-gehouden, mede van verguld metael.

Voorts in de Kapel van *Paulus* uit seer prachtige marmeren gewrocht, en met metael verciert, is 't Autaer daer in 't midden een werk van *Targoni*; 't welssel geschildert van *Cigoli*; de Historie, en Propheten daer voor aen van

den

de Vergulde Metaelle Tendt in de H. Maria d. Grooter

den Ridder *Gioseppe*; en die daer nevens van *Reni*, en voorts van *Baglione*, en andere; en 't Beeld-werk van *Francioſino*, *Mariani*, *Mochi*, en andere: de koſtelijke Heiligdoms-plaets is beſchildert van *Paſſignani*. En de Kapel is toegewijd aen het beroemde Beeld van *Maria*, dat S. *Lucas* ſchilderde. Aen het in-komen van deſe zijn, gelijk als aen die van *Sixtus de 5.* twee andere kleindere; van S. *Karel* aen de rechter, en van S. *Franceſca* aen de ſlinker hand, beide by hem onder de Heiligen geſtelt. Van dien is hier een Ribbe; Van deſe eenige kleederen. En om dat de plaets van dit groot gebouw, een deel nam van die des oude Heiligdoms-plaets, eer hy deſe Kapel begon, leide hy de grondveſtingen van een andere ſchoone, ook van *Paſſignani* beſchildert; met ſoo veel kameren, dat het een ander groot Paleis ſchijnt, daer de Kanoniken mede eenige woonplaetſen hebben.

Hier is het metalen Beeld van Paus *Paulus de 5.* een werk van *Paolo San Quirico*. En het ſchoon Graf des Geſants van *Congo* binnen *Romen* geſtorven, by *Urbanus de 8.* doen maken. De Bouwkonſt der Heiligdoms-plaetſen, als noch der Kapel van *Paulus de 5.* is van *Flaminio Pontio*. Men heeft daer ook noch ſchoone Kapellen van de Heeren *Ceſis*, en *Sforzaen*, welk beſtek men ſeit van *Michel Angelo* te zijn. Daer ſtaen ook ſchoone Graf-ſteden, en daer ligt begraven de alderberoemſte *Platina*, en de ſeer geleerde Cardinael *Toledo*.

In

In 't boek, dat *Onuphrius Panuvinus* van de seven kerken heeft uitgegeven, schrijft hy van dese, dat in alle de feestdagen der Lieve Vrouw, de Paus hier quam om statelijk Misse te doen: nu is dat alleen gebragt op die des Hemelvaerts, welke altijt de eerste plaets heeft behouden, soo om dat die achter aen die kerk is afgeschildert, soo om 't wonder-werk der Wassche kaersen, als om een hoog-statigen Ommegank, die *S. Leo de 4.* op soodanigen dach daer instelde.

't Is waer, dat daer een anderen Ommegank gehouden wierd over dit Beeld in 't jaer 1613. op den 27. January, om dat te vervoeren van den ouden Autaer, na den anderen van de nieuwe Kapel by *Paulus de 5.* daer voor gemaekt; en dit overvoeren geschiede met seer hooge statigheit.

Aen 't uitkomen van de kerk ter slinker hand, is 't opwekken van *Lasarus* van *Mutiano*, en buiten onder de Wandel-plaets, Bouwkonst van *Martin Lunghi* den Ouden, leest men dit opschrift aen een Wywater-vat der oude Christenen.

Cardinali Antonio Barberino Archipresbytero.
Arcam marmoream, quam Christianorum pietas exculpsit, laborante sub Tyrannis Ecclesia, ut esset loci sanctitate venerabilior, Franciscus Gualdus Arimin. Eques S. Stephani è suis ædibus huc transtulit, & ornavit MDCXXXII.

Dat is:

De Cardinael Anthonius Barberini Opper-prie-
ster

ster zijnde, heeft Franciscus Gualdus, van Ariminum, Ridder van S. Steven, desen marmeren bak, welken de Godtvruchtigheit der Christenen dus had uitgehouwen, als de kerk onder de Dwyngelanden gedrukt was, op dat sy door de heiligheit der plaets te eerwaerdiger sou wesen, uit sijn huis hier doen brengen en vercieren. In 't jaer des Heeren, 1632.

Op 't jaer 1613. deed *Paulus de* 5. in weinig maenden, de korste dagen van 't heele jaer, en in de moeielijkste tijden, als van November tot het midden van April, een der grootste Kolomnen nemen die *Romen* had, van de vervallene Overblijfselen des Tempels des Vredes, die daer alleen was over einde gebleven; en na dat sy met alle vlijt gants weder vernieuwt en opgesuivert was, wierd sy een behoorlijk voetstal opgericht voor de grootste poort van dese kerk; en om dat die aen de Koningin des Hemels wierd toegewijd, staet sy daer boven op blijnkkende in een beeld van metael geheel vergult, en siet met het aengesicht na de welke uit de groote poort komen, op dat sy van dit hoog deel des *Exquilinschen bergs Romen* sou besichtigen en segenen: en aen de voet des voorseiden Koloms springt een schoone Fontein van levend water.

Dierhalven kan men schier seggen, dat 'er twee voorgevels aen dese kerk zijn, konnende uitgaen door twee groote poorten aen beide de zijden achter 't Koor op een andere grooter plaets; in beide die heeft sich *Sixtus de* 5. bekent gemaekt, om dat in die van voren, boven de straet welke

Gre-

Gregorius de 13. daer opende, hy noch twee andere daer by voegde; eene na 't H. Kruis in *Hierusalem*, die hy na sijn naem voor 't Pausdom *Felice* noemde; d'andere loopt na de Poort van *S. Laurens*: en tusſen deſe twee wegen zijn daer noch twee andere, d'eene om na *S. Bibiana* te gaen, d'andere na de Poort die van deſe kerk den naem heeft van Grooter. Voorts achter de kerk de voorſeide plaets uitbreidende, opende hy daer op den top een lange ſtraet, welke midden door den *Quirinaelſchen Berg* loopende, aen den *Pincius* eindigt, waer de kerk der Alderheiligſte Drievuldigheyt ſtaet.

In het midden van deſe plaets wierd in 't jaer 1587. een Zuil opgericht door 't bedrijf van *Fontana*, welke een was van de gene die *Auguſtus* aen ſijn *Mauſoleum* ontrent *S. Rochus* geſtelt had.

Van S. Prudentiana. 48.

Servius Tullius in *Romen* heerſchende, op dat den Adel hem meer onderworpen ſou weſen, bepaelde hy die op deſe twee Bergen den *Viminael* en den *Quirinael*; waer door het dal den naem had van der Heeren Weg: en onder de andere edele had hier ſeker Raedsheer *Prudens* een groot Paleis, en volgens 't gebruik der groote Perſonaedjen waren hier de Badſtoven naeſt aen gevoegt om ſich te waſſen; die na ſijn ſonen, den naem van *Navatus* en van *Timotheus* nemende, ſoo

soo geseit wierden om dat sy de selfde of vermaekt, of verbetert, en opgeciert hadden. *Prudens* had ook twee dochteren *S. Prudentiana*, en *S. Praxede*, en sijn vrouw (volgens *Beda*) wierd *Sabinella* geheeten, en haer Moeder *Priscilla*, van welke buiten de *Salarische Poort* een genoegsaem groote begraef-plaets was.

Wel gesegent huisgesin, waer aen Godt vergunde in haer Paleis den eersten Stedehouder van CHRISTUS, *S. Pieter* te herbergen, als hy in 't 44. des Heeren binnen *Romen* quam.

Hier woonde S. *Pieter* dan vreedsaem van het tweede jaer van Keiser *Claudius* tot op het negende, dat seven jaren zijn; soo dat hy niet alleen het geseide huisgesin, maer ook noch andere, tot CHRISTUM bekeerde, en daer de eerste grondvestingen van de Kerk leide, vryelijk de macht gebruikende die CHRISTUS selver hem gegeven had; waerom hy van daer verscheide Personen in vele deelen des weerelds uit-sond het Evangely te verkondigen. Van S. *Pius de* 1. wierd die plaets bebouwt.

Wat aengaet de vermakingen aen dese kerk gevallen, wy vinden die drie. Een van Paus *Adrianus de* 1. De tweede is van een *Benedictus*, die de selfde tot benaming had van Paus *Gregorius de* 7. 't welk was, in 't jaer 1075.

De laeste en in onse tijden, van *Henrico Cajetano*; die in acht nemende, dat in gevaer stont van te vallen dese sijn soo oude en waerdige kerk als wel eenige andere binnen *Romen*, door de voor-verhaelde saken, de selfde uit de grond

op

op hermaekte; en inſonderheit ſchepte hy ſijn luſt in de Kapel des Heiligen Herders te verrijken en te vercieren met ſeer aerdige werkken, ſoo in marmeren van groote ſtukken en verſcheide verwen, als in ſchilderien van een konſtig pinceel gedaen; en hier ſijn grafſtede verkoren hebbende, eindigde hy ſoo ras het gebouw niet, of genoot van Godt den loon, hy hem tot ſich nemende in't jaer 1599. 't Autaer of wel het ſchoon Beeld van *S. Pieter*, heeft veel voorrechten; en hier had *S. Pieter* dienſt gedaen.

De beſtiering van deſe kerk was in handen van weereldſche Klerken, tot op het jaer van 1130, wanneer *Innocentius de* 2. de ſelfde gaf aen de Geregelde Kanoniken van de *H. Maria des Rhins* in *Bolonien*, en die daer in ontbrekende wierd ſy vereenigt aen de voorgaende de *H. Maria de Grooter*, daer na diende ſy aen de Leetdragende van die kerk: eindelijk beliefd'et *Sixtus de* 5. de ſelfde te geven aen Moniken van *S. Bernard* der Ciſterſienſiſche Orden; en in die tijden wierden ſy in *Vrankrijk* gebragt tot de oude ſtrengheit van leven, die den grooten dienaer Gods, Broeder *Giovanni Berreria* onderhield, in 't Klooſter van de *H. Maria Foglienſe*, ſoo genoemt, van dat haer Beeld afgeſchildert was tuſſchen de bladen van een boom; en ſy hebben veel verdienſten van duſdanigen plaets, om dat ſy, behalven de kerk met alle nettigheit te onderhouden, daer noch een genoegſaem groot klooſter gebouwt hebben.

Wat de Overblijffelen belangt, men heeft daer van

van de kleederen van *S. Pieter*, die *S.Prudens* uit godtsdienstigen yver by hem behouden had.

En een put vol bloed van drie-duisent H.Martelaren, by de Santin hier versamelt.

Van S. Laurens in de Bron. 49.

ROmen had op sijn begin in veel jaren geen gevangenis, naderhand de boosheit toenemende, wierd daer een gemaekt by de Roomsche Markt, gelijk aen de kerk van *S.Pieter in Gevangenis* geseit is; en of wel de saken noch erger loopende daer een andere by gevoegt zy, welke tot nu toe *S.Nicolaes in Gevangenis* geseit wort; niet-te-min was die seer haest aen de godtvruchtigheit opgedragen: in der voegen dat de eerste alleen blijvende, diende om slechte en geringe lieden in gevangen te setten, en die van hooger achting, wierden aen eenig Raedsheer, of Roomsch Ridder in bewaring gegeven. Soo leestmen, dat 'er gedaen is met veel Edelen in de t'samen-sweering van *Catilina* ontdekt, van welke in die historie van *Salustius* gesproken wort.

Dese Godtsdienstige kerk, door oude overlevering met oude schriften bevestigt, voormaels de Gevangenis des voorseiden Sants, was het huis van *S. Hippolitus*, Roomsch Ridder: heeft in de Sondagen van Mei de selfde Aflaet, die in *S.Sebastiaen* buiten de muuren is; en wierd uit de grond op hermaekt, door den alderuitstekensten Cardinael

nael *Alvarez di Toledo* van der Preekheeren Orden, soon van *Frederik* Hertog van *Alva*, in het jaer des Heeren 1545. En om door de hulpe Godts en harer Beschermheeren te hoogsten verciert te zijn, als ook van de Urbaensche Versameling uitgeleit, aen welke Paus *Urbanus de* 8. de selfde heeft toegestaen; als by een brief mag blijken, op den 14. Junij des jaer 1628. daer toe vervaerdigt; soo is sy ook de Urbaensche Versameling genoemt geworden.

Van S. Laurens in Panisperna. 40.

NU zijn wy op den *Viminaelschenberg* geklommen, een der seven die *Romen*, groot geworden, binnen haer muuren besloot, en hy streckte sich uit tot aen de Poort *Pia*, aen welken insgelijks den naem van *Viminaelsche* gegeven wierd, na sekere *Vimina*, Teenen, die in dat deel wiesen rontom eenige Autaren aen *Jupijn* toegewijd, waer van dese ook noch de naem van *Viminaelsche* by-gevoegt was. Desen Berg staet in 't midden des *Exquilins* en des *Quirinaels*; en sy vereenigen t'samen aen de voorseide Poort. Hier waren genoegsaem lage dalen, die tusschen dese twee heuvelen gevonden wierden, eer *Sixtus de* 5. de selfde verhoogde, om door een rechte streek van de *H. Maria de Grooter* te gaen na de Drievuldigheit der Bergen. Desen Berg was door sijn schoon gesicht, voornamelijk in dat deel daer sy eindigt, verciert met schoone en kostelijke gebou-

bouwen, hebbende de Keiſer *Decius*, boven de geſeide Autaren, daer ſijn Olympiadiſche Badſtoven en Paleis, van welke daer geen teken meer overig is; en hier wierd die Sant op den Rooſter gelegt.

Wat de herſtellingen van deſe kerk belangt, het ſchijnt dat *Bonifacius de* 8. daer eenige aen gedaen heeft, door een opſchrift in de Kapel onder 't Hoog Autaer. Naderhand in 't jaer 1575. hermaekten deſe Maters des Ordens van S. *Clara* de ſelfde uit de grond op, en 't volgende jaer op den 26. September wierd die ingewijd. Haer naem is onder de nieuwe die aen Cardinalen gegeven worden; men vyert daer de Vaſtendaegſche Hoogtijt op Donderdach na den eerſten Sondach; en in 't jaer 1584. vernieuwde Suſter *Stefana Savelli*, Nonne alhier, de waerdige gedachtenis, die de groote dienaeres des Heeren S. *Brigitta* Weduw van *Suevien* hier van haer gelaten had, in 't bouwen van een ſchoone Kapel, met gout, en verhevene werkken gewrocht, boven haer heilige Tombe.

Voor aen de kerk is het Martelaerſchap van S. *Laurens* ſeer aerdiglijk nieuw geſchildert: en dit was een der twintig Abdien van *Romen*, en hier ligt de ſeer geleerde Cardinael *Sirletus* begraven.

Hier ſtont het Paleis van Keiſer *Decius*, aen de ſlinker hand de Bad-ſtoven van *Novatus*, daer tegen over die van *Olympiades*, en aen de rechter hand het Bad van *Agrippina*, Moeder van *Nero*.

Van

Van S. Agatha aen de Subura. 51.

IN de Wijk der Bergen is een seer oude Kerk aen S. *Agatha* toegewijd, van welke gewag wort gemaekt by Paus *S. Gregorius in 't 3. boek der Brieven, op sijn 19. Brief*, noemende die *S. Agatha, in de Suburra*, 't welk voormaels een kuil was van de ketterſche verkeertheit, gelijk hy seit. Naderhand wierd die van den selfden *S. Gregorius* tot den waren godts-dienst gebragt, na dat *Romen* van de *Gothen* verloſt was. Dese kerk was voor heen een oude Diakeny der Cardinalen.

Dit was ook noch, gelijk men leeſt, een der twintig bevoorrechte Abdien, en misschien van Benedictiner Moniken, tot dat sy in 't jaer 1200. aen de Orden der Verootmoedigde gegeven wierd, hebbende *Innocentius de 3.* die onder den selfden Regel van S. *Benedictus* beveſtigt. Sy hadden haer begin in *Duitsland* in 't jaer 1174. van veel Milaneſers, die *Frederik de 1. Enobarbus* geseit, dat is, *Barbaroſſa*, na die Stad uitgeplondert te hebben, met de Vrouwen en Kinderen gevangen sleepte; nevens andere van de naeſte landen by hem overwonnen. Na veel jaren de gevangene verdrietig over soo langduurigen band, beſloten eenige in goet getal haer aen de voeten des Keisers te werpen, sijn ontferming en genade verſoekende om weder te mogen na haer plaetſen keeren, en hy tot mededoogen bewogen stont haer dat toe, en sy om dankbaer aen Godt en sijn

Moe-

Moeder te weſen, offerden ſich aen hem op, met belofte van eeuwige ſuiverheit, afgeſondert van haer vrouwen levende.

Nu is deſe kerk van de Moniken des Maegdenbergs, door dien ſy dreigde te vallen, herſtelt en heerlijk verciert geworden, op de koſten der Alderuitſtekenſte Broederen *Franceſco* en *Antonio* Cardinalen *Barberini*, beide d'een na d'ander van deſe kerk den naem voerende.

Van S. Bernard. 52.

D'OUde Abdie, welke onder de twintig bevorrechte *S. Laurens in Paniſperna* had, gelijk daer geſeit is, ſtichte hier een Gaſthuis voor de arme, onder den naem van *S. Venere*, in plaets van *S. Veneranda*, en ſy ſtont op een bord afgeſchildert, 't welk van de Nonnen des voorſciden *S. Laurens* bewaert wort binnen haer kloofteren. Daer was in *Romen* ſeer waerdige gedachtenis van *S. Veneranda*.

Eerſt waren deſe Nonnen van de derde Orden van *S. Franciſcus* van *Aſſiſi*, daer na in 't jaer 1595. klommen ſy op tot de tweede, waer men niet alleen in 't gemeen leeft met het kleed des heiligen Vaders, als in de derde, maer men doet ook ſtatige belofte onder het opſluiten, en ſy ontfangen het heilig Dekſel. Boven de feeſtdach van *S. Bernard* vyeren ſy noch d'ontfankenis der Lieve Vrouw, waer hy ſeer yverig toe was, voornamelijk op haren Geboortens-dach geboren, en

in *Siena* is daer dese sonderlinge gedachtenis in een schoone schildery des Magets, die hy dikwils besocht, haer sijn bruid noemende.

De Moniken vertrokken uit het voorseide kloosster, en toen hield mede dat Gasthuis op, soo dat dit gebouw tot het gebruik van gemeene lieden gekomen was, onder welke men daer een had *Quirino Garzonio* edel Romein, waer *S. Ignatius* Stichter des Geselschaps, met sijn medegesellen voor eenigen tijt onthielt; en eindelijk wierd dat verkocht, en dese kerk daer gebouwt met een Kloosster voor de Nonnen van *S. Bernard van Siena*, welke waren daer men nu de Verstroide Dochteren heeft; en de Nonnen van *S. Bernard* deden dese verwisseling, om dat sy in haer eerste plaets te gedrongen woonden met die des H. Geests. En *S. Veneranda* dese plaets door soo veel jaren eerwaerdig gemaekt hebbende, betaemde 't niet dat sy tot ander gebruik sou dienen, als tot den Godtsdienst, en woning van Geestelijke persoonen. Hier was een ouden Tempel van *Silvanus*.

Van S. Dominicus. 53.

IN 't jaer 1170. gaf de Stad van *Calervega* een Bisdom van *Osma*, desen grooten Aerts-vader aen de weereld.

S. Dominicus is een Kloosster der Nonnen van *S. Dominicus* Orden, die eerst in *S. Sixtus* waren. Dit Kloosster is op een berg gelegen, den berg

berg *Magnanapoli* geseit. Hier is met yver besochte Lieve Vrouw van die welke *S. Lucas* schilderde, by dese Nonnen als sy van *S. Sixtus* over quamen met haer gevoert. Sy bewaren een hand van *S. Caterina van Siena* van dese Orden, met noch andere Overblijfselen. Men moet voorts weten, dat dit woord *Magnanapoli*, 't welk die plaets hier rontom beteekent, verdorven is, en seggen wil *Balnea Pauli*, *Paulus Badstoven*, gelijk sommige willen, insondetheit den vlytigen *Panciroll us*.

Wat voorts de selfde Nonnen belangt, sy hadden haer begin in de kerk van de *H. Maria* in 't Overtybersch, en van daer wierden sy in eigene personen met dat wonderbaer beeld van *S. Dominicus* geleid na de kerk van *S. Sixtus* waer hy eerst gewoont had. Maer *Pius de 5.* aen d'een zijde in acht nemende, hoe veel sy uit te staen hadden in *S. Sixtus* van wegen de quade lucht, en dat ook binnen *Romen* geen kerk aen *S. Dominicus* toegewijd was, besloot tot haren dienst op dit deel des *Exquilinschen bergs* dese kerk met het Klooster te bouwen, waer de geseide Nonnen in komende 't voorsz beeld met haer brachteden.

Hier was eerst een ander klein Kloosterken van Nonnen *Tertiarien* des selfden Ordens, onder 't aenroepen der *H. Maria des Sneeuws*, welke hier mede gevyert wort op den 5. Augusti. Van sijn Overblijfselen onder andere kerken van *Romen*, heeft dese van sijn kleed, en haire kap.

Eindelijk in 't jaer 1611. dit Klooster met veel edele Roomsche Jonkvrouwen vervult zijnde,

maekten sy een groot en schoon byvoegsel aen het Klooster, en stelden in de kerk noch twee Autaren.

Hier naest waren de woonplaetsen der oude *Cornelien*, en huiden zijn daer de woningen der Heeren *Conti*, met haer toornen.

Daer tegen over is den edelen en beroemden Hof der Alderuitstekenste *Aldobrandini*, waer in veel oude schilderien zijn, en daer wort een seer oude bewaert van de tijden der Romeinen.

Van S. Caterina van Siena op den Berg Magnanapoli. 54.

DE oude Romeinen waschten haer soo dikwils, en dagelijks, dat om 't selfde te lichter en vermakelijker te doen, de groote en edele personaedien niet te vreden waren met de algemeene baden by de Keiseren met groote onkosten gemaekt, maer hadden noch andere in haer eigene Paleisen, gelijk wy sien aen de kerk van *S. Prudentiana* in dat van den Raeds-heer *Prudens*. d'Eerste die d'andere daer in voor-ging was *Sergius Orata*, van welkers Bad *M. Tullius* menigmael spreekt. Van alle heeft men voorts de naemen behouden, behalven van dese die seker *Paulus* hier maekte, daer die dus verkeerdelijk uitgesproken worden van 't onwetend volk, dat het niet meer te verstaen is, om dat in plaets van *Balnea Pauli*, sy eerst seiden *Bagnanapoli*, en voorts *Magnanapoli*.

Dese

Deſe Godsdienſtige Kerk met het Klooſter, 't welk onder den Regel van S. *Dominicus* ſtaet, is in onſe tijden gebouwt. De Nonnen waren eerſt in klein getal in een andere kerk van S. *Caterina van Siena*, waer ſy haer dagen eindigde by de kerk van de *H. Maria der Minerva*. Van daer wierden ſy in deſe plaets over-gebragt tot nakoming der heilige meining van *Pius de 5.* die wilde dat kleine Klooſterkens, gelijk dit was, of vergroot, of dat de Nonnen elders over-gebragt ſouden worden, om met grooter getal te leven. Aen dit wierd dan begin gegeven ontrent het jaer 1563. door hulp der Vrouwe *Portia de Maſſimi*, met een ruimer gebouw, om daer een grooter Verſameling van Nonnen te maken onder goede tucht, en geregelde nakoming, waer de geſeide *Portia*, haer man *Gio. Battiſta Salviati* geſtorven zijnde, haer ſelven ook in ſloot op 't jaer 1575. De Krijgs-toren wierd gebouwt op de verbroke woningen van *Trajaen*; en deſen Toren, welke men binnen 't Klooſter ſiet, was geſticht by *Bonifacius de* 8. in de plaets daer de Krijgs-knechten woonden van Keiſer *Trajaen*, dierhalven de *Krijgs-toren* genoemt.

In 't midden der Markt van Keiſer *Trajaen*, wierd de tegenwoordige Kolom opgericht by den Raed van *Romen* ter eeren van den geſeiden Vorſt, door 't werk van *Apollodorus* een vermaert Bouwmeeſter. In de ſelſde zijn een groot deel afgebeeld der voortreffelijke daden by hem uitgericht, en byſonderlijk is daer aen uitgehouwen den oorlog van Dacien in hard-ſteen hoog ver-

heven. Van binnen klimt men daer op met een wentel-trap van hondert-vijf-en-tachtig treden, door welke men boven op de voorseide kolom koomt, en daer in zijn noch veertig venſteren om licht van binnen te geven. Deſe Kolom wierd door wonderlijke bouwkonſt gemaekt, en des ſelfs hiſtorien zijn van ſeer deftige Meeſters. Boven op de top des koloms was een vergulde bol, waer den aſch van *Trajaen* in geſloten wierd. Nu is daer in plaets van die bol een verguld metalen beeld van *S. Pieter*, Vorſt der Apoſtelen. In de Voetſtal leeſt men noch.

S. P. Q. R.
IMP. CÆSARI DIVI NERVÆ F. NERVÆ TRAJANO AUG. GERM. DACIO PONTIF. MAXIMO TRIB. POTES XVII. IMP. VI. PP. AD DECLARANDUM QUANTÆ ALTITUDINIS MONS ET LOCUS TANTIS OPERIBUS SIT EGESTUS.

Dat is:

Den Raed en 't volk van Romen hebben dit geſtelt ter eeren van Keiſer Nerva Trajanus, des vergoden Nervaes ſoon, Auguſtus, Germanicus Dacicus ſeventienmael Opper-prieſter met Wijkmeeſters macht, ſes mael Velt-overſte, ſes mael Borgemeeſter, Vader des Vaderlands; om te vertoonen hoe hoogen berg uitgeput en vernedert is, om ſoo groote werkken te volbrengen.

Van

't. de Lebon Van Trevaert. 't. de H. Maria Van Loretto.

pag. 751.

Van de S. Lucia der Kruis-dragers. 55.

Dese kerk is hier op de plaets na 't Ravan Vlees-huis nieuw gestight geworden by 't Geselschap der Kruis-dragers, 't welk voormaels was in *S. Lucia der Verwery*.

Van de Heilige Maria van Loretto. 56.

In 't jaer 1500. 't welk het jubilé was van *Alexander de* 6. gaven de Bakkers van *Romen* een begin aen een Geselschap van die van haer stijl; en beraedslagende om een kerk te maken, hadden sy hier een kleine; welke een Procchie zijnde, sy vereenigden aen die van *S. Quiricus*, en hielden aen haer een Godtsdienstig beeld der Lieve Vrouw, om dat op 't Hoog Autaer van haer nieuwe over te voeren, die sy uit de grond op begonnen in 't jaer 1507. onder den naem van de *H. Maria van Loretto*.

Sy namen weinig ruimte van grond, maer die optrekkende gelijk de Tempelen der oude Romeinen onder een ronde gestalte, met een schoone lanteern daer boven, is sy geworden trots veel kerken van *Romen*, met loot overdekt, en met veel fraeiheit gemaekt.

Deſe kerk is niet alleen van een ſeer ſchoon beſtek in haer holte, maer in gants haer gebouw, hebbende ſy daer aen bekoſtigt vijftig duiſent kroonen in de tijt van 53. jaren alle van aelmoeſſen verſamelt, onder welke van groot gevolg die was, van *Gio. Domenico Martini Reggiano*, die daer aen negen-duiſent kroonen liet, op dat ſy voltrokken ſou worden, gelijk geſchiede in 't jaer 1580. De inwijding nochtans wierd gedaen in 't jaer 1534. op den 8. February.

En op dat een ſoo ſchoone kerk wel onderhouden mogt zijn, hebben ſy daer in Prieſters, Klerken, Heiligdoms-verſorgers, en Biegt-vaders. Daer is ook noch een Orgeliſt met een Meeſter der Kapel om de Muſijk te handhaven in de feeſtdagen, en Saterdachs 's avonds, om 't *Salve Regina, zy gegroet Koningin* te ſingen; en in die der *Quadrageſima* verſorgen ſy, dat daer Sermoenen gedaen worden by Predikers uit verſcheide Religien. En de voornaemſte feeſtdach van deſe kerk de Geboorte der Lieve Vrouw zijnde, ſoo houwelijken ſy dan Dochteren uit, en verloſſen eenen op den hals gevangenen. De kleeding des Geſelſchaps is een witte kap, en heeft voor teeken het Beeld der Lieve Vrouw van *Loretto*.

De Kapel der Kribbe is een werk van *Federico Zuccaro*. 't Hoog Autaer is Bouwkonſt van *Honorio Lunghi*. S. *Agnes* van marmer van *Francois*, Neerlander. De S. *Cecilia* van *Giuliano Finelli*: de ſchildery van den Ridder *Gioſeppe*: en de bouwkonſt der kerk van *Giacome del Duca* Hier

Siciliaen.

Hier ontrent hebben sy noch een Gasthuis gemaekt voor de arme sieken van haer stijl met achtien bedden, en in de Somer worden die verdobbelt, en in dit Gesellschap konnen ook andere komen van allerlei staet: als een van haer Gebroeders siek wort, besoeken sy die, en helpen haer in alles dat noodig is in yders huisen; en doot zijnde dragen sy die te begraven: en sy hebben daer een nieuw kerkhof gemaekt.

Hier naest is het Paleis der Heeren *Bonelli*, bouwkonst van Pater *Domenico Paganello*.

Van S. Bernard aen de Kolom van Trajanus. 57.

NU hebben wy van soo veel prachtige gebouwen welke dese plaets deden uitmunten, behalven de geseide Kolom hier alleen twee kerken, d'een is van de *H. Maria van Loretto*, d'andere dese van S. *Bernard*, welke een Roomsch Priester stichtede, geseit *Francesco Schiavi* van *Gio. Angelo Foschi*; en in 't jaer 1318. maekten sy, onder 't aenroepen van S. *Bernard*, om grooten yver tot hem te hebben, hier een Gesellschap van Priesteren, en weereldsche, 't welk naderhand goet gekeurt wierd by de Stede-houder van Paus *Eugenius de* 4. in 't jaer 1440. En om dat de kerk in sijn huis wierd gemaekt, schikten sy den Hof daer aen hoorende tot een kerkhof, maer alleen om die van haer Gesellschap soo mannen als vrou-

wen daer te begraven; en dit voorrecht wierd haer beveſtigt van *Pius de 2.* op 't jaer 1459. wanneer ſy 't begin aen deſe kerk gaven; maer wat aengaet de grafſtede, yder verkieſt een die hem beſt gevalt.

Sy willen, dat het beeld der Lieve Vrouw een van die ſou weſen, welke *S. Lucas* ſchilderde, en ontdekken dat in de ſtatige Hoogtijden. Dit Geſelſchap had voor haer eigen inſtelling alle Sondach aen veertig arme huiſgeſinnen brood te geven; maer ſy oirdeelden daer na beter een Kloofter van Nonnen te ſtichten, om die te kleeden welke door armoede niet konnen in andere komen; en tot dien einde gaf haer *Sixtus de 5.* het huis der Santen *Vitus* en *Modeſtus*, met al dat daer aen hoorde, in 't jaer 1587. Siende daer na dat ſy door de engte der plaets niet bequaems maken konden, gaf hy haer de kerk van *S. Suſanne.*

Hier tegen over in de oude muuren der Markt hebben de Heeren *Alberini* haer woningen.

Van de H. Maria des Carmels. 58.

DIt Gebroederſchap aengevangen hebbende, in de kerk van *S. Maerten der Bergen* te vergaderen, gelijk daer geſeit wierd, om dat die van de broeders Carmeliten is, ſiende, dat 'er, om ſoo verre buiten 't bewoonde te ſtaen, gevaer was van

geen

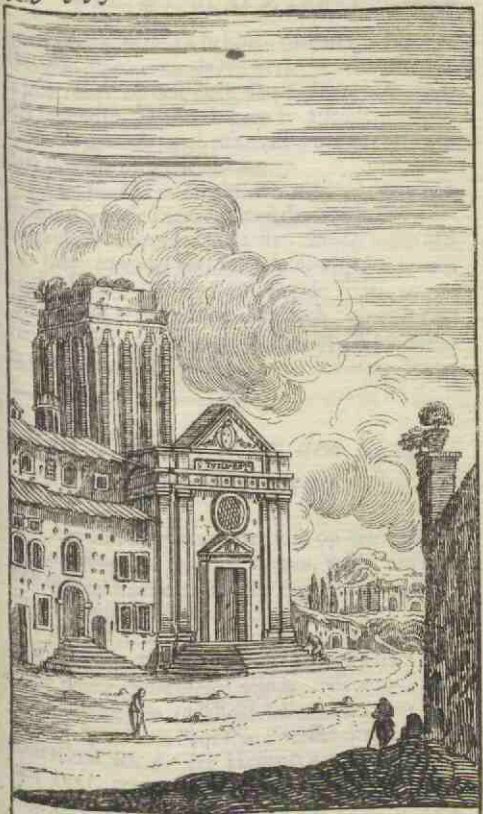

S. Silvester Op den Hengsten-Berg.

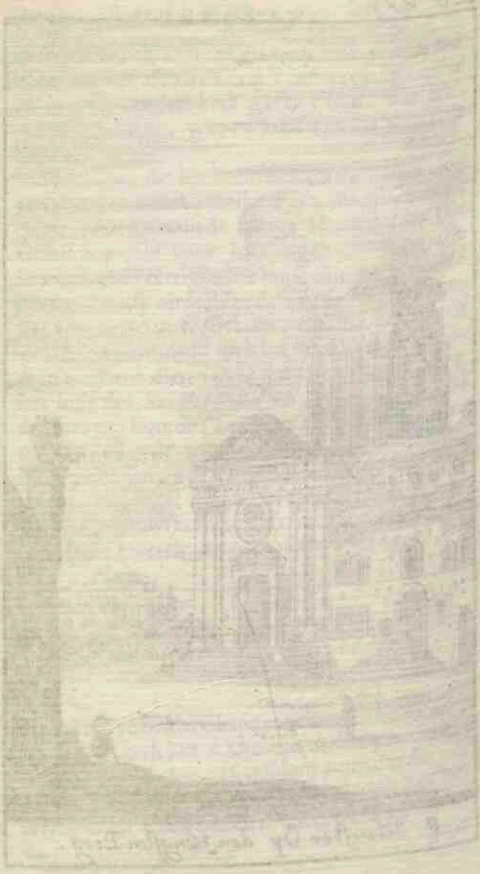

geen gevolg te sullen hebben, maekten sy hier een Gebede-plaets even als een kerk, en die wierd in 't jaer 1605. op den dach van *S. Matthias* Apostel ingewijd. Evenwel gaen sy alle vierde Sondach des maends na *S. Maerten* voornoemt, om daer den ommegank te doen.

Sy houwelijken Dochteren uit, op den eigen feestdach van de Lieve Vrouw des *Carmels*, welke gevyert wort op den naesten Sondach aen den 16. July. Maer na veel aengeleide vlijt, heeft men noch niet konnen verstaen wat de reden zy van soodanigen Hoogtijt op dien dach, als ook niet van 't Vasten dat sy gewoon zijn op Woonsdach te onderhouden.

Van S. Silvester op den Hengsten-berg. 59.

LAet ons nu geklommen zijn op een anderen der seven bergen van *Romen*, welke van hier sich uitstrekt na de *Salarische Poort*, en den *Quirinael* genoemt wort.

't Is waer, dat men niet vinden kan, wanneer dese kerk aen *S. Silvester* wierd toegewijd, daer geen ouder gedachtenis zijnde, als van 't jaer 1524. gelijk een opschrift boven de poort vertoont: sy was een Procchie, welke *Paulus de* 4. naderhand aen die der Heilige Apostelen in het jaer 1555. vereenigde, en gaf dese kerk aen de Paters van sijn Religie. Dese voorts met bystant

van Godtvruchtige persoonen, insonderheit van *Gregorius de* 13. vergrooteden haer woning, vernieuwden de kerk, en verciersden de selvige met schoone kapellen, schilderien, en een verguld overwelfsel. In welk gebouw de geseide Paus *Paulus de* 4. soo grooten behagen schepte, dat hy daer wonen wilde, en tweemael sijn Kerkenraed daer versamelde. De schildery des Hemelvaerts is van *Gaetano*.

Het Hooft en Stichter van dese Geregelde Klerken was de selfde *Paulus de* 4. noch Bisschop van *Chieti* zijnde *Pietro Carrafa* genoemt, welk geslacht van de edelste is die men binnen *Napels* heeft; maer ter liefde van 't Aenschouwend leven afstand doende van dat Bisdom, gaf hy met eenige van sijn medegesellen daer 't begin aen op 't jaer 1524. en deden op des Lieve Vrouwens Geboortens dach, voor 't Autaer van *S. Pieter*, in de Vatikaensche Holen, de belijding der drie gewonelijke beloften, met den naem van Geregelde Klerken; en *Clemens de* 7. stemde die toe. Sich daer na in *Venetien* vindende, beliefde 't Godt niet, dat *D. Pietro Carrafa* langen tijt sijn gewenschte rust sou genieten, om dat hy verscheidemael met brieven van *Paulus de* 3. na *Romen* ontboden zijnde, door de verdiensten die hy in hem kende, den selfden tot Cardinael makende, hem in 't Pausdom volgde op 't jaer 1555.

Of wel nu de Religien der Klerken seer oud zijn in de Kerke Godts, nochtans om dat men nu vele met verscheide instellingen siet, soo heeft dese den naem van *Teatinen* van *Chieti*, welk Bis-

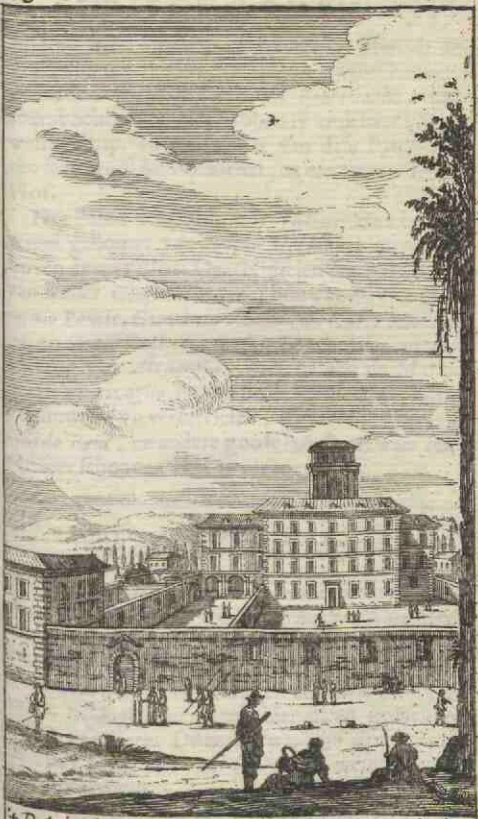

't Palcis des Cardinaels Iulius Mazzarini.

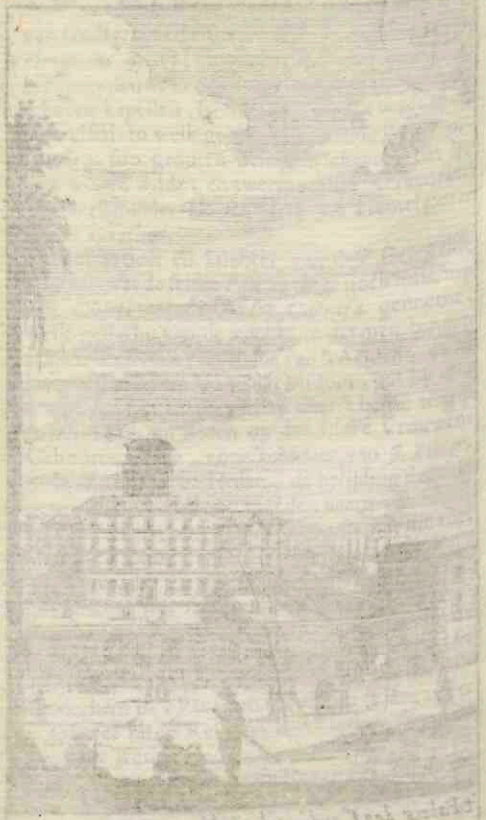

Bisdom haer Stichter gehad heeft. Hier is de grafstede van *Prosper Farinacius* groot Rechtsgeleerde; en van de Cardinael *Bentivoglio*, beroemt Schrijver; hier hebben sy ook haer Nieuwelingschap. In 't Klooster van dese Paters, is een seer heerlijke Boekschat, en een seer aerdigen Hof.

Het Paleis des Cardinaels *Julius Mazzarini* wierd gebouwt van *Scipio* Cardinael *Borgese*, boven de vervallene Overblijfselen der Badstoven van Keiser *Constantin*, met bouwkonst van *Flaminio Pontio*, *Giovanni Vansantio*, *Carlo Maderno*, en *Sergio Ventuci*; verkocht aen *Gio. Angelo* Hertog van *Altaemps*, daer na aen de Markgraef *Bentivoglio*, en van beide vermeerdert door gebouwen, en vercierselen, met schilderien van *Guido Reni*, en andere goede meesters; waer aen een seer schoonen Hof is vervoegt.

Van S. Vitael. 60.

DIt is het dal, 't welk of het schoon tusschen den *Viminaelschen* en *Quirinaelschen berg* loopt, nochtans heeft het van desen en niet van dien den naem gekregen.

Voorts wat de herstellingen aen dese kerk gevallen belangt, men heeft hier alleen gedachtenissen van twee. De eerste was van *Sixtus de* 4. in 't jaer 1475. om van 't jubilé te wesen; maer 't inkomen van *S. Innocentius* Paus daer aen gegeven elders gebesigt wordende, bleef sy verlaten,

laten, en dreigende te vallen vereenigde *Clemens de* 8. in 't jaer 1595. die aen de naeste van *S. Andries*, waer de Paters Jesuiten haer Nieuwelingschap hebben: en of wel de benaming daer van genomen wierd, die eens Cardinacls was, evenwel bleef hier de Hoogtijt aen, welke koomt op Vrydach na de tweede Sondach in de Vasten.

d'Andere herstelling dan was van de Paters Jesuiten, die de selfde tot een seer schoone bequaemheit en cierlijkheit brachteden, *Isabella della Rovere* Vorstin van *Bissignano* hen daer in helpende; welke de eerste Stichterssche *Vestina* navolgende, groot gelt van haer kleinoodien makende, ook noch hielp tot de stichting van 't voorseide Nieuwelingschap; en nu hebben de Paters Jesuiten dese Kerk, en sy is over al seer aerdig beschildert.

Hier ontrent segt men in de oude tijden den Tempel van *Quirinus* geweest te hebben, waer sy verfieren, dat hy aen *Proculus* sou verschenen zijn: en men quam over veel trappen daer op.

Van S. Dionisius Areopagita. 61.

DEsen groote man was binnen *Athenen* een Leerling van den Apostel *Paulus*, die in de selfde Stad predikende hem tot CHRISTUM bekeerde.

Aen desen seer wijsen dienaer Godts, *S. Dionisius Areopagita*, en Apostel van *Vrankrijk* leest

leeft men niet, dat te voren eenige kerk binnen *Romen* was toegewijd, tot op 't jaer 1619. tot het welke te doen, hier eenige Broeders, Franſſe, der Alderheiligſte Drievuldigheit des Verloſſings, bewogen wierden. Hier nevens is een ſtraetje, gelegen in 't dal van *Quirinus*, ſoo genoemt na den Tempel van *Romulus*, *Quirinus* geſeit.

Van de Heilige Maria der Geſontheit. 62.

Jan van Godt hebbende tot eigen inſtelling aen ſijn Geeſtelijke, 't beſorgen der ſieken gegeven, gelijk wy aen *S. Jan Colavita* geſien hebben, waer ſy in een haer groot en ſchoon Gaſthuis met groote lieffde en keurlijkheit de ſelfde dienen, en ſy in acht nemende hoe gevaerlijk het weder ingevallen is, beſloten met hulp van Godvrugtige perſoonen, een ander klein Gaſthuis voor de Geneſende te maken. Dierhalven verkoren ſy in 't jaer 1584. deſe plaets, die door haer hoogte van goede lucht is.

De feeſttijt van deſe kerk wort op den 5. Auguſt gevyert.

Van S. Norbertus. 63.

TEgen over de *H. Maria der Geſontheit* is onlangs een verblijfplaets der Paters opgeregt, die

die een kerk gebouwt hebben, welke sy S. *Nobertus* noemen: daer is bequame huising begonnen, en sy kleeden haer in 't wit met een Prieſterlijke muts van de selfde verw. Sy zijn van de Premonſtreiten Orden, in 't jaer 1120. geſtieht, onder den Regel van S. *Auguſtin*, by *Caliſtus de* 2. en *Honorius de* 2. goet gekeurt. En in 't jaer 1626. quamen sy binnen *Komen* onder 't Pauſdom van *Urbanus de* 8.

Voorts is daer ter zijden den Hof der Alderdoorluchtigſte *Peretti*, waer om 't aengenaemſt zijn, de lieffelijke groenten met de ſchoonheden der fonteinen, en de heerlijkheit der woningen met de voortreffelijkheit der beelden; en 't is de Koninklijke weelde des Roomſchen Vorſts.

Van de H. Maria der Engelen in de Badſtoven. 64.

DE Latinen hebben van de Grieken dit woord, *Thermæ*, ontleent, 't welk naderhand van 't gemeene volk verandert is in *Termini*, en men ſiet noch een groot deel van de *Thermæ*, by ons Badſtoven door *Diocletianus* en *Maximus* Keiſeren gemaekt.

Hier lieten de heilige Chriſtenen gedachtenis van haer heilig Geloof, drukkende in eenige ſteenen, die sy daer in metſelden, het teeken des heiligen kruis, van welke m'er noch dikwils onder dat puin koomt te vinden.

Twee

L. Stof Van Prodt.

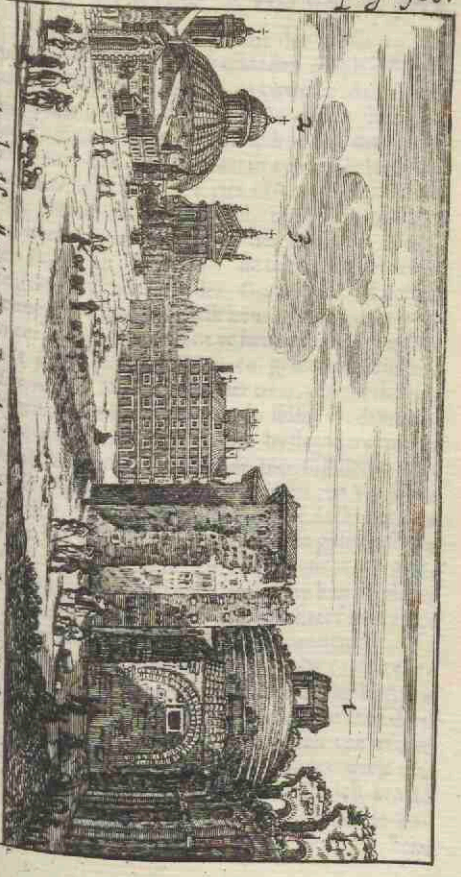

1. de H. Maria Der Engelen. 2. S. Bernard. 3. S. Susanna.

Twee Graven van 't Huis der *Urſinen*, *Nicolaes*, en *Neapolion* trachteden deſe Badſtoven tot een kerk in te wyen, en beweſen daer inkomens aen, op dat de Paters *Certoſinen* daer ſouden komen wonen; maer ſy konden dat niet te wege brengen, gelijk men in een bulle leeſt van *Urbanus de 5.* die in 't jaer 1362. geſeten heeft. Van nieuws in 't jaer 1516. by geval ontdekt wordende, op een muur der kerk des Heiligen Engels in *Palermo*, de beeltenis der ſeven Engelen byſtaenders der Goddelijke Majeſteit genoemt, wierd het volk bewogen om daer yver en eerbiedigheit ontrent te hebben; en hier quam in 't jaer 1527. een goet en geleftert Prieſter, *Antonio del Duca* Opſiender over, deſe kerk zijnde, wenſchende dat *Romen* de ſelfde Godtvruchtigheit ontrent deſe groote byſtaenders mogt omhelſen; maer verſcheide moeilijkheden vindende, ſonder de moed te verlieſen, na 14. jaren op den 7. September Miſſe doende, dacht hem als in een helder licht deſe plaets aen de geſeide ſeven Engelen toegewijd te ſien, en dit geſicht aen goede lieden bekent makende, quam hy hier de plaets te erkennen die hy geſien had, en ſchreef met roode verw haer namen op ſeven Kolomnen.

Dierhalven quam hier *Pius de 4.* in 't jaer 1561. op den 5. Auguſt, met de heilige Verſameling der Cardinalen, en ontallijke menſchen, en deed daer de Miſſe, en eigende die Badſtoven toe aen de *H. Maria*, op dien dach het wonder-werk des Sneeuws gevierd wordende; als ook noch aen de benaming eens Cardinaels, en ſtelde daer de Vaſtens

ftens Hoogtijt op Saterdach voor de 4. Sondach, gelijk voormaels was aen de naeſte kerk der *S. Suſanne*, en verplichte tot dit gebouw het Kloofter der Certoſinen, welke hy van 't Heilig Kruis in *Hieruſalem* hier deed komen, en ſy hebben niet nagelaten het ſelfde te maken volgens haer beſtek, genoegſaem van haer andere kloofteren verſchillende; en de Paus hoe wel hy door de door verraſcht, de kerk niet kon voltrekken, nochtans wilde hy efter daer begraven zijn; *Gregorius de* 13. maekte daer de vloer, en ſy heeft ſeer ſchoone ſchilderien. *Sixtus de* 5. nam de oirſaek weeh van die meer te ontheiligen, openende daer voór een groote plaets, en trekkende daer nevens een lange, wijde ſtraet tot aen de poort van *S. Laurens*.

Pius de 4. deſe kerk inwijdende, waren onder andere Overblijffelen welke hy daer bragt, ook die van *S. Eulalia*, Maget en Martelares. *Spaenjen* heeft 'er twee van deſe naem, en beide Maegden en Martelareſſen, in de vervolging van *Diocletiaen* en *Maximiaen*, onder den Voorſitter *Dacianus*, en beide die ſalige zielen ſcheidede in gedaente van een Duif uit haer lichamen; maer op verſcheide tijden, plaetſen, en manieren van dood wort haer gedachtenis in 't Roomſch Martelaerboek aengetekent, eene was op den 12. February binnen *Barcelonien* aen een kruis gehecht, d'andere op den 10. December binnen *Emerita*, die verbrande, vyer inſwelgende. Van welke twee deſe Overblijffelen zijn, kan men niet weten. Deſe bouwkonſt is van *Michel Angelo*; en daer zijn

begra-

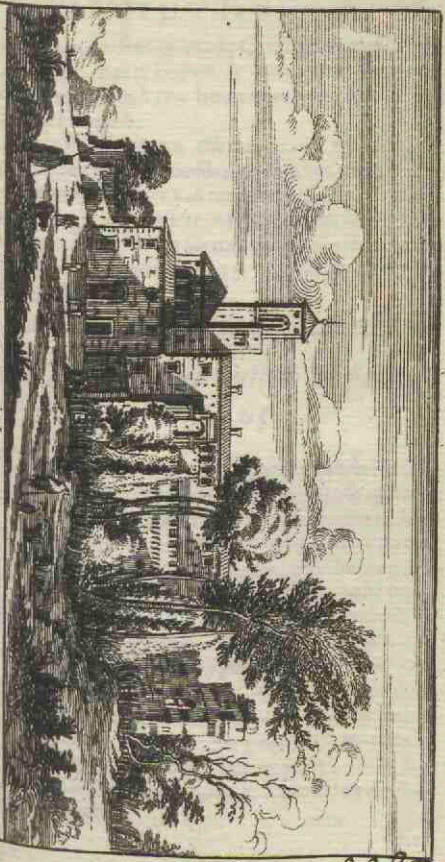

S. Agnes. Buiten de Port Pia.

pag. 169.

begraven de seer geleerde Cardinalen *Parisius* en *Alciatus*. Even buiten de *poort Pia* komende, heeft men noch een bouwkonst van den selfden *Michel Angelo*.

In 't Pausdom van *Clemens de 7.* wierden hier gevonden eenige hoofden en stukken van beelden van Keiseren, waer van men sommige op *'t Capitool* bragt, en andere na *Florencen* sond. Hier ontrent siet men de Gemeene Koren-huisen gemaekt by *Gregorius de 13. Paulus de 5. En Urbanus de 8.*

Van S. Agnes buiten de poort Pia. 65.

DE roemruchtige *Agnes* was van Christelijke Ouders geboren; welke doot zijnde, quamen sy sonder eenig teken van droefheit te geven haer lichaem nemen, en bragten dat wech te begraven.

Voorts bied sich hier aen een wonderbare saek te bedenken, hoe dese Godtvruchtige tucht onder Jufferen hier meer dan duisent jaren is onderhouden. 't Welk gevonden wort eerst aen een opschrift in marmer van 't jaer 1256. gestelt boven 't graf van een salige *Agnes* Abdes van dit Kloosster. Daer na onder *Alexander de 6. en Julius de 2. Italien* van oorlogen gequollen wordende, dacht het den geseiden *Julius* goet, in 't jaer 1503. de selfde van daer, na *S. Laurens in de Bron* over te voeren.

Laet

Laet ons nu komen tot de herſtellingen. De eerſte was van *Honorius de* 1. in het jaer 626. tot Paus verkoren, die de ſelfde heel vercierde, en tot huiden ſiet men daer noch achter aen de kerk een beeld van S. *Agnes*, dat hy maken deed met hoog verheven werk. Daer-en-boven ſtelde hy op 't Hoog Autaer een genoegſaem groote Ouwel-kas van vergult metael, en miſſchien dat hy toen de hoofden der Santinnen *Agnes* en *Conſtancy* met andere van haer Overblijfſelen nam, door andere kerken verdeelt. Voorts in 't jaer 1616. vernieuwde *Paulus de* 5. de voorſeide Ouwel-kas met de Kolomnen die de ſelfde onderſteunen, en het koſtelijke beeld der Santin van ſijn Albaſt.

Andere verbeteringen leeſt men noch, en van *Adrianus de* 1. van 't jaer 772. en van den voorſeiden *Julius de* 2. maer die zijn niet byſonder beſchreven.

Die dan van onſe tijden, zijn van de Cardinael *Alexander de Medicis*, welke in 't jaer 1600. willende dat het Klooſter ſchier verbroken, bewoont mogt konnen worden, dat begon te vermaken, een plaets open daer voren, ende met een lange ſtraet door een rechte weg, en een brug in 't midden, om die met de *Salariſche Weg* te vereenigen. Soo achter de kerk door de voornaemſte ſtraet gaende, ſtrekte hy die uit, en trok die op de lijn, op dat hy de poort van de Stad mogt ontdekken, van waer men na de kerk komende, hy die den naem van *S. Agnes* gegeven heeft; en ſy wort ook noch *Pia* geſeit, om dat *Pius de* 4. in 't jaer 1561. de ſelfde vervoerde.

Op

Op de feestdach van *S. Agnes* is daer grooten toeloop van volk om dese kerk te besoeken; en van de Homilien, die de Paus *S. Gregorius* over de Evangelien maekte, deed hy hier de elfde en twaelfde; en alle jaren wijd men hier twee seer witte lammeren, van welkers wol sy kleeding weven, dat stolen zijn, in verscheide plaetsen met kruissen geteekent, en sy worden voor de Paus van *Romen* gedragen, als hy hoogstatelijk Misse doet; en hy send die aen de Aerts-vaders, Aertsbisschoppen, en ook Bisschoppen, op dat sy vermaent souden zijn desen hoogsten goeder Herder na te volgen, en op sijn schouderen draegt hy een verdwaelt Lammeken. Dese Kerk-plicht vol geheimenis is veel ouder als sommige meenen, door dien men leest, dat soo de verkoren Paus geen Bisschop was, beval *S. Marcus* Paus, in 't jaer 336. dat de Hostiensische Cardinael, een der seven bystaende Bisschoppen, den selfden tot Bisschop sou inwijden, een der voornoemde kleedingen houdende.

Van S. Constancy. 66.

DE oudheit van *Romen* heeft geen schoonder Tempel als desen, hoewel sy in grootte van *de Ronde* wort overtroffen. Daer is noch een welfsel overig, dat boven Kolomnen, in de ronte de selfde omcingelt; en om dat de Heidenen die aen *Bacchus* toewijdden, siet men in veel plaetsen des welfsels veel van sijn oude schilderien, welke

welke verſcheide gereedſchappen des Wijn-oefts vertoonen.

De Cardinael *Alexander de Medicis* deed van deſe lage plaets de aerde af-nemen, en indien door ſoo grooten vochtigheit ſy niet meeſt vergaen waren, men ſou ſtant al de oude ſchilderien daer noch in haer eerſten ſien. Naderhand verſette de Cardinael *Paolo Emilio Sfondrato* van die Porphyren grafſtede het Autaer, waer de lichamen zijn van de drie hier voor van ons genoemde maegden, en trok dat in 't midden van de kerk, en bragt dat onder een bequamer geſtalte. En ten laeſten heeft de Cardinael *Fabritio Verallo* die gants van binnen en buiten verciert, 't welk een ſchoon geſicht daer aen geeft; gelijk hy ook noch gedaen heeft aen de voorgaende kerk van *S. Agnes*. En om dat de dach van haer gelukig verſcheiden in de Martelaers-boecken niet gevonden wort, doen de Paters van *S. Pieter in banden* de dienſte aen alle drie op den 25. February; welke ook deſe kerk van *S. Conſtancy* noch toe-koomt.

't Is nu tijt weder na *Romen* te keeren, om einde te geven aen deſe ſoo groote Wijk der bergen.

Door de ſelve poort *Pia* wederkeerende, ſiet men daer binnen *Romen* de ſchoone Wijngaerden der *Coſtaguti*, en d'andere voormaels der *Olgiati*, nu der *Raimondi*. Voorts tegen over de Lieve Vrouw der *Victorie*, welkers kerk bouwkonſt is van *Carlo Maderna*, en de voorgevel van *Gio. Battiſta Soria*: zijn daer de drie Fonteinen, een beſtek van den Ridder *Domenico Fontana*.

De

1. de Kercke Vrouw der Victorie.
2. de Fontein Der Badstoven.

De Fontein der Badstoven.

Sixtus de 5. willende de Stad van *Romen* vercierſel en nuttigheit toevoegen, en een grooten overvloed van water in de Bron van *Agrippa* daer na toe leiden, 't welk de Stad ſeer van doen had, ſtelde dat eerſt aen de *Diocletiaenſche* Badſtoven, daer een ſeer ſchoon gebouw van marmer uit de grond hebbende doen oprichten met drie bogen overwelft. In dat van 't midden is een *Moſes* van witten marmer. In de boog aen de rechter en ſlinker hand, zijn twee hiſtorien des Ouden Teſtaments van ſeer ſchoone marmer: onder yder van de ſelfde ſtelling ſpringt ſeer overvloedig water, 't welk in drie ſeer ſchoone ſteene bakken valt. En in de ſpits leeſt men daer.

SIXTUS V. PONT. MAX. PICENUS AQUAM EX AGRO COLUMNÆ VIA PRÆNEST. SINISTRORSUM MULTARUM COLLECTIONE VENARUM DUCTU SINUOSO A RECEPTACULO. MILL. XX. A CAPITE XXII. ADDUXIT FELICEMQ. DE NOMINE ANTE PONT. DIXIT.

Dat is:

Paus Sixtus de 5. van Piſa heeft het water uit het Veld Colonno in de Preneſtinſche Weg ter ſlinker hand, door de verſameling van veel water-ſtralen, met een ſwaeyende leiding, haer t'ſamen

t'samen loopen, over de 20. mijlen, 22. van haer oirſpronk, doen brengen, en Felix na ſijn naem voor 't Pauſdom genoemt.

Hy deed dat met groote onkoſten noch leiden op den *Quirinaelſchen Berg*, den *Berg Pincius*, en *'t Kapitool*; en dit was ten goeden deele oirſaek dat die plaetſen bewoont wierden, als aen 't Einde der huiſen, de Poelen, de ſtraet *Felice*, en andere ontallijke plaetſen. De twee Leeuwen van ſwarte ſteen, ſtonden eerſt voor de kerk van *de Ronde*; haer beſtek is van den Ridder *Domenico fontana*.

Van S. Bernard in de Dioclétaenſche Badſtoven. 67.

VAn de ſeven Toornen die de Badſtoven hadden by de Keiſer *Maximianus* gebouwt, door de hand van ſoo veel duiſenden Chriſtenen, is deſen alleen heel gebleven tot het jaer 1598. wanneer *Caterina Sforza* Gravin van *Santa Fiore*, den ſelfden tot een ſchoone kerk toe-ſtelde, en aen den ootmoedigen *S. Bernard* toeeigende.

Onder die welke *S. Bernard* tot *Chriſtum* bekeerde, omhelſden het meeſte deel een geeſtelijk leven, in meer dan hondert kloſteren die hy ſtichte, en 't eerſte was in een dal, des Alſems geſeit, ſoo door d'overvloed die hier van dat kruid was, als ook door moorderien die daer geſchieden; maer naderhand had dat weder den naem

van

van *Chiaravalle*, uitmuntend geworden door de heiligheit van soo veel dienaren Godts.

Aen dien grooten Sant eigende de voornoemde Gravin dese kerk toe, om de selfde te geven aen Moniken onder den regel van hem hervormt, gelijk aen *S. Prudentiana* geseit is: en dierhalven gaf sy ook noch een goet begin aen 't gebouw des Kloosters, 't welk dese Paters daer na met schoone hoven hebben toegerust; maer boven al munt de kerk uit, sy groot vermaek in de nettigheit scheppende: en in 't Koor staet het lichaem des gelukseligen Paters *Giovanni Berreria*, die dese Orden hervormde: en eindelijk onder de kerken, die 't Roomsche volk vereert, met de opdracht des Kelks en Toorsen, is dit een, op den dach van haer feesttijt.

Van S. Cajus. 68.

DE nieuwe kerk van *S. Cajus* Paus, is uit de grond op gemaekt geworden van *Urbanus de* 8. daer zijn seer schoone schilderien, en sy is gegeven aen de Paters van *S. Bernard*: hier had van ouds die heilige Paus sijn huis, en kerk; en daer is dit opschrift.

URBANUS VIII. PONT. MAX. Domum in Urbe S. Caji Papæ, & Martyris in Ecclesiam olim consecratam, ac in titulum erectam, sacraque Statione celebrem vetustate collapsam a fundamentis excitavit, illatisque ejus-

dem S. Caji Reliquiis, titulum, ac Stationem restituit. An. sal. MDCXXXI. Pontif. IX.

Dat is:

Paus Urbanus de 8. heeft het huis van S. Cajus Paus en Martelaer, in de Stad voormaels tot een kerk ingewijd, en een benaming verheven, vermaert door haer heilige Hoogtijt, van ouderdom vervallen, uit de grond nieuw opgericht; en de overblijffelen des selfden S. Cajus daer in-gebragt, de benaming, en Hoogtijt herstelt. In 't jaer des Heils 1631. het 9. sijns Pausdoms.

Van de H. Maria Geboodschapte der Broeders dienaren. 69.

HIer wierd een nieuwe bestelling tot een heilige en geestelijke verblijf-plaets gemaekt in 't jaer 1617. voor de Paters Heremiten, die haer dienaren der *H. Maria* noemen.

Dese-Heremiten maken geen onderscheiden Orden; maer sy alle, met die welke binnen de Steden in de Kloosteren wonen, hebben een algemeenen Oversten tot haer Opperhooft; en als de Heremiten des bergs *Senario* den ommegank doen, gaet de eerste der Geboodschapte van *Florencen* daer na toe om die te ontfangen, en soo hy niet kon, send hy daer een ander, of wel geeft verlof aen den Bestierder des Woestins tot dien selfden einde. Hier maekten de Heremiten der diena-

dienaren in 't voorseide jaer op den 6. van Mei de bestelling tot een Verblijf, en Gebede-plaets, daer oprichtende een schildery van de wonderbare Geboodschapte, welke haer voorsaten in *Florencen* hadden doen schilderen, en van *S. Marcellus* quam hier Broeder *Gregorio Alasia van Sommaripa*, om die te segenen.

Dese Verblijf-plaets wierd insonderheit gemaekt voor de Heremiten des Maegden-bergs by 't *Braeciaensche*, welke Heremitagie gesticht is in 't jaer 1615. van *Don Virginio Orsino*, als of by sich met soodanigen Godtvruchtigen werk bereide, tot sijn naest aenstaende doot.

Dese plaets is nu gegeven geworden aen de Paters der Godvruchtige Scholen, om het Nieuwelingschap van haer Religie te houden, en aen de kerk van *S. Panthaleon* is van haer instelling gesproken. Sy hebben de sorg over de Nazareensche Versameling.

Van S. Teresa. 70.

DIt Klooster van *S. Teresa* wierd gesticht van de Vrouw *Caterina Cesis*, Dochter des Hertogs van *Acquasparta*, en voormaels Vrouw des Markgraefs van *Rovere*: en onder de instelling des hervormde Carmeliten Ordens leven sy daer met groote voorbeelden van deugtsaemheit.

Van S. Karel aen de vier Fonteinen. 71.

DE verſameling der hervormde barrevoetſe in *Spaenjen* van de Drievuldigheit der Verloſſing, (van welkers oirſpronk geſproken is by *S. Thomas* aen 't Scheepje) tot *Romen* komende, gaven hier 't begin aen een gebouw, in 't jaer 1612. en op den derden Juny deed de Cardinael *Ottavio Bandino* haer Beſchermheer daer de eerſte Miſſe. De hervorming van deſe Orden wierd goet gekeurt in 't jaer 1599. van *Clemens de* 8. andere Pauſen van *Romen* te voren die eerſte ſtrengheit, die ſy in 't begin aengenomen hadden, gematigt hebbende. Boven 't verloſſen der Slaven, begeven ſy haer noch in de ſaligheit van haer even naeſten te bevorderen, door middel van 't prediken, en 't bedienen der Sacramenten.

In deſe plaets, die van vier zijden der ſtraten, waer vier liggende beelden zijn, die water uit werpen, van *de vier Fonteinen* genoemt wort, ſtelden ſy 't gebouw van deſe kerk. Maer naderhand onder *Urbanus de* 8. is die uit de grond op nieuw gemaekt. De bouwkonſt is van *Franceſco Borromini* van *Milanen*. Sy heeft een lankwerpige ronde geſtalte; en met een waerdige vond is daer onder, om yveriger te bidden, een andere kerk onder d'aerd; en met het beſtek van den ſelfden *Borromini* is daer noch een nieuwe en ſchoone

ne woning, van welke men met een seer hoog uitsicht gants *Romen* ontdekt, nevens de nabuurige Steden, en ook de verre gelegene Zee.

Van S. Jocchem, en Anna. 72.

AEn den naem van dese roemruchtige Santin zijn twee andere kerken in *Romen* toegeeigent. Soo deden de eerste Christenen, gelijk Paus *Gregorius de* 13. in een van sijn Bullen bevestigt, welke beval, dat door heel de kerk dobbelen dienst sou gedaen worden, ter eeren van die Santin; en of hy schoon onder een gebod haer feestdach niet belaste, niet-te-min deed dat voorts *Gregorius de* 15. voor alle, die in *Romen* staen.

Dese Kerk en Klooster wierden in 't jaer 1608. van de Paters Barrevoetsche Carmeliten gemaekt: dese stonden onder een algemeen Opperhooft met de andere, die daer zijn in *S. Paulus* naest aen de *S. Susanne*, en de *H. Maria van den Trap*. Maer naderhand heeft *Clemens de* 8. door een Apostelijken openen brief die gescheiden.

Van S. Andries. 73.

IN 't jaer 1566. gaf *Gio Andrea Croce*, Bisschop van *Tivoli*, dese kerk met haer plaets daer by gelegen, aen Pater *Francesco Borgia* Overste

der Jesuiten, om haer Nieuwelingschap hier in *Romen* te houden; maer de kerk wierd uit de grond op vermaekt, en begiftigt van de Hertogin *D. Giovanna d'Aragona*, huis-vrouw van *Ascanio Colonna*.

In dese kerk wort bewaert het lichaem van den saligen *Stanis-laus Coska* seer edel Polak, die in de weereld door een seer swaere krenkte schier ter doot gebragt zijnde, verdiende besocht te worden van de alderheiligste Maget met haer kinderken in den arm. Van *Clemens de 8.* wierd hy onder de gelukselige getelt. De Poolsche volkeren vyeren met groote statigheit den feestdach in dese kerk op den eersten Sondach naest-volgende op de feest des Hemelvaerts, en hebben sijn graf seer rijkkelijk verciert; maer 't wort noch genoegsaem meer verheerlijkt door den yver der Geloovige.

De Stichter van dese heilige Religie, hebbende tot desen einde een boek gemaekt, de Geestelijke oeffeningen genoemt, waerom sijn kinderen in dit huis des Nieuwelingschaps, kameren afgesondert houden voor die, welke dese heilige Oeffening in acht willen nemen; waer sy verre van alle aerdsche gedachten by die Paters geoeffent, en tot de deugt en Godtvruchtigheit aengeset worden, waer binnen een seer schoonen Hof is vergroot met het koopen van een anderen daer aen gelegen, die eerst de Heeren *Bandini* toequam; en daer na de Cardinael *Cappone*. De stukken van 't Hoog Autaer, en van 't Autaer aen de rechter hand, zijn van *Durante Alberti*.

Van

Van 't Alderheiligſte Sacrament der Kappucinen. 72.

TOt een ſoo ſtrengen leven, als dat is der Nonnen Kappucinen, die hier zijn, wort geen bequamer voorwerp vereiſcht als dit, op dat ſy tot volſtandigheit ſouden gemoedigt zijn met dit Hemels brood, dat uit den Hemel gedaelt is, om aen de ſwakke kracht, en aen alle het eeuwig leven te geven.

De Vrouw *Giovanna Aragona* gaf in 't jaer 1575. deſe plaets; en 't Geſelſchap des Gekruiſſigden voor haer bedelende, heeft haer deſe kerk en klooſter geſticht; noch ſy houden niet af van 't ſelfde te doen met dat te onderhouden, dewijl ſy van niemand ter weereld haer laten ſien, noch ſy gaen met geen andere om tot bevordering van haer ſaligheit, als met de Paters Kappucinen. Dit Klooſter wierd geſticht daer voormaels de Tempel ſtont van *Quirinus*, 't welk daer na de Wijngaert was van *Girolamo Genutio*, Toe-hoorder des Kamers in 't Pauſdom van *Clemens de 7.* naderhand Cardinael gemaekt van *Paulus de 3.*

Van de S. Maria Magdeleen. 75.

LAten wy ten laeſten gekomen zijn, aen 't einde van die groote en lange Wijk der Bergen: onder haer andere kerken, was deſe hier aen de *S. Maria Magdeleen* van *Maddalena Orſini* met dit Klooſter toegeeigent, waer ſy in 't jaer 1581. de eerſte inging, om de belijding te doen onder den regel van *S. Dominicus*; maer met vry ſtrenger tucht als eenig ander Klooſter van die Orden, dewijl ſy haer noit van eenig ſterffelijk menſch laten ſien.

EINDE.

LAND-HUISEN
Buiten
ROMEN.

Het Aldobrandins Land-huis in Fraſcati.

ONder 't aldergelukkigſte Panſdom van Paus *Clemens de* 8. wierd door de Koninklijke grootdadigheit van *Pietro* Cardinael *Aldobrandini* gebouwt dit wonder der menſchelijke weelden, 't welk van wegen ſijn ongemeene ſchoonheden, *Belvedere*, 't ſchoon

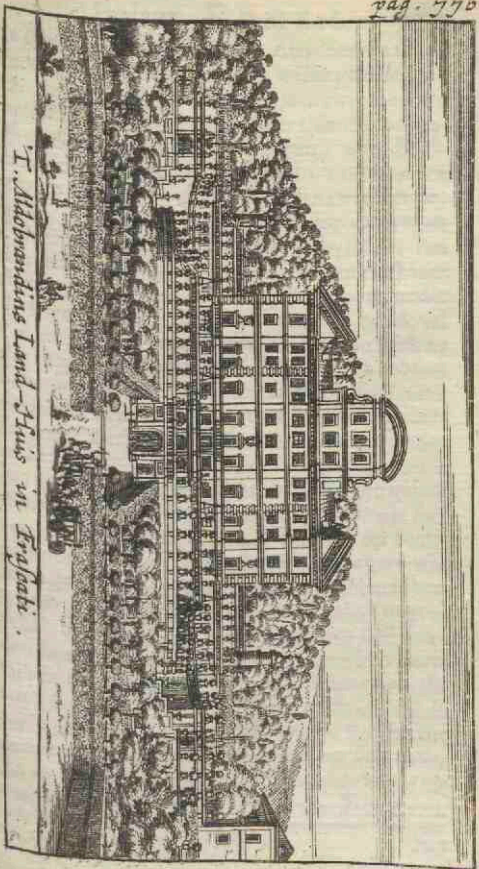

T. Aldobrandins Land-Huis in Frascati.

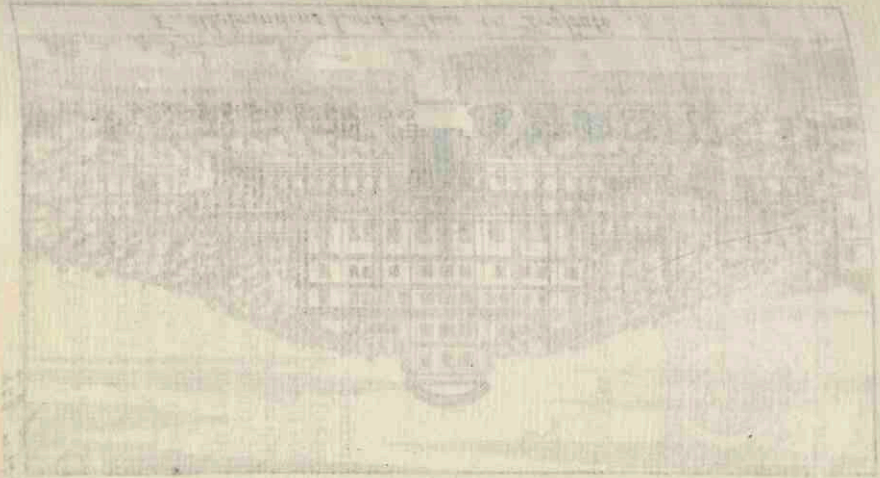

't schoon uitsien genoemt is. Aen 't eerste inkomen heeft het hooge tuinen, welke geleiden tot een seer aerdige Bron, die ter zijden twee schoone opkoomsten heeft, daer sy weder t'samen loopende op een heerlijke ruimte brengen, waer die alderheroemste woning is, welke in 't midden een groote Sael heeft, en aen de zijden twee seer bequame vertrekken; en sy is rijk, soo van wegen de marmeren, en van schilderien, bysonder van den Ridder *Giosseppe d'Arpino*, als van vierkante stukken, van inboel, en van gout. Voorts onder veel spelen van wateren koomt men om de val van een water te sien, 'k weet niet of 't een Beek zy die *Algido* genoemt wort; en dat een schoon Schouwburg van fonteinen makende, heeft men daer de Verwondering tot Aenschouwer. Een *Atlas* werpt daer het water soo hoog, dat het schijnt of het buiten 't gesicht wilt springen, en daer is een gedrogte dat met sijn geruis soo groten geluid maekt, dat het gehoor beneemt. Daer in zijn seer vermakelijk de kameren des Orgels, en der Sanggodinnen, die door de kracht van verborgene wateren seer schoone t'samen-klank maken; en in verscheide plaetsen baden haer de omstanders in groote lust; en in de Hoven tot in de bomen selfs worden daer soet geluid en fonteinen gemaekt. Voorts zijn daer oneindige weelden van kruiden en vruchten; soo dat het met sonderlinge verstomtheit de edele gemoederen der naeukeurigste Vorsten uit de uitterste deelen van *Euroop* veel tot sich trekt. En dit was de laeste bouwkonst, voortgekomē uit d'aldergelukkigste geest van *Giacomo della Porta*.

Het Land-huis Borgese in Frascati.

HEt Land-huis *Borgese* daer ontrent, maer wat lager gelegen als dat van *Mondragone*, was van de Cardinael *Scipione Borgese* merkelijk vergroot door sijn menigvuldige Hof-houding, en verrijkt met soo groote bequaemheden, en met soo veel weelden, dat het benijd kan worden van de prachtigste naest-gelegene Land-huisen. Hier namen menigmael haer verblijf in 't Pausdom van Paus *Paulus de 5.* een Vorst van ontsterffelijke gedachtenis, seer groot getal van bepurperde Heeren, van Koninklijke Gesanten, en van groote Kerk-voogden, op de manier die men swaerlijk sou konnen doen gelooven, aen die dat niet voor seker wilde, tegenwoordig dat Landhuis aensiende. De vertrekken zijn van seer vernuftige gelegentheit, de gemakkelijkheit tot alle diensten ook hoe gering, de wellusten der Hoven, en der Fonteinen, d'uitnementheit der schilderien, en beelden, de rijkdom van den huisraed, schoon den sonderlingsten, zijn nochtans teen deele nevens andere de voornaemste Land-huisen; maer de vriendelijkheit met welke men daer onthaelt wort, en de vryheit die de meest komende Gasten daer genieten, of noit, of wel seer selden vind men dies gelijk.

Het

't. Land-huis Boggese in Pagtaki.

't Land-huis Borgh in Mondragone.

pag. 777.

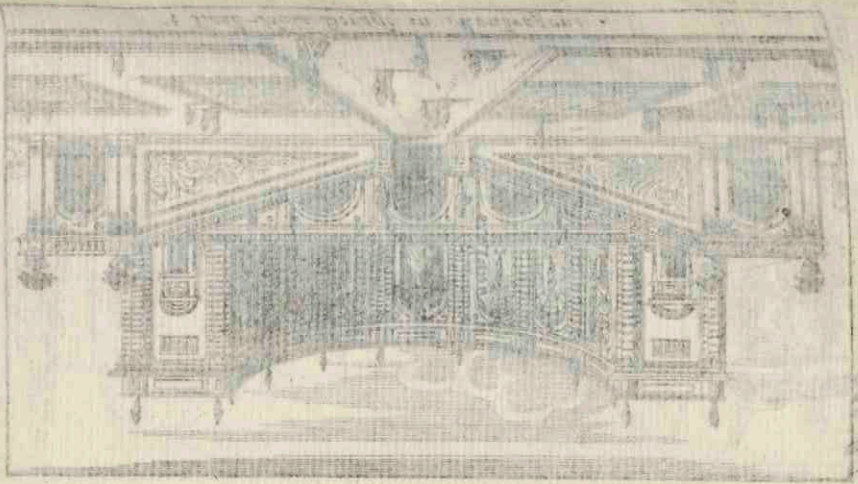

Het Land-huis Borgese in Mondragone.

HEt wonderlijk gebouw in Mondragone, open gestelt voor de gelukkigste winden, beheerscht door sijn hooge gelegentheit gants het veld van *Romen*, en sijn omliggende dalen. Paus *Gregorius de* 13. plach sich dikwils hier te verfrisschen in de heete tijden des Somers. De Cardinael *Altaemps* gaf begin aen gants dit prachtig gebouw, om daer soo grooten Gast in te ontfangen. De Cardinael *Scipione Borgese* volbragt het selvige met Koninklijke heerlijkheit, daer by voegende seer edele Salen en Kameren; Een seer lange Wandel-dreef, een ruim Schouwburg, een woning de oude navolgende, seer wijde binnen-hoven, een seer breede holte, met Wijngaerden, Olijf-bergen, Boomgaerden, Bosschen, en groote Landerien daer rontom. Soo dat *Italien* misschien geen meerder Land-huis heeft van grooter beslag, en beter gemak. Daer trotsen tegen een de Schilderien, de Beelden, de Pleister-werkken, de Lust-hoven, de Fonteinen, de Sijde-werkken, het Silver, het Gout, met de verscheidentheit en aerdigheit des onvergelijkelijken gebouws, begunstigt met het verblijf der Pausen en hoogste Vorsten. De schatten daer aen gehangen van d'edelmoedige grootdadigheit der *Borgheſen*, tot lust der Groote Gasten van alle volkeren, veel meer als voor die Heeren selfs, verschaffen soodanige wonderheden, dat de oogen d'aenschouwers niet volkomen

konnen voldoen, ik laet ſtaen dat de gedachten de naeuwkeurige begeerte der Leſers ſouden vernoegen.

Den Hof van d' Eſte in Tivoli.

HEt Paleis, den Hof, het Land-huis van *Tivoli*, wierd gemaekt van den alderuitſtekenſten Cardinael *Hippolito d'Eſte*, met onkoſten van ontrent een millioen. Door de konſtige ſtelling, de fonteinen, en ſijn andere deelen is het wonderlijk. Het Paleis van buiten en van binnen heeft groote beelden, en is wel verdeelt van kameren in groot getal, en van ſalen; heeft toegeſtelde bedden, en vertrekken ſeer heerlijk verſien, om met koninklijke pracht alle groote Vorſten te ontfangen.

Van ſijn Cardinalen navolgers is dat altijt in beter gebruik verandert en vergroot. Het heeft een ſeer ſchoonen Hof, waer onder de verwonderens waerdige ſaken de fontein is des Eenhorens. Een tent met vier fonteinen die water uitſtorten op de manier van een ſpiegel. De kaets-baen, de fonteinen van *Leda*, van *Thetis*, van *Eſculaep*, van *Aretuſa*, van *Pandora*, van *Pomona*, en van *Flora*. Een weg, die door den Hofloopt met onderaerdſche wateren, die boven uitgeworpen worden. De bronnen van den Hengſt *Pegaſus*, van *Bacchus*, de kuil van *Venus*. De groote fontein met de Coloſſen der *Sibillen*, *Eſculaep*, en den *Anien*, met de Nymphen die water uit gieten.

Het

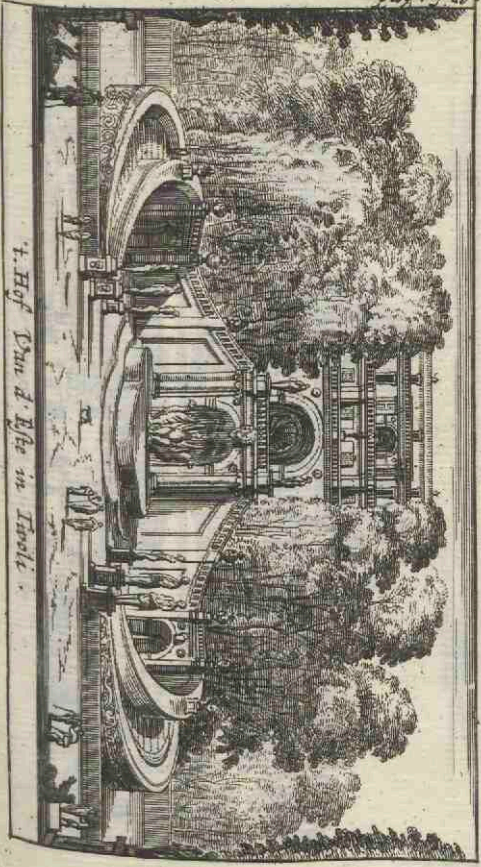

t. Hof Thun d. Elfe in Tyrolt.

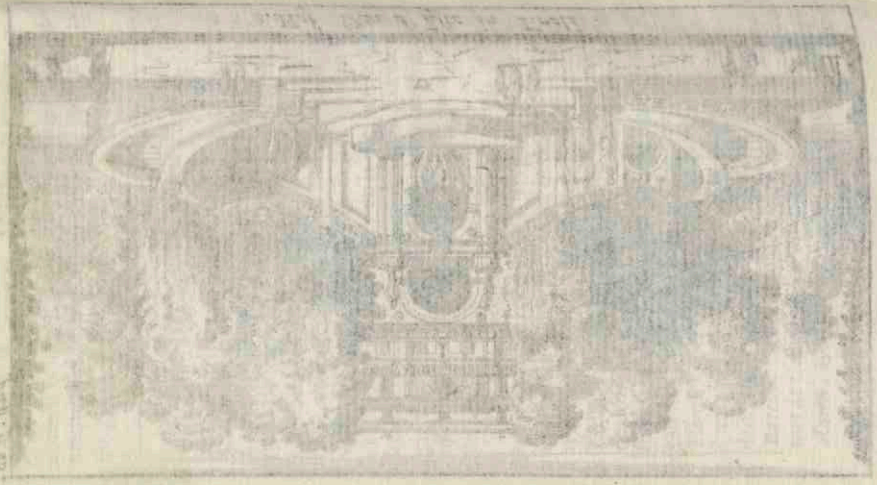

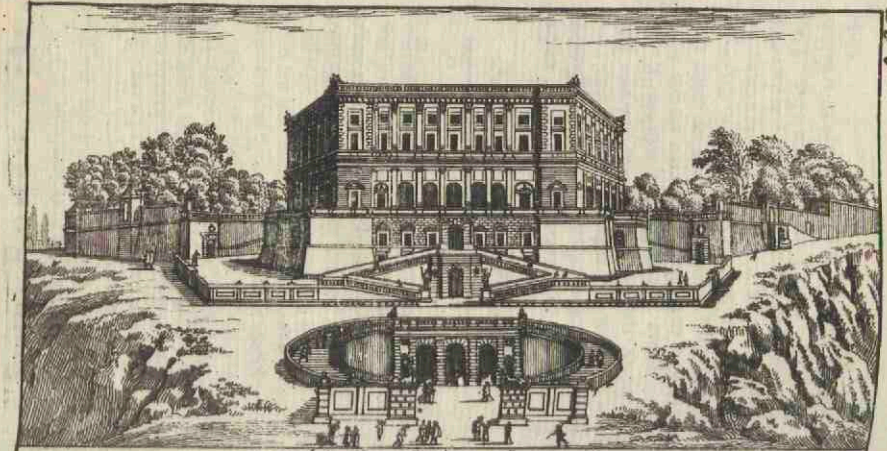

t. Palais Farneſe Van Caprarola.

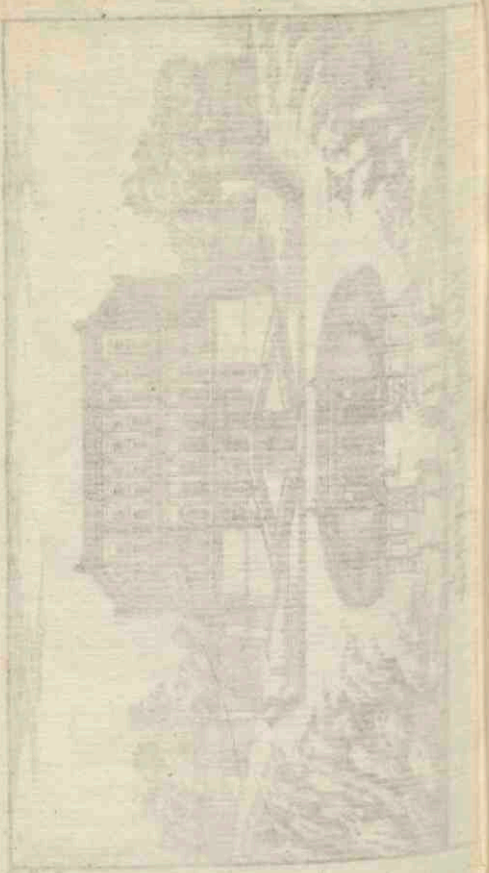

Het Hol van *Sibille*. De fonteinen van *Diane*, van *Pallas*, en de schoone fontein die *Romen* verbeeld. De fontein der Vogelen, die singt door middel van 't water; de fonteinen der Draken, en van de Godin Natuur, die door de kracht van 't water een Orgel doet spelen; en die noch van *Antinous*. Verscheide Vyveren. De fonteinen van *Neptuin*, van *Venus*, en van de *Tritons*; Doolhoven, Ladders met haer voet, en Trappen, die op 't onvoorsiens water uit werpen, en nat maken. Verscheide Tuinen, en groenten, met gemeene fonteinen, en een seer kostelikken Kruidhof; en de seer overvloedige wateren van de Beek den *Anieen* geven schoone aen waerdige stof, tot soo wonderlijke vermakelijkheden, en onvergelijkelijke wellusten.

Het Paleis Farneſe van Caprarola.

HEt Paleis van *Caprarola* wierd door order des alderuitstekenſten Cardinaels *Aleſſandro Farneſe* seer prachtig gebouwt; en de seer vernuftige Bouw-meester daer van was *Giacomo Bavotio da Vignola*. De gestalte is achtkantig, en even zijn daer in vierkante kameren en een ronden binnen-hof. Men klimt daer op door een schoone poort tusschen beelden gestelt, met veel trappen van leuningen besloten. Boven de voornaemste poort des grootsten traps, is daer een door konst gemaekte fontein binnen 't huis. Het heeft verscheide vlakten, en daer zijn vertrekken

voor

voor de Somer, en voor de Winter; Kapel, Salen, en menigte kameren, waer men Koninklijke verblijf-plaetſen heeft, en ſeer uitnemende ſchilderien; onder welke wonderbaer zijn de ſlaepkameren, ſeer treffelijk beſchildert van *Taddeo Zuccaro*, met poëtiſche vindingen, hem voorgeſtelt door den ſeer geeſtigen *Annibal Caro*; het binnen-hof is weder met vertrekken omcingelt, met ſchone t'ſamenſtelling van kolomnen en beelden verciert. Voorts van de zijde na 't Weſten, en van 't Noorden klimt men daer op tuſſchen heerlijk beeldwerk na twee gants luſtige Hoven, in welke de aerdige Fontein des Herders is; en daer ſiet men een vermakelijk Boſchje; inſgelijks ontdekt men daer noch andere ſchoone fonteinen, holle plaetſen met haer beelden; van kruiden en boomen bedekt, die op de manier van een overwelfſel de bloemrijke aerde overſchaduwen, en groen houden. En ſoo wonderlijken gebouw, op de wijſe van een Koninklijke ſterkte, is van groote bollewerkken beſloten, en met dikke muuren omcingelt; en geeft een heerlijke en waerdige betuiging van de edelmoedige grootdadigheit der Heeren *Farneſen*.

Den Hof van Bagnaia.

DIt wonderlijk gebouw en t'ſamen-ſtelling van Hoven, Fonteinen, en Boſſchen, is met gadelooſe konſt doen maken door den Alderuitſtekenſten Cardinael *Gio. Franceſco Gambara*, en altijt van zijn Alderuitſtekenſte Navolgers ver-

meer-

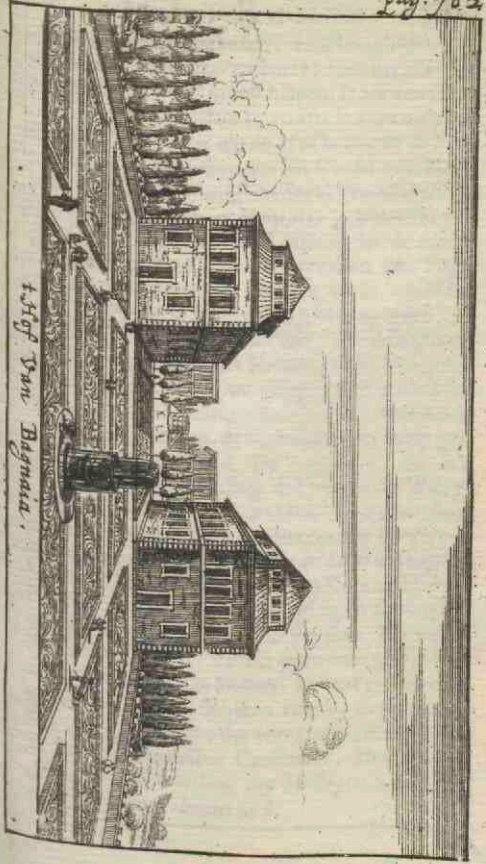

t. Hof Van Bagnait.

meerdert met aerdigheden, en schoonheden; en daer zijn geen kosten gespaert, soo dat alles tot dese heerlijke pragt moest helpen. Door een schone poort treet men daer in; voorts koomt men aen de Bron des Vyvers; aen de Hofkens met de Fonteinen; aen 't Paleisken, aen het seer schoon Huisken, van de grootdadigheit des alderuitstekensten Cardinaels *Alessandro Montalto* gebouwt; en in de woning van desen Hof zijn onder de andere schilderien eenige schoone werkken van *Tassi*. Voorts gaet men na de Fontein die in 't midden van een groenend Schouwburg haer op-geeft, en na de wandel-plaetsen van *Venus*, en van *Neptuin*. Van daer na de Bron der Sirenen, en de doorgaende wandel-plaetsen. Dan volgen de wonderlijke Fonteinen des Ketens, en des Corraels. Het Bosje van Denne-boomen, de vertrekken der Sang-godinnen, de Zuntvloed. De Vogelkoy, met het Bosje. De Water-houding, de Fontein der Water-houding. De Fonteinen des Draeks, van *Bacchus*, der Entvogelen, en des Eenhorens. De Fonteinen der Eekelen, en van *Parnassus*; en de bewaring des Sneeuws. Hier worden de Gasten Koninklijk onthaelt; en is een aerdige verlustiging, en algemeene vroolijkheit der Heeren en Vorsten. Waer alles soo wel verciert is, dat het geen weerga lijd: en met d'onnoemelijke kosten, koomt gelukkelijk over een, d'onsterffelijken roem, en nu met de hoogste vertoningen des voortreffelijken Vorsts, en Alderuitstekensten Cardinaels, *Don Antonio Barberini*, Kamerling des Heiligen Stoels, en neef van Paus *Urbanus de* 8.

Van

Van de Naeld, en nieuwe Fontein op de plaets Navona.

DAer waren veel Naelden, die 't seer wijse *Egypten* aen de gedachteniſſen oprichtede, onder welke van seer grote achting was, dese van *Nuncorius* geseit, door hem in *Egypten* opgericht, welke na de verwoesting der aerdigheden van dat Land onder 't sand begraven bleef, door 't bedrijf van *Cambyses* en andere; tot dat, na 't onderwerpen des selfde *Egyptens* door *Augustus* aen 't Roomsche gebied, die in de tijden van *Caligula*, sijn neef, op een vernuftig schip na *Romen* doen brengen, en op den *Vatikaen* was doen oprichten.

Van wat minder aerdigheit en schoonheit was een andere insgelijks in *Egypten* opgericht van *Smarra*, en van *Claudius* na den voorseiden tijt nevens een andere voor *'t Mausoleum* opgericht.

Die was seer schoon welke *Rameſſes* in *Theben* oprichtede, en daer na *Conſtantin* binnen *Alexandrien* deed brengen, om dien in *Conſtantinopelen* te stellen, dat niet gelukte; maer sy wierd van sijn soon *Conſtantius* na *Romen* gebragt, en in den grootsten Ren-kring opgericht.

Diergelijken was die *Pſammidorus* in *Heliopoli*, de Stad der Son oprichte, van *Augustus* naderhand van nieuws binnen *Romen* gebragt.

Daer waren veel en veel andere, van welke men noch gebroke stukken en overblijffelen siet; maer onder alle is van gants uitnemende schoonheit van

van *Menuſta* toegeſtelt, en daer na van *Sotho* ſijn ſoon in *Egypten* opgericht 1366. jaren voor de koomſte onſes Heeren *Jeſu Chriſti*, van *Antonius Caracalla* te *Romen* doen brengen, en in ſijn Ren-kring opgericht aen de Ardentinſche Weg.

De koomſt der *Gothen*, *Oſtrogothen*, *Wandalen*, en andere Barbaren in *Italien* bragt, gelijk aen yder bekent is, dien wreeden brand en ſoo ſchrikkelijke verwoeſting, die *Romen* in des ſelfs grootheit kon begraven, en de beroemſte ſware gebouwen, tot een deerlijke ſpot maken van een vervloekte nijdigheit.

De voornoemde Naelden wierden met de andere gedenkwaerdige werkken ter aerden geworpen, die men op verſcheide plaetſen ſag liggen, tot ſpiegel der broosheit der menſchelijke grootheden.

Paus *Sixtus de 5.* ſijn geeſt op groote ſaken latende ſpelen, dacht boven de prachtige gebouwen tot ſchaemte des tijts, en om de nakomelingen aen te ſetten tot roemwaerdigheit, de gedachteniſſen des Nyls van nieuws weder op te richten, tot meerder hoogheit des Roomſchen naems; en eerſt deed hy de Naeld of Zuil van *Nuncorius*, en daer na van *Caligula* oprichten, door 't bedrijf en bouwkonſt van den Ridder *Fontana*, in den *Vatikaen* voor *S. Pieter*: inſgelijks die van *Smarra*, en daer van *Claudius* op den *Exquilin* voor de *H. Maria de Grooter*. Als ook dien van *Rameſſes*, *Conſtantinus* en *Conſtantius* op den Berg *Celius* voor *S. Jan te Lateraen*;

en

en d'ander van *Pſammidorus*, en van *Auguſtus* aen de *Flaminiſche poort* voor de *H. Maria des volks*.

Veel andere Naeldekens tot het getal van 603. waren 'er in de hoven opgericht, gelijk noch die van *S. Mautus*, en een andere ſeer ſchoone in 't Marſch Veld, die men dagelijks ſiet. Daer was noch overig in den Ren-kring van *Caracalla* naeſt aen 't Oſſen-hooft, de Zuil, welken wy van *Sotho* ſeiden, en daer na van den ſelfden *Caracalla*, in vijf ſtukken gebroken, van een ſteen rooden Granijt genoemt, als met het grootſte toejuichen des weerelds *Innocentius de* 10. tot het Pauſdom verheven wierd; en hebbende de vreedſame Duif haer wieken uitgeſtrekt, om een algemeen geluid te verbreiden; op dat gelijk men de ſelfde geſien had een boodſchapſter van *Egypten* aen de vremde volkeren, ſoo nu ſy de baſuin ſou weſen voor 't ſelfde *Egypten* van haer weder-gekeerden roem. Dierhalven verkoos ſijn Heligheit, bewogen niet alleen door 't voorbeeld van ſijn Voorſaet nu voorſz. maer aengeſet door het Roomſch gemoed, verkoos ſeg ik, den Alderdoorluchtigſten en eerwaerdigſten Heer *Luca Torregiano* Aerts-biſſchop van *Ravennen*, en den Heer Ridder *Lorenzo Bernino*. De ſtukken der Zuil wierden op de plaets *Navona* gebragt, en van den voorſeiden Ridder door ſeer groote lichtigheit met ſtukken, eerſt heerlijk verſtelt zijnde, opgericht, en daer boven op een Duif met een Olijf-tak geſet boven een berg, het ſeer edele wapen des ſelfden Paus, en de berg wierd

wierd met beitels in deſer voegen uitgewrocht, en daer een ſeer ſchoone Fontein gemaekt.

Daer binnen bleef in een ſeer grooten bak van marmer, die 't vallende water ontfangt, een Rots gegrondveſt, in welkers midden aen de vier zijden een rouwe opene boog geſien wort, die even als een Zee-klip den trots der wateren verbreekt, ſoo klaer gelijk Diamanten. Het wijkt en loopt neder in gelijkheit des ſelfden van de ſtroom gebroken, gelijk alleen het hol ſich verhoogt in de aenwaſſende rivier om de barsheden des tijts te ontmoeten. Het verbreid ſich in den top, waer het grootſte ſteunſel der Naeld is, met duiſent reten, waer van 't bedrogen oog veel eer het vallen ſiet als 't bedrog. Hier rijſt een ſteen uit, daer verbergt ſich een anderen, en 't ſchijnt dat in die zijde het water ſelfs, 't welk daer byſtaende op 't ander valt, als bevroſen zijnde, vallende blijft. De natuur ſelfs is beſchaemt, dat (gelijk de Vogelen in de lucht van *Zeuxis*) ſy bedrogen ſtaet door de beitel van *Bernini*: hy ſtelde boven deſe Rots die Naelde, gelijk nu geſeit is; aen welkers vier zijden in de voetſtal vier opſchriften zijn met goude letteren, hier onder te ſien. De voorſeide Rots heeft van buiten midden op de zijden vier vlakten waer op ſittende geſtelt zijn, de vier voornaemſte rivieren des weerelts, den *Donauw*, den *Ganges*, den *Nyl*, en den *Euphraet*, beteekenende de vier deelen des weerelds, *Aſien*, *Afriken*, *Euroop*, en *America*. Den eerſten ſittenden vertoont een Hoorn des overvloeds te ondersteunen, 't welk ſeer ſchoone verciering

geeft-

geeft aen de schilt der wapenen des Paus, tegen over de Heeren *Ursini*, en met de ander maekt hy manieren van verwondering, dese is gekroont en heeft veel cederen onder hem, die uit de Rots schijnen te wassen, en hy verbeeld den *Donauw*, en *Euroop*. Men siet aen sijn slinker hand een oud man insgelijks gekroont, die een Afrikaensche Slang of Draek onder sijn voeten heeft, welken wy seggen mogen, met een wonderlijke geest den hals uitreikende, en wieken slaende den schrik uit te schieten; met sijn rechter hand steunt hy op de Rots, en met de slinker houd hy een riem in 't water, by de oude over de bevaerbare rivieren gestelt; en dit is de *Ganges*, *Afriken* beteekenende. Aen d'over zijde volgt den *Nijl*, afgebeeld gelijk al de oude den *Donauw* gedaen hebbende, wien 't geticht met een kleed bedekt is, om dat sijn eerst opwellende bronnen onbekent zijn; aen de voet van de Rots groeit seer schoone palm, die sich na den top verheft, en hier word *Asien* door aengewesen; aen de slinker zijde heeft dien een hoep, en met de rechter hand steunt hy insgelijks een deel van de schild der wapenen; hier-en-boven volgt den *Euphraet* aen deses slinker hand, verbeeld met het hooft van een Moor, voor 't gesei-de *America*, dese is met het aensicht na den Hemel verheven in manier van verwondering, en heeft een band om 't een been, en een dier gelijk een Krokodil daer onder, van vele een Indische Krokodil geseit, en van vele insgelijks een Amerikaensche *Tatu*, en daer by is een groote plant van een Indischen Vygeboom.

Uit

Uit de boog des Rots koomt aen de zijde na de muur, waer het Paleis is des aldervoortreffelijkſte Geſlachts van *Pamphilii*, een Zee-paert, voor *Euroop*, in 't water gaende, het welk men half van achter ſiet van de zijde naer om laeg na de voet van de plaets.

Maer van d'over zijde in 't Hol des boogs ſtrekkende na de plaets *Madama*, ſtaet op de kant met de klaeuwen een vriendelijke Leeuw, voor *Aſien*, doende wonderlijke kracht tot het bukken om te drinken, en daer niet aenrakende, de ſcherpte van de rugge uit ſtekende, de ſprenkelen opſpringende; welke ſchijnen uit de ſchouders te komen, ſtaet hy met de tong aen 't water gebukt; en men ſiet de helft daer van in de boog, welke na 't hooft der plaets ſtrekt.

De aerdigheit en verwondering van deſe konſtige fontein beſchaemt de *Gliconien*, *d'Appollonien*, de *Fidien*, de *Praxitelen*, en al de beroemſte konſtenaren die 't geleerde *Grieken-land* gegeven heeft; de wateren loopen wech als levende fonteinen tuſſchen de reten der marmeren; en onder andere maekt een uitwerping, welke gedrongen koomt onder de voeten van een deſer rivieren, een wonderlijke kracht. En om te toonen dat daer niet is dat geen wonderlijke bedenkingen heeft, in 't midden des waters van om laeg ſiet men daer een liggenden Dolphijn, die met opene keel het water inſwelgt, gants voor *Afriken*; en tot verſelling van d'ander zijde midden in 't water, is daer inſgelijks een Serpent, dat *America* beduid: ſoo is daer ook noch een ander Ser-

pent,

pent op de Rots, met veel andere fraeyigheden. Behalven den Bak voorts die 't water behoud, is daer buiten een seer schoone leuning. d'Opschriften der Zuil zijn; waer van dus de eerste, dat is die, na de voet des plaets gekeert, siende na de Heeren *Ursini*, en *Torres*.

INNOCENTIUS. X. PONT. MAX.
NILOTICIS. ÆNIGMATIB. EXARATUM. LAPIDEM
AMNIBUS. SUBTERLABENTIBUS. IMPOSUIT
UT. SALUBREM
SPATIANTIBUS. AMOENITATEM
SITIENTIBUS. POTUM
MEDITANTIBUS. ESCAM
MAGNIFICE. LARGIRETUR.

Dat is:

Paus Innocentius de 10. *heeft den steen met Egyptische raedselen uitgehouwen op Beken daer onder stroomende gestelt, op dat hy heilsaem vermaek aen de wandelaers, drinken aen de dorstige, en stof aen de overleggende heerlijk sou verschaffen.*

Vertoonende hoe heerlijk mildadige geschenken sijn Heiligheit ons heeft gedaen, en met hoe grooten voortreffelijkheit hy aen de Stad van *Romen* de schoonste vervallene gedachtenissen van *Egypten*, weder levendig gemaekt heeft, met de grootheit van dese Beken en dese Bronnen; door welkers geruis de geest gevoed wort, en de oogen eer dan de lippen komen te drinken, haer vermaek scheppende rontom soo veel wonderlijke aengenaemheden.

Aen

Aen d'ander zijde na 't Hooft der plaets die na *S. Apollinaris* ſiet.

OBELISCUM
AB IMP. ANT. CARACALLA. ROMAM. ADVECT.
CUM. INTER. CIRCI. CASTRENSIS. RUDERA.
CONFRACTUS. DIU. JACUISSET
INNOCENTIUS. DECIMUS. PONT. OPT. MAX.
AD FONTIS. FORIQ. ORNATUM
TRANSTULIT. INSTAURAVIT. EREXIT
ANNO SAL. MDCLI. PONTIF. VII.

Dat is:

De Naeld van Keiſer Antoninus Caracalla na Romen gebragt, als hy onder de vervallene ſteenhoopen des Legers Renkring lange verbroken gelegen had, heeft Paus Innocentius de 10. tot verciering der Fontein en des Markts vervoert, herſtelt, en opgericht in 't jaer des Heils 1651. het ſevende ſijns Pauſdoms.

Aen de zijde na *S. Agnes.*

INNOCENTIUS. DECIMUS. PONT. MAX.
NATALI. DOMO. PAMPHILIA
OPERE. CULTUQ. AMPLIFICATA
LIBERATAQ. INOPPORTUNIS. ÆDIFICIIS
AGONALI. AREA
FORUM. URBIS. CELEBERRIMUM
MULTIPLICI. MAJESTATIS. INCREMENTO
NOBILITAVIT.

Dat is:

Paus Innocentius de 10. geboren uit het Huis der Pamphilien, de Agonaelſche ruimte met werk-

1130407

werkken en vercierſelen verbetert, en van onbequame huiſingen bevrijd hebbende, heeft de voornaemſte markt van de Stad met veelvoudige byvoeging van heerlijkheit veredelt.

Aen de zijde der plaets *Madama.*

NOXIA. ÆGYPTIORUM. MONSTRA
INNOCENS. PREMIT. COLUMBA
QUÆ. PACIS. OLEAM. GESTANS
ET. VIRTUTUM. LILIIS. REDIMITA
OBELISCUM. PRO. TROPHEO. SIBI. STATUENS
ROMÆ. TRIUMPHAT.

Dat is:

De ſchadelijke gedrochten van Egypten drukt hier een onnooſele Duif, die den Olijf-tak des Vredes dragende, met de Lelien der deugden bekranſt deſe Naeld ſich tot een Zege-teeken ſtellende binnen Romen Zege-praelt.

Dit werk wierd ontdekt met ſeer grooten toeloop van volk op maendach den 12. Juny 1651.

EINDE.